

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

57 043 242

**HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY**

Hungary

1.6 6
A MAGYAR HELYTARTÓTANÁCS

L. FERDINÁND KORÁBAN

ÉS 1549—1551. ÉVI

LEVELES KÖNYVE

IRTA:

DR. KISS ISTVÁN

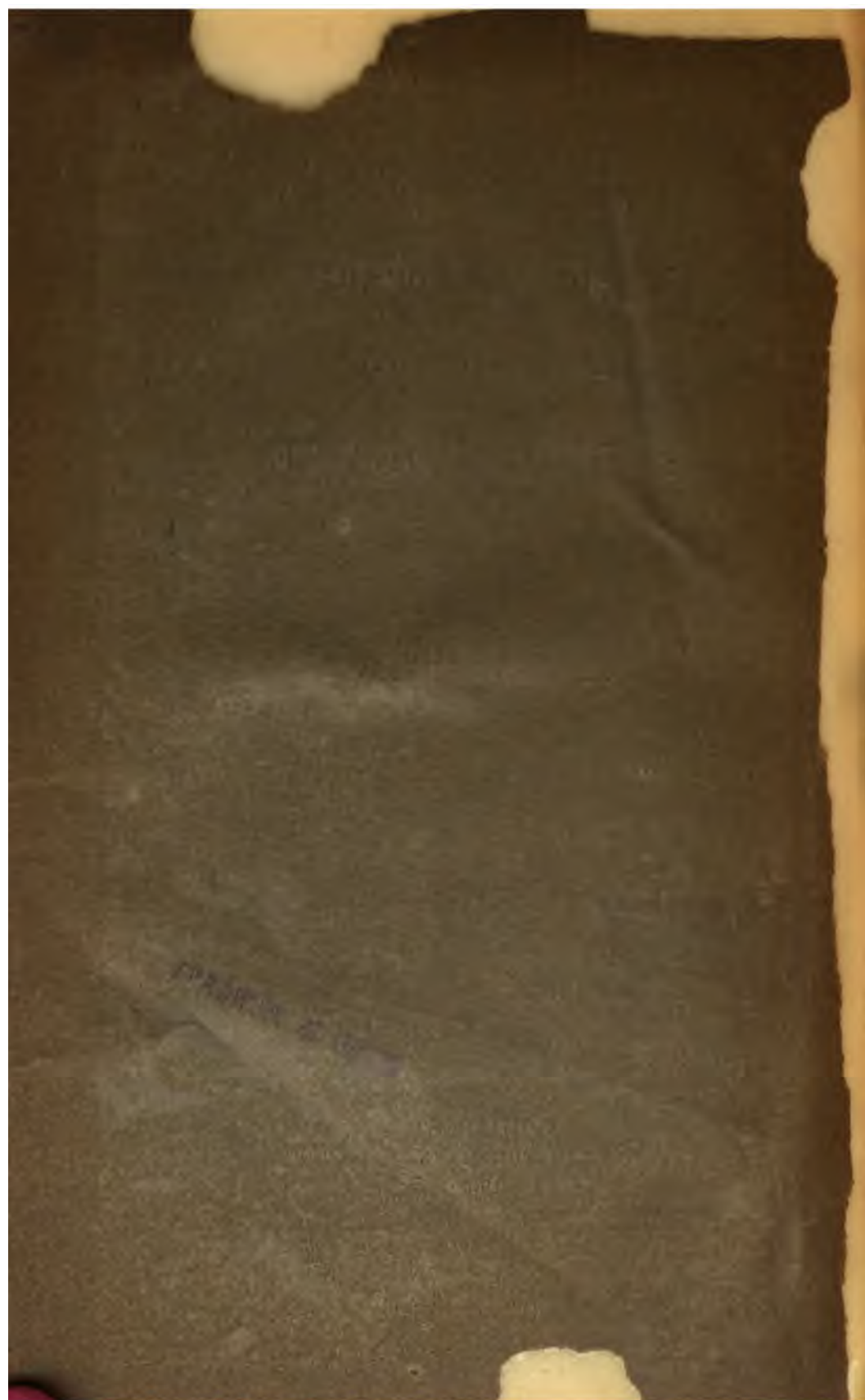
PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST

KIADÓSA A M. TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1908.

Ára 12 korona.

A MAGYAR HELYTARTÓTANÁCS

I. FERDINÁND KORÁBAN

ÉS 1549—1551. ÉVI

LEVELES KÖNYVE

IRTA

(R.) KISS, ISTVÁN

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST

KIADJA A M. TUD. AKADEMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

1908.

Forty
12

Regnum Hungariae per vicarios nunquam est administratum nisi forte, quum aut vicina regna sua ad breve tempus reges nostri inviserunt, aut bella cum exteris nationibus gesserunt.

(Az 1530. évi országgyűlés felterjesztése.)

APR 17 1933

ELŐSZÓ.

Az 1903. év nyarán, midőn a becses, de még akkor rendezetlen hédervári levéltárban a kéziratokat rendeztem, több nagyon értékes, még kiadásra váró történelmi kútfő között figyelmemet egy vaskos folio-alakú kötet vonta magára, a melynek figyelmes átlapozása után meggyőződtem arról, hogy az az I. Ferdinánd korabeli helytartótanács 1549—1551. évi levelezését és 1552—1556. évi királyi leiratokat tartalmazza.

Első tekintetre is felismerve kiváló fontosságát, felhívtam rá boldogult báró Radvánszky Béla figyelmét, a ki azt a M. T. Akadémia történettudományi bizottságának bemutatta. A bizottság a codex áttanulmányozásával és értékének megállapításával dr. Károlyi Árpád, akad. r. tag urat bízta meg, a ki annak első részét a bécsi udvari levéltár anyagával pontosan összehasonlítván, azt mint elsőrangú forrást kiadásra ajánlotta, a második rész kiadását pedig az említett levéltár fogalmazataival leendő hosszadalmas és fáradságos összehasonlítás eredményétől tette függővé.¹⁾

Alólírotnak jutott az a szerencse, hogy a bizottság megbízásából mindkét munkát elvégezze.

Két év telt el azóta, mely idő alatt mindkét megbízomnak megfelelően, a codex első részét kiadásra készen, a mélyen tisztelt történettudományi bizottság rendelkezésére bocsátom. Nem csupán a nyers anyagot, a szokásos rövid bevezetéssel ellátva, hanem hozzácsatolva egy tanulmányt az I. Ferdinánd korabeli helytartótanácsokról és az ahhoz szükséges adattárt is.

---

¹⁾ Századok XXXIX. k. 342. l.

A munka
tárgya és
forrásai.

Ezzel talán túl is léptem megbízásom körén; de azt történelmi tudományunk érdekében szükségesnek tartottam.

Hasztalan fordultam ugyanis azon korról szóló történelmi munkáinkhoz és kiadott forrásgyűjteményeinkhez, mert ha néhány megbízható adatot találtam is, de a helytartói intézmény lényegéről hű képet nem nyertem, sőt azon nagy anarchia miatt, a mely Jongelinustól kezdve¹⁾ a legújabb korig éppen e fontos kormányzánkunk lényegére és történetére vonatkozó nézetekben uralkodik, annál több hamis nyomra és véleményre akadtam.

Eredeti szándékom ugyanis csupán az volt, hogy bevezetésül éppen csak azon évekről írok, a melyeket a codex felölel; de később meggyőződtem arról, hogy történelmi irodalmunk nagy hiányai miatt, a melyek jelentéktlenebb események aprólagos kidolgozása mellett a fordulópontok és az újkori jogtörténelem — különösen administratio — elhanyagolásában jelentkeznek: e szándékomnál feladatomból lelkiismeretes felfogása mellett nem maradhatok meg.

Kétségtelen ugyanis, hogy I. Ferdinánd uralkodása nagyon sok szempontból történelmünkben oly fordulópontot képez és annyi változást, századokra kiható, sőt a mai nap is érezhető nagy változást jelent, hogy annak alapos ismerete nélkül közel négyszáz év történetét nem érthetjük meg.

Nem lehet czélom itt e változások összefoglalása, csak azt említem fel, a mi tárgyammal szorosan összefügg: ő az első királyunk, a ki annyi törvény ellenére nem tartózkodott állandóan országunkban. Távolléte kezdetben ideiglenes jellegű, utóbb céltudatos és állandó s ennek megfelelnek távolléte idejére tett intézkedései is.

Mint Európa többi országaiban, sőt Svédországban napjainkig. úgy nálunk is már a középkorban, távollevő királyaink helytartókkal (vicarius, locumtenens) helyettesítették magukat. Ugyanezt tette Ferdinánd is; de mivel az előző királyok csak háboru esetén, vagy ha más országaikat látogatták meg, tehát *ideiglenesen* voltak távol, úgy hogy még az ideiglenes

) Catalogus palatinorum regni Hungariae ex vetustissimis litteris.
Révay: De monarchia etc. 158. l.

helytartói kormány is szokatlan volt a magyarok előtt¹⁾; Ferdinánd és az ő példáját mindenben híven, program-szerűen követő utódai is *állandóan* távol lévén: uralkodása a helytartói intézmény történetében 340 évre kiható fordulópontot képez, annyira, hogy az egykorú Verancsics Antal, esztergomi érsek és helytartó, azt írja arról: »is magistratus incoepit nostra memoria«²⁾

S midőn ennek történelmi irodalmunkban nemcsak kellő méltatása hiányzik, hanem Ferdinánd távolléte idejére tett intézkedései is annyira ismeretlenek valának, hogy még helytartói nevét sem ismertük, kiszakíthattam-e, és igazságosan méltathattam-e a helytartótanács 1549—1551. évi történetét a nélkül, hogy az előzményeket és következményeket megismerjem és megismertessem?

E kérdésre minden igazságszerető ember bizonyosan *nem*-mel felel.

Arra a nem csekély feladatra vállalkoztam tehát, hogy kutatásaimat az előző időkre is kiterjesztem, hogy így az egész fejlődést látva, az említett éveknek csak oly jelentőséget tulajdonítsak, a milyennel azok a helytartótanács történetébe *tényleg* beilleszkednek, mert különben az anyagbőség csak túlzásra és igazságtalanságra csábított volna. Sőt kiterjesztettem kutatásaimat a későbbi időkre is, és az azokból nyert meggyőződéseim szerint úgy találtam, hogy a helytartótanács történetét a legközelebbi fordulópontig — a Nádasdy Tamás nádor helytartóságáig — kell vezetnem, mert csak így véltem érvényre juttatni azt az igazságot, hogy a helytartótanács szervezetére, illetékességi körére és történetére semmi befolyása nem volt annak, hogy a nádori szék be volt-e töltve?

Kutatásaim közben különböző levéltárakból a kérdés fontosságának megfelelő, tanulságos anyagot gyűjtöttem össze. Ebből kiválasztottam azon darabokat, a melyek a helytartótanács történetére nagyobb fontossággal bírnak és *Függelék* gyanánt jelen munkámhoz csatoltam; a többit pedig egy nagyobb monographia részére tartottam fenn.

¹⁾ M. O. E. I. k. 274. l.

²⁾ *Mon. Hung. Hist.* Irók. XXVI. k. 283. l.

Codexünk és
levéltárak.

Kiterjesztettem kutatásaimat arra is, hogy codexünk teljesen felöleli-e a helytartótanács azon kori levelezését és hogy az abban levő anyag levéltárainkban és történeti közleményeinkben mennyire van képviselve. Az előbbiről codexünk ismertetésénél számolok be, az utóbbiról pedig a szöveget kísérő jegyzetekben; általánosságban azonban e helyen is ki kell emelnem, hogy ha jutottam is némi eredményre, az nem változtathatja meg dr. Károlyi Árpádnak éppen ezzel a kérdéssel kapcsolatban levéltáraink pusztulásáról nyilvánított véleményét.¹⁾

A Frater
Györgynek
tulajdonított
regestum
Várdayé.

Természetes, hogy a lehetőségig igyekeztem felhasználni ezen korrall foglalkozó irodalmunk teljes anyagát, a miről az olvasó a jegyzetekből nyerhet meggyőződést. Felhasználtam ezeken kívül egy oly közleményt, a mely a *Történelmi Társban*²⁾ **Frater György leveleskönyve** címen jelent meg, mert kétségtelen, hogy az a **Várday Pál** helytartó leveleskönyvének, illetve követutasításainak és számadásainak nem tudható mi czélból összeírt, rendetlen töredéke.

A közlő tévedése a körülményekből könnyen érthető. Az Országos levéltárban őrzött irat címe: *Regestum de nonnullis negotiis publicis et privatis* és mint az egyes darabok egykorú címei és a szöveg is elárulják, azokat a helytartó adta ki. Ámde a szövegben helytartó címmel Frater György fordul elő, a közlő tehát minden további okoskodás nélkül az ő leveleskönyvének vette. Annál nyugodtabban tehette ezt, mert Frater Györgyöt az 1542. évi gyalui egyezség feljogosította a helytartói cím viselésére és ő azt viselte is minden megszorítás, illetőleg közelebbi meghatározás nélkül; holott ő Várday Pállal és később Ujlakyval szemben csak az *erdélyi részek* helytartója volt, úgy hogy csak a *locumtenens Suae Maiestatis in partibus regni Transsylvanicis* cím illette meg, a mint Várday Pál és Ferdinánd érintkezések alkalmával e címet is adják neki.³⁾ Hogy mily kétségtelenül *Várday Pál* a szóban forgó *regestum locumtenens-e*, minden egyes darabból kitűnik.

¹⁾ Századok. i. h.

²⁾ 1893. évf. 250—290. l.

³⁾ Magában a szóban forgó közleményben is így fordul elő.

Mindjárt az első darab a lázadó Bebek Ferencz és a helytartó közötti egyezség, a melyet Várday »medio dominorum *episcopi Varadiensis thesaurarii* (tehát éppen Frater György) et Andreae Bathory« kötött.

Egy másik darab követutasítás éppen »ad reverendissimum dominum fratrem Georgium, episcopum Varadiensem, thesaurarium ac locumtenentem Suae Maiestatis in partibus regni Transsilvanis.

Majd előfordul Várday Pálnak három, *saját neve* alatt kiadott levele¹⁾ és éppen a Frater György követségére adott válasza.

Kétségtelen tehát, hogy e regestumot is — habár codexünket érték tekintetében meg sem közelíti — alkalmoszerűen jogosan használtam fel helytartótanácsunk történetéhez, illetve működésének ismertetéséhez.

Arra törekedtem, hogy e két utóbbiról — a történelemről és működési köréről — tiszta képet adjak, ezt pedig csak úgy érhettem el, hogy azokat különválasztottam. Ez által elkerülhetetlenné vált az, hogy néha ugyanazon adatot vonatkozásai szerint — bár ettől lehetőleg óvakodtam — több helyen is fel ne említsem.

A történelemnél törekedtem arra, hogy azon kor általános történetének keretébe illeszszem, de — mivel szakemberek részére írtam — a nélkül, hogy ismert dolgok bővebb fejtegetésébe belementem volna; a jogkör ismertetésénél a levéltári anyag mellett különös tekintettel voltam azon kori országgyűléseink irataira és végzéseire is. Tartózkodtam azonban attól, hogy a gravamenek általánosításaiából általános következtetést is vonjak.

Még a *helytartótanács* kifejezés használatáról kell számot adnom, mert bizonyára történetíróink közül többen vélekednek úgy, hogy e kifejezés, a melylyel egy, a törvény által több időre, állandó jelleggel szervezett kormánysszéket szoktak jelölni, az I. Ferdinánd korabeli kezdetleges és ideiglenes helytartói intézményre alkalmazva *anachronismus*. A helytartótanács neve.

Tényleg e kifejezés az 1723. évi törvénnyel sanctionált *consilium locumtenentiale regium* fordításaként tűnik fel és

¹⁾ 269—272. l.

VIII

messzeható, nagy közjogi jelentőségű elvet fejez ki: a király nem tartózkodván az országban, helyét a helytartó tölti be, minek folytán a királyi tanács *helytartói tanácscsá* alakul és így e névvel is kifejezésre jut az, hogy a nemzet belenyugodott abba, hogy királyai külföldön tartózkodjanak.

Azelőtt a nemzet legalább jogfenntartás céljából tiltakozott királyai állandó távolléte ellen és országgyűlési végzésekben meg-megújította azon kívánságát, hogy legalább az év egy részét az országban töltsék.

Természetesen a legjobban ragaszkodott ehhez I. Ferdinánd alatt, a mikor még szokatlan volt »a királyról csak hallani, de nem látni őt«, és a mikor az ország védelmére, idegen segély szerzésére való hivatkozás, más mentségei és ígéretei még fenntartották azt a naiv hitet, hogy távolléte csak ideiglenes. Kezdetben e naiv hitet fejezik ki, a mikor »haec absentia Regiae Maiestatis« és »reditus eiusdem«-ról beszélnek s kiábrándulásuk után is megmaradnak e kifejezések még a következő uralkodók alatt is, nem mint ok nélküli *stylus solitus*, hanem kifejezve azt, hogy a nemzet nem akar lemondani azon jogáról és követeléséről, hogy királya állandóan az országban tartózkodjék.

Tehát a helytartótanács kifejezés szigoruan közjogi szempontból, de csakis közjogi szempontból indulva ki, az I. Ferdinánd korában nem volna használható.

Azonban a történelemnek a nemzet joga és aspiratiói mellett be kell számolnia az azokkal szemben létrejött állapotokról, a valóságról is.

És én most, a midőn éppen egy ily valóságot teszek tanulmány tárgyává, a közjogi álláspontnak csak megemlítésére szorítkozhatom; azon túl pedig a létezett állapotok kifejtésére fektetvén a súlyt, kifejezést is olyant választok, a mely a létező állapotoknak és ha lehetséges, az akkori nyelv szokásnak is megfelel.

Ha az előbbi tekintjük, kétségtelen tény, hogy királyaink Ferdinándtól kezdve nem tartózkodtak az országban, hanem a helytartó és melléje rendelt tanács által kormányoztak.

Ezen helytartót és tanácsot, mondjuk helytartótanácsot, szervezetének megfelelően, a mint az örökös tartományok-

ban, nálunk is hivatalosan Locumtenens et consiliarii regiminis Hungarici (amott Austriaci) néven emlegették. Azonban megállapodott neve nem volt. Kimutatható, hogy még ugyanazon napon kelt leveleikben is más és más néven nevezik magukat. Így előfordul: Locumtenens et consiliarii Posonii constituti; Locumtenens et consiliarii Sueae (Regiae) Maiestatis (in Hungaria, vagy Posonii constituti). Locumtenens et consiliarii etc. Locumtenens et consiliarii regni, Locumtenens et consiliarii Hungarici; Maria helytartósága alatt: Consilium Maiestatis reginalis ¹⁾ és később több esetben: *Locumtenens et consiliarii sui*; sőt egy alkalommal: *Locumtenens et consiliarii sui regiminis Hungarici*.

E kifejezéseket egykorú szóval *király képe* ²⁾ és *tanács*-nak fordíthatnók; a mi azonban annyira hosszadalmas, hogy nem használható.

Az országgyűlés azonban, a mely nem ment bele oly finom jogi distinctiókba még a kifejezésben is, mint a jogtudósokból álló tanács, az egyszerűség kedvéért már gyűjtőnevet keres és felterjesztéseiben, meg törvéncikkelyekben vagy dominus locumtenens-t, a ki az egészet kifejezi, vagy pedig locumtenentia-t emleget, sőt egy esetben *consilium locumtenentis*-t is.

Már most locumtenens et consiliarii sui és consilium locumtenentis ugyanazon jelentésű lévén és mivel mindkettő éppen olyan joggal fordítható helytartótanácsnak, mint a *consilium locumtenentiale*; habár e kifejezéseket nagy idő és közjogi ellentét választja el egymástól, mégis a tényleges viszonyokból kiindulva s az egykorú nyelvhasználatban is támaszt találva, azt hiszem, hogy jogosan és az anachronismus vádja nélkül használhatom a helytartótanács kifejezést már az I. Ferdinánd uralkodására vonat-

---

¹⁾ Szalaházy Tamás veszprémi püspök írja 1527. febr. 24-én Ferdinándnak: Quae in consilio Maiestatis reginalis acta sint his diebus non videntur per me repetendae. Bécsi udvari levéltár. Hungarica.

²⁾ Bár e kifejezés még a XVIII. században is él, már a XVI. század elején is előfordul a *helytartó* szó. Először tudtommal Verancsics Antal használja. *Mon. Hung. Hist.* Irók. III. k. 68. l.

közölg is. Annyival jogosabban tehetem ezt, mert oly kiváló történetíróink használják e kifejezést I. Ferdinánd korára vonatkozólag is, mint Szalay László, Horváth Mihály, Károlyi Árpád, Thallóczy Lajos, Fraknói Vilmos, Acsády stb.

Ezt használom tehát én is, kivéve azon korszakot, a mikor nem volt helytartó, a mely idő alatt a latin consilium regiminis-nek megfelelően *kormánytanács*-nak nevezem.

A közlésnél követett elvek.

Még csak szokás szerint a kiadásban követett elvekről kellene beszámolnom; de természetesen, hogy a már általánosan elfogadott elvek szerint jártam el, mindvégig nagyobb gondot fektetve a tartalmilag hű másolásra és a helyes interpunctióra, mint az értéktelen és következetesen nem is használt sallangokra. A másolatot az eredeti szöveggel kétszer hasonlítottam össze¹⁾ és kéziratomat a következetesség szempontjából is ismételten átnéztem, azonban érzem, hogy oly tökéletességre nem jutottam, a milyent éppen e téren lehet követelni.

Igyekeztem az olvasó munkáját azzal is megkönnyíteni, hogy a szövegben hiányzó vezetékl- vagy keresztnévket és az egyes szereplők állását jegyzetekben és még kimerítőbben az Indexben közöltem, természetesen azonban csak ott, a hol félreértéstől nem kellett tartanom, nem akarván kétséges esetben a saját kétes értékű véleményemmel mást megtéveszteni. Ép így jártam el ott is, hol a címzett neve hiányzik.

Mindenben igyekeztem követni nagyrabecsült bírálóm, dr. Károlyi Árpád úrnak a történettudományi bizottság elé terjesztett bírálatát, illetve utasításait és szóbeli szíves tanácsait, a kinek jóakarató támogatása nagyban segített munkámban. Midőn erről hálás elismeréssel és köszönettel emlékezem meg, nem mulaszthatom el, hogy ne nyilvánítsam köszönetemet dr. Szabó Dezső és Kujáni Gábor barátaim szíves támogatásáért, a kik a codex másolásában és összehasonlításában voltak segítségemre.

Győrött, 1907. június 30-án.

Kiss István.

1) Kivéve az 1—7. íveket, a melyeknek korrekturája alkalmával a codex nem állott rendelkezésemre.

I. FEJEZET.

A helytartótanácsról általában.

A helytartótanács története I. Ferdinánd korában.

Mai közjogi felfogás szerint a király távolléte alatt még a kötelező *személyes* királyi hatáskörben sem helyettesítetteti magát helytartó által, mert a végrehajtó hatalmat távolléte idejében is ministerei által személyesen gyakorolja¹⁾; a régi magyar közjogi felfogás azonban a távollevő királyt kizárván némely jogai gyakorlásából, helyettes kinevezésére kényszerítette.

Ily helyettesekkel idegen országok történetében is találkozunk; de ott a kormányzat minden ága a *személyes uralom*, a királyi hatalom pedig magánhatalom színében jelentkező, nem annyira az alattvalók közjogi érzéke, mint az uralkodók jól felfogott érdeke s országaik belbékéje és biztonsága volt az irányadó, mert a távollevő király a konsolidálatlan állapotok és rossz közlekedési viszonyok között mindezekről csak úgy gondoskodhatott, ha tekintélyét és hatalmát (tetszése szerint választott!) helyettesére ráruházta.

Tagadhatatlan, hogy e szempont nálunk is érvényesült; de a királyi hatalom közhatalmi jellegénél és a nemzet közjogi érzékénél fogva nem úgy, mint külföldön. Ha még az Árpád-korban nem is ismerték fel a király távollétének nagy közjogi jelentőségét; de már Zsigmond uralkodása megtanította a nemzetet arra, hogy mily káros maga a távollét ténye a közbékére és mily veszedelmes a távol, idegen befolyás alatt levő király feltétlen intézkedési joga az ország szabadságaira.

---

¹⁾ 1867: III. és VII. t.-cz.

*A helytartói
intézményről
általában.*

Az előbbi, a mely különben már II. Endre alatt is nyilvánult, a király távollétének korlátozására vonatkozó törvényekkel, az utóbbit pedig a helytartóság közjogivá tételével igyekeztek megakadályozni.

Mivel azt látták, hogy a király távollétének oka legtöbbször a külföldi hadjárat, a melyekből az országnak különben is csak kára származott, kimondották, hogy a nemesek nem kötelesek a királyt külföldi, támadó hadjáratra követni.

Ha szintén nem is direct arra célzott, de a távollétre is korlátozólag hatott azon intézkedés, hogy általános nemesi felkelésnek csak akkor van helye, ha a király személyesen áll a hadak élére.

A távollévő király jogait korlátozták azon törvénnyel, hogy külföldön még akkor sem gyakorolhatja legfőbb bírójogát, ha magyar bíróságok vannak mellette.

Határozottabban törekedtek a távollét megakadályozására, a mikor más országokban is uralkodó királyainkat positive is kötelezték arra, hogy állandóan az országban tartózkodjanak.

Bár mindezeknek, s tárgyunk szempontjából pedig különösen a két utóbbinak van közjogi jelentősége; de a kérdés csak akkor vált igazán közjogivá, a mikor nemcsak a távollét korlátozására, hanem annak ideje alatt a helyettesítésre is positiv intézkedéseket tettek. Korlátozhatták ugyanis, de meg nem akadályozhatták azt, hogy királyaink akár a saját, akár az ország, akár pedig más birodalmaik érdekében több-kevesebb időt külföldön ne töltsenek. Ez időre kezdetben királyaink is tetszésük szerint neveztek ki helytartókat (vicarius, gubernator) még akkor is, a mikor a nemzet a többi, eredetileg udvari tisztségek betöltésére befolyást gyakorolt, sőt a fontosabbakat részint választás alá vetvén, részint pedig más álláshoz kötven, közjogivá tette. Ez a helytartói állás bizalmi jellegében magyarázatát is leli.

A király helyettesítésének kérdése először Zsigmond alatt nyert közjogi jelentőséget, a mikor fogsága alatt — mert az is a királyi jogok gyakorlásában a távolléthez sok tekintetben hasonló akadály — az országtanács helyettesítette. Későbbi távollétei, valamint utódai alatt ugyan a helyet-

tesítésben rendszeresség nem mutatkozik; de már az a tény, hogy alatta a helytartóságot a régi tekintélyét és közjogi jelentőségét visszanyert nádorsággal is összekapcsolták, a mi addig nem történt meg, mintegy előkészítésül szolgált az 1485. évi X. t.-cikkelynek, a mely által, mint korábban a cancellariusi méltóság az esztergomi érsekséggel, a helytartóság a nádori méltósággal kapcsoltatván össze, annak betöltésére a nemzet közvetve jogot nyert.¹⁾

A szóban forgó törvénycikkely e tárgyban a következőképpen intézkedik: »Ha Ő Felsege akár hadjárat, akár más ok miatt el találja hagyni az ország ot, helytartója tisztéből kifolyólag mindig a nádor legyen és a melléje rendelt személyekkel (a kiknek azonban ő legyen feje és előljárója) mindazt tehesse, a mit a király tehet és tenni köteles, kivéve mégis a kegyelmezést, a koronára szállott javak adományozását és mindazt, a mi régi rendelkezések szerint mindig csak a királyi méltósághoz tartozott«.

*A nádori
történet.*

E cikkely a helytartó és melléje rendelt tanácsosok jogait röviden, de szabatosan írja elé. Még idő sem volt azonban arra, hogy ez — részint a Mátyás halálát követő zavaros viszonyok miatt, részint pedig azért, mert idegen származású utódai is ritkán tartózkodtak külföldön — megszilárduljon; a mikor a nemzet egy része oly királyt és azzal együtt oly uralkodó-családot választott, a melynek tagjait ellenszenvük és az a tény, hogy hatalmuk súlypontját külföldön keresték, annyira távol tartotta tőlünk, hogy országunkban csak ritkán, mintegy vendégként jelentek meg és nem nemzeti hatalmunk fejlesztésére és azon hatalom bírására, hanem minden korlát nélkül való uralkodásra, a nemzet elnyomására és az országnak családi birtokká való sülyesztésére törekedtek.

Önkényes intézkedéseik között a nemzet alkotmányára messzeható jelentőséggel bír az, hogy a nádori széket nem töltvén be, állandó távollétük alatt a végrehajtó hatalmat tetszésük szerint kinevezett helytartókra és tanácsosokra

---

¹⁾ Ismerem Fraknoi értekezését a nádori cikkelyekből (*Századok* XXXVIII. évf.); de egykorú és közel egykorú adatokkal összevetvén, azokat törvényeknek tartom és úgy is emlegetem.

bízták, a mi által a helytartóságot ismét bizalmi, mintegy magánjogi állássá tették.

Hogyan fejlődtek ki ez állapotok előleges terv nélkül lassanként, és különösen hogyan alakul át a középkori ideiglenes helytartóság egyre állandóbbá és a melléje rendelt rendes királyi tanács helytartó tanácscsá? e kérdés kifejtését teszem értekezésem tárgyává.

*

*Ferdinánd
első helytar-
tója az özvegy
királyné.*

Nem volt senki, a ki annyit és oly önzetlenül fáradott és szenvedett volna a Habsburg-ház magyarországi uralmáért, mint a szerencsétlen véget ért király özvegye, a trónkövetelő Ferdinánd testvére: Mária. Feláldozta nyugalma, reményeit, veszélynek tette ki életét, hogy bátyjának királylyá választását biztosítsa. És midőn fáradozásának eredményét elérte, újabb fáradság lett jutalma: tovább kellett kormányoznia az országot, mert Ferdinánd nem jöhetett be trónja elfoglalására. Őt ugyanis a csehek is királylyá választották és egy pár héttel előbb trónja elfoglalására ünnepélyesen felkérték. Nemcsak erre, de helyzetére való tekintettel is, előbb kellett magát cseh királylyá koronáztatnia. A magyar választás ugyanis sok pénzébe került és tudta, hogy jogainak érvényesítése még többbe fog kerülni; mivel pedig pénztára üres volt, elhatározta, hogy minél előbb kimegy Csehországba és a csehektől, többi tartományaitól és magyar híveitől nyereendő segítséggel, elhatározó erővel lép fel ellenfele ellen.¹⁾ Tervét közlé Máriával és felkérte őt, hogy visszatérteig vezesse tovább a magyar ügyeket, melyeket eddig is oly bölcsen vezetett.²⁾ Mária már a következő nap válaszolt; köszöni bátyja bizalmát, de nem szívesen vállalkozik a nehéz szerepre. Mégis enged kérésének, csak hogy ígérje meg, hogy ha valami hibát követ el, járatlanságának tulajdonítja; gondoskodjék még távozása előtt személyes biztonságáról és a várak meg-

¹⁾ 1526. december 26-án tartott ez ügyben tanácsot. A határozatot Marino Sanuto alapján közli *Jászay*: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. 366. l. jegyz. V. ö. *Londoni magyar okmánytár* 100. l.

²⁾ *U. o.* 367. l. *Géray*: Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte. Wien. 1840—42. I. k. 31. l.

rősítéséről.¹⁾ Ferdinánd a következő év elején kelt levelében mindent megígért,²⁾ úgy, hogy Mária további aggodalom nélkül vállalkozott a nehéz tisztségre.

Mikor ez ügy a magyarok tanácsa, hozzájárulása nélkül már be volt fejezve, 1527. január 13-án érkezett meg Bécsbe a nádor vezetése alatt a választógyűlés által kiküldött követ-ség, hogy Ferdinándnak ünnepélyesen tudtára adja megválasz-tatását és őt felkérje, hogy koronáztassa meg magát. A kül-döttség tagjai természetesen legelőkelőbb párthívei voltak, a kik előtt tervét előtárva, az ország további ügyeiről is kikérte tanácsukat. Helyeselték azon intézkedését, hogy távolléte ide-jére Mária legyen helytartója, mert neki pártkülönbség nélkül nagyobb tekintélye volt, mint a nádornak, a kit a helytartóság törvény eszerint illetett volna ; de kívánták, hogy nevezzen ki melléje tanácsosokat, lássa el őket utasítással, meghatározott jogkörrel, az ország megnyugtatóására bocsásson ki patenseket, a fontos Soprontól és Pozsonytól vétessen ki hűségesküt stb. Ferdinánd elfogadta tanácsukat és kinevezte Máriát telj-hatalmú helytartójának,³⁾ az urak pedig be sem várva tanácsaik foganatosítását, visszatértek.⁴⁾ Nemsokára követte őket a

A helytartó-
tanácsa mellé
rendelt né-
met taná-
csosok.

kinevező oklevéllel és utasításokkal Rauber Kristóf, laibachi püspök, Dornberg Rézmán és Pemflinger István, a kiket Ferdinánd a magyar követség megegyezésével a magyar tanácshoz Mária mellé adott, de éppen az ő tanácsukra *com-missarius* névvel látott el, hogy jelenlétük visszatetszést ne szüljön ; hugához írt levelében azonban kifejezte azon remé-nyét, hogy szükség esetén élni fog tanácsukkal. E három idegen

¹⁾ *Géva* : i. h.

²⁾ *Ú. o. és Szalay* : Magyarország története IV. k. 46. l.

³⁾ A kinevező oklevél nem ismeretes. A sok idézhető adat között teljhatalmát a legjobban bizonyítja a következő eset: A soproni kapitány elfogta a plébánost és káplánt s bilincsekbe verve átadta a városnak Mária írja nekik 1527. márcz 11. *Quod ipsius factum non potest nobis plurimum non displicere, nam si quid illi fecerunt animadversione dignum, debet eos mittere huc ad nos, quae in omnibus rebus Hungaricis serenissimi fratris, regis Hungariae vicem et locum tenemus et nos scivissemus, quid de ipsis statuendum fuisset. Bécsi udv. levéltár. Hungarica.*

⁴⁾ *Géva* i. m. 41., 51. l. *Jászay* 439. *Szalay* i. m.-

A magyar és osztrák helytartótanácsos volt a kapocs az alsó-ausztriai kormánytanács és a magyar helytartótanács között, mert Rauber minden fontosabb ügyben jelentést tett és kikérte tanácsukat. Ez volt a jövő közjogi sérelmeinek, az idegen befolyásnak nyitott kapuja, a mely ellen annyi ingerült kifakadást és tiltakozást olvashatunk országgyűlési iratainkban.¹⁾

És Ferdinánd ugyanazon napon teszi ez alkotmányellenes rendelkezéseket, a mikor az országot patenseiben arról biztosította, hogy jogait, szabadságát és nyelvét megvédelmezi. Erre vezette a magyarok elleni nem éppen jogosulatlan bizalmatlansága, erre azon tapasztalata, hogy pártja vezérei sem tartják feltétlenül szükségesnek a törvények pontos megtartását. Mert szigorúan véve magának Máriának helytartósága is éppen azon nádori törvények ellen volt, a melyekre maga Ferdinánd alapítá ellenfele választásának már formailag is törvénytelen voltát, érvénytelenségét.

De a nagy veszélyben aludt a közjogi érzék és kissé későn is ébredt fel.

Mária nehéz helyzete.

Mária, a ki önmérsztő aggodalommal viselte állása terhét, szeretett volna bátyja elutazása előtt vele személyesen beszélni; de Ferdinánd annyira sietett, hogy nem adhatott erre alkalmat és így ha nem akarta volna is, a bátyjától jövő laibachi püspök tanácsaira volt utalva. Pedig az előre nem látott nehézségeknek egész serege zúdult rá, mert alig hogy elterjedt Ferdinánd eltávozásának híre, az ellenpárt felülkerekedett és a Ferdinánd pártjában nagy zavart idézett elő. Így történt, hogy még oly könnyűnek látszó megbízás is, mint Sopron és Pozsony városától a hódolati eskü átvétele, nagy nehézségbe ütközött.²⁾ Különösen az utóbbitól, a hol Mária és az

¹⁾ Ezen commissariusoktól a Bécsi udv. levéltárban sok jelentés van részint Ferdinándhoz, részint az ausztriai helytartótanácsához. Hasonló képen több utasítás illetve parancs fogalmazata hozzájuk Ferdinándtól élén: Ad commissarios (Posonienses).

²⁾ Ferdinánd még január 19-én mindkét városhoz levelet intézett, a melyben hivatkozva arra, hogy az ország törvényei szerint királylyá választatván, azért Mária királynénak, »tanquam supremæ in regno illo locumtenenti nostræ potestatem omnimodam dedimus, ut a vobis fidelitatis et homagii iuramentum nomine nostro et in manus nostras accipiat. Ered. fogalmazat a bécsi állami levéltárban.

egész kormány tartózkodott.¹⁾ A várat az öreg Podmaniczky tartotta kezében, a kit semleges állása megváltoztatására nem bírhattak rá, és magában a várban és környékén a német hadak között fizetésük elmaradása miatt lázadás tört ki. Mária keservesen írta február 9-én Ferdinándnak, hogy még a futárok fizetésére sincs elégséges pénze; az urak sem képesek katonáikat fizetni, mert Ferdinándtól nem kapják meg fizetésüket, birtokaikat pedig elveszítették. Előre látja, hogy nemsokára kénytelenek lesznek elpártolni. Későbbi levelében is hasonlóan panaszkodik; vádolja, hogy nem hallgatott tanácsára és figyelmezteti, hogy a ki sok országot akar, annak sokféle emberre van szüksége. Majd egy másik levelében: »Hiszem, hogy Felsőged elfoglalja az országot, de arról is gondolkoznia kellene, hogy hogyan tartja meg«. Annyira vigasztalannak látja a helyzetet, hogy kéri bátyját, hogy a helytartói tiszt viselésével bízson meg valaki mást.²⁾ De Ferdinánd nem fogadta el lemondását, sőt éppen ez időben Helytartósá-
gának publi-
catója. publicáltatta az országban, hogy őt nevezte ki helytartójának, a miről úgy látszik, hogy korábban megfeledeztek.³⁾ Később az állapotok még gonoszabbá váltak; Ferdinándnak egyre több és kiválóbb hívei pártoltak János királyhoz, a mi csak növelte Mária aggodalmát és elkeseredését. Követet küld tehát bátyjához, sürgeti, hogy térjen minél hamarabb

Mária hívja
Ferdinándot.

¹⁾ Soprontól nem is Mária, hanem gróf Salm Miklós, Fürst Ernő és Reinbach Vilmos vette át a hűségesküt (*Magyar Történelmi Társ.* XI. k. 139. l.) és tovább is ott maradtak. Erre vonatkozólag Mária leveleiben a *soproni levéltárban* több adat van. Egyik legérdekesebb az, hogy a Sopron város és a volt soproni zsidók között felmerült pörben őket nevezi ki bírának, de később arra való utalással, hogy az ország törvényei szerint külföldi nem lehet bíró, megbízását visszavonta és a pört a király visszatértéig elhalasztotta. *Függelék* III—V. sz. Pozsonytól pedig csak az év közepe táján a vár átadása után vehették át a hűségesküt. Erre Mária és Báthory külön megbízást kapott, melynek fogalmazata megvan a bécsi udv. levéltárban.

²⁾ Az erre vonatkozó érdekes leveleket közölte *Géva* i. m. 42—61. l.

³⁾ A publicáló levél 1527 febr. 3-án Kuttenbergben kelt, a hol Ferdinánd útjában egy pár napot pihent. A megmaradt fogalmazatra rávezetve az utasítás, hogy 77 példányban expedialják. *Függelék* II.

Beleegése. vissza ¹⁾ majd pedig a sok gondba bele betegszik s a mikor jobban lesz, orvosa levegő változtatást ajánlván neki, Bécsújhelybe megy ²⁾ és attól kezdve az ausztriai helytartótanács élén jelenik meg, míg a nehezebb magyar ügyeket Ferdinánd meghitt emberei: Báthory István, Szalaházy Tamás veszprémi püspök, Thurzó Elek és az említett commissariusok intézik. ³⁾ Majd ismét megjelenik *Ferdinánd visszatér.* Pozsonyban; de a mint Ferdinánd félévi távollét után visszatérvén, az országban jogai érvényesítésére nagy sereggel megjelent és ez által Mária helytartósága megszűnt, sietve távozott szenvedései színteréről, Pozsonyból Bécsbe. ⁴⁾ Később Anna királynéval együtt tért vissza a koronázásra és azután Nezsiderre vonult. ⁵⁾ De megint fenyegette nyugalma Ferdinánd és a nemzet bizalma. Ferdinánd ugyanis az 1528. évi januári országgyűlésen kijelentette, hogy az ő és országunk hadereje nem lévén elégséges arra, hogy egyszerre a törökkel és a vajdával is megküzdjön; a regensburgi birodalmi gyűléstől személyesen fog segílyt kérni s azért távolléte idejére az országgyűlés kívánsága szerint utasítást és megbízottakat hagy hátra, a kik a teendőkről tanácskoznak és folytatják a háborút mindkét ellenség ellen. ⁶⁾ A rendek megnyugvással vették tudomásul az előterjesztést és kérték, hogy hagyjon hátra

¹⁾ 1527. márcz. 7-én Pozsonyban kelt levelében írja Ferdinándnak: *Mittimus ad Vestran Maiestatem hunc fidelem eius consiliarium venerabilem et egregium Nicolaum de Gerend, custodem Albensem, qui nostro et consiliariorum suorum nomine, qui nunc sit rerum Hungaricarum status exponet Maiestati Vestrae eumque enixissime rogabit, ut temporum ratione cognita, reditum suum dignetur maturare. Sunt enim causae profecto gravissimae et vehementissimae, quae Maiestatis Vestrae celerem reditum suadeant sicuti haec et alia, quae demandavimus, idem Nicolaus de Gerend copiosius declarabit. Bécsi udvari levéltár. Hungarica.*

²⁾ A laibachi püspök jelentése Ferdinándhoz. *U. a. levéltár.*

³⁾ Erre vonatkozólag a sokszor idézett bécsi udvari levéltár Hungaricai között sok adat van.

⁴⁾ *Acsády*: Magyarország három részre oszlásának története 51. l.

⁵⁾ Itt maradt 1528. közepéig. Innen egy nagyon érdekes levelet írt Ferdinándnak, a melyet a királyi tanácsra vonatkozó okmánytárban szándékozom közölni.

⁶⁾ Királyi propositio. *M. O. E. I. k. 207. l.*

elégészes haderőt, a véghelyeken alkalmas tiszteket és jó intézkedéseket s *megfelelő személyt* a tanácsccsal együtt. Míg a király két előbbi kérésükre — a Máriához intézett levele szerint — oly jó intézkedéseket tett, a milyenek még eddig nem voltak, a harmadikra nézve úgy neki, mint a rendeknek az volt a véleménye, hogy a legalkalmasabb az özvegy királyné.¹⁾

Midőn azonban Ferdinánd vele Óváron találkozott és szóval is felkérte őt a helytartóság viselésére, erre a nehéz tisztségre nem vállalkozott.²⁾ Így történt, hogy Ferdinánd Óváron, 1528. márczius hó 7-én kelt levelében helytartónak Báthory István nádort nevezte ki, melléje pedig Várdai Pál esztergomi érseket, Szalaházy Tamás egri, Gerendy Miklós, erdélyi püspök, kincstartót, Thurzó Elek országbíró, Báthory András tárnokmestert rendelte tanácsosoknak. A kinevező oklevélben rájuk bízta az ország teljes kormányzását,³⁾ a kinevezést publicáló körleveleiben pedig a helytartótanács hatáskörét és intézkedéseit röviden érintve, igyekezett megnyugtanni a nemzetet, hogy távolléte csak javukra szolgál. Mihelyt szükség lesz rá, pár nap alatt megjelenik Budán. Annyi költséget és fáradságot nem vállalt volna magára, ha nem volna az a szándéka, hogy az országot a gonoszoktól megszabadítva magának, gyermekeinek és a magyar nemzetnek békességben megtartsa.⁴⁾

Báthory Ist-
ván hely-
tartósága.

Igy jutott Báthory másodszor a helytartói tiszthez.⁵⁾ és a második sokkal nehezebb, sokkal dicstelenebb volt, mint az első. Magas polczán, csaknem királyi hatalommal felruházva kellett megérnie ádáz gyűlöletének büntetését, poli-

¹⁾ Quant au troisieme de laisser persone en mon absence, parlay aussy avecque eulx et a eulx et a moy me sembla ne pouoir touuer nulle millure, ne plus ydoine que a vous madame. *Géva*: Urkunden und Aktenstücke I. k. 34. l.

²⁾ *Szalay*: Magyarország története IV. k.

³⁾ *Függelék* VI. sz.

⁴⁾ *Pray*: Epistolae procerum regni Hungariae II. k. 326. l. *Kovachich*: Supplementum ad vestigia comitiorum III. k. 130. l. *Katona*: Historia critica XX. k. 254. l.

⁵⁾ Először 1522-ben volt. *Fraknói*: Az 1485. évi nádori czikkelyek. Századok XXXVIII. k. 503. l.

tikájának bukását. Élete végén látnia kellett az általa is gyűlölt német tanács uralmát árnyékhatalma fölött; éreznie kellett tehetetlenségét az idegen had féltelenségével szemben, bujdosania kellett a törökkel szövetséget kötő ellensége hatalma előtt és látnia kellett, hogy hogyan pusztítja nemzetét a német és török.

*Az ország
állapota.*

Alig távozott Ferdinánd, alig foglalta el tisztét Báthory, bár nagy tevékenységet fejtett ki,¹⁾ felfordult az ország: sérelem sérelmet ért, a mely annyira elkeserítette a Ferdinánd pártját, hogy reá, mint ezen állapotok okozójára, füle hallatára, szörnyű átkokat szórtak, őt halálra keresték, úgy hogy a mint a királynak írja: »egy órát sem tudott halálveszedelem nélkül eltölteni.« Nyíltan vádolták azokat, a kik Ferdinánd megválasztását előkészítették és különösen az ő becsületére hivatkoztak, mert ő biztosította a rendeket, hogy Ferdinánd az ország szabadságát megtartja és megoltalmazza. Hallania kellett az elkeseredett kérdést: »Hol hát a szabadság, hol a nagy hangon ígért védelem; mire való a nádorság?« Ezért a királyhoz fordul és a visszaélések, különösen pedig a katonai kihágások megszüntetését kéri.²⁾

*Báthory
mint nádor
felszólal.*

De hasztalan veti közbe magát, az állapotok nem változtak, sőt egyre rosszabbodtak, úgy hogy a következő év elején maga a helytartótanács ír fel a királyi seregek zabolátlanlansága, kihágásai ellen, felsorolva azokat annak bizonyítására, hogy »maga az ellenség sem bánhatna gonoszabbul a néppel.«³⁾ Midőn így a hadsereg és nép mint ellenség állott szemben, a helytartótanács és kamara tagjai is meghasonlottak egymással, úgy hogy előre lehetett látni, hogy János királynak határozottabb fellépése, vagy a török beavatkozása a Ferdinánd pártjára mily végzetes lenne.

*Szulejmán
2. hadjárata.*

A török nem is váratott magára. És a mint megjelent, pusztult előtte a védtelenek ellen hősök, ellenséggel szemben gyáva rablóhad. Hasztalan igyekezett a helytartótanács is

¹⁾ *Óváry Lipót*: A magyar tud. akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai II. k. 26. l.

²⁾ *Függelék* VII. sz.

³⁾ *Gévay* i. m. II. f. 59. l.

a Duna vonalát nemzeti felkeléssel biztosítani; Szulejman csaknem ellenállás nélkül jutott Budáig, Budának birtokába és hasonlóképpen ellenállás nélkül (Övártól eltekintve) folytatta útját Bécs felé.

Báthory és tanácsos társai nagy aggodalommal néztek a török közeledése elé. Ferdinándhoz fordulnak segítségért, mindenre, a mi szent, kéri, hogy jöjjön az országba vagy legalább küldjön segélyhadakat; de ő a mint a komoly veszélyről értesült, Regensburgba utazott, utasítván a helytartótanácsot és külön is meghitt tanácsadóját, a nagy műveltségű Szalaházy Tamás egri püspök-kancellárt és a budai vár parancsnokát, Nádasdy Tamást, hogy ha nagyobb veszély fenyegeti az országot, forduljanak segélyért a linzi kapitányokhoz. És erre nemsokára nyílt is alkalom. Értesítik tehát őket a török gyors előnyomulásáról s rögtöni segélyt kérnek »nam si ille prior Hungariam occupaverit, profecto non solum Austria, verum etiam reliquae Germaniae provinciae immanis illius belluae ferocissimam crudelitatem sentient«.¹⁾

Kaptak is némi segélyt; ²⁾ de az a veszély nagyságához képest elenyésző csekélység volt. E csekélységet szívesen kiegészítették volna saját költségükön; de birtokaik nagy része János király kezében lévén s a többinek jövedelméhez nem juthatván, a dúsgazdag főuraknak és főpapoknak alig volt öfenntartásukra pénzük,³⁾ a kincstár is üres volt s a

A helytartótanács men-
dési kísér-
letét.

Általános
nyomor.

¹⁾ Úgy Ferdinánd levele, mint az idézett kérés (1529. jún. 27.) a *Bécsi udv. ltár* Hungaricái között.

²⁾ 1529 jún. 27. értesíti Ferdinánd a helytartótanácsot és külön Nádasdyt, hogy Buda megerősítésére két zászlóalj gyalogot küld. Később Esztergomba is küldött segélyt, de Várday Pál nem fogadta be a németeket a várba. *U. o.*

³⁾ A legszebb példa erre Báthory. 1529 júl. 15-én írja a királynak: Nunc item maiore admodum vexor et premor miseria: solus enim decumbo eger adempto officio et manuum et pedum morbi vehementia; servitores, quibus nil solvere potui, omnes abierunt. Nullam habeo provisionem: bona omnia partim intercepta sunt, partim autem aliis obligata! Quam habuerim provisionem, ne possit ea Maiestatem Vestram latere. His diebus dominus Nádasdy videns meam inopiam dedit 20 fl. cives Budenses et Pesthienses, a quibus mutuo aliquid levare nitebar, meae inopiae miserti *gratuito* dederunt fl. 70. Haec est mea provisio! Eredetije *Bécsi udv. lt. Hungarica.*

többszörösen kirablott országtól sem lehetett várni segílyt. Hiszen még országgyűlést sem lehetett összehívni.¹⁾

A rác
naszádások
el pártolnak.
A vezér ny.
Menekülnek.

A végveszély érzete kétségbeesetten jajdul fel a Ferdinánd-pártiak leveleiben, a midőn a rác naszádosok a törökhöz át pártolva, az egész Duna vonalát védtelenül hagyták.²⁾ Mindenki sejtette már, hogy mi lesz Buda és azzal együtt az ország sorsa. A ki tehette, menekült Budáról; csak a helytartótanácsnak kellett ott maradnia Ferdinánd régebbi parancsai értelmében.³⁾ Legalább Báthory felesége biztonságáról akart gondoskodni: elküldte devényi várába.⁴⁾ Később azonban ő is utána szeretne menni. Csak annyi időre kér engedélyt, a míg a vár megerősítéséről gondoskodhatik; de Ferdinánd megparancsolja, hogy maradjon Budán, mert távozása igen rossz hatást keltene. A tanácsosok is találnak ürügyet a távozásra; de Ferdinánd őket sem engedi. Maradnak tehát, kivéve gr. Thurzó Eleket, a kinek nehéz volt parancsolni. Ő egyszerűen bejelenté Ferdinándnak, hogy eleget veszített és szenvedett

¹⁾ Erre vonatkozólag a helytartótanácsnak több érdekes levele van a Bécsi udv. ltárban; mert Ferdinánd megparancsolta, hogy híjának össze országgyűlést.

²⁾ A rácok a magyar naszádosok hajóit és ágyuit is magukkal vitték. *U. o.*

³⁾ Ferdinánd még azt sem vette jó néven, ha ünnepekre hazamentek. Így Szalaházyt, Nádasdyt, Thurzót már az 1528. év folyamán többször megróttá, hogy Budáról távoztak. *U. o.*

⁴⁾ Ezt is bejelenti Ferdinándnak. Levele oly érdekes, hogy itt egy részét közlendőnek tartom: Perscripsi saepius Maiestati Vestrae necessitates et defectus huius regni sui, novissime autem per venerabilem Albertum praepositum omnes status et conditiones rerum et negotiorum Maiestatis Vestrae examussim significavi; nunc iam quis casus, quae calamitas et iactura copias navales Maiestatis Vestrae, quorum saltem virtute partes Circumdanubiales hactenus salvae manserant, inopinate invasit et quam ingens terror et consternatio animos populi coeperit, ex literis nostris communibus Maiestas Vestra plane perspiciet. Pericula magis ac magis in dies accrescent! Ego nichil, ut Maiestas Vestra non ignorat, praestare viribus meis valeo. Non peperci antea rebus et bonis meis, non parcerem et nunc profecto, si haberem; immo etiam vitam propriam pro salute patriae reddere essem paratus. Perseveravi hactenus in servitiis Maiestatis Vestrae maxima cum inopia et egestate constantissime, perseverabo fideliter et deinceps extrema omnia hic expectaturus; dominam tamen consortem meam, Maiestatis Vestrae devotam ancil-

hűsége miatt, most legalább felesége, gyermekei és saját életét biztosítani akarja. Távozása után a tanácsosok communiter határozzák el, hogy nem maradnak többé a veszélynek legjobban kitett Buda várában, hanem átköltöznek Esztergomba. Követségbe küldötték Thuróczi Miklóst a királyhoz, de megint elutasító választ kaptak.¹⁾ Csak annyit engedett meg, hogy nagy veszély esetén az utolsó pillanatban is átköltözhetnek; hiszen úgy sincs messzi Esztergom Budától. De a tanács nem várta be az utolsó pillanatot, sem a király enge-

A helytartó-
tanács
is
hagyni
Budát.

Iam, quam hactenus ne populus in maiorem desperationem caderet, hic mecum habui, iam ad partes superiores mittere cogor, quum non liceat illi ob imbecillitatem sexus amplius hic perseverare. Sed quo ordine et quanta summa expensarum eam dimisero, Maiestati Vestrae fideliter perscribam. Commendo eam singulariter in gratiam Maiestatis Vestrae, ne patiatur habita ratione meorum servitorum cum iactura rerum et bonorum meorum non exigua fidelissime semper exhibitorum, sub alienis tectis illam mendicare, si quid michi acciderit. Supplico praeterea Maiestati Vestrae humillime, dignetur, michi quam primum significare, quod genus servitii per hoc meum imbecille corpus hic sibi praestare mandaverit? Quoniam multocius Maiestati Vestrae significavi, penitus exhaustus sum, camerarii etiam Maiestatis Vestrae quamvis mandatum Maiestatis Vestrae per ipsum Albertum praepositum eisdem significavi; nichil tamen dare voluerunt. Nichilominus ut praemisi, paratus sum hoc unico meo exhausto aegroque corpore Maiestati Vestrae ad extremum usque spiritum fideliter servire! Eredetije Bécsi udv. újár.

¹⁾ Ex relatione magnifici fidelis nobis dilecti Nicolai Thuroczi intelleximus, quae ad nos per medium ipsius circa transmigrationem vestram ad Strigonium deferri curastis; non vero diu multumque deliberantes hanc in praesentiarum admittendam esse minime videmus cum propter rerum praesentium statum et difficultatem exortam, tum propter suspicionem, quae fidelibus nostris non nihil terroris et dubii praebere et augere posset, si sedem regiam atque ipsam regni metropolim a vobis relictam vestroque se patrocinio, consilio et auxilio destitutos esse conspicerent. Ne quid itaque vestra absentia rebus nostris et regni detrimenti accidat, aut aliud pro tempore sequatur, quod vestra praesentia et diligentia caveri et averti potuisset; vobis igitur committimus omni serio, ut attenta publica et regni et regnicolarum salute adhuc istio perseverare atque ea, quae pro beneficio tam nostro, quam regni atque omnium vestrum facienda vobis ex officio incumbunt quae decet diligentia, maturitate et studio administrare et exequi pergatis. U. o.

*Ferdinánd
engedélye
nélkül Esz-
tergomba,
majd kül-
földre men-
külnek.*

délyét, hanem átmentek Esztergomba¹⁾ a vár védelmét — de korántsem az ország kormányzását, mint Szerémi írja — Nádasdy Tamás budai várnagyra és Nagy Imre alnádorra bízva.²⁾ Később Esztergomból is menekülniök kellett. További útjokat kísérni nem tudjuk, mert ezen időből egyetlen levelük sem ismeretes; de valószínű, hogy Pozsonyban, majd pedig Bécsben húzták meg magukat.

Később Bécsből is menekülniök kellett és míg szemük aggódva tekintett az ostromlott Bécs felé, melynek elfoglalása politikájuk tökéletes bukását jelentette volna, keservvel telt el szívük Ferdinándban történt csalatkozásuk miatt. Keservüket ki is öntötték szeptember 30-án kelt levelükben, még pedig oly alakban, »a mely a hűséggel és állhatatossággal ellentétese nek látszott«. Ferdinánd Prágában vette levelüket. Válaszában kegyelmesen megbocsát nekik, kitartásra inti és biztatja őket, hogy a szerencsétlenség nem fog soká tartani, csak bízzanak Istenben és benne is, mert sietni fog Bécs felmentésére és azután

¹⁾ Erről 1529 aug. 7-én értesítik a királyt. Levelük elveszett. Ferdinánd válasza: *Discessum vero a Buda molesto ferimus animo vobisque superinde committimus, ut si ad locum quempiam Strigonio remotiorem, prout ex literis vestris videre licet, profecti fueritis ad alterutrum locorum, nempe Budam vel Strigonium redeatis. Brevi enim gentes aliquot iusto numero conscriptas stb. küld addig is, a míg személyesen jöhet. Linz, 1529 aug. 15. kelt levele Bécsi udv. ltár.* E levélből nem lehet megállapítani, hogy hová mentek; de Nádasdy írja 1529 aug. 22-én Ferdinándnak: *Consultum nobis fuit visum, ut dominum despotum abhinc alio mittendum curaremus. Eum itaque mittemus Strigonium ad dominum locumtenentem. U. a. ltár.*

²⁾ *Verancsics* írja: Báthory István nádorispán elhagyja Budán az oktavát. Báthory Andrással, az több urakkal egy napon az császár hirit hallván, kiszikínek Budából. (M. H. H. Irók III. k. 29. l.) — Szerémi kiegészíti e híradást. »Et Stephanus Bathor erat in arce Buda residents. Quum audivisset, quod caesar crevit, se cum agmine suo et in Zerem-Vylak castra metatus fuisset caesar Turcarum, mox de Buda exiluerat adversus Ferdinandum Viennam palatinus Bator et ita Thomam Nadasti permiserat in specie sua, ut imperaret tamquam palatinus Bator. (M. H. H. I. k. 260. l.). Legmezbizhatóbb Nádasdy 1529 aug. 22. jelentése a királyhoz: *Cum domini de regimine huius regni Hungariae proximis diebus hinc discessissent promiserant nobis aliquot centum equites una cum domino vicepalatino (Nagy Imre) ad nos mittere. Bécsi udv. lt. Hungarica.*

Magyarország megszabadítására. Mivel a tanácsosok — különösen pedig Báthory, majd összes birtokaikat elveszítették, biztositja őket, hogy mihelyt Linzbe érkezik, gondoskodik fenntartásukról¹⁾ és addig is, a míg az állapotok megváltoznak, ajánlja, hogy Budweisban tartózkodjanak. Átköltözésük megkönnyítésére német és cseh leveleket küld nekik; a melyeket használnak fel belátásuk és a körülmények szerint.²⁾ Mennyire nem bízott azonban mindazon reményekben, a melyeket bujdosó hívei megnyugtatóására oly biztosan helyezett kilátásba, az mutatja, hogy feleségét, gyermekeit és hugát, Máriát Innsbruckba küldötte, a kik útjukban csak a szultán visszavonulása hírére bátorkodtak Linzben megállapodni. És Ferdinánd, kinek két országában dült az ellenség, a ki ellene már sereget is gyűjtött, a helyett, hogy népe megmentésére sietett volna, egy vargabetűvel Linzben termett családja látogatására.³⁾

A helytartótanács
Budweisban.

Ferdinánd
Linzben.

Megható példája ez a családi szeretetnek, de hasonló körülmények között egy királytól, a kire minden szem várokozással tekint, mást várna az ember!

Míg aztán átadja magát a viszontlátás örömének, majd pedig az ott levő magyar urak kérelmére Magyarország

¹⁾ Báthorynak a csehországi kamarától utalt ki évdíjat. *Történelmi Tár* 1891. 313. l. Bakyth Pálnak és Bánffy Balásznak pedig 1529 okt. 7-én azt írja, hogy családjuk fenntartásáról akarván gondoskodni «consiliariis nostris bellicis in Lintio constitutis in praesens commisi-mus, ut tibi de pecuniis pro tali sustentatione tua et tuorum petitis provideant. *Bécsi udvari lt.* Hungarica.

²⁾ *Függelék VIII.* sz. 1529. október hó elején költöztek oda. Okt. 8-án írja nekik Ferdinánd: Quae vobis incommoda in hac transmigrat-one vestra evenerint et adhuc forsan evenient ex literis vestris, quas seorsim ad nos dedistis, abunde intelleximus. Quia vero nunc in continua tractatione sumus omnemque conatum ad hoc convertimus, ut obsidionem Viennensem solvamus et perinde rebus omnibus melius consulamus; Vestrum itaque erit brevem hanc moram in patientia tolerare. A fogalmazvány végén áll: In simili ad Agriensem et Varadiensem. *Bécsi udv. ltár.*

³⁾ Oláh Miklós írja Geréb Pálnak. Triduo post advenit rex Ferdinandus, non eo tamen, quo expectamus itinere, nam ex via diverterat Patavium amore visendae coniugis et liberorum suorum. *M. H. H.* I. o. XXV. k. 19. l.

A török
visszavonul.
Új esserve-
kedés.

Pozsony
székhely.

megmentéséről hosszadalmas tanácskozásba kezd; azalatt a török visszavonul, hívei pedig szervezkedve a János király tehetetlensége miatt, visszaszerzik a Dunántúlt, sőt körülbelül visszaállítják a török hadjárat előtti birtokviszonyokat, úgy hogy a bujdosó helytartótanács is visszatérhet az országba, még pedig mivel Buda török kézre került: *Pozsonyba*, ugyanazon városba, a mely Mária helytartósága alatt is már székhely volt. E város marad aztán, rövid kivételektől eltekintve, az ország főhelye, törvényhozásunk és közigazgatásunk központja, a helytartótanács újjászervezéséig.¹⁾

Az ország egy részének visszaszerzése azonban nem volt elégséges; mert a török hadjárat tapasztalatai és Ferdinánd magatartása, a ki csak rendeleteivel tudott az országról, de abban megjelenni, sebeit gyógyítani vonakodott, nem maradhattak nyom nélkül. Változtatni akartak az állapotokon, követelték tehát a nádortól, hogy hívjon össze országgyűlést, a ki a király korábbi megbízására is támaszkodva.²⁾ de meg a követeléseknek is engedve, 1530 május 8-ra Pozsonyba gyűlést hirdetett; de éppen azon a napon ragadta el őt a halál³⁾ és fosztotta meg attól, hogy legalább egy pillanatra a jövőbe tekinthessen. Mert ezen országgyűlés nyitja meg gravaminális országgyűléseink hosszú sorozatát. A keserves panaszok egész árja zúg azon felterjesztésben, a melylyel »a vesztének indult és már-már elveszett ország« követeit a királyhoz küldötte.

Ragadjuk ki ezek közül azokat, a melyek tárgyunkkal szorosan összefüggenek és a Báthory helytartóságát az eddigieknél is jobban, közvetlenül jellemzik.

Az ország
sértelemei.

»... az ország összes rendei panaszkodnak, hogy Felséged uralkodása óta szabadságuk nemcsak hogy nem maradt meg épen, de fel is függesztették azt. Semmi tekintetben nem őrizték meg se a főpapok és főurak, se a nemesek, se a polgárok szabadságait, úgy hogy Felséged alatt hazánk a szabad

¹⁾ 1723 : XCVII. és 1765 : III. t.-cz.

²⁾ Akkor azonban országgyűlést a török támadása és a lakosok tömeges menekülése miatt nem hívtak össze. *M. O. E.* I. k. 214. l.

³⁾ *I. m.* 263. l. Halálának idejét általában 1535. évre teszik *Istvánffy* tévedése alapján, a miről később lesz szó.

ország jellegét is elveszítette. Nincs Felségednek magyar tanácsosa, alig vannak magyar tisztei, várparancsnokai, ha csak azok is nem *névkép*. A hatalmat idegenek, ügyeinkben teljesen járatlanok bírják: ezek intézik belátásuk szerint a hadügyet, — láthatja Felséged, hogy mily okosan és szerencsésen! — ezek hívnak össze országgyűléseket, ezek parancsolnak Felséged nevében és hatáskörében, ezek vetnek ki és hajtanak be egyszer egy, máskor más adót!... Csak a pozsonyi várban van magyar parancsnok, de az is német kapitány alatt... mindez a magyar szabadsághoz tartozik, a melynek megtartására Felséged ígéretet tett.»

Majd a hadak pusztításaira, idegeneknek tett birtokadományokra, Buda várának visszavételére, a német birodalmi segílyre térnek és kéri a királyt, hogy mindezekre adjon határozott választ, »nem csak választ, hanem annyi-képen sértett szabadságunk orvoslását is. Épúgy az ország megszabadítását, a melyre, ha Felséged nem volna képes, nyilatkoztassa ki őszintén, *hogy mielőtt mindnyájan elveszünk, legyen módunkban másként elhárítani a veszélyt és üdvünket keresni*. És mivel Magyarország kiterjedése és ellenségei közeli léte miatt még békés időben is szükségét érezte egy népe között tartózkodó királynak; mi ugyan hálát adunk Istennek, hogy Felséged annyi ország fölött uralkodik, — mert különben nem tudnók, hogy hatalmas ellenségünktől hogyan szabadulhatnánk meg — de sok bajunk okát csak abban látjuk, hogy Felséged oly hamar távozott országunkból és oly hosszasan volt távol. Ha nem így történt volna, nem ért volna bennünket és Felséged más alattvalóit is ez a századokra emlékeztető baj. De Magyarországot különben sem kormányozták soha helytartók, csak akkor, ha királyaink szomszéd tartományait látogatták meg, vagy külföldiekkel hadat viseltek. Szokatlan dolog az a magyarok előtt: hallani a királyról, de nem látni őt... Arra kérjük azért Felségedet, hogy a mi baj ért bennünket hosszas távolléte miatt, tétessék jóvá» jelenléte által.¹⁾

És minderre kaptak kitérő választ, méltatlankodást, semmit érő sajnálkozást és üres ígéreteket. Mert nem hogy

A király
távolléte.

Az ország
kormány
nélkül.

¹⁾ M. O. E. I. k. 274., 279. l.

XXVIII

beváltotta volna legalább részben ígéreteit, de még — legalább is tudtunkkal — azt sem látszott tudomásul venni, hogy Báthory meghalt, mert helyettesítéséről, az ország kormányzásáról nem gondoaskodott. Vezette tehát az ügyeket a tanács, melynek tagjai közül Szalaházy Tamás és gróf Thurzó Elek keresik fel jelentéseikkel, az előbbi mint kancellár és a tanács seniora, az utóbbi pedig mint ország-bíró, nádor nem létében választásig annak helyettese. Nincs ugyan annyi adatunk, hogy összehasonlíthassuk az így kifejezett viszonyokat az előbbiekkal, de képzelhető, hogy jobb semmi esetre sem volt, sőt minden valószínűség szerint a fejetlenség miatt még rosszabb vala.

*A prágai
tanácskosza.*

Az így kifejezett állapotokat akarta gyógyítani Ferdinánd, a midőn az 1531. év közepe táján Prágában a magyar tanácsosokkal értekezett¹⁾ és elhatározta, hogy országgyűlést hív össze, a melyen maga is személyesen megjelenik; addig is azonban, a míg ezt tehetné, véget vet a fejetlenségnek és a végrehajtó hatalmat Szalaházyra és Thurzóra ruházza.

Azon levele, a melyben erről az országot értesítette, 1531 június 29-én kelt. Bevezetésében elmondja, hogy ha az országot ért sok csapásra gondol, szíve mélyéből kell sajnálnia sorsát, azokat a szenvedéseket, a melyek akár az ellenség, akár a védelmükre rendelt seregei részéről a magyarokat érte. Mindig kívánta és kívánja most is, hogy az országban kedvezőbb, békés viszonyokat teremtsen és teljes erejéből azon van, hogy Isten segítségével elérhesse azt, hogy régi szabadságukat visszaállítsa. Hogy tehát nyugalomnak és védelmüknek biztos alapjait lerakja, elhatározta, hogy később meghatározandó napra általános országgyűlést hív össze, a melyen hogy maga is személyesen megjelenhessék, a legkomolyabban törekedni fog.

*Szalaházy és
Thurzó hely-
tartósága.*

De hogy addig is mindenféle bajon segíthessenek, az erőszakosságok és egyenetlenségek megszüntetessenek, saját nevében és tekintélyével az ország élére állítja Szalaházy

¹⁾ *M. O. E. I. k. 326.* E gyűlésen határozták el, hogy a pénzügyi közigazgatást is újjászervezik. *Acsády*: Magyarország pénzügyei 50. l.

Tamás egri püspök kancellárt és gróf Thurzó Elek országbíró más híveivel együtt, hogy távolléte alatt igazságot szolgáltatassanak és az ország más ügyeit intézzék, úgy azonban, hogy a névleg melléjük nem rendelt tanácsosok is a tanácskozásban részt vehessenek. Az ország védelmére, az erőszakoskodók és zavargók megbüntetésére s az igazság végrehajtására főkapitányát rendelte.

Fel szólítja azért az egész országot, hogy az említett kancellárnak és országbírónak akár a királynak engedelmeskedjenek és ügyeikben hozzájuk forduljanak.¹⁾

Tehát a Szalaházy és Thurzó megbízása előreláthatólag igen rövid időre szólt:²⁾ a *legközelebbi országgyűlésig*. Éppen ebből következtethetünk arra, hogy a király további helyettesítéséről az országgyűlésnek kellett volna döntenie; más döntés pedig törvényeink szerint nem lehetett, mint új nádor választása, a kit a helytartói tiszt is illet. Azonban ezt a kilátásba helyezett országgyűlést — legalább is tudtunkkal — Ferdinánd nem hívta össze, mert közbejöttek maguktól az alattvalóktól az ország egyesítése végett indítványozott és összehívott országgyűlések,³⁾ a melyeknek célja annak elhatározása volt, hogy a két király közül az alkalmasabb, esetleg egy harmadik alatt egyesüljenek.

*Egyesülési
törvények.*

Az előbbi országgyűlés panaszai, ingerült hangja, de különösen azon kijelentése, hogy ha Ferdinánd nem tudja megvédeni az országot, őszintén mondja meg, hogy a rendek megmaradásukról *másként* gondoskodhassanak, — a besugások nélkül is elég anyagot szolgáltatott arra, hogy az ilyen törekvéseket az udvar és személyes hívei bizalmatlansággal fogadják és megakadályozzák. Ez és nem a megígért országgyűlés, nem az ország érdeke kötötte le figyelmüket és így

¹⁾ *Függelék IX. sz.*

²⁾ Meghatározott jogkört nem is nyertek; legalább is arra lehet következtetni abból, hogy a kenesei gyűlés alkalmával kívánták, hogy a király adjon szélesebb hatáskört az ellenpárt tagjaival való alkudozásra és hogy a tanács a király nevében intézkedhessék mindazok kielégítéséről, a kik a hadaktól kárt szenvedtek. M. O. E. I. k. 342. l.

³⁾ M. O. E. I. k. 309—427. l.

sikerült is megfélelkezniök arról, úgy hogy Ferdinánd csak a következő év áprilisére hívott össze országgyűlést.¹⁾

Ennek azonban főtárgya az országnak a regensburgi birodalmi segélyről való tájékoztatása volt. A király kilátásba helyezte, hogy személyesen jelenik meg, a mit általában nagy meglepéssel fogadtak. Ez országgyűlés lett volna hivatalba nemcsak az ország védelméről és sérelmekről, hanem az ideiglenes kormány helyett állandóról is gondoskodni ; azonban Ferdinándnak nem sikerülvén a birodalmi gyűléstől »kézzel fogható» segélyt nyerni, biztosokkal képviseltette magát.

»A magyarok nagy várakozással és reményekkel várják az országgyűlést és Felségedet. Ha e reményükben csalakoznak és a kitűzött időre sem Felséged, sem a haderő nem érkezik meg, Felséged ügyére a legnagyobb mértékben káros lesz...«, ezt írta Apafy Mihály Ferdinándnak, a mikor már megjelenése kétségessé vált.

*Az ideiglenes
helytartó-
tanács
állandóbbá
vállik.*

Vihar tényleg volt az országgyűlésen ; előterjesztésükben leplezetlenül megmondták a rendek, hogy »ha így tart, Ferdinánd az országot bizonyosan elveszíti... ezen országot nem lehet többé levelek, követek vagy bármi fényes ígéretekkel megtartani...«²⁾ de elkeseredésükben egyről : az ország kormányzásáról elfeledkeztek megemlékezni. És ez lélektanilag érthető is ; nekik nem nádor, nem helytartó : hanem *király* kellett, s az az igazi sérelem és felháborító mulasztás, hogy a király még csak nem is mutatja magát ! A nagyobb sérelem feledteti a kisebbet, úgy hogy a mikor a királyi biztosok kérdést intéznek a tanácsosokhoz az iránt, hogy miképen lehetne elkerülni a veszélyt, — az a felelet : ha a király számottevő haderő élén *személyesen* jön az országba ! Az intézkedés és Ferdinánd a hadsereggel együtt elmaradt és e miatt az ideiglenes Szalaházy—Thurzó-féle kormány az országgyűlés után is megmaradt s állandó jellegűvé vált. Azonban sem állandósága, sem jóakarata nem volt elégséges arra, hogy eszközök hiányában az állapotokon változtasson, úgy hogy Ferdinánd pártja züllésnek indult.

¹⁾ *M. O. E. I. k. 429—458. l.*

²⁾ *U. o. 431. és köv. l.*

E körülmény és az országgyűlés felterjesztésének komoly, A bécsi
tanácsok. résztjóló hangja arra készítette Ferdinándot, hogy a magyar tanácsot október elejére Bécsbe összehívja ¹⁾. Miről tanácskoztak? — adatok hiányában csak sejthetjük, de azt kétségtelenül tudjuk, hogy szóba jött az ország kormányzásának kérdése is. Ferdinánd kedvelt hívét, Thurzó Eleket szólította fel a helytartóság elfogadására. Kívánsága egyet jelentett azzal, hogy a tanács és ország annyiszor kifejezett kérése ellenére nem szándékozik az országban tartózkodni és a nádori széket sem akarja betölteni.

Thurzó ismerte az állapotokat; egyike volt Ferdinánd legtisztább jellemű híveinek, egyike azon keveseknek, a kik soha hozzá hűtlenek nem lettek, mert csak benne látták azt a hatalmas uralkodót, a ki az országot rettegett ellenségétől megszabadíthatja. Hazaszeretete, tantoríthatatlan meggyőződése és nem anyagi érdek kötötte Ferdinándhoz, a kitől nem hogy anyagi előnyöket várt volna; de nem egyszer nagyobb összegekkel ki is segítette pénz-zavarából. ²⁾ És a mint anyagi előnyöket nem várt, nem vágyódott kitüntetésre, a helytartóság magas tisztére sem. Sőt szomorúsággal töltötte el e kitüntetés; hiszen ő azt szeretete volna, hogy a király állandóan az országban tartózkodjék és ne legyen szükség helytartóra, mert csak úgy remélt az állapotok javulását.

Thurzó:
egyedüli
helytartó.

Éppen ezért vissza is utasította a király kívánságát, úgy hogy csak határozott parancsára fogadta el a helytartóságot, de ezzel szemben olyan feltételeket kötött ki, a melyekkel a király személyét pótolhatni vélte. Sajnos, e feltételeket

¹⁾ Thurzó később idézendő leveleinek vonatkozásaiából.

²⁾ Erre vonatkozólag több levél van a *bécsi udvari levéltárban*: L. még *Függelék* XVII. sz. Hasonlóképen sok van olyan is, a melyben birtokadományokat, kölcsön adott pénzének biztosítását követeli, de mindent nem szabad a mai kor szemüvegén nézni. Nem volt akkor senki, a ki hűségének és szolgálatainak meg ne vette volna bérét; de épen hűségéért kockáztatta is vagyonát és életét. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az urak Ferdinánddal szerződést kötöttek, kötelezvéen őt arra, hogy a szolgáltatásban szenvedett kárait megtéríti. Thurzó sok kárt szenvedett, különösen a német katonák dúlták birtokait. Ha tehát kártérítést követelt, az nem eshetik önzetlensége rovására.

csak későbbi leveleiből, töredékesen ismerjük ; de a töredékek is elégségesek arra, hogy belőlük az állapotokra, különösen pedig a Thurzó hazafiságára, tiszta jellemére következtessünk.

Thurzó
feltételei
a helytar-
tóság
elfogadá-
sával
azemben.

1. Küldjön a király oly haderőt, a mely képes Buda elfoglalására és az ország egyesítésére.

2. Mivel az igazságszolgáltatás semmit sem ér, ha az ítéletek végre nem hajthatók, adjon neki rendelkezési jogot a királyi sereg fölött.

3. A királyi seregek főparancsnoka értsen tehát vele egyet ebben és a király más ügyeiben.

4. Mivel a cancellaria egyike az ország legfontosabb közigazgatási szerveinek és így a kancellárnak részt kell vennie az ország minden fontos ügyében, szólítsa fel a királyt, hogy ha nem is állandóan, de mégis nagyobb részben vegyen részt a királyt és országot illető ügyekben és tárgyalásokban.

5. Állítsa vissza a magyar tanács tekintélyét, ő benne pedig támogassa a saját tekintélyét, mert ő *«ezt a gyűlöletes, gondokkal telt tisztséget»* csak úgy viselheti, ha személyére kegyelmes tekintettel leend, hogy tényleg betölthesse a királyi tisztet és nevének becsületet szerezzen, mert különben csak gúny tárgyává lesz.

Ezen és valószínűleg más kívánságait is nemcsak szóval, hanem cikkekbe öntve írásban is előterjesztette. És ezeknek teljesítésén kívül kívánta, hogy a király helytartói kinevezését az általa meghatározott formában hirdettesse ki az országban és neki adasson külön kinevező oklevelet, a melybe jogkörét pontosan foglaltassa bele. ¹⁾

Kinevezésről
örömmel
fogadják.

Ferdinánd sokat adott arra, hogy ez a becsület és kiváló tehetségű, erélyes ember legyen helytartója s azért elfogadta feltételeit. És a mily megnyugvást ő talált személyében, a kinevezés híre bizonyára ugyanolyan megnyugvást keltett hívei körében is. Kifejezi ezt a Mária királynéval Brüsszelben tartózkodó Oláh Miklós, a kinek humanistikus levelében is az őszinte öröm és a személyébe vetett feltétlen bizalom nagy közvetlenséggel nyilatkozik meg. »A mult napokban

¹⁾ Függelék XI—XIV. sz.

kaptam hírt az udvarból» — írja — »hogy Te lettél a helytartó. Bárcsak igaz lenne. Eddig sem a királyné, sem én nem értesültünk erről. Mindnyájan örültünk előhaladásodnak. Adja Isten, hogy ama szerencsétlen ország nyugalmának helyreállításával és ha az lehetséges lenne, ügyeinek fellendítésével díszítsd neved. Az országokat ugyanis jól és békésen csak okos emberek kormányozhatják. Bárha tudom, hogy nem csekély teher ez a mostani zavaros állapotok között, mégis két dolog vigasztal, a melyek kormányzásodat könnyebbé teszi: kiváló tehetséged és hosszú tapasztalat által szerzett okosságod, végül a béke, a melyről, mint értesülünk, most tárgyalnak és a mely ha jól sikerül, kevesebb kellemetlenség lesz...«¹⁾

Thurzó e kedves, bizalommal telt levélre keserűen válaszol. »... Uraságod gratulál azon tiszthez, a melyet Ő Felsége ránk helyezett, jobban mondva adományozott. Mi van ebben gratulálni való! ? nem láthatjuk be. Annyira felfordult ugyanis minden rend, hogy a közügyek gondja — ha szabad kimondanunk — csak magán kellemetlenségünket és keserűségeinket nevelte.« Az ellenség által okozott bajokhoz járulnak a királyi seregek kihágásai. »Nem is remélhető, hogy valaki e rablók erőszakosságait törvényekkel és büntetésekkel korlátozhatja. Úgy megnőttek, hogy nagyobbaknak látszanak, semhogy nekik a törvény parancsolhatna, úgy hogy a törvények nemcsak hallgatnak, hanem behantolva eltemettettek. Innen van, hogy jelen keserves helyzetünket meggondolva, inkább kellene részvétet kifejezni, mint gratulálni. Növeli lelkem fájalmát az, hogy nem tudhatni, hogy ennyi szenvedéseinknek mikor leszzen vége.«²⁾

Azon pessimismus, mely egész levelében nyilatkozik, az állapotokban és Thurzó jellemében megtalálja magyarázatát. Ekkor már látta ugyanis, hogy a király csak ígérte feltételei teljesítését, de ígéretét nem vette komolyan. Nem még olyan apróságokban sem, mint a milyen kinevezésének kihirdetésére vonatkozó kívánsága volt, mert a cancellaria

Pessimismus.

¹⁾ M. H. H. *Okmánytárak*. XXV. k. 290. l.

²⁾ U. o. 316. l.

egészen más alakban expedíálta az okleveleket. Következetes akart lenni, nem fogadta el tehát azokat, hanem visszaküldötte a cancellariának, a királynak pedig jelentést tévén, kérte, hogy minél hamarább rendelje el újak kiállítását, mert a míg kinevezése ki nem hirdettetik, állását nem foglalhatja el.¹⁾ Ferdinánd parancsával válaszol, hogy foglalja el állását, a minek engedelmeskedik is.²⁾

Ferdinánd
megasági
ígéretelt
1. a kinevező
oklevélre
vonatkozólag.

Hogyan talált megfajtást az oklevelek kérdése, arra nincs adatunk, mert a leggondosabb kutatás után is csak kinevező oklevélét találtam meg. Ennek formája és tartalma elűt a korábbiaktól, a későbbieknek meg majd szószerinti mintául szolgál. Éppen azért — bárha munkám speciális részében egyes pontjait külön felemlítem — szükségesnek tartom itt összefoglaló ismertetését.

Az oklevél, mint a kevésbbé ünnepélyes oklevelek, a király kisebb czíme és gyűrűs pecsétje alatt, az ünnepélyes formulák mellőzésével állíttatván ki, mindjárt az intézkedésre tér, hogy t. i. a király meg lévén győződve Bethlenfalvi gróf Thurzó Elek országbíró hűségéről, szorgalmáról és feddhetetlenségéről, távolléte alatt őt helytartójának nevezte ki.

Új e részben az, hogy a míg a korábbi kinevező oklevelek a helytartó mellé rendelt rendes tanácsosokat is névleg felsorolták, ez meg sem említi őket.³⁾ De új a feltételeknek, illetve a helytartói hatáskörnek általános értékű, rövid czikkelyekbe való foglalása is. Az első cikkelyben általánosságban mindazon jogokat adja a király, a melyeket elődei és a saját helytartói bírtak; a következőkben meg felsorolja az igazságszolgáltatás, törvényhozás, végrehajtás, birtokadomány és kegyelmezés körüli jogait, melyek után rövid megerősítési és pecsételési formula, datum és aláírás következik.

1) *Függelék* XII. sz.

2) U. o. XIV. sz.

3) Mária kinevezése alkalmával tudjuk, hogy a magyar tanácsosok kérték, hogy a kinevező oklevélben a német tanácsosokról ne tegyen említést; a Báthory kinevező oklevélben a tanácsosok névleg felsorolva; Szalaházy—Thurzó kinevezésében is bennfoglaltattak, a mint a publikáló oklevél ezen részéből: *cum aliis quibusdam fidelibus nostris* következtethető.

Ez oklevél foglalja magában — ha talán nem is egészben — Thurzónak a helytartói jogkörre vonatkozó követeléseit. ¹⁾ Ha e jogkört a Báthoryéval összehasonlítjuk, azt fogjuk tapasztalni, hogy a kettő nem fűdi egymást; még pedig nemcsak azért, mert Thurzó *expressis verbis* több jogot kap (országgyűlés összehívása, kegyelmezés), hanem azért is, mert rövid oklevele a Báthory által gyakorolt jogokat is rövidebben, de sokkal határozottabban és szabatosabban foglalja össze.

Még csak az oklevél datumáról kell megjegyeznem, hogy az a bécsi tanácskozás, illetve a királyi elhatározás napját és nem keltének idejét tünteti fel; tehát az oklevél, mint kifejezni szokás, *visszadatolt*. Thurzó ugyanis, mint leveléből kétségtelenül értesülünk, a datumtól, okt. 4-től számítva a 12-ik napon is csak a kihirdető okleveleket kapta meg. Valószínű, hogy a cancellaria a kinevező oklevelet nem adta ki még nov. 14-én sem, mert a király mandatummal rendelte el, hogy foglalja el állását, a mitől kinevező oklevele kézbesítése előtt vonakodott. ²⁾ És a mily nehezen teljesítette Ferdinánd az oklevelek expedíciójára vonatkozó ígérését, ép oly nehezen, sőt egyáltalában nem teljesítette más irányú fontosabb ígéreteit. Ő nem kis mértékben köszönhette sikereit annak, hogy a lehetetlent is a legnagyobb jóakarat látszatával, bizalomgerjesztő módon tudta megigérni, a megújuló követeléseket újabb meg újabb ígérekkel kielégíteni és ez által a sokszor fenyegető válságot elodáztatni. Ígéreteinek századrészt sem tartotta meg s még se veszítette el teljesen hitelét soha, de ebben nem annyira művészi tapintatának, mint az ország akkori helyzetének van oroszlánrésze. Ha az egykorú nyilatkozatokat olvassuk, látjuk, hogy a mohácsi vész, de különösen Buda másodszori elfoglalása után a végenyészet, az utolsó órák gyötrelmes érzése fogta el a lelkeket. Már-már hallották a halál angyalának szárnya csattogását s érezték a halál lehetőségét

Thurzó
kinevező
oklevele
visszadatolt.

¹⁾ *Postulata mea quoad auctoritatem* írja. okt. 13-án kelt levelében. Függelék XI. sz.

²⁾ 1532. okt. 13. írja: *Dignetur M. V. . . : literas suas tum de auctoritate huius officii, tum etiam articulis per me oblatis manu sua subscriptas ad me mittere*; okt. 16. kelt levelében: *super auctoritate ea ad hunc diem confectae literae non sunt*.

az egész országban. És a gyötrelmes perczek különös lelki-állapotot ébresztettek, a mely a pessimismusnak és optimis-musnak sajátságos vegyülete. Nemcsak a közel jövőre, de a holnapra sem gondolhattak a végveszély gyötrelme nélkül bizalommal; de azért bizalommal ragadtak meg minden reményecskét és görcsösen kapaszkodtak minden mentőnek vélt szalmaszálba. És Ferdinánd élesztgette a reményeket, szórta ígéreteit, a melyeket oly optimismussal fogadtak, hogy el is feledték rideg bírálát tárgyává tenni.

*Ferdinánd
nem tartja
meg ígértét
a hadsereg-
vonatközlő-
sem.*

Igy járt Thurzó is, a ki pedig jól ismerhette Ferdinánd viszonyait. Ő becsületes őszinteséggel adta elő kívánságait, a melyeknek teljesítése esetén elvállalja a helytartóságot; a király mindent megígért és ő bízva királya őszinteségében, tanácsostársai kíséretében nagy örömmel hozta meg a fontos hírt: nemsokára nagy sereg jön Buda visszafoglalására, János király legyőzésére és az ország egyesítésére!

És jött egy seregecske, a mely még Esztergom felmen-tésére sem látszott elégségesnek. Nem első, de igen keserves csalódása volt ez a bizakodó magyarságnak. Ennek odiuma azonban nem a király, hanem a tanácsosok, első sorban pedig Thurzó ellen fordult. Thurzó pedig — mit tehetett volna egyebet? — panaszolkodik és vádolja a királyt, hogy nem volt velük szemben őszinte és e miatt a tanács nem is alkal-mazhatta nyilatkozatait és cselekedeteit a körülményekhez, úgy hogy most hazugsággal vádolják őket, ¹⁾ tehát a jövőre őszinte információt kér.

Hogy a csalódás annál keservesebb legyen, az érkezett hadsereg nemcsak hogy nem töltötte be a hazafiak reményét, hanem fegyelmetlensége miatt oly kihágásokra ragadtatta magát, hogy végigsírt a panasz az egész országon és Thurzót erélyes tiltakozásra készítette. Élénk színekkel festi a kegyet-

¹⁾ Si M. V. cum Viennae aderat aperuisset nobis huius exercitus progressum, forte commodius nos rebus praesentibus aptare potuissemus cautiusque cum fratribus nostris agere scivissemus, qui iam querentur verba, quae habuerunt a nobis, non convenire cum rebus. . . . Dignetur M. V. nos informare atque edocere de rerum statu et progressu, ut possimus nos accomodare illis, *neve amici et fratres nostri mendacii nos arguant*, quod vana spe illos lactaremus. *Ok. 16. levele.*

len, semmit nem kímélő pusztítást, a melyhez nem fogható az ellenségnek, a vad töröknek dúlása és a melynek nem lehet más eredménye, mint az elpártolás, sőt lázadás.

E korból írt leveleinek állandó tartalma ¹⁾ a katonai kihágások fölötti panasz, mert érzi, tapasztalásból tudja, hogy a nemtelen szenvedélyektől elragadt, fegyelmezetlen gyűlevész had nagyobb úr mint a törvény, vagy bármely más hatalom.²⁾ Segítsen tehát az, a ki a nyakunkra küldte: a király.

*Katonai
kihágások.*

A míg egész határozottan e gondolatra jutott, bizonyára többször felkereste a királyi hadak főparancsnokát, — hadügyi helytartónak is nevezték — Katzianer Jánost, a ki a bécsi tanácskozáson szintén jelen lévén, a király előtt megígérte, hogy vele az ország dolgaiban egyetért. Ezt — dicséretére legyen mondva — az első napokban meg is tartotta. Ez ideiglenes jó egyetértést mutatja azon gyűlés, a melyet Thurzó vele és tanácsostársaival tartott és a melyen, mint egy valóságos országgyűlésen, határozatokat is hoztak, a melyek az ország védelme, adó megszavazása, hűtlenek megbüntetése, katonai kihágások megtorlása, a polgári és katonai kormányzat viszonya körül forogtak és egészükben csak a katonai hatalom praepotentiáját bizonyítják a polgárral szemben. Ez különben háborús időben természetes is. De az is természetes, hogy e határozatok a viszonyokon nem változtattak, úgy hogy már a katonai kérdés illusuriussá tette Thurzó hatalmát.

*Thurzó és
Katzianer.*

Megbénította ez nemcsak az administratiót, hanem Thurzónak az ország egyesítésére, vagy legalább is a békére irányuló jóakarátú törekvését is.

Mennyire híve ő ez eszmének, azt már a bélavári, zákányi kenessei és berenhidai gyűlések alkalmával elárulta s mikor e törekvések mindkét király, de különösen Ferdinánd szűkeblűsége miatt meghiusultak, még akkor sem tudott erről lemondani, úgy hogy tanácsostársaival és Katzianerrel az

¹⁾ A függelékben közöltek kívül még több levele van a bécsi udvari levéltárban.

²⁾ *M. H. H. Okmánytárak* XXV. k. 317. l.

XXXVIII

említett értekezleten elhatározták egy közös, mindkét párt-
nak hirdetendő országgyűlés összehívását. Erről értesítette
a királyt és várta jóváhagyását; de úgy látszik, hogy
hasztalan.¹⁾

*Béketörök-
vások.*

Ekkor a béketárgyalásokat karolja fel. Hiszen a béke
megtörné Mars hatalmát s visszaállítaná Justitia uralmát!
De ennek a törekvésnek is kezdetben a hadügy állapota volt
legnagyobb ellensége. Mindkét részről, de különösen a töröktől
készségesen támogatott János részéről más békéről mint
méltányosról, szó sem lehetett. És János király a második
török hadjárat óta kész is volt erre. A tárgyalások folytak is
már és egyévi fegyverszünetre vezettek, majd meg kibékü-
léssel kecsegtettek; különösen akkor, a mikor Thurzó kineve-
zése után híre ment Ferdinánd nagy hadi készülődésének.
De biztosai látván, hogy a hírekből micsoda valóság lett,
mindjárt merevebb álláspontra helyezkedtek.²⁾ Engedékeny-
ségük még jobban megszűnt a hadak kihágásai miatt, mert
tapasztalták, hogy a kirablott országban oly gyöngye alapokon
áll Ferdinánd uralma, hogy a többség inkább óhajtja az
ellenséget látni, mint Ferdinánd katonáit.³⁾ Így a béke-
tárgyalások meghiúsultak, de nem sokára ismét felkaroltatván,
mindkét fél engedetlensége és tökéletlensége miatt még évekig
tartottak. Idő folytán a tárgyalás szálait az európai politika
és Ferdinánd bizalmatlansága kivette Thurzó kezéből és
V. Károly császár legügyesebb diplomatájára, a lundi érsekre
bízta.⁴⁾ Thurzónak az ország kormányzásában így is maradt
elég tennivalója; de jó igyekezete a hadak fegyelmezetlen-
ségén, a törvénytelenésekhez hozzászokott magyar főurak
s hatalmasabb nemesek kihágásain és erőszakosságain ezernyi
akadályba ütközött és igen sokszor Ferdinánd csökönyös-
sége miatt is, a ki idegen tanácsosaira hallgatva és a magyar

¹⁾ Függelék XIII. sz.

²⁾ U. o. XII. sz.

³⁾ Thurzó többször idézett levelei és *M. H. H.* i. h.

⁴⁾ Így Thurzó leveleiből, mint az előbbi fejtegetésekből kilág-
lik, hogy *Verancsics* azon vádja, hogy ő késleltette a békét és később
annak végrehajtását, hogy ne legyen kénytelen kiadni János király-
nak az ő kezén levő várait, téves. (*M. H. H.* II. o. III. k. 77. l.)

viszonyokat figyelmen kívül hagyva, gyakran nem hagyta helyben javaslatait és intézkedéseit.

E miatt egy alkalommal az 1534. évben annyira elkeseredett, hogy amúgy is gyűlölt állásáról lemondott. Ferdinánd Kaadenben vette lemondását, a mely oly kellemetlenül hatott rá, hogy levelére rögtön válaszolva kérte őt, »hogy maradjon még állásában, a melyet eddig is oly nagy meglegedésére töltött be és viselje továbbra is annak gondját a király, az ország és közjóra való tekintettel«, mert mihelyt Bécsbe tér, minden kívánságát teljesíti, úgy hogy többé panaszra nem lesz oka.¹⁾ Hogy e lemondás nagy horderejét és következményeit méltathassuk, szükséges, hogy a nemsokára következő 1535. évi országgyűlésre egy pillantást vessünk.

Thurzó
lemond.

Helytartói kinevezése óta ez volt az első általános országgyűlés és Ferdinánd uralkodása alatt ez foglalkozott először a helytartói kormányval, mintegy szentesítve a kifejtett viszonyokat.

Ezen országgyűlés bőven foglalkozott a közállapotokkal és azok javításával. Már a királyi propositio is azt kívánta, hogy a rendek a régi sérelmek és kihágások megtorlásáról, az igazságszolgáltatás és végrehajtás gyökeres javításáról és az erre szükséges adó megszavazásáról tanácskozzanak.

As 1535.
országgyűlés.

Az első a közállapotoknak ijesztő képét tárja elénk²⁾ és arra csábít, hogy a Thurzó helytartóságára abból következtetést és bírálatot vonjunk,³⁾ de a ki jellemét és Ferdinándhoz intézett jelentéseit ismeri,⁴⁾ az nem lesz annyira igazságtalan, hogy be ne lássa, hogy oly felfordult időben két és fél év nem elégséges a gyökeres javításra s nem fog kormányzásáról az általános panaszokból és a megállapítható ered-

¹⁾ Függelék XV. sz.

²⁾ Egy pár kifejezés kötetekre valót beszél; így pl. *iuris administratio et executio a tanto tempore intermissa et fere obliterata*, vagy *violentis omnibus omnia impune facere licet* stb.

³⁾ Ezt többen meg is cselekedték. Legélesebben *Ladányi*. A Magyar királyság alkotmánytörténete cz. munkájában.

⁴⁾ Igen szorgalmas levélíró volt és hozzátehetjük ékes tollú is. Levelei közállapotainknak oly hű képét s annyi becses történelmi adatot tartalmaznak, hogy úgy tartalmuk, mint művészi stylusuk miatt megérdemelnék a kiadást.

ményből ítéletet mondani. Azért a sérelmeknél nem is időzve tovább, az országgyűlés másik fontos tárgyára : az igazságszolgáltatás és végrehajtás javítására térek át.

Sajnosan kell azonban constataínom, hogy nincsen annyi adatunk, hogy a hypothesiseket mellőzhessük. Hogy ezeket annál biztosabb alagra fektethessük, lássuk előbb pontosan adatainkat.

Az első és fontos jelenség az, hogy Thurzó ez országgyűlésen alig szerepel ; de annál inkább a nem éppen catói jellemű esztergomi érsek, Várday Pál, a ki vezeti a tanácskozásokat, exponálja magát a király mellett, majd a nemzet és király között közbenjáróul lép fel és javaslatot tesz többféle ügyek, de különösen a kormányzásra nézve. Ez utóbbi hú fordításban így szól :

Várday
indítványa
a kormány
szervezéséről.

Hogy az előző dolgok (érti alatta a sérelmeket) hasznosabban s az ország szabadsága szerint hajtassanak végre és a mint Ő Felsége más országaiban, úgy ezen Magyarországon is kellő rend tartassék,¹⁾ Ő Felsége a kiválóbb tanácsosaiból, a főpapok és bárók közül válaszsazon ki egynéhányat, a kik állandóan ezen ország kormányzásával foglalkozzanak és Ő Felsége helyett, nevében és tekintélyével az ország szabadságának védelméről, megtartásáról, az igazságszolgáltatásról, a büntettek megakadályozásáról gondoskodni és intézkedni tartozzanak, hogy Ő Felsége ezen amúgy is nagyon lesújtott országa megtartassék és minden egyes hú alattvalója — úgy szegény, mint gazdag — szabadságát örömmel élvezhesse.²⁾

Nincs ez indítványban semmi új dolog : ugyanezen elv volt irányadó minden helytartó és tanácsa kinevezésénél. Új legföllebb csak az, hogy a helytartóról nem tesz említést, hanem csak a tanácsosokról ; de annak mellőzése úgy is lehetetlen lett volna, úgy hogy ha más adatunk nem lenne, nem tulajdoníthatnánk annak nagyobb fontosságot, mint egyes tanácsosok elhalálozása után a rendes tanács kiegészítésére.

¹⁾ A szöveg itt nagyon fontos, mert félreértése miatt azon helytelen következtetés lett általánossá, hogy Ferdinánd Várday indítványára az örökös tartományok mintájára szervezte a helytartóságot.

²⁾ *M. O. E. I. k.* 537. l.

tehát a régi állapot fenntartására vonatkozó javaslatnak. Nagyobb jelentősége csak az *állandó* szónak van, mert ezzel a király állandó távolléte is mintegy elismertetik.

Hasonlóan kevés újat tartalmaz az országgyűlési végzés is, *As országgyűlés határozata.* a mely nem egyéb, mint a helytartói kormányzás elismerése és a tanács szervezése, a melyet — a mint annak idején kiemeltük — Ferdinánd a Thurzó kinevezése alkalmával mellőzött.

»Ő Felsége helytartót nevezett ki a szokott jogkörrel és mindkét rendből 7 tanácsost választ, ezek között a nádori helytartót és kapitányt.«¹⁾

Éppen azért, mert sem a Várday indítványában, sem az *Mit akar?* idézett törvénycikkelyben nincs semmi új, — attól eltekintve, hogy a kérdéssel az országgyűlés foglalkozik és törvénybe iktatja — arra kell következtetnünk, hogy *készült* valami új, szokatlan dolog, a mivel szemben a régi gyakorlat megerősítése, törvénybe iktatása kívánatosnak látszott.

A nádori szék betöltésének kérdésére gondoltam először és kutatásaimat is arra irányoztam, ez azonban tudunkkal szóba se jött s még betöltése sem változtatott volna a helytartói kormányzáson; majd a királynak az országba tartózkodására, a mi ugyan még nagyon is komolyan szóba jött, de a szokásos ígérettel letárgyaltatott; végre egy történelmünkben nem méltatott, részben nem is ismert tény ötlött elém: hogy a király akarta a kormányt átalakítani, még pedig oly módon, hogy azt jónak tartotta propositiójában fel nem venni, hanem csak tanácskozás közben a rendeknek »beadatnia«.

Hogy ezt az említett javaslattal és törvénycikkelyvel kapcsolatba hozhassuk, több adat feljogosít.

Minden jel arra mutat, hogy Ferdinánd nem éppen rajongott a magyar alkotmányért. Megesküdt rá, a mikor még *Ferdinánd és a magyar alkotmány.* nem is ismerte és a mint ismerni kezdte, egész uralkodása alatt esküdt ellensége lett annak, sőt speciális bizalmatlanságából kifolyólag a magyarságnak is. A magyar alkotmányban a jó adminisztráció szempontjából volt is sok kivetni való és vall-

¹⁾ XVI. t.-cz. Külön nem is tartom megemlítenédnek, hogy méltóságánál fogva tagja a tanácsnak az esztergomi érsek (XV. t.-cz.).

juk meg, volt a magyar természetben is. Ferdinándot pedig az adminisztráció iránt való kitűnő érzéke és a büszke, de elszegényedett ország helyzete arra ragadta, hogy nehézkes alkotmányát itt is, ott is megsértse.

A jogok és kötelességek viszonyának méltányosabb és praktikusabb megosztása, a nem éppen következetes, de mégis haladó centralisatio, a közboldogulást elősegítő állandó testületek szervezése és a modern hivatalnoki rend, a bürokratizmus megalapítása munkásságának főbb irányai; eredményei pedig: kancelláriánk, pénzügyi adminisztrációnk, hadszervezetünk és politikai kormányzatunk régi rendjének aláásása, itt-ott teljes átváltoztatása.

Megszüntette plausibilis ügyek alatt a nádorságot és mint később bővebben fogjuk látni, jogkörét megosztotta a helytartó, főparancsnok és nádori helytartó között. Így nemcsak külön, mindenikre rátermett ember vezette a kormányzást, hadügyet és igazságszolgáltatást, hanem megszűnt ezzel a királyi hatalom és alkotmány legerősebb határköve is. Ez alapvető lépés után következett volna a többi.

*Ferdinánd
és a nemzet.*

De Ferdinándnak hamar kellett tapasztalnia, hogy van a nádorságnál nagyobb hatalom is: *a magyar természet*. A törvény holt betűit ki lehet játszani, szellemét meg lehet hamisítani; de azon nemzeti sajátságokat és szellemet, a mely magát éppen a törvényekben fejezi ki legszebben, a mely azoknak minden más nemzettől eltérő speciális jelleget ad, el nem olthatni. Az él és hat a veszedelmek közepette és még századok múlva is boszulólag lép fel.

Ferdinánd nemcsak törvényeinkben, de nemzeti sajátosságainkon is sok kifogásolni valót talált. Bizalmas családi levelezéséből látjuk, hogy attól az impressiótól, a melyet mindjárt uralkodása kezdetén szerzett, egész életén át nem tudott megszabadulni. Ez az impressio megakadályozta őt abban, hogy bennünket jól megismerjen, mert ellenazenve arra készítette, hogy minden tényről a rosszabbra, a gonoszakról pedig az egész nemzetre következtessen.

Ha mélyebbre tekintünk és úgy a nemzet, mint a király érzelmi és eszmevilágát vizsgáljuk, látni fogjuk, hogy két ellentétes világban élnek.

Elég az erényt túlzottabb alakban, vagy csak egy kissé kedvezőtlen pontról tekinteni, hogy az bűnnek tűnjék fel. Ő más világból nézte, tehát bűnnek látta még legkifejezettebb erényeinket is. Csak egy lépéssel közeledett volna hozzánk, észrevehette volna, hogy annak, a mit ő hibául rótt fel, a haszonlesó önzésnek, fegyelmetlenségnek, makacsságnak és hűtlenségnek a legszebb összhangban ugyanannyi nemzeti erény felel meg, a melyet csak megérteni és felhasználni kell tudni.

Különösen hűségünkben nem bízott, a mi természetes is, mert az a két világ éppen a hűség kérdésénél ütközik legjobban.

Ő feltétlen személyi, sőt szolgai hűséget várt, azt pedig oly kétséges körülmények között a nemzet erősen kifejlett szabadság- haza-, és fajszeretete miatt nem találhatott! Őt azzal a kötelezettséggel választották királylyá, hogy az országot megvédje és egyesítse. Kötelezte magát, de nem teljesítette; tehát a nagy többség többször egész nyíltan kimondotta, hogy ő sem érzi magát hűségre, még hozzá minden körülmények között kötő, szolgai hűségre kötelezve.

És mikor e miatt a nemzet hűtlenségéről meg volt győződve, még azon híveiben sem bízott tökéletesen, a kik kezdetől rendíthetetlenül kitartottak mellette, mert azok is tartózkodás nélkül figyelmeztették ígéretei és a törvények megtartására s önérzetük legkisebb sérelmét is szóvá tették, a mi pedig egyik válasza szerint »in nos fidei et constantiae vestrae plane contraire videantur«.

E miatt közigazgatási reformjaiban sem talált mindenre térdet hajtó, engedelmes, hivatalnoknak való embert.

Még más téren mellőzhette a magyarokat, de a helytartótanácsnál már hivatásánál fogva sem alkalmazhatott a nemzet nyelvét, törvényeit és szokásait nem ismerő idegeneket. De aztán ezt még annyira sem tudta *hivatallá* átalakítani, hogy székhelyhez kötni s testületi szervezeténél fogva rendes, naponkénti tanácskozássra szorítani képes lett volna. Ehhez járult aztán az önérzet, az engedetlenség és szókimondás a gorombaságig. Thurzó nem látta a helytartóságot a királyi kegyelem oly lekötő, kedves megnyilvánulásának, hogy őszintén meg

ne írta volna a királynak, hogy az gyűlöletes teher rá nézve, számtalanszor figyelmeztette ígéreteinek beváltására, rendleteivel szemben hivatkozott a törvényekre, úgy hogy ha nem is volt nádor és tisztségénél fogva a törvények őre, de úgy kellett vele bánni, mint egy haragos országgyűléssel. És még így is mindig tartania kellett lemondásától, a mi Ferdinándnak sok kellemetlen órát szerezhetett. Míg ő távol volt ugyanis és az ország érdekében segélyért kilincsel, nem lehetett nyugodt a felől sem, hogy a kormányzásban a legkisebb figyelmetlenségeért nem áll-e be válság?

Láttuk, hogy Thurzó az előző 1534. évben tisztségéről lemondott és Ferdinánd kívánságai teljesítését Bécsbe való visszatérésére halasztva, őt tisztenek továbbviselésére kérte. Hogyan egyenlítették ki a kérdéses ügyet, nem tudható, de úgy látszik, hogy nem a Thurzó meglegedésére, ezért lép előtérbe és szerepel az 1535-iki országgyűlésen helyette Várday.

Ferdinánd
az országot
Ausztriához
akarja
csatolni.

E kellemetlen helyzet a kitartó, céljaiért sok türelemre és munkára, sok akadályllyal való megküzdésre kész Ferdinándnak azt a merész eszmét adta, hogy ő nem kínlódik többé a nehéz természetű magyarokkal, hanem az országot kormányzatilag örökös tartományaihoz csatolva, az udvari tanács alá helyezi, a melyben érdekeit négy magyar tag által képviselteti. Az udvari tanács utasításai nyomán pedig német kormányzó által kormányoztatja az országot. Annyira előkészítette e tervét, hogy a négy magyar tanácsos fizetését az udvari tanács fizetési tervezetébe is felvétette¹⁾ és nem

¹⁾ Ugyanakkor a cseheket is bevonta volna a tanácsba. A *Besoldnungstabelle* keltezés nélkül maradt ránk. *Rosenthal* (Die Behördenorganisation Kaiser Ferdinands I. 17. l.) minden alap nélkül *vermutliche* 1537-ből származtatja, de ennek ellentmond a magyar történelem. Az osztrák alkotmánytörténelem szerint ugyanis tervezhette volna ezt bármikor, de nálunk kormányválság csak 1534—1535-ben volt. Ez utóbbi évben jutott a helytartótanács oly időponthoz, a mikor újjá kellett szervezni. Elhatározó fontosságú e kérdésben az, hogy az 1537. évi *Hofämterinstruction* nem tud semmit a magyar tanácsosokról, ép így nem az 1541. évi *Hofratsordnung* sem, a mikor pedig nálunk ismét kormányválság fenyegetett. Az említett *Besoldnungstabelle* tehát az 1537. év előtti időből való és ez esetben csak 1535-re gondolhatunk. Ugyanezt bizonyítják későbbi fejtegetéseim is.

tudni mi módon, közvetlenül-e vagy a Bécsbe citált tanács közvetítésével? de bizonyos, hogy az országgyűlés elé terjesztette tervezetét. Ez pedig az országgyűlésen óriási vihart keltett.

Erről ugyan hallgatnak a hivatalos országgyűlési iratok, de Sperfogel Szepesi krónikájában megemlékezik arról, hogy a gyűlésen *nagy zúgás volt a magyarok és Ferdinánd alattvalói* (a királyt nagy számmal kísérő németek) *között; a magyaroknak ugyanis — a mint többen beszélik — nem kellett német kormányzó, sem pedig német hadsereg.*¹⁾ A gyűlésen jelen volt Binder György bártfai követ, homályosabb szavakkal ugyan, de szintén megemlékezik a gyűlésnek az idegen tanács és tisztek elleni állásfoglalásáról.²⁾ Ezen és más sérelmek miatt nagyobb ellenzéki párt keletkezett, a mely egész nyíltan a mellett foglalt állást, hogy Ferdinándot le kell tenni és más királyt választani, a mit a nyugodtabb vérmérsékletűek alig tudtak megakadályozni.³⁾ Azt azonban mégis elérték, hogy Ferdinánd kénytelen volt tervéről lemondani, mert a detronisatióval szemben reá nézve a régi állapotok fenntartása kívánatosná vált és nyereségnek látszott; éppen úgy a nemzetre nézve is. Így érthető a Várday indítványa és annak nyomán az említett országgyűlési határozat, a melyekben — ismétlem — tulajdonképen semmi új dolog nincsen és így értendő különösen a Várday indítványának következő része: »Hogy az előbbi dolgok« — a sérelmek orvoslása — »hasznosabban s az ország szabadsága szerint hajtassanak végre...« Így kényszerítette a közfelháborodás Ferdinándot arra, hogy a régi állapotokat fenntartsa, az alkotmány nagyobb veszedelme és a közbizalom pedig Thurzót gyűlölt tisztének továbbviselésére.

Ezzel aztán törvénybe is vétetvén, állandó jelleget nyert a helytartótanács. Ezután is szerepel ugyan az ideiglenességre

¹⁾ *Analecta Scepusiensis* II. k. 182. l.

²⁾ Da haben auch ein artikel heftig, dass man kein deutschen Rathen, oder Thist eyngeben soll. *M. O. E.* I. k. 546. l.

³⁾ *Sperfogel* írja i. h. .... quantum in aliquibus stetisset Ferdinando exulso alium regem elegissent, quibus tamen sanior pars non consensit.

utaló »in hac absentia Suae Maiestatis« naiv kifejezés, de csak a jogfenntartás szempontjából, formailag. Állandó jellege mellett szól az is, hogy *állandó székhelyről* is gondoskodtak, még pedig nem a Nagyszombat mellett állást foglaló rendek, hanem a régi gyakorlat alapján Pozsonyt pártoló király kívánságának megfelelően.¹⁾

*Az 1535: XV.
t.-cs elvi
jelentősége.*

További jelentőséget kölcsönöz ez országgyűlésnek az, hogy ennek alapján a későbbi országgyűlések is szívesen foglalkoztak a helytartótanács ügyeivel és jogkörét a szükséghez mérten a király intentiói ellenére is kiszélesítették. Feltűnő az a törekvés különösen kisebb részgyűléseken, hogy a helytartóságot közjogi méltósággá tegyék, a mit azonban Ferdinánd természetesen sohasem fogadott volna el.²⁾

*Thurzó fő-
parancsnok
is.*

E majdnem végzetes kimenetelű országgyűlés után a helytartótanács történetében jó ideig nem történt nagyobb és állandóbb jellegű változás. Nem tartom ilyennek, de mégis meg kell említenem azt, hogy Ferdinánd a Katzianer eszéki megszabadása után 1537 nov. hó 1-én Thurzóra bízta az ország védelmét és így a főparancsnokságot is,³⁾ a mi növelte ugyan elfoglaltságát és gondjait, de kellemetlenségeit aligha, mert így a hadsereg fölött is közvetlen befolyást nyervén, annak kihágásait saját belátása szerint korlátozhatta.

*Visszaly
Thurzó és
Várday
köszött.*

Bizonyára örömmel töltötte őt el e megbízás, de még inkább az, hogy ez évben a béketárgyalások is egyre biztosabb eredménynyel kecsegtettek.⁴⁾ Volt valami azonban, a mi örömét nem engedte teljessé lenni: azon visszavonás, a mely az időben a helytartótanácsban dult. Az ellentét bizonyára még korábbi keletű és valószínűleg a Thurzó protestans érzületére vezethető vissza⁵⁾ de kitörésre csak az 1537. évben

¹⁾ M. O. E. I. k. 510. és 514. l.

²⁾ Itt említem meg, hogy azon történetiróink, a kik Istvánffy és a törvények, nem pedig levéltári adatok után indulnak, a helytartóságot 1536-tól datálják.

³⁾ *Függelék* XVI. sz.

⁴⁾ Arról ugyan kevés hír szivárgott ki, mert a tárgyalás eredményeit még előtte is titkolták. *Századok* 1878., 728. l.

⁵⁾ Onnan gyanítom ezt, hogy ellenfelei a paptanácsosok, élükön Várday Pállal.

jutott. Mi szolgáltatott erre közvetlenül okot, kétségtelenül meg nem állapítható, de az bizonyos, hogy már az említett év elején az állapot annyira tűrhetetlenné vált, hogy Thurzót és Várdayt a király követe, Herberstein Zsigmond sem tudta együvé hozni, pedig többször megtette az utat Bécs, Pozsony és Nagyszombat között.¹⁾

A viszály tovább tartott és újabb összeütközésre adott alkalmat a novemberben tartott nyitrai részgyűlésen. Erre Thurzó nem hívta meg ellenfeleit; de nem annyira a mellőzés, mint az országgyűlésnek a papokra vonatkozó kedvezőtlen határozata fájt nekik, a mely szerint a tizedjövedelemmel bíró egyháziak köteleztettek arra, hogy dézsmajövedelmük tizedrészét különbeni végrehajtás terhe alatt készpénzben tartozzanak a kincstárnok kezébe szolgáltatni.²⁾

As 1697.
nyitrai
részgyűlés.

E miatt kifogást emelnek az országgyűlés határozatainak érvénye ellen azon czímen, hogy ők nem voltak meghíva, kifogást a kincstárnok választása s a törvénykezésre vonatkozó intézkedések ellen és a tanácsosok általános neve alatt (*consilarii eiusdem Posonii constituti*) felterjesztik tiltakozásukat a királyhoz.³⁾ És míg ezen jelentés a tizedügyet a többi állítólagos törvénytelen határozat közé óvatosan elrejtji, Várday külön levelében azt helyezi előtérbe, hogy az ország törvényei és szokásai szerint csak a királynak van joga adót kivetni; ezen jogát és az egyház kiváltságát sértette meg a nyitrai gyűlés.⁴⁾

Természetes, hogy úgy Várday, mint a tanácsosok hangoztatják hűségüket, áldozatkészségüket. Még életüket is feláldozzák a király javáért; csak a dézsma tizedét engedje el . . .

¹⁾ Várday Pozsonyban, Thurzó Nagyszombatban tartózkodott és egyik sem akart a másik után menni. Érdekesen írja ezt le Herberstein: „Der Stathalter wolt dem Ertzbischoff nit nachziehen, der Ertzbischoff wolt nit gen Tierna von wegen einem Ramor so sich zuvor wider die seinen dasselbstn erhebt hette, ich muesst wider hinab die zwen zuvergleichen. *Kovachich*: Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke 249. l. Több helyen megemlékezik erről dr. Károlyi Árpád is, a nagyváradi békéről írt többször idézett munkájában.

²⁾ *M. O. E.* II. k. 30. l.

³⁾ *U. o.* 37. l.

⁴⁾ *U. o.* 39. l.

Thurzó ezzel szemben védi a gyűlés határozatait, a saját álláspontját, a dézsmaügyre pedig megjegyzi, hogy azt a nemesség az ő befolyása nélkül vette fel, mert panaszolkodtak, hogy a papok nagy jövedelmeket élveznek, de a törvény által meg szabott kötelességeiket teljesíteni, hadakat tartani elmulasztják.¹⁾

Végre Ferdinánd sok huza-vona után 1538 január 10. táján megerősítette a nyitrai végzéseket és azzal a papokat is teherviselésre kötelezte.²⁾ Ennek pedig két oka is van. Egyik az, hogy bármily buzgó ember is volt Ferdinánd, az adóra szüksége vala, a másik meg az, hogy Várday előtte abban az időben kegyvesztett volt.³⁾ a mint ezt neki Ferdinánd több alkalommal elég kíméletlenül adta tudtára.

Meddig tartott e viszály, nincs rá adatunk és így azt sem tudhatjuk bizonyosan, hogy a tanács ezen tagjai-e azok, a kik alattomos árulkodásukkal Ferdinándot egy erőszakos, az ország törvényeit mélyen sértő tette, Thurzó egyik jó barátja és rokona : Perényi Péter elfogatására reávétték?

Thurzó levelei, a melyekben a tanács egyes tagjairól oly irtózáttal és megvetéssel beszél, feljogosítanak arra, hogy e kérdésre *igen*-nel feleljünk.

Lássuk azonban magukat az eseményeket.

Perényi Péter tetteivel, jellemével azon sajátságos kor leghívebb kifejezője, legérdekesebb alakja. A legcsunyább önzés és betegességbe csapó becsvágy szertelenségekre hajló jellemének legkifejezőbb vonásai. Minden más tulajdonsága ezeknek alárendelve, ezeknek szolgálatában. Igazi ellentéte neki Thurzó, kedélyének mélységével, önzetlenségével, nemes ambíciójával. Rokonság és az ellentétes jellemű emberek között gyakran tapasztalható barátság fűzte a két férfit egymáshoz. Thurzó műveltebb, Perényi tehetségesebb; Thurzó kitűzött céljainak és eszméinek egész körét előre komolyan átgondoló, következetes és erélyes, Perényi pedig magas célokat kitűző, de a valósággal, sőt saját jellemével sem szá-

¹⁾ U. o. 21. és 42. l.

²⁾ Vagy 10-ed fizetésre, vagy banderiumtartásra;

³⁾ *Károlyi Árpád* : Adalék a nagyváradi békéhez. Századok 1878., 728—730. l.

moló, mindig a körülmények és impressiói hatása alatt álló, önzésétől is befolyásolt ingatag ember volt ; nem csoda tehát, ha Thurzó hatásától annyira nem tudott szabadulni, hogy azt élete legfontosabb fordulópontjain észlelhetjük. Thurzó vette reá őt, hogy János királytól, a ki őt koronázása után nagy kitüntetésekkel halmozta el, elpártoljon és a koronát Ferdinánd rendelkezésére bocsássa, ugyancsak ő hódítja ismét Ferdinánd pártjára 1534-ben, a mikor azonban Ferdinánd — bár Thurzónak független kegyelmi joga lett volna — a további tárgyalásokat és megkegyelmezést visszatértéig elhalasztotta. Ezután Perényi semleges maradt, Thurzó pedig egyre sürgette megkegyelmezését, illetve nem éppen csekély kívánságai teljesítését. De Ferdinánd az utóbbiban több akadályra talált, úgy hogy Thurzó még 1537-ben is szemrehányást tesz neki, hogy ezt a hatalmas főurat még két év óta sem tudta magához csatolni, holott ha ez megtörtént volna, egész más képen állanának ügyei a Felvidéken.¹⁾ Végre Ferdinánd dülőre jutott vele. Átpártolásának ára nagy anyagi haszon mellett a főkanczellári és — kapitányi állás volt. Ez utóbbi minőségében vett részt Buda ostromában, a melynek sikertelenségéért őt okozták, ellenségei pedig titkos feljelentésben árulással és nagyszabású összeesküvés szervezésével vádolták, a minek alapján Ferdinánd a nemesi szabadság és törvényeink nagy sérelmével elfogatta és Németújhelyen elzáratta.

*Thurzó és
Perényi.*

*Ferdinánd
Perényit
elfogatta.*

E törvénysértés országszerte érthető felháborodást keltett, de a kit legjobban elkésérített : ugyanazon Thurzó Elek helytartó volt, a ki pár évvel előbb nagy befolyással volt arra, hogy Ferdinánd Pekry Lajost hasonló törvénytelen módon fogatta el.

Csakhogy a kettő között mégis van különbség. Pekry egy féktelen, a közbékére veszedelmes, kegyetlen rablólovag volt, a kinek lehetetlenné tételét ő, mint a belnyugalom és törvények őre, kívánatosnak tartotta ; Perényi ellen azonban nem volt semmi panasza, sőt nagyrabecsülte őt.

Ferdinánd mégis úgy tüntette fel a dolgot, mintha a tanács

¹⁾ *Századok* 1878. évf. 700. l. Károlyi Árpád id. értekezése.

és így első sorban Thurzó tett volna jelentést árulásáról a mi által becsületében sértve érezte magát.¹⁾

Érzékenységet csak növelte hetek óta tartó kínos betegsége, a melyből a Nádasdy orvosának kezelése alatt alig gyógyulván fel, újra visszaesett²⁾ úgy hogy az időközben hirdetett országgyűlésre sem mehetett. De talán nem is akart. Az a sok gyűlölet, hazafiui keserűség, a mely síma leveleiben akarata ellenére is előtör, de még inkább az, a mit hűsége annyi idő óta szó nélkül elraktározott, egyszerre elszakította gátját és önemészto erővel tört ki, arra kényszerítve őt, hogy gyűlölt tisztjéről lemondván, visszavonuljon.

A körülményeket és lelkiállapotát leveleiből ismerhetjük meg legjobban.

Thurzó
Perényi el-
fogatásáról.

1542 október 22-én írja ez ügyben Nádasdynak: »Sem akkor, sem előbb Perényi uramról említést nem tettünk és ha még akartunk volna sem mondhattunk volna róla egyebet a jónál és Ő Felsége iránt való állhatatos hűségénél. Hogy ha valaki őt Ő Felségénél a mi nevünkben árulta be, nyilvánosan, bárhol tiltakozunk ellene, mert Perényi uramról tőlünk soha senki még csak rossz szót sem hallhatott, nem hogy a mi nevünkben árulhatták volna be. Be akarjuk bizonyítani, hogy nagy sérelem esett rajtunk, mert Isten és lelkiismeretünk a mi tanunk, hogy az egy jót kivéve Perényi uramról soha senkinek semmit nem beszéltünk.«³⁾

Kedélyhangulata később sem javult, sőt elégedetlensége nőttön nőtt. Ferdinándnak a nagyváradi béke érvényesítésére, Buda elfoglalására küldött fényes reményeket keltő, nagy hadseregének gyalázatos szereplése és visszavonulása, Perényi

1) Nádasdyhoz intézett levelében Orsz. ltár írja: *Hodie aliis nostris literis significavimus V. M. D. quomodo Maiestas regia captivitatis domini Petri Pereny causam in nos et alios suos consiliarios reiecit.*

2) Szeptemberben írt leveleiben gyakran panaszkodik betegségről, visszaesése után pedig írja Nádasdynak: *Tantas incensiones et ardores sentio, ut exprimere nequeo. Febris urget ex doloribus; accessit licentiaris fluxus ventris, qui fere totas vires meas prostravit.* Országos ltár, Nádasdy-levelek.

3) U. o.

elfogatása miatt a magyar hadnak is széteszlása, megint csak azt bizonyította be, hogy Ferdinándban és semmiféle idegen segítségben nem bízhatni. Évekig kellett várni, a míg megmozdult, de akkor se harczol lelkesedéssel, nem gondol a becsülettel; az országot csak feldúlja, az ellenség elől megszabad és így többre bátorítja azt.

Ferdinánd bár sokat ígért, sokat fáradozott, sokat áldozott az országért, de eredmény nélkül. A szabadulás reményében választották királylyá, ennek reményében tartottak ki mellette és íme hűségük jutalma az ország elpusztulása, törvényeinek megsértése és a terrorismus! Útját kell ennek állani, mert különben még a szabadság látszatát is elveszíti az ország. Mindenek előtt vissza kell állítani a nádori méltóságot. Talán a nádor a törvény erejével meg tudja azt védeni, a mire ő nem volt elégséges: a szabadságot. Ezért lemondott állásáról, és a német uraknak kifejtette véleményét a nádorválasztásról. A haza fiaihoz intézett leveleiben pedig izgat a sérelmek ellen és tanácsokat ad a választandó nádor személye, illetve kívánatos tulajdonságai felől. Mert őt betegsége ágyhoz köti, az országgyűlésen sem jelenhet meg... Leveleiben óvatosnak kell lennie, magához kéreti tehát barátait. Perényi esete előtte is intő példa; hiszen annyi hű szolgálatának az a jutalma, hogy most még azt sem hiszik el róla, hogy beteg, hanem kikémeleltetik! ¹⁾

Íme Ferdinánd második oszlopos híve és helytartója hasonló csalódással és kétségbeeséssel áll a sír szélén, mint az első: Báthory István, s az önelégedetlenség és önvád ugyanazon érzetével tekint vissza a múltba s ugyanazon nyugtalansággal néz a jövőbe. Bűn nem nyomja lelkét; meggyőződése szerint cselekedett, de mégis érzi, hogy hibát követett el.

*Thursó
kádbrándul;
politikája
helytelen
volt.*

E lelkiállapotát 1542. nov. hó 12-én kelt, Nádasdy Tamáshoz intézett levele oly tanulságosnak mutatja, hogy vonatkozó részeinek megismerése mulhatatlanul szükséges.

»E hó hetedikén kelt levelét ma kaptam, bárha már

¹⁾ A király Pereghi Albert pécsi prépostot küldötte hozzá. Ferdinánd. 1542. nov. 3. kelt levele a kamarai levéltárban.

A helytartó-
ságról
lemond.

előbb is tudtam, hogy Bécsben volt és négy napja érkezett Pozsonyba. Én még úgy vagyok, a mint Uraságod orvosa elhagyott, azaz semmivel sem jobban, mert azóta semmit sem erősödtem. Nem titkolhatom Uraságod előtt, hogy súlyos gondjaimat és aggodalmaimat a Perényi uram elfogatása nem kis mértékben gyarapítja. Látom ugyanis, hogy sokan vannak, akik azt beszélik, hogy én csak színlelem a betegséget és Albert prépostot ide küldötték csupán azért, hogy mindenről saját szemével szerezzen meggyőződést, de a jó férfiú elmondhatja, hogy mily gyöngén és korhadózóan talált. De lehetetlen, hogy ne bántson az a tudat, hogy ez a gyanú egyeseknél, de különösen a királynál hiteltre talált. Ez azonban semmiség ahhoz képest, a mily kimondhatatlanul hatnak rám azon tervek, a melyekről Uraságod ír. Bizalmasan, mint legmeghittebb barátomnak írom Uraságodnak, hogy ilyen fejedelmi tanácsosok között nem élhetek biztonságban. Talán még el lehetne viselni, ha egyenesen járnának el, de annyira mentek a gonosz, szemtelen emberek, hogy nyilvánosan, nem a tanácsban, hanem lakomákon és más beszélgetéseik közben sem félnek ily zsarnoki eljárásról beszélni. Ez az oka, hogy helytartói tisztemről le kell mondanom. Mert mit várhatnék ily szellemű tanácsosok között, a mikor különben is igen sokan vannak olyanok, a kik képtelenségüket, vagy hanyagságukat mások bevádolásával takargatják. De négy szemközt bővebben lemondásom okáról.

Nem tudom, hogy hogyan lehet az, hogy Ő Felsége tőlem minden kárpótlás nélkül el akarja venni Szepest. Hogy mit felelt erre kalocsai érsek uram és a Perényi Péter fogságáról is, értesülhet Uraságod Sybrik Györgytől és Mérey Mihálytól.

Nádort
választanak?

Úgy látom, hogy olyan időket élünk, hogy a választandó nádornak (őt illeti a helytartóság is) hadügyben jártas, egészséges, erős, tevékeny becsületes embernek kell lennie. A tárgyalásokban részt vesz Uraságod és azért hasson oda, hogy olyant válasszának, a kit Uraságod és barátai óhajtanak, a ki mindnyájunknak barátja és a méltányosság elveitől nem irtózik. Én már hírül adtam véleményemet

a német uraknak (!?) Sok dologról jobban szeretnék szóval mint levélben tárgyalni . . .¹⁾

1542. decz. 12 én írt levelében pedig arra kéri, hogy a mi ujságot tud Perényiről és az erdélyi ügyekről, közölje vele. *As 1548. évi országgyűlés.*
 »Vigyázzon Uraságod közszabadságunkra, mert Perényi uram példájára ügyeinket is nehéz iga alá hajthatják és ha nem vigyázunk, más állapotra jutunk. Legyen jó indulattal Uraságod a Perényi uram ügye iránt, mert azt hisszük, hogy kevés pártfogója van, sőt alig akad ügyvédje is. A mennyiben szabadságaink megsértéséről említést tettem, inkább szeretnék erről bővebben négy szemközt beszélni, mint írni.²⁾

A Thurzó levelei felkeltik figyelmünket azon országgyűlés iránt, mely arra lett volna hivatva, hogy a nádori széket betöltse. Mert a nádori szék betöltése, ha nem szüntetné is meg a helytartóságot, de annak történetében fordulópontot képezne.

Már a királyi meghívó is az országgyűlés főfeladatául a védelmi intézkedések mellett a nádori szék betöltését jelölte meg. »Mivel felfordulván a közrend minden megzavartatott, a nádori tisztségről és egyebekről határozunk, törvény és igazság mértékét megszabjuk és gondoskodunk nyugalmatokról és egyesülésesteokról.«

Mi hatott Ferdinánd ezen elhatározására, oly kérdés, a melynek eldöntése annnyival is inkább megérdemli a fáradságot, mert eddig történetíróink ha fel is vetették a kérdést, annak megfejtésében egyöntetű gondatlansággal jártak el.

Még Fraknoi is³⁾ régebbi történetíróinkat követve Perényi elfogatására, az ezt kísérő elégedetlenségre, Thurzó lemondására vezeti vissza a király elhatározását, a mihez még hozzacsatolja Ferdinánd azon tervét (?), hogy fiát királylyá akarta koronáztatni. Ez utóbbi természetesen elesik, mert meghívó levelében kívánságképen sem említi; ha tehát a nádorválasztással erre akarta volna rábírní a nemzetet, akkor fia koronázására halasztotta volna azt is. Ép így elesnek az

¹⁾ Eredetije *Orsz. ltár*, Nádasdy-levelek. Kiadta Pray : Epistolae procerum II. k. 124. l.

²⁾ Eredetije *U. o.*

³⁾ *M. O. E.* II. k. 404. l.

előbbi okok is a *chronologia* nevében. Perényi elfogatása 1542. október 10-én történt, Thurzó ez után, de minden valószínűség szerint november elején mondott le; holott a tanács már június 4-én határozott a Ferdinánd elnöklése alatt tartott értekezleten a nádori szék betöltéséről és az országgyűlési meghívó is október hó 8-án, tehát a Perényi elfogatása és Thurzó lemondása előtt kelt. Historikusainkat nyilván az vezette félre, hogy kiindulási pontul nem az elhatározást, hanem az országgyűlés terminusát — november 1-et — vették és így ellenmondást nem találván, nem is juthattak ahhoz, hogy a valódi okot kutassák. Pedig e kérdés magára az országgyűlés határozatára és alkotmánytörténetünk későbbi mozzanataira is még eddig nélkülözött fényt vet.

Hogy a kérdést megértsük, tisztába kell jönnünk előbb azzal, hogy mi a nádori szék a király és nemzet szempontjából.

A ki a későbbi időkben indul ki és saját közjogi nézeteitől szabadulni nem tud, feleslegesnek tartja e kérdés felvetését, pedig a nádori szék csak Ferdinánd uralkodásának második felében, sőt utódai alatt nyeri azt a fényes alkotmánytörténeti szerepet, hogy a mohácsi vész után következő negyedszázadot is fénykörébe vonja.

Volt már alkalmam nyilatkozni azon, újabb historikusaink által különben is elfogadott tényről, hogy Ferdinánd kezdetben őszintén óhajtotta alkotmányunk sértetlen fenntartását és azt csak lassanként, a körülmények kényszere alatt, az ország javát is szem előtt tartva sértette meg.

*Ferdinánd
és a nádori
szék.*

A közigazgatás iránt kitűnő érzéke lévén, a mi neki első sorban feltűnt, az bizonyára a nádori hatáskörnek azon óriási terjedelme volt, a melyet egy ember különösen annyi visszaélésre csábító belháború idején azon kor igényeinek megfelelően már nem tölthete be. Ez már elég ok lett volna arra, hogy a tehetetlen Báthory István halála után ne siessen nádort választatni. A kormányzat és bizonyos királyi hatáskör betöltésére a helytartó, a hadügy vezetésére a főparancsnok, a nádort illető igazságszolgáltatás ellátására egy nádori helytartó több biztosítékot nyújtottak arra, hogy a saját és országa ügyei csorbát ne szenvedjenek, mint a mennyit egy, bármily tehetséges nádortól várhatott.

Ezenkívül azt is észrevette, hogy a nádornak mily óriási hatalma van még a királylyal szemben is. Ezt már uralkodása kezdetén VIII. Henrik angol király követének adott válaszból és az olműtzi értekezletre készítettett előterjesztésből is láthatjuk.¹⁾ Ez pedig előtte, a ki méltóságát, de az azzal járó köteleességeket is oly komolyan vette, nem lehetett kedves.

Eppen azért, mert a nádori tiszt oly nagy, mindjárt a király után következő méltóság volt,²⁾ az által remélt kedvező, a török ellen is biztosító békét elérni, ha ellenfelének más kárpótlások mellett a nádorságot is felajánlja. Ha nem is bízott abban, hogy e terve rögtön sikerül, de remélte, hogy a vajdát majd veszteségei rákényszerítik e feltétel: a kisebb, de alattvaló által elérhető legnagyobb hatalom elfogadására.³⁾

Eppen azért, mert ebben bízott és mivel számot vetett azzal is, hogy a már megválasztott nádor letétele csak nagyobb bűn miatt a király elnöklete alatt tartott országgyűlés határozata alapján lehetséges; ⁴⁾ már ez okból sem kívánhatta a nádori szék betöltését. Pedig tudta azt jól, hogy a nádor halála után a király tartozik új nádort választatni; ⁵⁾ hiszen maga adta válaszul az angol követek előterjesztésére: »Q u o s o l o m a g i s t r a t u v a c a n t e, d e b e t r e x c o m i t i a o m n i b u s o r d i n i b u s p e r l i t e r a s i n d i c a r e, i n q u i b u s l i t e r i s d e b e t r e x d i s e r t e p o n e r e, q u o d c o n v e n i a n t a d n o v u m p a l a t i n u m e l i g e n d u m.«⁶⁾

¹⁾ Ezekben felsorolja a nádor összes jogköreit. *Századok* 1899. évf. 505. és 506. l.

²⁾ Hic est post regem summus magistratus. I. h.

³⁾ Korábbi adatot nem ismerek ugyan 1535-nél; de ez és a körülmények feljogosítanak arra, hogy egy pár évre (Báthory 1530-ban halt meg, a következő két évben a nádori szék betöltése szóba sem jöhetett, azután meg országgyűlés sem volt) viasszakövetkeztessenek. A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai. 329. sz.

⁴⁾ *Kovachich*: Supplementa ad Vestigia comitiorum. III. k. 68. l. és *Századok* i. h.

⁵⁾ A nádori szék nem mindig volt betöltve. Példái *Kovachich*: i. m. III. k. 432. l.

⁶⁾ *Századok* i. h.

*A nemzet
és a nádori
szék.*

És ő ezt Báthory István halála után elmulasztotta !
Látott-e ebben a nemzet közjogi sérelmet ? Historikusaink általában igennel felelnek és az 1542. nádorválasztó regalist tárgyalva, megkönnyebbülten sóhajtanak fel, hogy végre Ferdinánd teljesítette »a rendek többször kifejezett kívánságát !« És ez megint a későbbi kor közjogi nézetének és sérelmének rálátása egy olyan korszakra, a mely azt sérelemnek nem tartotta, és így még akkor a nádori szék betöltését sem sürgette. En legalább is az országgyűlési emlékek ismételt átnézése után, sőt nemcsak hivatalos iratokban, hanem magánlevelekben, a melyekbe könnyen téved pium desiderium, sem találtam ily kívánságra a tárgyalt időből.

Más gravamen bőven terem ; ebből következik, hogy ha kívánták is a nádori szék betöltését, de annak oly soká halasztása még akkor nem volt gravamen.

Miért ?

Megértette talán a nemzet Ferdinándot ; hogy a hatáskör megosztásával az ország ügyei jobb renddel folyhatnak ? Megérthették a választottak ; de még azok sem tapasztalhatták. Az a tized ugyanis, mely Báthory halála óta elmúlt, a polgárháború iszonyai, a katonai kihágások, a helytartótanács tagjainak egymással, a főparancsnokkal és kamarával való viszálya és visszavonása miatt a megosztás helyességét nem bizonyíthatta be.

Aludt talán a közjogi érzék és csak később vették észre a nádori szék be nem töltésének terhes következményeit ? Alig hihető ez, a nemzetnek minden időben sajátságát képező, élénk közjogi érzékét ismervén. Hiszen a nádori és tisztán helytartói kormány között oly óriási különbség van (ha csak azt tekintjük is, hogy egyik választatván : az ország, a másik lineveztetvén : a király szolgája), hogy minden időben fel kellett tűnnie. Még sem követelik betöltését ! Nem követelik még akkor sem, a mikor fájó szívvel sorolnak fel oly sérelmeket, a melyeknek a nádori szék betöltésével végett lehetett volna vetni. Vörös vonalként húzódnak végig a gravamenek között pld. a katonai kihágások. Gyűlölik az idegen katonákat, még jobban vezéreiket ; kimondják, hogy olyan vezér kell nekik, a kinek a nemzet szenvedése *fáj* ; tudják, hogy csak

a nádori széket kell betölteni és *olyan* vezért nyernek : azt expressis verbis *még sem* kívánják!¹⁾

E sérelmek tárgyalása alatt nincs különbség benfentes úr és rusticus köznemes között ; az egész Habsburg-párt mint egy férfi áll szemben a királylyal : mind követelik a sérelmek megszüntetését, úgy hogy a legmérsékeltebbek is csak a hangol és modort mérséklík, de a nádori szék betöltéséről nem beszélnek ; sőt a mikor a király nádorválasztó gyűlést hív össze, a mikor maga ad alkalmat arra, hogy ezt a nagyjelentőségűnek látásó sérelmet megszüntessék, akkor mint látni fogjuk, olyan határozatot hoztak, mintha ki akartak volna térti előle.

En mindennek okát a megoszlás által előállott különös helyzetben látom. Két király van annak a nemzetnek, a mely az egységesség gondolatáról letenni nem tud ; de van egy oly közjogi méltósága, a mely a két király ellenére is az egységet még kifejezheti : a nádor, a *prorex*. Annyira kifejezi ez az egységet, annyira az *egész nemzeté*, hogy János és pártja addig, a míg az a Báthory él, a kit törvényes nádornak nem is tart, nem választ nádort.²⁾ Halála után Bánffy Jánost

A nádori
szék
az ország
egységének
kifejezője.

¹⁾ Itt ismétlem azt, hogy a Fraknoi fejtegetéseit a nádori cikkek-ről nem tartom elfogadhatóknak.

²⁾ 1530-ban Bánffy Jánost választották nádorrá. *Istvánffy* nyomán elterjedt az a nézet (Timon, Schmitth, Pray), hogy még a választás alkalmával élt Báthory István és így egyszerre két nádor is volt. a mi különben már korábban is megtörtént. Azt nem vették tekintetbe, hogy Istvánffy csak kombinál, még pedig úgy, hogy a János király elleni ellenszenvét kifejezésre juttassa, azt hozván fel okul : *aemulatione ut videbatur, Ferdinandi in cuius aula Bathorius vetere eius summi magistratus dignitate conspicuus, in pretio et honore habebatur.* (Liber XI.) Ezt átveszi *Fraknoi* is (M. O. E. I. k. 251. l.) nem véve észre azt, hogy a régebbi írók adatai között nem volt oly ellentét, a mely a kritikát kihívta volna, mert épen Istvánffy alapján azt tartották, hogy Báthory István 1535. évben halt meg. (Liber XII.) Ma azonban tudjuk, hogy halála 1530. május 8-án történt. Mindenesetre tudnunk kellene pontosan a Bánffy János választásának napját is ; de mindaddig, a míg ez ki nem derül, elfogadhatjuk azt a feltételt, hogy Báthory halála után ! Hiszen Jánosnak és pártjának ezer alkalma lett volna már korábban is nádort választani. Bánffy választásáról ír még *Zermegh* (Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini II. k. 403. l.)

választották meg, a Ferdinánd-pártiak pedig, a mint láttuk, nem választottak senkit. Bánffy János 1534-ben halt meg.¹⁾ Halála után a János-pártiak szintén nem választottak nádort, hanem a helytartóságnak megfelelően Gritti kormányzósággal pótolták.

Az egységhez való közös ragaszkodás és az arra való törekvés szüli azt a törvényt magyarázatot, hogy nádort csak az egész ország, tehát mindkét párt egyetemes gyűlése választhat. Ennek a lehetőségére pedig reményt nyújtottak az 1532. év óta több-kevesebb megszakítással folyton tartó béketárgyalások, a melyeken felmerül a nádori szék betöltése, még pedig egész különös módon. 1535-ben, a mikor még Ferdinánd jogaiból semmit sem akart engedni és Jánosra nézve még a királyi cím viselését is perhorrescálta, a nádorsággal és helytartósággal s bizonyos évdíjjal akarta kárpótolni,²⁾ a mikor pedig körülményei annyira változtak, hogy kész lett volna őt élethossziglan királynak elismerni, akkor a nádori szék ismét mindkét párt kívánsága szerint, mint az ország egységének kifejezője jelenik meg: *legyen a két királynak egy nádora és az hívjon össze országgyűléseket is!* És ebbe az ellenkirályok is beleegyeztek³⁾ s megállapodtak abban is, hogy majd, ha a (nagyváradi) béke kihirdetésének eljön az ideje, hirdesse ki azt a közös országgyűlésen választandó nádor, a többi méltóságokat azonban mindkét király külön-külön töltsse be.⁴⁾

Tehát az egység érzete a nádori székben fejeződik ki; egy évekig üres méltóság lesz annak mentsvára és az ország

¹⁾ Zermegh János i. h. II. k. 721. l. Istvánffy (Liber XII.) 1533. évnél említi.

²⁾ A M. T. Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai. 329. sz.

³⁾ Károlyi Árpád: Adalék a nagyváradi békéhez. Századok 1878., 725. l.

⁴⁾ Item quod unus per totum regnum communi voto palatinus iuxta vetustam legem et libertatem in diaeta seu conventu generali publicandae pacis eligatur; alios autem honores, seu magistratus, puta cancellarium, iudicem curiae, magistrum thavernicorum caeterosque iudices ordinarios ac prothonotarios quilibet nostrum pro se habeat. Kovachik: Adversaria. 15. l. és Hatvani: Brüsszeli okmánytár II. k. 16. l.

egyesülését pártkülönbség nélkül hón óhajtó hazafiak előtt legbecsesebb intézményünk, a mely — bármily különösnek látszik is — éppen az egység szempontjából akkor, *sőt az által vált a legfontosabbá, hogy csak névleg létezett.*

Igy érthető, hogy a nádori szék be nem töltését nem tekintették közjogi sérelemnek, mert a mi kár abból származott, kárpótolta azért az országot a megpróbáltatásokat szenvedők legnagyobb kincse : a reménység !

Tudjuk, hogy a nagyvárad béke nyilvánossá tétele nehézségekbe ütközött. A kihirdetésig, a melyet a nádorválasztásnak kellett volna megelőznie, a két fél fegyverszünet alakjában szabályozta egymáshoz való viszonyát. Tudjuk azt is, hogy a nagyvárad béke pontjai János király halála után sem valósultak meg, néha azonban oly közel álltak a megvalósuláshoz, hogy alig lehetett abban kétség. Ilyen állapot volt a gyalui szerződés után is, a melyet Ferdinánd ápr. 25-én aláírván, bizton remélhette, hogy végre az egész országot bírhatja. És tényleg alig érkeztek meg seregei, az óvatos Frater György, Izabella királyné és az egész országrész meghódolt neki !

Az ország egy pillanatra egyesült ; elérkezett tehát a nádori szék betöltésének ideje is. Ezért határozza el azt a tanács, ezért szerepel az az országgyűlési meghívóban. *Az ország egységének helyreállítása tehát az egyedüli ok* és semmi befolyással nem volt arra sem a Miksa koronázási tervének, sem a Perényi elfogatásának és Thurzó lemondásának, a melyek mind később történtek.

*Miért
akarnak
1549-ben
nádort
választani?*

Kétségtelen azonban, hogy ez utóbbiak az időközben összeült országgyűlés hangulatára nem maradtak hatástalanok ; de különösen nem maradt hatástalan Buda sikertelen ostroma. Ferdinánd maga írja, hogy ez seregének legnagyobb gyalázatja, neki pedig legnagyobb csalódása volt ; de ugyanoly mértékben csalódott a nemzet is. Kitűnt a Ferdinánd tehetetlensége, *ez pedig lehetlenné tette a már kész egyesülést.* Frater György és Izabella híveikkel együtt attól ismét elálltak és így a mikorra az egyetemesnek hirdetett, nádorválasztásra illetékes országgyűlés összeült, rész-, illetve pártgyűléssé zsugorodott össze,

még pedig igen jelentéktelen pártgyűléssé, oly rossz hatással volt Buda szerencsétlen ostroma ¹⁾ és a Perényi elfogatása. Ferdinánd legbuzgóbb híveire is, mert ezeken nemsokára kiadott biztosító levelei nem sokat változtattak.²⁾

*Miért
halasztották
el a nádor-
választást?*

Ez a kicsiny részgyűlés nem érezhette magát feljogosítva arra, hogy az egész országot érdeklő ügyben határozzon, különösen pedig nem arra, hogy a már általánossá vált törvény-magyarázat ellenére nádort válasszon. E nézetüket fejezték ki a rendek, a mikor a királyi propositióra a következő határozatot hozták: *Bár az igazságszolgáltatás és közigazgatás szempontjából szükséges lenne a nádorválasztás; de mivel az jelenleg már csak azért sem történhetik alkalmasan, mert a nádort egyetemes és nem részleges gyűlésen az ország összes karai és rendjei választják: elhatározták, hogy a király válasszon a rendek megegyezésével alkalmas bírót (nádori helytartó), a ki a nádori bírói kört betöltse, a kinek legyen helyettese és üelő mestere.*³⁾

Az ország megoszlása és azon törekvés, hogy a nádori méltóság maradjon az egység kifejezője, okozza tehát, hogy akkor, a mikor a törvények és nemesi szabadságok megsértése ellen annyi a panasz és oly nagy a felháborodás, hogy a királynak külön menlevelet kell kiadnia és királyi szavára fogadnia, hogy a rendeket az országgyűlés folyama alatt, sem pedig útjukban nem éri sérelem; a mikor éppen a király ad alkalmat a törvények órének, nádornak választására: azt oly nagy sérelmek idején *maguk a rendek halasztják el.*

Gondoskodnak e helyett nádori helytartó választásáról és gondoskodnak a helytartótanács újjászervezéséről is, midőn felkéri a királyt, hogy távolléte idejére helytartója mellé nevezzen ki a főpapok és bárók közül négy-négy tanácsost, a kiknek legalább fele tartózkodjék állandóan Pozsonyban

¹⁾ Thurzó írja Nádasdynak: Ad futurum vero conventum nescimus an aliqui dominorum proficiscantur, cum omnes infelicis huius expeditionis exitu perterriti, dispersi sint; vulgus similiter metu hostium percussus in fuga est, adeo omnia turbata sunt. *Országos levéltár. Nádasdy-levelek*

²⁾ M. O. E. II. k. 405. l.

³⁾ XXVIII. t.-cz.

hogy a helytartó minden kormányzati ügyben tanácsukkal éljen ¹⁾

Mikor az országgyűlés e határozatát hozta, sőt az országgyűlés egész folyama alatt Ferdinánd nem fogadta el a Thurzó lemondását; de mivel betegsége miatt nem jelenhetett meg, helyettesítette őt a tanács seniora: Várday Pál esztergomi érsek. Minthogy pedig Thurzó lemondását nem vonta vissza és Ferdinánd arról is meggyőződött, hogy betegsége miatt nem is alkalmas a gondterhes tiszti viselésére; felmentette őt és Várday Pált nevezte ki helytartóvá.

*Várday
kinevezése
elvi
jelentőségű!*

A felmentés és kinevezés publikálása és Várday kinevező oklevele ugyanazon napon: 1542. december hó 30-án kelt. Az előbbiben a király értesíti az országot arról, hogy Thurzó Eleket terhes betegsége miatt, a melynek daczára is helytartói tisztében lelkiismeretesebben járt el, mint a mennyire egészsége szempontjából szabad lett volna, saját kérelmére a helytartói tiszt viselése alól felmentette és helyette Várday Pál esztergomi érseket nevezte ki a már szokott jogkörrel. Inti azért az országot, hogy távolléte alatt csak úgy engedelmesskedjenek neki, mint a királynak.) ²⁾

Mint a publikáló levél is elárulja, ez alkalommal a helytartóságban sem szervezeti, sem jogköri változás nem állott be; tényleg Várday a név és datum megváltoztatásától eltekintve, ugyanazt az auctoritást kapja, a melyet Thurzó bírt ³⁾ s mégis kinevezése a messzi jövőre kiható elvi jelentőséggel bír. Mert mint annyi másban, Ferdinánd ebben is a Habsburgok törekvései szempontjából praktikus és híven követett programot hagyott utódaira; Várday Pál nyitja meg ugyanis a főpap-helytartók hosszú sorozatát, a minek kormányzati és alkotmánytörténeti szempontból óriási jelentősége van.

*A főpap-
helytartók.*

Tudjuk, hogy a középkorban is többnyire előkelő főpapok voltak a helytartók: e fontos állásra praedestinálta őket műveltségük és tekintélyük; de az újkorban, a mikor világiak között is találkoztak éppen olyan művelt, sőt kormányzati

¹⁾ XXX. t.-cz.

²⁾ Függelék XIX. sz.

³⁾ U. o. XX. sz.

ügyekben jártasabb emberek és a mikor a főpapi tekintély a protestánsok és felvilágosodott r. katolikusok előtt sem hathatott oly mértékben, mint a középkorban; nem a műveltség és tekintély, hanem a papi erény: az engedelmisség az irányadó.

Ferdinándot korábbi tapasztalatai meggyőzték arról, hogy ő a világiak között nem talál oly embert, a ki annyira engedelmes legyen rendeletei végrehajtásában, a mennyire az ő érdekei megkövetelik és annyira rendes, pontos, helyhez kötött *hivatalnok*, a mennyire azt az ország érdeke kívánja. Mindkét kívánságnak megfelel ellenben a pap, a ki idejét gyermekkorától komoly munkában tölti és a kinek hivatásánál fogva nemzeti jellemvonásai elszintelenedvén, hozzászokott a pontos kötelességteljesítéshez és engedelmisséghez. És ebben annyira jól számított, hogy sem neki és jó ideig utódainak sem volt szükségük az 1535. évi eszmének felelevenítésére: *idegen kormányzó kinevezésére*.

Várdauy
jellemé.

Ha Ferdinánd a határozott jellemű, törhetetlen, erős férfi — Thurzó után, gyöngé, engedelmes helytartót kívánt: Várdauynál alkalmasabb embert nem találhatott volna. Nagy tudós, művelt, finom ember, híres humanista, a ki olaszokkal veszi körül magát ¹⁾ és udvarában a finomabb szokásoknak és tudományoknak iskolát nyit; ²⁾ de emellett — mint általában a humanisták — közhasználati értelemben véve e szót, elvtelen, félnék, akarat nélküli, gyöngé jellem, nagyobb szerepű kortársai között a leggerincztelenebb . . . . és így Ferdinándra nézve a legkitünőbb választás!

Hűségében ugyan nem bízhatott annyira, mint a Thurzóéban, mert az önzésben egy lépést sem engedett gonosz kor-

¹⁾ Humanistaságát külsőségekben is annyira kifejezi, hogy nemcsak titkárai (Malatesta és Marco Antonio), hanem még étékfogója (Francesco Angelo *Codex* 86. és 186. sz.) is olasz.

²⁾ *Szörényi Sándor* jezsuita az esztergomi érsekekről írt kéziratában írja: *Adolescentes in familiam ac disciplinam archiepiscopi recepti, adeo morum elegantia insignes fuisset, ut si cives unum aliquem vitio notatum intuerentur, continuo dicerent: Hunc in aula archiepiscopi Pauli minime enutritum.* (Id. *Schmitt*: *Episcopi Agrienses* II. k. 287. l.)

társainak, sőt rosszabb vala náluk, mivel azok között sokan megvették ugyan hűségük bérét, megfizettették magukat, de ha a szükség kívánta, életüket is szívesen áldozták azért; ő pedig soha nem exponálta magát, hanem mindig a hatalmasabbal tartott, mindig az árral úszott. De e tulajdonságát fel is lehetett használni: ha Ferdinánd őt Pozsonyhoz köti, mindaddig, a míg a pozsonyi vár az övé, azzal együtt Várday is az ő embere. Még pedig használható embere! Ő feltétlenül meghajlott királya akarata előtt, kifejezésre juttatja ezt már abban is, hogy szívesen nevezi magát a régi *in absentia Suae Maiestatis* helyett *ex benignitate*, vagy másutt *ex clementia Suae Maiestatis locumtenens*-nek és ebből önként következik kötelességének azon felfogása: Quoquomodo tandem curaremus mandata Regia et publicas constitutiones ad exitum perducere.¹⁾ A király rendelete tehát az első, éppen azért a hozzá intézett levelekben stylus curialissá változnak az efféle kifejezések: *En Felséged szándékait és elhatározásait — a mint tartozom is — nem tudom eléggé helyeselni; avagy: Felséged oly híve vagyok, hogy nemcsak ezen, hanem más ügyben is akár vérem kiontásával kész vagyok szolgálatkészségemet bebizonyítani.*

E stylvirágokat — a melyeknek azonban mélyeséges értelme van — öröklí utóda, Ujlaky Ferencz és a következő helytartók is; úgy hogy kinevezésétől datálhatjuk azon, egész a helytartóság megszűnéséig, 1867-ig élő elvet, hogy a *helytartó első sorban a király hivatalnoka és így parancsainak végrehajtója*. Ugyancsak ő alatta jön gyakorlatba azon elv is, hogy ha a király parancsát törvénytelennek tartja, felírhat az ellen, de ismétlése esetén, tartozik azt végrehajtani. Helytartói leveleskönyvében nem egy felszólamlására találhat az olvasó; de észre fogja venni azt is, hogy annak minden erejét elveszi hízkelkedő, alázatos ruházatja.

Ime mennyire függ egy oly méltóság tekintélye, a melynek hatáskörét és viszonyait nem a köztörvények írják elő, attól, hogy ki viseli azt? A helytartóság Thurzó alatt csupa erő, csupa méltóság, tilalomfa a törvényteleniségek ellen; Várday

A
helytartóság
tekintélye.

¹⁾ 1548. júl. 28. Nádasdyhoz intézett leveléből. *Országos Útir*: Nádasdy-levelek.

A
helytartósság
hivatali
vált.

alatt pedig gyöngeség, erőtlenség, meghunyászkodás! Igen, Várday alatt tökéletesen hivatali lett a helytartótanács, ezzel pedig nagyon sokat veszített *alkotmánytörténetünk*! Ha Várday oly magatartást tanusít, mint Thurzó, tekintettel az országgyűlések azon tendenciájára: hogy a helytartótanács ügyeibe szívesen szólottak bele és azt közjogivá igyekeztek tenni, talán a helytartóság képes lett volna a nádori állást pótolni és alkotmányunk refugiuma lenni. Azonban ez nem történt meg és ebben nemcsak a Várday gyengeségének, de a Ferdinánd eszélyességének is része van.

Újabb
szervezés.

Ő ugyanis a következő évben utasítással látta el, és szervezte a helytartótanácsot, felsorolva annak közelebbi teendőit és megállapítva a tanácskozások rendjét is.¹⁾ Ugyanezen időpontból egy összeállítás is maradt ránk a helytartó igazságszolgáltatási illetékességéről.²⁾ E kettő egy fél évtizedig szolgált a helytartótanács működésének alapjául, a melyet első sorban az óriási számú pörök foglaltak le. Ehhez járultak a Thurzó halála után ³⁾ reá hárult teendők: a helytartótanács és általában a kormány tisztviselőinek fizetések javítására fordított tevékenysége és ezernyi apró közigazgatási ügy, a melyekről munkám speciális része nyújt felvilágosítást.

Ha az eredményt nézzük, el kell ismernünk, hogy a jó szervezetnek és fáradhatatlan munkásságuknak nyoma az 1547. még feltűnőbb az 1550. évben közállapotainkon igen kedvező alakban mutatkozik. De itt nem szabad megfedkeznünk a Thurzó működéséről sem. Annak eredményeit ugyanis nem ítéldhetjük meg a helytartósága alatt tartott utolsó országgyűlés panaszaiából, mert számolnunk kell azzal, hogy neki a pártoskodás dühöngésével, a török gyakori támadásával, a rabló módjára fellépő segédcsapatokkal kellett

¹⁾ Függelék XXIII. szám.

²⁾ U. o. XXIV. szám.

³⁾ Thurzó lemondása után nemsokára 1543. január 25-én meghalt. Síratát a lőcsei sírkőről közölte már *Kolozsvári Pál*: *Curia iudicum regni Hungariae* cz. munkája 70. l. és *Schmitt* *Palatini regni Hungariae* 3. kiadás 131; l. Haláláról és a helytartóra hárult teendőről olv. *M. O. E.* II. k. 547., 548., 550., 563., 564., 579., 583. l. III. k. 190. l. *Magyar Sion* IV. k. 288., 449. és 534. l.

küzködni, hogy rendet teremtsen. Ahhoz aztán nagy szigorral is látott. Erről Frater György állítja ki a legfényesebb bizonyítványt, a mikor a Ferdinánd megbízásából vele alkudozó Bornemiszanak a pozsonyi törvényszék működéséről úgy nyilatkozott, hogy az szigorúságával többet árt, mint használ. Jobb lenne inkább elhalasztani a pöröket, mint oly szigoruan eljárni, mert a királynak az ország megtartása körül kifejtett munkájában még a gonoszakra is szüksége volna. Oly kevés u. i. a jó ember, hogy kímélni kell a gonoszakat is.¹⁾ Tehát szigorúságával még Thurzó elvetette a jövőbeni nyugalom magvait és Várday már arat. Ebben pedig nagy segítségére van a pártoskodás intensívitásának megszűnése, majd a törökkel kötött hosszabb fegyverszünet.

*Thurzó
eredményei,
szigorúsága.*

Az utóbbi még létre sem jöhetett, a mikor az 1546. évi pozsonyi országgyűlés egyfelől állást foglalt a mellett, hogy a király a magyarokat a béketárgyalásokból ne zárja ki,²⁾ másfelől pedig intézkedett a felől, hogy a rend fenntartására és az ország védelmére elégséges, derék hadsereget tartson. Ez utóbbiban annyira ment az országgyűlés, hogy még azt is előírja, hogy a király mily embereket fogadjon szolgálatába és hogy azok fölé méltó tiszteket helyezzen; kiterjeszkednek a hadak mustrájára és kihágásainak korlátozására is.³⁾

Ezen, mondhatni alapintézkedésekre támaszkodva, Várday a katonai kihágások megbüntetéséről előterjesztést tett a királynak.

*Várday és a
katonai
kihágások.*

Az előterjesztés annyira a királyi rendelet formájában van tartva, hogy csak a végén, utolsóelőtti articulusa árulja el, hogy csak tervezet. Címe:

Ordo servandus in regno Hungariae a generalibus capitaneis Sacrae Regiae Maiestatis aliisque praefectis tam Suae Maiestatis quam aliorum quorumcunque pro evitandis iniuriis et damnis, quae passim per milites in regno patrari solent.

¹⁾ Függelék XXII. sz.

²⁾ XVI—XXVIII. t.-cz.

³⁾ XIX. és köv. t.-cz.

Abból indul ki, hogy a katonai kihágások tárgyában intézkedett ugyan a pozsonyi országgyűlés, de általánosságban, a részletekre és különösen az egyes kihágásokra szabandó büntetésre nem terjeszkedett ki; azért ezt pótolja, hogy megszűnjék végre a sok szenvedés és nyomor, a mely a népet érte.

Ezután sorra veszi a kihágásokat. Első természetesen a nemesek és papok szállásadási mentessége; majd az egyes községekben elkövetett károk megállapítása, a tolvaj katonák megbüntetése, különbséget téve az élelmi szereket, barmokat lopó, majd pedig bármit fenyegetésekkel kicsikaró katonák között. Azután a gyilkosság eseteire, a szűzek és asszonyok meggyalázóira, a mustra alkalmával csaláson kapott tisztekre, ezen parancsot elhanyagoló parancsnokok megbüntetésére és a katonák által vásárolt élelmi szerek árának megállapítására, ezen rendeletnek a megyékben és hadak között való kihirdetésére és azon kérésre tér át a javaslat, hogy Ő Felsége a pozsonyi országgyűlés határozata szerint méltóztassék udvarából becsületes férfiakat kiküldeni az elmúlt sérelmek és károk megvizsgálására s parancsolja meg parancsnokainak, hogy tudománytétel szerint a károkat téríttessék meg és a bűnösöket az előbbi mód szerint büntessék.¹⁾

Nem tudjuk, hogy e javaslatból lett-e királyi rendelet, de biztosra vehetjük azért, mert a királynak csak bevezetése ellen lehetett kifogása.

Várday
mint bíró.

Tehát Várday Pál még azon téren is, a mely a Thurzó hatalmát oly illusoriussá tette és őt annyira elkeserítette a körülmények javulása miatt, eredményeket ért el. Természetes, hogy ez nem volt elégséges arra, hogy a kihágásokat megszüntesse; panasz ezután is bőségesen van; de Várday nem is ezzel, hanem bírói működésével ért el valódi sikereket és azzal járult hozzá legjobban a régóta óhajtott nyugalom helyreállításához. Mégis Ferdinánd — nem tudni mi okból — az 1547. év közepe táján megvonta tőle a bírói jogot. Hogyan akarta ezt pótolni, nincs rá adatunk, de nem is igen lehet, mert rövid ideig tartott. Várday ugyanis Nyitrára részgyűlést hívott össze, a mely hivatkozva az addig elért eredményekre, a királyt

¹⁾ Történelmi Tár 1893. évf. 260.

felkérte, hogy adja vissza bírói jogkörét,¹⁾ a mit úgy látszik vissza is nyert.

Különben helytartósága alatt lényegesebb szervezeti változás az 1549. évig nem történt, köztörténeti szereplése pedig történelmünkéből, ha nem is kimerítően, de ismeretes. Jelen munkának, a melynek csak a főbb fejlődési pontok és okok kiderítése a célja, nem lehet feladata oly apróságok fejtegetésébe belemenni, a melyek sem nagyobb változást elő nem idéztek, sem nem magyaráznak, de kötelessége a főbb fejlődési pontok megjelölése mellett arra is figyelmet fordítani, a mi ezen szervezetében és tartóságában új intézményünkkel összefügg és az akkori közfelfogást jellemzi. Így vontam be már előbb tárgyalásaim keretébe a nádori szék ürességének kérdését és így kell most kiterjeszkednem a király állandó távollétére.

A király
állandó
távolléte.

E kérdés az előbbinél tárgyunkra nézve sokkal fontosabb és nagyobb sérelem is. Mert ha a nádori széket betöltötték volna is, az a király távolléte esetén a helytartóságot nem tette volna feleslegessé és a mint a Báthory idejéből emlékezhetek rá, lényegesebb változást nem idézett volna elő. A nádor azon esetben az 1485-iki törvény értelmében lett volna *locumtenens generalis*, így pedig volt egy *locumtenens quoad executiva et iudiciaria* ²⁾ és egy *quoad militaria*; de az a sajgó fájdalom, a mely az 1530. országgyűlésen a király távolléte miatt oly közvetlenül, oly megindítóan nyilatkozott meg,³⁾ csak meg-

¹⁾ *M. O. E.* III. k. 83. l.

²⁾ 1543-tól tulajdonképen kettő, mert Frater György is megkapta a helytartói címet és bírói hatalmat, a melyet ugyan kezdetben a törökre való tekintettel óvatosságból névleg nem használt, de tényleg gyakorolt. Itt tartom megemlítenedőnek azt is, hogy Erdélynek 1527-ben és a rá következő években is volt helytartója (Vingarti Horváth Gáspár és Perényi Péter) és Horvátországnak is, a mint különböző idők említéseiből kitűnik, állandóan külön helytartója volt. Budán meg a török helytartó székelt, úgy hogy helytartókban ugyan csak nem vala hiány.

³⁾ 1528 óta több levélben hívják a királyt az országba. Igen érdekes Nádasdy 1528 jún. 5-én kelt levele. Ferdinánd gyümölcsöt kért. Nádasdy és Pempfinger küld neki a következő sorok kíséretében: *Verum supplicamus Maiestati Vestrae velit ad meliores fructus huc redire,*

maradt volna. Nem nádor, nem helytartó, hanem annak feleslegessé tétele : király, látható király kellett a nemzetnek ; annak hiánya volt legnagyobb-sérelme s annak megszüntetését kívánta legjobban. E kívánság különböző alakban megszólal minden országgyűlésen, élénken ráczáfolva azon vádra, a melylyel 1532-ben egy ismeretlen kedveskedett Ferdinándnak, hogy a magyarok a két király ellenére *köztársaságot* akarnak csinálni.¹⁾ Nem lehet ez egyéb rémlátásnál, mert a magyar lelki világa és a korszellem is kizárják, hogy ez még a legvérmesebbek között is komolyan szóba jöhetett volna. Maguk az országgyűlési iratok mutatják legjobban, hogy az az önérzetes, bátor nemzet mennyire gyámoltalanul érzi magát, ha arra gondol, hogy nincs látható királya. Mert a királytól vár mindent, a nélkül árvának, tehetetlennek érzi magát és kétszeres súlylyal nehezede rá a sors csapásai. Ebből származtatja a belzavarokat, ebből a tehetetlenséget az ellenséggel szemben ; annyira érzi semmiségét, hogy biztosan jósol : *»meg nem szabadulhatunk, ha Felséged távol van«*.

Örvendenek annak, hogy királyuknak más országai is vannak, mert segílyt így többet nyerhetnek, de szorult helyzetükben is felelevenedik előttük a mult képe, önérzettel hangoztatják : volt már nekik oly királyuk, a ki más országok királya, sőt császár is volt, de azért mindig, vagy legalább is nagyobb-részt az országban tartózkodott. És ez még békés időben sem lehet másképen, mert az ország helyzete, terjedelme megkívánja ezt, annál inkább szükség van jelenlétére háborúban. Tizennégy országgyűlés panaszolja el fájdalmát, fejezi ki kívánságát és a válasz mindig ugyanaz : a király nagyon óhajtana hű alattvalói között lakni, de éppen az ő érdekük tartja távol ; majd . . . majd . . .

E válasz kezdetben kielégítő ; de később sok zúgolódásra ad okot. 1546-tól kezdve már megelégednének azzal, ha fiát Miksát küldené be, hogy ismerje meg a nemzetet, tanulja meg nyelvünket, de erre is csak ígéretet kapnak. Ma már bizonyos,

nam quando ab arboribus decerpuntur longe sunt suaviores, nobis quoque essent utiliores, si Maiestati Vestrae de manu ad manum porrigere possemus. *Bécsi udv. ltár.*

¹⁾ *Hatvani* : Brüsszeli okmánytár. I. k. 122. l.

hogy Ferdinánd nem mert az országban tartózkodni és ezért nem küldte be fiát is; de ezt csak az ellenség vette észre, csak az vádolta azzal: *abiit, fugit, sibi consulit, aliis prospicit* . . . jámbor hívei pedig megelégedtek az ígéretekkel, a melyekben legfőlebb csak azon tanácsosai kételkedtek, a kik néha hozzájárultak ahhoz tanácsaikkal, hogy egy-egy viharosabbnak ígérkező országgyűlésre se jöjjön el, mert a tanács magában foglalta azt az aggodalmat is, hogy személyét ha nem is fenyegetné veszély, de kíméletlen megtámadásoknak teszi ki.

Az nagyon valószínű, hogy ő kezdetben *állandó* távollétre nem gondolt, úgy hogy ez irányban tett ígéretei őszinték,¹⁾ de később letett e szándékáról, elég okos volt azonban arra, hogy ezt még magyar tanácsosainak sem árulta el. Ebben is, mint annyi másban, a legvalószerűbb alakban tett ígéreteket. És míg ez ígéretek annyira hitelre találnak, hogy egyes országgyűlések erre való tekintettel *ideiglenes* intézkedéseket tesznek,²⁾ ő a helytartótanácsnak egyre *állandóbb* jelleget ad. Szavai és intézkedései között a legfeltűnőbb az ellentét az 1548-iki országgyűlésen.

A rendek ismétlik a közelebbi 1546-iki és 47. országgyűlésen előterjesztett kérésüket, a melyekre akkor kedvezően felelt: — lakják az országban. Hiszen »eléggé bebizonyosodott, hogy távolléte úgy reá, mint híveire nézve káros. Még békés időben is a királyok távolléte sok csapást okozott, zavargásokat, sőt veszélyes lázadásokat keltett . . . a nélkül nem is várható állandó nyugalom, egyesülés, engedelmesség Ő Felsége iránt . . . «³⁾ Ferdinánd e törvényczikkelyt elfogadta, megerősítette, de a helyett hogy teljesítette volna, éppen ekkor tett oly intézkedéseket, a melyekből kiviláglik, hogy még csak

¹⁾ A mű nyomtatása közben találtam meg a Ferdinánd által készített eskümintát. Eszerint esküt tettek az országlakók, hogy Ferdinándot, feleségét és utódait elismerik és nekik, valamint *locumtenentibus et gubernatoribus* engedelmeskednek. Ugyanez benne van több, 1527. évből származó eskümintában is. Ebből ugyan nem lehet arra következtetni, hogy már kezdetben az volt a czélja, hogy nem tartózkodik az országban, de mindenesetre azt jelenti, hogy *állandó* itt tartózkodásra nem is gondolt.

²⁾ L. különösen *M. O. E.* III. k. 66., 67. l.

³⁾ XXII. t.-cz.

A helytartó-
tanács új
szervezése.

szándékában sincs az országban tartózkodni. A következő év elején ugyanis újjászervezte és új utasítással látta el a helytartótanácsot, kibővítette titkári állással és a helytartó tanácsosai fizetését is rendezte.¹⁾

Ugyanezen időben intézkedett a helytartótanács leveles-könyvének vezetéséről is, a mely szerencsésen korunkra maradt és ez alkalommal napvilágot lát.

A nádori
szék kérdése
1542. után.

Hasonlóképen járt el a nádorsággal is. Láttuk már, hogy az 1542. évi országgyűlésen a nádorválasztást elhalasztották az egyesülésig. De ez a legjobb igyekezet és sok tárgyalás mellett sem sikerült. Az eltelt hat év alatt azonban az ország egy részében felébredt a közjogi érzék, néhány megye úgy találta, hogy már ideje lenne a nádori széket betölteni és követelik az 1548. évi országgyűlésen követelték is ezt. A többség elvben most is helyeselte azt; de mivel arra külön e célból összehívott országgyűlés illetékes, a királyt kérte fel, hogy a mikor nádort akar választatni, — a minek hosszasabb késlekedés nélkül meg kellene történnie — a törvény szerint hívjon össze országgyűlést.²⁾

Ime, itt a király akaratától teszik függővé a nádori szék betöltésének idejét, a mi azt jelenti, hogy még eddig nem tapasztalták, hogy a király azt nem akarja és így a nádori szék ürességét még nem tartották közjogi sérelemnek.

Ferdinándnak, bárha ő a régi rendet megszokta és oly jónak találta, hogy azon nem szívesen változtatott, volt annyi tapintata, hogy a nemzetet tovább is meghagyta tévedésében. És az országgyűlés annyira bízott jóakarátában, hogy a törvények revisiójára kiküldött biztosoknak azt adta utasításul, hogy munkájukat a jövő, *nádorválasztó* országgyűlésig fejezzék be!³⁾

Várday és a
nádori szék.

Nyilvánosabb ellensége volt a nádorválasztásnak a királynál helytartója: Várday Pál, öreg beteges embernél könnyen érthető és megbocsátható önzésből. Ragaszkodott ugyanis a helytartói méltósághoz, a melytől nádorválasztás esetén

¹⁾ Függelék XXX.—XXXVI. sz.

²⁾ XVIII. t.-cz.

³⁾ XXI. t.-cz.

meg kellett volna válnia ; tehát nem is használta fel befolyását a nemzet óhajta mellett.

Pedig volt befolyása. Látni fogjuk, hogy Ferdinánd országgyűlések összehívása előtt, majd a meghívók, országgyűlési megnyitó és propositiók tárgyalása alkalmával rendszeren kikérte és meghallgatta helytartóinak tanácsát. Várday ez alkalommal be sem várta a király felhívását, az 1549. év szeptember 14-én figyelmeztette őt, hogy hívjon össze országgyűlést ; azonban — bárha a nemzet ezen kívánta volna a nádori széket betölteni — azt fel sem említette.¹⁾

Enyhíté e mulasztását az, hogy már ekkor a Frater Györggyel és Izabellával a mult év óta folyó tárgyalások annyira előhaladtak, hogy az ország egyesítését és így a nádori székeknek *egyetemes* országgyűlés által való betöltését nemsokára remélhette.

Míg ő ennyire ragaszkodott tisztségéhez, érdekes, hogy terhes betegsége alatt az ő tudtán kívül is folytak az említett tárgyalások és Ferdinánd annyi híu szolgálatai után Frater Györgyre azzal is akart hatni, hogy érsekségét Erdély átadása fejében neki ígérte.²⁾

Betegségét a tanácsosok is felhasználták a nemzet kíván- A tanács és a nádori szék.
ságának teljesülése érdekében, mert Nádasdy Tamás országbíróval élükön figyelmeztették a királyt, hogy úgy hívja össze az országgyűlést, hogy az nádort is választthasson.³⁾

Azonban Ferdinánd nem fogadta el e tanácsot. Talán már idő sem volt rá, mert október 12-én már készen voltak és expedíáltattak a meghívók a nélkül, hogy a nádorválasztásról szó lett volna bennük.⁴⁾

Ebbe azonban a tanácsosok nem tudtak belenyugodni,

¹⁾ A már idézett 1548. XXI. t.-cz. *in futura diaeta* per M. R. super palatini creatione indicenda. Várday előterjesztése *Codex*. 143. sz.

²⁾ Horváth Mihály : Magyarország történelme. IV. k. 219. l.

³⁾ E levelet a végöráit élő Várday tudta nélkül irták és felgyógyulásától tartva a másoló könyvbe sem vezették be. Tartalmára a 140. sz. levél hivatkozásaiból következtethetünk.

⁴⁾ Kovachich : Vestigia comitiorum. 679. l. Az előbb említett előterjesztés dátuma nem lévén ismeretes, nem tudhatni, hogy e meghívó kiállítása, vagy a tanácsosok előterjesztésének exhibitioja történt-e előbb ?

úgy hogy újabb előterjesztést tettek a nádorválasztás érdekében.

Várday
halála.

Hogy levelüket megérthessük, tudnunk kell, hogy Várday éppen az országgyűlési meghívó kibocsátásának napján, október hó 12-én halt meg ¹⁾ és így véleményüket szabadabban nyilváníthatták.

»Egyébiránt« — írják 1549. okt. hó 15-én kelt levelükben — »értessülhetett Felséged arról, hogy a multkor, mikor országbíró uram itt velünk összejött és helytartó uram életéhez nem volt már reményünk, Felségednek közönségesen mit írtunk úgy egyebekről, mint nádor választásáról, a kinek az ország régi szokásai szerint helytartónak is kellene lenni. Midőn azonban megérkezvén a jövő országgyűlés meghívói, a melyeket kamarás uraimék részint szétküldöttek, részint pedig szét fognak küldeni, abban a nehányban, a melyek nekünk szólnak, arról semmit sem olvastunk és így abban a véleményben vagyunk, hogy a többi is ily tartalmú; úgy találtuk tehát, hogy kötelességünk szerint írunk kell Felségednek arról, hogy ha Felséged a nádorválasztásról valamit határozott, szükséges lenne, hogy az uraknak és összes megyéknek — a kik a nádort közös szavazattal választják — erről határozottan irasson, hogy a gyűlésre elkészülve jöjjenek . . .«²⁾

Felétig nincs
helytartó.

Mintha ezen előterjesztés Ferdinándot gondolkozóba ejtette volna, — vagy talán más oka volt arra? — Várday halála után jó ideig nem nevezett ki helytartót, hanem a senior tanácsost, Ujlaky Ferencz győri püspököt bízta meg a tanács vezetésével és a fellebbezett ügyek elbírálásával a változott viszonyokhoz képest új ordót (kormánytanácsi rendszabály) is adván ki, a melyet ugyan nem ismerünk, de nincsen okunk feltenni, hogy az előbbiektől lényegesen különbözött.³⁾ A míg azonban így alkalmat adott arra, hogy a tanács és nemzet a nádori szék közeli betöltését biztosan remélje, más ország-

¹⁾ *Oláh Miklós* krónikájában írja: Eodem anno D. Paulus de Varda, archiepiscopus Strigoniensis XII. die Octobris annum agens 66 Posonii mortuus est et ibidem sepultus. (*Bé. M.*: *Adparatus ad Historiam Hungariae* 41. l.)

²⁾ *Codex* 140. sz.

³⁾ *Codex* 140. és 159. sz. vonatkozásai.

gyűlési meghívókat nem adott ki és elhalasztatván az országgyűlés, a nádorválasztást az új meghívó tárgysorozatába sem vette fel,¹⁾ úgy hogy az 1550. évi országgyűlésen tudtunkkal sem a király, sem a nemzet részéről a nádorválasztás kérdése szóba sem jött. Ha azonban hallgatnak is emlékeink, fel kell tennünk, hogy volt e miatt elég kifakadás, hiszen most már nemcsak néhány követ, hanem a kormánytanács tagjai is határozottan a nádori szék betöltése mellett voltak.

Ujlaky hely-
tartósága.

E kifakadásoknak tudható be, hogy Ferdinánd még az országgyűlés bezárása után sem sietett a helytartó kinevezésével, nem egészen április 12-ig, a mikor a helytartói kormány változatlan fenntartását elhatározván, a már említett seniort, Ujlaky Ferencz győri püspököt helytartójává kinevezte²⁾ és ugyanazon napon publikáltatta is.³⁾ A kinevező oklevél általánosságban megegyezik azzal, a melyet Thurzó és Várday nyert,⁴⁾ de azért egyes apróbb változtatások lényeges különbséget tesznek.

Igy a dispositio elején a már szokott *in hac absentia nostra* helyett *durante beneplacito nostro* áll, a mi az Ujlaky helytartóságának ideiglenesebb jelleget ad.

Ezen ideiglenes jelleg nem czélozhat arra a határozott ígéretére, hogy vagy maga az év nagyobb részét az országban tölti, vagy pedig fiát, Miksa cseh királyt beküldi, mert akkor az *in hac absentia* formulán nem kellett volna változtatni; azért inkább arra magyarázható, hogy ezzel is reményt akart kelteni a nádori szék betöltése iránt. Bármint értette is, annyi bizonyos, hogy a következő helytartók kinevezésébe is e változott formula került bele és idővel ugyanazt a jelentőséget nyerte, mint az örökös tartományok helytartóinál.⁵⁾

1) M. O. E. III. k. 241. l.

2) Függelék XXXVIII. sz.

3) Függelék XLII. sz. értesíti a kamarát, »ut dicto episcopo Jauriensis salarium suum a die publicationis, hoc est 12. Aprilis persolvi curetis«

4) Idézésüket l. a maga helyén.

5) Rosenthal és Fellner idézett munkái megegyezően állítják, hogy még Miksa korában a helytartók *in absentia* nyerték kinevezésüket, I. Ferdinánd korából azonban *durante beneplacito*. Miért nem követte Ferdinánd e tekintetben kezdetől az örökös tartományokban már kifejtett példát, korábbi fejtegetéseimben erre is megtalálható a felelet.

Ezenkívül a jogkörön is változtatott. Lesz alkalmam annak kimutatására, hogy mennyire nem szerette, ha alattvalói részgyűléseket tartottak. E jogot annak idején helytartóitól nem vonhatta meg, de most fia, Miksa felserdülván, távolléte esetén őt Bécsben helyettesítette és különben is az állapotok annyira javultak, hogy meglepetésektől nem kellett annyira tartani; nem adott tehát Ujlakynak oly feltétlen jogot részgyűlések összehívására mint elődeinek, mert az összehívás jogát előzetes királyi jóváhagyástól tette függővé. Megszorította ezenkívül a koronára háramlott birtokok és beneficiumok körül való adományjogát is.¹⁾

Ugyanazon napon új tanácskozási rendet is (ordo) adott ki, a melyet az újabb viszonyokhoz képest egyes részeiben módosított, bár lényegében csekély mértékben változtatott meg.²⁾

Ujlaky sok jóakarattal megáldott szelid lelkületű, erélytelen és egyes tudósítások szerint gyöngye tehetségű ember volt,³⁾ de már fiatal korától kezdve a Lajos király udvarában, később pedig, mint secretarius és consiliarius, Ferdinánd mellett tartózkodván, a kit Kölnbe is elkísért, majd pedig a helytartótanácsban mint állandó tanácsos, szerzett annyi tapasztalatot, hogy az ügyek helyes vezetése várható volt tőle.

Ő különben is sokkal szerencsésebb viszonyok között foglalta el tisztét, mint elődei; a törökkel kötött fegyverszünet, Erdély és Magyarország küszöbön álló egyesítése nagy mértékben könnyítették helyzetét. Ehhez járult az is, hogy az igazságszolgáltatásban és végrehajtásban Várday helytartóságának utolsó évei alatt oly öröndetes változás állott be, hogy azzal a panaszra, mint elismerésre készebb rendek is meg valának elégedve és a garázdálkodó kis királyok megfékezése által

¹⁾ *Függelék XXXVIII. sz.*

²⁾ *U. o. XXXIX. sz.*

³⁾ Ezen híradással szemben áll Szalaházy 1537. kelt oklevele, a melylyel egri órkanonoknak nevezi ki. *Vitae et morum honestas, literalis scientia, sufficiens peritia coeteraque animi tui dotes ac probitatis et virtutum merita, quibus te ab Altissimo praeditum esse cognovimus. Ép így sírköve:*

Magnus erat quondam Ludovici regis in aula,

Maior Ferdinandi tempore regis erat;

Namque per Hungariam fuit hic a rege secundus.

kitűnt Salm Miklós főparancsnok részére jutalomadót szavaztak meg. Tehát mindazon nehézségekkel, a melyeken elődei jóakarata igen gyakran hajótörést szenvedett, neki nem kellett küzdenie, hanem a helyett komolyan hozzáláthatott a közigazgatás tulajdonképeni céljához: a közjó előmozdításához.

Helytartósága történetét pontosan csak az 1551. évi február 6-ig ismerjük, ekkor megszűnt ugyanis a helytartótanács leveleskönyve. A jelzett időpontig a törökkel kötött fegyverszünet fenntartása, az erdélyi tárgyalásokra való gondviselés, várak jó karban tartása, az ország határainak megállapítása, védelme és igazságszolgáltatás foglalja le minden idejét; további helytartósága idejéből csak pár levél maradt az Országos levéltárban és mintegy 15 drb a bécsi udvari levéltárban, a melyek a törökök támadásairól, a tanácsosok fizetéséről, a német birodalom fejedelmeihez intézett kérvény segítségért, a spanyol hadak kihágásairól és az 1553. évi soproni országgyűlésre megjelent rendek számáról szólnak.

Helytartóságának nem csendes kimulása,¹⁾ hanem a nádori szék betöltése vetett véget. Kormányzata alatt jutott ei ugyanis a nemzet azon várva várt momentumhoz, hogy Magyarország Erdélylyel egyesült és ez által eltűnt az az akadály, a mely 1542-ben a nádorválasztás útjában állt.

A nádori
szék
betöltése.

De most sem ment ez simán, akadály nélkül. Ferdinándot ugyanis, a ki a határozott jellemű Thurzó helytartósága után kész volt a nádorválasztásba belemenni, az ildomos Várday és Ujlaky helytartósága meggyőzte arról, hogy a személyek helyes megválasztása által mindazt, a mi a nádori jogkörből a kormányzat szempontjából szükséges, pótolni lehet, azt pedig, a mi a királyi méltóságnak praejudicál és elhagyni előnyös, a tisztán helytartói kormány fenntartásával elhagyhatja: a nádori széket nem óhajtotta betölteni. Ezt annyival is inkább megtehetette, mert az 1548-iki országgyűlés akaratától tette függővé a választó gyűlés összehívását. Bár e határozatot az említett országgyűlés azon véleményben és határozott kívánsággal hozta, hogy ez minél hamarább megtörténik, Ferdinánd mégis talált okot a halasztásra, még

¹⁾ Mint Istvánffy és utána többen állítják.

*Ferdinánd
erkölcsi és
politikai
felelőssége.*

pedig ugyanazt, a mit más sérelmekre : az ország megoasztását. De most, a midőn e hálás mentsége az 1551. év közepén megszünt és a nádorválasztás elhalasztására elfogadható okot többé nem tudhatott felhozni ; mintegy meglepetve állott meg, mert érezte, hogy céljai a nemzet akaratával és politikai felelősségével összeütköznek.

Ő különben is határozott ígérek ellenében, tehát kétszeres felelősséggel választatván királylyá, felelősségét azzal is fokozta, hogy kormányzati ügyekben is a felelős tanács szerepét háttérbe szorította és sokszor szintelenebb ügyekben is alkalmat adott arra, hogy személyét heves politikai vitákba sodorják, tekintélyét kissebbítsék, a sérelmekért őt vádolva és felelőssé téve.

Ez pedig kétszeresen kellemetlen oly uralkodóra nézve, a kit komoly, nemes ambíciója és tettvágya s nem zsarnoki szeszélye vitt arra, hogy személyes akaratát érvényesítse.

Ferdinándban az ambíció és tettvágy a királyi méltóságnak magasabb szempontból való felfogásával, önállósága pedig a felelősség érzetével párosult.

A felelősségének felfogásával azonban a nemzet szempontjából nem találjuk önlemondó erkölcsi magaslaton. Megelégedett azzal, ha céljai és tettei *saját erkölcsi érzületével* megegyeztek és a multon okulva csak arra törekedett, hogy ezeket a nemzet akaratával és törvényeivel való nyílt szembehelyezése nélkül vihesse keresztül. Méltóságának sértetlen megőrzése és a *politikai felelősség* kérdése felvetésének elkerülése végett tehát őrizkedett attól, hogy akaratát oly mereven állítsa a nemzet elé, hogy azt elkeseredett oppositíóba kergesse, kedvezőtlen viszonyok között pedig tekintélyének nagy sérelmével azt kénytelen legyen visszavonni.

Ha előre megállapította is tehát programját, céljai elérésére az alkalmas pillanatokot ragadta meg és ha törekvéseit így is észrevették, ha akadályokra bukkant, ismét csak a czélszerűséget tekintve, egy időre tekintélye csorbulása nélkül elállhatott céljától, hogy ígéreteivel, a körülményekkel való mentegetőzéssel önmagáról elterelje a figyelmet, sőt a bizalmat visszanyerve, céljának végrehajtását a jövőre annál jobban biztosítsa.

Ez alkalommal is érezte, hogy az ország egyesülése a nemzet felfogása szerint azt a kötelességet rója rá, hogy a nádori széket betöltse, a mi pedig az ő érdekeivel, méltóságával és céljaival ellenkezik.

A nádori
szék
betöltését
halogatja.

Hogyan érhesse el célját a nemzet felháborodása és tekintélye csorbulása nélkül? e kérdés bizonyára nem egyszer zavarta meg azon örömet, a melyet sok küzdelmének és régi vágyainak teljesülése, Magyarországnak egyesítése okozott.

Gondjaiban az opportunismus embereinek legkedvesebb módszeréhez, a halogatáshoz folyamodott. Mivel tudta, hogy már az országgyűlési meghívóban színt kell vallania és ha óhajtatást követi, nyíltan elárulnia, hogy most minden akadály elhárulván, csak az ő akarata áll szemben a nemzet akaratával; az egyesülés után sok ideig nem hívott össze országgyűlést. Hogy e halogatás is visszatetszést szül, azzal nem törődött.

De Frater György szokott nyíltságával és erélyével ismétlen oly sürgetően figyelmeztette az országgyűlés összehívására, hogy azt tovább nem halaszthatta.¹⁾

Es ezen, uralkodása alatt első egyetemes országgyűlésen nem tehetette, hogy már meghívójában a nemzettel nyíltan összetűzzön; azért annak tárgysorozatába a nádorválasztást is felvétette. Ez által azt a látszatot keltette, hogy ő nem ellensége a nádorválasztásnak. De hogy csak látszat kedvéért formászerűleg tette, azt szavai és későbbi magatartása elárulják.

Meghívójában ugyanis figyelmezteti a vármegyéket, hogy oly követeket küldjenek, a kik az ország fontos ügyei és *ha szükségesnek fog látszani* (!?) a nádorválasztás tárgyalására is alkalmasak.²⁾

E meghívóból csak következnek az, hogy propositiójában — ha csak pár szóval is — megemlékezzék a nádori szék betöltéséről; de azt óvatosan elkerülte, sőt vitálisabb érdekek felsorolásával a figyelmet arról el akarta terelni.

Úgy látszik, hogy a rendek kezdetben nem is voltak tisztában azzal, hogy mit csináljanak?

¹⁾ M. O. E. III. k. 330—331. l.

²⁾ U. o. 346. l.

A propositiókról — felkelés, adómegajánlás, birtokügyek, igazságszolgáltatás — tanácskoztak tehát első sorban és igen tapintatos fordulattal rátértek és articulusba vették a nádorválasztást is.

»Minthogy azonban a köztörvények értéktelenekké és hiábavalókká válnak, ha azokat meg nem tartják és megsértőiket meg nem büntetik és mivel máskülönben is szükségesnek látszik, hogy az igazságszolgáltatás sohase szüneteljen, ezért elhatározták, hogy nádor választatván, minden peres ügyben, nemcsak azokban, a melyek felől végzést hoztak, hanem a régiekben és a boldog emlékü fenséges Lajos király halála előttiekben is a régi nyolczados törvényszéki határidők alatt ítélezzék.

Hogyha azonban Ő Felsége nem akarna jelenleg nádort választatni, azért minden egyéb peres ügyet a korábbi és mostani, vagyis a beszercebányai országgyűléstől a mai napig alkotott határozatok szerint az ezen országgyűléseken kifejezett módon és határidők alatt és azoknak cikkelyei értelmében ítéljenek meg.«¹⁾

Ezen articulus első és második részének hangja és iránya között lévő nagy ellentétből bizonyosnak látszik, hogy az utóbbi részt csak akkor toldották be, a mikor a király az előbbihez nem járult hozzá és azért az 1550-iki országgyűlés határozatát, mely a választást a király tetszésétől teszi függővé, ismét kénytelenek voltak feleleveníteni. Felelevenítik, de aztán nem tudnak belenyugodni. Most, miután az ország egyesült és a nádorválasztás elhalasztására elfogadható okot nem találhattak, a közjogi érzék működni kezdett és arra indította őket, hogy a mikor az országgyűlésnek tulajdonképen már vége is volt és a király egyes pontokra nézve végső elhatározásának meghallgatására magához hivatta a rendeket, akkor intézzenek kérdést hozzá, hogy mit akar a nádori székkal? Erre azt a feleletet nyerték, hogy arról még nem határozott, de tanácsosaival értekezvén, két nap mulva közli elhatározását. Ezzel tehát a tanácsot helyezte előtérbe, azzal fődörzte magát; majd pedig a körülményekkel.

¹⁾ XXIV. t.-cz.

Két nap múlva ugyanis egykorú föltanu, Türk Dániel városi követ naplója szerint így válaszolt: »Azért töltötték itt eddig az időt, hogy a nádorválasztásról tárgyaljanak, de az neki több oknál fogva nem látszik czélszerűnek. Ne képzeljék, hogy ő csak halogatni akarta az időt; higgyék el, hogy ő abban a véleményben volt, (!?) hogy válaszszerűnek, de olyanok a körülmények, hogy kényszerítik arra, hogy a választást a jövő országgyűlésre halasztassa.¹⁾

Nem tudni, hogy a király beszédét híven jegyezte-e le Türk, de bizonyos, hogy ebből nagyszerűen rá lehet ismerni arra a Ferdinándra, a ki érezné kötelezettségét, de azt teljesíteni nem akarja és gondolatait logikátlan, ép azért áruló szavavial takargatja.

A jó magyarok — mit csinálhattak volna egyebet? — belenyugodtak ez ígéletbe, a mi által Ferdinánd feljogosítva érezte magát arra, hogy a következő 1553. évi soproni országgyűlésnek még csak meghívójában se emlékezzék meg a nádori székről; ²⁾ de — legalább tudomásunk szerint — a rendek is hallgattak arról az országgyűlés folyamán. Így ment volna ez talán tovább is, ha közbe nem jön Révay Ferencz nádori helytartó halála (1553. nov. 1.). Állását a nádori törvényszék fontosságára való tekintettel minden esetre be kellett tölteni, ámde ezt az 1542-iki országgyűlés határozata ³⁾ szerint a király a rendek megegyezésével tehetné, mivel pedig a nádori helytartó említése a figyelmet fokozottabb mértékben a nádori székre irányította és az arról való hallgatás elégedetlenséget keltett volna, Ferdinánd — bár csak nádori helytartót óhajtott — az 1554-iki pozsonyi országgyűlés meghívójában ⁴⁾ nádor, vagy nádori helytartó választását tűzte ki. Ezúttal — ha ugyan az országgyűlési végzésből következtetnünk szabad — e tárgyról a propositiókban is megemlékezett; de annyira a mellett volt, hogy csak nádori helytartót válaszszerűnek, hogy a rendeknek állást kellett foglalniok ellene. Sok

¹⁾ U. o. 344. l.

²⁾ U. o. 427. l.

³⁾ XXVIII. t. cz.

⁴⁾ M. O. E. III. k. 494. l.

Nádor-
választás.

kérésüknek végre engedett,¹⁾ a mire a rendek siettek törvénybe iktatni, hogy »mivel Ő Felsége a nádori szék belöltését elhatározta, az ország rendei a nádor választását az idők és körülmények szerint nemcsak hasznosnak, de szükségesnek is tartják. A megválasztandó nádornak legyen ugyanazon jogkör és hatalma, a.milyet az ország szabadsága és szokásai szerint a régi nádorok bírtak.«²⁾

Meglett volna így az, a mire a rendek annyira vágyódtak — elvben ; de a szomorú viszonyokat nagyon jellemzi az, hogy azok, a kiket a nemzet és király érdemesnek tartott volna, nem akartak e nagy tisztségre vállalkozni. Mindhárom jelölt tudott ugyan vonakodására elégséges okot felhozni, — *Batthyány* Ferencz öregségét, *Báthory* András köszvényét, *Nádasdy* Tamás fáradtságát és gyöngeségét — de a tulajdonképeni ok azon aggodalmuk volt, hogy az ország alkotmányát nem respektáló Ferdinánd alatt lehetetlen a nádori tisztelet úgy viselni, hogy vagy a királyt, vagy a nádori méltóságot meg ne sértsék.³⁾ És a többiség bizalma azon férfit jelölte ki, a ki ugyan a legméltóbb volt arra, de a kinek aggodalmairól a legbiztosabb tudomásunk van : *Nádasdy Tamást.*⁴⁾

¹⁾ *Kovachich* : *Scriptores minores* I. k. 136. l. és *Függelék* XLIII. sz.

²⁾ VI. t.-cz.

³⁾ Ezt Nádasdyról tudjuk. Ő közölte titkos aggodalmát Zrínyi Miklóssal, az meg Székely Lukácsnak írta meg és Nádasdyhoz írt levelében mentegetőzik »nos scripseramus ad suam generosam et magnificam dominationem, uti dominum et amicum nostrum confidentissimum, de difficultate, qua eadem renuebat officium palatinale assumere. (M. H. H. I. o. XXIX. k. 232. l.) Székely Lukács pedig megindul a titkon : Bizony szerelmes uram, a Nádasdy uram dolgát bánom, *ha ez miatt ő kegyelmének mi gonosz történnék* ; de az mi maradásunkról ingyen semmi reménységem nincsen, hanem csak az kegyelmes Istennek kegyelmessége segíhet. (U. o. 230. l.) További értesítései után meg arra kéri : De te kegyelmed ez levelet elszaggassa, mert igen járnak skorpiók utánunk. (U. o. 231. l.) Mindez a helyzetet egészen más színben tünteti fel, mint eddig képzeltek.

⁴⁾ Korábbi nézet szerint — Istvánffytól Acsádyig — a Nádasdy választása *egyhangú* volt, de *Binder György* bártfai követ 1554. márczius 25. kelt levelében írja : Ich denk es wirt kein anderer, als der Nádasdy, der 24 Stimmen gehobt hat, wie woll Königlich Maiestät auff des Bathory weg ist ; denn der Bathory nur 13. gehabt hat. M. O. E. III. k. 468. l.

Ő volt nálunk — bátran mondhatni — azon kor legkiválóbb férfia, a ki kicsiny álláson kezdve a legmagasabbig haladva, fényes tehetségét a hadügy, igazságszolgáltatás, politika, diplomacia terén úgy bizonyította be, hogy a király és nemzet nagyrabecsülését, bizalmát és szeretetét egyaránt megnyerte. Ennek köszönhető, hogy azon pillanatban, a mikor Ferdinánd a nádori szék betöltésével saját akarátának korlátot szabott és törvényeinknek érvényt szerzett, ő a nehéz és felelősségterhes tiszthez jutott; mert hasztalan volt vonakodása: az ország akarata előtt meg kellett hajolnia.

Nádasdy
Tamás.

Választása még márczius hó végén történt, az esküt azonban csak a proclamálás napján, április 15-én tette le, a mikor délután 5 és 6 óra között fényes kísérettel megjelent a király előtt.¹⁾ Ugyanezen napon kelt kinevező oklevele is,²⁾ a mely minden pontjában régebbi törvényeink elismerése, így annak is, — a mi tárgyunkra legfontosabb — hogy *a király távolléte alatt helytartója a nádor*. Tehát e napon megszűnt az Ujlaky helytartósága, a ki bizonyára örömmel engedte át gondterhes hivatalát.³⁾

A kinevező oklevél tekintettel arra, hogy a nádori méltóság annyi ideig nem volt betöltve, pontosan felsorolja a nádor hatáskörét, még pedig oly alaposan, hogy több kinevező oklevél egyesítésének látszik, a minek megfelel az ünneplés, hosszú narratio is, a mely szintén több részből áll. Kezdeté az akkori közügyi királyi levelek legkedvesebb, ép azért gyakori, arengaszerű témája: a király érdemeinek, az ország érdekében hozott áldozatainak felsorolása, majd

Kinevező
oklevele.

¹⁾ *Oláh Miklós* krónikája (Bél: Adparatus ad historiam Hungariae 41. l.) *Károlyi Árpád*: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése 9. l. *Istvánffy* 1724. évi kiadás 218/b. l.

²⁾ *Függelék* XLIII. sz.

³⁾ *Istvánffy*, a ki úgy az okfejtésben, mint chronológiában igen szerencsétlen, úgy vélekedik, hogy a nádorválasztást nemi ellenezhette volna más, csak »Franciscus Vilacus episcopus Jauriensis (különben akkor már egri volt) qui vices regis absentis obibat et Franciscus Revayus causis palatinalibus diiudicandis Novisolii (?) iudex creatus; sed ii antea e vivis decesserant«. Pedig Ujlaky 1555. febr. 1. halt meg. *Kovachich*: *Scriptores minores* I. k. 96. l. és *Bél M.*: *Adparatus* i. h.

annak eredményei: a béke, egyesség, Erdély visszafoglalása. Most tehát ráér az ország más érdekeinek gondozására, ezek között a nádori szék betöltésére is, a mely már annyi év óta üresedésben vagyon. Leírja a választás előzményeit, hogy a többség Nádasdyt akarta, mert sok érdeme van, a melyeket felsorol. Megemlékezik vonakodásáról, melytől azonban a köz érdekében el kellett állania. Tehát őt kinevezi mindazon jogokkal és köteleességekkel, a melyeket régi elődei régi szokások és törvények szerint bírtak.

• Helytartó
és fő-
parancsnok

»Mivel pedig ha nádor van, nem szokott más főparancsnok és helytartó lenni, éppen azért ha mi, *vagy faink közül* (!?) egyik sincs az országban, ő neki kell helytartónak és főparancsnoknak is lennie oly feltételek alatt és köteleményekre, mint helytartó és főparancsnok elődei.«

Ezután következik a helytartói jogkör részletezése, a mely azonban még az Ujlaky jogköréhez viszonyítva is az országgyűlés összehívása és kegyelmi jogban megszorítást szenvedett, ellenben bővült azon joggal, hogy a személyes szabadság és törvények őre, a mit némiképen már korábban is gyakoroltak a helytartók, de tulajdonképen tisztán nádori jogkör lenne. Méltán feltűnő, hogy ide sorolták.

Az oklevél ezután a főparancsnoki jogokat sorolja fel, végül pedig helytartóságából és főparancsnokságából kifolyólag azon jogát, hogy az országban kivétel nélkül mindenféle tisztnek parancsolhat.

Tehát a helytartóság lényegében megmaradt; a nádorválasztás után csak annyi a különbség, hogy a nádor egy személyben kormányzati és hadügyi helytartó és a királyi rendeletekről, a melyeket mint helytartó kap, a *nádorral* rögtön tanácskozhatik és végrehajtását, mint nádor, megtagadhatja.

Ezt Nádasdy gyakran meg is cselekedte; alatta a kormány volt oppositio a királylyal és cancellariával szemben, úgy hogy nagyon gyakran heves összeütközés történt. Ők híven védték a törvényeket, a király pedig a közjót emlegette ezekkel szemben; de ily cím alatt sem engedték az alkotmányt megsérteni.

Ez éppen elég volt Ferdinándnak, hogy korábbi engedé-

kenységét megbánja, elég arra, hogy Nádasdy halála után ¹⁾ nádort semmi szín alatt ne engedjen választani, ne még akkor sem, a mikor fiát Miksát azon érveléssel nem akarták királylyá választani, mert nádor, a kinek első szavazati joga van, nem volt. Nem kellett most neki ez az érvelés, pedig valamikor hogy telekürtölte Európát azzal, hogy ellenfele választása azért nem lehet érvényes, mert a nádor nem volt ott. Akkor úgy, most pedig így volt reá nézve kedvezőbb. Tempora mutantur . . .

*Nádasdy
halála.*

Nemcsak hogy ő nem töltötte be a nádori tiszteletét, de állítólag fiát is intette arra, hogy ne engedjen nádort választani, mert az tekintélyét kisebbíti, ha egy alattvalójának annyi joga van. És Miksa felfogta ezt. Nádasdy után jöttek tehát az engedelmes, ildomos főpaphelytartók: Oláh Miklós, Bornemissza Pál, Verancsics Antal, Radéczy István, Draskovich György, Fejérvölgyi István, Kutassy János, Pethe Márton, Forgách Ferencz; tehát 45 év alatt 9, csupa engedelmességben nőtt, előregedett, erélytelen, fáradt ember! Mennyi részük volt ezeknek abban, hogy az állapotok úgy elfajuljanak, hogy a jobb hazafiak elkeseredése, pessimismusa élet-halálharcban, forradalomban törjön ki, könnyű elképzelni.

*Ferdinánd
reformjai-
nak hatása.*

Helytartótanács, cancellaria, kamara és hadsereg, e négy intézménynek oly bontó hatása volt alkotmányunkban, mint a szikla közé beszüremelő víznek. Mindenik úgy alakítva, hogy a király akaratának feltétlenül alávetve, központosító, alkotmányellenes terveinek tehát kész eszköze. Úgy megválogatva a személyek is: egyháziak és idegenek, csak igen csekély részben magyar világi elem.

Alkotmányunkra tehát káros a fejlődés, de tulajdonképen csak ekkor kezdődik közigazgatásunk! Mily fontos ez az alattvalók egyetemes boldogulásának előmozdítására, felesleges bővebben fejtegetni. Az is meddő dolog lenne, hogy minden, ezekből származható kárainkat és hasznainkat mérlegbe helyezzük; de az elvitathatatlan marad, hogy mind ezen intézményeink alapos ismerete előtt történelmünket és ezeknek sok tekintetben a mai napig kiható fontosságát meg nem érthetjük.

¹⁾ 1562. jún. 2.

LXXXIV

En a helytartótanács alapjait, szervezetét, működési körét tettem tanulmány tárgyává éppen azon korból, a mikor oly szervezetet nyer, a mely lényegében 1867-ig alig ment át változáson.

Az a kevés figyelem, melyben eddig részesítették, az a fontosság, a melyet annak tulajdonítanunk kell, vezetett arra, hogy az itt adott rövid vázlaton, a helytartótanács általános történetén kívül specialiter annak szervezetéről és működéséről külön fejezetekben is szóljak.

II. FEJEZET.

A helytartótanács szervezetének és működésének részletes ismertetése.

I. A helytartótanács szervezete.

A mint az eddigiekből kitűnt és a helytartói jogkör részletés tárgyalásából még jobban kitűnik, a helytartóság a Habsburgok alatt egyik legfontosabb és hosszú életű intézményünké lett. Kíváncsú tehát szervezetének alapos ismerete különösen I. Ferdinánd uralkodása alatt, annyival is inkább, mert azután lényegében nem sokat változott.

Nevének ismertetése lenne első feladatomb; de azzal már az Előszóban foglalkoztam.

A helytartótanácsot a királyi helytartó, a tanácsosok és segédszemélyzet alkotja.

Elnöke a helytartó, a kit a király nevez ki, kezdetben a helytartó. távolléte idejére, később tetszése szerinti visszavonásig; *usque ad beneplacitum*. Mint elnök megállapítja a tanácskozások idejét, tárgysorozatát, meghatározott sorrend szerint meghallgatja a tanácsosok véleményét és a szőnyegen forgó kérdésben szótöbbség szerint kimondja és végrehajtatja a határozatot. A tanácsosok fölött a tanácskozás alatt elkövetett kihágások ügyében fegyelmi joga van.

Akadályoztatása esetén vagy ha éppen az ő ügyéről van szó, a tanácskozást az általa megbízott tekintélyesebb tanácsos, illetve senior vezeti. Az utóbbi eset áll be új helytartó kinevezéséig váratlan halála esetén is.¹⁾

---

¹⁾ A királyi rendszabályok, illetve utasításokból és *Codex* 36. sz.

Tanácsosok.

A helytartótanács tagjai a királyi tanácsból kinevezett és állandó fizetés ellenében a székhelyen való állandó tartózkodásra, az ország ügyeinek intézésére kötelezett *rendes tanácsosok* (*consilarii ordinarii*). Ezeken kívül a tanács kiterjedt hatásköre miatt más, elfoglaltságuk által távoltartott, de szükség szerint meghívható tanácsosok, mintegy szakemberek: a királyi hadak főparancsnoka, az ország főkapitányai, kancellár és főlovászmester.

A rendes tanács tagja még, ha különben nem volna az, törvény alapján az esztergomi érsek ¹⁾ és a köznemesi rendből választott assessorok fele.²⁾

Tanácsüléseken jelen van a kincstartó vagy mint később nevezték: kamaraelnök és 1549-től kezdve a helytartótanács titkára, de szólásjoguk nem volt.³⁾ Ha azonban oly ügyek voltak, a melyek a kamarát is érdekelték, a helytartó a kamarai tanácsosokat is meghívta.⁴⁾

Ezekon kívül tanácsosi joguknál fogva bármikor résztvehettek a tanácskozásokban a többi királyi tanácsosok is. Ezen általános képet azon időből merítettem, a mikor a tanács a kezdetleges, gyakori változások korán átesett. A mi fontosabb adat áll rendelkezésemre a tanács tagjainak változásáról, a következőkben foglalható össze.

¹⁾ 1535: XV. t.-cz. *Török*: Magyarország primásai 100, 104. l.

²⁾ Az erre vonatkozó régebbi törvények idézése fellelhető bármely jogtörténetben és közjogban. Az I. Ferdinánd korabelieket l. alább.

³⁾ A rendszabályok (*Függelék* 375. és 397. l.) szerint: *Volumus autem ut praefectus camerae pro eo fide, quam nobis debet, cum suis consiliariis praesentiam et absentiam quotidie notare debeatis; de éppen erre vonatkozólag Függelék 388. l. olvassuk: Quod per te, praefecte tam exacta, cum non intersis consiliis regiminis nostri Hungarici, tam exacta, quam ipsum Malatesta — — annotari potest. — 1550. elején azonban a kamaraelnök, gr. Thurzó Ferencz nyitrai püspök. a rendes tanácsnak is tagja lett. (U. o. 398. l.)*

⁴⁾ Codexünkben van egynehány levél (81., 305., 314. sz. *Függelék* 370. l.), mely ilyen közös tanácskozásból kelt. Későbbi időben, ha pénzügyi utalásról volt szó, Ferdinánd rendelete szerint az utalványt két kamarai tanácsosnak is alá kellett írni. Valószínűleg ilyen alkalommal a két tanácsost is meghívták a tanácsba. Erről bővebben a *Pénzügyi administratio* cz. fejezetben.

A rendes tanácsosokat Ferdinánd kezdetben a helytartókkal egyszerre, azok kinevező oklevelében nevezte ki ; a Thurzó helytartósága óta azonban a tanácsosok a helytartókkal nem változnak, azaz helyesebben mondva, kinevező oklevelükben róluk említés nem tétetik.¹⁾ Ettől kezdve a király a tanácsot belátása, vagy az országgyűlések kívánsága szerint egészítette ki.

Hogy a tanácsosok a Mária kinevező oklevelében név szerint felsoroltattak, abból következtethetjük, mert a királyt az országgyűlési küldöttség arra kérte, hogy a német tanácsosok nevét ne soroltassa fel, hanem *commissarius* czímen szerepeljenek.²⁾

A Báthory kinevező oklevelében 3 egyházi és 2 világi állandó tanácsos nevezetetik ki.³⁾ Tehát számuk a határozathozatal szempontjából elég szerencsétlenül páratlan. Azonban a tanácskozásban már akkor a többi tanácsos is résztvehetett. E jogot a kinevező oklevél⁴⁾ megadta nekik. Hogy éltek is ezzel, többek között bizonyága Budán, 1528 márcz. 15-én kelt levelük, melyet a kinevező oklevélben felemlített tanácsosokon kívül a váradi püspök, Thuróczy Miklós udvarmester és Révay Ferencz személynök név szerint aláírt, sőt nevük után olvasható *et alii consilarii*, a miből következtetni lehet arra, hogy még többen is jelen voltak.⁵⁾

A Szalaházy és Thurzó közös megbízó levelét nem ismerjük ; de mivel a kinevezésüket publikáló levél általánosságban a tanácsosokról is megemlékezik, következtethetjük, hogy még a régi gyakorlat divott.⁶⁾ A Thurzó magánhelytartóságától kezdve azonban a rendes tanácsosok nevének a helytartói kinevező oklevélbe való foglalása megszűnt. Alatta egyez

¹⁾ Kivéve a Nádasdy oklevelét, a melyet a későbbiek a Verancsics kinevezéséig majdnem szó szerint követnek. *Függelék* XLIII. sz.

²⁾ L. A helytartótanács története cz. fejezetben.

³⁾ *Várday Pál*, esztergomi érsek, *Szalaházy Tamás*, egri püspök-kanczellár, *Gerendi Miklós*, erdélyi püspök-kincstartó, *gr. Thurzó Elek*, országbíró és *Báthory András*, tárnokmester.

⁴⁾ Habebunt tam supradicti, *quam alii consilarii nostri*, qui pro tempore accesserint, suum locum honorem et auctoritatem.

⁵⁾ Bécsi udvari ltár. Hungarica.

⁶⁾ *Függelék* IX. sz.

A tanácsosok
száma.

tanácsosok kinevezéséről sem lévén adatunk, a rendes tanácsosok névsorát csak az említésekben és levelek aláírásaitól állapíthatnánk meg; de előre tudva azt, hogy a királyi és rendes tanácsosok között sem említésekben, sem tanácsai levelek aláírásában különbséget nem tettek, biztosra vehető, hogy fáradságunk biztos eredményre nem vezetne.

Számukra nézve azonban mégis van biztos forrásunk: az országgyűlések határozatai.

A helytartótanács történetében bőven foglalkoztam az 1535. évi országgyűlésnek a helytartóságra vonatkozó fontosságával. A rendek akkor elismervén és törvénybe iktatván a helytartói kormányzást, megállapították a rendes tanácsosok számát is. A XVI. törvénycikkely kimondotta, hogy »a király helytartót nevezett ki a szokott jogkörrel és mindkét rendből 7 előkelő tanácsost választott ki, hozzájuk számítva a nádori helytartót és kapitányt is.«

A XLVIII. t.-cz. szerint pedig »az igazságszolgáltatás érdekében a nemesek közül is 6 ülnök választatott, a kik a régi szokásnak megfelelően Ő Felsége véleménye szerint bocsáttassanak a tanácsba is«, sőt egy tótországi küldöttel együtt vegyenek részt a béketárgyalásokban is.

Hogy ezt Ferdinánd teljesítette-e, nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy az ülnökök fizetéséről nem gondoskodott, mert a Thurzó elnöklete alatt tartott 1537. évi nyitrai részgyűlésnek kellett a mulasztást pótolni.¹⁾

Az 1542-iki pozsonyi országgyűlés a nádorválasztást bizonytalan időre elhalasztván, mivel a király állandó jelenlétét sem remélhette,²⁾ szintén kiterjesztette figyelmét a rendes tanács

¹⁾ M. O. E. II. k. 32. l.

²⁾ Itt a király jelenlétének kérdését azért szúrom be, mert távolléte esetében, még ha nádor lett volna is, melléje rendes tanácsosokat rendelték volna. Ezen rendes tanácsosokat ugyanis már a Zsigmond korabeli helytartók, valamint Hunyadi János kormányzósága idején is megtaláljuk. Hogy az országgyűlés a nádorválasztással kapcsolatban intézkedik a tanács szervezéséről, az nem téves associatio, hanem abból következik, hogy a tanács *bírói testület* is; nádort első sorban pedig nem közjogi jelentőségéből, hanem *bírói hatásköréből kifolyólag* választának. Még a későbbi, 50-es években is ez az első szempont. A közjogi szóba sem jön legalább is a törvényben.

szervezésére. XXX. cikkelye a királyt felkérte, hogy a helytartó mellé nevezzen ki 4 főpapi és 4 főúri tanácsost. Tehát itt már páros számú a tanács, úgy hogy még egyenlő számú szavazat esetén is a helytartó dönthet. Ugyancsak ezen országgyűlés az 1535. évi t.-cz. határozatlan számával szemben kimondja, hogy »válaszszanak tizenkét ülnököt, a kiknek fele úgy a tanácsban, mint igazságszolgáltatásban vegyen részt.«¹⁾

És Ferdinánd e határozatokat haladéktalanul végre is hajtotta. Már a következő év elején a tanácsosoknak és assesoroknak fizetését is megállapítja.²⁾

Ha most összehasonlítjuk a tanács állapotát a Báthory és Várday Pál helytartóságának kezdetén, feltűnik, hogy a tanácsosok száma emelkedett, a mi tekintettel arra, hogy a tanácskozáson kívül a legfontosabb ügyek elintézésében is részt vettek és ilyen fontos ügy annyi volt, hogy igen sokszor emberhiány miatt csak elkésve, vagy pedig egyáltalában nem lehetett elintézni — érthető is.

Ez az oka, hogy a Várday további helytartósága idején a tanács még bővült. Az 1549. évi Ordo servandus szerint már 10 rendes tanácsos van, még pedig 5 egyházi és 5 világi rendes és ezeken kívül 4 hadi tanácsos³⁾.

E szám csekély módosulással (4 egyházi és hat világi rendes és 5 felsorolt hadi tanácsos) megmarad Ujlaky alatt is,⁴⁾

¹⁾ XXIX. t.-cz.

²⁾ Függelék XXVI. sz.

³⁾ A győri, veszprémi, nyitrai, váci püspök (később a zágrábi is) és budai prépost; Révay Ferencz, Balassa Imre, Mérey Mihály, Sybryk Gergely és Istvánffy Pál. Ezeken kívül pedig a nem rendes tanácsosok közül névleg felsorolva, mint hadi tanácsos: Salm Miklós, főparancsnok, Nádasdy Tamás és Báthory András főkapitányok és Batthyány Ferencz. (Függelék XXX. sz.) Nem sokkal később, ápr. 15-én pedig Batthyány Kristóf Horvátországból visszatérve, a helytartónál jelentkezett és ígéretet tett, hogy állandóan Pozsonyban tartózkodik mint rendes tanácsos. (Codex. 63. sz.)

⁴⁾ Függelék XXXIX. sz. Zágrábi, veszprémi, nyitrai és váci püspök; Révay Ferencz nádori helytartó, Kechethy Márton udvarmester, Balassa Imre, Mérey Mihály, Sybryk Gergely, Istvánffy Pál rendes tanácsosok (ezekhez járult később Nagyváthy Antal) és Salm Miklós, Nádasdy Tamás, Báthory András, Nyáry Ferencz és Batthyány Ferencz hadi tanácsosok.

Nádasdy alatt azonban a közállapotok javulása miatt a tanácsosok száma minimum 6-ra szállt; 2 főpap, 2 főúr és 2 nemes, a kik azonban a helytartót követni és állandóan tanácscsal ellátni tartoznak.¹⁾

Ha a tanácsosok névsorát egy csekély korismerettel tekintjük, látjuk, hogy azok között még az egyházi férfiak is első sorban jogtudósok. Legalább is annak tartották őket.

Ennek megfelel a tanács rendeltetése: közigazgatási testület; közigazgatás alatt pedig akkor első helyen az igazságszolgáltatást értették.

A mennyiben a tanács más téren is illetékes volt, kiegészítette magát. Így a pénzügyi adminisztrációban rendelkezésre állanak a kamarai tanácsosok, a kik viszont adott esetben a helytartótanács tanácsát és segítségét kéri ki.²⁾ A hadügyben pedig a királyi hadak főparancsnoka (generalis capitaneus) és a főkapitányok (capitanei supremi) állanak rendelkezésre. Őket is a rendes tanács tagjainak tekintették, habár hivatásuk miatt állandóan nem tartózkodhattak Pozsonyban. Azonban a király hadügyben mindig azon feltevés-sel intézkedik, hogy közülök valamelyik Pozsonyban van. Ebből következik aztán az, hogy a tanács hadügyekben is illetékes hatóság, quasi *hadügyi tanács is*.

Azonban e rendes tanácsot nagy illetékességi köre mellett sem szabad az Ulászló-féle tanácstörvények világánál nézni, mert ez többé nem a parlamentarismus előképe, hanem a király által meghatározott rend szerint és körben működő hivatal.

Cancellaria. A tanácsosok mellett szerepel az irodai személyzet; bár ezekről kevés adatunk van. Kezdetben, a míg úgy a helytartótanács, mint cancellaria Budán székelt, erre nem is volt szükség, mert e két fontos intézmény együtt működött. Ezt bizonyítja a Báthory István megbízó levele és a megbízást publikáló oklevél, a melyek szépen kiegészítik egymást. Az utóbbiban tudatja a király, hogy távolléte alatt titkos pecsétét

¹⁾ Függelék XLIII. sz. Ugyanigy volt Miksa uralkodása kezdetén. Változás csak Verancsics kinevezése alkalmával történt.

²⁾ L. LXXXVI. l. és Függelék 370. l. Bővebben pedig a Pénzügyi administratio cz. fejezetben.

viszahagyja a kancellárnál, tehát a mit azon pecsét alatt adnak ki, ép oly érvényes lesz, mintha ő adatná ki. »Ez nem lehet senki előtt csodálatos vagy szokatlan, mert az egész keresztyén világban igen szokásos az, hogy a mikor a fejedelmek valami szükségétől kényszerítve országukból távoznak, pecséteiket otthon hagyják, úgy hogy úgy tűnik fel, mintha csak személyük lenne távol, mert hatalmuk alattvalói között állandóan jelen van.« Hogy a helytartótanács, mely ezen hatalom teljes betöltésére van hivatva, leveleit e pecsét alatt expedíálta és így a cancellaria hozzá tartozott, a *megbízó levél* ezen szavaiból világos: Az ország lakóit figyelmeztetik *leveleink által* a szükséges dolgokra, a melyek felmerülnek és ha tenni kell valamit, parancsolnak.¹⁾

Azonban ezen együttműködés Buda elfoglalása után megszűnt, mert a király parancsára a jövő sok közjogi sérelmének alapjául a nagyobb cancellaria Bécsbe költözött. Visszamaradt ugyan a kisebb cancellaria személyzete, vissza a bírói pecsét is a személynöknél; de ez nem volt elég arra, hogy a helytartótanács ügyforgalmát lebonyolítsa. Részt vesz ebben a helytartó magántitkára is; így Báthory alatt Pereghy Albert nádori²⁾ titkár és Thurzó alatt Szerémi Sebestyén diák, a ki később harminczados és kamarai titkár volt.³⁾ Várday alatt pedig kezdetben Ferrari *Mark Antal*, később meg Malatesta Frigyes, a kik a legfontosabb okmányokat és leveleket a helytartó saját, címeres pecsété alatt expedíálták.

*Magán-
titkárok.*

¹⁾ *Függelék* VI. szám és *Pray*: Epistolae procerum regni Hungariae I. k. 327. *Kovachich*: Supplementa III. k. 230. l.

²⁾ 1527 júl. 5-én Ferdinánd a székesfehérvári kanonoknak nevezi ki. »Quod nos inducti meritis et virtutibus fidelis nostri nobis dilecti venerabilis et egregii Alberti de Pereg secretarii palatinalis, quibus ipsum tum aliorum fidedignorum commendatione, tum propria experientia nostra praeditum esse cognovimus. *Bécsi udv. ltár.*

³⁾ Bécs, 1538. in festo beatae Elisabethae viduae kelt helytartói levél alapján olvassuk: Ad commissionem propriam domini locumtenentis Regiae Maiestatis. — Sebastianus secretarius. *Akadémiai levéltár.* Ugyan az ő aláírásával találkozunk Thurzó 1537 márczius 14. kelt levelén. Sebastianus Sirmiensis secretarius. *Sopron város levéltára.* *Lad.* XLV. Fasc. IV. Num. 185.

*Helytartói
titkár.*

Mivel azonban nem volt igazságos dolog, hogy a helytartó saját fizetéséből tartson egy oly embert, a kit állandóan a köz ügyei foglaltak el, Ferdinánd a Várday Pál indítványára elhatározta, hogy helytartótanácsai titkári állást rendszerezésit és arra az addigi magántitkárt, Malatesta Frigyeszt nevezi ki; azaz, ha szabad így kifejeznünk magunkat: Ferdinánd az 1549. évtől kezdve az addig magánjellegű helytartói titkári állást államosította. A kamarát bízta meg, hogy tárgyaljon Malatestával és vele — de ne túlságosan magas fizetésben — meg egyezzek.¹⁾

A titkár állandóan részt vesz a tanácskozásokban, fejezgyi a hiányzó tanácsosok nevét, figyelemmel hallgatja a tanácskozást, jegyzőkönyvet vezet és expedíál mindenféle leveleket. Kötelessége a feltétlen titoktartás, a mire esküt is tesz.²⁾

Irnokok.

A titkár mellett még irnokok is vannak, a mit már az is bizonyít, hogy a helytartótanács eredetiben reánk maradt egykorú levelei és a leveleskönyv is több kéz írása, azonban ezekre vonatkozólag bővebb adataink nincsenek, mert nem a kamarától kapták fizetésüket.

Postások.

A segédszemélyzethez számíthatjuk a korábban szintén szereplő, de magánfizetésből fenntartott lovas postát, mely az Ujlaky helytartóságtól kezdve nyert hivatalos szervezetet. Ekkor kötelezte ugyanis Ferdinánd a kamarát arra, hogy a helytartó mellett állandóan 6 lovast tartson, a kik a helytartó leveleit és parancsait hordják.³⁾

*Ordo
servandus.*

A helytartó és tanács viszonyát, tanácskozásaik idejét és rendjét, kötelességeiket a király — mint az ausztriai kormányshékeknek és a kamaránál — időről-időre kiadott rendszabálylyal, ordóval szabja meg.

Bár nem ismerjük, de biztos adatunk van arra, hogy már Báthory István is kapott ilyen ordót,⁴⁾ a melyet töle

¹⁾ Prága, 1549 január 23. Függelék XXXI. sz.

²⁾ Függelék XXX., XXXV. és XXXIX. sz.

³⁾ U. o. XXXIX. sz.

⁴⁾ «Interim Sua Maiestas cum consilio eorundem praelatorum baronum et nobilium ordinem et commissarios post se relinquet, olvasuk a Báthory-féle helytartóságra vonatkozólag. *Magyar országgyűlési emlékek* I. k. 207. l.

valószínűleg nem sok változtatással Szalaházy és Thurzó, illetve Thurzó, tőle meg Várday örökölt. Az, ő helytartóságának második évében lenne a második határozott adatunk az ordóra vonatkozólag. 1543-ban kap ugyanis utasítást a helytartótanács, a melyben a helytartó azon kötelességei, a melyek általánosságban mozgó kinevező okleveléből kimaradtak, részletesen foglaltatnak. Ezek felsorolása után a király rátér a tanácskozás szabályozására, de annak csak bevezető sorai maradtak korunkra.¹⁾

Az 1548. évi országgyűlésen Ferdinánd személyesen megjelenvén, az akkor szerzett tapasztalatait úgy a helytartótanácsnál, mint kamaránál új ordo kiadására használta fel. Ezeknél alapul vette előbbi utasításait, az udvari tanács, az ausztriai és csehországi kormányzók részére már korábban kiadott utasításait, a magyar tanácsosok kívánságait²⁾ és ezek alapján oly utasítást adott ki, a mely sok ideig szolgált — ha szabad e kifejezést használnom — a helytartótanács házsabályainak alapjául.

1549 január hó 1-én adta ki ezen tanácskozási rendszabályt;³⁾ de Várdaynak még ezen évben történt halála után új helytartó kinevezéséig, a mely csak egy félév múlva következett be, a helyettesítés szabályozására, tehát újabb rendszabály kiadására volt szükség.⁴⁾ De hogy Ferdinánd ezen csak a neveket változtatta meg, már abból is következtethető,

¹⁾ Függelék XXIII. szám.

²⁾ Rövid, de megbízható útbaigazítást nyerhetünk erre vonatkozólag dr. *Rosenthal* Die Behördenorganisation Kaiser Ferdinands I. cz. igen becses munkájából, a mely *Fellner-Kretschmayr*: Die österreichische Zentralverwaltung cz. 3 kötetes mű megjelenése után is alapvető munka marad. Az utóbbinak 2. kötete úgy az udvari tanács, mint az örökös tartományok kormányzói részére kiadott utasítások egy részét teljes szövegében közli. Tagadhatatlan, hogy ezen és a magyar helytartótanács részére kiadott utasítások között meg egyezés található; de másolatról, mint a kamaránál, szó sem lehet.

³⁾ Függelék XXX. sz.

⁴⁾ Ferdinánd rögtön Várday halála után intézkedik, hogy *scuiusmodi ordo in consilio usque ad felicem adventum servaretur*, a melyre a kormánytanács 1549. október 15. válaszol: *Quod autem ad ordinem in consilio servandum spectat, faciemus id, quod M. V. iubet. Codex 140. sz.*

hogy az új helytartó, Ujlaky Ferencz kinevezése alkalmával is inkább bővített, mint más irányban változtatott rajta.¹⁾

Méltó tehát ezen sok ideig érvényes rendszabály arra, hogy tartalmilag megismerkedjünk vele.

Az ismertetés alapjául az 1549. évit veszem, megtoldva azzal a kevés adattal, a mi korábbi időkből rendelkezésünkre áll és kiegészítve a későbbi, de még Ferdinánd korabeli fejleményekkel, különösen pedig az 1550. évi rendszabály új pontjaival.

Mindkét ismert rendszabály a tanács tagjainak felsorolásával kezdődik, azután pedig a helytartó hatáskörét, majd a tanácsosok kötelességeit jelöli meg és kivonatossan, a már ismert részek mellőzésével a következőképen szól:

Helytartónk és tanácsosaink kötelessék *állandóan Pozsonyban* tartózkodni.

Székhely.

A helytartótanács székhelye Mária alatt kezdetben Pozsonyban volt. Innen keltezi Mária, mint helytartó, leveleit; de miután Buda Ferdinánd kezére került, a budai gyűlés után kinevezett Báthory Istvánt és tanácsosait utasította, hogy a cancellariával együtt állandóan Budán tartózkodjanak, »a mely hely erre legalkalmasabb.«²⁾ De Szulejman második hadjáratával véget vet ennek; a helytartótanács be sem várva megjelenését, Budát elhagyta és egy ideig Esztergomban majd pedig Alsó-Ausztriában, és Csehországban tartózkodott, a török visszavonulása után pedig Pozsonyba vonult. Ettől kezdve ismét Pozsony lett a székhely,³⁾ bár Thurzó nem tartózkodott szívesen ott.

¹⁾ Függelék XXXIX. szám.

²⁾ Függelék VI. sz. Mennyire komolyan vette hogy e tanácsosok állandóan Budán tartózkodjanak, arról a *Helytartótanács története* c. fejezetben bővebben.

³⁾ Erre vonatkozólag nem ismerjük a király rendelkezését, de kellett ilyennek lenni, mert Oláh Miklós értesülvén arról, hogy Thurzó Elek tanácsos családjával együtt elhagyta Pozsonyt és a törökkel szomszédos Semptére költözött; 1530 január 30-án Linzben kelt levelében ezt írta neki: Ea res non parvam intulit mihi admirationem, *primum quod eum locum*, ubi coeteri essent domini et ubi publica et regis nostri negotia tractari deberent, tam cito deserueris. (*Monumenta Hung. Hist.* XXV. k. 30. l.)

A székhely kérdésével először az 1535-iki országgyűlés foglalkozott és a rendek Nagyszombatot kívánták,¹⁾ Ferdinánd azonban Pozsony mellett foglalt állást²⁾ és akaratát keresztül is vitte.³⁾ De Thurzó még ezután is birtokain — Semptén, Galgócson, Nyitrán, Nagyszombatban stb. — tartózkodott, itt végezte az állam ügyeit, a tanácsosokat is ide hívta néha össze,⁴⁾ úgy hogy igen kevés oklevele kelt Pozsonyban. Ezért az 1542-iki országgyűlés ismét kimondja, hogy a székhely Pozsony legyen.⁵⁾ Thurzó utóda, Várday Pál ezt lelkiismeretesen meg is tartotta, úgy hogy csak egy-egy ünnepre távozott el érsekségébe vagy tanácskozás végett utazott fel Bécsbe, de különben állandóan Pozsonyban tartózkodott.⁶⁾ Példáját követte utóda: Ujlaky Ferencz, de már Nádasdy — mint általában az azon kori nagybirtokos nemeség — nem szívesen tartózkodott egy helyen, különösen pedig a székhelyeken, Pozsonyban és Bécsben. Elárulják ezt feleségéhez írt levelei is; de ő különben sem csinált ebből titkot. Kitűnik ez abból, hogy a mikor 1552-ben betegsége czímén a közügyektől teljesen visszavonult, Ferdinánd Páduából azt írta neki, hogy ha betegsége meg is akadályozza abban, hogy a harcztéren szolgáljon, legalább támogassa tanácsaival a pozsonyi helytartót vagy Bécsben fiát, Miksát, mert véleményére nagyon sokat ad: a királyi parancsra azt válaszolta hogy ő nem tudja hogyan van, de éppen ez a két város, — Pozsony és Bécs — egészségére különös rossz hatást gyakorol, úgy hogy többször beteg lett ott, ha egészségesen érkezett is a kettő közül bármelyikbe.⁷⁾ Ismervén e gyöngéjét Ferdinánd, helytartói kinevezésében a székhelyre vonatkozólag úgy intézkedett hogy: *vel Posonii, quae civitas locus et sedes administrationis*

¹⁾ *M. O. E. I. k. 510. l.*

²⁾ *U. o. 513., 514. l.*

³⁾ XLIX. t.-cz. Természetes, hogy királyi székhelynek is ettől kezdve Pozsonyt tekintették *quae, ut olim Buda, sic nunc ipsa sit sedes regia*. *Codex 99. sz.*

⁴⁾ *Országos ltár.* Nádasdy-ltár 1542 május 21. kelt lev.

⁵⁾ XXX. t.-cz.

⁶⁾ Innen kelt legtöbb levele.

⁷⁾ *Bécsi udvari levéltár Hungarica.*

suae esse debet, vel *alibi* pro temporum et rerum nostrarum necessitate tartózkodjék, de ha Pozsonyból távozik, hagyjon maga helyett helyettesét.²⁾ Ezt ő teljesítette is; így nem sokkal kinevezése után birtokára, Sárvára vonult és ott több ideig tartózkodott.³⁾ Ez így nem árthatott a székhelyi kormányzatnak, de ez is mutatja, hogy világi magyar úr mily kevésbé volt alkalmas a helytartói tiszt viselésére. Nádasdy halála után ismét főpap-helytartók következén, Pozsony megmaradt kizárólagos székhelynek — a helytartótanács újjászervezéséig.

A tanács-
kozsok
rendje.

Az utasítás a tanácsosok nevének felsorolása és székhely megemlítése után a tanácskozsok rendjét szabályozza.

A tanács elnöke a helytartó; a tanácsosok bármely napon, ha az ügyek fontossága úgy követeli, kétszer gyűlenek össze a helytartónál, még pedig délelőtt és délután. A melyik tanácsos nem jelenik meg, azon napi fizetését elveszíti ha azonban csak délelőtt vagy délután hiányzik fél napi fizetését kell levonni. A távollevők nevét a kamara praefectusa, vagy ha az akadályozva volna, a tanács titkára jegyzi fel. Ha azonban valamelyik tanácsos magánügyben Pozsonyon kívül lenne elfoglalva, a helytartó engedélyezhet neki egy év alatt egy vagy két hónapi szabadságot, a mely időre úgy kapja fizetését, mintha jelen lenne; de ha valaki a helytartó engedélye nélkül távozik vagy szabadságát önhatalmulag meghosszabbítja, annyi idei fizetését vonják le, a mennyi időre engedély nélkül távol volt.

A tanácskozás ideje alatt rend uralkodjék; a tanácsosok tanúsítsanak kellő tiszteletet a helytartó iránt. Mindenikük állásának és méltóságának megfelelő sorrend szerint saját helyén üljön, tanácskozás alatt egyik se sétáljon, suttogjon vagy éppen kiabáljon avagy hasztalan meséket beszéljen; hanem mindnyájan csendesen és tisztességtudóan fontolják meg és tárgyalják a helytartó által előterjesztett ügyeket. Felszólítás nélkül senki se nyilvánítsa véleményét.

¹⁾ *Függelék* XLIII. sz.

²⁾ Erről jelentést tesz Miksának, a ki atyját helyettesítette 1554 szept. 25-én. *Bécsi udvari levéltár Hungarica.*

hanem a helytartó sorrend szerint kérdezze meg őket, ők pedig feleljenek a királynak tartozó hűség és esküjük szerint.

Ha valamelyik a tanácskozás rendjén másnak véleményére replikázni, vagy az előterjesztett ügyben valamely oly véleményt vagy tanácsot akar elmondani, a melyet még nem nyilvánított, hallgassák meg türelemmel és a helytartó a többség véleménye szerint döntsön.

E ponthoz kiegészítésül meg kell jegyeznem, hogy a helytartó egyes ügyeket referálásra is kiosztott. Így a codex címlapján olvasható bejegyzés szerint a helytartó adományjogról a határozat *referente domino Sybrik* hozatott.

Hétköznapiokon minden nap gyűljenek össze, még pedig nyári időben reggel 6 órától 9-ig, és ha fontos ügyek vannak, délután 3—6-ig; télen pedig reggel 7—10-ig és d. u. 3—6-ig. Ha pedig valami sürgős ügy merül fel, úgy hogy rendkívüli gyűlések tartására is szükség van, a tanácsosok a helytartó felhívására azon is tartoznak megjelenni.

Ha pedig a tanács határozata alapján akár a király, akár az ország ügyében a helytartó valamelyik tanácsost követségbe küldi, az illető tartozik engedelmeskedni és a reá bízott ügyet hűségesen és szorgalmasan elvégezni.

Felmerülő költségeit azonban az 1550-iki utasítás szerint a kamara viseli.

»Ha valamelyik tanácsos a tanácskozások alatt magát tiszteletlenül viseli, vagy czivódást indít és másokat becsmérő szavakkal sért, az ilyeneket a helytartó utasítsa rendre, sőt ha vétke súlyosabb, nevünkben meg is büntesse.«

Később azonban ez utóbbi pont úgy módosult, hogy a helytartó ily esetben az ő és a tanácsosok véleményét megjelölve, tegyen a királynak jelentést, a ki aztán intézkedik, hogy az illetővel mi történjék.

Hogy azonban minden illő módon történjék, a helytartó is adja meg mindenkinek a megfelelő tiszteletet: senkit meg ne sértsen és olyant ne cselekedjék, a mi a királyi méltósággal és tekintéllyel s a saját becsületével ellenkezik.

Ha a helytartó betegsége miatt a tanácskozásokat sem vezetheti, helyettesítésével bizzon meg egy tekinté-

lyesebb tanácsost; de a tanács fontosabb ügyekben döntés előtt kérdezze meg az ő véleményét is, ha betegségének állapota azt megengedi.

Ha a tanácshoz parancs, vagy más levél érkezik, a gyűlés előtt olvassák fel és az adandó válasz fölött tanácskoznak és szótöbbség szerint döntsenek. De mielőtt a választ lepecsételnék, olvassák fel, a jelenlevő tanácsosok pedig saját kezükkel írják alá és saját pecsétükkel pecsételjék meg.

Levéltár.

Az utasítás nem intézkedik a helytartótanácsához érkezett levelek további sorsáról, levéltárának kezeléséről; a reánk maradt kevés anyagból pedig az általános gyakorlatot nem állapíthajuk meg. Általános egyöntetű gyakorlat nem is lehetett, mert a hány adatunk, majd annyiféle. Így találunk oly levelet, a melyen az exhibíciónak és levéltári kezelésnek semmi egykorú nyoma, a másakra kívül a datumot vezették rá, a harmadikra pedig ezenkívül a levélíró nevét, a levél rövid tartalmát és az exhibítiót, a negyedikre mindezekon kívül röviden az intézkedést is. Természetes, hogy ezek alapján nem határozható meg, hogy ha meg is őrizték a leveleket (a miben Ferdinánd pontosságát és a levéltárakra fordított gondját ismerve semmi kétségünk nem lehet), mily alapon tartották rendtlen azokat.¹⁾

Expedíció.

Mivel a helytartótanács által írt levelekből többet ismerünk, az utasítás utóbbi pontjának második részéből megállapíthatjuk, hogy az a gyakorlatban hogyan érvényesült. A reánk maradt levelek bizonyossága szerint missilisek expedíciójánál már a Báthory helytartósága idejében is megtartották azt a szabályt, hogy a jelenlevő tanácsosok aláírják és meg-

¹⁾ A helytartótanácsához intézett levél igen ritka. Az Országos levéltárban van nagyobb számmal, az Akadémiai és Múzeumi levéltárban pedig néhány darab, még pedig különböző időből. Rajtuk a levéltári kezelésnek semmi jele, ha csak a datumot vagy exhibítiót annak nem vesszük. Ez esetben a datum, illetőleg az exhibitio sorrendjében gyűjtötték volna össze. Annyit azonban bizonyosnak vehetünk, hogy összegyűjtötték és megőrizték. Így néha fél, sőt egy évnél régebb királyi utasítást is elővesznek (határügyben, fegyverszünet differenciái tárgyalása) Van eset, hogy a királytól vett parancsot — bár nem kételkednek abban, hogy a cancelláriában is megvan — tájékoztatás végett több idő múlva visszaküldenek. *Codex 292. sz.*

pecsételjék. Természetesen egyszerűség szempontjából különösen magánosokhoz intézett leveleken a névalírások helyett gyakran találjuk a *Locumtenens et consilarii* általános kifejezést,¹⁾ de ez esetben is általában a jelenlevő tanácsosok pecsétjeivel zárták le a leveleket. Ez okból, ha a missilisek nagyobb számmal maradtak volna korunkra, azok nemcsak a tanács közigazgatási működésének, hanem a tanácskozássoknak is hű képét adnák, illetve felvilágosítanának arról, hogy a tanácsosok időnként mily számmal vettek részt a tanácskozásokban. Ez lenne a legjobb bizonyíték amellett, hogy gyakrabban ismétlődött-e az az eset, — a mire elvétve akad időnként adatunk — hogy az ország kormányzatát oly kétséges időben, gyarló közlekedési viszonyok között, segédzemélyzet nélkül a helytartó és egy-két tanácsos vezette.

A levelek aláírásáról és megpecsételéséről lévén szó, meg kell említenem, hogy e szabály alá nem tartoznak az oklevelek és missilis alakjában kiadott mandatumok. Az okleveleket azon időben, a mikor még a helytartótanács együtt működött a cancellariával, a király neve és titkos pecsétje vagy pedig a helytartó neve és pecsétje, később pedig csak az utóbbi alatt adták ki. A helytartónak azonban méltósági hiteles pecsétje nem volt, úgy hogy Mária királyné a királynéi,²⁾ Báthory nádori, Thurzó országbírói, vagy gyúrius, a következő helytartók pedig következetesen gyúrius pecsétjüket használták. Ez kétségtelen, az összes előttem ismeretes helytartói levelek megegyező bizonyosságából merített tény; a mikor tehát az 1543-iki kesztercebányai országgyűlés úgy intézkedik, hogy a

¹⁾ Báthory alatt ritkábban fordul elő, hogy a tanácsosok is alá írták a levelet. A Bécsi udvari levéltárban legalább is 100 eredeti levélük van és ha jól emlékszem, csak két esetben láttam a tanácsosok aláírását. Később is ez az általánosabb szokás, úgy hogy ebben is csak Várday alatt tartják meg pontosabban az ordót. Az ő korára vonatkozólag nem veszem irányadóul a codexet, mert az csak azon leveleknek hű másolata, a melyeket a tisztázatból másoltak be. Azokon fel is vannak sorolva a tanácsosok, a fogalmazatból másolt leveleken pedig a fentemlített *locumtenens et consilarii*-s teff. kifejezés olvasható.

²⁾ *Köirata Maria dei gratia Hungariae et Bohemiae regina. Sopron város levéltára. Fasc. I. No 5.* És a bécsi udvari levéltárban aránylag igen sok levele.

néhai helytartó, Thurzó Elek özvegye adja át a pecséteket az új helytartónak és azokkal erősítsek meg azon okleveleit, a melyek még pecséttel ellátva nem voltak és azután tegyék velük azt, a mit az elhalt tisztviselők pecsétjével szoktak: nem értheti a helytartói, hanem az országbírói pecsétet.¹⁾ Tényleg az országgyűlés előterjesztése később az országbírói pecsétet említi.²⁾

A levelek expedíciójáról még csak azon különben már említett tényre hívom fel a figyelmet, hogy azon esetben, ha a helytartó saját ügyéről volt szó, a levelet nem a helytartó és tanács, hanem csak az utóbbi neve és a tanácsosok pecsétje alatt expedíálták,³⁾ a mi ugyanazon fontossággal bír, mint a cancellariánál a kancellár érdekeltsége esetén.

* Tanácskozási
idő.

Az utasítás még egyszer visszatérvén a tanácskozásokra rendelt idő pontos betartására és lelkiismeretes felhasználására, a helytartót is kötelezi arra, hogy semmit el ne hanyagoljon, a kitűzött órára mindig készen legyen, hogy a tanácsosok pontosan megjelenvén, az időt haszontalanul ne töltsék. Tanácskozás ideje alatt pedig se a helytartó, se a tanácsosok ne foglalkozzanak magánügyeikkel és ne irassanak magánleveleket, úgy hogy a közügyekre szánt idő fordíttassék is azokra.

A tanácskozás ideje alatt illetéktelen személy a tanács-terembe ne lépjen, hogy a király és ország titkos dolgait elárulja.

»Minthogy pedig kormányunknak szüksége van egy hű és tapasztalt titkárra, kinevezzük Malatesta Frigyes, a ki minden ügyet hűségesen írjon és ezen tiszttségében legyen szorgalmas, hűséges és titoktartó. Az államtitkokat senki kedvéért el ne mondja, hanem viselkedjék úgy, a mint egy hű titkárhoz illik, mert különben méltó büntetés fogja érni.

És mivel különös gondunk van arra, hogy azon tanácsosaink, a kik saját és országunk dolgait tárgyalják, olyanok

¹⁾ *M. O. E.* II. k. 564., 583. l.

²⁾ *U. o.* 584. l.

³⁾ *Codex* 36. sz.

legyenek, a kiket igaz vallásosságuk ajánl és a kath. egyház ^{A tanácsosok vallása.} régi igaz doktorainak tanait követik, és nem olyanokat, a kik az igaz egyháztól elszakadva néhány év óta különböző sectákat alapítottak; azért úgy akarjuk, hogy az ilyeneket tanácsunkba ne bocsássák, nehogy akkor, a mikor mi Isten kegyelméből a saját és országunk ügyeiről jól akarunk gondoskodni, tanácsosaink munkáját az Úrnak az eretnekek által felkeltett méltatlankodása hiába valóvá tegye és inkább haragját, mint kegyelmét vonjuk magunkra és népünkre.

Gondoskodik tanácsosai megélhetéséről és külön utasítja a kamarát, »hogy kamaránkhöz bejövő jövedelmekből minden más utalványunk kielégítése előtt első sorban helytartónknak és említett tanácsosainknak adja meg fizetésüket, azon egyetlen kivétellel, hogy mivel az egri püspök és kancellár hívünk úgy birodalmunkban, mint azon kívül állandóan oldalunk mellett van és így fizetését nem nélkülözheti, ő havonként, az említett tanácsosaink előtt kapja meg fizetését.« ^{Fizetés.}

E pont nem nyújt bővebb felvilágosítást a tanácsosok fizetéséről, annak mennyiségéről és módjáról, éppen azért ki kell azt egészítenünk. De mielőtt ezt tennők, szükséges a korábbi, 1549. év előtti gyakorlatra is egy pillantást vetnünk.

A Mária királyné helytartóságával kellene kezdenünk; de arra, valamint a Báthory és tanácsosai fizetésére, ha csak a nyomorúságot, a mely miatt mindenki panaszkodik, adatnak nem vesszük, — nincs semmi adatunk. Ferdinánd ugyanis a Mária helytartósága idejében a pénzügyi adminisztrációra nézve még nem intézkedett; Báthory kinevezése előtt ugyan szervezte a kamarát, de az 1529-ben Buda bevétele után megszűnt, úgy hogy a pénzügyi adminisztráció régi betegségébe visszaesett. Ez érthetővé teszi azt, hogy ezen időből a helytartó és rendes tanácsosok fizetéséről nem maradt adatunk.

Ferdinánd ugyan a Báthory halála után ismét szervezte a kamarát és az ezen alkalommal életképesnek bizonyult; de kezdetben sok nehézséggel kellett küzdenie.

Mutatják ezt már számadásai is, a melyek kezdetben nagyon gondatlanok és rendetlenek, később azonban egyre

A deputációs rendszer. gondosabbak és áttekinthetőbbek. De éppen ezek bizonyítják, hogy némelyik évben a kamara bevételei még adminisztratív költségeit sem fedezték. Ennek azonban nemcsak az adóbehajtás nehézségében, hanem Ferdinándnak ugyan a viszonyok által parancsolt, de helytelen pénzügyi politikájában is kereshető az oka. Mivel gyakran küzdött pénzhányattal, úgy hogy sem katonáit, sem polgári tisztjeit rendszeresen fizetni nem tudta, oly intézkedést tett, a melylyel ő maga akadályozta meg, hogy az országgyűlések által szorgalmasan megszavazott adó a kamara kezébe kerüljön; ő ugyanis egyes vármegye, vagy város adóját deputálta tisztviselőinek, illetve hadainak. Így deputálta a trencsényi harminczadot Thurzó Eleknek, a homonnait Báthory Andrásnak, a szepczit Nádasdy Tamásnak,¹⁾ a Tolna vármegye adóját Werbeőczy Imrének²⁾, a Turóc vármegyéét Révay Ferencz, nádori helytartónak³⁾ stb.

A rendetlen viszonyok miatt azonban megtörtént az is, hogy ugyanazon jövedelmet tévedésből egyszerre több embernek deputálta, a melyhez azonban a legtöbb esetben számot tartott még valamelyik hatalmas úr, úgy hogy e miatt az adózóknak sok zaklatása és nagy zavar keletkezett. Nemcsak a népre nehezedett ez elviselhetetlen teherrel, hanem a tisztviselőre is: fizetését néha évekig nem kapta meg vagy pedig formális harczot kellett azért vívnia.

Megtörtént ezenkívül az is, hogy Ferdinánd tisztviselőinek egyszerűen adós maradt. Így Thurzónak 1539-ig országbírói és helytartói tisztsége után 17.333 frt 82 denárral maradt adósa, pedig Thurzó különben is kisegítette őt.⁴⁾ Éppen így adósa maradt Révay Ferencznek is.⁵⁾ Mindezen rendetlenségek miatt sok panasz volt és általánossá lett a vágy, hogy Ferdinánd ezen állapotokon változtasson. Különösen fellépett

---

¹⁾ Mindezekre sok becses adatot tartalmaz Thurzó, Várdy és Nádasdy levelezése. (*Országos Lár.* Nádasdy-levelek) és *Ácsády: Magyarország pénzügyei I.* Ferdinánd korában cz. becses munkája.

²⁾ *Koller: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum* V. k. 286. l.

³⁾ *Függelék.* XVII. sz.

⁴⁾ *Függelék* XVII. sz.

⁵⁾ *Függelék* XXV. sz.

ez az 1542. évben, a mikor a helytartótanács újjászerveztetett, de eredménye egyelőre nem lehetett. A következő évben Várday Pál bizonyára a közóhajnak engedve összehívta a tanácsot, hogy ezen ügyben tanácskozzanak és a királynak előterjesztést tegyenek.¹⁾

És Ferdinánd fizetésük javítására előterjesztésük alapján megtette intézkedéseit, még pedig azon év január hó 1-ig való visszaható erővel.²⁾ De ezen fizetésrendezés sem felelt meg a várakozásoknak. Nem tetazett első sorban Várdaynak, a ki e miatt követet is küldött a Prágában tartózkodó királyhoz. Kérésére Ferdinánd követe útján 1544 január 12-én megnyugtatólag felelt³⁾ ezzel azonban a tanácsosok sérelme még nem volt orvosolva. Nem annyira a fizetés összege, hanem az ellen volt kifogásuk, hogy a deputatiós rendszert még mindig fenntartotta és így nekik kellett kintlódni fizetésük behajtásával, ha ugyan be tudták hajtani. Egy év sem telhetett el a nélkül, hogy a királyt e miatt többször ne háborgatták és kérték volna, hogy fizettesse őket a kamara által a harminczadok jövedelméből.⁴⁾ A méltányos, igazságos király ismét hajlandó volt kérésüket teljesíteni és fizetésüket, — bár távolléte és kedvezőtlen pénzügyi viszonyai miatt alapos rendezésre még nem vala képes — a kérdést megfontolva, ideiglenesen rendezni.

Mily komolyan fogta fel e dolgot, mennyire foglalkoztatta az őt, e korból kelt több levele bizonyítja.

1545. évi január hó 10-én válaszolt a helytartótanács előterjesztésére és igyekezett megnyugtani és türelemre

¹⁾ 1543. június 6-án írja Nádasdynak: Cum autem pluribus de causis videatur adventus Magnificentiae Vestrae ad hunc locum, priusquam nos hinc abeamus, esse necessarius praecipue ut modus statuatur cum dominis camerariis ad solutionem stipendiorum suorum et ratio de praeteritis ponatur (Orsz. ltár).

²⁾ 1544 decz. 23. kelt levelében írja: Non ignoratis vos superiori anno quadragesimo tertio supra millesimum pro exercendo Posonii regimine regni nostri Hungariae unicuique consiliariorum nostrorum certum sallarium constituuisse. *Függelék XXVI. sz.*

³⁾ De sallario ordinario eiusdem domini locumtenentis dedit literas Maiestas ad consiliarios camerae suae stb. *Országos ltár Tört. eml.*

⁴⁾ Erre az alább idézendő levelekben van vonatkozás.

rendezés. inteni őket, igérve, hogy mihelyt kamarásai megérkeznek és ideje engedi, tanácskozni fog fizetésük rendezése és e célra a harminczadok jövedelmének deputálása ügyében.¹⁾

Valószínű, hogy itt csak az udvari kamarásokat érti, mert arra nincsen adatunk, hogy a magyar kamarásokat ez időben magához rendelte volna, ellenben megparancsolta nekik, hogy állítsanak össze egy fizetési jegyzéket a kormánytisztségviselők fizetéséről, és azt az adók és harminczadok jövedelmének jegyzékével terjeszszék fel.²⁾ Miután ezt megkapta és az ügyet tanulmányozta, ugyanazon év április hó 21-én Szerémi Sebestyén és Volkel György harminczadosoknak megparancsolta, hogy mivel a helytartótanács azon kérését, hogy a harminczadok jövedelméből előre meghatározott költségvetés szerint a *kamara által* évenként adassa meg fizetésüket, oly hirtelen nem teljesítheti, egyelőre deputálja részükre a harminczadok jövedelmének megfelelő részét és így félévi fizetésük fejében fizessenek ki :

a helytartónak ..... 1500 frtot ;

a pécsi,	}	püspököknek mint tanács-	
győri,		soknak, minden napra, a	
zengi és		mikor a tanácsban jelen	
veszprémi		voltak	1 frtot.

• Révay Ferencznek ..... 1000 »

Balassa Imrének ..... 1000 frtot (másutt 1200) és.

Mérey Mihálynak..... 200 frtot.³⁾

E parancsot kézbesítés végett két példányban a kamarának küldötte meg, a kísérő iratban pedig intézkedett az ezen parancsban nem foglalt országos tisztviselők, illetve méltóságok fizetéséről, a melyeket az ország szomorú pénzügyi helyzetére való tekintettel itt-ott oly szűken szabott meg, hogy mentegetőzni kénytelen.

E kísérő irat legnagyobb fontossága tárgyunk szempontjából az, hogy ebből tűnik ki határozottan, hogy a deputációs rendszert végleg megszüntette. Hogy azonban a régi gyakorlat.

¹⁾ *Magyar Sion* 1866. évf. 291. l.

²⁾ A válasz vonatkozásaiból.

³⁾ *Függelék* XXVII. sz.

alapján meg ne történjék az, hogy valaki innen is, meg onnan is felhajtja, illetőleg megkapja fizetését, a kamara kötelességévé teszi, hogy különös gondja legyen arra, hogy többé se a helytartó, se tanácsosai ne foglalhassanak le semmiféle rendes, vagy rendkívüli jövedelmet.¹⁾

Ezután három évig változatlan állapotban maradt a fizetési ügy; de azon három év alatt történt változások Ferdinándnak az országgyűlés alatt tett tapasztalatai és a tanácsnak 1548. évi újjászervezése maga után vonta a fizetés új rendezését is. Erről Ferdinánd már az országgyűlés alatt nyilatkozott és az 1549. jan. 1-én kiadott Ordo servandusban — a mely éppen kiindulási pontunkul szolgált — írásban is említést tett arról, hogy fizetésükről a kamarához adott külön utasításban intézkedett.²⁾

Mégis az 1549. év elején a helytartó kénytelen figyelmeztetni Ferdinándot, hogy az ülnököknek — a kik közül, a mint láttuk, 6, a tanács tagja — adjon állandó fizetést.³⁾ Ez abban leli magyarázatát, hogy a király más dolgai között nem ért rá a kamarát kellő utasítással ellátni, úgy hogy azt a tanácsosok kérdéseikkel hasztalan ostromolták, mert az új fizetési rendről nem tudott felvilágosítást adni.⁴⁾ Ezért kellett a helytartónak a királyt ismét kérnie, hogy fizetésük ügyében intézkedjék és a kamarának adjon utasítást.

Erre a király a kamarától felkérte a tisztviselők fizetésének jegyzékét azon meghagyással, hogy azon jelöljék meg azokat a változtatásokat, a melyeket a körülmények szerint jónak tartanak. A kamara felterjesztése alapján aztán márczius hó 7-én egy *Status erogationum*-ot szerkesztett⁵⁾ a melyet a korábbi állapotokkal szemben tett változtatásokról írt leirattal és azon utasítással küldött meg a kamarának, hogy az egész Statusról tegyen véleményes jelentést, a melynek alapján aztán véglegesen rendezi a fizetési ügyet.⁶⁾

1) U. o. XXVIII. sz.

2) U. o. XXX. és XXXIII. sz.

3) *Codex* 25. sz.

4) U. o. 31.

5) *Függelék* XXXII. sz.

6) U. o. XXXIII. sz.

*Status
regationum.*

Bár e rendeletben azt is határozottan megparancsolta, hogy a tisztviselők ezen új, ideiglenes költségvetés szerint kapják fizetésüket, azonban a helytartótanácsból függetlenített kamara nem hogy megtartotta volna ez utóbbi rendelkezést, de még az új status létezéséről sem értesítette őket. Mivel azonban a nélkül is értesültek erről,¹⁾ szeretnék volna tudni, hogy fizetésük hogyan változott, de a kamara megtagadott mindenféle felvilágosítást. Ezért a helytartótanács a királyhoz fordult és felkérte, hogy az új status egy példányát adassa ki a helytartónak és intézkedjék, hogy a kamara fizetésüket megadja,²⁾ mert különben a tanácsosok széteszlanak.

Erre a kamara kapott is egy királyi parancsot, hogy fizessen és a statusnak egy példányát, illetve annak a helytartótanács tagjaira vonatkozó kivonatát adja ki a helytartónak.³⁾

Eközben a kamara nagy szorgalommal tanácskozott a fizetési ügyekben és terjedelmes megokolással új statust terjesztett fel, a mely a király tetszését — mint válaszában elismerően fejezte ki — annyira megnyerte, hogy annak számadatain nem is változtatott, csak egyesek fizetésének kiadását bizonyos feltételekhez kötötte.

Mivel már ezelőtt a király fizetési tervzetét a helytartótanács megismerte, annak fizetésére a kamara semmi változtatást nem ajánlott, úgy hogy új dolog csak annyi van benne, hogy ettől kezdve a tanácsosok nem havonként, vagy fél évenként, hanem évenként utólagosan kapják fizetésüket, hogy a kamara az absentiákért levonhasson abból.

E szerint a helytartó és rendes tanácsosok évi fizetése :

Várday Pál helytartó	3000 frt
Ujlaky Ferencz győri püspök	292 »
Sbardellati Ágost váci püspök	292 »
Bornemissza Pál	400 »
Sibrik Gergely	500 »
Révay Ferencz	1200 »
Balassa Imre	2400 »

¹⁾ Bornemissza Páltól, a ki Bécsben követségben járt.

²⁾ *Codex* 51. sz.

³⁾ *Függelék* XXXVI. sz.

Mérey Mihály	400 frt
Istvánffy Pál	400 »
Malatesta Frigyes	300 »

Ezután kevés változás történik,¹⁾ Ujlaky mint helytartó ugyanazon fizetést kapja, mint Várday.²⁾ A Nádasdy fizetésében volna változás, mert ő 4, más adat szerint 5, sőt 40 ezer forint fizetést kapott,³⁾ de ezt nem úgy mint helytartó, hanem mint nádor, főkapitány és helytartó, tehát hármasságban.

Mindezekből kitűnik, hogy Ferdinánd a helytartótanács és azzal kapcsolatosan a kamara szervezésével megvetette alapját a modern hivatalnoki rendnek (Stand), a melyet az örökös tartományokban már Miksa megalapított és ő ott továbbfejlesztett.

Hivatalnoki
rend.

Hogy szervezete és competentiája mennyiben hasonlít a Hofrath és az örökös tartományok kormányzékei szervezéséhez és illetékességéhez, arról részben már említést tettem és bővebb összehasonlításba bocsátkozni nem tartom érdemesnek, mert munkám további fejezetei úgy is bizonyítani fogják azt, hogy az ország helyzete, közállapotaink, nemzeti sajátságaink mindezekre nagyobb hatással voltak, mint a király akarata, úgy hogy az minden ízében magyar és az udvari tanácstól független volt.

Többen állapítottak meg ugyan bizonyos függő viszonyt az udvari tanács és helytartótanácsunk között, sőt különösen osztrák íróknál azt a véleményt is gyakran olvashatjuk, hogy az utóbbi az előbbinek végrehajtója, mintegy fiókja volt.

Hivatalnoki
és
Hofrath.

¹⁾ Itt bővebben nem akarok foglalkozni, hogy még az 1549. év folyamán egy állandó tanácsossal, Batthyány Kristóffal több lett (Codex 63. sz.), hogy Báthory András sürgette fizetése felemelését, a mit a helytartó is ajánlott (U. o. 79. sz.) ép így Révay Ferencz (U. o. 133. sz.), a ki korábban szívesen felajánlotta, hogy fizetése egy részéről lemond, a mit a király el is fogadott, ígérve, hogy helyzete javulásával kárpótolni fogja. (Függelék XXVI. sz.)

²⁾ Függelék XL.

³⁾ Frankl: A nádori és országbírói hivatal. Acsády: Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd korában 185. l. Óváry: A M. T. Akadémia Tört. Biz. oklevélmásolatai II. k. 146. l.) Az utóbbi adattal szemben azonban alapos kételkedésre van okunk.

Azonban e véleményt nem igazolják az I. Ferdinánd korabeli adatok, eltekintve a Mária helytartóságától, a kinek »commisariusai« tagadhatatlan, egy időre némi függést teremtettek; de ez már a Báthory helytartósága alatt megszűnt. Ettől kezdve ha érintkezett is a két tanács, de közöttük mellérendeltségi viszony volt. Ferdinánd a két tanácsot csak jó egyetértésre intette, mert így volt remélhető a közös ellenség ellen való védekezés. 1543. évi utasításában írja: »Idem locumtenens, capitaneus generalis et consilarii de omnibus negotiis ad defensionem regni pertinentibus *mutuam semper intelligentiam* habeant cum generoso ac magnifico domino Joanne Ungnod, locumtenente et capitaneo generali coeterisque dominis de regimine Austriae, ut ingruente necessitate mutuis opibus et consiliis defensionem regni prospiciatur.«

E *mutua intelligentia* azonban nem akadályozza meg helytartóinkat abban, hogy alkalom adtán az ország jogait, határait és kiváltságait úgy az ausztriai, mint más kormány-székekkel szemben megalkuvás nélkül meg ne védelmezzék.¹⁾

A kik függő viszonyról beszélnek, azok vagy a későbbi állapotokból indulnak ki, vagy pedig az országgyűléseken elhangzott panaszokból, illetve gravamenekből, a melyek a tanácsra nézve két irányban foglalhatók össze: 1. állítsa vissza a király a magyar tanács régi méltóságát; 2. ne mellőzze a magyar tanácsosokat, hanem magyar ügyekben az ők és ne idegen tanácsosok tanácsával éljen.

E követeléseket kellőleg kell méltányolnunk, hogy hamis következtetésekre ne vezessenek; ismernünk kell tehát azon átalakulást, a melyet a magyar tanács a mohácsi vész után szenvedett és nem szabad megfedkezünk arról sem, hogy a helytartótanács a magyar királyi tanácsnak csak egy, bár jelentős töredéke, a *helytartóból és rendes tanácsosokból álló közigazgatási testület és nem maga a királyi tanács*, nem az a királyi tanács, a mely Ulászló törvényei szerint az országnak jogilag és vagyoniilag felelős, a királyi hatalmat alkotmány-

¹⁾ Elég itt csak a Frank Eustach osztrák nemes és a dévényi várnagy esetére (*Codex* 254., 256—59., 268., 301—103. l.) és a pozsonyi, soproni és nagyszombati polgárok kiváltságainak védelmére (U. o. 325. l.) utalnunk.

szerűen annyira korlátozza, hogy a királyi rendelkezések érvényét hozzájárulása befolyásolja.

Ilyen magyar királyi tanács a mohácsi vész után nincsen ; de a király állandó távolléte miatt nem is lehet ! Ferdinánd ugyan gyakran magához hívta a tanácsosokat, van adatunk rá, hogy saját elnöklése alatt néha hetekig is tanácskozott velük ; de éppen távolléte ráutalta arra, hogy gyakrabban kérje azok tanácsát, a kik közelében voltak.

Igy jutnak a magyar ügyek (különösen a diplomatia) idegen tanácsosok befolyása alá ; de ebből még nem következik, hogy helytartótanácsunk az udvari tanácstól függött volna. Ismétlem, a közvetlen függésre az I. Ferdinánd korában nincs adat, a közvetett függést, — a mennyiben Ferdinánd annak tanácsa alapján rendelkezett a helytartótanáccsal — ha fel is említjük, de abból alárendeltségi viszonyt meg nem állapíthatunk, mert helytartótanácsunk az összes adatok bizonyossága szerint csak attól függött, a ki kinevezte : a királytól.

Bővebben, adatokkal bizonyítva tűnik ez ki a helytartótanács jogkörének következő részletes ismertetéséből.

II. Igazságszolgáltatás.

*A bűnök
elűzése.*

Ha a Ferdinánd uralkodásának első 20 évében tartott országgyűlések tárgyalásait és határozatait figyelemmel olvasuk, a mi legjobban feltűnik, az a rossz igazságszolgáltatás, sőt annak teljes szünetelése miatt való panasz és javítására vonatkozó kísérletek; de ez természetes is, mert a pártoskodás, belháború a törvénytelenések és erőszakosságok melegágya szokott lenni. Hasztalan a király igazságérzete, a ki örökös tartományaiban az igazságszolgáltatást úgy fellendítette, hogy büntetlenül senki bűnt nem követhetett el,¹⁾ mert állása nálunk az említett időben még oly gyöngye volt, hogy éppen azoktól függött, a kik hatalmukkal visszaéltek, sőt bírói ítéletek foganatósítására, a végrehajtásra és közbéke fenntartására rendelt hadai is szörnyűségeket követtek el. »Mint-hogy pedig az erőszakos tettek szerzői hosszú időn át büntetlenül maradtak, sokan a gonoszban annyira megátalkodtak, hogy a jóra intő és buzdító szavak nem gyakoroltak reájuk hatást és csak fegyverrel lehetett őket megfékezni.«²⁾

A rendek ennek okát egyfelől a pártoskodásban, másfelől pedig a király távollétében keresik. E meggyőződés nyilvánulását több országgyűlésen találjuk, de a legszebben az 1547-iki nagyszombati országgyűlésen. »Mivel a hosszú tapasztalat, kétségtelenül bebizonyította, hogy a király távolléte a féktelenséget növeli, — régen is mindig nyugodtabb volt az ország, ha a király határai között tartózkodott — és mivel az ország törvényei is megkívánják, hogy az év nagyobb

---

¹⁾ Magyar Országgyűlési Emlékek II. k. 426.

²⁾ K. m. III. k. 133. l.

részét Magyarországon töltsé, a mely törvényeknek azok az uralkodók is hódoltak, a kik egyúttal a császári koronát is viselték; ezért a rendek kériék Ő felségét, hogy végre valahára jöjjön az országba, vagy pedig ha az ország érdekei akadályoznák, küldje be fiát, Miksa cseh királyt. Mindnyájan bíznak abban ugyanis, hogy jelenlétében a kihágásoknak, büntetteknek és azok büntetlenül maradásának elejét vehetik.¹⁾

Mivel e kihágások — a nagyobb hatalmaskodás esetei és más a háborúk alatt elkövetett hatalmaskodások, fellebbezett ügyek — a király legszemélyesebb bírósága elé tartoznak és mivel a régibb és uralkodása alatt hozott törvények szerint is külföldön senki sem köteles pörben megjelenni, még ha a király mellett az ország rendes bírái lennének is:²⁾ méltán felmerül az a kérdés, hogy gondoskodott-e Ferdinánd távolléte alatt bírói hatáskörének betöltéséről?

E kérdésre feleletet adnak a helytartói kinevező oklevelek, melyeknek bizonyossága szerint a helytartónak, ha nem is meghatározott jogkörrel, bírói hatalma is van.

*Helytartói
bírósdg.*

Mária királyné helytartói minőségében, mint más ügyekben, ebben is királyi hatalmat gyakorol,³⁾ ugyanez érthető a Báthory István helytartói kinevezésének általános szövegeiből, specialiter pedig felhatalmazást nyer pörújítás (iudicium novum) engedélyezésére, a mely azelőtt mindig királyi jog volt.⁴⁾ Határozottabban, de mégse szabatosan jelöli meg a helytartó bírói jogkörét a Thurzó kinevező oklevele: Legyen hatalma igazságot szolgáltatni minden fellebbezés kizárásával.

Ugyanezt ismétli a Várday Pál és Ujlaky Ferencz kinevező oklevele, azonban míg ők kegyelmi jogot expressis verbis csak hűtlenekkel szemben nyertek, Nádasdy a büntettek felett is kegyelmezési jogot nyert.⁵⁾

Hogyan illeszkedik be e rövid, minden további felvilágo-

¹⁾ 1547-iki nagyszombati orszgy. V. art.

²⁾ L. különösen 1536. évi XLI. t.-cz.

³⁾ Bírói jogkörének gyakorlására igen jellemző példát nyújtanak a *Függelék* I., III—V. sz. alatt közlött oklevelek.

⁴⁾ Tripartitum II. r. 77. cz.

⁵⁾ A kinevező oklevelek *Függelék*: VI., X., XX., XXXVIII., XLIII. sz.

A helytartó bírói illetékessége sítást és megszorítást nélkülöző nagy jogkör addig kifejlődött joggyakorlatunkba, arról, a mennyiben arra az összes helytartók kinevezése hivatkozik részint a korábbi helytartók részletesebben kifejtett jogköre, részint pedig egykorú feljegyzések, országgyűlések végzései és gyakorlatot feltüntető oklevelek világosítanak fel.

Zsigmond király 1414-ben első sorban is azért nevezett ki helytartókat, »ne regnicolae... propter quaslibet, etiam fortassis leves quaestiones et causas in remotis partibus, eorum gravibus laboribus et multis expensis Maiestatem Nostram sequi et queritare cogantur« felhatalmazást ad helytartóinak arra, hogy »universas et singulas regnicolarum nostrorum causas, quaestiones et litium processus audiendi, cognoscendi, iudicandi, definiendi et concludendi ac in eis appellatione remota, quaslibet sententias tam interlocutorias, quam definitivas ferendi, pronunciandi et promulgandi ac huiusmodi sententias debitae executioni demandandi omniaque et singula alia, quae in huiusmodi causarum processibus de iure et consuetudine regnorum nostrorum fieri solita sunt, faciendi, disponendi et ordinandi plenam puram et omnimodam potestatem«. ¹⁾

Ezen részletesebb felsorolást fűdi a helytartói bíróság elé tartozó ügyekről 1543. évben felvett még részletesebb feljegyzés, a mely szerint a helytartó illetékes a következő ügyekben :

1. Újabb hatalmaskodási esetek. 2. Birtokjogi lefoglalások. 3. Kártételek és más sérelmek, a melyeket helytartósága óta (1543. vízkereaszt) elkövettek. 4. Peráttételek (transmissiones). 5. Zálogjogi pörök. 6. Tizedügyi pörök. A két utóbbi visszanyúlva I. Ferdinánd trónraléptéig.

Lehet, hogy e feljegyzés a gyakorlatot mutatja ; de az országgyűlések végzései időnként a helytartókat nagyobb hatáskörrel ruházták fel.

A helytartói igazságszolgáltatásról először az 1535-iki országgyűlés foglalkozott.

Ez után már részleges gyűlések is intézkednek ez ügy-

¹⁾ Fejér : Codex diplomaticus X/8. 547. l.

ben s határozataik érdekesen mutatják azt, hogy a mint a tisztán királyi hatáskör alattvaló kezébe kerül, az országgyűlések gyakori, sokszor egymásnak ellenmondó és a király akaratával ellenkező intézkedéseinek majdnem feltétlenül alája kerül.¹⁾

Az országgyűlési czikkelyekből a következő helytartói bírói hatáskört állíthatjuk egybe:

1. Fellebbezett és áttett pörök, úgy polgári, mint bűnügyekben.²⁾

2. Nagyobb hatalmaskodás öt esete.³⁾

3. Más erőszakosságok és sérelmek,⁴⁾ specialiter pedig a bírósági és végrehajtási ügyekben eljárók ellen elkövetett erőszakosságok.⁵⁾

4. Birtokügyek a) szerződés, kötelezvény, zálog, β) jegyajándék, hozomány, γ) magszakadás vagy hűtlenségi pörből kifolyólag; δ) visszaadásra ítélt, de vissza nem adott birtokok.⁶⁾ és végül e) királyi beirványok.⁷⁾

¹⁾ Az országgyűlés azelőtt is beleszólt néha a *Sedes judiciaria* *Suae Maiestatis* ügyeibe, sőt éppen ez vezetett a királyi tanács átalakulásához is; de a mohácsi vész előtt ez ritka jelenség. Annál gyakoribb és majd minden országgyűlésen ismétlődik ez I. Ferdinánd korában.

²⁾ 1535: XIV. 1537: XXIV. 1539. pozsonyi (Magyar Országgyűlési emlékek II. k. 128., 134. l.) 1542. besztercebányai. XIX. 1545; XXXV. 1548: XIX. 1550: LVII. 1552: XXVI. 1553: XXI. t.-cz. 1554. országgy. felterjesztése M. O. E. III. k. 524. l. Héderváry-codex 159. sz.

³⁾ 1535: XIV. 1539. pozsonyi (M. O. E. II. k. 128.; 134. l.). 1542. besztercebányai XVIII. 1543: XXXI. 1545; XXXV. 1548; XIX. (4. §.) 1550: LVII. 1552: XXVI. t.-cz., az 1554. országgy. felterjesztése M. O. E. III. k. 524. l.

⁴⁾ 1535: XIV. 1537: XXIV. 1539. pozsonyi (M. O. E. 128., 134. l.) 1542. pozsonyi XXXI. 1543: XXXII. 1545: XXXV. 1552: XXVI. t.-cz. és M. O. E. III. k. 524. l.

⁵⁾ 1543: XXX. és 1545: XXXII. t.-cz.

⁶⁾ 1535: XIV., 1537. pozsonyi XXIV., 1537. nyitrai részgy. IX. (M. O. E. II. k. 31. l.) 1538. pozsonyi (U. o. 77. l.), 1542. besztercebányai XIX.; 1543: XXXII.; 1552: XXVII., XXVIII.; 1553: XX. t.-cz. M. O. E. III. k. 524. l. Meg kell említenem, hogy a magszakadási pöröket még az 1566: XXI. t.-cz. a helytartó elé utalja, de az 1574: XVIII. t.-cz. már az országbíró elé.

⁷⁾ M. O. E. III. k. 14. l. 1542. pozsonyi XLVI. és 1546: LX. t.-cz.

5. A király legfőbb gyámi jogából kifolyólag : árva- és özvegyügy.¹⁾

6. Hamis pénzverők ügye.²⁾

7. Katonai kihágások, ha azok nem a táborban történtek.³⁾

8. Osztrák és magyar alattvalók pórei, különösen pedig határpörök, a melyekben azonban a király lehetőleg személyesen, mindkét rendbeli tanácsosai meghallgatásával, vagy commissariusok által ítélt, hogy egyik országának se legyen oka panaszra.⁴⁾

9. A király ellen lázadók és hűtlenek ügye.⁵⁾

¹⁾ 1552 : XXVIII. t.-cz. *M. O. E.* III. k. 524. l. Mint e téren is a király helyettese nevez ki a helytartótanács absente S. M. in persona ipsius tutort. *Codex* 108. sz.

²⁾ 1538. pozsonyi *M. O. E.* II. k. 76. és 90. l. V. ö. 1543. évi XXVII. és 1545 : LI. t.-cz.

³⁾ A király a jobbágyokat sanyargató katonák megfélemezését és megbüntetését a helytartóra bízta. (*M. O. E.* II. k. 90. l. 1538. pozsonyi országgy. iratai) 1548 : XX. t.-cz. *M. O. E.* III. k. 159., 177. l. *Codex* 64., 70., 76., 92., 112., 154., 195., 320. sz. Ez utóbbiak azt is bizonyítják, hogy az idézett 1548 : XX. t.-cz. utolsó bekezdése átment az életbe és az idegen katonák a király, illetőleg a főparancsnok iurisdic-tiója alá tartoztak. Hogy a katonai kihágások elbírálására már korábban is a főparancsnok volt illetékes, azt Várday Pál helytartó 1546 júl. 11-én kelt levele bizonyítja. Szörényi Jánost Dombó vára elárulásával vádolták ; Nádasdy a meggyőződése szerint hamis vád ellen Várdayhoz fordult és pártfogását kérte, a mire a következő választ kapja : *Iam enim hanc causam dominus capitaneus generalis ad suum officium asserens ista spectare, quia proditor ille fuerit vir militaris, licet ille quidem curam nobis reliquit. Nádasdy-lár.* Ebből arra is lehetne következtetni, hogy az 1548. évi törvény előtt általában a katonai bíraskodás tekintet nélkül a vétek nemére és vádlott személyére, illetőleg nemzetiségére csak a főparancsnokot illette meg. Legnehezebben ment a helytartói bíraskodás az idegen honosok fölött, a kik a király katonáinak tartván magukat, nem ismertek el semmiféle hazai hatóságot, úgy hogy még a magyar cancellariából kibocsátott királyi rendeleteknek sem engedelmeskedtek. V. ö. *Codex* 320. és *Magyar Sion* IV. k. 534., 603. és 605. l.

⁴⁾ 1538. pozsonyi országgy. (*M. O. E.* II. k. 78., 91. l. és III. k. 34. és 37. l.) és a codexnek több darabja.

⁵⁾ 1535 : V., VII. és LIV. t.-cz.

10. A nádori bíróság elé tartozó ügyek. 1530—1542. között nádori helytartó választásáig.¹⁾

11. Vám- és adóügy: α) vámok és adók illetéktelen szedése ²⁾; β) megyei adóbehajtásnál az alispán és kamara között felmerült differentiák megítélése.³⁾

12. Eretnekek ellen. A róm. kath. egyház kebeléből való kiválást és az új tanok követését a jogrend megsértésének, haereseos crimennek tekintették és az eretnekek megbüntetése, mint a király után legfőbb bíró és a törvények végrehajtóját a helytartót illette. Így az 1543-iki országgyűlésen Ő Felsége helyesnek és üdvösnek ítélte némely alattvalói kérésének teljesítését és utasította kapitányait hogy a helytartó megkeresésére (»a melynek azonban méltó okból és kellő alappal kell történnie«) a hamis tanok hirdetőit, a kik az igaz egyház szentségeit és tanait megvetik, megbüntessék.⁴⁾ De azért a király lehetőleg a saját kezében akarja tartani e kényes ügyet és azért mindjárt az említett gyűlés után maga adott parancsot Révay Ferencz pronádornak és a kapitányoknak, hogy az eretnekség terjedését megakadályozzák.⁵⁾ Ép ily óvatosan intézkedik adott esetekben is. Egy évvel az említett országgyűlés után valaki feljelentette Drágfi Gáspárt, hogy pártfogolja Dévai Mátyás prédikátort. Erre a király megint Drágfit, hogy az eretneket ne merje birtokain tűrni és mikor ez nem használt, Báthory András kapitánynak adott parancsot az ellenük való eljárásra, a helytartót 1544. február 12-én kelt levelében utasítva: vos autem sitis ei auxilio, ut id rite, recte et ex vero fundamento fieri possit.⁶⁾ Határozottan a király és távolléte idejére a helytartó kezébe helyezi az eretnekek és azok pártfogói elleni eljárást az 1548-iki országgyűlés X. t.-cikkelye.

¹⁾ *M. O. E.* I. k. 529., 551., 555. és 562. l. és 1542. pozsonyi XXVIII. t.-cz.

²⁾ 1554. évi orszgy. felterjesztése *M. O. E.* III. k. 524. l.

³⁾ 1550: XXXIII. *Codex* és 262. sz.

⁴⁾ *M. O. E.* II. k. 582. l.

⁵⁾ *Magyar Sion* IV. k. 600. l.

⁶⁾ *Magyar Sion* 1866. évf. 606. l.

A helytartótanácsi tanácskozási rendszabályok szerint szintén a helytartóknak kellett arra felügyelni, hogy a tanácsba ne kerüljenek be eretnekek.¹⁾

De a helytartók, még az egyházi személyek: Várday és Újlaky se alkalmazzák a protestánsok ellen a törvény szigorát, hanem első sorban atyai intelmekkel igyekeznek rájuk hatni; így a nagyszombati bírói²⁾ és a leégett Lócse város lakóira³⁾ A hol pedig a jó szó nem használt és a törvény szigorát akarták alkalmazni, a királynak tettek jelentést. Így Várday a Forgáchok ellen, a kik a királytól hűtlenségük miatt kegyelmet nyerve és birtokaikra visszatérve, Komjáthi nevű mezővárosukba bevezették Luther és Zwingli tanait és alattvalóikat azok elfogadására kényszerítették, a királyt kérte fel szigorú megtorlásra, »mert ha büntetlenül maradnak, továbbterjed a haj és másokat is megfertőz, úgy hogy lassanként oktanlan állatokat is kezdenek imádni az országban.«⁴⁾ Újlaky meg a pozsonyi polgármestert jelenti fel, mert egy kovácsmesterrel prédikáltatott és magának és másoknak is vele úrvacsorát osztatott, melyre Ferdinánd elrendeli, hogy minden ingó és ingatlan vagyonát foglaltassa le és további rendelkezéséig adassa a kamarának.⁵⁾

Mily korlátolt még Ferdinánd alatt e joguk és mily jóakarattal élnek azzal is; mennyire megváltozott később ez, a mikor a helytartótanács az eretnekek ostorává lett!

*Kegyelmi
jog.*

Volt-e joga mindenik helytartónak mindezen ügyekben az elítélteknek *kegyelmet adni*? általánosságban nem felelhetünk. Sem a régi gyakorlat, sem az egykorú, nagyon gyér adatok nem nyújtanak oly felvilágosítást, hogy határozott állítást megkockáztassunk.

Zsigmond király helytartóinak oly ügyekben, a melyekben ő is kegyelmet szokott adni, kegyelmi jogot engedett. Kitűnik ez 1414. évi kinevező oklevelének következő részéből: »Nihilominus eisdem nostris vicariis hanc con-

¹⁾ V. ö. *A helytartótanács szervezete* cz. fejezettel.

²⁾ *Codex* 90. sz.

³⁾ *U. o.* 226. sz.

⁴⁾ *Codex* 107. sz.

⁵⁾ *Hédervári Codex* II. rész. Királyi rendeletek 292. l.

cedimus facultatem, vel potius potestatem, ut ipsi regnicolis nostris de byrsagiis, in quibus convicti essent, aut eosdem convinci contingeret, relaxare et regnicolis nostris proscriptis vel quos proscribi propter delicta et crimina contingeret, ratione quorum nos gratiam facere consuevimus, gratiam facere possint.¹⁾ Ezzel szemben a nádori törvény a nádortól, mint helytartótól a kegyelmi jogot megvonja.

Hogy e jogot mint legfőbb bírák Ferdinánd király helytartói gyakorolták-e, nem tudjuk, mert az első határozott adatot a Nádasdy kinevező oklevelében találjuk. Az előző helytartók auctoritása szerint ugyanis csak a hűségre térők részére adhatnak kegyelmet; de a bíróilag elmarasztaltakról nem emlékeznek meg; Nádasdyt azonban expressis verbis felhatalmazta Ferdinánd a kisebb, 32 teleket meg nem haladó birtokú hűségre térőkön kívül »aliis malefactoribus, furibus, casuality homicidia perpetrantibus et similibus iure convictis nostra regia auctoritate gratiam faciendi, exceptis tamen illis, qui contra personam nostram vel auctoritatem aliquid facerent.«²⁾ Abból, hogy a Nádasdyt követő helytartók is megkapták e jogot,³⁾ következtethetünk, hogy a korábbi helytartók is gyakorolták azt, nem ragaszkodván betű szerint, mint annyi más téren auctoritásukhoz.

Az itt felsorolt ügyek majdnem kivétel nélkül a király legszemélyesebb bírósága elé tartoztak.⁴⁾ Ezekben, de különösen az öt elsőben, annyira elismerik a helytartó illetékességét, hogy egy név alatt is összefoglalják. E név ugyan változik; de a tartalom ugyanaz marad; így előfordul a *iudicia generalia* szemben *iudicia particularia* néven; ⁵⁾ egymagában

¹⁾ Fejér, i. m. 550. l.

²⁾ Függelék 407. l.

³⁾ Azon hozzátoldással: aut alioquin enormia nimis facinora committerent, de quibus Nos prius requirere et nostram deliberationem expectare debeat.

⁴⁾ Az 1554-iki országgyűlés felterjesztése M. O. E. III. k. 524. l.

⁵⁾ 1539-iki pozsonyi országgyűlésen (M. O. E. II. k. 128., 134. l. 1547. nyitrai részgyűlés (M. O. E. III. k. 83. l.); az 1553. XIX. t.-cz. meg *iudicia generalia* kifejezést használ a *iudicia locumtenentis*-szel szemben.

CXVIII

Bíróválasztás. *iudicia, quae ad officium locumtenentiae spectant;*¹⁾ *iudicia tam iuxta publicas constitutiones, quam auctoritate locumtenentis iudicari solita*²⁾ és *Causae, quae per dominum palatinum auctoritate locumtenentis iudicari debent*³⁾; röviden *iudicia locumtenentis* (locumtenentiae is)⁴⁾. Az ily nevek alatt össze-foglalt pörökben a helytartó az ország rendes, vagy nagy bírásával, a nagyobb királyi tanács tagjaival, kiszemelt főpapokkal és bárókkal és prothonotariusával⁵⁾ *in absentia Suae Maiestatis in persona eiusdem, vagy auctoritate locumtenentiae* ítélt,⁶⁾ de szem előtt kell tartania, hogy illetékességi körét túl ne lépje.⁷⁾

Bíróválasztás levelek.

A helytartó saját neve és pecsétje alatt ad ki bírósági okleveleket, a királyi személyes jelenléti bíróságnak helytartója, a személynök ellenben, a ki lehetőleg mindig a helytartó mellett tartózkodik, úgy hogy őt utazásaiban is követi,⁸⁾

¹⁾ 1546: XXXV. t.-cz.

²⁾ 1548: XIX. t.-cz.

³⁾ *M. O. E.* III. k. 524. l.

⁴⁾ 1550: LVII. t.-cz. 1552: XXVI. és XXVIII. t.-cz.

⁵⁾ *Mon. Hung. Hist.* Írók XXVI. k. 283. és 287. l.

⁶⁾ Már az 1535: XIV. t.-cz. intézkedik a sedes iudiciaria visszaállításáról és az ország rendes bírának részvételére vonatkozólag: az 1542. besztercebányai XVIII. és XIX. 1543: XXXII. (ordinarii iudices sibi adhaerentes) 1552: XXVI. (iudices ordinarii secum existentes) és 1553: XX. t.-cz. (una cum iudicibus ordinariis vel eorum vices gerentibus, aut protonotariis secum omnino, vel in parte Posonii continue existentibus; az utóbbiakra érthető az 1545: XXXV. t.-cz. cum his quibus sufficere visum fuerit, adiudicet semper kifejezése. L. még 1554-iki országgyűlés felterjesztése: assistentibus eidem caeteris quoque iudicibus, prothonotariis et assessoribus tunc ibidem secum existentibus. (*M. O. E.* III. k. 524. l.)

⁷⁾ Per hoc tamen nolumus caeterorum iudicum ordinariorum auctoritati in aliquo derogare. 1537: XXIV. t.-cz.

⁸⁾ Erre vonatkozólag a legérdekesebb adatot a királyi tanácsnak az 1537-iki nyitrai részgyűlés határozatai ellen tett felterjesztésében találjuk: illi quinque denarii, qui ad centum sunt adiecti, dari sunt decreti domino Francisco Reway eam ob causam, ut ubicunque locorum in arcibus suis dominus locumtenens conversabitur, ille ad latrus suum commorans iudicium subditis Maiestatis Vestre celebret. (*M. O. E.* II. k. 37. l.)

mint a király bírói pecsétjének öre ¹⁾ mindig a király nevében és pecsétje alatt ad ki okleveleket, a melyek természetesen I. Ferdinánd itinerariumával ellenkeznek. E bírósági okleveleket azonban rendszerint sajátkezűleg is aláírja a személynök. ²⁾

Az országgyűlések azonban nemcsak a királyi helytartó-^{Terminus.} bíróság illetékességét, hanem működési módját (modus procedendi) és idejét is meghatározzák. Az előbbi részben fogyasztó, részben változásoknak alávetve, azért nem terjeszkedem ki rá bővebben; ³⁾ rendszert és következetességet az utóbbiban sem lehet felfedezni, annyi megegyezés azonban mégis tapasztalható, hogy ha eltérően, vagy egyáltalában nem is határozzák meg a helytartóbíróság működésének kezdetét, de minden országgyűlésen belátják, hogy folytatása szakadatlanul, állandóan szükséges (indesinenter, continue, semper). Működését nem szakítják félbe még akkor sem, a mikor a iudicia generalia-t a háború miatt elhalasztják és az egyházi bíróságok működését is felfüggesztik, ⁴⁾ ennek pedig az az oka, hogy a hatalmaskodáshoz és törvénytelen-
ségekhez annyira hozzászoktak, a zavarok segítségével annyira bíztak, hogy a bírói ítéletek ellen síkra szállni, királyi és hiteleshelyi embereket, végrehajtókat megverni, sőt meg is ölni és így kis hatalmaskodásból nagyot csinálni, napirenden volt, úgy. hogy a pörök sokasága a helytartóbíróság állandó működését elkerülhetetlenné tette. Ez az, a mi megbénítja a helytartótanács közigazgatási és más irányú működését, mert még az 1550. évben is, a mikor pedig az 1548 óta beállott fokozatos javulás már megállapíthatólag, feltűnően mutatkozik, 200 napot foglalt le a bíraskodás. ⁵⁾

¹⁾ 1486: LXVIII. t.-cz. és egy kérdés és felelet alakjában tett töredékes feljegyzés a XVII. századból az Orsz. ltárban Történelmi Emlékek, Belügyi iratok között az 1536. évnél.

²⁾ Ily oklevél nagyon sok van az Orsz. levéltárban és különösen a M. N. Múzeum és M. T. Akadémia levéltárában. A hozzá intézett relatiók is mindig a királynak czímezve.

³⁾ Legérdekesebb az 1538-iki pozsonyi országgyűlés (M. O. E. II. k. 76.); az 1542. besztercebányai V., XXII. t.-cz.; 1550: L—LVIII. és 1553: XX. t.-cz.

⁴⁾ 1552: XVI. t.-cz.

⁵⁾ Codex 133. sz.

*Székhelyi
bíráskodás?*

Ez az oka, hogy a Ferdinánd király által feltétlenül kívánt és a rendek nagy részétől is óhajtott központi, illetve székhelyi bíráskodás jó ideig lehetetlen. Hasztalan mondja ki az 1535-iki országgyűlés XLIX. t.-cikkelye, hogy Pozsony legyen a központ, mert maga a helytartó belátja, hogy a központi bíráskodás lehetetlen. Lehetetlen nemcsak az ügyek sokasága miatt, hanem azért is, mert Pozsony bírószékhelynek nem alkalmas. Távol van a keleti és északi megyéktől. A ki oda akar utazni, a rablók és török miatt életveszélynek teszi ki magát és ha szerencsésen is érkezik meg, ügye eldöntésére sokáig kell várakoznia, azt pedig nem lehet kisebb birtokú nemesnek kibírni, mert Pozsony, a mely megtelt a menekülőkkal, egyszerre túlságos drága várossá lett. Tehát jobb, ha a helytartó és a többi bírák utazzák be az országot és úgy szolgáltatnak igazságot, a curiában pedig csak akkor ítélnék, ha országgyűlés is van, a mikor kétszeres ok — az ország és saját maguk pörös ügyei — viszi a nemeseket Pozsonyba és könnyebben készíteti a várakozásra.¹⁾

A Thurzó helytartósága alatt nem is szerepel Pozsony se kormányzási, se bírói székhely gyanánt. Nemcsak okleveleinek helyi keltezése (a leggyakoribb Sempte, Galgóc, Nagyszombat) tesznek erről tanuságot; de nyoma maradt ennek azon országgyűlések végzéseiben is, a melyekre ő közvetlen befolyást gyakorolt. Így az 1537-iki pozsonyi országgyűlés XXIV. t.-cz., az u. a. évi nyitrai részgyűlés²⁾ és az 1539-iki pozsonyi³⁾ és 1542-iki beszterczebányai országgyűlés XVIII. t.-cz. kimondja, hogy a helytartó otthon, vagy bárhol szolgáltat igazságot.

*Nyitra
székhely!*

És bár közbeesőleg az 1538-iki pozsonyi országgyűlés⁴⁾ Nyitrát tette ideiglenesen székhelylyé; de a Thurzó helytartósága alatt tényleg se kormányzati, se törvénykezési székhely nem volt. Ez csak a Várday Pál helytartóságával kezdődik, a ki jobban alárendelte magát a király akaratának. Ezért az ő befolyása következtében az 1542-iki pozsonyi ország-

¹⁾ M. O. E. II. k. 115. l.

²⁾ I. m. II. k. 31. l.

³⁾ I. m. 118. l.

⁴⁾ I. m. 77. l.

gyűlés XXXI. cikkelye még bírósági székhelylyé is Pozsonyt <sup>hídbíróság
egysége
meg-
bomlók.</sup> tette és az is marad elvben több mint 200 évig; mivel azonban a tiszta székhelyi bíraskodás az akkori viszonyokkal ellenkezett, szükségképen be kellett állania a helytartói bírói hatalomkör megosztásának. E megosztás *időbeli, területi és személyi*.

Mivel egy terminus nem elégséges és annak időről-időre való megállapítása az akkori közlekedési viszonyok miatt nem volt praktikus, — mert sokan nem, illetve csak elkésve értesülhettek arról és így kárt szenvedtek — az 1545: XXXIV. t.-cz. két, állandó terminust tűzött ki. Az 1548: XIX. t.-cz. pedig négyet, még pedig kettőt a közeli, kettőt pedig a távoli megyék részére; az 1550: L. t.-cz. ezt ismét leaszállítja kettőre, de a megosztást a távoli és közeli megyék részére továbbra is fenntartja.

Mert az északi, a tiszáninneni és túli vármegyék többszöri kérésére már az 1543: XXXIII. t.-cz. megengedi, hogy Báthory András főkapitány külön ítélmesterrel és ülnökökkel legyen legfőbb bírójuk. De mivel Báthory András a hadakozással, a végrehajtással amúgy is nagyon el volt foglalva, ugyanazon vármegyék az 1546-iki országgyűlésen vagy az egészkirályi tábla, vagy személynök kiküldését kérik.¹⁾ Úgy látszik, hogy e területi megosztáshoz később is ragaszkodnak és a központosítási törekvés ellenére előáll két székhely: *Pozsony* a közelebbi és *Kassa* a távolabbi megyék részére,²⁾ úgy hogy az utóbbiak csak fellebbezési ügyekben tartoztak a helytartóbíróság elé.³⁾

És hogy még nagyobb legyen a zűrzavar az illetékességben, maguk az országlakók fordulnak azzal a kérelemmel Ferdinándhoz, hogy Frater Györgyöt is hatalmazza fel igazságszolgáltatási joggal és bár Ferdinánd ezt ellenzi,⁴⁾ az 1543-iki

¹⁾ XXXII. és XXXIII. t.-cz. Érdekes, hogy e kérésre a király megígéri, hogy kiküldi a helytartót a többi bírakkal és ítélmesterekkel és ha azok akadályozva volnának, a személynököt (*M. O. E. III. k. 31. l.*), hogy a törvényozikkelyben felsorolt vármegyék részére meghatározandó helyen tartsanak törvényszéket.

²⁾ 1552: XLIV. 1553: XX. és 1554: XVI. t.-cz.

³⁾ *M. O. E. III. k. 524. l.*

⁴⁾ *M. O. E. II. k. 470. és 498. l.*

gyulai országgyűlés iudex appellationum-má teszi ¹⁾ és ennek alapján Frater György külön szervezett törvényszékével tényleg gyakorolja is a bírói jogot és viseli a iudex generalis-czímet. ²⁾

Az ügyek sokaságának és ezzel szemben a székhelyi bíráskodás lehetetlenségének következménye, hogy a megyei bíráskodás köre kiszélesedik, úgy hogy a vármegye nagyobb hatalmaskodási esetekben is — de különösen birtokfoglalások fölött — a *fellebbezés kizárásával ítélt* és ítéletét végre is hajtja! Ugyancsak bíráskodási jogot nyernek az eddig csak végrehajtói hatalmat gyakorló kapitányok, még pedig mind a megyék, mind a kapitányok azzal a felhatalmazással, hogy *a király és helytartó ellenkező rendeleteit, pörhalasztását stb. ne vegyék figyelembe, sőt bizonyos esetekben még a pörös eljárást is mellőzzék.* ³⁾

E statariumszerű intézkedéseknek méltó betetőzése azon nagyon korjellemző határozat, mely szerint a törvényes birtokosok felhatalmaztatnak, hogy bizonyos határidő után idegen kézen levő birtokaikat *önhatalmulag* foglalják vissza. ⁴⁾

Ezenkívül az igazságszolgáltatás érdekében lemondanak azon közjogi jelentőségű határozatról, hogy a király külföldön még magyar bírótársakkal sem hozhat ítéletet, a mikor kimondják, hogy azon hatalmaskodási esetekben, a melyeket elébe visznek, a rendes perfolymat mellőzésével ítéletet hozhat, azt végrehajthatja, akár tartózkodik az országban, akár nem. »mert az, a ki a haza és nemesség szabadságát megsérti, nem méltó arra, hogy élvezze az ország szabadságát.« ⁵⁾

Végezetül meg kell még emlékeznem a helytartóbíróság illetékességi körének egy másik megosztásáról. Várdai Pál halála után újabb helytartó kinevezéséig mint senior, Ujlaky Ferencz, győri püspök vezette az ügyeket. A kormánytanács

¹⁾ M. O. E. II. k. 501. l.

²⁾ Címe: episcopus Varadiensis, thesaurarius, locumtenens regius ac in regno Hungariae et Transsylvaniae iudex generalis etc.

³⁾ 1542 (besztercebányai): V.; 1542 (pozsonyi): IV—V.; 1543. évi II—IV.; 1545: XXXIII., XLIV—XLV.; 1546: XXIV. t.-cz.

⁴⁾ 1545: IV. t.-cz.

⁵⁾ 1546: XXV. és XXVII. t.-cz.

ez alkalommal kéri a királyt, hogy a fellebbezett *polgári* pörökben ő bíraskodjék, *bűnügyekben* pedig bízson meg mást.¹⁾

Látjuk ezekből, hogy a körülmények a helytartóbíróság illetékességi körét nagyon megtépdesték és a mi megmaradt, azt sem szabad a mai szemüvegen át nézve függetlennek tartanunk, mert a király, különösen nagyobb pörökben, befolyását mindig megőrizte.

A király befolyása.

E befolyás a következőképen nyilvánul: *Kezdetől fenn tart magának bizonyos ügyeket.* Így már a Báthory helytartói kinevezésében olvassuk: Ha Homonnay Ferencz a menedéklevélben kijelölt napra megjelenik, hallgassák ki; de ügyét halaszszák el a király megérkezéséig. Megteszi ezt országgyűléseken is; így az 1538-iki országgyűlésen a külföldiek és magyarok között folyó határpöröket²⁾ a Kechethy Márton veszprémi püspök hatalmaskodási ügyét Tátika vára ellen és az Ország László pörét egy nemesember elfogatása miatt.³⁾ magának tartja fenn.

1. Rd.

Az előbbiben, bár az ország rendei azt kéri, hogy a döntést bízsa a helytartóra,⁴⁾ csak annyiban enged, hogy Kechethy Mártonnak megparancsolja, hogy a foglyokat és az elrablott holmit adja át a helytartónak. Ép így fenntartja magának az 1543-iki országgyűlésen az általa elzálogosított birtokok fölötti intézkedést és Serédy-Gáspár hatalmaskodási pörében a döntést.⁵⁾

Ezen törvényes jellegű intézkedései mellett ha szükségét látja, az ország törvényei ellenére is *utasításokat ad*, sőt elrendeli egyesek elfogatását és ítél fölöttük külföldön, idegen bírókkal. Így fogatja el Peky Lajost, Perényi Pétert és Seged Györgyöt, míg az utóbbit a helytartó, Várday Pál tapintatos fellépése megmenti, az előbbieket Ferdinánd az országgyűlés gyakori közbenjárása ellenére is fogságban tartja.

2. Utasít.

1) *Judex appellationum in causis civilibus et criminalibus. Codex* 159. sz.

2) *M. O. E.* II. k. 78. és 91. l.

3) *M. O. E.* II. k. 92. l.

4) Thurzó Elek ugyanis Kechety Mártont a zalai konvent által 1538. ápr. 15-én már meg is idéztette *Hazai okmánytár* III. k. 443. l.

5) *M. O. E.* III. k. 548—549. l.

Még nagyobb, korlátlan lett befolyása, a mikor a már említett 1546: XXV. t.-cz. felhatalmazza arra, hogy külföldön is gyakorolhatja bírói jogát. -

Ennek aztán az a következménye, hogy hasztalan adja helytartóinak azt az auctoritást, hogy *citra omnem appellatio-nem*, minden ügyben igazságot szolgáltatnak, mert a pörös felek egyenesen hozzá fordulnak, a helytartótól hozzá fellebbeznek, sőt az is megtörténik, hogy egyszerre előtte és a helytartó előtt folytatják ugyanazon pört.

Igy a helytartók kényszerítve vannak arra, hogy véleményét kikérjék, hogy hogyan ítéljenek és ha a nélkül hoznak ítéletet, arról különösen nagyobb pörökben kimerítő jelentést tesznek azért, hogy ha az elmarasztalt fél hozzá fordul, tudja, hogy mit feleljen. Sőt arra is több adat van, hogy a pör ugyan a helytartó előtt foly, de jelentései alapján a király hoz ítéletet; így különösen azon hosszadalmas pörben, a mely Révay Ferencz és Bakyth Péter között folyt és a melybe az országgyűlés is beleszólt döntésre a királyt kérve fel és a Mária királyné és selmecziek között folyt pörben stb.¹⁾

Mivel a király nem ismerte, vagy éppen nem ismerte el a magyar jogszokásokat, néha törvényeink ellenére is beavatkozott egyes pörökbe. Így különösen osztrák és magyar alattvalók pöreiben osztrák felperes panaszára osztrák tanácsosai tanácsával, a *magyar alattvaló kihallgatása nélkül*, egyenesen megrendeli a helytartónak, hogy hogyan ítéljen, sőt a mi még több, ő maga meghozza az ítéletet és csak a végrehajtást bízza rá, a mire a helytartók — az engedelmes Várday és Ujlaky is — alázatosan, de határozottan jelentik, hogy az ily eljárás törvényeinkbe ütközik.²⁾ Éppen így tiltakozik Várday akkor is, a mikor a király egy már folyó pör félbenhagyását (*interruptio processus*) parancsolja meg, mivel azt az ország törvényei tiltják.³⁾

Ellenben törvényesnek tekintik azon befolyását az igazság-

¹⁾ Mindezekre nézve olv *Codex*: 4, 25, 35, 37—39, 41, 50, 62, 73, 80, 81, 83, 89, 108, 135, 151, 158, 159, 164, 179, 181, 284, 220, 241, 242, 244, 247, 253—256, 287, 296, 302, 303, 324, 325.

²⁾ *Codex* 179, 184, 254, 255. sz.

³⁾ *U. o.* 41. sz.

szolgáltatásra, hogy az országgyűlés által meghatározott bírósági terminust *elhalasztja*. Így halasztotta el az 1548. és 1550. éveket.¹⁾

Mind e beavatkozások egyenesen a király legfőbb bírói joghatóságából és a helytartói intézmény lényegéből folynak: csak a királytól nyeri jogkörét, a ki azért azt tetszése szerint kibővítheti, vagy megszoríthatja. Így nyerték valaha jogkörüket a királytól, mint eredetileg az igazság legfőbb, sőt kizárólagos forrásától az ország összes rendes bírái; de azoknak jogköre idő folytán megszilárdult; a helytartói intézmény azonban bármennyire állandósult is, ideiglenes jellegét már csak azért sem veszíthette el, mert létfeltétele a király távolléte. Mihelyt átlépi az ország határát, hatásköre ipso facto megszűnik; a helytartótanács királyi tanácscsá alakul át, melynek a helytartó is csak egyik, bár első tanácsosa. Hogy ez nemcsak kormányzati ügyekben van így, onnan tudjuk, mert Ferdinánd az 1549. év végén az országba készülvén, a helytartótanácsnak jó előre parancsot adott ki, hogy megérkezéséig a fellebbezett ügyeket tartsák függőben.²⁾ Valahányszor Ferdinánd az országban tartózkodott, azon időből a helytartótanács életéről semmiféle adatunk nem maradt; tehát már ideiglenes jellege miatt sem lehet ment a királyi beavatkozástól, és így jogköre sem szilárdulhatott meg.

Ideiglenes és függő jellegét azonban az mutatja a legjobban, hogy a király nemcsak megszoríthatja, hanem még azon esetben is, ha nem tartózkodik az országban, *megszüntetheti bírói jogkörét*. Így tiltotta el az igazságszolgáltatástól Várday Pált az 1547. év közepe táján, a nélkül, hogy bírói jogkörét másra ruházta volna, úgy hogy az 1547. évi nyitrai

4. *Meg is szünteti.*

¹⁾ 1548. május 18-án Pozsonyban kelt királyi (illetőleg személynői) ítélőlevélben olvassuk: *feria quinta proxima post dominicam Exaudi proxime praeteritam instante scilicet termino celebrationis iudiciorum festi beati Georgii martyris proxime praeteriti, ad quem scilicet terminum universae causae regnicolarum nostrorum ex publicis eorum constitutionibus adiudicari soliti per nostram Maiestatem generatim fuerunt prorogati* (*M. N. Múzeumú ltár Törzsanyag*). Ép így elhalasztja az 1550-iki országgyűlés által megállapított terminust a helytartótanács javaslatára. *Codex* 261. és 284. sz.

²⁾ *Codex* 150. sz.

részgyűlés az ország és király érdekében felír azért, hogy ezen intézkedését visszavonja.¹⁾ A mit Ferdinánd meg is cselekedett, mert valószínű, hogy csak rá akart ijeszteni hatáskörének valamelyes túllépése miatt.

Mert annyi korlátozás mellett még az is megtörtént. Egy esetről van is tudomásunk: 1548. április hó 8-án igen komolyan megintette Várdayt azért, mert hatáskörét túllépve, pörújítást engedélyezett; pedig ez oly királyi jog, a melyről sohasem mondott le, illetve neki nem engedett át.²⁾ A jogszokást, Verbóczyt tekintve, tényleg neki van igaza; de arról megfeledezett, hogy ezt már Báthory Istvánnak átengedte,³⁾ következő helytartóinak meg általánosságban az előbbieik jogkörét adományozta és így az usus alapján is bizonyosan ellenmondás nélkül, állandóan gyakorolta azt Thurzó és maga Várday is. Csak éppen, hogy Ferdinándnak most tűnt fel!

5. A kamarával ellenőrizteti?

Van még egy adatunk, a mely a helytartói bíróság függetlenségét igen furcsa színben tünteti fel. Ferdinánd 1549. márcz. hó 3-án megküldötte a Várday kinevező oklevelét a kamarának azon parancsával, »ut in negotiis delictorum, ne facinorosi impuniti evadant, tanto melius agere possitis«.

Mi köze volt ehhez a kamarának és hogyan jut a helytartótanács följött quasi felügyeleti joghoz, nehéz e furcsa kérdésre felelni. Annyi bizonyos, hogy a kamara mindig alárendelte magát a király rendelkezéseinek és így hűebbnak, megbízhatóbbnak tűnt fel s kedvesebb is volt a király előtt. Kedvessége annyira fejlődött, hogy már Verancsics, mint helytartó, kénytelen méltósága érdekében szót emelni ellene.

A helytartó-bíróság hatálya.

Ilyen zűrzavaros, ellenmondó adatokból adhatni a helytartói igazságszolgáltatás képét, de e zavar az akkori közállapotok szükségképeni folyamánya. Később az állapotok javulásával tisztul a kép, a helytartó bírói jogköre megszilárdul, az ország kétségtelen első bírója lesz,⁴⁾ később pedig e jog-

¹⁾ *M. O. E.* III. k. 83. l.

²⁾ *Magyar Sion* IV. k. 603. l.

³⁾ *Függelék* VI. sz.

⁴⁾ 1574. évi XVIII. t.-cz. *iudex primarius*-nak nevezi, Verancsics pedig mint helytartó írja magáról: *Ego sum supremus post Maiestatem*

köre meg is szűnik. És ha az igazságszolgáltatás hatását nézzük, nem tagadhatjuk, hogy Ferdinánd e hevenyészett, ellenmondó intézkedéseinek nem kis mértékben köszönhető, hogy uralma megszilárdult, mert az igazság kérlelhetetlen kiszolgáltatása által megnyerte az elnyomottak, éppen azon köznemesség tetszését, a kik kezdetben annyira ellenségei voltak. Igazságosságának úgy elterjedt híre és oly jól hatott, hogy még a János párthívei is hozzá, illetve bíráihoz fordultak s hűségére tértek, mert tudták, hogy nála az igaz ügy támogatásra talál.¹⁾

Regiam iudex in Hungaria. (Mon. Hung. Hist. Irók. XXVI. k. 282. l.). Miksa király pedig 1573. ápr. 1-én kelt mandatumában: *Quum autem locumtenens noster non immerito primum ubique inter alios fideles nostros locum in regno nostro Hungariae obtineat.* (I. m. 287. l.) Ennek megfelelően ítélőmestere is első a többi között.

¹⁾ *M. O. E.* III. k. 83. l.

III. A helytartótanács és hadügy.

A helytartótanács működési köréből második helyen a hadügyre gyakorolt befolyását veszem tárgyalás alá, még pedig nem azért, mintha tevékenysége e téren a többinél kiválóbb jelentőségű lenne, hanem azért, mert ezen időben a hadügy volt a legfontosabb államügy. E köré csoportosult az állam összes érdeke, alája rendelve a közigazgatás minden ága; e nagy meder vezeti le az összes királyi jövedelmeket, az örökös tartományok adójának jelentős részét és okozza a királyi adósságokat, úgy hogy polgárosító alkotásokra, a szellemi műveltség emelésére, a közigazgatás tulajdonképeni céljára: a közjó előmozdítására alig hagyott időt és módot.

Ha ismerjük a középkori felfogást, a mely nálunk még mindig divott és a mely az országgyűlések gyakran kifejezett óhajta szerint a királyt tényleges vezérnek tekintette; ha mérlegeljük, hogy e főnek, a kire minden szem várakozással tekint, a kitől minden intézkedést várnak, távolléte olyan időben, a mikor nincs oly elismert, kimagasló alak, a ki előtt mindenki önként hajol meg és a ki tehetséggel tudná pótolni a királynak a koronától kölcsönzött tekintélyét: nagy mértékben fog érdekelni az a kérdés, hogy Ferdinánd hosszas távolléte alatt a hadügyet illetőleg mi módon helyettesítette magát?

A nádor
főparancs-
nok.

Kezdetben a helyettesítés nem okozhatott gondot, mert Ferdinánd elismerése szerint is hazánkban »existente palatino nemo alius praeter ipsum officium generalis capitaneatus habere et exercere consuevit«; tehát úgy a Mária királyné, mint saját helytartósága alatt a nádor, Báthory István volt a hadügyek vezetője, az ország főkapitánya. Ő ugyan nem

volt hadra termett ember ; de tudott intézkedni és gazdagságánál, kiterjedt rokonságánál s tekintélyénél fogva intézkedéseit végre is tudta hajtatni.¹⁾

Mint főparancsnoknak alája lettek volna rendelve az idegen törvények és szokások szerint élő zsoldos segédhadak is ; ez alárendeltség azonban gyakorlatban alig érvényesült, úgy hogy Báthory kihágásaikat korlátozni, rablásaitól az alattvalókat megvédelmezni összes hatalmával sem volt képes és a míg egyfelől a királyi hadak átokként nehezedtek az országra, azt megvédelmezni sem tudták.²⁾

¹⁾ A mi az ország védelmét illeti, arra a sok felhozható példa közül egyet már a helytartótanács történetében említettem. Itt csak egy nagyon korjellemző példa felemlítésére szorítkozom. Ferdinánd nem sokkal kinevezésük után több vár megerősítése iránt adott nekik parancsot. A helytartótanács úgy értelmezte ezt, hogy saját fizetésükből kell ezt elvégeztetni és tiltakoztak a parancs ellen. Erre Ferdinánd 1528. aug. 3-án így válaszolt: *Redditae sunt nobis aliae litterae vestrae, de 20. mensis Julii proxime elapsi responsivae ad nostras de provisione arcium Bihigy, Repacy et aliarum per nos fieri iussa, quibus inter alia intelleximus aliam de aemulis et calumniatoribus vestris querimoniam et quod nos quoque a vobis exigere videamur, quae ad vestrum officium non pertineant nec in vestra sint facultate sita. Non inciamur mandasse nos, ut arcium praedictarum et praecipue Bihigiensis curam haberetis easque providere faceretis ; sed non alia ratione, nisi in quantum vestro incumbat officio. Hoc autem eo vehementius a vobis efflagitavimus, quo acrius hostes irrupere et quasi prae foribus esse acceperamus ; praesertim cum locus sit non parvi momenti nec parum referens ad regni illius nostri tuitionem et conservationem, nec volebamus, ut provisio talis vestro aere aut sumptu, sed camerae nostrae expensis et ex eo fieret, quod ex gratuita et bona mente vestra contribuere aut facere possetis. Országos lt. Történelmi emlékek.*

²⁾ Olv. erre vonatkozólag Báthory levelét *Függelék VII.* és az 1530. évi országgyűlés panaszait. Legjellemzőbb részlete ezeknek a következő : Bármerre járt vagy ütött tábornok Felséged serege, mindenütt a legkegyetlenebb ellenség módjára dühöngött, nem téve különbséget a hű rendek és hűtlenek között : Számos várost és helységet felgyújtott, számos ártatlant, egyházat és világit legyilkolt, a népet a meztelességig kifosztotta, gabonáit, barmait, bűtorait és ruháit elvette. A városok és helységek pusztításánál mintegy parancsszóra először a templomokba rontottak és a mit ott találtak : egyházi és világi tárgyakat elraboltak, sok helyen az Úr testét sem kímélve. Semmi különbséget nem tettek az Úr háza és istállóik között, ha csak az istállóiban nem kevesebb

Katzianer
főparancs-
nok.

Ily körülmények között halt meg Báthory és mivel halála után nem választottak nádort, nem volt oly személy, a ki az ország törvényeinek megfelelően a polgári és hadi kormányzatot ex officio kezében egyesítette volna. Így Ferdinánd nyugodtan megoszthatta a kettőt, az előbbit ideiglenesen Szalaházy Tamás kancellárra és gr. Thurzó Elek országbíró mellé rendelt tanácsosokra, az utóbbit pedig hadai főparancsnokára, *Katzianer Jánosra* bízva, még pedig úgy, hogy *Katzianer* is a tanács tagja legyen, a mi által az ország kormányzatának egysége elvben biztosított és az egységet kifejező helytartótanács nemcsak a végrehajtás elrendelésében és a közrend s belbéke fenntartásában, hanem a hadügy minden ágában illetékességet nyert.¹⁾

A főparancsnok jóakaratan függött, hogy ez az egység meg ne bomoljék, hogy a polgári közigazgatásnak az idézett oklevélben is felsorolt katonaiügyi ágaiban magát a tanácsnak alárendelje és az ország védelmében is velük, mint a nemzet képviselőivel és a király bizalmi férfaiával egyetértően. De *Katzianer* vagy jóakarattal nem bírt, vagy pedig a fékevesztett hadakkal; úgy hogy a panaszok gyarapodásából és Ferdinánd pártjának megfogvatkozásából arra következtethetünk, hogy az állapotok egyre gonoszabbakká váltak.²⁾

Ez teszi érthetővé azt, hogy Thurzó csak bizonyos feltételek alatt vállalkozott a helytartói tisztt viselésére és hogy e feltételek közül a legsúlyosabbak éppen a hadügyre vonatkoznak.

---

gazságot követtek el. Sértenők Felséged fülét, ha elbeszélnök gazságait, melyeket asszonyokon és szűzekén, kegyetlen tetteiket, melyeket szerzeteseken és papokon követtek el. *M. O. E. I. k. 273—274. l.* Hogy e panaszok jogosultságát Ferdinánd is elismerte, l. *Függelék IX. sz.* bevezető részét.

¹⁾ Így értem a publicáló oklevél következő passusát: *Capitaneum quoque nostrum cum copiis tam equestribus, quam pedestribus ad vestram defensionem ad tollenda et extirpanda maleficia, ad puniendos turbatores quietis vestrae, ad executionem iustitiae dictis consiliariis nostris adesse volumus. Függelék IX. sz.* Hogy ez értelmezés helyes, azt a későbbi gyakorlat is bizonyítja.

²⁾ »Lehetetlen, hogy ez ország tovább is elbíra azon csapásokat, a melyeket Felséged zsoldosaitól és szolgálitól szenvedé, így nyilatkoznak a rendek az 1532-iki országgyűlésen. *M. O. E. I. k. 455. l.*

Nem kívánta a hadvezéri hatalmat. Ő ugyan tetőtől talpig lovag, és így első sorban a szó legnemesebb értelmében katona; de belátja, hogy a polgári kormányzat vezetése is egy emberre olyan nagy teher, hogy az ország érdeke megköveteli a két hatáskör: a polgári és hadügyi megosztását; de e megosztás csak úgy lehet üdvös, ha a kettő között megvan a kölcsönös jó egyetértés, egymást mint mellérendelt, quasi egyenrangú hatóságok támogatják. Ezért nem kívánt részt a hadvezetésben, csak rendelkezési jogot a hadakkal polgári közigazgatási ügyekben, első sorban pedig az executióban. Ferdinánd készségesen teljesítette kívánságát. Azon tanácsulésen, a melyen feltételeit előterjesztette, Katzianer is jelen lévén — a mint Thurzó későbbi levelében emlékeztetébe hozza — *coram illi commisit: habeat mecum in tractandis negotiis Maiestatis Vestrae bonam intelligentiam atque in exercenda iurisdictione et exequutione iustitiae auxilio esse debeat*.¹⁾ Thurzót pedig ezenkívül felhatalmazta: *quod habeat auctoritatem mandandi omnibus confinibus tenentibus et officialibus coeterisque fidelibus nostris in omni publica administratione*.²⁾

Kívánta ezenkívül, hogy a király küldjön elégséges haderót Buda visszafoglalására, az ellenpárt legyőzésére, az ítéletek végrehajtására és tartasson nagyobb fegyelmet, mert különben ő nem felelhet meg köteletségének.³⁾

Thurzó ezen kívánságai és idézett felhatalmazása elvben jó időre megszabják a helytartók illetékességét a hadak fölött és a főparancsnokkal, mint hadügyi helytartóval való viszonyát.

Mennyire felismerte Thurzó ennek fontosságát, már az is mutatja, hogy kinevező oklevele még meg sem érkezett, méltóságát még el sem foglalta, tanácsosaival és Katzianerrel az ország ügyeiről és e viszony megállapításáról tanácskozott. E tractatus pontjai, úgy a mint a királyhoz felterjesztették, korunkra maradtak⁴⁾ és érdekes bizonyosságot szolgáltatnak a kor szellemére nézve, hogy még oly önérzetes, határozott ember idejében is, mint Thurzó vala, a gyakorlatban mennyire

¹⁾ Függelék XI. sz.

²⁾ U. o. X. sz.

³⁾ U. o. XI., XII., XIV. sz.

⁴⁾ Függelék XIII. sz.

elenyészik a helytartói, tehát a polgári hatáskör és hatalom a katonáival szemben. Katzianer János, a rablók méltó vezére az úr, a kinek imádat szerű hálát adnak, a mikor kijelenti, hogy neki törekvése leendő az ország megoltalmazása. Hogy ezt tehesse, felszólítás nélkül adót szavaznak meg és őt kéri fel, hogy járjon közbe, hogy a király is járuljon hozzá az adóhoz, mert a többszörösen kifosztott ország több terhet nem bír el!

Van még egy pont, a mely — ha csak nem tollhiba — jellemzően mutatja az akkori szülött állapotokat és a főparancsnok hatalmát. »A főparancsnok úr az Ő Felsége adományait tartsa számon, hogy részéről ne történjék adományozás, azok ellenére!« Ezzel tehát elismernék, hogy a főparancsnoknak adományozási joga is van!

Csak egy pont van, a hol a helytartótanács és főparancsnok látszólag mint egyenrangú felek szerepelnek: a katonai kihágások megbüntetése. — Azon urak seregeit, a melyek erőszakoskodnak, oszlassák fel és a *főparancsnok a helytartótanáccsal együtt* döntse el, hogy azok közül mily arányban fogadjanak a király szolgálatába. És ha még ezután is fosztogatnak, még ha a főparancsnok seregében a hadjáratban részt is vesznek, állíttassanak a főkapitány és helytartótanács elé, a kik az elkövetett bűn szerint megbüntetik őket és a büntetést végre is hajtattják. Intézkednek még az egyházi javakról, egynéhány hűtlenségi esetről és felkéri Katzianert, hogy még a hűtlenek birtokain is kímélettel járjon el, hogy azok ne jussanak elpusztulva a király uralma alá.¹⁾

A hűtlenek
és a fő-
parancsnok.

Tehát mindjárt kezdetben látszik, hogy az elv ellenére gyakorlatban a főparancsnok feltétlen, a helytartótanácsból semmiben nem függő hatalom, a ki igéri ugyan, hogy az országot megvédelmezi, a hadak között rendet tart, azok kihágásait, az alattvalók kifosztását megakadályozza; de függetlensége miatt sem az országgyűlés, sem a helytartótanács nem kényszerítheti arra, hogy ígéretét beváltsa és nem akadályozhatja meg, hogy hatalmával az ország törvényei és a közszabadság rovására vissza ne éljen. E miatt midőn egyfelől a kirablottak,

¹⁾ Függelék XIII. sz.

az országgyűlések és a helytartó panaszait olvassuk,¹⁾ másfelől arról is értesülünk, hogy Katzianer nem elégedett meg hadügyi hatalmával, hanem az ország egyes részein a Thurzó kezéből kiragadta a polgári kormányzatot is: országgyűlést tartott, adót vetett ki és hajtatott be, adományjogot gyakorolt, bíraskodott stb.²⁾ a mi csak növelte a fejtelenséget.

Hasztalan volt tehát a két hatóság pontosan megállapított viszonya, hasztalan a tractatus, és minden ígélet, az állapotok keveset változtak, úgy hogy a következő évek tapasztalatai is csak azt bizonyították, a mit az előbbiek: a királyi hadsereg csak rabolni tud, de az országot megvédelmezni nem képes.³⁾

E tapasztalat engesztelhetetlen gyűlöletet ébresztett az idegen hadak ellen, mely apróbb összetűzésekben és országgyűlési gravamenekben az egész korszakon végighúzódik és a sérelmek gyakori ismétlődése miatt *nemzeti elnyomás jellegét veszti fel*. Mihelyt pedig a sérelmek általános, nemzeti elnyomás színében jelentkeztek, az idegen és magyar hadak együttes, békés operálása lehetetlenné vált, úgy hogy a főparancsnok vezetése alatt egységesnek tervezett hadsereg idegen, illetőleg királyi és nemzeti hadakra bomlott. Az előbbi fölött a király, illetve hadai főparancsnoka, az utóbbi fölött pedig a helytartó, illetve az alatta álló főkapitányok parancsnokolnak. Ép így megoszlott a hadsereg az igazságszolgáltatás tekintetében is. E gyűlölet az oka, hogy a nemzet nem akar tudni a királyi hadakról, úgy hogy vannak olyan országgyűlések, a melyek a közelgő veszély ellen hadsereget szerveznek, de a védelmükre rendelt királyi hadakról, mintha nem is léteznének, még említést sem tesznek, vagy pedig felpanaszolják

A katonai
sérlemek
hatása.

¹⁾ Olv. különösen *Függelék* XII. és XIV. sz.

²⁾ *M. O. E. I. k. 597—601. l.* Ebből úgy látszik, mintha a felső-magyarországi rendek vissza óhajtották volna uralmát; de a többi országgyűlés panasa bizonyítja, hogy nem azért, mintha azt üdvösnék tartották volna, hanem azért, mert ő a főurakat megfékezte.

³⁾ Jellemzően nyilatkozik erre vonatkozóan az 1535. évi nagyszombati országgyűlés: Felséged hadserege, hogy egyéb gyalázatoságait elhallgassuk, *legfennebb csak az országlakók szeméből kiszírták könnyekkel dicsekedhetik*. *M. O. E. I. k. 520. l.*

sérelmeiket és törvényt hoznak, hogy a magyar törvények reájuk is érvényesek legyenek. Éppen így negligálják a főparancsnokot is; ennek pedig egyenes következménye, hogy addig is, a míg az a kívánságuk teljesül, hogy a király főparancsnoknak magyar embert nevezzen ki:¹⁾ hadügyekben is a helytartót tekintik a király helyettesének és oly megbízásokat adnak neki, mintha az ország hadvezére lenne.

E változás nem ment egyszerre és az említett gyűlölet mellett *irányára befolyással volt az a tevőleges szerep, a melyet a helytartó időnként a királytól nyert, vagy a melynek királyi felhatalmazás nélkül való viselésére a körülmények kényszerítették.*

Mivel így a király által részint soha el nem ismert, részint pedig ideiglenesen engedélyezett, tehát nem rendes, állandó helytartói hatásköréről, hanem a rendkívüli körülmények által előidézett rendkívüli állapotok kifejlődéséről is meg kell emlékeznünk, e fejlődés logikus folyamatának feltüntetése sokkal tanulságosabb lévén, mint az ephemer helytartói hadügyi hatáskör egyes ágainak és igen sokszor csak a nemzet aspira-

¹⁾ E kívánság Ferdinánd uralkodása alatt majd minden országgyűlésen felmerült; a leghatározottabban a Salm Miklós főparancsnok halála után. A nemzet gondolkozását és az állapotokat szépen jellemzik, azért egynehányra helyénvalónak tartom felhívni a figyelmet. Az 1552. évi nagyszántói részgyűlés Ferdinándtól idegen csapatokat kér védelmükre, de kívánja, hogy állítson előre magyar kapitányt, *«kinek hazánk romlása és pusztulása ép úgy fájjon».* (M. O. E. III. k. 398. l.) Az 1552. évi XV. t.-cz. kimondja, hogy a király és fia után a hadsereg élén mindig magyar főkapitány álljon s ha ezt tisztében betegség gátolja, alkalmas magyar helyettest nevezzen ki. *«Éljen e magyar kapitány tanácsával és ha a sereg megosztása szükségessé válnék, a magyar főkapitány Ő Felsége idegen helytartójával, vagy kapitányával egyenlő tanácsccsal és hatalommal járjon el».* — Az 1555. évi I. t.-cz. 8—12. szakasza pedig a nádort úgy az idegen, mint hazai csapatok legfőbb vezérének mondja. *«Minden kapitány és tiszt, bármily nemzetbeli legyen, a nádortól függjön.»* Az 1563. évi XXXIV. és XXXV. t.-cz. ismételték, azon többször hangoztatott igazságot, hogy a legtöbb visszavonulást, zsarolást és elnyomást az idegen katonák és tisztek követik el. Nincsen több oly ország, mely eltúrná, hogy tisztségei idegenekkel töltesse be, kéri tehát a királyt, hogy távolítsa el ezeket s addig is, míg helyük érdemes magyarokkal tölthetik be, parancsolja meg, *hogy magyar földön magyar törvényeknek engedelmeskedjenek.*

tióit feltüntető országgyűlési határozatoknak rendszerbe foglalt ismertetése ; mindent, a mi csak hatott arra, hogy a nemzet a helytartót hadügyekben is a király helyettesének és távolléte alatt legfőbb hadvezérnek tekintse, a fejlődés időrendjében mutatok be.

Habár Thurzó alatt is Katzianer a helytartótanács tagja és ítéletének végrehajtója lett volna, — mint láttuk — ő elvonta magát az egyetértő együttműködéstől. E miatt az 1535. évi országgyűlés szükségesnek tartotta, hogy a helytartó rendelkezésére egy külön kapitányt válasszon, »a ki bizonyos számú lovas haddal a helytartó úrnak és tanácsosoknak segítségére legyen és a hol valaki az igazság szokott és törvényes végrehajtásának ellenszegül, a helytartó úr és tanácsosok felszólítására a királyi és hiteleshelyi ember jelenlétében a végrehajtást az ország törvényei szerint fogatosítani tartozzék.«¹⁾

A helytartó
rendelkezési
toga.

Ez a végzés, valamint a XV. t.-cz. is, a mely a főkapitányt a 7 tanácsos közé sorozza,²⁾ még a király intencionának megfelelnék ; de már az 1537. évi pozsonyi országgyűlés átlépi azt, a mikor a helytartónak a haza bármely ellensége ellen a hadak fölött rendelkezési jogot ad. Az említett országgyűlés IX. pontja elrendeli ugyanis, hogy a köznyugalom háborgatói és a *haza bármely ellenségei ellen* a főpapok, főurak és tehetősebb nemesek tartsanak azon helyen, a hol a *helytartó és tanácsosok* szükségesnek tartják, csapatokat. A főúri csapatoknak a főurak, a nemesieknek pedig a helytartó nevez ki kapitányt. Ugyanezen országgyűlés XIV. cikkelye a nemesi felkelésről és annak összeírásáról is intézkedvén, elrendeli, hogy az eredményt meggyenként a *helytartónak és tanácsosoknak* jelentés be.

Íme, a Thurzó kinevezése óta nem mult el öt év, és az országgyűlés egy fontos kapitányi állás betöltését, egy tekintélyesnek ígérkező hadsereg állomásának megállapítását és a nemesi felkelés legfőbb ellenőrzésének jogát bízta reá.

¹⁾ XVIII. t.-cz. A miben legyenek segítségére a királyi hadak (1538. júniusi orszgy. *M. O. E.* II. k. 90. l.) és az 1542. évi orszgy. szerint Báthory András főkapitány is.

²⁾ Olv. A helytartótanács szervezete cz. fejezetet.

Thurzó
főparancs-
nok.

És ugyanazon király, a ki alig adott a helytartónak hadügyi hatáskört, megerősíti e végzéseket, sőt ugyanazon év november 1-én távolléte idejére Katzianer elfogatása miatt *őt bizza meg az ország védelmével*, alája rendelve összes hadait, úgy hogy egy időre úgy a polgári, mint hadügyi administratio kezében egyesült.¹⁾ Így nem csoda, ha a pár héttel később összegyűlt nyitrai részgyűlés a királyi sereg számának megállapítását, annak élére magyar kapitány kinevezését (11. pont) és az a fölött való rendelkezési jogot s a támadás elrendelését biztosítja számára.²⁾ S bár a közköltésen fogadott zsoldos gyalogság kapitányát Forgách Ferencz nevezné ki, mégis arra kellett egy másik határozat³⁾ szerint megesknetni, hogy mindenben engedelmeskedik a helytartó parancsainak.

És midőn e határozatokat a királynak előterjesztették, válaszában elismeri a helytartó kinevezési jogát, bár a kinevezendő kapitányi állásra jelölteket nevez meg; a támadó hadjárat elrendelését a helytartó mellett magának is fenn tartja; a gyalogos kapitány kinevezését pedig Forgách helyett a helytartóra bizza.⁴⁾

Katzianer elfogatásától kell számítanunk a hadügyi állapotok javulását. Thurzó és később a melléje kinevezett Perényi Péter korlátozzák a hadak kihágásait, megvetik alapját a polgári és hadi kormányzat együttműködésének s ezáltal a belnyugalomnak és az ország hathatósabb védelmének alapjait, úgy hogy Thurzót a helytartóságban követő Várday e téren is kedvezőbb viszonyokat talál.

Salm
Miklós
főparancs-
nok.

A Perényi elfogatása után Ferdinánd Nádasdy Tamást,⁵⁾ nem sokkal később pedig Salm Miklóst nevezte ki főparancsnoknak (capitaneus generalis). A Várday kinevezése után pedig okulva a multon, a helytartó és főparancsnok viszonyát

¹⁾ Függelék XVI. sz.

²⁾ *M. O. E.* II. k. 31—32. l. A kapitány u. i. csak védelemre szorítkozhatott; de saját akaratából, magánhaszon reményében a helytartó ur akaratát és megbízását nélkül az ellenfél birodalmába be nem törhet.

³⁾ *U. o.* 33. l.

⁴⁾ *U. o.* 51—52. l.

⁵⁾ Kinevező oklevele 1542. decz. 22-én kelt *Oraz. úár Benignae resolutiones.* I. k. 47. l.

ismét rendelte, még pedig úgy, hogy a helytartótanácsot a főparancsnok és összes hadi tisztek fölé helyezte. A főparancsnok és főkapitányok tagjai a tanácsnak; ha a hadi operációk nem tartják távol őket, részt vesznek még a polgári ügyek intézésében is; de hadügyben is csak egy szavazatuk lévén, az egész tanács határozatának engedelmeskedni és azt szükség szerint végrehajtani tartoznak.¹⁾ A legfőbb hadi tisztek bevonása folytán²⁾ a helytartótanács egyszersmind *hadi tanácscsá* vált, a mely hadügyekben még akkor is intézkedik, a mikor a katonatanácsosok nincsenek jelen, és a melynek a király is hadügyekben mindig azon feltevésével ad parancsot, hogy valamelyik Pozsonyban tartózkodik.³⁾

Mindez főbb vonásaiban *eloben* meglett volna a Katzianer főparancsnoksága alatt is, de éppen miatta gyakorlatban nem érvényesülhetett. Salm Miklós azonban nemcsak kiváló katona, hanem sok jóakarattal megáldott ember is volt. Ő megértette azt, hogy eredmény csak a polgári és hadi kormányzat összhangzó működése folytán érhető el, és a mikor egyfelől ezen együttműködés érdekében megtett mindent, másfelől a legjobb akarattal igyekezett megismerni a nemzet szokásait, az ország terepviszonyait és az ellenség természetét.⁴⁾

Kiváló erényeinek és a helytartótanáccsal való egyetértésének köszönhető, hogy pár év alatt az országban helyreállt a belbéke és nyugalom.

Igy érvényre jutván az az elv, hogy a főparancsnok

---

¹⁾ Erre vonatkozólag csak a codexünkbe foglalt levelek aláírásait kell végig tekintenünk, hogy a kapitányok mily szorgalmasan vettek részt a tanácskozásokban. A Salm nevével a következő levelek aláírásában találkozunk: 3, 4, 16, 17, 19, 23, 25, 26, 28, 29, 39, 40, 42, 47, 48, 141, 229, 230, 231—240, 249—253, 276, 280, 281, 282, 301. sz. Éppen ezek bizonyítják, hogy még a polgári közigazgatás ügyeiben tartott tanácskozásokon is megjelentek.

²⁾ Salm Miklós, Nádasdy Tamás, Báthory András, Batthyány Ferencz V. ö. A helytartótanács szervezete cz. fejezettel.

³⁾ 1549. decz. 13-án írja a tanács Salmnak: Sua Maiestas non aliter id nobis faciendum committit, quam si Magnificencia Vestra hic nobiscum foret. *Codex* 188. sz.

⁴⁾ *Codex* 313. sz.

A helytartótanács egyik tagja, a tanács mint testület had-
 ügyekben is a távollévő király helyettesévé, a legfőbb hazai
 organummá lett, a mely még akkor is intézkedik, a mikor egyet-
 len katona-tanácsos sincs jelen.¹⁾

A mint a király a tanácsnak küldi hadügyi parancsait, úgy a hadi tisztek is kötelességszerűen annak tesznek jelentést mozdulataikról, seregeik állapotáról, az ellenség szándékairól, a veszélynek kitett részek pedig attól kérnek segítséget, úgy hogy kezébe futnak össze nemcsak a közrend és belbéke fenntartásának, hanem az ország védelmének szálai is.

Mindezt egy néhány példa eléggé megvilágosítja.

Igy mindjárt a Nádasdy főparancsnoki kinevezése után Ferdinánd utasítást adott a helytartótanácsnak, a mely a
 Hadügyi
 illetékeség. helytartótanács és főparancsnok viszonyát és az előbbinek hadügyekben való illetékeségét egészen más színben tünteti fel, mint Katzianer idejében.

Ezen utasítás szerint a főparancsnokot a szükséges felszereléssel és fizetéssel a helytartótanács expédiálja, hogy az ország védelme s az ellenség törekvéseinek megghiusítása és más közügyek érdekében hivatalos kötelessége szerint készen legyen és idejében tudjon gondoskodni. Kötelessége, hogy minden, de különösen fontosabb ügyekben a helytartótanácscsal egyetértsen.

Hasonlóképen expédiáltassák a horvát bánt is, hogy idejekorán megérkezvén azon részekre, védelmükről Ő Felsége hasznára és alattvalói nyugalomára gondoskodhassék.²⁾

Gondoskodjanak arról is, hogy a végek oltalmára kirendelt lovas és gyalogos had teljes számmal útba indíttassék

¹⁾ Erre csak egy példát hozok fel. Hire járt, hogy a török a fegyverezünet ellenére Eger várát meg akarja ostromolni. A veszélyre való tekintettel egyetlen hadi tanácsos sem volt Pozsonyban; de azért a tanács mindenikkel, Salmot sem véve ki, úgy intézkedett, a mint jónak tartotta. Elégséges a Salmhoz intézett levelükből csak egy részt kiemelni, hogy a tanács tekintélyét még a főparancsnokkal szemben is bizonyítsuk: *Peditatum autem Hispanicum, qui nulli usui in Papa desidet, cur non potius Agriam, in praesidium eius loci Magnificentia Vestra traducendum curret, non videmus!?* (Codex 272. sz.)

²⁾ V. ö. M. H. H. XXIX. k. 54. l. Zrinyi jelentése a helytartótanácshoz.

és fizetésüket megkapják, nehogy annak hiányában valamely véghely a király és hívei veszteségére az ellenség hatalmába kerüljön.

*As ország
védelme.*

Egyéb köz- és az ország védelmét és nyugalomát illető ügyekről és határozatainak végrehajtásáról a helytartótanács beldtása szerint szorgosan gondoskodjék.¹⁾

Ez utóbbi pont a helytartótanácsot hadügyi illetékességének legmagasabb fokán mutatja be. E felhatalmazást adott esetekben Ferdinánd később is megújította,²⁾ az ország lakóit pedig utasította, hogy veszély idején a helytartótanácsból kérjenek segítséget. Mily szépen átmént e rendelkezés az életbe, azt számtalan adattal bizonyíthatjuk. Nemcsak nagyobb, de kisebb levéltárainkban is gyakoriak oly helytartótanácsi levelek, a melyekben vármegyéket, városokat figyelmeztetnek az ellenség szándékaira és arra, hogy védelmükről gondoskodjanak³⁾ és ezenkívül a veszélyeztetett részek köré hadakat koncentrálanak.⁴⁾

Ha pedig oly veszély merülne fel, a melynek legyőzésére

¹⁾ *Függelék XXIII. sz.*

²⁾ *Codex 272. sz.*

³⁾ A király említett utasítására vonatkozólag írja 1543. márcz. 3-án Szaniszló pécsi püspök Várdaynak: Et cum in mandatis a Sacratissima Maiestate mihi praescriptum habeam in hiis, quae subita emergerint ad Dominationes Vestras accurrere et ab eis consilium et auxilium petere. *Koller: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum V. k. 285. l.* Ezért kéri Heves vármegye is a helytartótanácsot arra, hogy akadályozza meg, hogy a török ne építhessen erősséget a Tisza és Zagyva összefolyásánál. *Pray: Epistolae procerum. II. k. 178. l.* Hasonló irányú adat igen sok van az Országos (Acta publica) és Akadémiai levéltárban; de kisebb levéltárainkban (Lőcse, Sopron, Győr) s magában eodexünkben is.

⁴⁾ A helytartó rendelkezési jogának bizonyítására legyen szabad Várday Pál 1543. márczius 18-án kelt Győr városához intézett levelének következő részét idéznem: Quoniam praesentium temporum status periculosus haec requirit, ut pro regni istius et partium illarum defensione, quo videlicet fideles et subditi Maiestatis Regiae, domini nostri clementissimi a violentia Turcarum reddantur tutiores, certa loca muniantur: iniunximus hanc provinciam spectabili ac magnifico domino Thomae de Nadasd. — Olv. még 1546. okt. 6-án kelt, Nádasdyhoz intézett levelét. *Országos ltár. Nádasdy-ltár. Még Codex 1550. augusztusában kelt levelek.*

az ország ereje nem elégséges, az ausztriai kormányzékhez, vagy hadi tanácshoz fordul segítségért, mert hogy a két kormányzék jó viszonyban legyen és az örökös tartományokat is fenyegető közös ellenség ellen az országot egyetértően védelmezzék, arra is utasítást adott Ferdinánd.¹⁾ Így a hadi tanács is érintkezésbe lép a helytartótanáccsal; de nem parancs, hanem barátságos megkeresés alakjában.²⁾

Végrehajtás.

Ha már a helytartótanácsnak azon joga általában elismeretik, hogy az ország védelméről gondoskodjék, sőt hogy az ellenség ellen támadólag is fellépjen, illetve a támadást elrendelje és a hadakat úgy helyezze el, a mint azt az ország érdekében szükségesnek tartja; akkor magától értetődik, hogy azt is, a mi a polgári kormányzattal szorosabban összefügg, de a mit a Katzianer idejében elérni nem lehetett: a hadakkal az igazságszolgáltatásban, a belbéke és rend fenntartásában még határozottakban, feltétlenül rendelkezik.

Thurzó még panaszkodik, hogy semmit sem ér az igazságszolgáltatás, ha végre nem hajtható; Várday alatt pedig Salm a végrehajtást oly lelkiismeretesesen eszközli, hogy az 1550. évi pozsonyi országgyűlés neki tiszteletadót szavazott meg.

Várak.

A főparancsnok és főkapitányok támogatásának köszönhetette a helytartótanács, hogy a rálóvárakat, a melyekből a közrendet sokszor oly durván megsértették, lassanként lerombolták; éppen így azon várakat, a melyeket tulajdonosaik

¹⁾ Függelék XXIII. sz.

²⁾ Hogy helytartótanácsunk segítséget kért az ausztriai kormányzékától, illetve az udvari hadi tanácstól, a pécsi püspök már idézett leveléből is kitűnik, midőn segélykérésére azt válaszolja: *id e vestigio Sacratissimae Maiestati et dominis regenti dominoque Ungnad significari curarunt et in eo, ut praesidio maturo et auxilio benigno a Sua Maiestate et dominis regentibus prospectum iri curaretur, partes suas interposuerunt. Koller i. m. V. k. 284. l.* Maga Ungnad többször járt lent az országban, több várat megvizsgált, jobb karba hozatalukról és az ország védelméről a helytartótanáccsal tanácskozott; ezen kívül többször írt a hadi tanács egyes várak védelméről, szekerek, lovak beszerzéséről, hadiszerek szállításáról. (*Országos Lár*, Nádasdy-levelek. Várday márcz. 20., 26., ápr. 22-én kelt levelei és több mandatum Sopron sz. kir. város levéltárában.)

elhanyagoltak és ezáltal az ellenségnek mintegy kiszolgáltattak, a helytartó és főparancsnok együtt vizsgálták meg a győngéket leromltatva, a jobb karban lévőket pedig átvéve, vagy megerősítetve.¹⁾

Hogy a hadakat annál jobban kézben tarthassák, Várday idejében már általános gyakorlat, hogy még a legfontosabb tiszti állásokat is a helytartó és főkapitány együtt tölti be, sőt hadakat is együtt fogadnak s fölöttük bíraskodási joguk van.²⁾

*Hadi
tisztek
kinevezése.*

Ők ezenkívül az ország nyugalma bízósító fegyverszünet órei, a melynek megsértése miatt, illetve sértetlen megtartása végett gyakran küldenek követeket a szultán budai helytartójához; a magyarországi tiszteket pedig szigorúan intik és büntetetik a fegyverszünet legcsekélyebb megsértése miatt is.³⁾

*Fegyver-
szünet.*

A török egyetlen gyanus mozdulatára azonban a legmakacsabbaknak is megbocsátanak, concentrálják ellene a hadakat, hogy törekvéseit meghiúsítsák, vagy pedig céljától a nagy készüléttel elriaszassák és rajta vannak, hogy

¹⁾ 1538: VII., 1546: XLII. és XLIV., 1547: III., XV—XVII., 1550: LXIX. t.-cz. *M. O. E.* III. k. 112., 152., 156. *Magyar Sion* IV. k. 379. *Codex* 15, 52, 54, 56, 58, 130, 306, 313, 314. *Nádasdy-ltárban* Várday 1546. VII/14. és 1547. IX/1. kelt levelei. Hasonlóan a helytartó fékezi meg a lázadókat. Ezt már Báthory megtette a Sternberg-féle lázadás alkalmával, (Orsz. ltár. Ferdinánd 1529. máj. 10-én kelt levele.) Várday pedig a Keglevich, Podmaniczky. Bebek és Balassa-félét. (Nádasdy-ltár Várday 1543. III/2., III/26., 1545. VIII/21. kelt levele.

²⁾ Erre igen sok adatunk van. Nagyjelentőségű, hogy még oly fontos állás betöltésével is, mint a dunántúli kapitányság, a helytartót és Salmot bízzák meg (*M. O. E.* III. k. 155. l.) Várparancsnokok kinevezésére olv. *Codex* 40, 41, 128, 139. stb. Hasonlóan a helytartó és Salm köt szerződést Balassa Menyhérttel, hogy 200 lovasával az egri expedícióhoz csatlakozzék. (*M. N. Múzeumi ltár*, Törzsanyag. 1548. máj. 28.). A hadak fogadására nézve olv. az 1547. évi nagyszombati országgyűlés iratait. (*M. O. E.* III. k. 156. l.) A hadak fölötti bíraskodására nézve v. ő. az Igazságszolgáltatás cz. fejezettel.

³⁾ A codexben több követutasítás található. A fegyverszünetet legkevésbébbé respektáló tisztek Magyar Bálint, Allya Mátyás, Dersffy Farkas, Dobó István és Zay Ferencz voltak.

a király előzze meg a törököt a fegyverszünet megsértésében,¹⁾ mert a török elfoglaltságában jó alkalmat látnak az ország megszabadítására.

*A helytartó
a nemzet
elfogadás
szerint.*

Eddig tart a helytartónak a király által is elismert hadügyi hatásköre. A nemzet azonban nem elégszik meg ezzel sem; a helytartóban *tényleges* hadvezért akar látni, olyant, a milyennek a királyt még mindig képzelni szereti, mert a helytartóban nem a legfőbb közigazgatási tisztviselőt, hanem minden téren a király helyettesét, mintegy a nádort, a *prorexet* látja, ezáltal is kifejezésre juttatva az idegenek iránti gyűlöletét, hogy az idegen, lármily derék főparancsnokot nem ismeri el az ország vezérének.

Királyi hatáskörében, tekintélyében lép elénk a helytartó azon országgyűlések végzéseiben, a melyek a korábbi határozatok²⁾ ellenére felhatalmazzák arra, hogy általános felkelést hirdethessen.³⁾ Sőt az 1547. évi nyitrai részgyűlés a török készülődésének hírére kötelezván a nemeseket arra, hogy addig is, a míg az adó begyűl, saját költségükön fogadjanak hadakat és ezekkel, valamint jobbágyaik ötödreszével *személyesen* hadba szálljanak, a vezetésre nézve úgy intézkedett, hogy álljon élükre a helytartó, vagy ha ezt előrehaladott kora miatt nem tehetné, a királyi hadak főparancsnoka, Salm Miklós, vagy pedig Báthory András vegye át a vezérletet; de ha ezek akadályozva volnának, *minden esetre a helytartó*.⁴⁾ Nagyjelentőségű határozat ez akkor, a mikor a helytartó egyházi személy és még hozzá 60 éves aggestyán! Mindennél jobban elárulja ez a nemzet azon óhaját, hogy a polgári és hadügyi kormányzat, sőt a *tényleges* hadvezetés is egy kézben, magyar ember kezében egyesüljön.

E vágy csak a Nádasdy nádorrá választása után teljesült, a mikor a király elismervén a nádori törvények azon

¹⁾ *Codex* 1550. augusztus havi levelek.

²⁾ Az 1542-iki beszercebányai, az 1543: XII. és 1545: XV. t.-cz. szerint általános felkelésnek csak akkor van helye, ha a király vagy fia *személyesen áll a had élére*.

³⁾ *M. O. E.* III. k. 49. l. (az 1546-iki orszgy.) és az 1547-iki nagyszombati orszgy. XVII. t.-cz.

⁴⁾ *M. O. E.* III. k. 79. l.

fontos intézkedését, hogy a király távolléte esetében a nádor az ország, sőt az országban lévő idegen hadak fővezére is, őt nem csak helytartójának, hanem főparancsnokának is kinevezte. Így győzedelmeskedett a nemzet fajszeretete, szokásaihoz és törvényeihez való szívós ragaszkodása; hogy pár év múlva még hosszabb időre megfosztassék attól, a mit oly nehezen vívhatott ki.¹⁾

---

¹⁾ *Függelék* XLIII. sz. 1550: I. t.-cz. Itt tartom megemlítenednek azt is, hogy Nádasdy alig foglalta el a nádori széket, Pallavicini Sforza örgróf megtagadta az engedelmeskedést. Erről Nádasdy jelentést tett úgy Ferdinándnak, mint Miksának, mire Ferdinánd szigorúan megróttá és engedelmeskedésre kötelezte Pallavicinit, mert a nádor az ország fővezére és az országban minden hadi tisztnek parancsol. *Bécsi udv. lár, Hungarica.*

IV. A helytartó adományjoga.

Mária adományjoga. Bár az 1485. évi nádori törvények a helytartónak nem engedik meg a koronára hárult javak adományozását és oly jogok gyakorlását, a melyek régi rendelkezések szerint kizárólag a királyt illették meg; ¹⁾ Ferdinánd mégis mindjárt első helytartójának, Mária királynénak korlátlan adományjogot engedett, csak azt kötve ki, hogy éljen azzal oly mérséklettel, a milyent róla feltételez és e jogát köztudomásra ne hozza, mert attól tart, hogy annyira elárasztják kérelmekkel, hogy ha mindenki kérését teljesíti, ő neki visszatérte után nem sok dolga marad a jószágok adományozásával.²⁾

A mint maga a királyné helytartósága, úgy ezen adományjog is ellenkezik törvényeinkkel; de a különös körülményekben, a párthívek nyerésére való törekvésben lelik magyarázatukat; de éppen azért, mert a helytartói adományjog szokatlan volt és mivel Mária nem is tette nyilvánossá e jogát, azt tapasztaljuk, hogy az alattvalók kérelmükkel rendszeren a távollevő Ferdinándhoz fordulnak és ő adak ki *udvari cancelláriája által* adományleveleket. Azonban Mária is gyakorolta az adományjogot,³⁾ s éppen e gyakorlat alapján utóda, Báthory István is nyert adományjogot, de csak 32 jobbágytelekig, azonfelül pedig csak királyi engedély alapján.⁴⁾

¹⁾ X. t.-cz.

²⁾ *Géva* i. m. I. k. 31. l.

³⁾ Hogy Mária gyakorolta is e jogot, arról csak néhány adatunk van. Legérdekesebb az, hogy inscribált is, így 1527-ben Póki János udvarmesternek Lébenyszentmiklóst. *Diplomata et literae regum*. Tom. II. M. N. Múzeum-Kézirattár. Ugyanott található az adományjog gyakorlására még egy példa az 1528. évből.

⁴⁾ *Függelék* VI. sz.

A következő helytartók is ugyanezen jogot nyerik¹⁾ és természetesen Nádasdy Tamás nádor is, mint helytartó.²⁾ Mily szorgalmasan gyakorolta ő e jogát, arról 1554—62-ből reánk maradt adománykönyvéből győződhetünk meg.³⁾ Gyakorolták ezt a következő helytartók is és mivel Habsburgházi királyaink idejében, ha nádor volt, az ex officio egyúttal helytartó is vala és így az említett korlátolt adományjogot mindig gyakorolta, a XVII. században kifejlődött az a téves jogi nézet, hogy az adományjog a nádori jogkörhöz tartozik. E téves nézet legelőbb az 1609 : LXVI., majd az 1659. évi XXX. ; 1681 : I. ; 1715 : V., XXXIII. ; 1723 : IV. stb. törvény-cikkekben fordul elő és azok révén jogi munkáinkba is belekerült. A kiváló gróf Czirákyé az érdem, hogy e confusióra rá mutatott ;⁴⁾ de azért e téves nézet napjainkban is előfordul, még pedig a középkori nádori adományokra való hivatkozással. Pedig a középkori nádori adomány nem közjogi természetű ; a nádorok ugyanis nem a koronára hárult javakat, hanem bírói működésük folytán birságul nyert saját birtokaikat adományozták.

A helytartói
és nádori
adomány.

Hogy a szóban forgó közjogi természetű 32 telek adományozása a helytartói, vagy nádori jog folyománya-e, a nádorhelytartók adománylevelei bizonyíthatják a legjobban. Első sorban is azonban a Báthory István példája, kinek nádorsága a közép- és újkort összekötvén, mindkettő joggyakorlatára a legmegbízhatóbb útbaigazítással és bizonyossággal szolgálhat.

A míg azonban hasztalan keressük oly adománylevelét, melyben nádori jogára hivatkoznék, helytartókorai adomá-

¹⁾ U. o. X., XX. és XXXVIII. sz. Fejtegetéseim további folyamán mindenik helytartó adományára hozok fel egy-egy jellemző példát. Bár a Thurzóéra is felemlíték egy esetet, de még sem tehetem, hogy egy tárgyánál fogva érdekes okleveléről meg ne emlékezzem. 1538. in festo beatae Elisabethae viduae kelt oklevelében Salgó Ferencznek adományozta Salgay Tamás birtokait, a ki egy leány elcsábítása és a született gyermek megölése miatt nota infidelitatisba esett. *Akadémiai kör.*

²⁾ U. o. XLIII. sz.

³⁾ *Országos levéltár* Nádori levéltár.

⁴⁾ *Conspectus juris publici regni Hungariae ad annum 1848.*

nyaiban az előttem ismert okleveleiben mindig hivatkozik arra, hogy a királytól nyert felhatalmazás folytán, *mint helytartó* adományoz; sőt azt is megteszi, hogy az adománylevelet csak patens alakban állíttatja ki, ezen záradékkal: *quam Sua Maiestas in formam sui privilegii redigi faciet, dum ei in specie fuerint reportatae*, és hogy nagyobb legyen a confusio, a datumnál a király regimenjével számít: *regnorum vero Suae Maiestatis Hungariae et Bohemiae* stb.¹⁾

Ugyanígy a király távollétére és helytartói jogukra hivatkoznak a Báthory után következő helytartók is, a mi annyira természetes, hogy csak futólag, a teljesség kedvéért emlitem meg²⁾; de azt hangsúlyoznom kell, mert a kérdésben nagy súlyjal bír, hogy adományaiban még Nádasdy is helytartói jogára hivatkozik: *»auctoritate locumtenentiae nostrae, qua in absentia S. M. ex gratiosa eiusdem annuentia utimur*, a mi által tanuságot szolgáltat arról, hogy nem nádori, hanem helytartói jogánál fogva adományoz, *hiszen kinevező oklevele is az adományjogot nem nádori, hanem helytartói hatásköre között sorolja fel.*

A hti
adományjog
és ország-
gyűlések.

A helytartói adományjogot természetesen az országgyűlések is elismerik. Legelőször az 1537. évi nyitrai részgyűlés 9. cikkelye említi³⁾: A magszakadás czímén tett, 50 vagy 60 jobbágytelket meg nem haladó királyi, vagy *helytartói* adományokat a régi szokás szerint publikálják.

Az 1542. évi beszterczebányai országgyűlés I. cikkelye a béke és egyetértés nevében azon várakat, mezővárosokat és falvakat, a melyeket az ellenkirályok, vagy azok *helytartói* hűtlenség czímén elvettek és saját híveiknek adományoztak, visszaadni rendeli.

¹⁾ Több adománylevele van a *M. N. Múzeum és Akadémia* levéltárában az 1528. és 1529. évből.

²⁾ A szokásos kifejezések *Regia auctoritate, quam praesenti absentia ex gratiosa Suae Maiestatis annuentia fungimur*; — *auctoritate S. M. in sua absentia nobis in hac parte attributa.*

³⁾ *M. O. E.* II. k. 31. és 51.

Az 1550. évi LXXVI. t.-cz. pedig a koronára hárult birtokok adományozására nézve azt rendeli, hogy tartsák meg a régi gyakorlatot.

Az előbbi két határozatból láthatni, hogy a helytartó adományozott 32 teleknél nagyobb birtokokat is, pedig erre nézve csak a Báthory auctoritása intézkedik, ezt azonban megtartották a következő helytartók idejében is. Az adatok bizonyossága szerint 32 telken felül az adomány a következő módokon történt:

*Adományjog
32 teleken
felül.*

1. a király meghagyja a helytartónak, hogy meghatározott egyénnek bizonyos birtokot adományozzon;¹⁾

2. a helytartó kér erre meghatalmazást. Így Várday Pál — mivel a régi, még Hunyadi János kormányzósága alatt kifejlődött gyakorlat szerint a 32 teleknél nagyobb birtokot megosztani és így adomány tárgyává tenni nem volt szabad — az 1546. évben a Dombó vára elárulása miatt hűtlenségbe esett Szörényi János birtokainak felosztására és hű szolgálinak leendő adományozására a királytól kért engedélyt.²⁾

3. Megtörténik az is, hogy az országgyűlés kéri fel a királyt, hogy a helytartót nagyobb birtok adományozására jogosítsa fel.³⁾

Bár a helytartók e jogukat csorbíthatlanul gyakorolták és annak jogosultságát mindenki elismerte, a birtokjogokban annyiszor tapasztalható óvatosság arra készteti az adományost, hogy birtokát jobban biztosítsa és a helytartói oklevelet a király által is megerősíttesse. Ilyen confirmatio gyakori a Liber regiusban. Így Báthory István mindjárt helytartósága kezdetén, 1528. márczius 22-én Kozmafalvi Dolgos Ambrusnak Ludányi Cheh Ambrus 32 telket meg nem haladó birtokát adományozza és őt a nyitrai káptalannal beiktattatja.⁴⁾

*Hűi adomá-
ny con-
firmálása.*

¹⁾ Így Várday Pálnak Lukács József részére 100 jobbágytelket. *Kaprinay gy. T. XXVIII. 155.*

²⁾ 1546. június 16. *Nádasdy-levéltár.*

³⁾ 1542. évi beszercebányai országgyűlésen kéri a rendek, hogy a helytartót hatalmazza fel arra, hogy Batthyány Ferencznek a tőle elvett Szerdahely és Bozók nevű mezővárosok helyett azt a 100 jobbágytelket adományozza, a melyet a király Sybryk Gergelynek adományozni rendelt. *M. O. E. II. k. 378. l.*

⁴⁾ *M. N. Múzeum, Törzsanyag.*

a melyet Ferdinánd 1532. április hó 26-án megerősít;¹⁾ Így erősíti meg 1550. márcz. 19-én a Várday Pálnak a Posgay Zsigmond és 1553-ban a Csukláz Tamás részére korábban kiadott adományleveleit.²⁾

Ez utóbbi megerősítések az adományozó helytartó halála után történtek; tehát hasonló eset ahhoz, a mikor a régi király adományát az újjal megerősítették. Ez is azt bizonyítja, hogy a birtokügyben érthető bizalmatlanság és királyi megerősítések nem praeiudicáltak a helytartói adományjognak. Ferdinánd helytartói e jogát respektálta a legjobban, úgy hogy egy alkalommal, a mikor Laszky Jeromosnak három falut akart adományoztatni, Herbersteint küldötte Thurzóhoz követségbe.³⁾

A helytartó minden jogkörére vonatkozólag van adatunk arra, hogy a király azt az auctoritással szemben megszorította, vagy abba beleavatkozott; de az adományjogra vonatkozólag ily adatot nem találtam. Ez természetes is, mert a távollevő és alattvalóit, különösen a kisebbeket nem ismerő király a jól értesült helytartó ezen jogának nem praeiudicálhatott azon elv megsértése nélkül, hogy jutalom csak érdemes embert illet, és ha 32 telken alul ő is adományozott volna, nem lehetett volna elkerülni azt, hogy ugyanazt a birtokot mindkettő másnak ne adományozza,⁴⁾ a miből sok confusio és vagy a király, vagy a helytartó tekintélyének megsértése származott volna. Ezért az adományjog a helytartóknak a király beavatkozásától legkevésbé korlátozott, gyakorlatban a legtisztábban érvényesülő joga volt. Miksa idejében történt ezen változás, a ki a 32 telken aluli adományozásra is befolyást akarván gyakorolni, az adományozás előtt információt

¹⁾ *Liber regius* I. k. 187. l.

²⁾ Az előbbi a *bécsi udvari kamarai* levéltárban (Lit. M. No 398.), az utóbbi *Pressburger Zeitung* 1785. évf. 34. l.

³⁾ Mein Siegmunden Freyherrn zu Herberstein Raittung und Anzeigen meines Lebens und Wesens. (*Kovachich*: Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke. 251. l.)

⁴⁾ Épen codexünkben is van adat arra, hogy a király ugyanazt a prépostságot kétszer adományozta el, a miből kellemetlen pör keletkezett.

kívánt helytartóitól a birtok minőségéről és nagyságáról s az illető érdemeiről is.¹⁾

Az adományjogból következik, hogy a helytartó 32 telket meg nem haladó magánadományozást, vagy szerződést consensusával megerősíthet²⁾ és fűsithat is (praefectio).³⁾

Híró
consensus és
praefectio.

Megvolt-e a helytartói birtokadományoknak az a hatálya, hogy jobbágyokat nemesekké tett, arról az I. Ferdinánd korában nincs semmi adatunk, de valószínűnek kell tartanunk.

Kiterjedt-e az adományjog a tisztségekre, arról határozott adatunk szintén nincsen. Hogy kisebb tiszteket a helytartó kinevezett, hogy az összes nagyobb tisztek és méltóságok (így különösen főispánok) a király távolléte alatt előtte tették le a hűségesküt, hogy még a horvát bán is állásáról lemondását neki adja be, ez mind nem bír oly bizonyító erővel, mint Zsigmond királynak helytartói részére adott felhatal-

Tisztségek
adományozása.

¹⁾ A Bornemissza Pál és Verancsics Antal részére adott auctoritas nem egyezik meg minden tekintetben. Könnyebb összehasonlítás czéljából álljon itt mindkettő: Quod habeat in absentia nostra ius conferendi personis dignis bona et iura possessionaria usque ad 32 colonos seu iobbagiones sessionatos non extendentia, quae non maiori sed in eo numero vel infra sive per notam infidelitatis sive per defectum seminis, aut alio quocumque iure et titulo ad sacram regni nostri Hungariae coronam collationemque nostram regiam legitime spectarent, ita tamen ut talis donatio prius non fiat, quam nos

Bornemissza :

Verancsics :

<i>si modo intra limites regni nostri</i>	— — — — —
<i>Hungariae vel Austriae praesentes</i>	— — — — —
<i>fuimus ;</i>	— — — — —

per eundem locumtenentem nostrum de qualitate et quantitate bonorum, de meritis item et conditione personarum fuerimus edocti idemque a nobis hac de re acceperit responsum et commissionem.

²⁾ Ujlaky Ferencz helytartó Kálnói Bornemissza Gergely egri várkapitány részére megerősíti Oláh Miklósnak még egri püspök korában tett adományát (egy egri ház, még egy kisebb ház, egy ház-hely, három szőlőföld) és ezen kívül egy szőlőt, egy házat, istállót és malomhelyet adományoz neki. 1554. január 20. *M. N. Múzeum, Törzssanyag.* Ez oklevél azért is érdekes, mert egyike Ujlaky utolsó okleveleinek. Ez adományt megerősítette Ferdinánd is. *U. o.* 1554. jún. 25. A helytartók ezen jogát tárgyalta és elismerte a sedes iudiciaria is. *L. a Codex* elejére írt bejegyzést. Idézve szó szerint a *Codex ismertetésében.*

³⁾ V. ö. az előbb említett bejegyzéssel.

mazása; ¹⁾ ilyen általános érvényű felhatalmazást pedig I. Ferdinánd korából nem ismerünk, úgy hogy valószínűnek kell tartanunk, hogy a kinevezési jogot csak egyes esetekre nyert megbízás alapján gyakorolták Ferdinánd helytartói.

*Bene-
ficiumok.*

Ezzel szemben azonban az **egyházi beneficiumok** adományozására kinevező okleveleikben általános érvényű és állandó felhatalmazást nyertek.

E jogot királyaink jutalmul híveiknek egyes egyházakra szorítva már korábban adományozták, ²⁾ sőt II. Lajos hadbászállása előtt a királyi kegyúri jog teljes gyakorlását Mária királynéra ruházta, ³⁾ úgy hogy egész bizonyosan következethetünk arra, hogy a mikor őt férje szerencsétlen esete az ország kormányzójává és Ferdinánd királylány választása után helytartóvá tette, e jogot tovább is gyakorolta. ⁴⁾

A Báthory kinevező oklevele azonban a beneficiumok adományozását csakis azokra szorítja, a melyeket a király már eligért. ⁵⁾

¹⁾ Praeterea eadem auctoritate eisdem nostris vicariis concedimus et plenam damus facultatem quoslibet honores, dignitates et officia in regnis nostris praedictis conferendi, concedendi quibuscunque personis maluerint et ab eisdem huiusmodi honores, dignitates et officia auferendi et tollendi prout eis videbitur expedire. *Fejér*: Codex diplomaticus. X/8. k. 548. l.

²⁾ *Fraknói*: A magyar királyi kegyúri jog cz. munkájában több példa található.

³⁾ *I. m. I. k. 217. l.*

⁴⁾ E mellett természetesen Ferdinánd is gyakorolta, ha épen valamelyik érdemes hívét ezzel lekötelezhette. Az 1527—1530. évekből több adománylevelének fogalmazata maradt meg. De Mária is gyakorolta e jogot. 1527. aug. 31. Bécsujhelyen kelt levelében írja Ferdinándnak: . . . »contuleramus magistro Gaspari capellano et confessori nostro, dum adhuc M. V. Pragae esset, canonicatum quandam in ecclesia Strigoniensi per mortem quondam magistri Nicolai Endredy tunc vacantem, super qua donatione literae etiam nostrae sunt emanatae;« kéri tehát, hogy másnak semmi esetre ne adományozza. *Bécsi udv. lár. Hungarica.*

⁵⁾ Idem de literis expectative super beneficiis est intelligendum, ut proxima quaque occasione hiis provideant, quibus nos huiusmodi literas gratiae expectative concessimus. *Függelék VI. sz.* Ilyen ígérvényes levél fogalmazata (Szalaháznak, Oláh Miklósnak, Pereghy Albertnek) az 1527. évből a *Bécsi udv. lárban* található.

Thurzó ezzel szemben már állandó jogot nyert arra, hogy a ius patronatus sérelme nélkül kisebb apátságokat és prépostságokat adományozhasson.¹⁾

A ius patronatus említése a Thurzó utóda, Várday Pál kinevező oklevelének előttem ismert egykorú másolataiból hiányzik,²⁾ más tekintetben azonban ugyanazon jogot nyeri, mint előde. Már ebből is következtethetnénk arra, hogy e pár szó csak a másoló tollában maradt, az eredetiben pedig benne volt; de még jobban meggyőz erről az, hogy Várday adományaiban a ius patronatust figyelembe vette,³⁾ épúgy halála után az ő auctoritása alapján működő kormánytanács is, a mely 1549. nov. 27-én kelt levelében arra kérte Salm Miklóst, hogy a keresztúri apátságot *»vigore iuris patronatus sui liberaliter nostra causa et ob eius merita«* — Fülöp barátnak adományozza.⁴⁾ Ha joguk lett volna a ius patronatus ellenére is adományozni, e kérés felesleges lett volna. Ez alapon a Várday kinevező oklevelébe fel is vettem adományjogának a ius patronatus által való korlátozását.⁵⁾ Annyival is inkább tehettem ezt, mert az az Ujlaky kinevező oklevelében is előfordul azon megtoldással, hogy adományjoga köréből Ferdinánd kivette az infulás és királyi kézen lévő apátságokat is.⁶⁾ Auctoritásának e részét, ha nem szó szerint is, de lényeges változtatás nélkül ismétli a Nádasdy,⁷⁾ éppen így a Miksa helytartói kinevező oklevele is.⁸⁾ Már ebből is következik, hogy a helytartók állandó jogáról van szó.

¹⁾ U. o. X. sz.

²⁾ U. o. XX. sz.

³⁾ Codex 124. sz.

⁴⁾ U. o. 172. sz.

⁵⁾ Függelék XX. sz.

⁶⁾ U. o. XXXVIII. sz.

⁷⁾ U. o. XLIII. sz.

⁸⁾ A Bornemissza Pál és Verancsics oklevelei az adományjogot a király előleges értesítésével korlátozzák. Auctoritásuk e pontja szó szerint megegyezik és így szól: *Quod habeat ius conferendi (praescitu tamen similiter nostro) beneficia ecclesiastica presbiteris catholicis idoneis et benemeritis in omnibus ecclesiis in manu nostra non existentibus et etiam in illis, in quibus domini praelati ius patronatus a nobis non habent, exceptis tamen praepositis ac abbatibus infularibus et maioribus.*

a mi felment attól, hogy annak gyakorlását egyes adatok felsorolásával bizonyítsam; de mégsem tartom érdektelennek a gyakorlás módját egy igen jellemző adattal illusztrálni. Várday az egri prépostságot Bentivoli Márk Antalnak, a turóczi pedig unokaöccsének, Tamásnak akarta adományozni. Azért Oláh Miklós egri püspökhöz fordult, hogy ius patronatusából kifolyólag ne hárítson ez elé akadályt. Ha kifogásokat nem tesz ez ellen, ő is neki és övéinek *nyövedelmező, zsiros beneficiumokat fog adományozni*.¹⁾

Nagyobb
beneficiumok.

Es Oláh Miklós aligha tett ez ellen kifogást. Hiszen ő különben is hálával tartozott Várdaynak. A király ugyanis, ha meg is tagadta a helytartóktól a nagyobb egyházi javadalmak adományozását, azoknak betöltésénél mégis kikérte és meghallgatta véleményüket. Így 1543. április 10-én értesítette Várdayt, hogy Oláh Miklós királyi tanácsosra, a kit ő az egri vagy erdélyi püspökségre ajánlott, figyelemmel lesz.²⁾ Ugyanazon év július 3-án pedig véleményét kéri, hogy Lőrincz fehérvári prépostot, vagy pedig Oláh Miklóst nevezze-e ki zágrábi püspöknek? ³⁾ És miután az utóbbit kinevezte, két év múlva a helytartó tanácsára egri püspöknek nevezi ki.⁴⁾ Ép így Várday ajánlja Zábordy Mátyás zágrábi kanonokot tinnini püspöknek,⁵⁾ Ujlaky Ferencz meg elődje unokaöccsét, Várday Tamást a turóczi prépostságra, a melyet még előbb ki kellett váltani a Mutnoky Mihály kezéből.⁶⁾

A király figyelembe is veszi a helytartók közbenjárását, sőt kérésükre egyéb esetekben felhatalmazta nagyobb beneficiumok adományozására is, ha már korábban el nem igényelte valakinek azokat. Így miután a szepesi prépost ellen főbenjáró ítéletet hoztak és a prépostság megüresedett, Várday arra kérte Ferdinándot, hogy hatalmazza fel arra, hogy ő

¹⁾ Si R. D. V. vel sibi, vel alicui ex suis in ecclesia nostra pingue aliquod et magnorum reddituum sacerdotium cuperet . . . *Codex* 124. sz.

²⁾ *Magyar Sion* 1866. évf. 285. l.

³⁾ *U. o.* 289. l.

⁴⁾ *U. o.* 290. l.

⁵⁾ *Codex* 84. sz.

⁶⁾ *U. o.* 287. és 301. sz.

tölthesse azt be; de Ferdinánd azt feleli, hogy szívesen teljesítené kérését, ha már régen még nem ígérte volna Izabella királynénak, hogy a szepesi prépostságra üresedés esetén azt nevezhesse ki, a kit akar.¹⁾

Bár itt-ott a beneficiumok adományozásában korlátozást is látunk, de tekintettel arra, hogy ezt a jogot Miksa is megadta helytartóinak, úgy a beneficiumok, mint 32 telekig a koronára hárult birtokok adományozását a helytartók elismert és állandóan gyakorolt jogának kell tekintenünk. Több ok feljogosítana arra, hogy a kegyelmezési jogot is ide soroljuk, de mivel arról részint már a bíróságnál szóoltunk, részint pedig a hűtlenek megkegyelmezése a helytartókat végeredményben a diplomatia terére vezeti és mivel a *ius gratiam faciendi* a helytartói auctoritásokban mindig különálló pont; a kegyelmi jog utóbb említett ágának érdekes külön fejezetet szentelnünk.

---

¹⁾ *Magyar Sion* IV. k. 287. l.

V. A helytartó és hűtlenek. Diplomatia.

A mohácsi vész után az országot elárasztó bajok okát a pártoskodásban, az ország megosztásában látták, és úgy az ellenkirályok, mint párthíveik, ha nem is ugyanazon indokokból, de egyforma vágygyal igyekeztek az országot egyesíteni. Az egyesítésnek pedig két módja van: harczban meggyőztetni, megadásra kényszeríteni, esetleg kiirtani az ellenpártot vagy pedig békés úton, ígéretekkel és adományokkal megnyerni.

Az ellenkirályok kezdetben főleg az előbbi úton haladtak; de kitűnt, hogy erejük annyira egyenlő, hogy egymás döntő legyőzésére, az országnak egy csapással való egyesítésére képtelenek és így a vérmes reményekről lemondva, egyre több figyelmet fordítottak pártjuk békés növelésére. E törekvésekre pedig nagyon kedvező volt a korszellem: az a szégyenletes önzés, a mely majd kivétel nélkül megszállotta akkor az emberek lelkét és arra készítette, hogy hűséget, hazafiságot nem tekintve a többet ígérőhöz csatlakozzanak. Ferdinánd korán felismerte ezt, úgy hogy testvéréhez, Mária özvegy királynéhoz intézett leveleiben az önzésről, a megvásárolhatásról, mint magyar betegségről ír, és a mennyire pénztárczája engedte, rajta is volt, hogy pártja növelésére azt kihasználja.¹⁾ Bizonyos, hogy ha lett volna elég eszköze a vásárra, akkor hamarább sikerült volna az ország egyesítése, de már az első években sem válthatta be ígéreteit, a mit nemcsak saját

---

¹⁾ Máriának, a ki egyes hívei megjutalmazását ajánlotta, írja 1527-ben: Mais madame il faut que la prouision se acorde aueques la burse. *Géray* i. m. I. k. 31. l.

leveleiből, hanem egyes magyar urak panaszaiából és fenyegetéseiből is megállapíthatunk. Szerencséjére azonban János király sem adhatott annyit, mint a mennyit ígért, úgy hogy e téren is erejük majd egyforma volt, eltekintve attól, hogy Ferdinánd nagy összeköttetései miatt több reményt nyújthatott. Ezenkívül volt még egy óriási előnye: kitűnő közigazgatási érzéke, a mely abban csúcsosodik ki, hogy a legcsekélyebb eszközt sem kicsinylette, a mely őt céljához, alattvalóit pedig boldoguláshoz vezethette. A jó adminisztrációval pótolta az anyagiakat és ezzel egykorú állítás szerint több embert megnyert, mint ígéreteivel és adományaival.¹⁾ Kitűnő közigazgatási érzékére vall, hogy távolléte idejére helytartóinak átengedte a legkirályibb jogot: a megkegyelmezés jogát is.

E jogot minden különösebb meghatalmazás nélkül gyakorolta Mária királyné és oszlopos hívei; természetesen gyakorolta Báthory István is, habár auctoritásában expressis verbis elő nem fordul,²⁾ de feljogosította arra megbízó levelének azon pontja, a mely által a király őt általánosságban, fenntartás nélkül minden ügyben helyettesévé nevezte ki. Nem fordult elő a kegyelmezési jog a Szalaházy-Thurzóféle ki-nevező oklevélben sem, és ezt ők megfelelő szabadsággal nem is gyakorolták. Legalább is a kenesei országgyűlés előtt, a hová mindkét párt megjelenendő volt és így párthívek szerzésére jó alkalom kínálkozott, felhatalmazást kértek arra, hogy az ellenpárttal szabadabban tárgyalhassanak és velük végérvényesen megegyezzenek,³⁾ a minek folytán Ferdinánd

Mária és
Báthory
kegyelmi
joga.

Thurzó-
Szalaházy.

¹⁾ L. erre vonatkozólag *A helytartó bírói jogköre* cz. fejezetet.

²⁾ Hogy erre legalább is szóbeli meghatalmazása volt, abból is biztosan lehet következtetni, hogy e jogot megkapta és gyakorolta Vingarti Horváth Gáspár erdélyi helytartó is. 1528. márcz. 12. kelt levelében megkegyelmezett például Czibak Imre váradi püspöknek: „assecuramus per praesentes reverendissimum dominum Emericum Czibak, episcopum Varadiensem auctoritate regia per Maiestatem Suam in huius modi assecuratione nobis adhibita et concessa” — hogy ha a király hűségére tér, semmi bántódása nem lesz „et Sua Maiestas mille iobhagiones sessionatos dare et conferre dignabitur.” *Bécsi udv. ltár. Hungrica.*

³⁾ *M. O. E. I. k. 342. l.*

Thurzó
kegyelmi
joga.

ily irányban adott is ki meghatalmazást,¹⁾ sőt biztosait, Herberstein Zsigmondot, Apafi Miklóst és Beck Márkot is megbizta ezzel.²⁾ Nemsokára pedig Thurzót helytartójának nevezvén ki, e jogot minden korlátozás nélkül adományozta neki. Így az ő és utódai: Várdai Pál és Ujlaky Ferencz auctoritásában megegyezően foglaltatik: quod habeat facultatem et plenam auctoritatem omnibus resipiscentibus et ad oboedientiam nostram redire volentibus nostra in persona gratiam faciendi.³⁾

Erre vonatkozólag a Thurzó kinevezése után tartott tractatus is kimondja, hogy »Ő Felsége akarata szerint azoktól, a kik hűségére akarnak térni, a kegyelem ne tagadtassék meg. Mihelyt ezek hűségre tértek és Ő Felsége kegyelmét megnyerték, semmiféle régi vétkeik és bűneik miatt személyükben és vagyonukban senki akadályozni és háborgatni ne merészelje őket, hanem majd Ő Felsége döntse el pörüket.«⁴⁾

Hasonlóan nagy kedvezményt adott a megtérő hűtleneknek az 1535. évi országgyűlés; mihelyt ezek a királytól, vagy helytartójától »pro ea, qua persona Regiae Maiestatis fungitur auctoritate« kegyelmet nyernek, annak kihirdetése után egy hónappal minden birtokukat visszanyerik,⁵⁾ bár ők is kötelesek az általuk hűtlenségük alatt jogtalanul elfoglalt birtokokat visszaadni.⁶⁾

A helytartók azon joggal, a melylyel őket a király és az országgyűlés felruházta, szívesen éltek; különösen Thurzó fejtett ki e téren nagy buzgóságot, a ki a hűtlenek megnyerésében már Ferdinánd koronázása alkalmával (Perényi koronaór) kitűnt és a Báthory helytartósága idejében is hol jószántából, hol a király megbízására a János pártjáról több embert elhódi-

¹⁾ *M. O. E.* I. k. 337. l.

²⁾ *I. m.* I. k. 341. l.

³⁾ *Függelék* X. XX. és XXXVIII. sz. E jognak minden korlátozás nélkül való adományozása ellentétben van a korlátolt birtokadományozási joggal. Magyarázatát csak a pártoskodásban lelhetné; mihelyt a pártoskodás szünni kezdett, a kegyelmi jog is ugyanazon korlát alá esett.

⁴⁾ *U. o.* XIII. sz.

⁵⁾ V. és LIV. t.-cz.

⁶⁾ VII. t.-cz.

tott.¹⁾ E működését helytartósága alatt még nagyobb buzgósággal, még szabadabban folytatta. Bár a fenyegetéstől, erélyes fellépéstől sem riadt vissza; de mégis inkább békés úton, jó szóval, ígéretekkel igyekezett királya pártját növelni. Ép erre vonatkozólag meggyőződéssel írja Nádasdy Tamásnak: »Solet enim interdum amica persuasio magnum quid efficere.«²⁾ Éppen ezért gondot fordított arra is, hogy azzal, a kit meg akart nyerni, csak abban az esetben végezte a tárgyalásokat személyesen, ha az illetőt jól ismerte, különben pedig annak jó barátait, rokonait bízta meg a tárgyalásokkal, úgy hogy neki több esetben csak a megerősítéssel, a megkegyelmezással volt dolga.

Buzgalmának, tapintatosságának tulajdonítható, hogy a Ferdinánd pártja, a mely éppen akkor, a mikor a helytartóságot átvette, annyira züllésnek indult, hogy a Ferdinánd letételéről is tanácskozott, rövid idő alatt nemcsak meggyarapodott, hanem meg is szilárdult. Thurzó nyerte meg ugyanis a János legkiválóbb párthíveit; így Nádasdy Tamást, Perényi Péterf, Török Bálintot, a Podmaniczkyakat, Balassákat stb. Természetes, hogy e hatalmas urak egy egész sereg embert vontak magukkal, ezenkívül pedig meghatalmazást nyertek arra, hogy hűtlenekkel szemben akárcsak a helytartó, a megkegyelmezés jogát gyakorolják. E következtetésre jogosít az a körülmény, hogy Ferdinánd Balassa Imre borsodi főispánt, alig hogy hűségére tért, 1540 augusztus hó 24-én felhatalmazta, hogy »mindazokat, a kik addig a néhai János király párthívei voltak, hűségünkre vonja és nekik nevünkben mindazon kihágásuk miatt, a melyet ellenünk és országunk koronája ellen elkövettek megkegyelmezzzen és őket szavunkkal biztosítsa, hogy néhai János király által adományozott birtokaikat nemcsak megtarthatják, hanem azokban meg is védelmezzük, csak hogy kötelezzék magukat hűségünkre és szolgálatunkra, minket törvényes, természetes uruknak, királyuknak elismerjenek és nekünk hűségesküet tegyenek.«³⁾

Az árpártólók és kegyelmi jogot nyernek.

¹⁾ Több adat található: *Bécsi udvari és Országos ltár. Történelmi emlékek.*

²⁾ 1541. jún. 3-án kelt levele. Orsz. ltár. Nádasdy-levelek.

³⁾ *Függelék XVIII. sz.*

Ugyanezt a jogot nyerte Perényi Péter is átpártolása után¹⁾ és kapták bizonyára még többen is.

Várday és
a hűtlenek.

A bíróság
hatása.

Igy nőttön nőtt Ferdinánd pártja, úgy hogy a Thurzó utódának, Várdaynak egy erős, fegyelmezett párt maradt örökségül, a melyre támaszkodva folytathatta elődje munkáját. Úgy ő, mint utóda, Ujlaky Ferencz a Thurzó tapintatával és szeretettel járnak el a hűtlennel szemben, a kiknek megnyerésére az igazságszolgáltatás újjászervezése és fellendülése új utat nyitott. Mert a helytartóbíróság igazságosságának, méltányosságának híre csakhamar elterjedt az ellenpárton is, úgy hogy még ellenfelek is bizalommal fordultak hozzája. Ezt pedig annál jobban teheték, mert a törvénykezés ideje alatt általános amnestia volt és különben is (mert az országgyűléseken meghatározott törvényt napokon kívül is a helytartó általában állandóan, megszakítás nélkül bíraskodott) bármily pártú pereskedő fél a helytartótól könnyen nyert *salvus conductust*.²⁾ Ha pedig a hűtlen megjelent Pozsonyban, jó alkalom nyílt arra, hogy a helytartó és bírósárai vele személyesen érintkezzenek és politikai meggyőződésére hassanak. Bármily igazságosnak is tüntetik fel magukat, de azért az igazság mérlegét is lelkiismereti furdalás nélkül billentették a hűtlen javára, csak hogy megnyerhessék.³⁾ Ily esetben aztán valószínűleg gondoskodtak arról is, hogy a pörvesztes felet valami módon kárpótolják. Így nem túloz Várday, a mikor Ferdinándnak figyelmét felhívja arra, hogy mennyire hozzájárult a helytartói bíraskodás uralma megszilárdításához.⁴⁾

A helytartót
az elpártolás
ellen.

A mily nagy gondot fordítanak a »megtért bűnösökre«, ugyanoly aggodalommal figyelnek arra is, hogy a hűségben mindenkit megtartsanak. A kiről észreveszik, hogy ingadozni

¹⁾ *Károlyi Árpád*: Adalék a nagyváradi béke történetéhez. Századok, 1878.

²⁾ *Salvus conductust* adtak ki a kapitányok, első sorban pedig a főparancsnok is; a helytartó csak pörös ügyekben szokott kiadni. L. különben *Codex* 116, 117. Pörös ügyben kiadott *salvus conductus*. U. o. 2. sz.

³⁾ Várday levele Nádasdyhoz. 1543. márcz. 2. *Országos Utár*. Nádasdy-levelek.

⁴⁾ *M. O. E.* III. k. 83. l.

kezd, a körülmények szerint jó szóval vagy szigorral igyekeznek reá hatni.

Igy például Várday Pál, a mikor Tornallyay János leveléből Murány vára átadása nehézségei miatt elkeseredést és elpártolási szándékot olvasott ki, neki, mint régi barátja fiának jóakarólag azt írja, hogy ő eddig is mindenben támogatta, a mennyire a körülmények engedték. Hogy nem sikerült jól minden, az nem rajta és nem a királyon mult. Ha ő most e miatt elpártol, ne gondolja, hogy az a királyra olyan nagyon kellemetlen és káros lesz, ha pedig hűségében megmarad, az ő atyai jóindulatáról biztosítja, mert őt, mint eddig, ezután is a legnagyobb jóakarattal támogatja.¹⁾

Ujlaky pedig biztos értesítést kapván arról, hogy Frater György a Kassán katonáskodó Serédy István közvetítésével tárgyalásba bocsátkozott Serédy Benedekkel Tokaj vára átadása végett; a Serédy család seniorát, Györgyöt kéri fel, hogy hasson oda, hogy ebből ne legyen semmi.²⁾

Ödönffy Lászlónak azonban, a ki Zemplén vármegyében egyedüli hive volt Izabellának és sok kellemetlenséget okozott, szigorú megbüntetését úgy a királynál, mint főparancsnoknál sürgette.³⁾

Különben eljárásukat nem lehet schema alá vonni; az mindig az illető súlyától és a körülményektől függött. A kire sokat adtak, azt mindenáron igyekeztek megnyerni, vagy a hűségben megtartani, még pedig a lehető legszebb eszközökkel; a hol azonban a jó szó nem használt és kisebb emberekkel szemben, különösen olyanokkal, a kiket volt mivel üstökön tartani, szigorúbban bántak el.

Hogy ez ellentét annál szembetűnőbb legyen, elégséges az 1532. évi tractatusra⁴⁾ utalnom, a mely a világi hűtlenekkel szemben a legmesszebb menő liberalitast fejt ki, az egyháziakkal szemben pedig, a kik a beneficiumok révén függő viszonyban voltak, igen szigorú. Míg világiaknak utána járnak, vagy járatnak s ígéretekkel halmozzák el, az említett tractatus

¹⁾ *Codex* : 59. sz.

²⁾ *U. o.* 238. sz.

³⁾ *U. o.* 119, 120.

⁴⁾ *Függelék* XI. sz.

utasítja a helytartót, hogy a sághi és turóczi prépostot és az esztergomi káptalant idézze maga elé, hogy a hűtlenség, illetve elpártolás gyanuja alól tisztázzák magukat és csak úgy kapják vissza birtokaikat, ha ezt megtették és jövődó hűségükre elégséges biztosítékot nyújtanak.

A király
beavatkozása.

Bár a helytartók a megkegyelmezés jogánál fogva eléggé figyelemmel sem kísérhető nagy hatással voltak arra, hogy a Habsburgok uralma megszilárdult, kegyelmi jogukat mégsem gyakorolhatták oly feltétlen függetlenséggel, a mint azt auctoritásuk után várhatnók. Ez különösen alá volt vetve — mint általában más jogkörük — a király időleges rendelkezéseinek. Minél rosszabbul állt pártja és minél távolabb volt az országtól, helytartóinak annál több jogot engedett, ellenkező esetben pedig megvárta azt, hogy neki még az előzetes tárgyalásokról is jelentést tegyenek és a megkegyelmezést reá hagyják, úgy hogy ily esetekben a helytartó csak közbenjáróként tűnik fel. De erre nagy szükség is volt oly esetekben, a mikor nem a kegyelmen, hanem a kegyelemre térő nagy követelésein: a megtérés árán fordult meg a dolog, mert erre nézve a helytartó 32 telken felül nem intézkedhetett, az auctoritásban biztosított kegyelmi joga pedig az illetőt nem elégítette ki.¹⁾

Mily különbség van mindezek miatt az auctoritas ismert pontja és a gyakorlat között, egy pár példa a legjobban bizonyítja.

Azon kor egyik legsúlyosabb, de legdrágább embere is, Perényi Péter már az 1534. évben kész volt arra, — nem tudni mily feltételek ellenében — hogy a Ferdinánd hűségére tér. Thurzó erről jelentést tett, Ferdinánd pedig vagy a bér nagysága miatt, vagy azért, mert Perényiben amúgy sem bízott, azt parancsolta, hogy a tárgyalással hagyjon fel. Erre Thurzó, a kinek akkor más sérelmei is voltak, tisztéről le akart mondani, a mit Ferdinánd nem fogadott el, Perényire vonatkozólag pedig azt írta, hogy a megkegyelmezéssel addig akar várni, a míg Bécsbe visszatérve, velük ez ügyben szemé-

¹⁾ Az illetők *gratiam et liberalitatem* Suae Maiestatis sentire akarták. *Tört. Tár*, 1893. 255. l.

lyesen tárgyalhat.¹⁾ Tényleg meg is kegyelmezett neki, teljesítve nem éppen szerény kívánságait is.²⁾

A Várday helytartósága alatt pedig többek között a Forgáchok akartak a Ferdinánd hűségére térni, kértek is kegyelmet, de ezt nem a helytartó, hanem többszöri közbenjárására a király adta meg.³⁾

Természetes, hogy minél jobban megszilárdult pártja és minél kevésbbé veszedelmes ellenfelei voltak, annál kevesebb jogot engedett helytartóinak. Ennek legkétségtelenebb jele az, hogy Magyarország és Erdély egyesülése és így hatalmának majdnem az egész országon történt elismerése után Nádasdy Tamás kegyelmezési jogát már az auctoritásban is annyira megszorítja, hogy csak kisebb hűtlenségi esetekben oly embereknek kegyelmezhet meg, a kiknek 32 teleknél kevesebb birtoka van.⁴⁾ Ez által azon ellentét, a mely a korábbi helytartók auctoritása szerint az adományjog korlátoltsága és kegyelmi jognak elvben korlátlansága között volt, megszűnt és a két adományjog⁵⁾ egysége folytán Nádasdy a király beavatkozásától menten gyakorolhatta a neki engedett kegyelmezési jogot. A későbbi helytartók pedig a pártoskodás megszűnte után hűtlennel szemben egyáltalában nem nyertek kegyelmi jogot, hanem csak bírói ítéletek ellen bűnügyekben 32 teleknél kevesebb birtokú nemesekkel szemben.⁶⁾

Nádasdy
és helytartó-
utódai
kegyelmi
joga.

Minthogy a helytartóknak kötelessége a belbékének és az ország nyugalmanak megőrzése, nemcsak egyes hűtlennel, hanem nagyobb tömegek megnyerésére, ha pedig ez nem sikerült, sőt az ország nyugalját, a király híveinek bizton-

Diplomatia.

¹⁾ *Függelék* XV. sz.

²⁾ L. *A helytartótanács története* cz. fejezetet.

³⁾ *Codex* 33, 37. sz. Több adatot találtam munkám nyomtatása közben, a melyekből világos, hogy itt nem politikai hűtlenségről, hanem büntettről van szó és így helyén valóbb lett volna ezt a bíróságnál felemlíteni.

⁴⁾ *Függelék* XLIII. sz.

⁵⁾ Mert a kegyelmi jogot már birtokjogi kapcsolata miatt is annak kell tekintenünk.

⁶⁾ Bornemissza és Verancsics többször idézett kinevező oklevele e tekintetben egybehangzó.

ságát veszélyeztették, megsemmisítésére is gondja van.¹⁾ Már a hadügy tárgyalásánál láttuk, hogy mily szigoruanjárnak el a Sternberg, Bebek, Keglevich és Podmaniczky-féle lázadás, illetve összeesküvés ellen, de nem megsemmisíteni, hanem első sorban egyezkedni, hűségre téríteni törekszenek őket. Egyezkednek nemcsak kisebb csoportokkal, hanem az ellenpárt egész tömegével, illetve azok megbizottaival. *Igy emelkedik a hűlennel szemben gyakorolt kegyelmi joguk diplomatai magaslatra.*

E téren is kegyelmi joguk és a király időleges megbízásai folytán számottevő szerepet töltenek be, határügyekben pedig mint bírák és a hadügyben gyakorolt jogaik kapcsán mint az ország biztonságának és később a törökkel kötött fegyverszünet őrei. E működésüknek azonban nem állapíthatjuk meg pontosan természetét és határait, mert a királynak helytartóihoz intézett mandatumai nem maradván reánk, nem tudjuk, hogy mit cselekszenek időleges megbízásból és tisztükből kifolyólag.²⁾

1. kegyelmi

Szalaházy és Thurzónak a kenesei és bélavári gyűlésen kifejtett tevékenységéről már emlékeztem; nagyobb jelentőségű ennél az, hogy Thurzó alig foglalva el helytartóságát, a János király követivel tárgyalni kezd,³⁾ a mit tulajdonképpen kisebb-nagyobb félbeszakításokkal még a létrejött fegyverszünet után is folytatott 1535-ig, a mikor ő és a János király követei: Brodarich, Frangepán és Verbóczy nagy fénynyel Bécsben megjelenván, Ferdinánd személyesen kezdett velük tárgyalni, de eredménytelenül.⁴⁾ Ezután meg a Thurzó kezé-

¹⁾ Első azonban a békés egyezkedés. Ezt még a háború megkezdése után is többször megkísérelték. Elvüket híven kifejezi egy követutasítás a lázadó Bobek ellen: Cum autem omnino evitandum sit tali tempore, ne in hac paucitate virorum militarium ex hoc regno ad arma invicem concurratur, sed *Christiani sanguinis effusio adversus hostes communes reservanda sit*, propterea uti antea per nuncios... sic et nunc diligenter hortatur stb. *Történelmi Tár*, 1893. évf. 252. l.

²⁾ Néhány mandatumot ismerünk (olv. *Magyar országgyűlési emlékek és Magyar Sion* IV. k. 601. l.) és néhányra codexünkbe foglalt levelek hivatkozásaiból következtethetünk.

³⁾ *M. H. H.* XXV. k. 317. l. és *Függelék* XII. sz.

⁴⁾ *Ötáry*: A M. T. Akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai II. k. 66—68. l.

ból a békétárgyalás szálai a lundi érsekébe mennek át, a kinek közreműködésével hosszas, keserves tárgyalások után végre létrejött a nagyváradi béke.¹⁾

János király halála után, mivel a nagyváradi béke az életbe nem mehetett át, tovább tartván az ellenségeskedés, az új helytartó, Várday Pál, hol királyi megbízásra, hol a nélkül, többször tárgyalt Izabellával és Frater Györggyel.²⁾

Diplomatiai magaslatra emelkedett bírói működése révén egyes határpörökben, a mikor az ország határainak épségét nemcsak a szomszéd tartományok kormányai, de a királylyal, mint ama tartomány fejedelmével szemben is igyekezett megvédeni.³⁾

2. bírói
joggal

Hasonlóan diplomatiai működést fejt ki akkor, a mikor a határok vizsgálatára kiküldött bizottságokat a királytól nyert utasításai mellett pótutasításokkal látja el,⁴⁾ a királyt pedig buzdítja éppen a határok épségére való tekintettel, hogy a 13 szepesi várost váltsa ki és a lengyel királylyal lépjen szövetségre.⁵⁾

3. határ-
igazságtal

Mindezen ügyekben és kereskedelmünk védelmében is ⁶⁾ többször vált levelet a szomszéd országok, de különösen az örökös tartományok kormányzóival. Hogy ezen érintkezés barátságos legyen a magyar és osztrák kormány között, azt külön is utasításba adta Ferdinánd.⁷⁾

4. az ország
érdekei
védelmével

Mint a fegyverszünet órá önállóan igen gyakran küldött levelet és követeket a budai basához, mint a szultán magyarországi helytartójához és más basákhoz is.⁸⁾ Ez utóbbi téren

5. fegyver-
szünettel
kapcsolatban

¹⁾ *Századok* 1878. évf. Károlyi Árpád: Adalék a nagyváradi békéhez.

²⁾ A régebbiekre adat található a Nádasdy Itárban és *Történelmi Tár* 1893. évfolyamában Frater György leveleskönyve címen, az újabbakra meg Codex 24, 28, 29, 66, 69, 71, 100, 110, 319. sz.

³⁾ Adatok idézve az *Igazságszolgáltatás* cz. fejezetben.

⁴⁾ Codex 202, 214, 223. sz.

⁵⁾ Codex 67, 138. sz.

⁶⁾ Codex 47, 212, 224, 226, 270, 310, 322. sz.

⁷⁾ *Függelék* XXIII. sz.

⁸⁾ E működésének egész terjedelmét feltüntetik Codex: 16, 20, 42, 43, 47—49, 51, 95, 112, 114, 115, 129, 136, 137, 141, 165, 166, 169, 170, 186, 187, 188, 190, 201—203, 208, 223, 229—232, 239, 243, 245, 248—250, 264—266, 268, 271, 272, 282, 284, 291, 324, 333. sz.

annyira függetlenül működik, hogy vissza meri tartani a királynak a budai basához szóló levelét,¹⁾ sőt a királynak szóló levelet is felbont.²⁾

Bár a király a hadüzenet és békekötés fontos jogát generaliter nem engedte át helytartóinak,³⁾ sőt volt idő, a mikor a legfontosabb téren mellőzni akarta a magyarokat s különösen a béke, illetve fegyverszünet kötésére vonatkozólag meghallgatásuk nélkül határozott (1547.); de a helytartótanács ez ellen többször felszólalt és még követküldés alkalmazásával is megkívánta, hogy a követutasításra nézve a király őket meghallgassa s a követségben magyar embert is alkalmazzon.⁴⁾

A mikor az ötéves fegyverszünet a törökök excessusai miatt (Szolnok megerősítése, fenyegető mozdulat Eger ellen) bomladozni kezd, a helytartótanács Ujlaky alatt, határozottan követelőleg lép fel, hogy a törököt megelőzzük és az amúgy is kikerülhetetlen összeütközést a törökre nézve kedvezőtlen időben mi kezdjük meg.⁵⁾ A fegyverszünet felbontása után pedig, a mikor a török egyre kíméletlenebbül lépett fel, a Paduában tartózkodó Ferdinándhoz fordul és a német birodalomhoz »locumtenens et consilarii suo et totius eiusdem regni nomine« aláírással, tehát saját neve alatt, segélyért írt levelét megküldi,⁶⁾ egy pár nap múlva pedig ugyanezen kéreással szintén a saját neve alatt a német birodalmi fejedelmekhez fordul.⁷⁾ Már ezzel is kifejezésre jut, hogy az országot a külfölddel szemben bizonyos körülmények között (!) képviselheti. Ugyanez fejeződik ki akkor is, a mikor Szalaházy és Thurzó

Az országot
képviselek.

¹⁾ U. o. 282. sz.

²⁾ U. o. 248. sz.

³⁾ Egyes eseteket l. a *Helytartó és hadügy* cz. fejezetben.

⁴⁾ Erre nézve országgyűléseink történetében több adat található; ép úgy elszórva a Codexünkben is. Legérdekesebb 42. és 48. sz.

⁵⁾ Az erre vonatkozó adatok CLXVII. l. 8 jegyz. és a *Helytartó és hadügy* cz. fejezetben idézve.

⁶⁾ 1552. jún. 10. és 11-én kelt levelük a *bécsi udvari levéltár* Hungaricái között.

⁷⁾ Aláírás: Locumtenens et consilarii Sacrae Regiae Maiestatis in Hungaria. Datum: 1552. jun. 21. Pray; Epistolae procerum II. k. 922. l.

saját nevükben szólítják fel Zsigmond lengyel királyt, hogy a Ferdinándhoz küldött, de útközben elfogott és Árva várába zárt magyar követeket bocsáttassa szabadon ¹⁾ és a midőn Hyeronimos de Zara császári követ a törökkel kötött fegyverszünetről ²⁾ és maga a császár, V. Károly, *közvetlenül őket* informálja helyzetéről és terveiről. ³⁾

Úgy ezen, mint az idegen kormánysszékekkel, illetve helytartótanácsokkal és a budai basákkal már ismertetett összeköttetése, a helytartótanácsnak széles körben elismert tekintélye mellett bizonyítanak; de e tekintély nem hat addig, hogy az országot nemzetközi szerződések, fontosabb államokmányok kiállítása által is képviseljék. Ily esetben a királyt kéri fel, hogy azokat neve és pecsége alatt expedíaltassa, ⁴⁾ vagy ha országgyűlési határozatot hajt végre, az országgyűlés nevében ír. Így a szentszékhez a győri püspök kinevező oklevelének díjtalan kiadása végett. ⁵⁾

Összefoglalva az elmondottakat, látjuk, hogy a hűtlenek megkegyelmezési jogát a helytartók a pártoskodás miatt, a birtokadomány jogával ellentétben, korlátlanul nyerték; de éppen ez ellentét miatt korlátlanul nem gyakorolhatták. Azonban a mint a pártoskodás szünni kezdett, e joguk is korlátozást szenvedett, majd pedig meg is szűnt, úgy hogy e jog gyakorlása a Ferdinánd korának egyik specialitása. Első sorban e joguk vezeti a helytartókat a diplomácia terére, a melyen bírósági és hadügygyel kapcsolatos jogaikból kifolyólag számottevő szerepet töltöttek be. Ez azonban később szintén sok korlátozást szenvedett, úgy hogy mindaz, a mit e fejezetben elmondottam, az a többi helytartói jogkörrel ellentétben, annyira kapcsolatos a korviszonyokkal, hogy azok megváltozása után, mintegy önmagától megszűnik, úgy hogy már a Miksa korában hasztalan keressük.

¹⁾ *Óváry*: A M. T. Akadémia tört. biz. oklevélmásolatai 209. sz.

²⁾ *Pray* i. m. II. k. 34. l.

³⁾ *Pray* i. m. 127. l.

⁴⁾ Codex 138, 221. sz.

⁵⁾ *U. o.* 131. sz.

VI. A helytartó és pénzügyi administratio.

Még Ferdinánd megállapodásra sem jutott, hogy regensburgi tartózkodása idejére kit nevezzen ki helytartójának, a mikor az 1528. évi budai országgyűlés kérésére az ország jövedelmei kezelése végett szervezte a magyar kamarát ¹⁾ és már az 1528. év január 8-án utasítással látta azt el. ²⁾ Bár ez utasítás csaknem hű fordítása a cseh kamara 1527. évi utasításának, de annak szelleme mégis megfelel a budai országgyűlés előterjesztésének, mert abban a rendek elismerték, sőt a multon okulva, kívánták is, hogy a kamarával csak a király rendelkezze. Így nem tekinthették közjogi sérelemnek, ha azt a király az udvari kamara felügyelete alá helyezte, a mi által egyik legerősebb láncszemévé vált azon központosító törekvéseknek és szervezetnek, a mely Magyarországot gazdaságilag is Ausztriához fűzte.

*Ferdinánd
első
kamarája.*

Ha azonban Ferdinánd intézkedéseiben, közigazgatási reformjaiban a központosítási törekvés szembeötlő is; de őt nem szabad minden áron újítani, centralizálni akaró embernek tartanunk. Egész uralkodása azt bizonyítja, hogy a reformálás

¹⁾ *M. O. E. I. k. 198. l.*

²⁾ Az utasítást említik és elég bőven méltatják: *Oberleitner* (Österreichs Finanzen und Kriegswesen unter Ferdinand I.), *Tanárky Gedeon* (Ausztria pénzügyi történetéből I. Ferdinánd alatt. Budapesti Közlöny 1867), *Thallóczy Lajos* (A magyar kamara haszna), *Rosenthal* (Die Behörden-Organisation Kaiser Ferdinands I.), a ki összehasonlítva a cseh kamara utasításával, azt találja, hogy a kettő csaknem szóról szóra megegyezik. (63—96.) Die Raitkammern című cikke 127. l. és a cseh kamara utasítása 231. l. Röviden említi *Acsády* is (Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt).

heve nem ragadta el annyira, hogy a körülményekkel számot vetve a nehézségeket és akadályokat ne mérlegelte volna. Eppen ezért centralisáló törekvéseitől a czélszerűség szempontjából néha-néha elállt.

Ezt az a sok következtetlenség és a körülményekkel való könnyed megalkuvás is szépen illusztrálja, a melylyel magyarországi pénzügyi politikájában találkozunk. E miatt történetelt meg az, hogy a helytartótanács is, a melynek pedig eredetileg a pénzügyi közigazgatásban nagyon kevés szerepet szánt, rendelkezési joghoz jutott, egy időre a kamara fölé került, azt utasításokkal látta el és az ország jövedelmeiből saját belátása szerint utalványozott. Ez pedig nemcsak az állítólagos központosítási törekvéssel ellenkezik, de ellenkezik azon kor felfogásával is, a midőn még az államháztartás és udvartartás szétválasztva nem lévén, az ország jövedelmei annyira a király magánjövedelmeinek tekintettek, hogy azokkal korlátozás nélkül, saját belátása szerint csak ő rendelkezhetett.

Hogyan jutott a helytartótanács a pénzügyi adminisztrációban is szerephez és ez mi módon nyilvánul, nem lesz érdektelen kifejteni.

A helytartó
és
pénzügyek.

A Báthory helytartóvá történt kinevezése alkalmával Gerendy Miklós erdélyi püspök, kincstartó elnöklete alatt a kamara már működvén, szükséges volt a két hatóság egymáshoz való viszonyát is szabályozni. Ezt meg is tette Ferdinánd a helytartótanács megbízólevelében.

»Jövedelmeink bevételeit és kiadását a kincstartóra és kamarai tisztviselőkre kell hagyni, a kik köteleességüket utasításaink szerint teljesítik; de a helytartó és tanácsosok buzgón segítsék őket tanácsaikkal és minden lehető eszközzel.«¹⁾

E záradék az, a mely a helytartótanács beavatkozására alapul szolgált, ezt pedig előmozdítják a körülmények. Legfontosabb ezek között az, hogy a kamara bevétele kezdetben oly csekély volt, hogy a legszükségesebb kiadásokat sem fedezte. Azért Ferdinánd eltekintve egyes apró esetektől (gyümölcs, borvásárlás a kamara által), az ország, sőt tartomá-

¹⁾ Függelék VI. sz.

nyai jövedelmei nagy részét is Magyarország javára, illetve a török háborúra fordította. Mindegy volt tehát reá nézve, hogy ki rendelkezik az ország jövedelmeivel, csak köz- és ne magánczélokra fordítsák. Mivel pedig állandó távolléte miatt se az ő, se az udvari kamara utasítását a háború annyi eshetősége és felmerülő költségekkel szemben mindig nem lehetett kikérni, feltétlenül szükség volt egy olyan intézményre, a mely őt ezen a téren is helyettesítse, ez pedig csak a helytartótanács lehetett. Ennek belátása folytán fejezi be Ferdinánd a helytartótanács megbízását oly általános felhatalmazással, a melyet az állami élet minden terére és így a pénzügyi közigazgatásra is érthettek: »Ha oly fontos ügyek merülnek fel, a melyeket a helytartó és tanácsosok elvégezni nem tudnak, kérjenek tőlünk tanácsot, de csak úgy, ha a késedelem nem rejt veszélyt«.

Ezen pont, Ferdinánd állandó távolléte és a gyarló, lassú közlekedési viszonyok folytán jut a helytartó e téren is nagyobb működési körhöz, mint azt a király előre tervezte.

Ez már Báthory alatt nyilvánul, a ki utasítja a kamarát a hadak fizetésére ¹⁾ és a jövedelmek hováfordításában is rendelkezik. ²⁾ És midőn a kamara Buda elfoglalása után megszűnik, ³⁾ a helytartótanács vezeti a pénzügyi adminisztrációt

¹⁾ Szerémi: Emlékek a Majthényi család levéltárából 1451—1728. 22. l.

²⁾ Majthényi Bertalan szegedi kapitány 25 lovassal el akarta raboltatni a csongrádi adót. Ezért megint őt Báthory, figyelmeztetvén arra, hogy az által a kisebbeknek is rossz példát ad *et camerarii R. M. si quid illis ad necessitates regni dandum iniungimus*, huiusmodi turbatione et molestatione subsidii R. M. se excusent. U. o. 24. l. Művem nyomtatása közben a bécsi udvari és kamarai levéltárban újabban végzett kutatásaim alkalmával a kamara viszonyait is tanulmány tárgyává tettem. A mit itt elmondok, minden megáll; de még annyi lenne az elmondani való, hogy külön értekezés tárgyává fogom tenni.

³⁾ Mint fatal intézmény a szükség által is kényszerítve túlságos buzgalommal szedeti az adót. Az 1530. pozsonyi országgyűlés jellemzően írja felterjesztésében: *Regnum Hungaria, ea praesertim pars, quae in potestate est M. V. nunquam tot et tam acerbis exactionibus vexata est, quantis a coronatione M. V. — per camerarios, dum erat camera. M. O. E. I. k. 274. l.* Ez egyúttal a legjobb bizonyosság is a kamara megszűnéséről.

részint a megyék, részint a kapitányok segítségével, mignem Ferdinánd a Báthory István halála után kinevezett helytartók: Szalaházy Tamás és Thurzó Elek tanácsára Pemflinger István elnöksége alatt, most már a bécsi kamara mintájára újjászervezte azt. A Thurzó helytartósága idejéből alig van adatunk — személyi vonatkozásoktól eltekintve, mert ő volt Ferdinánd egyik legbőkezűbb hitelezője — a helytartó és kamara viszonyára. De mégis akad két nagyon értékes adat: Thurzó kiküldi Albert pécsi prépost, kamarai tanácsost, hogy Laky Balázs pannonthalmi várnagy számadásait megvizsgálja,¹⁾ tehát ebből általánosságban következtethetünk, hogy rendelkezik a kamarásokkal! A másik adat még sokkal fontosabb: a király 1538. szept. 1-én kelt levelében őt bízta meg, hogy a sellyei gyűlés által megajánlott adó behajtásáról és a kamarának leendő átszolgáltatásáról gondoskodjék.²⁾

*Ferdinánd
második
kamarája.*

A következő helytartók idejéből már több adatunk van, úgy hogy a helytartótanács befolyásának főbb irányait megállapíthatjuk.

A helytartótanács felügyel és befolyást gyakorol az adó behajtására. Az említett sellyei gyűlés után nyert hatáskört még jobban kiterjeszti és határozottabban körvonalozza Ferdinánd az 1543. évi utasításában, a melyben a helytartóra bízván a honvédelmi felügyeleti jogot, annak részletezése után így folytatja: Hogy mindezekről helyesen gondoskodhassék, különös gondja legyen a helytartónak és tanácsosoknak arra, hogy úgy az előbbi, mint későbbi 2 frtnyi rovás és a pozsonyi (1542.) országgyűlés által megajánlott hatvanad mindenütt idejében behajtassék s a kamaraelnök és kirendelt kincstartók kezébe szolgáltatassék. Ez utóbbiak a fent említett szükségek (hadi költségek) és minden felmerülő költségek kifizetéséről az ország és Ő Felsége hasznára a helytartó és tanácsosok akarata és meghagyása szerint gondoskodni tartoznak. Ha pedig valaki a rovás és harminczad megfizetését elhanyagolja, kényszerítse rá minden módon a főparancsnok és hogy ez meg is történjék, arról a helytartótanács köteles

*A helytartó-
tanács és
adóbehajtás.*

¹⁾ *A pannonthalmi apáttság története* III. kötet, 785. l.

²⁾ *M. O. B.* II. k. 112. l.

minden személyválogatás nélkül gondoskodni... Ugyancsak ők gondoskodjanak arról, hogy a harminczadok jövedelmeit szolgáltatassák be, és a kik ez ellen cselekszenek vagy maguknak lefoglalnak valamit, a főparancsnok büntesse meg őket.¹⁾

Ez utasítás szellemében jár el Várday és Ujlaky. Így már 1543. márczius 20-iki levelében Nádasdyt szólítja fel, hogy minden lovasával Nyitrára menjen és hiúsítsa meg a hűtlen Podmaniczky Rafael terveit az által, hogy a Nyitra és szomszédos megyék adóit felügyelete alatt a dikátorok kezébe szolgáltatassák.²⁾ 1546-ban pedig ő küldi ki a Felvidékre Serédy Gáspárt és Pétervárady Balázs kamarai tisztviselőt az adó behajtására, melyet midőn Ferdinánd helyeslőleg vesz tudomásul, meghagyja, hogy ha Zala vármegyében az adót rögtön nem fizetik meg, küldje rájuk a főparancsnokot és királyi hadakat, mert nem tűrhetni, hogy az ország érdekei egyesek hanyagsága miatt kárt szenvedjenek.³⁾ Ez érdek megvédése végett küldi Ujlaky Báthory Andrást Abauj vármegyébe, annak megakadályozása végett, hogy Frater György ott ne szedessen adót.⁴⁾

Harminczad.

A mi a harminczadokat illeti pedig, azoknak behajtásáról⁵⁾ és kezeléséről egyenesen a helytartó ad ki utasítást⁶⁾ s ő védi a kamarát, illetve harminczadtiszteket, ha valaki nekik ellenszegült és kötelességük teljesítésében erőszakkal megakadályozta.⁷⁾

¹⁾ *Függelék* XXIII. sz.

²⁾ Ugyanily tárgyuak 1543. márcz. 26, júl. 10, 12, 25, 1546. aug. 4. és okt. 6. kelt levelei. Országos ltár. *Nádasdy Utár.*

³⁾ *Magyar Sion* 1866. 379. l.

⁴⁾ *Codex* 233. sz.

⁵⁾ *Deliberatio dominorum locumtenentis et consiliariorum Regiae Maiestatis de modo, quo in exactione tricesimae utendum stb.* 1540. márcz. 16. *Benignae Resolutiones* I. k. 34. l.

⁶⁾ *Czime: Instructio de modo exigendi tricesimas in locis consuetis nec non Jaurini et in oppidis Saagh, Baach, Sechen, Lossonz, Rymasombath ac alias ubicunque tricesimae regiae habentur, domino Paulo Bornemyza, praefecto tricesimarum earundem per dominos locumtenentem et consiliarios Regiae Maiestatis data.* Posonii 22. Februarii 1543. *Országos Utár, Benignae resolutiones* I. k. 52. l.

⁷⁾ Báthory András a trencsényi harminczad szedését akarta megakadályozni. Erről a kamara jelentést tévén, Ferdinánd többek között

Igy mint adóügyekben a király távolléte alatt legfőbb forum s egyúttal legfőbb bíró is, a helytartó mond ítéletet, ha az adóbeszedő, illetve beszolgáltató alispánok és a kamara között pör keletkezik.¹⁾

Hogy mennyi dolga akadt a helytartónak a pénzügyi administratio terén azon felfordult időben, a mikor a rablások, fosztogatások, illetéktelen adóbehajtásokkal és az országgyűlések aránylag óriási adómegajánlásaival szemben csekély volt a keresetforrás, bárki elképzelheti. A belbéke helyreállítása, egyes egyházi javadalmaknak az állam céljaira való lefoglalása,²⁾ a pénz javítása,³⁾ a szárazvámok eltörlésére hozott országgyűlési határozatok végrehajtása,⁴⁾ a kereskedelmi utak jobb karban tartása⁵⁾ és a mit első sorban kellett volna említenem, az akkori nemzetgazdasági felfogás szerint egyedül pénzteremtő kereskedelemnek és kereskedő városoknak megvédése és istápolása munkásságuk főbb irányai.⁶⁾

*Adó-
képeség
növelése.*

így válaszolt: Debebitis vos eo in casu regiminis nostri (= helytartótanács) Hungarici accedente consilio et auxilio eas inire rationes, quibus et impedita forte suborta removeantur stb. *Függelék XXVIII. sz.*

¹⁾ 1550. XXXIII. t.-cz. és *Codex* 262. sz.

²⁾ A király kezén több üresedésben lévő beneficium és püspökség volt, a melyeknek jövedelmeit az ország javára fordította. Így a pécsi, győri; egynéhányat inscribált, így az egrit Perényi Péternek, kinek halála után özvegyével az egri várra és püspökségre vonatkozólag egyezséget kötött, de a püspökséget egy ideig nem töltötte be és javait a kamarával kezelte. A helytartótanácsot és kamarát bízta meg ez időben, hogy tanácskozzanak arról, hogy hogyan lehetne azokat az országra nézve minél jövedelmezőbbé tenni. (L. *Magyar Sion* IV. 288. l.) Az egyházi javaknak az ország védelmére való fordításáról írt a pápának is. *Codex* II. rész 144. sz.

³⁾ Ez irányban majd minden országgyűlés kérését intézett Ferdinándhoz, Lócse városa pedig 1539-ben Thurzó Elekhez. *Lócse sz. kir. város ltára* IX. o. I. cs. 1. sz. *Függelék* XLII. sz.

⁴⁾ *Codex* 298. sz.

⁵⁾ Erre nézve szintén Lócse város levéltárában van adat. A város felkéri Thurzót a Lengyelországba vezető útnak helyreállíttatására. (VIII. o. I. cs. 7. sz.), a ki ezzel Lobotzky Mátyást bízta meg (u. o. 6. sz.).

⁶⁾ Erre nézve már egyes városok levéltáraiban több adat van. Egynéhányak felsorolását itt szemléltethetőség kedvéért nem mulaszt-

*Rendelkezik
az ország
jövedelmével.*

Míg az alattvalók keresetkéességét növeli és örködik az adók pontos behajtása fölött, *rendelkezik az ország jövedelmével is.* Ezt már a hadügy terén nyert jogai is involválják; az ország védelmére, a belbékére, várak jókarban tartására és bármily szegényes adminisztrációra pénz kellett. A míg azonban a nagyobb változás nélkül ismétlődő rendes szükségeket a király előre megállapított költségvetés szerint, távolléte alatt is kiutalhatta, a váratlanul felmerülő, előre nem látott költségek kiutalására csak az országban tartózkodó, az ország összes szükségleteit ismerő és a kincstár állapotáról is tájékozott hatóság képes. Erre a helytartónál illetékesebb közeg nem lehetett. És tényleg már Báthory István is — bár erre expressis verbis meghatalmazása nem volt — gondoskodik a hadak fizetéséről.¹⁾ Utódai pedig többször intézkedtek

hatom el. A városokra akkor kettős teher nehezedett: a súlyos adózás és falaiknak épségben tartása; ehhez harmadikul járult volna katonák kiállítása, sőt egyik országgyűlés szerint a polgárok személyes katonáskodása is, bárha a Ferdinánd elveivel ellenkezett a városi polgárok katonáskodása. Különösen a veszélynek jobban kitett városokban inkább idegen zsoldosokat tartott, hogy veszély idején a polgárok is közéjük állván, több védőkar legyen. (*Codex II. rész.*) Mind e terheket nem bírják és ezért az egyre súlyosodó adók ellen a helytartónál keresnek védelmet. Mivel azonban ez ügyben nem intézkedhetik, a királynak jóakarattal ajánlja kérésüket. Az indok rendszeren a kereskedelem istápolása és a falak jókarban tartására tett kiadásuk, esetleg pedig feldulatásuk. (*Codex 14, 15, 27, 99, 297, 306, 311. sz.*)

Érdekes az 1550, év közepe táján leégett Lőcse városával szemben magatartása. A mint a tűzvészről értesül, rögtön parancsot küld Szepes, Sáros, Liptó és Torna vármegyéknek és a királyi városoknak, hogy nyújtsanak segítséget nekik. (Lőcse sz. kir. város levéltára XI. o. I. cs. 7. sz.) Ügyüket ajánlja a királynak és maga is buzdítja őket. (*Codex 224, 226. sz.*) Legfontosabb azonban azon buzgóssága, a melylyel a városok kereskedelmét, iparát, keresetkéességüket és egyes kereskedőket védeni törekszik. (*Codex 47, 212, 224, 226, 270, 274, 310, 311, 318, 323. sz.*)

¹⁾ Majthényi Bertalan királyi tanácsos és Szeged kapitánya panaszolkodik, hogy nem kapott fizetést. A helytartótanács 1528. júl. 28-án kelt levelében megnyugtatta, hogy a kamaránál intézkedett. *Szerémi*: Emlékek a Majthényi cs. levéltárából. 22. l.

kisebb hadak, de még a Báthory András, Nádasdy, sőt Salm seregeinek,¹⁾ éppen így a tanács,²⁾ követségek és bizottságok³⁾ és még sok apróság fizetése tárgyában.⁴⁾

Az ország jövedelmei kezelésében gyakorolt jogával áll összefüggésben azon működése is, hogy új tisztviselők kinevezése alkalmával a tárgyalásokat ő vezeti a fizetési feltételekre vonatkozólag is,⁵⁾ és ő utalványozza ki fizetésüket. Erre vonatkozólag egy olyan adat, mint az, hogy *Bécsben (!) kelt levelében* Várday — és nem a király az udvari kamara vagy kancellária útján! — értesíti a magyar kamarát arról, hogy a Kisserényi Ferencz kamarai tanácsos fizetése évi 100 frttal felemeltetett,⁶⁾ méltán gondolkodóba ejt és megingatja azt a hitet, hogy Ferdinánd mellőzte a magyar hatóságokat és *következetes* központosító politikát űzött.

Mindezekből látszik, hogy a helytartótanácsnak a pénzügyi administrációban vezető szerepe van; oly vezető szerep, a melyet a körülmények és a király időleges engedélye adott neki. Nem csoda, ha éppen a körülmények nyomása alatt átlépték azt a határt, a melyen túl az akkori jogi felfogás szerint a király magánjogaiba ütköztek. És Ferdinándot ez oly érzékenyen érintette, hogy a kamarát utasítással látta el, a melyben a többek között a helytartótanács és kamara viszonyát is pontosan meghatározta.

*Ferdinánd
a helytartók
pénzügyi
jogát
megsorítja.*

Az utasítás 1548. év december 12-én kelt⁷⁾ és a kamarának határozottan meghagyja, hogy a helytartótanácsból csak a kormányzással összefüggő ügyekben fogadjon el utalványt és akkor is csak abban az esetben, ha erre vonatkozólag velük

¹⁾ *Nádasdy útár* 1543. júl. 4. és *Codex* 71, 79, 148, 294. sz.

²⁾ *U. o.* 25, (ülőkök) 55, 63 (Batthyány Kristóf), 133 (Révai Ferencz).

³⁾ *U. o.* 95, 162, 167, 199, 206, 240, 246, 256. sz.

⁴⁾ Ujlakynak kiterjedt figyelme például arra is, hogy a Várday halálának évfordulójára misét mondasson a kamara költségén. *Codex* 289. sz.

⁵⁾ *Codexünkben és M. O. E.* szétszórva igen sok adat.

⁶⁾ *Függelék XXI. sz.*

⁷⁾ *Függelék XXIX. sz.*

előre megegyezett, és azt két kamarai tanácsos aláírta. »De különben azt akarjuk és határozottan rendeljük, hogy a helytartótanácsnak ne legyen semmi joga jövedelmeink felett intézkedni és semmi más fizetési meghagyást ne intézhessen kamaránkhoz, mert azt kívánjuk, hogy az csak nekünk legyen alávetve. Ha tehát ezen rendeletünk ellenére valamely utalványt adna ki, azt előre haszontalannak és érvénytelennek nyilvánítjuk.«

Természetesen, a kamarának tetszett ez a függetlenítés, úgy hogy van is adatunk arra, hogy a helytartótanács felosztításának nem engedelmeskedett. Így pl. Pápa város, a mely azon időben nagyon sokat szenvedett, de azért megmaradt a Dunántúl elsőrendű erősségének, falai kijavítása érdekében adóelengedést akart nyerni. Kérését Nádasdy Tamás a hadügyre való tekintettel pártolólág terjesztette a helytartó elé, az meg a kamarához; de a kamara azt feleli, hogy a király határozott parancsa nélkül az adóból nem engedhet el.¹⁾ Még jobb példa, hogy a mikor Mekcsey István, a ki többször volt követ és az ötéves fegyverszünet alatt felmerült differentiák tárgyalására küldött biztos, a király szolgálatában szenvedett kárai megtérítését és fenntartására pénzt kért, azt a feleletet nyerte: »dominis camerariis, ut ipsi asserunt, integrum non sit pecuniam exponere absque expresso mandato Vestrae Maiestatis«. Úgy hogy a helytartótanács is csak úgy segíthet rajta, hogy ügyét a királynak ajánlja.²⁾ De ezen merev állásponton nem lehetett megmaradni, a mint mutatja az is, hogy az említett utasítás utáni időből is több helytartótanácsi utalvány maradt meg kisebb összegek kiutalásáról, a melyekben a tanács *ex auctoritate regia* intézkedik a kamarával,³⁾ de azért mégis csak megszűnt a helytartótanács, a kamara feje lenni. Ettől kezdve ugyanis — a mint már előre is bocsátottam — inkább csak indirect az adókra vonatkozó országgyűlési végzések végrehajtása, az adózók védelme, kereseti képességük emelése és bírói jogánál fogva gyakorol befolyást

¹⁾ Codex 297. sz.

²⁾ Codex 167. sz.

³⁾ Codex 146, 148, 152, 168, 240, 246, 289. sz.

a pénzügyi adminisztrációra ; a kamara pedig teljesen idegen befolyás, az udvari kamara hatósága alá kerül, hovatovább idegen tisztviselők árasztják el és kifejlődik az uralkodócsalád minden törekvését támogató, oly magyarellenos intézménynyé, a milyennek azt későbbi történelmünkben ismerjük meg. E függetlensége folytán történhetett meg aztán, hogy már Miksa korában a helytartótanácsnak is féltennie kellett tekintélyét és függetlenségét túlkapásai miatt.

VII. A helytartótanács kisebb hatáskörei.

Végrehajtó hatalom. A törvények, rendi és egyéni szabadság védelmezője. Közbenjáró a nemzet és király között. Országgyűlések összehívási joga.

A helytartó
a törvények
végrehajtója,

A helytartónak, mint *potestas executiva*-nak, ha meghatalmazásában szóval nincs is kifejezve, első feladata a királyi parancsok és törvények végrehajtása. Ily értelemben írja Várday Pál Nádasdy Tamásnak: »*Quoquo modo tandem curaremus mandata regia et publicas regni constitutiones ad exitum perducere*«. ¹⁾ Ebből következik, hogy codexünk leveleinek tekintélyes része a királyi parancsok, egy még tekintélyesebb rész pedig az 1548. és 1550. évi országgyűlések határozatainak végrehajtása tárgyában iratott.

és öre.

Mint a végrehajtó hatalom letéteményesének kötelessége a törvényeket megtartani és megtartatni. »*Maiestas Sua quoque serio mandat, ne tenorem articulorum vel minimum excedamus*« írja Ujlaky Zrinyi Miklósnak. ²⁾ Éppen ezért nem mernek kivételt tenni senkivel; de ha méltányossági okokból bizonyos esetben a törvényeket felfüggeszthetőknek tartják, vagy ha a körülmények törvényellenes intézkedést parancsoltak, rendesen a királyhoz appellálnak. ³⁾ Ez azt jelentené,

¹⁾ 1546. júl. 28-án kelt levele. *Országos Utár*, Nádasdy-levelek.

²⁾ *Codex* 298. sz. Valószínűnek tartom, hogy ilyen minőségükben ajánlotta *Syngrenius* bécsi nyomdász Werbóczy Tripartitumának 1545. évi kiadását Várdaynak és a tanácsosoknak, az 1561. évit pedig Nádasdynak. Ezzel is kifejezésre jut az, a minek kifejtését később találja az olvasó, hogy a helytartó e tekintetben örökölte a nádor jogkörét.

³⁾ Gyakori eset ez adó és bíráskodás, valamint a határigazítóbizottságok működésével kapcsolatban. Ezekről más fejezetben tettem említést.

hogy a királyt a törvények fölött álló hatalomnak tekintették; de azért adott esetekben vele szemben is igyekeztek a törvényeknek, az ország szokásainak és érdekeinek érvényt szerezni, mert uralkodik az a nézet, hogy a törvény a királyra nézve is kötelező. A cél érdekében pl. Várday Pál belement abba, hogy a király Perényi Péter özvegyétől és fiaitól oly feltételek ellenében szerezze vissza Egert, a melyeknek megtartása az ország törvényeibe ütközött volna; de a mikor a Perényiek abba a helyzetbe kerültek, hogy kénytelenek voltak az egyik feltétel megtartását követelni, éppen Várday figyelmezteti Ferdinándot a törvényekre s tanácsolja, hogy azt felelje nekik: *quod ab decreto regni Maiestati Vestrae discedere non liceat.*¹⁾

Midőn e nézet uralkodik, *mandata regia et regni constitutiones ad exitum perducere*... oly kötelesség, a mely kínos dilemma elé állítja a végrehajtót olyan uralkodó alatt, a ki az ország törvényeit nem ismeri vagy nem ismeri el.

Ferdinánd mindkét hibában szenvedett; de helytartói kivétel nélkül — ha egyik-másik túlságos alázatossággal is — kötelességszerűen hivatkoztak törvénytelen rendeleteivel szemben a törvényekre, és ha ez nem használt, ismételt rendeletét vagy végrehajtották vagy pedig tisztükről lemondtak. Tehát már Ferdinánd korában kifejezésre jut az az elv, a mely a helytartótanács 1723. évi szervezése alkalmával is alapelv maradt: hogy a helytartó *jelírhat a törvénytelennek vélt rendelet ellen, de megújítása esetén köteles azt végrehajtani.*²⁾

Mily alakban mondanak ellen a törvénytelen rendeleteknek, az azok lényegétől, tendenciájától, várható hatásától és az illető helytartó jellemétől függ.

Legszelidebb az ellenmondás, alázatos tanácsadás vagy figyelmeztetés alakjában akkor, ha kisebb jelentőségű személyi ügyről és tudatlanságról, illetve nem tendentiosus törvénytenségről volt szó. Egy pár ily esetet a helytartóbírótság ismertetése alkalmával fel is említettem, a melyekre itt több példa felhozása helyett elégséges hivatkoznom.

Komolyabbellenmondást hív ki az egyénisabadság és rendi

¹⁾ *Codex* 89. sz.

²⁾ Példa rá *Codex* 118, 179, 184. sz.

kiváltságok megsértése, a mely bármikor, de különösen a rendi felfogás korában igen feltűnő és megbotránkoztató törvénysértés.

Hozhatnánk fel erre példát a Báthory helytartósága idejéből is; de ő nádori tisztéből kifolyólag őre a törvényeknek és az ország szabadságának. A Thurzó helytartósága idejéből ismerjük már, hogy ő mily határozottan védte az ország törvényeit és az azok által biztosított egyéni szabadságot; láttuk, hogy mily férfiasan foglalt állást a Perényi elfogatásával szemben és a mikor ennek nem volt eredménye, lemondott tisztéről. A következő országgyűléseken pedig Várday állott azon párt élén, a mely Pekry Lajos és Perényi Péter szabadon bocsátását sürgette.¹⁾ Az ő helytartósága alatt történt, hogy a király parancsára Salm Miklós főparancsnok Pozsonyban, tehát a helytartótanács székhelyén, törvényszéki terminus alatt (a mikor általános amnestia volt) a Várday tudta nélkül a *pozsonyi bíróval (!)* fogatott el egy tekintélyes nemest, Seged Györgyöt. Maga a törvénytelen elfogatus, de még inkább annak annyi törvényt és szokást sértő alakja és mellőztetése a különben szelid Várdayt erőlyes tiltakozásra készíteti, és addig nem nyugszik, a míg szabadon bocsátását el nem éri.²⁾

Éppen így buzgólkodik török rabságban sinlódó magyarok: Majláth István,³⁾ Török Bálint⁴⁾ és Pekry János⁵⁾ és a komáromi parancsnok által elfogott Tordai Péter⁶⁾ kiszabadítása érdekében.

Védik az országlakókat, de első sorban a *nemeseket*, a katonai kihágások⁷⁾ és a nemesség azon kiváltságát, hogy a saját használatára szállított árúk után vámot, illetve harmin-

¹⁾ E kérdés minden országgyűlést foglalkoztatott, így bármelyik irataiban található rá adat; a legérdekesebb mégis a *Magyar Sion* i. h. és *Országos Utár*: Nádasdy-levelek, 1543. okt 26-án kelt levélben található.

²⁾ *Codex* 116, 117, 121, 128. sz.

³⁾ *U. o.* 49. sz.

⁴⁾ *U. o.* 74. sz.

⁵⁾ *U. o.* 321. sz.

⁶⁾ *U. o.* 287. sz.

⁷⁾ Több példa a *Helytartótanács története* cz. fejezetben és *Codex* 70. és 322. sz.

czadot nem fizetnek, az ausztriai kamara és helytartótanács ellen.¹⁾

Védelmükbe veszik a nemesi szabadság nevében Tarnóczy András naszádos kapitányt akkor, a mikor jobbágysági zsarnoksága miatt a királynál bepanaszolják; mert »libertas nobilium huius regni ea sit, uti Maiestas Vestra novit, ut subditi vel coloni cuiusquam nobilis contra dominum suum querimoniam deferre indignum praeterque consuetudinem et libertatem nobilitarem esse censeatur.«²⁾

Hasonlóan védik az *egyháziak* jogait. Így Várday az esztergomi érsekség bányabér- és tizedjogát,³⁾ ő és utódai mint bírák, az egyház egységét az eretnekek ellen, a beneficiumok adományozása által alkalmas egyéneket neveznek ki; ezenkívül mint magasabb egyházi méltóságot viselő személyek, országgyűléseken világi hatalmukat is érvényesítik az egyház javára⁴⁾ és az így hozott nagyjelentőségű vallás- és iskolaügyi törvényeket szigorúan végre is hajtják, éberén vigyázva arra, hogy a világiak kezén levő egyházi javakat visszaadassák, a pusztá egyházak birtokait az egyház javára vagy iskolák alapítására fordítsák.⁵⁾

Ily apró beavatkozások — tehát a gyakorlat és nem a királytól nyert auctoritásuk — folytán a helytartók, különösen a főpapiak, egyházi ügyekben egyre több jogot vindicálnak maguknak és azt képzelik, hogy ők a *király kegyúri jogainak majd egész keretét betöltik*. Erre hivatkozik Ujlaky Ferencz 1552. május 22-én kelt levelében, a midőn a hatalmaskodó Karré Imre és Nagy Sebestyénnel szemben az egyházasbükki egyházat oltalmába fogadta. »Cum Regia Maiestas, dominus noster clementissimus omnium ecclesiarum in hoc regno suo patronus sit generalis... in regiam recepimus protectionem et tutelam specialem.«⁶⁾

¹⁾ Codex 155. és 228. sz.

²⁾ U. o. 105. sz.

³⁾ Codex 36. és 45. sz.

⁴⁾ Különösen 1545. és 1548-iki országgyűlés.

⁵⁾ Codex 30, 53, 77, 84, 85, 103, 104, 107, 124, 130, 131, 195, 197, 212, 235, 267, 297, 301. sz.

⁶⁾ Győr vármegye levéltára.

De bármennyire közel áll is szívékhöz a római katolikus egyház, e téren is első sorban az ország törvényeit tartják szem előtt. Ezért szigorúan megintí Várday a győri káptalant, hogy az apostoli követ joghatóságából kifolyólag az ország rendes bírái mellőzésével senkit se idézzon maga elé.¹⁾

Polgárok.

Védik egyetemlegesen és egyenként a *polgárokat* is. Sok alkalma nyílt erre akkor, a mikor katonai kihágások napirnden voltak, Báthorynak és Thurzónak; az 1543. évi országgyűlés pedig egyenesen Várdayt, mint helytartót utasítja, hogy a bányavárosok polgárait megvédelmezze,²⁾ de a városok követi ugyanezen országgyűlésen tiltakoznak az ellen, hogy a polgárokat ne vethesse fogságba,³⁾ mert fölöttük nem gyakorolhat iurisdictiont.⁴⁾ Így védi a szokolczaiakat az uzsorászkodás ellen,⁵⁾ az elnyomott varasdiakat,⁶⁾ a soproni, pozsonyi és nagyszombati polgárok szabadalmait,⁷⁾ igyekszik a nagy adótól megszabadítani azon városokat, a melyekre más teher is hárult vagy elemi csapás ért,⁸⁾ közbenjár, hogy a török elől elmenekült Bornemissza Tamás Bécsben is élvezze budai polgári jogait⁹⁾ és a Nyáry Ferencz diósi bírója által elfogott nagyszombati bíró szabadon bocsátása érdekében¹⁰⁾ stb.

Jobbágyok
védelme.

A mi a *jobbágyok* védelmét illeti, a sellyei részgyűlés egyenesen a helytartót vádolja és teszi felelőssé azért, hogy kizsárolásukat annyira engedte jutni, hogy adófizetésre képtelenekké váltak.¹¹⁾

Az 1538. évi pozsonyi országgyűlés az aulicusok ellen

¹⁾ *Codex* 6. sz.

²⁾ *M. O. E.* II. k. 550. l.

³⁾ *U. a.* 584. l.

⁴⁾ *I. m.* III. k. 216. l.

⁵⁾ *Codex* 60. sz.

⁶⁾ *U. o.* 318. sz.

⁷⁾ *U. o.* 323. sz.

⁸⁾ *L. a Pénzügyi administratio* cz. fejezetet.

⁹⁾ *U. o.* 44. sz.

¹⁰⁾ *U. o.* 305. sz.

¹¹⁾ Igen jellemző erre vonatkozólag a rendek nyilatkozata: *Quis autem huius deprædationis causa fuit, nisi dominu solumtenens Maiestatis Vestrae, cuius intererat, ne in colonos deprædari permitteret.* *M. O. E.* II. k. 99. l.

emelt panaszt, a melyre Ferdinánd azt felelte, hogy szigoruan megparancsolta nekik, hogy a *jobbágyokat* ne nyomják el és ha nem engedelmeskednek, a *helytartót* megbízza, hogy hadaival megfékezze őket.¹⁾

Hasonlóan panaszolkodik a jobbágyok kizsárolása és elnyomása ellen az 1541. évi miskolczi részgyűlés, a melyre a király szintén azt válaszolta, hogy annak megakadályozására a helytartót utasítja.²⁾

Ha Thurzót sok más dolga: a pártoskodás és háború miatt a bűnök nagymérvű elharapózása miatt terheli is mulasztás, utódai: Várdai Pál és Ujlaky Ferencz, igazi atyai szeretettel védik a jobbágyokat. Mélyen átérik őket azon emberbaráti szeretetet, a mely abban az időben a jobbágyok szabad költözködési jogának visszaadásához vezetett. Igen jellemzően írja erre vonatkozólag Várdai a papóczi jobbágyok panaszára az — úgy látszik — jobbágyaihoz nagyon szigorú Nádasdynak: *Tudjuk, hogy Nagyságod semmit sem tett ok nélkül ez ügyben; de túrni kell néha és megbocsátani a szerencsétleneknek.*³⁾ Ezért emel szót a püspöki jobbágyok,⁴⁾ a Hampoféle birtok szegény szőlőművelői⁵⁾ túlságos elnyomása, illetve megterhelése ellen; sőt követeket küld a budai basához a török által elnyomott jobbágyok érdekében.⁶⁾

Tehát minden rendbeli ember védelme a helytartónak — ha nem is auctoritásban kimondva — kötelessége. Így fogja fel a dolgot Várdai, a midőn Nádasdynak, a ki az árulással vádolt és üldözött Szörényi Jánost pártfogásába ajánlotta, így válaszolt: Nem lett volna szüksége Nagyságodnak ilyen ügyben hosszas ajánlgatásra, mert Nagyságod tudhatja, hogy mi azon *kötelességünket*, hogy bárkit a kellemetlenségektől és gyalázattól megvédelmezzünk, még ismeretlenekkel szemben is gyakorolni szoktuk.⁷⁾

¹⁾ I. m. II. k. 90. l.

²⁾ I. m. II. k. 298. l.

³⁾ Codex 145. sz.

⁴⁾ U. o. 153. sz.

⁵⁾ U. o. 95. sz.

⁶⁾ 1548. jan. 18-án kelt levele Országos Úr, Nádasdy-levelek.

⁷⁾ 1546. júl. 11-én kelt levél Országos Úr, Nádasdy-levelek.

A helytartó
nádori
jogkörben.

Ezért Ferdinánd csak a korábban kifejlődött gyakorlatot szentesíti, a mikor a Nádasdy nádorrá választása alkalmával helytartói és *nem nádori hatáskörébe* sorolja azon kötelességét is, hogy az egyházakat, az egyháziak, nemesek és polgárok, szóval az összes rendek jogait és szabadságait tiszte szerint minden tehetségével megvédelmezze,¹⁾ pedig ez tulajdonképen nádori jogkör lenne. A későbbi helytartók auctoritásába lényeges változás nélkül ment át e pont; tehát a helytartótanács hosszabb időre való szervezése a nádori jogkört is befolyásolta. E befolyást láttuk már a hadügynél, adományjognál és látni fogjuk más, a kinevező oklevelekben nem található, de a gyakorlatban érvényesülő hatáskörnél; a fejlődés pedig arra tendál, hogy a helytartó ne csak a király, hanem az alkotmányra nézve fontos jogköreiben a nádor helyettese, illetve surrogatuma is legyen.

Az ország
védelme.

A helytartók nemcsak a rendi és egyéni szabadságnak, hanem az ország alkotmányának, érdekeinek és határai épségének is védelmezői. E nagyjelentőségű tételre nem annyira helytartói, mint tanácsosi joguk vezet. Ilyen irányú működésükről úgy a helytartótanács történetében, mint az egyes hatáskörök ismertetése alkalmával már meg kellett emlékezni. Elég tehát itt emlékeztetbe hoznom, hogy a helytartótanács sürgeti a nádori szék betöltését,²⁾ követésekben magyarok alkalmazását,³⁾ a királynak vagy fiának az országban való tartózkodását,⁴⁾ és az ország területi épségének visszaállítása, illetve megőrzése végett a 13 szepesi város kiváltását⁵⁾ és a határok kiigazítását. E miatt nem egyszer kénytelen kikelni az idegen tanácsosokra hallgató király intézkedései ellen. Több levélváltásra adott okot pl. a Bakyth Péter és Lippay Perolt csehországi marschall között folyó birtokpör,⁶⁾ a melyben az ország határáról is szó volt. A király megparancsolta Bakythnak, hogy a vitás birtok használá-

¹⁾ Függelék XLIII. sz.

²⁾ Codex 140. sz.

³⁾ U. o. 42. sz.

⁴⁾ U. o. 315. sz.

⁵⁾ U. o. 62, 138. sz.

⁶⁾ Codex 8—10, 21, 22. sz.

tától, a melyet Lippay magáénak vallott és az ország területétől el akart idegeníteni, tartózkodjék addig, a míg mindkét ország biztosai megvizsgálják az ügyet. Erről Bakyth értesíti a helytartótanácsot, a mely a királynak ily felterjesztést tesz : E parancs lehetetlen, hogy bámulatba ne ejtsen bennünket, minthogy még azon levelekből is, a melyeket a marschall úr bemutatott, de magának az erdőnek fekvéséből, korábbi leveleinkből és más körülményekből is eléggé világos lehet, hogy az a terület egyáltalában nem tartozhatik Morvaországhoz. Inkább kellett volna tehát a marschallnak, mint Bakythnak parancsolni azt, hogy a birtok használatától tartózkodjék!¹⁾

Nemsokára a stájerok azon állításával szemben foglal állást, hogy nekik nincsenek oly határpöreeik Magyarországgal, a melyekért biztosok kiküldése lenne szükséges ; a királynak megküldi a magyarok panaszait. »His lectis et consideratis Maiestas Vestra de revisione rectificationeque ipsarum differentiarum, prout in publico conventu se obtulit, poterit clementer deliberare.«²⁾

Egy másik alkalommal a morvák nem akartak a határok tulajdonjogáról dönten. A helytartótanács attól tartva, hogy a királyt is ily irányban befolyásolják, hozzá fordul : »Quandoquidem constat Maiestati Vestrae Sacratissimae per omnes status et ordines huius regni sui conclusum esse et per Maiestatem Vestram confirmatum, ut imprimis negotia ipsa proprietatis metarum et tandem particulares quoque violentiae ac dissensiones revideantur et concludantur, *quam quidem regnicolarum constitutionem ipsis commissariis Hungaris excedere non licet*.«³⁾

Ha a helytartótanács a törvények és közszabadság védelmét illetőleg a nádorság örökébe lép, ebből kifolyóan természetesen átveszi a nádor egyik legkényesebb tisztét is : *közbemjáró a nemzet és király között*. E közbemjárás nagy közjogi, illetőleg politikai fontosságában azon országgyűléseken jelenik meg, a melyek előre is oly viharosaknak ígérkeztek, hogy

*Közbemjáró
a nemzet
és király
között.*

¹⁾ U. o. 46. sz.

²⁾ U. o. 83. sz.

³⁾ U. o. 292. sz.

Ferdinánd jobbnak tartotta lefolyásukat távolról szemlélni, de azért nem mondott le azon kívánságairól, illetőleg nem akarta azon sérelmeket orvosolni, a melyek a vihart felkelítették. Ilyenkor a helytartó kísérti meg az ellentétek kiegyenlítését, mert benne öszpontosul úgy a nemzet, mint a király bizalma. Megtörténik, hogy egy országgyűlés alatt Thurzó vagy Várday háromszor is felutazik Bécsbe, mint közbenjáró, pedig az országgyűléseken ritkán szerepelnek úgy, mint a király commissariusai, hanem főrendi minőségükben, mint magánemberek, jelennek meg.¹⁾

Ország-
gyűlést
tarthatnak.

Még nagyobb hatást tudtak kifejteni az általuk összehívott országgyűléseken. Már Báthory is hívott össze országgyűlést,²⁾ de csak akkor, a mikor a király állandó távolléte, a közállapotok romlottsága és a rendek gyakori sürgetése kényszerítette, mert a királytól nyert megbízása arra expressis verbis nem hatalmazta fel. Az utána következő helytartók: Szalaházy és Thurzó közös helytartóságuk ideje alatt nem hívtak össze országgyűlést; de tanácsaikkal irányították a király magatartását az előzetes jóváhagyása nélkül, sőt akarata ellenére összehívott országgyűlésekkel szemben.

Mikor Ferdinánd gróf Thurzó Eleket pontosan meghatározott jogkörrel hosszabb időre kinevezte helytartónak, felhatalmazta arra is, *hogy szükség esetén a király és ország javára részleges gyűléseket hívhasson össze.*

És Thurzó él e jogával. A Katzianerrel tartott tractatus³⁾ már oly határozatokat hozott, a melyeket azelőtt csak országgyűlések hozhattak (különösen adó megajánlása). Ugyane tractatus alkalmával szóba jött az a már korábban felmerült eszme, hogy az ország egyesítésének érdekében hirdessenek általános országgyűlést, a melyre az ellenpártot is hívják meg. Erről Thurzó tesz jelentést a királynak, mert nem akarta

¹⁾ A király a legtöbbször elküldi nekik a comissiót és rájuk bízta a választást, hogy mint királyi megbizottak akarnak-e megjelenni, de kifejezte azt az óhaját is, hogy a commissariusi megbízást ne használják, mert mint főrendek nagyobb hatást tudnak gyakorolni.

²⁾ Mint helytartó 1530. május 8-ra hívott össze országgyűlést, *M. O. E. I. k. 261. l.*

³⁾ *Függelék XIII. sz.*

e dologba ártani magát addig, a míg a király véleményét nem ismerte.¹⁾ Az udvarnak azonban, mint korábban, úgy most is aggodalmi voltak az egyesülési törekvések ellen, úgy hogy az általános gyűlést nem hívhatták össze, Thurzó azután más utakon próbálta meg az ország egyesítésének előkészítését, országgyűléseket pedig csak a legnagyobb szükség esetén hívott össze. Utódai: Várday és Ujlaky is ugyanazon jogot nyerték az országgyűlések összehívása körül; a mely jog azonban a Nádasdy kinevezése alkalmával már megszorítást szenvedett, mert a király az országgyűlés összehívását előleges jóváhagyástól vagy távolabb léte idejében halaszthatatlan ügyektől és a tanácsosok beleegyezésétől tette függővé.²⁾

A helytartók nemcsak a király távolléte alatt összehívott országgyűléseken igyekeznek kiegyenlíteni az ország és király között lévő ellentéteket közbenjárói tisztüknél fogva, hanem akkor is, ha a király megjelent az országgyűlésen. Bármennyi is a panasz idegen befolyás ellen, de azért a király kevés kivételtől eltekintve, a helytartó tanácsára, illetve meghallgatása után hív össze országgyűlést, előterjesztéseit figyelembe veszi a megnyitóbeszédre, illetve propositiókra vonatkozólag, ha pedig függetlenül vagy osztrák tanácsosai befolyására hívta össze, véleményét még akkor is meghall-

¹⁾ *Függelék* XI. sz.

²⁾ E feltételeket a helytartók azelőtt is jónak tartották teljesíteni, annyal is inkább, mert tudták, hogy Ferdinánd nem volt barátja a részgyűléseknek. (*M. O. E.* II. k. 611. l. *Pray* i. m. II. k. 139. l.) Tudtunkkal csak egyszer történt meg, hogy Thurzó előbb összehívta az országgyűlést és azután értesítette arról a királyt. (*M. O. E.* II. k. 97. l.) A tanácsosok beleegyezése is mindig megvolt; a tanácsosok és helytartó egyenetlenségéről országgyűlés miatt csak egyszer olvasunk, de ez alkalommal sem összehívása, hanem határozatai miatt. (Nyitrai részgyűlés. *M. O. E.* II. k. 29. l.) Itt kell megemlítenem, hogy ez időben saját szakállukra egyes hatalmasabb úr több országgyűlést hívott össze, mint a meghatalmazott helytartók. Így Frater György tíz év alatt (1541—1551) tíz gyűlést hívott össze; de hívtak össze minden felhatalmazás nélkül kisebb, teljesen illetéktelen emberek is, így Ostrosich Miklós, Katzianer, Verner György, Loosonczy István, Castaldo, Perényi Péter, Báthory András stb. Ha ezt az akkori viszonyok érthetővé is teszik, de ezzel mindenesetre praepjudicáltak a helytartó hatalmának.

gatja, sőt tanácsára el is halasztja a már kihirdetett országgyűlést.¹⁾ Ha pedig az országgyűlési meghívókat a cancellaria megiratta, ő küldeti szét a kamara vagy megyék által azokat, ő adott ki az országgyűlést illető esetleges értesítéseket²⁾ és ő ügyelt fel a szállások elosztására, a melynek végrehajtása különben a főlovászmester tiszte volt.³⁾ Az országgyűlési tárgyalások alatt pedig a király első tanácsosa, a helytartó — ha nem is helytartói minőségében, mert e hatalma megszűnik, mielőtt a király az ország határát átlépi — informálja őt az ország helyzetéről, kívánságairól, akár csak a nádor tenné, de egy nagy különbség mégis van: *a nádor a nemzet, a helytartó a király bizalmi férfia*. A nádor függetlenebb, szükség esetén követelőleg is felléphet, figyelmeztetve a királyt a törvények megtartására; a helytartó pedig csak alázatos előterjesztést tehet, mert a mi a nemzetet illeti, nem ex ratione officii, hanem tulajdonképen jószántából közbenjáró.

Közbemjáró
magán-
ügyekben is.

Ép így jószántából *közbemjáró egyeseket illető, magán-ügyekben is*. Mert még kegyelmi ügyekben is első sorban — legalább is a codex tanúsága szerint — nem a királyhoz, hanem a helytartóhoz fordultak és kérelmüket az ő ajánlatával terjesztették a király elé. Erre magában codexünkben is oly sok adat van, hogy csak futólagos ismertetésük is fárasztó lenne.⁴⁾

¹⁾ Így történt 1529-ben, a mikor az ország lakói a török támadása miatt szétszaladtak, az országgyűlés akkorra halasztatott a helytartó tanácsára, a mikor a várt segítség megérkezik; (*M. O. E. I. k. 214.*) 1549-ben is. *L. Codex 134. sz.*

²⁾ Így a Várday halála után a kormánytanács *ex ratione officii* értesítette a horvát bánt és a horvát és tótországi rendeket az 1549. év végére kihirdetett országgyűlés elhalasztásáról és felszólítja az utóbbiakat, hogy a jövő országgyűlésre az eddiginél több és kiválóbb követeket küldjenek. *Codex 162, 163. sz.*

³⁾ *U. o. 134, 156, 157. és II. rész 271. és 278. ll.*

⁴⁾ Ilyenek: 1, 4, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 38, 44, 45, 49, 60, 68, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 97, 98, 99, 101, 103, 105, 106, 109, 113, 120, 121, 127, 128, 133, 160, 167, 172, 174, 182, 183, 184, 192, 196, 198, 199, 200, 224, 227, 244, 251, 252, 253, 273, 282, 286, 288, 293, 297, 300, 301, 302, 306, 307, 316, 318, 320, 321, 325. sz.

Közbiznárói tisztet nem csak a király és nemzet, illetve annak egyes tagjai között, hanem egyes hatalmasabb úr, sőt idegen kormányok között is gyakorol.¹⁾

Természetes, hogy közbiznárását nem koronázta mindig siker. Nagyon sokat ártott tekintélyének az, hogy a királylyal csak fontosabb ügyekben érintkezett személyesen vagy követ (mindig valamelyik tanácsos) útján, és így az állandóan mellette lévő tanácsosok élószóval nagyobb befolyást gyakorolhattak. Tapasztalván ezt a helytartók, igyekeznek megnyerni oly embereket, a kik állandóan a király mellett voltak vagy reá nagyobb hatást gyakorolhattak. Leggyakrabban úgy magán-, mint közügyben az állandóan Bécsben tartózkodó Oláh Miklós kancellárt kérték fel; de már Thurzó alatt Katzianert,²⁾ később pedig a kegyelt, befolyásos Salm Miklóst is; a kinél különben, mint főparancsnoknál, mások érdekében is gyakran intercedálnak.³⁾ Van eset arra, hogy néha ugyanazon ügyben egyszerre két, sőt három mellékközbiznárót is felkérne.⁴⁾

A kancellár közbiznárása még nem vet árnyat a helytartó tekintélyére. A magyar cancellaria ugyanis nem az az egyszerű iroda, mint az osztrák, mert az képviseli Ferdinánd udvarában a magyarságot, viszonyainkról az informálja a királyt, úgy hogy a helytartó, annyival is inkább, mert tulajdonképpen a kancellár is tagja a tanácsnak, olyan esetekben, a mikor kénytelen volt bővebb jelentést tenni, kiméletből a királynak röviden, a kancellárnak pedig kimerítően írt. E szerint a kancellár közbiznárása által mintegy *szóbelileg* és így hatásosabban terjeszté elő jelentését.⁵⁾ Ez teszi értethetővé, hogy még annyira közérdekű dolgokban is — mint országgyűléseken magyar szállásosztó kinevezésével elejét venni

---

¹⁾ Az előbbi egészen magánjellegű, azért nem sorolom fel. Az utóbbi található: Codex 5, 9, 21, 228, 241, 242, 244, 247, 2454, 255, 295, 310, 323. Ide sorozom még 118, 143, 147, 155, 195, 234. sz.

²⁾ Hogy a király is járuljon hozzá az ország adójához. *Függelék* XIII. sz.

³⁾ Mindkettőre Codex 117, 119, 122, 157, 172, 178, 192, 232, 258, 308. sz.

⁴⁾ Codex 192, 193. és 194. sz.

⁵⁾ Codex 76. sz.

annak, hogy a magyarok a királyt nagy számmal kísérő németek miatt szállás nélkül maradjanak ¹⁾ vagy Egernek a török támadása ellen való megvédelmezése ²⁾ — a kancellárhoz fordul.

A helytartói
tekintély.

Mindez, tekintettel arra, hogy a kancellár magyar ember és a helytartótanácsnak tagja, nem kisebbíti a tanács tekintélyét; de már a szintén Magyarországon tartózkodó idegen Katzianer és Salm intercessiója a mellett vall, hogy a helytartó nem bízott szava súlyában. E mellett bizonyít az is, hogy elég panaszt olvasunk idegen tanácsosok befolyásáról és a magyar tanács mellőzéséről, mert éppen ez egyik állandó gravamen.

Hasonlóan kell felfognunk azt is, a mikor a helytartótanács többek ajánlatára Móricz szász fejedelmet kéri fel, hogy a királynál az ország érdekében közbenjárjon. ³⁾

Midőn szavának a király előtt nincs minden körülmények között súlya, azt látjuk, hogy az országlakók előtt is nehezen tartja fenn tekintélyét. Erre vonatkozólag nem vehetjük ugyan olyan komolyan azt a csekély esetkét, mint Várday tévé, hogy a körmöczi polgárok illetéktelenül fogságba vetették szolgálát, de Várday felindult ezen, szigorúan megintí őket, követeli szabad lábra helyezésüket, figyelmeztetve őket régi jóakarata mellett arra is, hogy már az ő méltóságára való tekintettel sem kellett volna ezt tenniök. ⁴⁾ A tapasztalat arra tanít, hogy a mit nagyon kell védeni, az gyöngö!

Még jobban bizonyít tekintélyük vagy önbizalmuk hiánya mellett, hogy habár »in omni publica administratione« a hadak rendelkezésükre állanak, úgy Várday, mint Ujlaky, kisszerű ügyekben sem mernek intézkedni, hanem a királyt háborgatják, nem állva néha bevallani, hogy attól tartanak, hogy nem engedelmeskednek nekik. Legjellemzőbb erre vonatkozólag a szakolczai határigazító bizottság ügye. Ennek tagjait az országgyűlés választotta; de közülök többen a sokáig húzódnó soproni és kőszegi tárgyalásokban is résztvevén, szükségessé vált helyettük új tagok kinevezése. A helytartótanács

¹⁾ U. o. 157. sz.

²⁾ U. o. 232. sz.

³⁾ U. o. 96. sz.

⁴⁾ U. o. 102. sz.

Ujlaky alatt többeket fel is szólít erre ; de egyúttal a királynak is megküldi névsorukat s felkéri, hogy parancsolja meg azoknak, hogy a commissariusságot vállalják el, mert nem tudja, *hogy neki engedelmeskednek-e ?*¹⁾ És éppen e bizottsággal kapcsolatban van is arra adatunk, hogy egyik biztos, Demjén nádori ítélőmester, megtagadta az engedelmességet, a miért ismét csak a királyhoz fordulnak, arra kérve, hogy példásan büntesse meg őt.²⁾ Pedig hatalma lenne arra, hogy a király beavatkozása nélkül is megbüntesse !

Azonban ezen és más adatok bírálata alkalmával sohasem szabad megfélelkezünk arról, hogy abban a korban és egyáltalában sohasem volt oly hatalom, a melylyel egyesek szembe nem helyezték magukat, és ha egyes helytartók óvakodnak is attól, hogy ily esetben hatalmuk teljes erejével a törvény szigorát alkalmazzák, azért a nádori méltóságnak és tekintélynek elsőrendűségét örökölték, úgy hogy minden helytartóról el lehet mondani azt, a mit Ujlaky sírkövén olvashatunk : *fuit hic a rege secundus.*³⁾

---

¹⁾ Codex 221. sz.

²⁾ U. o. 339. sz.

³⁾ V. ö. LXIV. l.

BEFEJEZÉS.

Alig mult el pár évtizede, hogy nálunk a közvélemény tudatára ébredt annak, hogy mily jótékony hatást gyakorolhat a közigazgatás az állampolgárok összességének anyagi és szellemi fejlődésére, az ország vagyonosodására és önállóságára. A kiegyezés után divattá lett »a jó, olcsó és gyors közigazgatás« hangoztatása; egymásután jelentek meg a röpiratok és hírlapi cikkek, a melyek avult közigazgatásunkat ostorozva, önálló reformokat, vagy pedig jónak bizonyult kész minta átvételét sürgették. E törekvésekkel egy időben vett nagyobb fejlődést és vált többoldaluvá történelmi irodalmunk is; de azon hatásnál fogva, a melyet a történelemírás irányára a jelen gyakorol, történetíróink nem terjeszkedtek rossznak kikiáltott és így okulásra nem alkalmas, közönségünk előtt sem kedves »avult« közigazgatásunk tanulmányozására. Nem még akkor sem, a mikor Németországban és Ausztriában könyvtára szaporodott a közigazgatás történetével foglalkozó kisebb monographiák és nagyobb, összefoglaló munkák száma. Ott a fejlődés érthető is; mindkét államot a közigazgatás tette egységessé, vagyonossá, művelté és hatalmassá; nálunk azonban csak szomorú emlékek fűződnek hozzá: újkori közigazgatásunk nem a nemzet kezdeményezésére és óhajta szerint kezdődött és annak szálait önállóságunk ellenségei úgy szőtték, hogy közlőjéti és politikai hatása ellenkező célt szolgált. A mikor az utóbbi már veszedelmessé vált, a vármege, közigazgatásunknak egyetlen nemzeti alapon fejlődött és romlatlanul sokáig megmaradt szerve mentett meg. Ezt az egyet ragyogta be dicsőség, ez az egy volt, a mely éppen

régi dicsőségénél fogva megakasztotta a közigazgatás következetes reformját; ez provocálta a legtöbb vitát, régi intézményeink közül erre irányult a figyelem; tehát historikusaink is ennek fejlődését tették tanulmány tárgyává.

A többi még parlagon hever. Egy-két tégladarab, a melyekhez még soknak kell jönnie, hogy az alapot lerakhassuk; de le kell raknunk, sőt tovább menve építenünk is kell rá, tekintet nélkül a jelen törekvéseire, a régi dicsőségre és közönségünk ízlésére, mert közigazgatásunk története történelmünk gerince, a fontos dolgok legfontosabbika, a melynek, de különösen legfőbb organumai szervezetének, működési körének, egymáshoz, az uralkodóhoz és osztrák közigazgatási testületekhez való viszonyának alapos ismerete nélkül újkori történelmünket meg sem érthetjük.

E gondolatokkal kezdtem és végzem munkámat. Az utolsó pont előtt azonban az sok kitérés és hypothesis, a melyeket a rendkívüli állapotok és történelmi irodalmunk hiányai miatt nem kerülhettem el, kötelességemmé teszik, hogy mindazt, a mi szorosan tárgyunkra tartozik és a mire biztosan következtethetünk, röviden összefoglaljam.

»Hiszem, hogy Felséged elfoglalja az országot; de arról is gondolkoznia kellene, hogy hogyan tartja meg?« — ezt írta még meg se koronázott Ferdinándnak Mária.¹⁾ A megszerzés: a háború, a megtartás a közigazgatás feladata. Ferdinándnak az utóbbi téren nagyobb tehetsége és szerencséje volt. Minden országában reformator, mindenikben elismerik nagy tehetségét; de egy oly országot megtartani, a mely gyűlölte őt, a melyben csak vendégként jelent meg, a hol minden reform az alkotmányba ütközött, megtartani oly hatalmas ellenséggel szemben elégséges pénz, haderó és munkatárs nélkül: ez az ő közigazgatási érzékének legnagyobb diadala.

Legfontosabb és legmaradandóbb újítása az addig csak ideiglenesen, nagy időközökben felmerülő helytartói intézmény állandóvá tétele és szervezése. Ezt állandó távolléte tette szükségessé. Különböző ürügyek alatt (kezdetben talán jó indulatból, később azonban rejtett célokból) távol van;

---

1) XVII. 1.

holott az ország törvényei és állandó veszedelme jelenlétre köteleznék.

Távolléte idejére a nemzet beleegyezésével a nádori törvényektől eltérve, az özvegy királynét, később pedig a nádort nevezi ki helytartójának. Mindez még ideiglenes intézkedés. A Báthory halál után nem tölti be a nádori széket, hanem az ország kormányát a kancellárra és országbíróra, később pedig csak az utóbbira bízta, még ezt is csak ideiglenesen. De lassanként távolléte állandóvá lévén, a helytartói kormányt az 1535. évi országgyűlés is elismeri és szentesíti. Ezután már alaposabban és céltudatosan szervezi a helytartótanácsot. a nélkül, hogy elárulná azt a szándékát, hogy az országban nem akar tartózkodni. Ujlakyt már nem is *in hac absentia nostra*, hanem *usque ad beneplacitum* nevezi ki helytartójának. Ausztriában is megtaláljuk e fejlődést és ott az utóbbi kifejezés azt jelentette, hogy a kormányzék, mint állandó »Mittelbehörde«, még akkor is működött, ha az uralkodó jelen volt az országban.¹⁾

Nálunk is ily jelentőségű-e? — nehéz eldönteni. Míg külföldön tiszta a fejlődés, nálunk közbejárszik az alkotmány: az a tény, hogy a helytartóság már Ferdinánd uralkodása előtt a nádori méltósággal kapcsolatként össze, *közjogivá lett*; tehát nem *ex benignitate Suae Maiestatis* királyi hivatal mint Ausztriában, hanem országos méltóság volt. Oly nagy különbség ez, hogy Ferdinándnak mindjárt fel kellett tűnnie. Bár ő közjogunknak ellensége volt; de valószínűleg Báthory halála után a körülmények (Szapolyayt a nádorsággal akarta lemondásra bírni, egyetemes országgyűlést nem hívhatott össze) késztették arra, hogy a nádori széket ne töltsse be. Erre mutat az is, hogy Thurzót nevezte ki helytartójának, a ki csak úgy figyelmeztette az ország törvényeinek megtartására, mintha nádor lett volna; azonban a Thurzót követő főpap-helytartók engedelmissége meggyőzte arról, hogy a személyek helyes megválasztása által mindazt, a mi a nádori jogkörből a kormányzat szempontjából szükséges, pótolni lehet, azt pedig, a mi a királyi méltóságnak praejudicál és

¹⁾ Rosenthal i. m. 101.

elhagyni előnyös, a tisztán helytartói kormány fenntartásával elhagyhatja. Ezért nádort az ország egyesülése után sem akart választatni, hanem mint addig, a királyi és nádori hatáskör egy részét a helytartótanáccsal, a nádor bírói jogkörét a nádori helytartóval, a hadügyit pedig a főparancsnokkal szándékozott betölteni. De a bel- és külháboru nem kedvez a reformoknak; e felosztás helyességét az eltelt pár évtized nem volt képes bebizonyítani, úgy hogy mihelyt az ország egyesült és ezáltal megszűnt a nemzet szemében a nádori szék ürességének az egység szempontjából való elvi jelentősége, és lassanként kitűnt a király célja, egyre jobban sürgették a nádorválasztást. Ferdinánd kénytelen volt engedni. A Nádasdy Tamás nádor-helytartósága alatt pedig törvénytelen törekvései annyi akadályra találtak, hogy nemcsak ő, hanem példáját követő utódai sem töltötték be a nádori széket mindaddig, a míg kényszerhelyzetbe nem jutottak.

Mindebből jól meg kell jegyezni azt, hogy a helytartóságot csak a király jelenléte teheti feleslegessé. Hasztalan emlegetik tehát a nádori szék betöltését a helytartósággal kapcsolatban, hasztalan tűnik el a helytartóság a nádori jogkörben, ha nádor van; mert a nádorság nem feleslegessé, hanem közjogivá teszi a helytartóságot és jogkörét kibővíti. A simplex helytartó a király, a nádor-helytartó az ország szolgálja; amaz elsősorban a király, ez pedig a törvények végrehajtója és oltalmazója; amaz *locumtenens quoad executiva*, ez pedig *locumtenens generalis*.

Ha tehát helytartói jogköréről beszélünk, mindig figyelmet kell fordítanunk arra, hogy a helytartó nádor-e?

Figyelmet kell fordítanunk azonkívül az ország állapotaire és a király tartózkodási helyére; mert szabályul állíthatjuk fel, hogy minél rosszabbak a közállapotok és minél távolabb van a király, helytartóinak annál több jogot engedett.¹

E nagyhatású tényezők befolyása teszi érthetővé, hogy

¹⁾ Ha a királynak serdült kora fia van, akkor az is bele szól az ügyekbe. Miksa már szerepel az Nádasdy és Oláh Miklós kinevező oklevelében. Ez nem ellenkezik a nemzet jogi felfogásával; hiszen országgyűlések kérték Ferdinándot hogy vagy ő, vagy fia tartozkodjék az országban.

bár minden helytartó majdnem szó szerint ismétlődő, határozott meghatalmazást nyer, jogkörét mégsem töltheti be mindig oly teljesen, oly függetlenül a király beavatkozásától, mint azt meghatalmazásából következtethetnénk. A király a körülmények szerint nemcsak beavatkozik, hanem a helytartó egyes jogkörét meg is szüntetheti. Ez önként következik ugyan a helytartóság magánjogi jellegéből; de nehezíti a működési kör rövid összefoglalását. Mégis általában a helytartó.

1. *mint bíró* betölti a király személyes és nádori helytartó választásáig a nádor bíraskodási körét. *Judex primarius regni iuxta omnem appellationem.* Kezdetben pörújítást is engedélyez, valószínűleg bírói ítéletekkel szemben kegyelmi joga is van; de ez először a Nádasdy meghatalmazásában fordul elő. Bírói jogát azonban nem szabad a mai bírói függetlenség szemüvegén át néznünk. Gyakori a király beavatkozása. Egy alkalommal meg is szünteti.

2. *Hadügyben* tulajdonképen rendelkezési joga nem lenne, mert a helytartói meghatalmazások a hadakkal csak a polgári közigazgatással kapcsolatos ügyekben (kül. végrehajtás, közrendészeti ügyek) adnak jogot arra, hogy a hadakat felhasználja; de a helytartótanács a főparancsnok és főkapitányok bevonása által egyúttal haditanácscsá vált és hadügyekben is illetékességet nyert. Ezt a király is elismeri és a helytartóknak tisztán hadügyi utasításokat is ad. A nemzet a nádor utódját, az ország tényleges fővezérét látja benne.

3. *Adományjog.* Mária korlátlanul, a következő helytartók 32 telekig nyernek adományjogot. Azonfelül a király jóváhagyásával vagy parancsára adományoznak. Joguk van kisebb egyházi beneficiumokat is adományozni. Igen tisztán érvényesülő, legkevésbé korlátolt helytartói jog.

4. *Kegyelmi jog hűltenek részére.* Ferdinánd uralkodásának specialitása. Pártpolitikai célú szolgál. Birtokügyi oldalai is lévén, a kegyelmi jog korlátlansága ellentétben van az adományjog korlátozottságával; éppen e miatt a király beavatkozásának majd minden esetben alá van rendelve; de azért a diplomácia terére is átcsap. A Nádasdy kinevező oklevelében már csak 32 teleknél kisebb birtokú nemesekre terjed

ki egységben az adományjoggal; tehát tisztábban is érvényesül.

5. *Pénzügyi administratio.* Oly működési kör, a melyre nem a kinevező oklevél, hanem a gyakorlat vezeti a helytartókat. Kezdetben a kamara fölött állanak, rendelkeznek az ország jövedelmeivel; később azonban az adóhehajtásra, az adózóképeség növelésére ügyelnek fel.

6. *Kisebb hatáskörök.* Részint olyanok, a melyek kinevező okleveleikben nem foglaltatnak; részint pedig csekély mértékben gyakoroltatnak.

a) *Végrehajtó hatalom.* Elsősorban a király parancsait, másodsorban pedig az ország törvényeit hajtja végre; ennek kapcsán felügyel: *α) a törvények megtartására; β) a törvények által biztosított rendi kiváltságokra és személyi szabadságra.* Kezdetben a gyakorlat, Nádasdytól kezdve kinevező oklevele alapján.

b) *Közbenjáró a nemzet és király között.* A nádorság hagyatéka; azonban a nemzet szempontjából inkább az egyéni jóakaratból, mint tisztségéből kifolyólag. A király távolléte miatt közbenjárásra legjobb alkalmat nyujtanak az

c) *országgyűlések.* A sérelmekkel kapcsolatban még akkor is keresnie kell a kiegyenlítést, ha a király nincs jelen. *Részgyűlést* minden helytartónak joga volt összehívni a király és ország javára, Nádasdytól kezdve, ha a király távolabb van, a tanácsosok beleegyezésével. E joggal azonban ritkán éltek.

Ezen fontosabb hatáskörökben a helytartót a tanácsosok támogatják; a kiknek kötelességeit és a helytartóhoz való viszonyát királyi rendszabályok írják elő. Nemcsak a tanácsban kell megjelenniök, hanem a helytartó parancsára követésekben és bizottságokban is résztvenniök. Nem csekély feladat hárult reájuk, mert sohasem volt annyi tanácsos, a mennyire szükség volt. Kevés embernek kevés idő alatt sokat kellett dolgozni. Ugyanazon évben például, a melyikből biztos adatunk van, hogy a törvénykezés az évnek körülbelül $\frac{2}{3}$ részét foglalta le, működtek a Frater Györggyel és a törökkel való egyezkedésre és a határok megállapítására kiküldött ú. n. bátorkeszii, kőszegi, mármarosai, szepesi, husztilyai, gyöngyösi, szakolczai stb. bizottságok, a melyekkel

a helytartótanács állandóan levelezésben lévén, jelentéseikről tanácskozott, a királynak tovább jelentette és a bizottságokat utasításokkal látta el, a mi még nem akadály ahhoz képest, hogy a bizottságoknak több tagja volt az állandó tanácsból. Ez az oka annak, hogy a helytartó néha panaszkodik a királynak, hogy kevés a tanácsos. Tényleg volt is idő, a mikor csak 1—2 tanácsos volt mellette.¹⁾

A király tudomásul vette a panaszokat, de azért nem kívánt kevesebbet tőlük, mint azelőtt. Intézkedéseiben nem vette figyelembe, hogy ugyanazon embereket majd egy időben működő bizottságokba rendelte, nem gondolt a körülményekkel sem annyira, hogy a lengyel határ revidálására oly nagy tél idején rendelt ki bizottságot, a mikor a nagy hó miatt azt teljesíteni nem lehetett; nem gondolt a munkaerő hiányával sem, hanem egymásután küldötte parancsait. A helytartó kezdetben szelíden figyelmezteti a lehetetlenségekre;²⁾ de hasztalan, úgy hogy végre kénytelen volt egész komolyan felvilágosítani a helyzetről. »Engedje meg Felséged,« — írják — »hogy ezen lesújtott ország oly nagyjelentőségű, komoly ügyeit, a milyenek most vannak, ne tárgyaljuk a tanácsosok és más alkalmas emberek csekély száma miatt egy időben, hanem végeztesse el mindeniket megfelelő sorrendben, mert annyi ügy elvégzésére oly kevés ember nem lehet elégséges.«³⁾

Emberhiányról beszélnek; pedig tulajdonképen lett volna elég alkalmas ember, csak olyan nem volt, a ki függetlenségét kész lett volna feláldozni és állandóan Pozsonyban vagy másutt, a hová rendelik, tartózkodni. Az akkori magyarnak lelke és physicuma egyaránt alkalmatlan volt erre. Még a műveltebb, külföldi egyetemeken tanult emberek is, a kik a lekööttséget és szellemi munkát könnyebben elviselték volna, irtóztak annak gondolatától is, hogy elhagyják kedves családjukat. birtokaikat, az azokban megszokott rusticus, de mégis független, uras életmódot. Így pl. említettem, hogy Nádasdy

¹⁾ Codex 67, 122, 125, 135, 138, 163, 252 sz. és az 1550: L. t. cz.

²⁾ U. o. 125. sz.

³⁾ U. o. 283. sz.

állítása szerint mindig beteg lett, ha Pozsonyban vagy Bécsben a tanácskozásokban részt kellett vennie.

Ferdinánd is észrevette, hogy nem annyira a tehetségben, mint az akaratban van hiány és azért egy gráci tanácskozás alkalmával azzal lépé meg a magyar tanácsosokat, hogy »valami írást ada az tanács eleibe, kiben az több dolog közt az vala, hogy az ki valami tisztre elegendő és alkalmas, senki ne vonná magát«. ¹⁾

Nádasdy, a ki erről feleségét értesíté, arra gyanakodott, hogy ez ellene és kedves barátja, Zrinyi ellen szólt, bizonyos azonban, hogy a többi tanácsos is találva érezte magát és akárhány barátját, mert sok ember volt akkor, a ki a hazáért bármelyik pillanatban szívesen meghalt volna, de kényelmeiről a közjóért lemondani és a hazáért élni nem volt képes.

A köz szót való értelemben nem ismerte a középkori gondolkozás és kormányzat; azért is nem fejlődhetett ki a közigazgatás.

Ez köszöntött be I. Ferdinánd uralkodásával elmaradt, elpusztult országunkba is. Kevesen voltak nálunk, a kik megértették és támogatták az uralkodásra termett, sok jóakarral kitünő közigazgatási érzéssel és humanus szívvvel megáldott derék embert és e kevesen — éppen azért, mert megértették királyuk nemes intentióit — a közjót minden, még az alkotmány fölé is emelve, nagy jóakarattal gyógyították és a mennyire lehetett, meg is gyógyították azt.

A mennyire lehetett, mert sok ellenség és sok akadály hárult eléjük. Az akadályokat és belső ellenségeket éppen a közigazgatás csodás erejével, jobbára vértelen harcban győzték le és rövid idő alatt annyira javították a közállapotokat, hogy korlátozó és védelmező kezük leért a hatalmaskodó úrtól az utolsó parasztig, úgy hogy már az 1550. évben büszkén írják: Nem tűrjük, hogy bármely alattvaló a törvények ellen felemelje fejét. Ez elvnek azon határig, a hol a török fegyverek útjukat állották, érvényt szereznek. Békét, rendet, közbiztonságot, műveltséget, újkori gondolkozást

---

¹⁾ *Károlyi és Szalay*: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése 8. l.

teremtenek és annak elvei szerint a jövő biztosítására új nemzedéket nevelnek.

De a fény mellett ott az árnyék : az alkotmányt másodrendűnek tekintik. Ennek már Ferdinánd alatt sem maradt el káros hatása, pedig akkor alig volt ember, a ki azért vérét ne ontotta volna ; de a következő nemzedék egy része, a mely már a közjó jelszavával nőtt fel, jobban ragaszkodott ahhoz, mint az alkotmányhoz. Így érthető, hogy a míg Nádasdy nádorsága és helytartósága idejében, éppen az ő vezetése alatt az egész nemzet opponál Ferdinánd törekvései ellen, utódai kevesebb ellenállásra találnak, mert a tehetséges és tanult emberek és az egész arisztokratia most már jobban megérti törekvéseiket és az alkotmányt nem tartják a közjóval szemben érinthetetlennek és változhatatlannak. Ez meg királyainkat vezetni túlkapásra : legjobb és legkönnyebb a közigazgatás a központosítás, sőt egyformásítás mellett !

Ebből származik aztán egy hosszú, a fejlődés szempontjából meddő küzdelem : megvédelmezni, körülbástyázni az ősi alkotmányt.

Igy tulajdonképen egy régi, más világból való pont körül folyik az egyik vagy másik táborban minden tehetségünket, minden magasabb törekvést lenyűgöző küzdelem, a mely fejlődésünkben még akkor is megakadályoz, a mikor már a török káros befolyása megszűnt.

Századok kellettek, a míg az alkotmány sérthetetlen ségén csüggők szeme elé új világ tárult : legjobb fegyver a fejlődés és haladás !

II. RÉSZ

A HELYTARTÓTANÁCS LEVELES KÖNYVE

I. A codex ismertetése.

Minden oly testület, mely a jövőre is kiható jogi intézkedéseket tett, már a középkorban törekedett arra, hogy működését annyira nyilvántartsa, hogy arról a jövőben is tiszta képe lehessen s akár magának, akár másnak számot adhasson és a neve alatt szereplő iratok hitelességét ellenőrizhesse.

*Régi másolat
és iktató
könyvek.*

Hogy e czélt mily módon akarták elérni, az illető testület ügyforgalmától és levéltára terjedelmétől függött.

Legegyszerűbb volt, illetve a legkevesebb munkával járt a fogalmazatok megőrzése (*Conceptus expeditionum*), hátrányára szolgált azonban az, hogy ez sok helyet és rendben tartásuk sok gondot igényelt. Praktikusabb volt tehát regestrumok és protocollumok vezetése. (*Liber expeditionum*).

Hogy az I. Ferdinánd uralkodása kezdetétől ideiglenes jelleggel, de állandóan működő helytartótanácsok melyik módot követték, adatok hiányában nem dönthető el. Talán kezdetben éppen ideiglenes jellegüknél fogva egyiket sem, mert intézkedéseik nyilvántartását nem tartották szükségesnek. Ha Báthory és Thurzó idejében az iratokat meg is őrizték, de alattuk a helytartóság székhelyhez kötött hivatalná nem alakulhatván át, valószínűleg levéltára sem volt és így haláluk után a hivatalos iratok is családi levéltáraikba kerültek.

1542-ben, a Várday kinevezése után nyert a helytartótanács bürokratikusabb jelleget. Ettől kezdve valószínűleg külön irattára is volt, a melyben a tanácshoz érkezett leveleket valamint a tanács által különböző ügyekben kiadott iratok

fogalmazatait, illetve registereit őrizték. Egy ilyen regestrum korunkra is maradt.¹⁾

A helytartó-
tandós
másoló-
könyve.

Az 1549. év elején Ferdinánd ujjaszervezvéen a tanácsot és titkári állással is kiegészítvén azt, arról is intézkedett, hogy levelezéseiről másolókönyvet vezettessen.²⁾ Valószínűleg hasonló másolókönyvet, vagy legalább is jegyzőkönyvet kellett vezetni a helytartói adományokról³⁾ és bírói működéséről is. Ezek azonban idővel elvesztek; a leveleskönyv ellenben a szerencsés véletlen folytán korunkra maradt, megbecsülhetetlen értékű adatokat őrizve meg számunkra ezen, eddig homálylyal borított kormányshékönk működéséről és az ország akkori történetéről.

A terjedelmes, becses kézirat a gróf Khuen-Héderváry család levéltárával kapcsolatos kéziratár 101. számú darabja. Alakja folio (31 : 22 cm), terjedelme a XVIII. század második feléből eredő számozás szerint : 469 + 6. számozatlan üres lap. Régen sötétvörös, idő folytán megbarnult erős damaszkusi maroquin bőrlapba van kötve, mely semmiféle belső erősséggel, fa-, vagy papírtáblával nem bír és valószínűleg nem is bírt, azonban a lapok külső részén erősségül és díszül egyaránt szolgál három erős bőrpánt. Ezek közül a szélsőket az oldal-lapokhoz két sorban haladó, 8—8 kereszttel alkotó fehér kecskebőrből hasított szíj (Alaunleder), a középsőt pedig az egész táblához erős húr köti, a mely a külső pántok sarkán is átvonulva, azokat a táblán belül levő két rövid, közepén hosszában hasított erős talpbőr oszlopocskákhoz fűzi. Ezekhez fűződnek a 10—10 íves kötegek is, még pedig a hasítás által alkotott szárnyakhoz 3 ágú erős fűző zsineggel kétszeresen hozzá erősítve, a mely által a zsinog mozdulatlansága, a fűzés tartóssága hosszú időre biztosított. Ugyancsak a fűzés tartós-

¹⁾ V. ö. Előszó.

²⁾ Az 1798. évben kelt másolat címlapja szerint a királyi rendelet 1549. január hó 18-án kelt. Erre ugyan a legjobb igyekezet mellett sem találtam egykorú levéltári adatot, de annyira valószínű, hogy volt egy ilyen királyi rendelet, hogy csak a datum ellen lehetnének kétségeink.

³⁾ A Nádasdy és Kutassyé meg is maradt. Idézve a helytartói adományjog tárgyalásánál.

ságát emeli az is, hogy a fűzés nyomásának és a megviselésnek legjobban kitett első és utolsó köteg sarkára hártvaszalagot illesztettek, a lapok külső szélei védelmére pedig a tábla bal lapját hosszabbra hagyták, úgy hogy az a másik oldalra is áthajlik és valószínűleg az akkori szokás szerint szíjjal is átköthető volt; legalább is arra enged következtetni az, hogy a balsó, hosszabb lap egy része közepétől kezdve leszakadt.

*A codex
leírása,
eredeti
széleje.*

Ez előrelátó, erős kötésnek köszönhető, hogy a codex korunkra igen jó állapotban maradt, úgy hogy táblái ízléses pántjaival s a pántok között és külső szélein is átvonuló, laposan égetett dült kereszt-alakú, egyszerű díszítéseivel ma is jó hatást gyakorol és önkéntelenül is felhívja a figyelmet arra, hogy mi célra szolgált, mit tartalmaz az előrelátó, erős kötésű codex?

E kérdésre azonban csak több darab átolvasása után nyerhetünk feleletet, mert címe nincs. A helyett az első, különben üres lapon a következő, a codex tartalmával vajmi csekély összefüggésben levő egykorú bejegyzés olvasható: Die 4. Junii 1549. per totam sedem iudicariam Regiae Maiestatis conclusum fuit et iudicatum dominum locumtenentem literas consensus praefectionesque in sexum masculinum et alio quovis titulo literas donationales, uti Regia Maiestas, dare posse usque 32 colonos. Referente domino Sybryk praesentibus domino Wa[ciensi] et domino Istwanffy.

A helytartó adományjogára vonatkozó jegyzőkönyvi töredéknek tűnik fel e bejegyzés, de a codex nem jegyzőkönyvnek készült, hanem eredetileg valószínűleg a pozsonyi kamara részére számadáskönyvnek; legalább is erre mutat az, hogy a 306. lapig jobbról egy, balról meg három függőleges vakvonallal vonalozták meg, a mi a tartalmat tekintve tökéletesen felesleges, mert az egészset levelezések töltik be, a melyek a tartalom és író szerint két fő részre oszthatók.

Az első rész az 1527. év elejétől csaknem napjainkig kevés változással működő helytartótanács 1549. január 20. — 1551. február 6. között kelt leveleinek *egy részét*, a második meg

Két részre osztik. Az első rész ismertetése. a magyar cancellária illetve királyi titkárnak, Malatesta Frigyesnek a király nevében írt leveleit tartalmazza, a ki a bécsi udvari levéltár néhány adata szerint követte a királyt utazásaiban és neki a magyar ügyekben tanácsosa, magyar titkára és expeditora volt.¹⁾

Kiállító, illetve író, címzettek, tartalom és a másolás célja szempontjából is a két rész egymástól annyira eltérő, hogy együttes ismertetésüket meg sem kísértem. Mivel pedig a második rész anyagának a bécsi udvari levéltár egykorú fogalmazataival tett összehasonlításáról külön szándékozom értekezni, ez alkalommal csak az első rész ismertetésére terjeszkedem ki.

Ez, a mint már említettem, a helytartó és melléje rendelt királyi tanács levelezéseit tartalmazza, még pedig címzettek szerint :

174 drb. levél és 4 regesta a királyhoz ;

12 levél és 6 regesta hatóságokhoz ;

78 levél és 15 regesta külföldiekhez ;

8 drb. nem szorosabb értelemben vett levél. Összesen tehát 298 darab, a melyek között csak négy oly darab van, (18., 131., 137., 171. szám), a mely nem a helytartó-tanácsból való, hanem mint mellékletek kerültek egyes levelekhez.

Mielőtt ezen sok becses történeti anyagot felölelő levelek tartalmi ismertetését adnám, azzal kell tisztába jönnünk, hogy ki gyűjtötte össze és mily célzattal ezen leveleket és hogy közelebbi vizsgálata igazolja-e azt, a mit az oklevél-kiadó testületek praxisából kiindulva bevezetésül mintegy feltételképen előrebocsátottam.

Pontos összevetések alapján megállapítható, hogy az egész codexet a XVI. század közepe táján öt, azok közül pedig az első részt három kéz írta össze. Mindhárom meglehetősen kifejtett egyéni vonásokat mutat, bár a rövidítésekben ha nem is mindig következetesen, de általában megtartják a középkori oklevélírás conventionális jeleit és szabályait.

¹⁾ Az erre vonatkozó adatokat a codex második részének ismertetése alkalmával fogom közölni.

Legjobban emlékeztetnek a középkor szabályosságára az első másoló, Ferrari Márk Antal vonásai, a ki kezdetben igen pontosan, később pedig elhamarkodva, sok hibával ír. Előbb a cancelláriában volt alkalmazva; írásával többször találkozunk a királyi könyvekben, később kamarai iratokban, azután a helytartó, Várday Pál, udvarában tűnik fel, a Várday halála után még egy ideig a helytartótanácsnál marad, azután pedig Castaldo hadi helytartónak titkára lesz,¹⁾ és mint ilyen az első volt, a ki Frater Györgyöt meggyilkolása alkalmával megtámadta és nyakán két tórszúrást ejtett.²⁾ Egy ideig még a Castaldo leveleit írja, de csakhamar Báthory András erdélyi vajdánál tűnik fel, a hol aztán nyoma vesz.

A második író a szintén olasz származású, de a magyar viszonyokkal tökéletesen ismerős, derék Malatesta Frigyes, a ki a codex keletkezésével egy időben, a helytartótanácsnak titkára volt. Hazánkban elismert elsőrendű latin stylista, a magyar jogi viszonyoknak kiváló ismerője; ő fogalmazza nemcsak a helytartótanács leveleinek túlnyomó részét, hanem az országgyűlési végzéseket is.³⁾ Patronusa, Várday Pál halála után nemsokára a Bécsben székelő magyar cancellária titkára lesz, a mely állásától csak akkor vált meg, a mikor betegsége miatt több időre Olaszországba kellett utaznia. Írása igen karakteristikus; de mivel a codexben nagyon sietőleg, kevés gonddal ír, nehezen is olvasható. Ő írja az összes kivonatossan bejegyzett leveleket, ő javítja több helyen a más két kéz hibáit és jegyzi a levelek élére a címzettek nevét. Bár nem fordít sok gondot az írásra, mégis a legkevesebb hibát ő követi el.

1) Egy 1552. máj. 9. kelt királyi leirat fogalmazatában olvassuk: *Redditae sunt nobis litterae quaedam, quas secretarius tuus Marcus Antonius de Ferrariis te aegrotante ad S. Rom. Hung. Boh. etc. Regiam Maiestatem dominum nostrum clementissimum atque parentem colendissimum de 29. proxime praeteriti mensis Aprilis e Cibinio dedit. Bécsi udv. lt. Hungarica.*

2) Castaldo tudósítása Nádasdyhoz. *Pray*: *Epistolae procerum.* II. k. 317. l.

3) 1550: 75. t.-cz. M. O. E. III. 335. l.

A harmadik
író
ismeretlen.

A harmadik író ismeretlen. Úgy látszik, hogy Malatesta után lett a helytartótanács titkára; legalább is az ő írásával találkozunk azon csekély számú eredeti levélen, a melyek az Ujlaky helytartósága idejéből korunkra maradtak. Igen gondosan, de észrevehetően nagyon lassan is ír; írása itt-ott megközelíti a díszoklevélírást. Rövidítést ritkán használ; de következetesen és szabályszerűen. Különben ő írta a legkevesebb darabot.

A codex
fogalmazó
vagy
másoló-
könyv?

A jegyzetekben pontosan feltüntettem az írások változását és hibáit; éppen azért e helyen nem is foglalkozom e kérdéssel bővebben. Úgyis sokkal fontosabb kérdés köti le figyelmünket: a codex természetének, rendeltetésének megállapítása.

Mivel erre nézve határozott, kétségtelen adatunk nincs, pontosan meg kell vizsgálnunk a codexet külalak és tartalom szempontjából s számolnunk kell mindazon lehetséges okokkal, a melyek létrehozhatták. E szerint lehet fogalmazó- vagy másolókönyv, az utóbbi esetben vagy magán, vagy hivatalos czélból készült.

Már a codex futólagos vizsgálata után is az első feltétellel igen könnyű végezni. Azon sok hiba mellett ugyanis, a melyek úgy másolatban, mint fogalmazatban egyaránt előfordulhatnak, olyanokat találunk, a melyeneket csak másoló, még pedig szórakozott, vagy gondatlan másoló ejthet. Ilyenek a szokásos másolási hibák (egyes sorok elnézése, egy vagy több szónak tollban maradása, vagy megduplázása) mellett rosszul olvasott és leírt szavak, különösen a Marcus Antonius írásában.

Ugyancsak másolatra vallanak a Malatesta javításai a más két kéz írásában, de a legjobban az, hogy azon címzettek neveit, a melyeket a más két író valami ok miatt elhagyott, ugyancsak ő írja ki, de így is elmarad a 253. számú levélnél az *Ad dominum* után egy lengyel úr neve.

Az egész első részben csak két levélben (11. és 182. sz.) fordulnak elő olyan javítások és betoldások, a melyenek csak fogalmazatban jöhetnek elő, de azt nem lehet eldönteni, hogy ezeket kivételesen mint fogalmazatokat vezették-e be, vagy pedig a bemásolás után változtattak a fogalmazaton és a változtatást utólag a codexbe is bevezették. E két levél azonban

mit sem változtat azon a sok adat által igazolt tényen,¹⁾ hogy a codex nem fogalmazó, hanem *másolókönyv*. Kérdés azonban, hogy magáncélú, vagy hivatalos másolat-e? Mindkettőre találunk bizonyítékot.

Felsorolok mindent, a mi e kérdésben fontossággal bírhat, ^{A másolás módja.} mert azok egyúttal a codexet is jellemzik.

Az első rész 1549. január 20-tól 1551. február 6-ig terjed és ott minden magyarázat nélkül megszakadva a következő lapon már királyi leiratokkal folytatódik, a melyek közül az elsőket Malatesta írta. Ezen meg nem okolható megszakítás és az a tény, hogy Malatestát, e levelek fogalmazóját nálunk elsőrangú latin stylistának tartották könnyen szolgáltatja azt a feltételt, hogy valaki ezen leveleket, mint a levélstylus mintaképeit saját használatára írta, illetve iratta össze.

Az első rész levelei annyira nincsenek időrendben, hogy néhol egy hónapnál is nagyobb különbség észlelhető. Első tekintetre ez is az előbb említett feltétel mellett bizonyít.

A levelek csak itt-ott a bevezető és befejező résznél rövidítettnek etc.-val; de különben kiírva minden név és a datumok teljesen, 10 darabtól eltekintve, (javarészt melléletek, vagy utasítások, a melyeknél talán czéltudatosan hagyták el), míg háromnál a helyi, háromnál pedig a napi keltezés a másoló tollában maradt.²⁾ Ezzel szemben a második részben minden, a mi a formulás részek szempontjából felesleges, elmaradt, vagy rövidítést szenvedett. Így datuma 280 levél közül csak 16-nak van; a neveket is rövidítik vagy elhagyják.

Az első részben előfordul 27 regesta is, a melyek nem tartanak meg semmit, a minek egy magán célú, formulás könyvben értelme lenne, hanem csak a rövid tartalomra fektetik a fősúlyt.³⁾ Bizonyos rendszerességre vall, hogy a

1) Az összes bizonyítékok felsorolását feleslegesnek tartom, mivel a szöveget kísérő jegyzetekben úgy is megtalálhatók.

2) Codex 18., 30., 49., 19., 20., 218. sz.

3) *In eadem sententiam scriptae sunt . . . mutatis tamen mutandis*, olvassuk egyik regestában az előbbi levélre vonatkozólag. Tehát a másoló feleslegesnek tartja ugyanazt ismételni, holott formula szempontjából az egész levelet leírhatta volna, mert a levél stilusát a cím-

Várday helytartósága idejéből egyetlen kivonat sem fordul elő ¹⁾ és hogy a kivonatokat mind Malatesta sajátkezűleg írta.

Már ez utóbbi pont is elégséges lenne annak megállapítására, hogy codexünk a helytartótanács hivatalos másolókönyve.

Hivatalos jellegére vall az 1550. évet bevezető bejegyzés is: *Post discessum Suae Maiestatis, qui fuit 25. Februarii 1550. ex Posonio.*

E sorok Ferdinándnak az 1550. évi pozsonyi országgyűlésen történt megjelenésére utalnak és megmagyarázzák, hogy miért van a codexben két hónapnyi hézag. A helytartótanács ugyanis, mielőtt a király az országba érkezik, mint olyan, megszűnik működni és királyi tanácsosá alakul át.

A másolat hivatalos jellege mellett bizonyít az is, hogy a tanácsosok akkor, a mikor Várday Pál helytartó végnapjait élte, oly javaslatokat tettek a királynak, a melyek az ő tetszésével nem találkozottak volna és azért felgyógyulására gondolva, hogy ezeknek nyoma ne legyen, a másolókönyvbe nem is vezették be.

Hivatalos használatra vallanak-e, vagy későbbi bejegyzések azon megfigyelhetetlen jelek, a melyek egyes levelek szélén láthatók, el nem dönthetem; de teljesség kedvéért megemlítem el nem mulaszthatom. Így w jelt ²⁾ r-et ³⁾ mindkettőt együtt ⁴⁾, ex-et pedig egy levél ⁵⁾ szélén találunk.

Ha még ezekhez hozzávesszük azt, hogy a codex XVIII. századi másolói tudnak egy királyi rendeletről is, mely a helytartótanácsot levelezésének lemásoltatására utasította, semmi kétségünk nem lehet abban, hogy a codex hivatalos másolat.

---

zett állása legalább is annyira befolyásolja, mint a tárgy. Ebből is kitűnik, hogy nem formulai, hanem tárgyi hűségre törekszenek.

¹⁾ Első a 148. sz.

²⁾ 83., 131—133., 143., 158., 208., 214., 264., 266., 267., 271., 282., 284. és 289. sz.

³⁾ Valószínűleg *responsum*: 105., 117., 121., 133., 143., 145., 146., 152., 155. és 165. sz.

⁴⁾ 133., 143. sz.

⁵⁾ Valószínűleg *expeditae*. 157. sz.

Most már csak a másolás módját kell ismernünk, mert ez magyarázhatja meg a datumbeli zavart is.

A helytartótanács szervezeténél ismertettem már azon adatokat, a melyekből bizonyos, hogy a helytartótanács tárgyalásain jelen volt a titkár és ő foglalta írásba megállapodásukat. Ő fogalmazta az ezek kapcsán irandó leveleket is. E fogalmazatokból állították össze, még pedig lehetőleg késelekedés nélkül a másolókönyvet.

Kik fogalmaztak?

Megtörtént azonban, hogy a titkárnak a délelőtti és utáni tanácskozások anyaga és a helytartótanács kiterjedt működési köre annyi munkát adott, hogy a levelek fogalmazására nem ért rá. Ilyenkor vagy maga a helytartó, vagy a tanácsosok segítették ki.

Igy olvassuk a codexben :

a 281. sz. levél élén : Opus domini Vaciensis.

283. » » » Domini Kechethŷ, magistri curiae.

288. » » » Domini Istwanffŷ.

302. » » » Dominus Zagrabiensis.

313. » » » Domini locumtensis.

324. » » » Naghwathŷ.

325. » » » Domini Zagrabiensis.

Tehát a másoló ráismert írásukra ! Kár, hogy csak a végén kezdték el ezt jegyezni, mert korábban is volt alkalmuk arra, hogy a tollat kezükbe vegyék. Ha ugyanis kizárólag csak a codexből ítéljük is meg azt a nagy munkát, melyet a kellő segéd- és kezelő-személyzet nélkül működő helytartótanács és titkára végzett, látni fogjuk, hogy vannak oly napok, a melyeken annyi levelet írtak, a mennyinek tárgyalása, fogalmazása, tisztázása és expedíálása (mert Malatesta az eredetiben reánk maradt levelek tanusága szerint azt is végezte) több dolgot adott, semhogy azt egy ember elvégezhette volna.¹⁾

A míg azonban a fontosabb levelek fogalmazásában a tanácsosok is segítették, a fogalmazatoknak bemásolását

¹⁾ Az közönséges még, hogy egy napról három, négy levél van lemásolva ; de előfordul öt (pld. 1549. decz. 13., 1550. júl. 14., aug. 4.), hat (1550. júl. '12.), sőt hét is (1550. júl. 9.)

ő és irnokai csak akkor végezhatték, a mikor ráértek és természetesen akkor is egyszerre csak egy másolhatott. E miatt a másolás stb. a másolás az expedálással lépést nem tarthatott.

*A codexet
eredeti fogal-
masatokból
másolták.*

Gyűjtötték tehát az apró papirlapokra írt fogalmazatokat halomszámra; a másoló pedig, a mikor éppen ideje volt, bele-belekapott és az egyes darabok datumára ügyet sem vetve, abban a sorrendben, a hogy keze ügyébe estek, nagy sietséggel bemásolta a leveleket. Ez az oka, hogy a levelek között nincsen szoros időrend, úgy hogy néha egy-két heti. sőt egy esetben egy hónapnyi időrendi hiba is előfordul.

A bemásolás után a fogalmazatot megsemmisítették; csakis úgy érhatték el azt, hogy az első részben ily rendetlen másolás mellett sem fordul elő az az eset, a mely a második részben többször ismétlődik: hogy ugyanazt a levelet kétszer bemásolják. Arra azonban levéltáraink nagymérvű pusztulása mellett is van adatunk, hogy több levelet nem másoltak le. Így Várdaynak és Ujlakynak legalább is 40—40 db közügyi levele van a Nádasdy-levéltárban, a melyeket codexünkben hasztalan keresünk.¹⁾ Magában a codexben is találunk hivatkozást több oly levélre, a melyek vagy véletlenül, vagy a másolók manipulációja miatt kimaradtak.

Feltűnő, hogy a datumbeli zavar a Várday helytartósága idejéből gyakoribb, mint Ujlaky alatt. Ez a közállapotok javulásával magyarázható. Várday alatt még egymást érik a hosszú utasítások, kihágások miatt írt információk és parancsok; Ujlaky alatt pedig nagy időközök vannak a nélkül,

¹⁾ Mivel a leveleket a helytartók saját nevük alatt expedáltatták néha sajátkezűleg is írták, közügyi tartalmuk mellett is magánleveleknek tekinthetjük és mivel Ferdinánd rendszabásai magánleveleknek tanácsülésein való tárgyalását és expedálását igen szigorúan tiltották, a codexből való kimaradásuk még érthető. Azonban ugyan-csak a Nádasdy-levéltárban a hivatalos *locumtenens et consiliarius* cím alatt is vannak oly levelek, a melyeket nem másoltak be. Talál-tam olyan, a kamarához és Sopron városához intézett hivatalos megkeresést, illetve parancsot is, a melynek mását szintén hasztalan keressük a codexben. A függelékben két darabot mutatványul közlök. XXXVII. és XLI. sz.

hogy egyetlen levél be lenne vezetve. A melyeket bevezettek, azok is hovatovább rövidebbek. Ehhez ő még azt is megengedte, hogy egyes leveleket csak kivonatossan vezessenek be.

Hogy Ujlaky idejében mennyivel kevesebb dolga akadt a másolóknak és hogy mennyivel több alkalmuk volt arra, hogy a fogalmazatokat fel ne gyűjtsék és így a levelek időrendjét pontosabban megtartsák: egy pár adat mindennél világosabban és rövidebben bizonyítja.

*Miért
szakad felbe
a codex?*

A Várdai helytartósága idejéből 1549. január 20-tól szeptember 16-ig, 239 nap alatt 139 darab van, a mely a codexnek körülbelül két harmadrészét foglalja el; ezután pedig 1549. október 15-től 1551. február 6-ig, 510 nap alatt csak 159 levél és 27 regesta.

A helytartóság levelezésének ezen fokozatos megfogyatkozása nyomán önkéntelenül felmerül az a feltétel, hogy a fogalmazatok másolása minden más különösebb ok nélkül szünt meg, mert tulajdonképpen értelme nem is volt. A bemásolt levelek ugyanis ha most a codexet becses történelmi kútforrás is teszik, ha szépen fel is tüntetik a helytartótanács működését, de oly fontos, jogi természetű ügyeket nem tartalmaznak, hogy azoknak állandó, a távol jövőre is szükséges nyilvántartása, illetve a másolókönyv vezetése felesleges ne lett volna. Ezután valószínűleg a fogalmazatokat tartották meg, mint a cancellariában.¹⁾ Ez nem is lehetett olyan nagy tömeg, mert a helytartóság levelezése a közállapotok javulása, Erdély és Magyarország egyesülése és a törökkel kötött fegyverszünet után nagy mértékben reducálódott. Az is lehetséges, hogy ezután csak regestákat vezettek, bár ennek semmi nyoma nincs. Tény az, hogy a másolókönyv vezetését az 1551. év elején beszüntették. Annyira nem tulajdonítottak neki fontosságot, hogy megőrzésére sem fordítottak gondot: vagy maguk átküldötték a cancellariába, vagy pedig megengedték, hogy Malatesta, — mert az ő írása nyitja meg a második részt — cancellariiai titkárrá történt kinevezése után magával vigye Bécsbe. Sokat nem veszítettek vele; egyetlen adatunk van

¹⁾ Conceptus expeditionum.

arra, hogy felhasználták, úgy hogy a királynak ugyanazt a levelet másodszor is teljes szövegben megküldötték,¹⁾ a mi meglehetősen felesleges munka volt, mert Ferdinánd igen pontosan kezelte irattárait, sőt a fontosabbakat regestáltatta is, a mint a bécsi udvari levéltárban több magyar vonatkozású levélen (különösen a Castaldo és Izabella levelein) látjuk a *Rta* (registrata) jelzést.

A codex
provenien-
tiája.

A cancellariába kerülén a codex — mint már említettem is — Malatesta Frigyesnek a király nevében írt leveleit másclták bele és mikor betelt, a Vizkelety Jakab birtokába került, a ki előbb Oláh Miklós kancellár aulicus familiarisa,²⁾ később pedig a nagyobb cancellaria secretariusa volt.³⁾ Sajátkezüleg be is jegyezte nevét a codex első lapjának aljára: *Sum Jacobi Wizkelethj*. Neki és utódainak Győr vármegyében is voltak birtokai, a melyekhez Nagy Jakab magszakadása folytán Fehérkövy István, nyitrai püspök és helytartótól az 1588. évben Kajalt nyerte adományul.⁴⁾

Reá és családjára vonatkozólag több adat található ugyan a gróf Khuen-Héderváry család és Győr vármegye levéltárában; de mindezekből nem állapítható meg, hogy maga a codex hogyan került a Viczay grófok birtokába. Csak annyi bizonyos, hogy már a XVIII. században a híres gyűjtő, gróf Viczay Mihály kéziratárában volt, a mint régi jelzése is elárulja: *O—II—35. Pertinet ad Bibliothecam Hedervariensem Ill. C. Michaelis Viczay*.

A codex első lapjának alján még található egy régibb, írónnal tett bejegyzés, a mely már annyira elmosódott, hogy csak nagy nehézségekkel betűzhető ki: *Exhaustum per Joannem Molnár*.

Hogyan kell az *exhaustum* szót értelmezni, eldönteni nem merem; azonban, ha ezen feljegyzés és a szöveget kísérő, szintén írónnal tett jegyzetek között szabad összefüggést

1) 292. sz. levélben olvassuk: *Cuius rei ut Maiestas Vestra facilius recordetur, exemplum praedictarum literarum mearum, locumtenentis, cum praesentibus Maiestas Vestra excipiet.*

2) *Történelmi Társulat* 1901. 467. l.

3) *U. o.* 1899. évf. 47—48. l.

4) *Hédervári ltár*. Fasc. 98. No 12. és 13.

keresni, a codexnek történelmi célból való felhasználására, esetleg lemásolására gondolhatunk.

Annyi bizonyos, hogy a nagylelkű, tudós gróf híres gyűjteményeit a kutatók előtt szívesen megnyitotta ¹⁾ és azok kincseit felhasználás céljából rendelkezésükre bocsátotta. Tudtunkkal legelőbb a nagyérdemű Kováchich Márton György hívta fel rá a figyelmet, a ki két darabját *Scriptores Minores* című munkájában közölte is. Valószínűleg ő is másoltatta le először ²⁾ és utána többen is lemásoltatták. ³⁾

Ezek közül négy (egy a Jankovich-gyűjteményből, egy pedig a gróf Eszterházy József ajándékából) a M. N. Múzeum kéziratárába került. ⁴⁾ Címük egyező:

Protocolium missilium litterarum excelsi Regii Locumtenentialis ⁵⁾ *regiminis Hungarici sub Ferdinando I. rege anno 1549. Post extradatum a Sua Regia Maiestate de dato 18-a Januarii instructionem successive concinnatum. Ex copia coëva in Bibliotheca Ill. comitis M. Viczay asservata anno 1798 descriptum.* ⁶⁾ Az említett másolatok között oly nagy a hasonlóság, hogy egy ósmásolatra, valószínűleg a Kováchichéra vezethetők vissza. Mind megegyeznek abban, hogy a codex sorrendjét nem követik, egyes leveleket ki is hagynak és hogy

¹⁾ Így adatunk van arra, hogy többször megfordult nála Pray György és Vagner Károly, a minék emléke is van a kéziratárban, mert Pray saját kéziratát, Vagner pedig a Thurzó Imre naplóját ajándékozta a kéziratárnak.

²⁾ Abból gyanítom, mert az összes másolatok az 1798. évi másolat után készültek, ő pedig éppen ez évben adta ki említett munkáját.

³⁾ *Fraknoi*: Magyar országgyűlési emlékek III. k. 240. l.

⁴⁾ 723., 739., 741. és 783. sz. fol. Lat.

⁵⁾ Hasonlóan idézi Kováchich is i. m. I. k. XXV. l.

⁶⁾ Valószínű, hogy egy másik példányt ismert gróf Czirák Antal, a ki híres közjogi munkájában egyetlen helyen (§ 661.) ily címen idézi: *Protocolium litterarum missilium consilii ad regem Ferdinandum I. sub locumtenente Paulo Várday exaratum*. E másolat, a mint a czímből látszik, csak a királyhoz írt leveleket tartalmazta volna. *Szederkényi Nándor* *Expeditiones regiminis regni Hungariae* címen idézte és közölte néhány darabját; de valószínűleg a múzeumi másolatok után, a címet rövidítve. (Heves vármegye története II. k.)

*A codex
tartalma.*

e miatt az eredeti és másolat közötti összehasonlítást megkönnyítsék, minden egyes darab mellett ott áll, hogy mely lapról véve, a lapok alján pedig az összehasonlítást bizonyító *collata* szó látható. Már ebből is következtethetjük, hogy a másolatok nagy gonddal készültek; de ez csak a külsőségekre vonatkozik, mert a codexet tartalmilag annyira nem tanulmányozták, hogy észre sem vették azt, hogy két részből áll, úgy hogy a második részt is a helytartótanácsnak tulajdonították.

Különben is a második részből csak egy másolat maradt ránk, még pedig úgy látszik az Eszterházy-féle példány, melynek első kötete 1549. év decz. 18-ig terjed, a második meg a codex további anyagát öleli fel¹⁾ és címe: *Protocolum litterarum missilium Excelsi Regii Locumtenentialis regiminis Hungariae sub Ferdinando I. rege ab anno 1550 usque 1553 (!?) stb.*

Mindezekből kitűnik, hogy codexünk legfontosabb levelei már a XVIII. században szélesebb körben ismeretessé váltak. Mégis csodálatos, hogy irodalmunkban mindeddig kellő mértékben senki ki nem használta; pedig akár az első, akár a második rész kiváló fontosságát, hiteles adatokban való bőségét és a Habsburgok alatt állandóvá lett legfőbb kormányzati testületünknek, a helytartótanácsnak szervezetét és működési körét tekintve elsőrangú kútfőnknek kell tekintenünk.

Hogy fontosságára csak röviden rámutassak, codexünk éppen azon évben kezdődik, a mikor a törökkel kötött fegyverszünet és pártoskodás intensitásának megszűnése folytán az ország ismét békés fejlődésének alapjait kezdi lerakni. Az igazságszolgáltatás javulásában az 1550. évi országgyűlés elismerése szerint éppen az 1549. év jelent nagy változást, ekkor folytatják újult reménnyel Magyarország és Erdély egyesítéseért a tárgyalásokat, fejtenek ki nagy gondot a fegyverszünet fenntartása érdekében, állapítják meg az ország határait, írják össze törvényeinket stb. stb.

¹⁾ Az első kötet 184, a második 382 levél (118 helytartói levél 264 királyi leirat).

Annyi szenvedéssel teljes, az ország belügyeit is felforgató év után a szenvedésektől még mindig nem ment jelennek lázas munkája a jövő érdekében : ez röviden kifejezve a helytartótanács leveleskönyvének tartalma. Nem meríti ki ugyan teljesen azon kor, sőt a helytartótanács történetét sem, de historicumokban is oly gazdag és a kutatónak annyi utalást szolgáltat, hogy egy érdeklődő sem fogja csalódottan letenni, miután azt az Akadémia nagylelkűsége közkinccsé teszi.

1.

1549. január 21.

A helytartótanács Ernyey Miklós kérését a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex, Domine Clementissime. Fidelium servitorum nostrorum humillimam commendationem. Vadit ad Maiestatem Vestram Sacratissimam is egregius Nicolaus Ernyey, qui sese in bona quondam Werbewczy post mortem Emerici Werbewczy habere ius praetendit, iura ipsa sua coram Vestram Maiestatem producturus et pro illis ab ea impetrandis supplicaturus. Petit is a nobis literas ad Maiestatem Vestram intercessorias, quas ei negare non potuimus, humiliter supplicantes Vestrae Maiestati, ut (quod alioquin ipsam facturam confidemus) pro iustitia et aequitate clementi responso hunc a se velit dimittere. Servet altissimus Deus Maiestatem Vestram felicem et incolumem diu.

Posonii, die 21. Januarii 1549.

Locumtenens et consilarii sui.

2.

1549. január 20.

Várday Pál helytartó Forgách Zsigmondnak, Lászlónak, Jánosnak és Péternek két hónapi érvényű menlevelet ad ki.

Salvus conductus.

Nos Paulus etc. vos egregios Sigismundum, Ladislaum, Joannem et Petrum Forgacz de Gyimes ad instantiam dominarum conthoralium vestrarum, quae Sacrae Regiae Maiestati, domino nostro clementissimo oboedientes gesse-

runt et earum consanguineorum, qui eidem Regiae Maie-
tati fideliter servierunt et serviunt, ex speciali annuentia de-
que expressa voluntate Suae Maiestatis nomine Suae Maiestatis
et autoritate eiusdem per eam in hac parte specialiter nobis
attributa affidamus, assecuramus et certificamus per praesen-
tes vobisque hunc praesentem salvum et securum conductum
in eo duximus concedendum, quod ad — — vestras uxores
recto tramite et in aedes, arces, aut quaevis — — — alicuius
ex consanguineis ipsarum uxorum vestrarum, ut puta : domino-
rum locumtenentis palatinalis,¹⁾ locumtenentis persona[liis]
praesentiae Regiae Maiestatis ²⁾ ac Joannis, Gasparis et Baltha-
saris Pethe ad ipsas uxores vestras libere et secure venire ibique
per spat[ium] duorum mensium a datis praesentibus compu-
tandum manere atque inde nobiscum, vel cum dominis consi-
liariis Regiae Maiestatis aliquove ex eis de negotiis vestris
quibusvis medio eorundem consanguineorum vestrorum agere
et tractare ac tandem conclusis, vel non conclusis negotiis
ipsis atque malueritis, loca libere et sine ulla formidine redire
possitis et valeatis personis rebusque vestris et hominum
vestrorum sub salvo conductu salvis semper permanentibus ;
dummodo per vos, neque per vestros, aliquid iniuridictam(?)
vel alio quovis modo quaesito contra aliquem agatur, aut
tractetur. Promittentes in verbo nostro, quod hunc praesen-
tem salvum et securum conductum nostrum vobis et vestrum
cuilibet firmiter et inviolabiter observabimus et per omnes
subditos Regiae Maiestatis cuiuscunque status et conditionis
et linguae existant, observari faciemus harum nostrarum
vigore et testimonio literarum. Datis Posonii, die vigesimo
mensis Januarii anno domini millesimo quingentesimo quadra-
gesimo nono.³⁾

3.

1549. január 23.

A helytartó és ország főkapitánya jelenti a királynak, hogy Balassa Menyhért nem bocsátotta vissza Csábrág várát és kifejti azon jogi akadályokat, a melyek miatt a vár elfoglalása lehetetlen volt.

Sacratissime Rex, Domine Clementissime, stb. Manda-
verat Maiestas Vestra Sacratissima mihi, capitaneo generali,
ut si forte Melchior Balassa arcem Chabrag reddere recusaret,

¹⁾ Révai Ferencz, propalatinus.

²⁾ Mérey Mihály, személynök.

³⁾ V. ö. 33., 37., 39. és 91.

mox ad executionem contra eum cum gentibus Vestrae Maiestatis procederem; sic igitur Maiestas Vestra in ea re intelligat: illum quidem recusasse arcem reddere, verum de more regni repulsionem fecisse, secundum quem actum in iudicio iterum ob eam causam tenebitur comparere. Et quamvis comparens sententiam iterum contra se habiturus est, sic tamen affirmant et merentes et alii iuris periti, qui hic sunt quosque diligenter hac de re consulimus, posse illum per inhibitionem suscitare iterum causam suam adeo, ut priusquam ad ultimam et finalem sententiam veniatur, circiter triginta quinque dies et amplius forte intercedant, necesse est. Neque interim iuridica ulla executio contra eum vel bona sua iuxta leges regni fieri possit, quemadmodum fusius hac de re director causarum Vestrae Maiestatis ¹⁾ ad eandem scribet. Visum est igitur hoc totum negotium Maiestati Vestrae explicare, ut non miretur, quod ad executionem illico contra ipsum Balassa minime procedatur, et ut dignetur eadem interim significare. ubinam locorum contineantur gentes Vestrae Maiestatis, donec terminus iuridici processus praedicti omnis exspiret et executio fieri possit. Servet. Stb.

Posonii, die 23. Januarii 1549.²⁾

Locumtenens et capitaneus generalis.

4.

1549. január 23.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy egy bécsi zsidó és Kamarjay Tamás ügyében a király megbízása szerint nem járhatott el és a további eljárásra s Kamarjay kárpótlására javaslatot tesz.

Sacratissime Rex etc. Quemadmodum Maiestas Vestra discedens mihi generali capiteo, commiserat, actum a me est diligenter ³⁾ cum iudeo Viennae in negotio egregii Thomae de Kamarja; efficere tamen potui nihil affirmante illo extra ius nihil velle in ea re praestare. Cum autem comperiamus in eo processu litis, quae ipsi Kamarjay cum iudeo ob hanc causam fuit, quosdam actus per Kamarjay fuisse neglectos in damnum suum idque non tam sua causa, quam quod illum

¹⁾ Zomor János.

²⁾ Eredetije megvan a bécsi ud. levéltárban Strigoniensis m. p. és N. Comes a Salmis m. p. aláírással. Zárlatán két gyűrűs pecsét. Ugyanott megvan a király válaszáának fogalmazata is 1549. febr. 3-ról.

abesse in servitiis Vestrae Maiestatis oportuit, nihil in hac re pro Kamarjāy videtur esse consultius, quam ut Maiestas Vestra doctori Brassicano iubeat serio, ut is causam Kamarjāy tuendam agendamque suscipiat, procurator quoque camerae Vestrae Maiestatis Viennensis in mandatis habeat, ut illi assistat ac postremo dominis de regimine Viennensi a Maiestate Vestra committatur, ut causam hanc breviori, qua fieri potest, processu iuris cognoscant, et determinent et quitquid tandem pro redemptione suorum pignorum Kamarjāy debere fuerit compertus, id illi Maiestas Vestra iubeat per camerarios persolvi ad rationem praeteritorum servitiorum eiusdem. Stb. Posonii, die 23. Januarii. 1549.¹⁾

Locumtenens et capitaneus generalis.

5.

1549. január 23.

A helytartótanács értesülvén arról, hogy az alsó-ausztriai kormányzék bizonyos birtokügyben Fürst Mór ellen a vasvári káptalan javára ítélkezett, a végrehajtás gyorsítása érdekében közbenjár.²⁾

Ad regentes Inferioris Austriae.

Generosi et magnifici domini et amici observandissimi, salutem et nostri commendationem.

Ex nuncio capituli ecclesiae Castriferrei huc misso cognovimus Dominationes Vestras — — discussa proximis diebus causa illa, quae inter dominum Mauricium Fywrsth atque ipsum capitulum ratione cuiusdam possessionis vertabatur, tulisse tandem pro capitulo sententiam delegisque quosdam tres dominos, qui ad eas partes proficiscentes nomine Dominationum Vestrarum ex ipso capitulo villam atque eius terminos cognoscerent cognitosque illi assignarent. Inter quos delectus esset dominus Joannes Waysprachr, quem nunc aliis rebus praepeditum eo ire non posse affirmant atque ideo negotium executionis praedictae necessario differri. Cum igitur propter unius illius domini absentiam capitulares diutius in damno relinqui non debeant, Dominationes Vestras Generosas et

¹⁾ E levélnek eredetije ugyanazon kéztől, a melyet a codex ismertetésénél másodiknak neveztem, megvan a bécsi udv. levéltárban, Strigoniensis m. p. és N. Comes a Salmis m. p. aláírással.

²⁾ V. ö. 1547. nagyszombati orsz. gy. XXXVIII. t.-cz

Magnificas rogamus, loco domini Waysprochr alium virum, rerum Hungaricarum peritum ad eam assignationem villae delegant neque patiantur diutius illos suo carere tanto cum ipsorum damno. Valere D. V. optamus foeliciter.

Posonii, die 23. Januarii, 1549.

Locumtenens et consiliarii Hungarici etc.

6.

1549. január 24.

A helytartótanács a király nevében megparancsolja a győri káptalannak, hogy a törvény ellenére a rendes bírák mellőzésével senkit ne idézzon meg az apostoli követ joghatóságából kifolyólag.

Capitulo Jauriensi.

Venerabiles amici dilecti, salutem. Ostenderunt nobis prudentes et circumspecti iudex et iurati cives huius civitatis Posoniensis quasdam literas nomine vestro patenter confectas, quibus autoritate reverendissimi domini nuncii apostolici ad instantiam cuiusdam Primi Merulae inter alios, quos coram vobis ad certum terminum comparere iubetis, iudicem etiam ipsum et quosdam cives adesse coram vobis praecipitis poena excommunicationis latae sententiae indicta iis, qui vestris huiusmodi mandatis parere negligerent. Tametsi igitur sanctae sedis apostolicae ac sanctissimi domini nostri eiusque legatorum auctoritati tantum a nobis tribuatur, quantum sane decet; cum tamen in regni decreto expresse cautum sit, ne quis citationem ex curia Romana, vel apostolicis legatis prius audeat impetrare in quacunque causa, quam coram suo iudice ordinario causam suam egerit omnesque iuris processus expleverit, si quis secus faceret citatus citationi parere non teneatur: ¹⁾ officii nostri esse duximus absente Regia Maiestate, domino nostro clementissimo tum ipsis iudici et aliis ab hinc per vos citatis prohibere, ne praeter leges regni ad ullum iustitiae genus a vobis recipientes isthuc accedant, tum vero auctoritate regia vobis firmiter mandare, ut ab huiusmodi citationibus praeter consuetudinem et omnes regni ordines penitus abstineatis, pro ut sane mandamus per praesentes. Si quid enim Merula, aut quisquam alius cum quopiam causae

¹⁾ V. ö. *Bathiany*: *Leges ecclesiasticae regni Hungariae* I. k. 473. lap.

habet, non deerit ei iustitiae debita administratio coram regni iudicibus ordinariis, vel ecclesiasticis, vel saecularibus; secus igitur ne feceritis. Datum Posonii, die 24. Januarii 1549.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consilarii regiminis Hungarici etc.

7.

1549. január 24.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy az ország határainak revisiójára kitűzött február 20. határnapot a magyarországi bizottsági tagoknak a vízkereszti törvény-napokon való elfoglaltsága miatt halasztza el.

Sacratissime Rex, stb. Ad revisionem complanationemque metarum et aliarum differentiarum huius regni Hungariae cum Austria et Stiria vigesimum diem Februarii praefixum esse nuper a Vestra Maiestate, potest Eadem facile memoria tenere. Cum igitur iudicia hic ad festum Epiphaniarum domini secundum publicam constitutionem ¹⁾ celebrari incepta usque ad praefatum terminum et ultra se extendant, neque propterea per eos, quorum revisio illa cum primis interest, ei rei ad dictum diem vacari possit propter absentiam tum multorum nobilium, tum vero procuratorum, qui circa iudicia occupati abesse hinc eo tempore non poterunt, videretur ob hanc causam dicta metarum revisio per Vestram Maiestatem esse transferenda ad alium terminum, qui utrique parti aequae esset opportunus utputa: Dominicam Oculi. Qua de re Maiestas Vestra dignetur dominos de regimine suo Austriaco quam primum admonere, ut ad quem diem commissarios et alios, quos opus fuerit pro parte istarum Maiestatis Vestrae provinciarum debeant deligere, scire possint, ipsos etiam commissarios per Maiestatem Vestram pro parte provinciarum suarum electos de mutatione termini, novaque deliberatione Maiestas Vestra certiores facere dignetur. Servet stb.

Posonii, die 24. Januarii 1549.

Postscripta. Cum ad vigesimum diem Martii terminus revisionis differentiarum inter Sclavoniam et Carinthiam fuerit constitutus, postquam revisio haec cum Stiria et Austria necessario differri debet, uti in literis scripsimus, Maiestas

¹⁾ V. ö. 1548. pozsonyi orszgy. XIX. t.-cz.

Vestra dignetur hanc quoque alteram revisionem differre et diem competentem utrique parti et commissariis delectis denunciare, ut quid agendum sit ipsis, intelligant.

Praeterea, cum nuper commissarii Vestrae Maiestatis ab hinc delecti ad revisionem differentiarum, quas cum domino Seredy habent nonnulli domini Germani ratione metarum, profecti fuissent, domini commissarii Germani ad diem constitutum non comparuerunt atque ita re infecta hi quoque redierunt.

Locumtenens et consilarii sui
regiminis Hungarici etc.

8.

1549. január 28.

A helytartótanács értesíti Ferdinándot, hogy Bakýth Péter és Lippay Perolt között bizonyos határszéli zálogos erdő miatt micsoda pertpatvar és hatalmaskodás támadt. Elmondja intézkedéseit és kéri, hogy biztosokat küldjön ki, mert az ország határaitól is szó van.

Sacratissime Rex etc. Exorta denuo est differentia his diebus inter dominos Petrum Bakýth ac Peroltum de Lyppa marsalcum regni Bohemiae causa cuiusdam sylvae, quam dominus Bakýth ad castrum Holých pertinuisse ab antiquo et in territorio eiusdem castri esse, sed per quondam Gasparem Czobor domino quondam Joanni de Lyppa, patri praefati domini marsalchi ad refectionem pontis et aggerum quorundam in fluvio Morwa ex quodam contractu inter eos inito ad certum tempus concessam fuisse affirmat; ille vero contra ad castrum suum Odolyn pertinuisse et pertinere asserit. Cum vero Bakýth pecuniam se deponere, quam marsalco debet et contractui per Czobor inito satisfacere paratum se aliquoties obtulerit, mandatum etiam Vestrae Maiestatis ad marsalcum miserit, quo iubetur, is reddere ea, quae parenti suo fuerant per Czobor oppignorata; neget autem marsalcus omnino sylvam ullius contractus nomine a se teneri, sed iuris sui proprii atque haereditariam esse; caetera quidem, quae apud se oppignorata essent, accepta pecunia redditurum.

Nuper Bakýth deprehensos marsalchi subditos in sylva illa ligna caedentes captivos obduxit, nec videtur aliter dimissurus, quam liberata sibi sylva modo supradicto. Cum autem — ut ex quibusdam literis marsalchi ad Bakýth scriptis et per hunc ad nos missis — captivationem suorum marsalchus

iniquo tulerit animo verendumque sit, ne ob eam causam maior forte aliquis tumultus excitetur, admonuimus nos quidem illico dominum Bakyth, ut captivos dimittat et pecuniam, quam multo ante deponere paratus fuit, ad manus domini capitanei marchionatus illius Moraviae mittat quam primum, ut is ciat, Bakyth contractui praedicto satisfacere paratum esse. Ipsum quoque dominum capitaneum admonuimus de re tota hortantes, efficiat, quo marsalchus suam pecuniam recipiat et usu dominioque sylvae illius abstineat usque ad determinationem Vestrae Maiestatis. Verum, cum non satis constet, quid dominus capitaneus possit in eo negotio statuere, agatur autem hac in re de metis non tam arcium Holych et Odolyn, quam regni Hungariae et marchionatus Moraviae, visum est illico ad Maiestatem Vestram perscribere, ut et utrique, quod visum fuerit, denunciaret ¹⁾ quam primum pro evitando tumultu inter eos et commissarios deligat diemque constituat et locum, ad quem ipsi commissarii utrinque convenire et limites illos iuraque utriusque partis cognoscere et tandem, quod iustitia postularit, Maiestas Vestra possit statuere. ²⁾ Servet stb.

Posonii, die 28. Januarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

9.

1549. január 28.

A helytartótanács Morvaország főkapitányát értesíti, hogy Bakyth Péter és Lippay Perolt között egy zálogos erdő miatt minő ellenségeskedés és hatalmaskodás történt, tudtára adja, hogy ez ügyben milyen intézkedéseket tett és kéri, hogy a Bakyth által küldendő zálogösszeget kézbesítse Lippaynak; tiltván őt a por folyama alatt az erdő használatától.

Ad magnificum dominum Venceslaum liberum dominum de Kropyn et in Ludanyez supremum capitaneum marchionatus Moraviae etc.

Generose ac magnifice domine ³⁾ stb.

Intelligit Magnificentia Vestra, ut putamus, quae differentia versatur inter magnificos dominos Petrum Bakyth, Regiae

¹⁾ A király levelének fogalmazata Bakyth Péterhez megvan a bécsi udvari lt. Hungaricái között 1549. febr. 15. kelettel.

²⁾ L. erre vonatkozólag 9., 13., 21., 22. és 46. sz.

³⁾ Sor fölé írva.

Maiestatis capitaneum, ac Peroltum de Lÿppa, supremum marsalcum regni Bohemiae, ratione cuiusdam sylvae, quam uterque ad se et castrum suum pertinere affirmat. Quamquam dominus Bakÿtth paratus fuerit aliquoties summam illam pecuniae deponere et domino marsalco numerare, quam ex contractu cum domino quondam Czobor per genitorem marsalchi inito eidem domino marsalco debet; dominus tamen marsalcus accipere semper pecuniam recusarit, nuperque dominus Bakÿtth subditos domini marsalchi in ea sylva cedentes ligna deprehensos captivandos curavit. Hoc negotio ad nos perlato et simul intellectis his, quae dominus marsalcus pro se allegat ex literis per eum his diebus ad dominum Bakÿtth rescriptis, visum est Maiestatem Regiam, dominum nostrum clementissimum de re tota illico commonefacere, ut quoniam non de privati cuiusque hominis, sed de regni Hungariae et marchionatus Moraviae limitibus in hac differentia agitur, maiestas sua commissarios deligat, qui hoc totum negotium reveideant et complanent et quod e re et dignitate Suae Maiestatis magis fore videbitur, utrique parti denunciet. Interim autem pro maiore aliquo tumultu tollendo iniunximus Regiae Maiestatis auctoritate domino Bakÿtth, ut et captivos dimittat et pecuniam, quam debet domino marsalco, ad manus Magnificentiae Vestrae afferat aut mittat, ut per eam tradatur domino marsalco, atque ita pignora omnia pro quibus pecunia illa fuerat mutuo credita, eliberentur domino Bakÿtth et castro Holÿch. Ab usu vero sylvae illius, de qua lis est, dominus marsalcus abstineat usque ad revisionem complanationemque faciendam per commissarios, quos Maiestas Sua ad id delegerit; quare hortamur et rogamus Magnificentiam Vestram, ut si dominus Bakÿtth ea fecerit, quae nos illi committimus, (pro ut facturum speramus) efficiat et ipsa, ut dominus marsalcus suam pecuniam accipiat et abstineat ab usu sylvae praedictae, quam ad castrum suum Odolÿn spectare arbitratur, usque ad deliberationem Regiae Maiestatis. Et hoc pacto mutua pax et bona vicinitas inter utramque partem conservabitur. Valere stb. Posonii, die 28. Januarii 1549.

Sacrae Regiae Maiestatis
locumtenens et consilarii regiminis
Hungarici etc.

10.

1549. január 28.

A helytartótanács Bakyth Pétert inti, hogy a Lippay Perolt elfogott szolgálát bocsássa szabadon és a vitás erdő zálogösszegét a morvák főkapitányának küldje el.

Ad dominum Bakyth.

Magnifice domine stb.

Intelleximus ea, quae Magnificentia Vestra huc significavit legimusque scripta, quae misit super differentia inter ipsam et dominum marsalcum regni Bohemiae ratione sylvae vertente. Visum est igitur nobis in ea re sic statuere: ut pro evitando maiori tumultu Magnificentia Vestra captivos subditos marsalcki dimittat et pecuniam debitam mittat illico ad manus domini capitanei supremi marchionatus Moraviae, ut is faciat, quo marsalcus eam percipiat et bonis oppignoratis abstineat. Quod si omnino ius praetendit in eam sylvam, expectet a Regia Maiestate revisionem et decisionem eius rei. Scripsimus enim ad Regiam Maiestatem totum negotium, petentes, ut Sua Maiestas commissarios constituat, qui videant, utrum ad Hungariam et castrum Holých, an ad Moraviam et Odolyn sylvam illa pertineat; atque ita tandem secundum deliberationem ipsorum commissariorum sciat utraque pars in posterum suos fines possidere. Quare, Magnificentia Vestra deliberationi huic nostrae quam primum pareat captivosque dimittat et pecuniam mittat ad manus capitanei supremi, ad quem his literis nostris annexis de re tota affatim scripsimus. Bene valeat stb.

Posonii, die 28. Januarii 1549.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consilarii etc.

11.

1549. január 31.

A helytartótanács Pesel Pál kérését a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb.¹⁾ Egregius Paulus Pesel consiliarius,²⁾ heraldus et vetus fidelisque servitor eiusdem supplicatum³⁾

¹⁾ Utánna áthízza: Vadit ad Maiestatem Vestram.

²⁾ 2 szó sor fölé betoldva.

³⁾ Így a törült vadit-tól függően.

Vestrae Maiestati in causa, ut ipse retulit, honesta et digna gratioso responso. (Literas, a me commendatitias petiit); ¹⁾ Tametsi igitur persuasum habeo Maiestatem Vestram pro sua summa prudentia fidelium servitiorum statusque et conditionis ipsius clementem habituram esse rationem, facere tamen non potui, quin eum paucis verbis Eidem commendarem, Quem sane in iis, quae hactenus gessit nomine Vestrae Maiestatis indurium, sollicitum et fidelem fuisse (et in administratione harum tricesimarum Posoniensium nomine reginalis maiestatis per eum aliquot annos facta probe se gessisse)²⁾ intellexi, dignetur itaque Maiestas Vestra illum clementer exaudire et ipsius exemplo animum reddere coeteris istiusmodi fortunam Vestrae Maiestatis secutis, ut ad extremum usque servire non dubitent Vestrae Maiestati, Quam Deus stb.

Posonii, die ultima Januarii 1549.

Strigoniensis etc.

12.

1549. február 1.

Várday Pál csztergomi érsek köszönetet mond egy ismeretlen főpapnak az iránta tanúsított jóindulatáért.³⁾

Reverendissime ac illustrissime domine, stb.

Cum nuper ex literis domini Marci Antonii Bentivoli cognovissem, quo studio, quaque diligentia reverendissima ac illustrissima Dominatio Vestra operam et auctoritatem suam pro meis isthic ornamentis interposuerit, etsi id quidem minime mihi notum fuit, quippe qui longo iam tempore singularem istam suam in me benevolentiam perspectam habeo, exstitit tamen iucundum et gratum mearumque ideo partium esse duxi, paucis reverendissimae et illustrissimae Dominationi Vestrae declarare et Marcantonium istam voluntatis suae erga me significationem ad me, uti sane debuit detulisse et me eum esse semperque fore erga eam, qui pro suis maximis in me meritis esse debeo, singularemque spem et fiduciam in ista sua singulari in me humanitate habere repositam consequendi aliquando id, quod serenissimus rex meus iam pridem istinc mihi impetrare contendit. Quicquid certe accadat, mé reverendis-

¹⁾ A zárjelbe tett rész lapszéli betoldás.

²⁾ A zárójelbe tett rész lapszéli betoldás. E javítások azt mutatják, hogy e levél fogalmazatként vezetett be a codexbe.

³⁾ Tökéletesen magánügy. Úgy vehető ki, hogy bibornokságáról van szó.

sima et illustrissima Dominatio Vestra gratum erga se et bene-memorem omni tempore sentiet. Cetera meis verbis coram referet idem Marcus Antonius, procurator meus. Valere stb.

Datum Posonii, die primo mensis Februarii 1549.

Strigoniensis.

13.

1549. február 8.

A helytartótanács Lukács József azon kérését, hogy a Puchheim Farkas alatt szolgált 46. lovast rendelje alája, a királynak ajánlja.

Sacratissime Rex, domine clementissime stb. Petit a nobis Joseph Lucas, qui in bello Saxonico captivacioneque ducis illius strenue se gessit, ut apud Vestram Maiestatem intercedamus, quo illi quadraginta sex equites, qui antea sub domino Wolffo Pwchan stipendio Vestrae Maiestatis militabant et nunc carent capitaneo, sibi subesse iubeat, ut, quoniam nemini salarium dari Maiestas Vestra constituit, qui minori numero equitum, quam quinquaginta militet, postquam ipsi quadraginta sex equites ad suos priores viginti, ad quos a Maiestate Vestra stipendium habet, fuerint additi, salarium ad omnes habere possit; si quidem praeter id, quod ei datur a Vestra Maiestate, quo se et suos alat, prorsus habeat nichil. Quod si forte id grave videretur Vestrae Maiestati, tum ad suos saltem viginti salarium ei dari iubeat. Cum igitur dignus is esse videatur, quem Maiestas Vestra commendatum habeat, dignetur Eadem alterutri petitioni illius subscribere. Servet stb.

Posonii, die 8. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

14.

1549. február 8.

A helytartótanács Jósá Farkas azon kérését, hogy a spanyol katonáktól elpusztított birtoka, Oroszvár, 12 évi adómentességet nyerjen, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb.

Egregius Josa Farkas ¹⁾ queritur graviter, possessionem suam Orozwar ab Hispanis militibus, qui hac fere tota hyeme

¹⁾ Magyaros név alak. Várday Pál 1547. január 11-én kelt Nádasdy Tamáshoz intézett levelében Wolffgangus Josa. Országos lt. Nádasdy lt.

in illa et locis vicinis hybernarunt, omnino esse desolatam adeo, ut vix solum ipsum relictum sit supplicatque propterea Vestrae Maiestati, dignetur exemptionem aliquam ei concedere, ut coloni ad sedes pristinas redire et domicilia possint reaedificare at tum Vestrae Maiestati, tum ipsi, eorum domino, usui esse. Cum igitur digna nobis eius supplicatio visa sit, quae admittatur, supplicamus et nos Vestrae Maiestati, dignetur ad duodecim annos colonis dictae possessinois Orozwar exemptionem benigne concedere. Servet stb.

Posonii, die 8. Februarii 1549.

Locumtenens et consilarii.

Numero : Locumtenens, Capitaneus generalis,
Reway, Jauriensis, Nitriensis et Bornemyza.

15.

1549. február 1.

A helytartótanács Pozsony város kérését, a mely által az adó felére való leszállítását akarják elnyerni, pártolólág ajánlja a király figyelmébe és egyúttal kéri, hogy gondoskodják a város falainak kiigazításáról.

Sacratissime Rex stb. Prudens et cirumspecti iudex et iurati ceterique cives huius civitatis Posoniensis porrexerunt nobis supplicationem, qua exponunt impositam sibi a Vestra Maiestate fuisse taxam quattuor millium florenorum Hungaricalium, cui solvendae nequaquam pares sint propter varias causas, quas in ea supplicatione adducunt petuntque, ut pro diminuenda taxa ipsa intercedamus apud Vestram Maiestatem. Tametsi igitur perspectae sunt nobis prae graves et continuae Maiestatis Vestrae impensae, quas facit ad conservationem huius regni sui finitimorumque locorum munitionem, satisque intelligamus decere omnes ex omnibus ordinibus et statibus ad suam ipsorum salutem et defensionem conferre ; cum tamen summa haec civibus hisce imposita eiusmodi esse videatur, ut difficile persolvi possit, accedat vero, quod civitas haec, quam Maiestas Vestra locum consilii sui celebrationisque iudiciorum et conventuum quoque, ut plurimum esse voluit, et ad quam complures fideles Vestrae Maiestatis patriis sedibus eieci velut in locum tutum perfrugerunt, domiciliumque in ea sibi quaesiverunt usque adeo immunita sit, ut in multis partibus murus quoque ipse, qua cingitur, corruat : non alienum a nostri officii ratione duximus fore supplicare Vestrae Maiestati, ut summam quattuor millium

florenorum ad dimidiam partem ipsis civibus relaxet et ex ea quoque summa partem aliquam ad munitionem civitatis exponi per eos iubeat, ad quam quidem munitionem Maiestas Vestra aliunde quoque diligentem curam adhiberi curare dignetur, nam ne levioribus quidem hostium insultibus sustinendis, ut nunc est civitas, par esset, si qua vis, quod Deus avertat, repentina ingrueret. Quantum vero excidium non solum Hungariae, sed Austriae et Moraviae vicinisque provinciis emanaret ¹⁾ ex huius loci interceptione, Maiestas Vestra facile intelligit. Servet altissimus etc. Posenii, primo die Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

16.

1549. február 8.

A helytartótanács figyelmezteti Allya Mátyást, hogy a törökkel kötött fegyverszünetet ne zavarja és az elfogott törököket vagyonukkal együtt adja ki.

Ad Aliya Matthiam etc.

Egrege amice dilecte, constat vobis, quam firmiter in omnes partes ditionis suae commiserit Maiestas Regia, dominus noster clementissimus, inducias cum Thurcarum principe initas observari, quamque nobis in absentia sua mandaverit diligentissime ad earum observationem provideri et in eos debita poena animadverti, qui secus facerent. Quare etiam vobis per suam Maiestatem speciale datum esse mandatum, eandemque Maiestatem suam captivationes spoliationesque nonnullorum Thurcorum superioribus diebus in istis partibus factas iniquo admodum animo tulisse, non ignoratis. Venit autem proxime ad nos missus per passam Budensem Thureus quidam Allya aga, qui se apud vos Baly Jazasya nuncuparat, conquerens a vobis se in itinere ante tres menses, dum ipse cum suo apparatu ex Thurcia veniret, spoliatum omnibus rebus et cum septem servitoribus suis fuisse captivatum et nunc sub fideiussione quorundam aliorum captivorum apud vos existentium fuisse dimissum sub pactatione quadringentorum florenorum. Quae omnia contra indutias directa esse non ignoratis et Maiestati suae summopere displicitura, si intelligat. Cum autem nos omnem accessionem vestram cupiamus ex animo, vos hortamur diligenter, ut in posterum ab huiusmodi facinori-

¹⁾ Emanaret kétszer írva.

bus abstinence et mandatis voluntatique Regiae Maiestatis vos accomodare studeatis; res autem omnes praefati Thurci et equos, quos ab eo accepistis, simul et sex servitores suos et res ipsorum ad manus huius egregii Sigismundi Posghay, nazadistarum Regiae Maiestatis capitanei integre et libere assignetis. A quo capitaneo cetera, quae super his vobis nuntiavimus, cognoscetis, cuiusque verbis tanquam nostris propriis fidem adhibeatis. Valete. Posonii, die 8. Februarii 1549.

Locumtenens et capitaneus generalis.

17.

1549. január 13.

Várday Pál helytartó és Salm Miklós főparancsnok utasítása a budai pasához a fegyverszünet érdekében küldött követ, Posghay Zeigmond részére.

Instructio dominorum locumtenentis et capitanei generalis egregio Sigismundo Posghay etc. ad illustrem et magnificum dominum Kazzonpassam Budensem expedito data.

Imprimis referat nuntius domino passae nomine dominorum locumtenentis et capitanei generalis salutem et amicitiam bonamque vicinitatem.

Deinde exponat dominos locumtenentem et capitaneum generalem ex mandato Sacrae Regiae Maiestatis, domini eorum clementissimi tamquam cupidos etiam conservandae bonae vicinitatis et confoederationis inter suam Maiestatem et Turcarum principem initae summam diligentiam adhibuisse per hos dies ubique locorum sub ditione suae Maiestatis.

Thesaurarius ille potentissimi imperatoris, quem cum pecuniis in itinere fuisse interceptum dominus passa superioribus diebus nuntiarat, iuxta petitionem ipsius domini passae conquirerent atque ita tandem non sine labore et ¹⁾ difficultate repertum in postestatem Maiestatis Regiae pervenisse; nunc vero per eosdem dominos locumtenentem et capitaneum generalem diligenter agi pro pecunia etiam invenienda, in potestatem Maiestatis Suae redigenda et si reperta fuerit, ea pariter cum thesaurario possit restitui ad solidam indutiarum observationem, de qua saepe numero iidem domini locumtenens et capitaneus generalis domino passae significarunt.

Cum etiam nuper a servitoribus domini Melchioris Balassa

¹⁾ E két szó betoldás.

quidam duo Thurcae captivati fuerint, qui ad depraedandum exierant, eos quoque domini locumtenens et capitaneus generalis in potestatem Regiae Maiestatis receperunt, paratique sunt ipsos una cum thesaurario restituere, dummodo vicissim dominus passa captivos christianos apud ipsum et alibi existentes sub indutiis proximis diebus captos, quorum nomina nuntius in scheda descripta domino passae ostendat, dimitti faciat et imposterum prohibeat, ne Thurcae exeant, vel procedant, vel ad exigendos ullos census a colonis, id quod antea inusitatum fuit. Nam quicquid coloni tempore initiarum indutiarum praestabant Thurcis, id ut integre nunc quoque praestent, toto videlicet tempore indutiarum sub poena capitis habent a dominis locumtenenti et capitaneo generali in mandatis, neque aliter facere ipsi praesument, aliqui gravi poena plecterentur adeo, ut non sit necesse Thurcas exire inter illos ad ullam exactionem. Qui si exierint et a Christianis deprehendantur, non erit, quod dominus passa aegre ferat vel contra indutias factum esse existimet, si a nostris expellentur vel aliquid eis adversi continget, cum omnino contra indutias sit Thurcas milites inter colonos exire et miseros taxare. Domini autem locumtenens et generalis omnino cupiunt indutias firmiter observari et omnes penitus utrinque cessare tumultus.

Cum autem passa Budensis etiam prius annuerat, ut facta ita permutatione oppressi quidem et miseri christiani Theyz, Thomas Hopffner et Leonardus Sateller in vicem ipsius Sabacz, quem dominus Melchior Balassa captivum tenet aliorumque duorum captivorum Thurcarum dimitteretur, praefatum tamen Sabacz certis rationibus impetrare non potuit, tandem dominus generalis, nonnullos vires militares eo persuasit, quod mille talleros promptis pecuniis in eliberationem praedictorum trium captivorum, Theyz, Hopffner et Satheller dictorum solvere et deponere velint, ob id nuntius sedula opera summoque studio sollicitet, quo oppressionum miseriarumque ipsarum intuitu emittantur.

Posito vero casu, quod Budensis passa in manumissionem captivorum iam nominatorum conditionibus praestricis consentire nolle, nuntius ita a longe et quasi proprio suo ingenio investigare studeat, quanta summa, aut quibus conditionibus captivi Theyz, Hopffner et Satheller redimi possent, dominum tandem generalem in eo certiore reddet; praecipue ¹⁾ tamen ²⁾ passae Budensi declaret et impingat, quod si saepedicti Theyz, Hopffner et Satheller ulterius fuerint detenti, extunc elibera-

¹⁾ Utána áll áthúzza e szó: vero.

²⁾ A sor fölé betoldva.

tionem thesaurarii Thurcarum imperatoris pecuniarumque ipsius eo difficilius continuari posse, praesertim cum conditio facultatesque ipsius satis superque exploratae sint.

Si vero passa Budensis opponeret nominatos Theyz, Hoffner et Satheller tempore belli, thesaurarium vero tempore pacis esse captum, nuntius praeoccupando indicare potest tempore indutiarum in omnibus regiae Maiestatis locis finitimis in hunc usque diem per Thurcas esse captos et interemptos ultra mille quingentos homines, prout ex sceda inclusa cernere licet, quominus passa Budensis suis ambagibus excusationem habere possit.

Quitquid tandem nuntius in articulis praescriptis necnon in eliberatione captivorum adhibita summa diligentia effecerit, domino generali continuo et sine omni mora significare debeat et teneatur. Actum *Viennae*, die 13. Januarii anno Domini 1549.

18.

1549. február.

Posghay Zsigmond jelentése budai követtségéről 1549. február.

Relatio Sigismundi Posghay a passa Budensi ad legationem dominorum locumtenentis et capitanei generalis mense Februario 1549.¹⁾

Primum servitutem et bonam vicinitatem nuntiavit dominis etc.

Deinde ubi nuntius exposuit passae dominos locumtenentem et capitaneum generalem habere in mandatis a Regia Maiestate, ut indutias firmiter observari curent, passa nondum plene audito sermone nuntii dixit excandescens, pulchre, inquit, observatis vos indutias; ab una parte offertis vos ista omnia facere, ab alia vero capitis et spoliatis subditos et milites imperatoris portentissimi. Ubique, inquit, Pýrchý Nazwff cum pecunia imperatoris, sed retineretis modo Nazwff, tantum modo pecuniam restitueretis, quae est imperatoris potentissimi. Nos quoque haberemus arma, sed timemus principem et caput nostrum; vos caput non habetis, quia princeps vester non facit se timeri, sed si maiestas sua non potest, aut non vult corrigere istos inobedientes, dominus locumtenens det mihi potestatem hoc faciendi, ego puniam et Valentinum Maghyar et Matthiam Allýa et Melchiorem

¹⁾ Közölte *Kovachich*: Scriptores rerum Hungaricarum minores. I. k. 87—89. il. lehelly megnevezése nélkül.

Balassa, quia isti tales non possunt quieti esse, sed contra indutias semper faciunt. Nuper cum ego Melchiori Balassa nuntiassem de duobus Thurcis per suos captis, renuntiavit mihi, si habetis arma, vos defendatis.

Ubi domini locumtenens et generalis nuntiaverunt, ut non sinat Thurcas per villas circumire propter maiora scandala evitanda, passa satis diu ridens tandem respondit mirum esse, quod domini velint ipsum prohibere ab usu terrae et bonorum imperatoris, cum etiam in articulis indutiarum contineatur, ut quod sub ditione et potestate imperatoris est, ad id se Regia Maiestas vel eius subditi non ingerant. Et nihilo minus ipse passa propter amicitiam dominorum locumtenentis et capitanei generalis permisisset hactenus praeter voluntatem imperatoris, ut coloni aequè christianis praeberent census et servitia atque ipsis Thurcis; nunc quoque propter eandem ipsorum amicitiam contentus est, ut idem faciant coloni et ut ipsi per se ea importent, quae debent, tamen non debere eum prohiberi ab usu terrae, quae est imperatoris potentissimi.

Rogat dominos, ut curent observari indutias, nam alioqui ad id ipsum curam gerere oportebit; captivos sub indutiis captos curent ipsi remittere, vicissim et ipse idem faciet.

De rebus duorum mercatorum restituendis, quae haec aestate prope Albam Regalem per Thurcas fuerant interceptae, respondit passa se scripsisse ad Thurcam et inde exspectare responsum.

De captivis Germanis liberandis ad multas et pias hortationes nuntii respondit passa, quod si essent in potestate sua, statim eos dono remitteret dominis, sed Rusthany sunt, nec unquam liberabuntur, nisi Sabacz eliberetur. Ad haec nuntius dixit se nescire de liberatione Szabacz, quia Balassa nunc parum convenit cum Regia Maiestate vel dominis, sed alia via quaerenda esset. Ad quae passa obtulit se scripturum ad Rrwsthan et petiturum, ut loco captivorum suorum, quos habet Germanos, sibi tradat. Si impetraverit, statim se eos dominis daturum dono.

Petiit insuper multis verbis, ut Thureus hic, quem misit sub fideiussione ab Allya dimissus, ut quadringentos aureos pro redemptione afferat, liberetur a fideiussione, nam alioquin ipsum soluturum potius eam summam, quam hunc, affinem Rrwsthan passae, in captivitatem iterum mittere.

19.

1549. február.

Várday Pál és Salm Miklós válasza a budai basának Posghay Zsigmondtól küldött üzenetére.

[Ad Kazzon passam.]

Illustris et magnifice domine stb.

Intelleximus ea, quae Dominatio Vestra per egregium Sigismundum Posghay nobis proxime renuntiavit et quomodo ad observationem indutiarum eadem paratam sese offert, dummodo abhinc vicissim indutiae ipsae observentur; petitque propterea, ut captivi Thurcae remittantur pecuniaque imperatoris intercepta reddatur et hic Thureus, quem Dominatio Vestra huc misit fideiussoria cautione apud Matthiam Allya eliberetur suaeque ei res ablatae reddantur, aliaque fiant, quae Dominatio Vestra copiosius per praefatum Posghay significavit. Sciat Dominatio Vestra, quod quemadmodum iam aliquoties et literis et nuntiis Dominationi Vestrae significavimus, Maiestas Regia, dominus noster clementissimus omnino constituit indutias cum potentissimo imperatore initas observare et ut ea res a nobis per omnes partes diligentissime curetur, firmissimum dedit nobis mandatum. Nos autem tum causa exsequendi ea, quae Sua Maiestas nobis commisit, tum vero, quod bonae vicinitatis et pacis inter principes conservandae cupidi semper fuimus, summam diligentiam ubique ad eam rem hactenus adhibuimus, adhibiturique imposterum sumus adeo, ut volente Deo iustam querelam violatarum abhinc indutiarum Dominatio Vestra habitura non sit. Et quod ad pecuniam imperatoris attinet, postquam Thureus ille, apud quem pecunia deperdita est, iussu Regiae Maiestatis adductus Viennam, coram Valentino Magyar de pecunia et rebus a se ablati hominibusque, qui abstulissent aperte exposuit, etsi numerum quidem pecuniae ablatae explicare nescivit, egimus sane quam diligenter agimusque quotidie summo studio, ut eam investigemus, apud quemcunque sit, curabimusque, ut inventa restituatur. Hunc autem Thuream nos apud Matthiam Allya fideiussione, quam dedit, liberare curabimus; nec est opus, ut Magnificencia Vestra ullam pecuniam pro ipso solvat. Mandabimus enim ipsi Allya, ut sine incommodo vel praeiudicio fideiussorum hunc pro libero habeat et si secus faceret, impune non abibit. Nec est, quod Dominatio Vestra offerat punire quemquam inobedientem Regiae Maiestatis, non solum

enim subditos suos punire, sed etiam magnos principes sibi infensos coërcere Maiestas Sua auxilio Dei facultatem habet. Neque permissura est, ut ex impunitate alicuius innobedientis violatio indutiarum sibi possit exprobrare, sed in omnes iuxta sua demerita eo modo atque ordine, quo Maiestati Suae convenit, animadvertet. Nos quoque volente Deo autoritate et potestate suae maiestatis ita animadvertere poterimus in eos, qui vel contra indutias, vel contra dignitatem mandatumque Regiae Maiestatis aliquid admiserint, ut aliena ope ad id nobis non sit futura necessaria. Habet autem Dominatio Vestra alioqui, ut credimus satis negotii in coercendis et ipsa militibus principis sui, quum milites cuiusvis legis aut gentis sint, licentiosi et rerum novarum cupidi otiique impatientes plerumque esse solent, quemadmodum etiam quotidie res ipsa indicat. Nam novae quotidie querelae afferuntur de insultibus Thurcarum captivationibusque et necibus nostrorum in diversas partes ditionis Regiae Maiestatis, praesertim vero de excursionibus et rapinis, quas faciunt inter colonos, quae omnia sunt contra indutias. Ideoque multo magis nos de Dominatione Vestra et suis militibus, quam ipsam de nobis aut regiae maiestatis subditis conqueri possumus; constat enim, quod ad petitionem Dominationis Vestrae aliquot iam Thurcos captivos nos ei dimisimus, reliquos quoque, qui deprehensi usque fuerunt, reddere obtulimus, dummodo ipsa vicissim Christianos, quos regesto descriptos singillatim ad eam misimus, eliberaret et nihilominus tantum abest, ut ne unicum quidem potuerimus impetrare, ut etiam palam captivi Christiani in publico foro convivente Dominatione Vestra vendantur. Nunc quoque rursum Dominatio Vestra petit nominari, quos liberari velimus, quasi id hactenus aliquoties non intellexerit ex regestis per Desewffy et alios nuntios nostros ad eam missis. Quare cum ita indutiae possint firmiter observari si utrinque pari ratione ea praestabuntur, quae in articulis indutiarum continentur; nos quidem id omni ex parte efficere parati sumus, prout supra diximus, hortamur tamen, ut et ipsa captivos Christianos, qui sunt sub indutiis capti, quosque regesto inscriptos iam accepit, dimitti liberos quam primum curet, et imposterum caveat diligenter prohibeatque, ut ne Thurcae inter colonos rapinas exerceant, nam census, quos tempore indutiarum initarum praestiterunt absque ¹⁾ exactione, ipsimet iussu nostro importabunt, neve alibi sub ditione Regiae Maiestatis excursiones aut violentias ulla admittant. Nam alioqui cogitare potest Dominatio Vestra, quod nos pro nostri officii ratione

¹⁾ Utána áthúzva: ulla.

ea omnia curare oportebit, quae ad tuendam dignitatem auctoritatemque conservandamque ditionem Regiae Maiestatis pertinere videbuntur. Quae valeat etc. Posonii etc. 1549.

Locumtenens et capitaneus generalis.

20.

1549. február.

A helytartótanács jelentést tesz I. Ferdinándnak a Posghay követségének eredményéről és a budai pasával történt üzenet és levélváltásokról.

Sacratissime Rex stb. Quemadmodum Maiestas Vestra Sacratissima discedens ¹⁾ commiserat, expediveramus illico post discessum Vestrae Maiestatis Sigismundum Posghay ad passam Budensem cum ea instructione, quam Eadem reliquerat nobis in mandatis, cuiusque instructionis exemplum cum praesentibus ad eam mittimus; quid autem is rediens nomine passae huc retulerit, mittimus similiter cum praesentibus ad Vestram Maiestatem et simul etiam, quid nobis ei pro dignitate auctoritateque Vestrae Maiestatis replicandum esse visum sit. Ex responso passae cognoscet Maiestas Vestra, inter alia quantopere exoptulet ipse contra nonnullos subditos Vestrae Maiestatis, praesertim vero contra Melchiorum Balassa ac Valentinum Maghyar et Matthiam Allya, et quomodo instet pro restitutione eius pecuniae, quae superioribus diebus fuerat in itinere ablata ab eo Thurca captivo, quem Valentinus Maghyar Viennam adduxerat et insuper pro resarciendis damnis huius alterius Thurcae, quem huc misit dimissum ab Allya sub fideiussione aliorum captivorum pro redemptione quadringentorum aureorum, quemque ipse consanguineum Rwszthan passae esse praedicat et demum quanta sollicitudine petat indutias observari, aliter se ad eam rem curam abhibiturum concludens. Ad quae omnia nos ita respondimus, uti Vestrae Maiestatis amplitudo et nostri officii ratio exposcere videbatur. Videtur autem nobis communicato super his consilio tum dominis consiliariis Vestrae Maiestatis hac in re primum illud significare Vestrae Maiestati, quod posteaquam Maiestas Vestra omnino constitutum habet, indutias has quinquennales cum Thurca observare, aliud fieri non possit, quam ut aliquot hi homines, qui praeter mandatum adeoque in contemptum

¹⁾ 1548. decz. 12-én tért vissza a király a pozsonyi országgyűlés után 18 nappi ott tartózkodás után.

auctoritatis Vestrae Maiestatis novas quotidie iniurias et damna Thurcis inferre non cessant, in terrorem aliorum et ad declarandum principi Thurcarum ac suis praefectis voluntatem Vestrae Maiestatis super ipsis indutiis observandis debita poena plectantur. Et quoniam Valentinus Maghyar nulla ratione adduci hactenus potuit, ut pecuniam interceptam redderet, quin etiam quotidie et ipse et Allya maiora faciunt contra indutias, Maiestas Vestra iubeat serio tum in ipsos tum in alios illis similes modis omnibus vique aperta animadverti nulla amplius eorum admissa tergiversatione, ut sic omnis prorsus causa iustae querelae Thurcis auferatur. Modus autem contra hos procedendi, quem Maiestati Vestrae hoc tempore absolute proponamus, non satis constat, nam cum iussu Vestrae Maiestatis dominos utrumque supremum capitaneum una mecum, capitaneo generali, ad tractatus cum fratre Georgio propediem proficisci oporteat,¹⁾ gentes etiam Vestrae Maiestatis contra Chabragh, Baymocz et Mwrán versus partes superiores sint expeditae, nusquam aliae gentes sese nobis offerunt, quas contra hos expediamus, praeter ducentos equites domini Nadasdy,²⁾ quibus forte centum equites Vestrae Maiestatis et ducenti pedites adiungi possent, atque insuper iussu Vestrae Maiestatis agendum videretur cum domino bano et Luca Zekel, ut ipsi quoque centum unusquisque illis adderet, sed quis interim expeditioni praesit, omnibus nobis absentibus non sane videmus. Exspectamus tamen dominum Nadasdy in horas, ut ubi cum eo hac de re tractaverimus, ad Maiestatem Vestram nostram opinionem perscribamus. Maiestas Vestra super his interim, quid faciendum sit, nos clementer dignetur edocere, et si consilium nostrum probabitur, Maiestas Vestra et bano et Lucae Zekel iubeat, ut³⁾ illico equites praedictos ad executionem praedictam expediant. Deinde cum satis iamdudum constet, quantumvis praefecti et milites Vestrae Maiestatis ab omni prorsus insultu omnique violatione indutiis absterneant, nihilominus Thurcas veteri de more rapere, excurrere et vel fraude, vel vi de ditione Vestrae Maiestatis aliquid detrahare nusquam praetermittere adeo, ut sine armis brevi tempore hoc modo magnam ditionis Vestrae Maiestatis partem in potestatem ipsius vel ad vastitatem redigi oporteat. Si quidem ex querelis, quae quotidie variis ex locis ad nos

¹⁾ A szövegben azért van némi zavar, mert egyszerre Salm, mint generalis capitaneus, megszólal első személyben. A capitaneus supremus Báthory András és Nadasdy volt.

²⁾ Thomas Nadasdy, comes perpetuus terrae Fogaras, iudex curiae regiae, supremus: 1542-től kezdve generalis regni capitaneus.

³⁾ Az ut betoldás.

deferuntur, palam sit longe maximum Christianorum numerum sub indutiis a Thurcis captivatum esse, quam Thurcarum a nobis, quos etiam palam in foro publico divendere et nobis verba dare non verentur, dum nomina illorum petit sibi passa identidem mitti, quae nomina aliquoties regesto inscripta accepit; liqueatque ex his omnibus palam et verbis et factis nos ab ipsis irrideri atque interim de ditione Vestrae Maiestatis aliquid semper auferri cum summa oppressione subditorum Vestrae Maiestatis? Videtur propterea Maiestati tempestive ad hanc rem ita consulendum esse, ne volentes prope et scientes subditi et fideles Vestrae Maiestatis libidini Thurcae obiecti esse videantur. Ideoque mandandum esse censemus omnibus capitaneis Vestrae Maiestatis in omnes partes, ut ipsi quidem ab inferenda vi hostibus abstineant, ne quid contra indutias admisisse intelligantur, uti iam Maiestas Vestra commisit, sed nihilominus defendant ubique pro viribus et vim aut furta Thurcarum repellant, neque sinant usquam vel minimum detrahi de ditione Vestrae Maiestatis. Ad id vero rite curandum, augenda esse in confiniis gentium praesidia viderentur. Neque enim vi hostili repellendae gentes Vestrae Maiestatis in multas partes divisas pares esse arbitramur. Praeterea cum Maiestas Vestra propediem nuntium suum¹⁾ cum honorario munere ex foedere ad principem Thurcarum missura sit, censemus virum talem eo mittendum esse, qui rerum Hungaricarum bene peritus sit, eumque non prius dimittendum, quam ad hoc consilium Hungaricum pro instructione de omnibus, quae ad Vestrae Maiestatis dignitatis, authoritatis et ditionis conservationem pertinere videbuntur, fuerit per eum expeditus; sic enim speramus tali ipsum instructione dimitti posse, ut eam vicissim relationem afferat, quae plurimum et Maiestati Vestrae et subditis suis conducat. Et haec pro nostra fide et observantia, qua Maiestati Vestrae in perpetuum obstricti sumus proque nostri officii ratione ad eandem duximus perscribere supplicantes, ut ea clementer accipiat etc. Servet etc. Posonii etc. 1549. etc.

¹⁾ A *suum* szó betoldás.

21.

1549. február 11.

A helytartótanács jelenti Ferdinándnak, hogy Morvaország főparancsnoka a Bakyth—Lippay-féle vitás erdő ügyében válaszolt és az erdőt nem akarja kiengedni, holott azon terület Magyarországhoz tartozik, a Morva folyó lévén a határ. Kéri, hogy a határok megvizsgálására küldjön ki biztosokat.

Sacratissime Rex stb. Scripsimus nuper ad Vestram Sacratissimam Maiestatem in negotio differentiae subortae denuo inter dominum Petrum Bakytht ac dominum marsalcum regni Bohemiae ratione cuiusdam sylvae,¹⁾ quam Bakytht per quondam Czobor genitori domini marsalchi ad reficiendum certum pontem et aggeres ipsi domino marsalco seniori per eum oppignoratos consessam fuisse asserit, et nunc una cum ponte et aggere sibi reddi cupit pecunia sua ipsi domino marsalco restituta. Tametsi igitur exspectamus in horas responsum in ea re a Vestra Maiestate, cum tamen ad literas nostras, quas eodem tempore dederamus in eodem negotio ad dominum capitaneum marchionatus Moraviae, responsum ab ipso domino capitaneo ablatum sit, visum est responsum ipsum in specie mittere ad Vestram Maiestatem, ut cognoscat ex eo illum omnino praetendere sylvam illam, quam Bakytht repetit sub marchionatu illo ab antiquo esse neque ulla ratione velle eum permittere, ut ab domino Bakytht possideatur. Cum autem plane constet omnibus hominibus et nostratibus et externis regnum Hungariae a marchionatu Moraviae fluvio dumtaxat Morwa interfluente dividi, sit autem ea sylva citra flumen versus Hungariam; necessario sequitur eam in solo Hungarico esse. Quod ipsum confirmat tenor literarum contractus inter seniorems marsalcum et quondam Czobor facti, quibus literis continetur expresse Czobor ad reficiendos pontem et aggeres praedictos eam sylvam domino quondam marsalco concessisse. Quare cum et dominus Moraviae capitaneus Maiestati Vestrae ea de re statueret, ne fines huius afflicti regni sui etiam a vicinis, a quibus defendi deberent, distraherentur, perficiatque, ut sine diuturniori mora per delectos commissarios negotium hoc complanetur, ne maiores aliqui oboriantur tumultus. Servet stb. Posonii, die 11. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliari.

¹⁾ L. 8. sz.

22.

1549. február 11.

A helytartótanács Morvaország főparancsnokát értesíti arról, hogy Bakýth Péter a vitás erdő zálogösszegét biztos helyre leteszi, ami pedig az ügy jogi oldalát és a határkérdést illeti, királyi biztosok fognak dönteni.

Ad capitaneum Moraviae etc.

Generose et magnifice domine stb. Accepimus responsum Magnificentiae Vestrae ad literas nostras in negotio differentiae, quae est inter dominos marsalcum regni Bohemiae ac Petrum Bakýthh; nuper ad Magnificentiam Vestram datas, intelleximusque ex eo responso dominum marsalcum paratum quidem esse pecuniam sibi debitam a domino Bakýthh accipere, cum ad se mittetur, et partem proventuum pontis oppignoratam reddere, verum in ea oppignoratione sylvam, quam dominus Bakýthh repetit, nequaquam contineri, quippe quae ab antiquo sub arce Odolyn ad marchionatum Moraviae spectarit. Quod igitur ad numerationem pecuniae debitae attinet, postquam Magnificentia Vestra negat moris esse in isto marchionatu, ut apud se tales pecuniae deponentur, curabitur per dominum Bakýthh, ut domino marsalco id, quod debet, reddatur in alio tuto loco; quod vero ad sylvam spectat, satis iam pridem et Hungaris et Moravis omnibus constat regnum Hungariae a marchionatu Moraviae fluvio Morva utriusque fines interfluente separari et cum sylva illa, quam Magnificentia Vestra cum domino marsalco ex eius forte vel aliorum aliquorum persuasione intra marchionatum Moraviae esse affirmat, citra fluvium in Hungariae finibus sit, liquet plane nihil eam ad Moraviam posse pertinere, id, quod ipsa Magnificentia Vestra ex ipsius sylvae situ potest per se facile iudicare. Accedit ad hoc, quod ex literis contractus inter dominos genitorem domini marsalchi et quondam Gasparem Czobor apparet Czobor eam sylvam ad reficiendum pontem et aggeres domino marsalco, quamdiu pecunia illa mutuo sibi data uteretur, concessisse, cum sane Czobor eam a maioribus suis, iis videlicet, qui in dominio arcis Holych ante se fuerant, acceptam possideret. Postquam tamen ita placet, ut Regiae Maiestatis arbitrio hoc totum negotium dirimendum relinquatur, id, quod et nobis antea quoque probabatur, scripsimus denuo ad Maiestatem Suam in ea causa nihil verentes, quin Maiestas Sua per delectos suos commissarios rectum ac pro aequitate finem propediem fieri in eo negotio curet. Quemadmodum autem Magni-

ficentia Vestra prudenter suadet, ut bonam vicinitatem amicitiamque cum isto inclyto marchionatu colentes prohibeamus, ne quid per vim a domino Bakytth interim attentetur, ita et nos pacis ac bonae vicinitatis percupidi, petimus vicissim ab eadem, ut hoc temporis intervallo, dum sane Maiestas Regia hac de re deliberat, nihil novi aut violenter per dominum marsalcum agi sinat, neque enim uti Magnificentia Vestra se et alios dominos ex isto marchionatu Moraviae domino marsalco non posse deesse scribit, ita nos pro nostri officii ratione permittere possemus, ut vel de finibus Hungariae quicquam detrahatur vel domino Bakytth, nihil praeter iustitiam querenti, vis aut iniuria inferretur. Commisimus tamen ipsi domino Bakytth denuo, ut et ipse interim ab omni violentia abstineat, Magnificentia Vestra vicissim velit et domino marsalco hoc committere. Valere stb. Posonii, die 11. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

23.

1549. február 16.

A helytartótanács jelenti Ferdinándnak, hogy Seged Györggyel tárgyalt a szigeti kapitányság elvállalása ügyében és ez alkalommal kifejezésre juttatott kívánságai teljesítését ajánlja.

Sacratissime Rex, stb. Egimus diligenter cum egregio Georgio Seged praefecto de Zygeth iuxta mandatum Vestrae Sacratissimae Maiestatis, ut is in officio praefecturae illius loci persisteret. Qui post varios tractatus perseveraturum se ibi in servitio Vestrae Maiestatis obtulit, sed sine equitibus ad minus quadraginta rite se ad conservationem eius loci summumque officium exercendum curam gerere non posse, ad eosque equites sibi privatim stipendium dari velle. Actumque est propterea a nobis diligenter cum domino comite Nadasdy, ut is de numero suorum centum equitum, quos in eo loco ex constitutione et mandato Vestrae Maiestatis alere debet, quadraginta ipsi Seged concederet, verum id perfici non potuit allegante domino Nadasdy indignum esse veteranos suos milites et equos ¹⁾ stipendio suo confirmavit, quibusque ad servitia Vestrae Maiestatis rite peragenda carere non potest, cuiusquam gratia dimitti, adeo, ut cum sine equitibus in Zygeth nolit esse Seged, libenter se alteri officium cessurum affirmavit, dummodo et expeditionales habeat literas de rite administrato

¹⁾ Az eredetiben talán így lehetett: quos ipse.

officio et subducta secum ratione de eo, quod sibi debetur, satisfiat. Cum igitur difficile ad locum illum tanti momenti recte atque pro loci necessitate conservandum alter possit hoc tempore idoneus inveniri et alioquin is Seged multis nominibus bene dignus sit, qui in servitio contineatur Vestrae Maiestatis et praesertim in praefectura illa, ad quam cum ipse assumptus fuerat, nemo porsus proterat inveniri alter, qui assumeret (ut tunc quidem erant tempora) Maiestas Vestra rationibus hisce secum benigne consideratis dignetur mature deliberare nosque edocere, quid amplius hac in re facto opus sit et si hunc Seged retinendum esse in officio putavit, ordinem illi constituat at equites, quos petiit deque eius stipendio persolvendo commissionem mittat. Servet stb. Posonii, die 16. Februarri 1549.

U. i. Dignetur etiam Maiestas Vestra ad arcis Kaposwywar conservationem benigne prospicere, restitutis enim bonis, quae Dersffy ad eam arcem occupaverat, non erit unde amplius eam arcem conservent, quae quidem arx post Zýgeth maximi est momenti.

Locumtenens et capitaneus generalis
ac consilarii Vestrae Maiestatis.

24.

1549. február 16.

A helytartótanács Ferdinándnak a Frater Györgygyel tartandó tanácskozás helyéről és idejéről jelentést tesz.

Sacratissime Rex stb. Cum ex domino capitaneo generali Vestrae Maiestatis intellexissemus ad petitionem fratris Georgii episcopi Waradiensis Maiestatem Vestram annuisse, ut quoniam loca illa, quae Maiestas Vestra ad congressum cum ipso fratre Georgio dominis commissariis suis eo delectis constituerat, fratri ipsi apud Thurcas videntur posse parere suspicionem ideoque ei non probantur, per ipsos dominos commissarios tractetur concludaturque ¹⁾ cum illo de alio aliquo loco commodo et quo frater citra suspicionem possit convenire. Et propterea idem domini commissarii nobiscum ea de re communicassent nos una cum ipsis dominis habita super hoc negotio matura consultatione, nusquam putavimus commodius neque magis pro dignitate et autoritate Vestrae Maiestatis conservanda

¹⁾ A con- betoldás.

congressum hunc posse fieri, quam in medio aliquo loco inter Cassoviam et Eperÿes, ut sane Vestrae Maiestatis commissarii ad Eperÿes, frater vero Georgius Cassoviam conveniat. Eo enim citra omnem suspicionem posse eum venire, tanquam visendae eius urbis privatique alicuius negotii gratia, arbitrati sumus. Atque ita ad ipsum illico per dominos generalem et supremum capitaneos scribendum esse putavimus in hanc sententiam, quam Maiestas Vestra ex annexo praesentibus exemplo cognoscet.¹⁾ Quod si vero frater eo venire recusaret et vel ad Bathor, vel ad Karol aliumve aliquem locum rursus venire proponeret (quod tamen citra diminutionem dignitatis Vestrae Maiestatis vix videtur fieri posse) Maiestas Vestra dignetur nos, vel ipsos dominos commissarios mature edocere, quid in tali casu eos facere oporteat.

Quod vero praeter deliberationem Vestrae Maiestatis ad festum Beati Matthiae apostoli ipsi domini commissarii cum fratre Georgio convenire non possint, in causa est tum loci transmutatio, de quo tractatum haberi oportuit ex petitione ipsius fratris, tum vero quod tametsi dominus generalis ad iter semper fuerit accinctus, sine domino tamen comite Nadasdy, collegae ad id muneris sibi per Vestram Maiestatem adiuncto, nequaquam sibi proficiscendum eo esse putavit. Qui quidem dominus Nadasdy fuisset et ipse ad iter paratus, si viaticum, qua se instrueret ac ad iter tale posset comparare, fuisset sibi datum. De quo viatico conficiendo etsi multos iam dies cum camerariis Vestrae Maiestatis est diligenter tractatum, nihil tamen ante hunc diem potuit concludi. Jam vero inventa pecunia convenerunt inter se ipsi domini, ut dominus Nadasdy, per hos dies sese ad iter domi instruat adsitque ad summum ad quartum diem Martii proxime futuri atque ita hinc recta ad Eperÿes ambo discedant, quo ad sextum decimum diem eiusdem mensis pervenire posse existimarunt, quemadmodum etiam ad fratrem Georgium ea de re ipsi scripserunt. Servet stb. Posonii, die 16. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

¹⁾ V. ö. 28. sz.

25.

1549. február.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy törvényszéke ülnökeinek és a királyi ügyigazgatónak fizetéseiket a kamarával adattassa meg, mert különben igazságszolgáltatás kárára ott hagyták állásukat.

Sacratissime Rex stb. Scripsimus antehac quoque Vestrae Maiestati summe necessarium esse, ut Maiestas Vestra iubeat assessoribus sedis suae iudiciariae solutionem fieri; conquerruntur enim subinde suis se plerumque sumptibus vivere oportere, neque quicquam sibi dari. Et quamvis de eorum solutione domini camerarii sint a nobis saepe admoniti, parum tamen videmur hactenus profecisse adeo, ut iam plerique ex eis se de eorum domibus minime exituros affirmant. Cum igitur Maiestas Vestra sciat administrationem iudiciorum quater in anno fieri constitutam esse ¹⁾ oportereque pro recta administratione iustitiae ac pro dignitate Vestrae Maiestatis, ut frequens sit consensus iudicum atque assessorum, quemadmodum etiam Maiestas Vestra prudenter constituit, dignetur Eadem iubere et dare modum atque ordinem certum consiliariis camerae suae, quo possint assessoribus praefatis designatum a Maiestate Vestra stipendium persolvere adeoque re ipsa persolvant, de praeteritis quoque rationem cum ipsis ponant et illis faciant satis, nam alioquin illis a sede iudiciaria absentibus non mediocrem defectum in administratione iustitiae consequi necesse esset. Director item causarum Vestrae Maiestatis ²⁾ queritur sibi nihil dari, cui tamen labores et onera quotidie incumbant. Dignetur itaque Maiestas Vestra huic quoque suum stipendium persolvi iubere, quo diligentius Maiestatis Vestrae negotiis suoque officio advigilet. Servet stb.

Locumtenens, generalis capitaneus
et consilarii Vestrae Maiestatis.

¹⁾ L. az 1548. pozsonyi országgyűlés XIX. t.-cz. E négy bírói határnapot az 1550. országgyűlés LVII. és LXXIV. t.-cz. ismét kettőre reducálja.

²⁾ Zomor János.

26.

1549. február 17.

A helytartótanács jelenti Ferdinándnak, hogy Baso Mátyás, a János Zsigmond híve, mely feltételek mellett akarja Murány várát Thornallyay Jánosnak, (kinek apja Jakab azt Szapolyaitól beírvánnyal nyerte,) átadni és a feltételek elfogadását ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Egregius Ioannes Thornally ab aliquot annis commendatus Vestrae Sacratissimae Maiestati posteaquam illi iuramentum fidelitatis praestitit, constanter in hunc usque diem servivit Vestrae Maiestati neque mediocria penes fidelitatem Vestrae Maiestatis pro sua conditione damna passus est, ac quamvis a fratre Georgio aliquoties sollicitatus non vulgaribus praemiis ad tradendam sibi et filio Ioannis regis arcem Muran, vel novissime depositis per ipsum fratrem Georgium Cassoviae novem millibus florenorum, quos hic reddita arce accepturus esset, oblatisque insuper centum quinquaginta colonis in Transsilvania simul cum arce quadam et aliis conditionibus quibusdam non mediocris momenti, omnes tamen hactenus condiciones contempsit neque adduci potuit, ut in alienationem eius arcis a fide Vestrae Maiestatis consentiret ulla ratione. Quippe qui etiam postremo, dum Vestra Maiestas hic esset, in fide Vestrae Maiestatis arcem ipsam conservaturum, ubi in dominium illius perveniret constanter affirmaret et paulo ante sub ditione Vestrae Maiestatis filiam Ioannis Balassa de Szklabonya duxit uxorem. Is nuper a Baso ¹⁾ ad colloquium vocatus acceptis prius ab eo literis salvi conductus, cum ipso Baso in quodam pago convenit accepitque ab eo tres condiciones, quibus praestitis obtulit ille, arcem Muram traditurum se illico in ipsius potestatem. Quarum conditionum prima est, ut uxorem fratresque suos de manibus Bebek liberos sibi dimitti efficiat, vicissim nobiles, quos ipse captivavit, dimissurum offerens; secunda, ut promittat ipse Thornally, quod ubi filius Ioannis regis ad aetatem 24 annorum pervenerit et condiciones eas praestiterit, quae in inscriptione per quondam Ioannem regem super ipsa arce Muram genitori quondam ipsius Thornally facta continetur, arcem ipsam nemini alteri, quam praefato filio tradet; postremoque de suis servitiis Thornally ei satisfaciet. Quae quidem condiciones iudicio nostro, eiusmodi sunt, ut per Maiestatem Vestram permitti possit Thornally in eas consentire et quo

¹⁾ Mátyás. Olv. 1548. országgy. XLIX. t. cz. és a későbbi rá és Tornallyayra vonatkozó leveleket.

arx Mwran in manibus sit fidelis subditi Vestrae Maiestatis, qualem omnino Thornally futurum confidimus, Maiestatem Vestram arbitramur captivos Baso per Bebek dimitti facere debere, siquidem praestat domino Bebek exiguum summam, quam pro illis a Maiestate Vestra petit, concedere, quam ad oppugnationem, vel obsidionem arcis illius et arte et natura munitissimae ingentes facere sumptus, quos omnino fieri necesse esse Maiestas Vestra intelligit, si ad eam rem veniatur. Nam quod ad satisfactionem, quam sibi Baso de servitiis suis fieri cupit, id Thornally de paternis bonis suis curaturum offert. Quod vero ad tertiam conditionem spectat, inscriptio super arce Mwran per Ioannem regem genitori huius Thornally facta eiusmodi est, ut nulla ratione sperandum sit, posse unquam conditiones illas praestari a filio dicti regis, etiam ad 24 annos perveniat. Continetur enim in primis, ut non aliter possit Mwram ab Thornally redimi, quam una alia arce ipsius regis Ioannis in partibus superioribus regni cum centum quinquaginta colonis ad minus illi in perpetuum tradita et assignata. Quam conditionem non videmus posse praestari ulla ratione, quum nullam arcem habeat filius Johannis regis hereditariam in partibus superioribus, quam tradere cuiquam possit, multo vero minus huic ad 15 annos ipsum habiturum sperandum est. Reliquae quoque conditiones et graves et difficiles ei futurae sunt adeo, ut secure Thornally ad eam conditionem posse se obstringere videatur. Iussimus igitur ipsi Thornally, ut donec a Vestra Maiestate responsum redeat effecturum se ea, quae Baso petit, certam illi spem ex se ipso praebeat. Maiestas Vestra dignetur hac de re mature deliberare et tum nobis respondere, tum vero mandata ea, quae ad perducendam rem ad exitum videbuntur esse necessaria expedire, ne ulla in re sit diuturnior mora. Servet stb. Posonii, die 17. Februarii 1549.

Locumtenens et generalis capitaneus
ac consilarii Regiae Maiestatis.

Postscripta. Conditiones, quibus inscripta est arx Mwran cum pertinentiis per serenissimum quondam Ioannem regem quondam Jacobo Thornally et huic filio eius Ioanni Thornally sunt fere eiusmodi. Primum id, quod literis conscripsimus, quod loco arcis Mwran aliam arcem suam propriam hereditariam idem Ioannes rex in partibus regni superioribus cum 150 colonis adminus tradere teneatur ipsi Thornally vel eius heredibus; deinde quod oppidum Kesmark similiter illi eliberare et iure perpetuo assignare debeat, demum ut pecuniam, quae ad arcem ipsam Mwran per quondam

praefatum Thornally ipsi Ioanni regi fuerat mutuo data, quaeque ad summam circiter decem millium florenorum se extendit, eidem, vel filio suo huic videlicet Ioanni Thornally restitui faciet. Accedit vero, quod idem Ioannes rex eidem Jacobo Thornally arcem quoque Baýmocz pro quindecim millibus florenorum inscripserat atque insuper promiserat se suis sumptibus in dominio illius, si arcem obsidere contingeret, contra quoscunque ipsum Thornally conservaturum, quod ab ipso minime factum fuit, ideoque libere videtur omnibus de causis posse Thornally in eas condiciones, quas Baso exegit, consentire, praesertim quod nunc filius Ioannis regis novem tantum est annorum neque usque ad 24 aetatis annum ulla conditiones praestare potest, etiamsi omnes in facultate ipsius essent, quas tamen impossibiles esse Maiestas Vesta intelligit. Interim autem dubium non est, quin hic Ioannes Thornally pro ea fidelitate, quam Maiestati Vestrae iureiurando promisit et hactenus constanter observavit, arcem ipsam ac se ipsum in fide conservet Vestrae Maiestatis, quando etiam stipulata manu promisit se, si cui forte de manibus suis arcem Mwrám pretio tradere vellet, nemini alteri, quam Vestrae Maiestati traditurum, in obsidione vero et oppugnatione ipsius arcis (si res armis tentetur) facile est cogitare, quantis sumptibus opus esset, ut non solum ea summa pecuniae, de qua iam cum domino Bebek conventum est, sed multo etiam maiori satius esse videatur Maiestati Vestrae captivos a Bebek redimere et huic reddi facere, dummodo Ioanni Thornally arx tradatur conditionibus oblati, quam obsidionem gravem et diuturnam aggredi, praesertim quod dubium non est, quin quantumvis castella sub arce illa ad obsidionem aedificentur, Baso, si vis sibi admoveatur, et se et arcem fratri Georgio tradat, atque ita multo graviores, quam antea illius expugnationem reddat, adeo, ut omnibus de causis Maiestati Vestrae in has condiciones, quae per Baso Ioanni Thornally sunt propositae, consensendum esse omnino arbitremur, ut in literis.

27.

1549. február 15.

A helytartótanács Sopron város kérését, a mely által a reá kirótt túlságos nagy adó leszállítását akarja elérni, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Scripsimus nuper ad Maiestatem Vestram Sacratissimam in commendationem civium huius civitatis Poseniensis magnitudine taxae, quae illis a Vestra

Maiestate imposita est, et necessaria ipsius civitatis communitione permoti; ¹⁾ nunc venerunt ad nos cives Sopronienses expostulantes et ipsi graviter de summa taxae praegravi ipsis imposita, cui solvendae haudquaquam pares sint ac ne dimidia ²⁾ quidem eius summae parti. Cumque eorum querela intercessione nobis digna visa sit, non alienum duximus a nostri officii ratione intercedere pro ipsis apud Vestram Maiestatem et supplicare, ut quando miseri cives nullum aliud genus quaestus habent, quam unionum venditionem, a qua etiam nonnunquam prohibentur, dignetur Maiestas Vestra taxam Soproniensibus impositam ad levem aliquam summam relaxare, quam sine ipsorum oppressione possint persolvere. Servet stb. Posonii, die 15. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

28.

1549. január 13.

Salm Miklós, Nádasdy Tamás és a pozsonyi királyi tanácsosok értesítik Frater Györgyöt, hogy a Kassa és Eperjes között kitűzött tanácskozás idejére közbejött akadály miatt nem mehetnek el, de márczius közepére megérkeznek.

Reverendissimo fratri Georgio.³⁾

Reverendissime Domine stb. Cum nuper a Dominatione Vestra Reverendissima literae ad dominum cancellarium et me pariter capitaneum generalem inscriptae allatae essent, quibus petebat mutari locum congressus nostri mutui propter suspicionem evitandam apud Thurcas, feceramus illico, ut cum literis Reverendissimae Dominationis Vestrae ego quoque generalis simul et dominus cancellarius, quocum Viennae eo tempore eram, scriberemus ad Regiam Maiestatem de transmutatione praedicta, quemadmodum sane reverendissimae Dominationi Vestrae rescripseram. Quid igitur Maistas Sua in ea re statuerit, cognoscet reverendissima Dominatio Vestra ex literis suae Maiestatis, quas cum praesentibus ad eam mittimus. Nobis diligentius super locis omnibus, quae ad hunc congressum magis opportuna erunt, considerantibus, nusquam commodius, tutius atque ab omni penitus suspicione

¹⁾ L. 15. sz.

²⁾ Utána áthúzza: partis.

³⁾ V. ö. 24. sz.

alienus pro utraque parte convenire nos in istis partibus posse visum fuit, quam ut reverendissima Dominatio Vestra Cassoviam, nos vero cum domino Bathory, collega nostro ad Eperyes proficiscamur. Quo ubi ventum fuerit utrinque, tum facile de medio aliquo loco inter utramque urbem sito poterit inter nos pari consilio deliberari. Atque ideo nos, quo fieri poterit, citius huic nos commitemus itineri et recta ad civitatem praedictam regiam proficiscemur nihil diffidentes, quin et reverendissimae Dominationi Vestrae consilium hoc novum probetur et se Cassoviam conferat, ubi citra suspicionem omnem, tanquam visendi eam urbem gratia et circumvicina loca, esse poterit. Et quoniam in tractatibus huius translationis loci ad colloquium magis idonei tempus interpositum est, supervenere interim alia negotia, quae nostrum iter aliquamdiu necessario retardant, volumus ad reverendissimam Dominationem Vestram has literas mature praemittere, ut et Ipsa se commodè ad iter instrueret et nos ad summum circa medium mensem Martium proxime in Eperyes futuros omnino volente Deo certo sciat. Valeat stb. Posonii, 13. Februarii 1549.

Nicolaus capitaneus generalis ac comes
Thomas de Nadasd, consilarii etc.

29.

1549. február 17.

Salm Miklós, Nádasdy Tamás és a királyi tanácsosok értesítik Báthory Andrást a Frater Györggyel leendő összejövetel helyéről és idejének elhalasztásáról.

Domino Andreae de Bathor.

Spectabilis et magnifice domine stb. Scripserat superioribus diebus frater Georgius loca illa, quae Regia Maiestas ad mutuum congressum cum ipso designarat, sibi minime probari propterea, quod sine suspicione apud Thurcas eo ipse convenire non possit petebatque a Sua Maiestate permitti, ut nos una cum Magnificentia Vestra tractare cum ipso deque ¹⁾ loco commodiori ac ab suspicione alieno concludere possemus id, quod Regia Maiestas illi benigne concessit nobisque ea de re mandatum dedit. Nos igitur habito super ea re consilio cum reverendissimo domino locumtenente ac ceteris consiliariis suae Maiestatis conperimus nusquam commodius, nec magis

¹⁾ Utána áthúzza: ipso.

pro dignitate Regiae Maiestatis convenire nos posse cum eo, quam si nos ad Eperjes, ipse Cassoviam conveniat atque ita utrinque postea pari voluntate medius aliquis locus eligatur ad congressum et colloquium. Posse autem ipsum absque suspicione venire Cassoviam arbitrati sumus, quod urbs illa sit sub potestate sua et longo tempore ab ipso non visa, ut prope ex improvise utrinque congressus ille fieri posse videatur. Scripsimus igitur hac de re ad ipsum, uti Magnificentia Vestra ex literarum exemplo cognoscet; Dominationem Vestram quoque de re tota volumus facere certiores, ut et Ipsa rem intelligat et nos sciat, quo fieri poterit, citius ad eas partes profecturos. Supervenerunt autem negotia praegravia, quae ita nostrum discessum iam remoratura sunt, ut ante proximum ¹⁾ medium mensem Martium eo venire non liceat, ad illum tamen diem omnino volente Deo illuc aderimus. Si quid interim novi a Regia Maiestate hac in re ad nos venerit, ad Magnificentiam Vestram perscribamus; vicissim, si quid erit, quod nos interim scire oporteat Magnificentia Vestra ad nos scribat. Valeat stb. Posonii, 17. Februarii 1549.

Nicolaus, capitaneus generalis
et Thomas Nadasdy, consilarii.

30.

1549. február 19.

A helytartótanács arra kéri a királyt, hogy addig ne vegye el a győri püspöktől a pornói apátságot, a míg a püspökség régi javait és jövedelmeit vissza nem nyeri.

Sacratissime Rex stb. Reverendissimus dominus episcopus Jauriensis ²⁾ narravit nobis, allatum ad se esse, petere quosdam a Vestra Maiestate abbatiam de Porno eo nomine, quod secundum articulos proximi conventus amplius ipsi domino episcopo eam possidere non liceat, ³⁾ sed in facultate sit Vestrae Maiestatis, cui maluerit, conferre. Quamvis autem abbatia ipsa tenues admodum habeat redditus, grave tamen videtur esse domino episcopo illam alteri cedere, quam sane non mediocri labore et sumptu a vicinis nonnullis per haec tempora defendit et dirutam prope ac vastatam magna ex parte reparavit, prae-

¹⁾ Kétszer írva.

²⁾ Ujlaky Ferencz.

³⁾ 1548. pozsonyi országgyűlés VI. t.-cz. »et unusquisque praelatus, sive alius vir ecclesiasticus unum tantum beneficium possideat«.

sertim vero, quod indignum esse videatur auferri a se abbatiam vigore articulorum et nihilo minus articulos sibi nihil suffragari recuperandis bonis episcopatus sui, quorum restitutio maxime secundum publicas constitutiones foret; ¹⁾ quare, cum rationabiles causas dominus episcopus adducere videatur, nostram commendationem petenti negare non potuimus, facile alioqui confidentes Maiestatem Vestram pro sua benignitate proque meritis domini episcopi praeteritorum temporum, non permissuram, ut priusquam bona sua et redditus illi reddantur, abbatia haec de manibus suis auferatur. Servet stb. Die 19. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

31.

1549. február 19.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy ne engedje, hogy Balassa Imrét Dobó István bizonyos birtokaiban és jogaiban háborgassa. sőt utalja ki neki régi fizetéseit is. Egyúttal arra is, kéri, hogy a királyi tanácsosok fizetéséről is küldjön információt és megbízást a kamarának.

Sacratissime Rex stb. Misit ad nos dominus Emericus Balassa graviter exostulans Stephanum Dobo, praefectum Agriensem, iussisse subditis de Jazberen et pertinentiis, quos Maiestas Vestra ad certum tempus sub certis conditionibus ipsi domino Emerico, sed ²⁾ sibi obtemperent subiectique sint idque esse de voluntate et mandato Regiae Maiestatis; petiitque idem dominus Emericus, ut quando ipse penes fidem Vestrae Maiestatis gravia damna passus est, neque quicquam amisit, cur adimi ab se subditi illi debeant, quippe quos in suis veteribus censibus conservavit iugiterque conservat, supplicemus Vestrae Maiestati, ne alterius causa ipsum bonis illis velit privari. Cum igitur non iniqua eius nobis postulatio visa sit, intellexerimusque ex ipsorum subditorum literis, quas ad nos huc in specie misit, libenter eos manere sub ipsius dominatu, dignetur Maiestas Vestra omnibus de causis benigne permittere, ut bona illa pacifice per eum possideantur, iubeatque Stephano Dobo per literas, ne se ad ea bona ingerat. In negotio etiam tum salarii, tum veterum debitorum ipsius domini Emerici,

¹⁾ V. ö. 1547. országgy. XXI. és 1548: VIII. t.-cz.

²⁾ Igy. Az értelmetlenség oka az, hogy a másoló körülbelül egy egész sort kihagyott.

dignetur Maiestas Vestra illi clementer respondere et de solutione salariorum quoque nostrorum informationem et commissionem aliquando tandem mittere dominis camerariis suis, nullam enim prorsus adhuc habere se informationem affirmant. Servet stb. Posonii, 19. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

32.

1549. február 19.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy adjon megbízást Bajmócz várának a Thurzók részére való elfoglalására.

Sacratissime Rex stb. Misit ad Vestram Maiestatem dominus Joannes Thurzo pro mandato rursum a Vestra Maiestate impetrando super executione in negotio arcis Baymocz. Tametsi igitur perspecta est nobis voluntas Vestrae Maiestatis satisque ipsa per se intelligit, quid se deceat, facereque in hoc negotio oporteat, petenti tamen domino Joanni et suis fratribus nostram commendationem negare non potuimus, aequum esse censes, ut tum hac, tum aliis in rebus Maiestas Vestra auctoritatem dignitatemque suam ubique tueatur et domino Joanni aliisque omnibus iustitiam faciat administrari. Servet stb. Posonii, 19. Februarii 1549.

Locumtenens et consiliarii.¹⁾

33.

1549. febr. 21.

Várdy Pál értesíti a királyt, hogy a Forgáchok Koppány Mihálylyal kiegyeztek, de kárpótlásra csak abban az esetben kötelezték magukat, ha a király megkegyelmez nekik.

Sacratissime Rex stb. Quemadmodum Maiestas Vestra literis suis ad dominum cancellarium scriptis fieri iusserat, salvus conductus ad duos menses nobilibus Forgach a me fueret concessus ²⁾, sub quo temporis spatio actum est nomine ipsorum per dominos Reway ³⁾ et Merey ⁴⁾ de concordia cum

¹⁾ V. ö. 35. sz.

²⁾ V. ö. 2. sz.

³⁾ Révay Ferencz, propalatinus.

⁴⁾ Mérey Mihály, személynök.

Koppany¹⁾ facienda et tam ipso, quam ceteris servitoribus domini Pwchaim, qui dampna passi fuerant, contentis reddendis atque ita per eos negotium conclusum est, uti Maiestas Vestra ex supplicatione eorundem dominorum Reway et Merey latius cognoscet. Cum autem non aliter offerant Forgach satisfacere Koppany et aliis iuxta concordiam, quam si Maiestas Vestra capitibus et bonis ipsorum gratiam fecerit, Maiestas Vestra considerata supplicatione dictorum hominorum clementer in hoc negotio id statuet, quod e re et dignitate sua magis fore iudicabit, prout hac de re plura per dominum Paulum Bornemizza Maiestati Vestrae significavi. Servet stb. Posonii, die 21. Februarii 1549.

Strigoniensis.

34.

1549. febr. 21.

Várday Pál ajánlja Bornemissza Pált a királynak, a kit több ügyben instructióval és üzenettel küldött; kéri a királyt, hogy sokáig ne tartóztassa, mert az ország határainak megvizsgálására kiküldött biztos lévén, jelenlétére szükség van.

Sacratissima Rex stb. Cognoscet Maiestas Vestra Sacratissima ex hoc domino Paulo Bornemizza coram et ex instructione, quam habet, quarum rerum gratia fuerit ipse ad Vestram Maiestatem expeditus, per eundem privatum ego quoque nonnulla nuntiavi Vestrae Maiestati. Quae et fidem et benignas aures ei adhiberi dignetur. Cum autem non longe absit terminus ad revisionem differentiarum cum provincialibus Vestrae Maiestatis ratione metarum constitutus,²⁾ uti ex ipso domino Paulo Maiestas Vestra intelliget, dignetur eadem ipsum tempestive dimittere, ut ipse inter alios commissarios per Maiestatem Vestram ad eas revisiones electus proficisci eo possit. Servet stb. Posonii, 21. Februarii 1549.

Strigoniensis.

¹⁾ Koppány Mihály. L. 38. sz.

²⁾ V. ö. 7. sz.

35.

1549. febr. 21.

A helytartótanács utasítása a királyhoz küldött követ, Bornemisza Pál részére a Székely Magdolna ügyekben.

Instructio dominorum locumtenentis et consiliariorum reverendo domino, Paulo Bornemýza praeposito Bwdensi ac consillario regio ad Sacram Regiam Maiestatem expedito data

Inprimis referat dominus Paulus Bornemýza nomine dominorum locumtenentis et consiliariorum Sacrae Regiae Maiestati domino eorum clementissimo humillimam fidelium servitiorum in gratiam maiestatis suae commendationem.

Deinde exponat intellexisse Maiestatem Suam Sacratissimam his diebus, quo pacto generosa et magnifica domina Magdalena Zekel, relicta quondam domini Ioannis a Prusthayn, accepto mandato Suae Maiestatis de restitutione arcis Thrinchiensis cum omnibus illis pertinentiis recipiendaque summa pecuniae, pro qua arx illa a Sua Maiestate domino quondam Thwrzoný et per illum consequenter sibi fuerat inscripta. Parere mandato Suae Maiestatis haud quamquam distulerit, sed quemadmodum fidelem et oboedientem subditam decuit, arcem ipsam cum omnibus attinentiis ad manus domini locumtenentis palatinalis secundum mandatum suae maiestatis libere tradiderit atque assignarit, malens etiam media hieme huc atque illuc incertis sedibus divagari cum summo incommodo suo, quam vel minime repugnare mandatis et voluntati Suae Maiestatis.

Porro cum ipsa domina non hac solum, sed omnibus etiam rebus offerat parere mandatis Suae Maiestatis ac iustitiae sibi propterea conscia esset, cuiusmodi adversus se per dominum Ioannem Thwrzo fratresque suos sententia in sede iudicialia Suae Maiestatis obtenta superiori anno fuerat super arce Baýmocz, quidque praeterea in ea re sibi a Sua Maiestate fuit commissum,¹⁾ venerat huc Posonium, ut dominos locumtenentem et consiliarios consuleret, quid sibi in ea re esset faciendum, cumque ex ipsis dominis post varios tractatus intellexisset nullum ipsis dominis licere aliud dare consilium, quam ut arcem reddens maiestatis Regiae Mandatis et iustitiae

---

¹⁾ V. ö. 32. sz.

pareat, sic enim omnem gratiam et clementiam a Sua Maiestate facile esset omni tempore impetratura. Quod quidem consilium ipsi minime probabatur, egit multis praecibus tandem cum ipsis dominis locumtenente et consiliariis, ut misso aliquo nuntio e medio ipsorum, ea, quae, ipsa domina coram ipsis hic commemorasset, significarent Suae Maiestati.

Commemoravit autem imprimis praeclara Maiestati Suae per quondam maritos suos ¹⁾ exhibita servitia et sese viduam omnium favore dignissimam esse adduxit et quod iura sua ante sententiam contra se latam producere in praemissa causa non potuerit, fecisse diuturnam captivitatem domini quondam Petri Pereny, apud quem eae literae latitarint, quarum vigore reformare se nunc posse iura sua per novum iudicium putat. Cum adversariis praeterea omnibus aequis atque iniquis conditionibus proximis temporibus paratam fuisse concordare cum gravissimo etiam incommodo suo, paratam nunc vero esse iubente Sua Maiestate arcem illam usque ad novam, quam cupit, revisionem ad manus domini locumtenentis, aut domini iudicis curiae, vel cuiuscunque Maiestas Sua iusserit, tradere, confidens ea iura posse se in hac nova revisione producere, ita causam suam tueri adversus dominos Thwrzones, ut non iniuria hactenus distulisse illius restitutionem, facile appareat.

Quamquam autem intellexit ipsa domina integra Regiae Maiestatis autoritate non licere Regiae Maiestati parte adversa non consentiente ante restitutionem arcis causam denuo revidere, sic tamen persuadere sibi affirmat, puod maiestas sua habita clementi ratione tum viduitatis ipsius, tum vero servitiorum non vulgarium maritorum ipsius, poterit efficere autoritate sua, ut quod antehac inter nonnullos fideles suos clementi et generosa admonitione sua perfecit, totum hoc negotium Maiestas Sua ab utraque parte in arbitrium suum sibi relictum esse maiestas sua velit executionempue defferat ad breve aliquod tempus et bonis rationibus inducat, domini Thurzones ut in haec, quae cupit et offert domina, consentiant. Quamvis igitur legibus regni ac constitutionibus publicis plane repugnet ista novae revisionis ante restitutionem arcis concessio parte non consentiente, cum tamen ad manus regiae maiestatis vel alterius cuiuscunque Maiestas Sua iubeat, offerat domina arcem illico assignare et alioquin palam constet, si omnino domini Thwrzones persistent, petenda illico executione non solum arcis ruinam ex oppugnatione posse facile consequi, verum etiam pertinentias et omnem circumquaque regionem ab

¹⁾ Első férje Thurzó Elek, a helytartó volt.

nis gentibus, quae ad executionem dimissae fuerint, ingentes oppressiones vastitatemque pati posse, unde etiam camerae Regiae Maiestatis detrimentum redundaret. Accedit praeterea, quod per aliquod temporis spatium executio ipsa minime adhuc poterit inchoari, si quidem et arcium Chabragh ac Mwrán oppugnatio, vel saltem Chabragh prae foribus est et domini capitanei generalis ac supremi propediem ad colloquium tractatusque cum fratre Georgio profecturi magnam exercitus partem secum habituri sunt,¹⁾ reliquas quoque gentes haud longe ab ipsis abesse oportet, propter eos, qui posset in illis locis, quo vadunt, casus intervenire; his de causis facere non potuerunt domini locumtenens et consilarii, quin praecibus dominae victi supradicta significarent Suae Maiestati. Maiestas Sua igitur rationibus hisce bene secum consideratis pro suo summa prudentia statuet, quid in hoc negotio fieri velit, et pro sua benignitate quid dominae humiliter supplicanti respondendum fuerit, clementer deliberabit.

36.

1549. február 25.

A kormánytanács jelenti a királynak, hogy Várday Pál több oklevelet mutatott be előttük, a mely által igazolta, hogy az esztergomi érsekeket megilleti a bányadíj tizede, a melyet Ferdinánd uralkodása óta nem kapott meg; de reméli, hogy a király ezután részére kiutalványozza, az eddigiekért pedig kárpótolja.

Sacratissime Rex stb. Reverendissimus dominus locumtenens Vestrae Maiestatis exhibuit nobis literas praeceptorias Maiestatis Vestrae, quibus Eadem iubet, ut iura, quae ipse dominus locumtenens, tanquam archiepiscopus Strigoniensis, in decimis urbium praetendit, cognoscere ac tandem de illis deque usu ipsarum decimarum, in quo vel ipsum archiepiscopum, vel eius praedecessores fuisse comperiemus, Maiestatem Vestram informare debeamus.

Produxit autem idem dominus locumtenens similiter coram nobis literas privilegiales Vestrae Maiestatis sub maiori et pendenti sigillo confectas Vestraeque Maiestatis propria manu subscriptas, quibus literis tenorem omnium privilegiorum quondam divorum regum Maiestatis Vestrae praedecessorum ecclesiae Strigoniensi eiusque archiepiscopis pro tempore

¹⁾ V. ö. 20. sz.

constitutis consessorum Maiestas Vestra benigne confirmavit. Ex quibus literis aperte patet, quod de universis urburis, per totum regnum regi Hungariae provenientius, inter alias immunitates et praerogativas ipsis archiepiscopis concessas ex speciali annuentia eorundem divorum regum decima persolvi debeat omni tempore et ultra hoc homini eiusdem archiepiscopi pro tempore constituti, qui in camera residere ferramentaue asservare et recte fidelique monetarum cusioni secundum ligam veram invigilare debet, unum pisetum ex singulis marcis argenti ex tota cusione monetarum persolvatur.

Quod igitur ad proprietatem attinet, nulla videtur esse quaestio, quin decimae urburarum ecclesiae Strigoniensi eiusque archiepiscopis pro tempore constitutis debeantur, pisetum autem supradictum homini ad eam rem deputato et antea semper fuisse solutum et hodie solvi facile constat.

Quod vero ad usum ipsius decimae attinet, constat similite ex mandatis divorum regum per ipsum dominum locumtenentem nobis productis, commissum fuisse ab ipsis regibus camerariis suis, ut decimam huiusmodi urburarum dominis archiepiscopis, qui tum erant, persolverent, affirmatque dominus locumtenens omnes praedecessores suos in usu fuisse eius decimae usque ad tempus illud, quo serenissima quondam Beatrix regina, serenissimi quondam Matthiae regis felicitis recordationis conthoralis affini suo, reverendissimo et illustrissimo domino Hyppolyto Estensi, tunc puero, archiepiscopatum Strigoniensem impetrarat. Quae quidem regina cum ratione pensionis annuae sibi pro dote inscriptae montanas civitates cum fodinis et proventibus cusionis monetarum possideret, ex persuasione quondam Ioannis Thwzronis, eo tunc camerarii Cremniciensis, una cum rege ipso annuerat, ut quo leviori pretio argentum a montanistis in cameram cudendum praesentaretur, urburae montanistis relaxarentur, siquidem non alio pretio argentum antea praesentabatur in cameram, quam quo aliis etiam poterat divendi, atque ita ipsam reginam et regios archiepiscopi pueri proventus in montanis per aliquot annos indifferenter percepisse. Succedente autem in archiepiscopatu reverendissimo quondam domino Thoma cardinali ex permutatione facta cum Estensi constitutioneque illa manente de relaxatione urburarum pro argenti pretio leviorique adhuc durat. Cum propterea decimam urburarum sibi solvi desitum esset, egisse illum diligenter pro recuperatione suorum reddituum in decima praedicta ac tandem pro se et suis successoribus sententiam obtinuisse, prout ipse dominus locumtenens ex processibus et mandatis scripturisque variis et testimoniis comprobaturum se (si opus fuerit) facile offert.

Quod quidem ad fodinas cupri spectat, liquet ex literis testimonialibus praesentibus annexis, ipsum dominum locumtenentem primo anno archiepiscopatus sui ab serenissimo quondam Ioanne rege ex summa viginti millium florenorum pro arenda ipsarum cupri fodinarum per Fuggaros solutorum, decimam partem, hoc est duo millia florenorum percepisse adeo, ut ex hoc videatur conity (*így*) posse Ioannem regem, quod ecclesiae Strigoniensi deberi intelligebat, persolvi voluisse, perque id appareat dominum locumtenentem in usu fuisse ipsius decimae. Post felicem vero Maiestatis Vestrae ad hoc regnum ingressum, dominus locumtenens dicit, Maiestatem Vestram undecunque motam etiam ad multas supplicationes suas proventus huiusmodi suos sibi reddi facere distulisse, sperare se tamen, non solum Maiestatem Vestram imposterum curaturam, ne illis careat, sed etiam de praeteritis ei clementer satisfacturam, quae nos pro nostri officii ratione ad mandatum Vestrae Maiestatis duximus rescribendum. Servet stb. Posonii 25. Februarii.

Consilarii etc.¹⁾

37.

1549. február 27.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a Forgáchok és Koppány Mihály újabb egyezségre léptek, a melyben a Forgáchok megkegyelmezése nem szerepel feltételképen.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra Sacratissima tum antea ex domino Paulo Bornemýza, tum proxime ex literis meis ac dominorum Reway et Merey, quid per hos dominos nomine Forgach cum Michaële Koppany et aliis servitoribus Vestrae Maiestatis sub capitaneatu domini Wolfgangi Purchm (*így*) militantibus fuerat conclusum. Hodie rursum nunciatum est michi per praefatos dominos Reway et Merey, egisse se denuo cum Koppany²⁾ ac tandem conclusisse ita cum eo, ut ³⁾ ex nunc duo millia florenorum accipere, is fuerit contentus, nulla conditione interiecta de gratia. Quam summam ipsi domini eidem Koppany illico numerarint, ut Maiestas Vestra intelligeret certius: et se, et fratres suos Forgach, ad omnia praesto esse tantoque facilius inducatur ad

¹⁾ V. ö. 45. sz.

²⁾ V. ö. 33. sz.

³⁾ Utána áthúzza: ex.

gratiam illis faciendam. Quod cum ita sit, Maiestas Vestra pro sua summa benignitate statuet, quid in hoc negotio fieri velit suamque his clementiam declarabit. Servet stb. Posonii, 27. Februarii 1549.

Strigoniensis etc.

38.

1549. február 25.

A helytartótanács jelenti Ferdinándnak, hogy a Forgáchok Koppany Mihálylyal és más megkárosítottakkal egyezsége léptek és a megkegyelmezés feltétele alatt kártérítést is tettek le; kéri azért a királyt, hogy kegyelmezzon meg nekik.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra tum ex literis, tum ex his, quae coram per dominum Paulum Bornemýza Maiestati Vestrae significavi, tum etiam ex scriptis et supplicatione dominorum Reway et Merey, cuiusmodi concordia per ipsos nomine Forgach fuerit inita cum Michaële Koppany causa necis fratris huius Koppany et quod de reddendis contentis etiam ceteris servitoribus Vestrae Maiestatis sub capitaneatu domini Pwchm (így) existentibus, qui in tumultu illo dampna passi fuerant, per eosdem dominos agebatur. Nunc sciat Maiestas Vestra concordiam cum ipsis servitoribus coram me his diebus factam esse. Itaque convenisse inter eos, ut praefati domini mille ac trecentos florenos pro eorum satisfactione de omnibus damnis hic deponant, penes alios bis mille et quingentos florenos, qui ex conventionem similiter cum Coppany facta hic depositi sunt, ut cum Maiestatis Vestrae gratia ipsis Forgach facta fuerit, eaque provenerit ad manus meas, tum illi pecuniam accipiant, quisque partem suam, et gratia per me ipsis Forgach reddatur, sic tamen, ut non aliter pecunia eis persolvatur, quam si Maiestas Vestra capitibus ac bonis omnibus ipsorum Forgach gratiam fecerit. Quare cum nihil iam ad hoc negotium perficiendum superesse videatur, quam benignitas et gratia Vestrae Maiestatis, dignetur Maiestas Vestra mature deliberare et qua solet clementia uti erga hos, quos fideles et obedientes subditos suos in omne tempus futuros esse plane confido. Servet stb. Posonii, die 25. Februarii 1549. Praecedit alias.

Strigoniensis etc.

39.

1549. márczius 5.

A helytartótanács értesíti a királyt arról, hogy Révay Ferencz nádori helytartó mily feltételek alatt kész Holych vára helyett Sabarját elfogadni, de azok teljesítését ellenzi.

Sacratissime Rex stb. Quemadmodum Maiestas Vestra Sacratissima nobis commiserat, egimus diligenter inter dominum locumtenentem palatinalem ac dominum Petrum Bakytth pro compositione aliqua facienda et imprimis, ut dominus Reway arcem et oppidum Sabarya cum pertinentiis sub ea inscriptione, qua nunc apud Bakytth est, accipere contentus esset ac tandiu apud se habere, donec a Maiestate Vestra de aliis bonis stabilibus sibi ac suis liberis provideretur in recompensam Holych et Sassyn.¹⁾ Qui quidem dominus Reway post varios hic tractatus habitos tandem discedens ex itinere scripturam hanc misit, quam cum praesentibus Maiestas Vestra accipiet, ex qua cognoscet Maiestas Vestra, quid ille postulet et quibus conditionibus Sabaryam loco Holych sibi dari cupiat. Tametsi igitur satis scimus Maiestatem Vestram ea scriptura perfecta facile secum deliberaturam, quid se deceat facereque in hoc negotio oporteat, nolimus tamen committere, quin paucis ²⁾ significaremus Vestrae Maiestati, conditiones illas, quibus dominus Reway Sabaryam petit, non omni ex parte probari, neque suadere aut consulere Vestrae Maiestati, ut bona illa ecclesiastica longo iam tempore sub inscriptione apud manus laicas existentia maiori etiam vinculo inscriptionis obliget, neque id solum contra conscientiam Christiani principis, sed etiam contra Vestrae Maiestatis dignitatem auctoritatemque, contra publicas regni constitutiones vel nuper satis superque super his rebus promulgatas fore putamus.³⁾ Si eas conditiones Maiestas Vestra admitteret, neque vero placere translationes, incorporationesque ille, quas loco Sabaryae et pertinentiarum ac decimarum de tribus abbatiis dominus Reway episcopatui Jauriensi fieri cupit, addita etiam obligatione, quod Maiestas Vestra per sanctissimum dominum nostrum perque regnicolas in primo conventu translationem eam confirmari curet. Intelligit enim Maiestas Vestra, quomodo dignitati suae regiae conveniat, ad ista se obstringere in re ulla

¹⁾ L. 1848. országgy. XVII. t.-cz.

²⁾ Az író két lapot fordított, a melyet észrevévén a közben maradt üres lapokra később írta be a 40. és 41. sz. leveleket.

³⁾ 1548. országgy. VIII. t.-cz.

privata et si in lucem ista veniant, vel coram serenissimo pontifice, vel coram regnicolis quantun detrahi possit aestimationi Vestrae Maiestatis apud illum, ab his vero, qui clamores fuerint excitandi, quare persistendum in eo dumtaxat Maiestati Vestrae esse censemus, ut Maiestas Vestra concedat sub eadem et non alia inscriptione esse Sabaryam apud dominum Reway, qua nunc est apud Bakytth. Interim dum Maiestas Vestra recompensam illi aliquam tradere possit in aliis bonis, quae directe devoluta sint ad regiam coronam. Quod vero ad redemptionem decimae sub inscriptione existentis attinet, poterit Maiestas Vestra ita quidem consentire in ea redemptione, ut de capitali summa, quam dominus Reway nunc numeraverat, ad illius redemptionem ex redditibus eius decimae quottannis pars aliqua defalcetur, sunt enim uberiores proven- tus illi, quam qui pro tam exigua summa pecuniae oppignorati esse debeant, sorte semper integre manente. Haec pro nostri officii ratione ad Maiestatem Vestram cum debita submissione in hoc negotio duximus perscribenda. Servet stb. Posonii, 5. die Martii 1549.¹⁾

P. S. Inscriptionem super Sabaryā domino Reway facien- dam non aliter fieri debere ²⁾ censemus, quam ut depositis quindecim millibus florenis, pro quibus sub inscriptione est apud Bakytth per dominum Jauriensem, vel eius successores redimi possint; loco autem iurium ipsius domini Reway in Holych nullam inscriptionem fieri debere arbitramur, longe enim augeretur inscriptio, quam si fieri posset, etiam minuen- dam putaremus.

Locumtenens et capitaneus generalis.

40.

1549. márczius 4.

A helytartótanács értesíti a királyt Thoroczkaý Antal huszti kapitány haláláról és tanácsot ad állása betöltéséről.

Sacratissime Rex stb. Cognoscet Maiestas Vestra Sacra- tissima ex hys annexys literis, quid scribant Wernerus ³⁾ et Desewffy ⁴⁾ de interitu Anthonii Thoraczkaý et altero loco illius demortui militari viro castellano in arce Hwzth. Suf- ficienter nos ad has literas rescripsimus illico, quod Vestram

¹⁾ Alatta való sorban áthúzva: Consiliarii etc.

²⁾ Ez a szó betoldás.

³⁾ Werner György.

⁴⁾ Desewffy János. Mindkettő kamarai tanácsos.

Maiestatem evestigio de re tota facturos esse nos certiores et ab¹⁾ ipso exspectaremus, quemnam in loco Thoroczkaꝝ iuberet esse illius arcis castellanum. Interim autem iniuncimus (így) Maiestatis Vestrae nomine Ioanni Desewffy, quod maneat ipse in arce et pro ea, qua Maiestati Vestrae astrictus est fide, ad illius custodiam sedulo invigilet, neque enim alio, quem mitteremus cuique tuto arcem illam absque expresso Maiestatis Vestrae mandato credi posse arbitramur, hoc tempore habemus quemquam et hunc fidelem Vestrae Maiestatis servitorem et ad id satis idoneum ibidemque opportune oblatum esse iudicavimus; Vernerum (így) autem scripsimus, ut ad Eperyes illico nos, qui eo profecturi sumus, conveniat, nobiscumque intersit tractatibus illis, qui cum fratre Georgio in partibus illis habere debent. Cum autem sine diuturniore mora castellanus omnino aliquis sit illi arci praeficiendus et ys eiusmodi vir esse debeat, qui et probata fide sit in Vestram Maiestatem et sciat possitque adque (így) audeat tueri non solum arcem illam, quae tanti est momenti, quanti Maiestas Vestra intelligit, finitimas scilicet Moldaviae, Transsilvaniae et Poloniae ac bene propugnaculum firmum ab ea parte totius regni, verum etiam omnem eam circumquaque regionem, cuius sane defensio tota ex arce Hwzt et eius praefecto simul cum Vestrae Maiestatis auctoritate in partibus illis dependat. Maiestas Vestra pro sua prudentia mature nominabit et constituet, quem ibi castellanum esse velit. Nos quidem nolumus praeterire, quin Maiestati Vestrae descripta nostra nonnullorum aulicorum suorum at aliorum quorundam militarium virorum praesentibus inclusam schedam mitteremus, quos sane omnes ad id muneris idoneos arbitrati sumus, ex iis tamen vel ex aliis fidelibus suis poterit Maiestas Vestra eligere, quem aptiorem esse ipsa senserit. Forte autem consultius fuerit duos castellanos in ea arce per Maiestatem Vestram constitui, quo tanti ponderis munitio ad omnes casus valide firmata ac tutius sit pro Vestra Maiestate et regno suo. Sic tamen putamus unumquemque ex his, vel aliis alicuius conditionis hominibus accepturum hoc officium, ut si non omnino cameris etiam salium, pertinentiis arcis praesit una cum officio castellanatus, at²⁾ saltem pari sit potestate in illis cum Thoma illo presbitero, quem Maiestas Vestra cameris praefecit. Indignum enim atque indecorum sibi quisque esse putabit minorem ibi esse auctoritatem et inferiorem a Vestra Maiestate indicari Thoma presbitero et ab illo exspectare suum ac suorum, quos necessarios

---

¹⁾ Eredetileg *ap.*

²⁾ Eredetileg *ad.*

quisque cogitur, alere stipendio, neque quicquam habere in potestate sua. Maiestas Vestra, nihilo minus statuet, quid fieri velit et mature vel ¹⁾ unum vel duos, quos voluerit fideles et militares viros ea arce constituet, ne quod ex mora periculum eveniat. Servet stb. Posonii, die 4. Martii 1549.

Locumtenens, capitaneus generalis
et Thomas Nadasdy, consilarii.

41.

1549. márczius 4.

Várday Pál helytartó értesíti a királyt, hogy Bakyth Péter Puchheim Farkast, kinek Kepcse várával kapcsolatos adósságait a király magára vállalta, bepörölte, ő pedig a király parancsának megfelelően az ítélehozatalt nem függ. szthette fel. csak végrehajtását késleltette. E miatt úgy Bakyth, mint Puchheim ellene panaszkodik, tehát oly intézkedést kér a királytól, hogy minden érdek kielégítettessék.

Sacratissime Rex stb. Mandaverat mihi proximis diebus, dum Viennae esset Sacratissima Maiestas Vestra, ut prohiberem, ne quis in iudicio dominum Wolffgangum Pwchm pro ullis debitis super arce Kepche molestia aut dampno afficeret, ea enim debita, si qua essent, Maiestas sua, dum illi arcem praedictam traderet, in sese assumpserat. Cum igitur audivissem citatam esse ipsum Pwchm per dominum Petrum Bakýthh pro certa pecuniae summa causamque agi in sede iudiciaria Vestrae Maiestatis, paratus eram de mandato Vestrae Maiestatis omnem e vestigio iuris processum interrumpere. Visum est tamen dominis iudicibus sine aliquo forte tumultu id fieri non posse, ut scilicet iustitiae administratio cuiquam prohiberetur; facto iuris processu non defuturum modum, quo executio differetur. Latam itaque sententiam pro Bakýthh non sum passus ei extradari et cum Bakýthh de me iam graviter ob hanc causam queratur, dominus quoque Pwchm hoc totum negotium reiiciet ad Vestram Maiestatem, neque ullum iudicium ullamve sententiam magni facere videatur. Maiestas Vestra sacratissima dignetur tempestive in hac re statuere, meque edocere, quid facto opus sit, ut et iustitia habeat locum suum, neque mihi calumnia merito ascribatur. Servet stb. Posonii, die 4. mensis Martii 1549.

Strigoniensis.

¹⁾ Utána áthúzva: duos.

42.

1549. márczius 5.

A helytartótanács mellékelve a Törökországba küldendő követnek készített utasítási tervezetet arra kéri a királyt, hogy ha nem küld is magyar embert követnek, adjon melléje a magyar ügyekben jártas kíséret.

Sacratissime Rex stb. Confecimus formulam instructionis, quam ad Thwrcam cum honorario munere per Maiestatem Vestram expediendo dandam esse arbitrati sumus. Ipsi quidem voluntatis et secretioris Maiestatis Vestrae in hoc tam arduo negotio mentis et consilii minime conscii, sed tantum ex anteactis rebus praesentique rerum statu materia desumpta, quemadmodum Maiestas Vestra poterit ex ipsa forma, quam cum praesentibus ad Eam mittimus, cognoscere, eam Maiestas Vestra secundum voluntatem prudensque consilium suum ac prout e re ac dignitate sua magis fore intellexerit, reformandam poterit curare, ac si videbitur vel scripto, vel coram addere oratori in mandatis, ut si forte contingat de congressu et tractatibus iis, quos Maiestas Vestra cum fratre Georgio per suos generalem et supremos capitaneos fieri iussit, a Thurca vel eius consiliariis fieri aliquorum mentionem, sciat orator respondere: non aliam ob causam a Vestra Maiestate congressum illum fieri voluisse, quam ut differentiae quaedam inter Vestrae Maiestatis subditos ac reginae viduae homines subortae consopiantur. Forte etenim Thurcae vel ex ipso fratre Georgio, vel aliunde audita qualitate personarum, quos Maiestas Vestra ad eos tractatus delegit, multo maiora suspicabuntur, quae suspicio ex eorum animis divellenda est. Neque illud permittendum esse ducimus cum bona gratia Vestrae Maiestatis, ut Maiestas Vestra ad hanc legationem vel omnino Hungarum mittat ac in rebus et negotiis publicis versatum, vel si omnino externum mitti placet, illi abhinc adiungat aliquem rerum Hungaricarum bene peritum, ut si quae difficultates suboriantur, facilius explicantur. Servet stb. Posonii, die 5. Martii 1548.

Numero locumtenens Regiae Maiestatis,
Generalis et Thomas Nádasdy.

43.

1549. márczius 5.

A helytartótanács követutasítási tervezete, mely által Ferdinándot az ország helyzetével és érdekeivel kívánja megismertetni.

Formula instructionis Sacrae Regiae Maiestatis etc. nuntio Suae Maiestatis danda, quem ad imperatorem Thurcarum Maiestas Sua cum honorario munere est expeditura.¹⁾

Primum omnium referat nuntius serenissimo et potentissimo domino Solýmanno Thurcarum principi etc. nomine sacrae Romanae etc. Regiae Maiestatis salutem et filialis amoris officiosam commendationem.

Deinde exponat Regiam Maiestatem superioribus diebus summopere gratulatam esse, ac nunc (quoque) vehementer gratulari serenissimo Thurcarum principi de felici et prospero rerum successu, quem magnitudo illius in expeditione quam proxima aestate habuit, contra regem Persarum est consecuta optarique summis votis, ut Deus optimus maximus perfectam victoriam contra illum in futura quoque expeditione tribuat eidem principi serenissimo tanquam amico et confoederato eiusdem Maiestatis Suae.

Praeterea dicat non dubitare Sacram Regiam Maiestatem, quin Thurcarum princeps memoria teneat, quod quibusque modis multos iam annos, potissimum vero ex quo divina benignitate Maiestas Sua in regem Hungariae fuerat coronata, et literis et nuntiis suis, viris praecipuis, saepenumero voluntatem suam atque animum ad pacem, amicitiam et confoederationem cum illius Magnificentiae ineundam et firmandam propensum eidem declarare palamquee facere studuerit, quodque non tam Suae Maiestatis, quam aliorum quorundam hominum causa, qui sese praeter omnem iustam rationem auctoritati Maiestatis Suae Regiae in Hungaria opponere ab initio non dubitaverant, tractatus aliquoties de pace suscepti iactaque fundamenta fuerint convulsa ac disiecta adeo, ut per multos annos nulla certa pace, vel amicitia coalescente inter maiestatem suam et principem Thurcarum ea necessario bella consecuta sint, quae cunctis per orbem terrarum hominibus facile constat.

Postquam autem divina permissione ita acciderat, ut inter tumultus bellaque illa praeterita Buda, regni Hungariae caput

¹⁾ A cím fölött és első sora alatt vakarás látszik.

cum nonnullis aliis arcibus et munitionibus certaue regni Hungariae parte in potestatem serenissimi Thurcarum principis concesserit, etsi Maiestas quidem Regia ad regni sui amissas partes recuperandas solícite intenta erat, uti sane a natura omnibus hominibus insitum desiderium est et ardor prope quidam recuperandi amissa, neque deerat facultas opportunaque occasio experiendi fortunam sacrae caesareae et catholicae maiestatis, fratris suae Regiae Maiestatis aliorumque Christianorum principum ope; cum tamen pace et amicitia potius, quam bello et armis cuperet Maiestas Sua, si qua ratione commode fieri posset, cum sacratissimo Thurcarum principe hoc, quicquid negotii esset, transigere, cum pluribus de causis, tum vero, ut pauperum colonorum subditorumque oppressioni terraeque et regionis omnis desolationi parceretur, quae omnia ex bellis diuturnis et gravibus necessario consequi solent, statuit Maiestas Sua accedente ad id Christianissimi quoque Gallorum regis, Francisci, felícis recordationis sorori suae Maiestatis solícita et benevola adhortatione, oratorem Suum mittere ad excelsam portam serenissimi principis Thurcarum perque eum experiri animum et voluntatem magnitudinis illius atque ita, postquam Hyeronimus doctor, qui paulo ante ad magnitudinem illius missus fuerat, Adrianopoli mortuus legationem Maiestatis Regiae perficere non potuerat, rursum alium oratorem, Nicolaum Siccum etc. expediverat effeceratque, ut cum eo pariter et Sacra caesarea Maiestas et Christianissimus quondam Gallorum rex oratores suos eo de tempore mitterent ad magnitudinem suam, ex quorum omnium legatione serenissimus Thurcarum princeps intelligere facile potuit mentem atque animum Sacrae Regiae Maiestatis ad omnes aequas et tolerabiles pacis condiciones esse inclinatum. Porro cum ex ipsorum oratorum simul redeuntium relatione videretur Maiestas Regia posse coniicere principem Thurcarum ab amicitia et bona vicinitate Maiestatis Suae minime abhorrrere spemque esse solidam aliquam pacem et confoederationem posse concludi, si denuo instaret Maiestas Sua, operae pretium esse duxit Regia Maiestas iisdem causis, quibus antea animum suum ad id inducentibus oratorem suum tertio mittere ad portam magnitudinis illius, atque ita missus anno abhinc tertio generosus Gerardus Welthwých, Caesareae Maiestatis secretarius et consilarius, cum pleno et sufficienti mandato atque instructione ab Sua Regia Maiestate ea conclusit, quae die 13. mensis Junii primum apud illustrem Rusthan passam ac deinde 19. eiusdem mensis eodem anno apud ipsum Thurcarum principem acta et conscripta fuisse magnitudo illius non ignorat.

Quamquam autem conditiones illae, quibus pax in quinquennium per praefatum oratorem Gerardum praedicto tempore Constantinopoli vigore mandati Suae Regiae Maiestatis conclusa fuit, aliqua ex parte onerosae et parum utiles videbantur esse Regiae Maiestati, quippe cum et Buda et aliae civitates, arces atque oppida, quae Thurcae in Hungaria tenerent per hoc quinquennium in potestatem ipsius Thurcarum principis libere dimittenda atque insuper etiam honorarium munus quotannis non contempnendum per Maiestatem Regiam ex foedere eidem principi pendendum foret, in quibus conditionibus nonnihil plane authoritati et existimationi Regiae Maiestatis detrahi forte videbatur, praesertim foedere illotum temporis inito, cum devictis per suam regiam et caesaream Maiestatem hostibus suis domesticis Germanique, omnium christianorum regnorum et provinciarum opulentissima, sub iugum missa, pulcherrima et facilis ad experiendam fortunam in Hungaria oblata esse occasio videbatur maluit tamen Maiestas Sua etiam cum aliquo incommodo suo ac suorum subditorum conditiones illas omnes suo nomine conclusas amplecti et approbare, quam conclusioni promissionique oratoris sui penes literas mandati Maiestatis Suae factae vel minime deesse, atque ita misso superiori anno Justo de Argento, secretario Suae Maiestatis cum literis confirmationis eorum, quae per doctorem Gerardum acta fuerant et conclusa, ipsum etiam honorarium munus primi anni ad principem Thurcarum misit, mandans e vestigio in omnes partes ditionis suae sub gravissima poena, ut omnes praefecti, officiales, subditi ac milites Suae Maiestatis quinquennales inducias secundum earum conditiones firmiter observarent, planeque constitutum habens hoc toto tempore permissioni fideique suo nomine datae omni ex parte facere satis. Confidens vicissim serenissimum Thurcarum principem sincere et candide ad eam confoederationem condescendisse firmiterque et constanter curaturum ea omnia praestari per suos praefectos, subditos et milites ubique, quae in articulis indutiarum continentur, quin etiam Maiestas Regia praecibus et monitis suis sacram quoque caesaream Maiestatem, fratrem suum, ut in easdem ipsas indutias consentiret, perduxit.

Licet autem hoc anno etiam in ista principis Thurcarum diuturna absentia a praefectis et militibus Thurcis in confiniis existentibus permulta contigerint contra indutiarum tenorem in detrimentum subditorum Regiae Maiestatis non mediocre, quemadmodum de his Maiestas Sua saepius Kazzon passam, locumtenentem Thurcarum principis Budae, et postremo etiam ipsam magnitudinem suam per literas commonefecit, poteratque fortassis Maiestas Sua ab observandis et ipsam

omni ex parte conditionibus indutiarum supersedere, donec illa resarcirentur, ut tamen intelligat serenissimus Thurcarum princeps, Maiestatem Regiam toto pectore ad bonam sinceramque amicitiam illius colendam propensam esse, noluit praetermittere, quin hoc quoque secundo anno honorarium munus statuto tempore per hunc ipsum oratorem suum mitteret et ipsum serenissimum Thurcarum principem ubivis locorum feliciter agentem suo nomine coram invisendum benevole et amanter curaret et ei demum significaret rerum in Hungaria gestarum statum, ut magnitudo illius pro suo paterno in Maiestatem Regiam amore mature ad omnia prospicere possit.

Imprimis cum in articulis indutiarum expresse continentur, ut quicquid esset in potestate christianorum tum, cum indutiae ipsae quinquennales factae sunt, durantibus ipsis indutiis id totum maneat libere apud eosdam christianos neque se Thurcae ad oppida, vel villas timarorum nomine sibi quovis tempore descriptas, vel assignatas ingerant, aut etiam regiones, comitatus, possessiones, agros ullos impendant, vel sibi usurpent, qui in finibus inter utriusque partis castella interiacent et ex quibus Thurcae hactenus vi et rapinis potius, quam ulla pacifica possessione solutionem vel tributum aliquod consecuti sunt, sed haec et huiusmodi omnia per Christianos libere teneri ac possideri sinant, quippe pro quorum redemptione Maiestatis Regiae orator Gerardus ad tollendam omnem tumultus aut belli occasionem honorarium munus quotannis Thurcarum principi nomine Regiae Maiestatis obtulerit. Declarat orator eidem serenissimo principi, tantum abesse, ut praefecti et milites magnitudinis illius hunc articulum observarint, vel nunc observent, ut non contenti tributis et servitiis his, quae ex diversis oppidis et villis inter castra et castella utriusque partis interiacentibus ante indutias vi et metu potius, quam ullo certo dominio exigebant et timaros sibi descriptos etiam longe absentes et villas oppidaque ipsa interiacentia ad maiora in dies onera gravioresque contributiones compulerint insolitasque taxas et praegraves decuploque, quam antea, maiores miseris colonis imponant adeoque etiam prohibeant, ne iidem coloni regiae maiestati suas taxas, neve servitia et debitos census praestent dominis ipsorum terrestribus, sive naturalibus, quae omnia ante indutias pacifice praestabant, quod si quos ex ipsis colonis parum obediens comperiunt in eos vinculis, cruciatibus et mortis poena severe animadvertunt adeo, ut multis ex locis metu et tormentis, variisque oppressionum generibus adacti ad remotiora loca migrare regionemque desertam relinquere coacti sunt.

Non solum autem ista, quae superioribus sunt comme-

morata a Thurcis sub indutiis commissa sunt atque in dies singulos committuntur, verum etiam palam ipsi milites Thurci equites et pedites nunc plures, interdum pauciores, passim per oppida et villas circumvicinas exeunt pro libito atque inter colonos grassantur eosque ad quaevis onera et tributa vi et metu compellunt praetextuque exigendi debitum sibi census, nullum violentiae genus usquam praetermittunt non solum inter ipsos colonos, sed etiam inter nobiles et alios subditos Regiae Maiestatis spoliantes, capientes, abducentes et occidentes, quos volunt, et quae lubent omnia diripientes adeo, ut non mediocris captivorum christianorum numerus ex ditione Regiae Maiestatis sub indutiis captivatorum adhuc apud Thurcas exstet, in diversis eorum locis iamque complures publice divenditi sint et quotidie vendantur, non secus ac si aperto Marte capti iure belli vendi aut retineri possent.

His de rebus tametsi Maiestas Regia aliquoties Kazzon passam, locumtenentem serenissimi Thurcarum principis Budae, admonendum diligenter curavit, subinde postulans praeterita corrigi et imposterum ab huiusmodi insultibus violentiisque abstineri ac indutias observari offerensque vicissim, si quid per subditos, aut milites Maiestatis Suae contra indutias admissum foret diligenter se resarciri curaturam et autores violatarum indutiarum acriter et ex merito punituram, dummodo de illis Maiestas Sua certior fieret, nihil tamen prorsus aliud post multas legationes et crebras literas cum ipso passa effici potuit, quam ut is demum ultro offerret commissarios se suos praecipuos viros Strigonium missurum aut etiam per se eo venturum, atque ita cum commissariis Regiae Maiestatis, quos ad id deligi postulabat, ea, quae utrinque contra indutias contigissent, cognoscerentur et corrigerentur diem ad conventum tractatus huiusmodi idem passa sibi postulans a Maiestate Regia praefigi, si oblatio probaretur Maiestati Suae.

Ac quamvis idem passa interim affirmaret, quod ad colonorum possessionem et dominium attineret, sibi a principe suo commissum esse, ut civitates, oppida et villas ubivis etiam inter arces et fortalicia utriusque partis sitas et ad librum ipsius principis sui inscriptas possideat et militibus Thurcis possidendas permittat neque aliter se facere audere, cum tamen idem passa varias identidem querelas contra subditos et milites Regiae Maiestatis nunciaret nonnullos etiam viros praecipuos Maiestatis Regiae fideles tanquam indutiarum manifestos violatores in poenam exposcens, cuperetque propterea Maiestas Sua ista omnia palam fieri et corrigi consenserat libenter in electionem expeditionemque commissariorum atque ita summos et praecipuos viros praefectos et consiliarios suos

Maiestas Sua ad dictum antea per Suam **Maiestatem** diem et passae denuntiatus ad Komarom dimiserat, ut inde cum passa (si is Strigonium, uti obtulerat, venisset) de loco et tempore congressus et colloqui ipsorum mutui pari consilio deliberarent et tandem habitis inter se tractatibus ea perficerent, quae ad tollendam utrinque omnem querimoniae occasionem atque rectum indutiis observandis modum et ordinem constituendum opportuna et necessaria remedia fore conspicerent.

Non solum autem passa ipse Strigonium, uti obtulerat, non venit, sed ne ullos quidem commissarios suos misit, cumque non multo post adducta excusatione, quominus oblationi suae satisfecisset, postulasset idem secundo commissarios mitti a Regia **Maiestate**, affirmans se quoque missurum suos, nulli tamen prorsus ne tum quidem venisse Strigonium sunt auditi, adeo, ut licet per aliquot dies commissarii Regiae **Maiestatis** in Comaron perstiterint, re tamen omni infecta coacti sint [redire]. Et cum tertio idem nuntiasset passa se suos iam tandem commissarios ad istos tractatus revisionis et rectificationis utrinque faciendae dimissurum, iamque propterea **Maiestas** Regia suos commissarios instrueret, ut ad loca per passam designata dimitterentur, renuntiavit demum ipse passa praeter oblationes suas aliquoties ultro factas non esse sibi integrum quemquam ad ista dimittere praeter scitum et mandatum principis sui atque ita omne illud tempus inaniter et non sine aliqua illusione regiae existimationis ab ipso passa est consumptum, nusquam interim militibus Thureis intermittentibus ea facere sub ditione et contra subditos Regiae **Maiestatis** miserosque colonos, quae superius sunt latius explicata.

Ex quibus quidem omnibus tametsi **Maiestas** Regia poterat optimo iure ad iustam aliquam indignationem provocare, neque deerant ex multis locis, qui ista audientes iniurias ac damna praegravesque subditorum et miserorum imprimis colonorum oppressiones diutius minime tolerandas esse existimarent, nunc maxime, cum **Maiestas** Regia una cum sacra Caesarea et catholica maiestate, fratre suo negotiis ubique domesticis pacatis inter Christianos otio fruerentur optatissimo, non solum tamen nihil est eiusmodi aggressa **Maiestas** Sua vel per suos passa est aggredi, verum etiam severe in nonnullos subditos suos animadvertendum esse statuit, a quibus violatas indutias esse constabat inobedientibus etiam praedonibus Christianis nonnullis morte mulctatis et Thureis aliquot captivatis ab eis et nonnullis aliis Kazzonpassae libere remissis in omnes denuo partes suis subditis ac militibus denunciatis, ut vim quidem si qua (uti hactenus) ultro a Thureis inferretur,

repellerent, sed ab omni ipsi iniuria, omni denique violentiae genere abstinerent. Quin etiam cum passa saepius expostulasset per eos dies de intercepto quodam Thurca in itinere cum quadam summa pecuniae, gravi et iniquo admodum animo id ferens Maiestas Sua, summa ubique diligentia eius facinoris auctorem per suam ditionem perquirendum curavit atque postremo inventum Thurcam ipsum in loco tuto interim iussit asservari, donec pecunia quoque, quam passa una cum illo interceptam nuntiaverat, invenire posset, ut sic et captivus et pecunia pariter restitueretur.

Cumque non multo post Maiestatem Regiam ad alia regna sua visenda proficisci oporteret, mandavit discedens firmiter suis locumtenenti et capitaneo generali, ut ad rectam indutiarum observationem diligenter animadvertant inque earum violatores poenis debitae prospiciant. Quod quidem regium mandatum iidem locumtenens et capitaneus generalis misso eorum nuntio Budam passae significarunt petentes ab eo diligenter, ut et ipse ex parte sua idem fieri curaret et captivos Christianos sub indutiis captivatos, quorum nomina in regeste descripta idem passa et antea et nunc acceperat, dimitti curaret; vicissim etenim curaturi ipsi essent, ut Thurcae sub indutiis ubivis sub ditione Regiae Maiestatis capti, de quibus certa cognitio haberi posset, dimitterent, admonentesque insuper eundem passam, ut ab insolitis indebitisque exactionibus et vexationibus miserorum colonorum abstineret ac praefectos et milites principis Thurcarum ubique cohiberet, sed contenti essent solutionibus et tributis iis, quae tunc praestabant coloni, cum indutiae quinquennales fuerant conclusae, de quibus integre et fideliter praestandis et administrandis iidem coloni ubique firmissima iam antea habuissent mandata, adeo, ut Thurcas ad ea exigenda prodire ad villas, quod ante indutias insuetum fuit, minime opus esset. Tantum tamen abest, ut passa huic petitioni vel admonitioni adhaeserit, ut etiam palam captivos Christianos in foro publico venumdari pateretur, et quod ad colonos attinet eademque antea renuntiavit habere se in mandatis ab imperatore suo omnes villas ad librum imperatoris sui descriptas pacifice et libere possidendi, nec se aliter facere audere et nihilo minus graviter contra Regiam Maiestatem et eius subditos nonnullos de violatione indutiarum fuerit conquestus. Quae cum ita se habeant resque in eum locum deducta esse videatur, ut nisi ab serenissimo Thurcarum principe praesentaneum ad ista remedium adhibeatur, evitari maiores aliqui tumultus nequaquam posse videantur, si quidem fideles et subditi Regiae Maiestatis superioribus cladibus attriti et his continuis insuper afflictionibus velati ubique clamitent

sensim se hoc modo ad nihilum redigi, nec minore in discrimine laborare omnibusque periculis non minus esse expositos, quam tum, cum res aperto Marte gerebatur. Accedatque insuper, quod si hoc modo pergant Thurcae saevire in miseros colonos, futurum sit brevi tempore haud dubie, ut terra omnis vastata in solitudinem abeat, neutri plane parti ulli imposterum usui futura.

His atque aliis omnibus de causis orator Regiae Maiestatis agat diligenter apud serenissimum principem Thurcarum petatque summo studio ab illius magnitudine, ut quando intelligit omnibus argumentis Maiestatem Regiam et velle et optare, ut inita confoederatio inchoataque amicitia confirmetur et augeatur in dies magis neque ulla de causa labefactetur eam serenissimo quoque Thurcarum principi gratam et acceptam esse existimans. Magnitudo illius opportuna ad ista, quae per suos praefectos et milites patrantur, quaerat, adhibeatque remedia, committatque serio atque adeo efficiat (uti nimirum potest, quantumvis longe absens), ut praefecti et milites sui conditiones indutiarum firmiter observent ac tum captivos Christianos, quos tenent sub indutiis captivos, ubique dimittant liberos, tum vero ab oppressionibus exactionibusque insolitis et indebitis, quas hactenus post initas indutias quinquennales fecerunt inter miseros colonos faciuntque quottidie, prorsus abstineant, sed solutionibus et tributis contenti, quae tum accipiebant, cum indutiae praedictae fuerant initae ab omni ulteriori exactione vel occupatione desistant exspectentque, ut coloni ipsi, prout antea faciebant, et nunc facere iussi sunt, ultro ipsi suis debitis temporibus ea, quae praestare tenentur, inferant, neque Thurcae inter illos emittentur, a quibus ea imprimis mala eveniunt, quae superius descripta sunt, ab omni denique violentiae, rapinae et iniuriae genere inposterum iubeat serenissimus Thurcarum princeps suos ubique in confiniis tam in Hungaria, quam in Croatia et Slavonia temperare ac illatas iniurias et damna Christianis resarcire, idem etenim ex parte sua ubique fieri praecepit Maiestas Sua et ubi opus fuerit, denuo praecipiet.

Et quoniam non dubitat Maiestas Regia, quin passa Budensis ceterique praefecti principis Thurcarum varias querelas contra Regiam Maiestatem et subditos suos detulerint principi eorum, quo vel sic facta ipsorum facilius tegere et veniam liberius impetrare, vel sese possent apud ipsorum principem defendere ob male indutias observatos; contenta est Maiestas Regia, ut per illius magnitudinem deputentur mittanturque in has partes speciales aliqui viri, qui una cum commissariis Regiae Maiestatis similiter ad id specialiter deligendis certo

die et loco ad id utrinque constituendo conveniant et tandem per omnes regni partes utrique principi subiectas ea omnia diligenter et exacte inquirant et explorent, quae ab utriusque principis praefectis, subditis ac militibus quovis tempore sub indutiis contra indutiarum tenorem acta et commissa sunt et quicquid corrigendum ac rectificandum fuerit, ubique sine mora corrigant ac rectificent.

Super possessione autem colonorum certum modum atque ordinem paribus consiliis constituent adeo, ut imposterum intollerabiles exactiones et extorsiones cessent inter miseros et omnis imposterum tumultus occasio tollatur atque ita pacifice utrinque vivatur paxque et amicitia inter principes in longius etiam temporis spatium possit perdurare ac confirmari.

Iidem autem commissarii serenissimi Thurcarum principis instructionem plenumque mandatum et potestatem a magnitudine sua habeant, quod si praeter ea, quae in articulis indutiarum continentur, alia aliqua ratio et modus alius posset invenire ad rectum et stabilem ordinem constituendum super pacifica et quieta observatione ipsarum indutiarum omniumque tumultuum evitatione accedente.

44.

1549. márczius 10.

A helytartótanács arra kéri a királyt, hogy Buda bevétele alkalomával a török elől családjával Bécsbe menekült előkelő polgárt, Bornemissza Tamást az ausztriai kamara ellen oltalmazza meg már egyszer engedélyezett budai polgári jogaiban.

Sacratissima Rex stb. Non ignorat Maiestas Vestra Sacratissima me et reverendissimum dominum cancellarium supplicasse sibi, cum nondum Vienna discessisset, cum pro ceteris Hungaris, qui extorres domo amissis omnibus fortunis per hostes Thurcas Viennae degerent, tum imprimis pro circumspecto Thoma Bornemýza, alias cive Budensi, qui pro fidelitate Maiestatis Vestrae amplas opes relinquere est coactus. Hinc vero datis etiam literis Maiestas Vestra Sacra gratiose concedere dignata est, ut vetusta libertate Budensium uteretur. Qua spe ab eo toto tempore, quo Buda amissa est, Viennae moram traxit cum coniuge et liberis; verum retentum est pretium boum illius per haud gravium ¹⁾ Viennensem de voluntate dominorum consiliariorum camerae Maiestatis Vestrae

¹⁾ Igy, Landgravium helyett.

Austriacae propterea, quod diceretur, is civis Viennensis existens contra edictum Maiestatis Vestrae ex partibus Hungariae pecora eo adegisse venalia. Nec literas Maiestatis Vestrae observare velle, dicuntur, quod non essent in cancellaria Germanica expeditae et quod paulo antea, quam literae Maiestatis Vestrae expedirentur, ea abactio pecorum contigisset. Sed cum Maiestati Vestrae Sacratissimae notissima sint detrimenta huius Thomae Bornemyza pro fidelitate Maiestatis Vestrae accepta, et mihi persuadeam non retracturam Maiestatem eam gratiam, quam huic bene merito fidei suo iam praestare dignata est: supplico humiliter, iniungat dominis camerae suae Austriacae consiliariis, ut molestare hunc debinant et servent inconcussam libertatem datam, cum is numero civium Viennensium nunquam sit ascriptus, nec aliter habuerit domum, quam pro vetustis debitis sibi assignandis et alioqui nisi ex commercio Hungarorum ex partibus Tibisci vitam istam suam et familiae suae sustentare non poterit. Exspecto gratiosum Maiestatis Vestrae Sacratissimae responsum. Servet stb. Posonii, 10. Martii 1549. Strigoniensis etc.

45.

1549. márczius 9.

Várday Pál, mint esztergomi érsek, jelenti a királynak, hogy a közügyekkel és igazságszolgáltatással nagyon el lévén foglaltva, az esztergomi érsekek bányajövedelmére vonatkozólag több adatot nem találhatott. Az eddigiekből is kitetszik egyháza joga, és ő csak azt kívánja, hogy e jogok az ő idejében csorbát ne szenvedjenek. Kegyelme annál méltóbb, mert Drégel, Ság és Ujvár váraiban saját költségén tart várórséget.

Sacratissime Rex stb. Fidelium servitiorum etc. Cum post discessum Vestrae Sacratissimae Maiestatis continue fuerim occupatus in negotiis publicis, praesertim quamdiu terminus iudiciorum duravit, non licuit per occupationes vacare rebus meis ecclesiaeque meae, sed in ipso paene iudiciorum fine et literas Vestrae Maiestatis, quas mihi Viennae nuper dederat super revisione iurium meorum in urburis et privilegia antiqua ecclesiae meae per Maiestatem Vestram confirmata dominis eiusdem consiliariis produxeram, a quibus quid in ea scriptum sit ad Vestram Maiestatem, satis eadem intelligit.¹⁾ Non licuit, (ut dixi) prae multitudine et magnitudine negotiorum publicorum hactenus plures, aut maiores

¹⁾ L. 36. sz.

probationes colligere super usu meo, vel meorum maiorum in ipsis urbibus, sed haec tamen, quae (igy) viderunt domini consiliarii, satis esse puto ad faciendam probationem, quod ecclesiae meae debeantur dictae urburae ex donatione divorum regum praedecessorum Vestrae Maiestatis. Si ita Maiestati Vestrae placuerit, dabo operam, ut plures etiam efficacioresque probationes adducam, verum cum ego nihil cupiam, nisi ut ecclesiae meae iura meo tempore iacturam non faciant, gratia ipse et benignitate Vestrae Maiestatis omni tempore futurus contentus, nec cum Ipsa litigare, aut quovis modo unquam volens contendere, Maiestati Vestrae Sacratissimae arbitrio me totum committo, ut quod illi pro conservatione iurium ecclesiae meae, cui Maiestas Vestra tanquam pius et plane christianus princeps semper favit ad confirmationemque voluntatis et dispositionis divorum regum praedecessorum suorum faciendum esse duxerit, benigne statuatur.

Equidem vel ob id gratia et liberalitate Vestrae Maiestatis dignus sum, quod in tribus locis, Dregel, Saag ac Novo Castello ultra ducentos equites et fere centum quinquaginta pedites alo continue neque ad hos quicquam solvitur a Vestra Maiestate praeterquam ad viginti quattuor equites et pedites quinquaginta. Cum tamen, si hi omnes gravissimis sumptibus meis non alerentur, iugiter magna pars ditionis Vestrae Maiestatis in partibus illis in potestatem Thurcarum hactenus fuisset redacta, sic autem harum gentium conservatione exhaurior, ut parvum admodum ad reliquas necessitates meas ex meis redditibus supersit. His de causis omnibus Maiestati Vestrae supplico, dignetur in praefato negotio urburarum clementer deliberare, ut ego et posteri mei omnes pro felicitate incolumitateque Vestrae Maiestatis Deum optimum maximum ardentius orare possimus. Expecto a Maiestate Vestra sacratissima clemens responsum. Servet etc. Posonii, die 9. Martii 1549. Locumtenens etc.

46.

1549. márczius 11.

A helytartótanács a király azon intézkedése ellen, hogy Bakýth Péter a csehországi udvarnagygyal vitás erdő használatától őrizkedjék, az igazság nevében felszólal és arra kéri, hogy ugyanazt a parancsot adja az udvarnagynak is.

Sacratissime Rex stb. Misit ad nos dominus Petrus Bakýth literas Vestrae Maiestatis, quibus praecepit ei, ut ab usu silvae illius, quam dominus marsalcus regni Bohemiae suam

esse et a finibus Hungariae dominioque arcis Holycz conatur avellere, prorsus absteineat, missuram etenim Maiestatem Vestram ad festum pentecostes commissarios ex utraque provincia, qui hoc totum negotium dirimant. Nobis commissio ista non potuit non afferre aliquam admirationem, propterea, quod cum et ex literis ipsis, quas pro se dominus marsalcus adducit, satis liqueat et ex silvae ipsius situ, proximis literis nostris Maiestati Vestrae affatim descripto, simul et aliis argumentis constet eam silvam nihil ad marchionatum Moraviae posse attinere; imperandum potius esse videbatur domino marsalco, ut ipse usque ad revisionem per commissarios faciendam ab illius silvae usu, quam domino Bakytth, qui deposita pecunia paratus fuit aliquoties, si quid dominus marsalcus in ea silva iuris habuit, redimere. Postquam tamen Maiestati Vestrae ita placuit, forte propterea, quod pro multitudine graviorum negotiorum edoceri hac de re, uti opus erat, non potuit, videtur nobis ita convenire, ut Maiestas Vestra pari ratione committat etiam domino marsalco, ut et ipse interim absteineat ab eadem silva usque ad tempus praedictum, ne qua pars iniuriam sibi factam esse merito possit expostulare, quemadmodum sane ratio et aequitas requirit.¹⁾ Servet stb. Posonii, die 11. Martii 1549.

Locumtenens etc.
ac Thomas Nadasdy, comes perpetuus.

47.

1549. márczius 13.

A helytartótanács a budai pasát biztosítja, hogy a kereskedelmi ügyekben is a fegyverszünet pontjait betartja. Ugyanarra kéri a pasát is nemcsak a kereskedelem, hanem a hozzá menekült és tőle segítséget kérő magyar urak ügyében is.

Ad illustrissimum Cazon passam, locumtenentem Thurcarum principis Budensem etc.

Illustrissime et magnifice domine stb. Accepimus his diebus literas a Dominatione Vestra necnon a thesaurario serenissimi Thurcarum principis ac Vely bego, sangiaco Strigoniensi, in eadem fere verba scriptas, quibus Dominatio Vestra una cum praefatis thesaurario et sangiaco queritur, quod prohiberentur abhinc mercatores ne res et merces inferius possint devehere

¹⁾ V. ö. 8—10., 21. és 22. sz.

et minatur, si ita fiat, se quoque prohibeturam ne pecora ad has partes agi possint. Sciat Dominatio Vestra, quod quemadmodum in ceteris articulis, ita etiam in hoc Maiestas Regia iussit diligenter indutias observari et nos post Maiestatem Suam non solum non prohibuimus negotiationem mercatorum, sed potius literas etiam salvi conductus dedimus iis, qui eas petierunt. Plumbum autem et cuprum Maiestas Regia multo ante iussit sibi asservari ad necessitates suas, nec ex Vienna usquam deportari, qua de re nihilo minus ad Maiestatem Suam scribimus. Quod vero ad pecora attinet, cum ex abactione illorum serenissimo Thurcarum principi non mediocre emolumentum cedat eiusque insuper abactionis prohibitio, si fieret, directe contra indutias foret, facile confidimus Dominationem Vestram, neque alium quemquam officialem principis Thurcarum, ei rei sese oppositurum.

Ceterum intelligimus quosdam subditos Regiae Maiestatis, quos propter eorum rebellionem et praesertim ob violatas aliquoties indutias Maiestas Regia puniri statuit, pro auxilio ad Dominationem Vestram confugisse. Etsi igitur satis credimus Dominationem Vestram nemini contra Regiam Maiestatem opem ullam laturam esse, hortamur tamen diligenter, ut si quis eam imploraret, meminerit caveri in indutiis, ut non solum subditi, sed ne transfugae quidem ab una parte ad alteram confugientes recipi possint alioquin violarentur aperte indutiae. Valeat stb. Posonii, 13. die Martii 1549.

Locumtenens et generalis capitaneus etc.

48.

1549. márczius 14.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a portai követségre ajánlott 4 személy közül Posgay Zsigmondot választotta ki, a ki kész indulni a király parancsa szerint 12 ember kíséretében és 3 kocsival.

Sacratissime Rex stb. Intellectis iis, quae Maiestas Vestra scripsit de eligendo uno ex quattuor fidelibus suis, quos nominavit, qui ad imperatorem Thurcarum cum altero oratore Vestrae Maiestatis proficiscatur, quem ipsa cum honorario munere propediem expeditura est, visum est nobis in absentia Isthwanffy¹⁾ et Desewffy,²⁾ quorum alioquin uterque fere continuo

¹⁾ Pál, királyi tanácsos.

²⁾ János, kamarai tanácsos.

est valetudinarius accersiri ad nos Tharnoczŷ¹⁾ et Sigismundum Posgay Cumque Tharnoczŷ inter milites Vestrae Maiestatis in Komaron prae ceteris necessarius esse videatur, tractandum prius esse duximus cum Posgay, qui paratum se ad omnia Vestrae Maiestatis mandata libere obtulit et quoniam ineunte aestate liberior (ut ipse affirmat) solet esse a podagra, qua interdum praesertim vero autumnali et hiberno tempore laborat, eum omnino idoneum ad hanc legationem fore arbitrati sumus. Ibit autem (ut Maiestas Vestra iubet) cum duodecim personis, quas tribus curribus omnes capi posse iudicavimus, nec minori numero commode dimitti posse visum est. Maiestas Vestra dignetur iam mature iubere viaticum illi dari et imprimis pecuniam aliquam, qua se possit ad tantum iter comparare. Quod vero ad instructionem attinet, eam ante octo dies ad Maiestatem Vestram abhinc expedivimus. Servet stb. Posonii, die 14. Martii 1549.

Locumtenens et generalis.

49.

1549. márczius 17.

A helytartó Nádasdy Tamás indítványára kéri a királyt, hogy portai követeit utasítsa, hogy ha a török fogságban élő Mayláth István hathatósan tartja a király ajánlatát, kiszabadulása érdekében tegyenek lépéseket.

Sacratissime Rex stb. Accepit iam ante aliquot dies, ut puto, Maiestas Vestra Sacratissima formam instructionis, quam hic confici mandaverat super legatione oratoris sui ad Thurciam cum honorario munere expediendi.²⁾ Cum autem propediem oratorem ipsum, aut potius oratores Vestrae Maiestatis expeditum iri omnino iam existimem, ex petitione domini comitis Thomae Nadasdy forte non erit ab re, neque praeter dignitatem Vestrae Maiestatis, si oratores ipsi in mandatis habeant, inter alia primum convenire Stephanum Maylad in Thurcia captivum et ex eo intellegere, num forte commendatio Vestrae Maiestatis apud Thurcarum principem eliberationi suae aliquid posset conducere, ac si ita illi placuerit, oratores iidem Vestrae Maiestatis nomine ipsum Thurcarum principem ea de re interpellent. Quemadmodum in eo negotio Maiestas Vestra pro sua summa prudentia ipsos oratores rectius poterit instruere, in quo tamen

¹⁾ András, a naszádisták kapitánya.

²⁾ V. ö. 42. és 43. sz.

quid sibi faciendum sit, Eadem Maiestas Vestra facile deliberabit. Haec ego (ut dixi) petenti domino Nadasdý negare non potui. Servet. 17. Martii 1549.

Locumtenens etc.

50.

1549. márczius 21.

A helytartótanács Lossonczy Istvánt figyelmezteti, hogy a király parancsa értelmében Nógrád vármegyének szolgáljon elégtétellel és a Thahy-féle ügyben a helytartó előtt a kitűzött időben jelenjék meg.

Ad magnificum dominum Lossonczy.¹⁾

Magnifice domine stb. Intelleximus ea, quae Magnificentia Vestra de protectione sua ad dominum Antonium, fratrem suum, deque negotio bonorum privigni sui Orzag²⁾ ad nos scripsit. Intelligere iam Magnificentia Vestra potuit cuiusmodi fuerit his diebus per Regiam Maiestatem facta conclusio super negotiis eiusdem cum comitatu Newgradiensi et quomodo eam oporteat ad terminum per Maiestatem Suam praefixum ac per nos locumtenentem ex mandato Suae Maiestatis per literas nostras ante aliquot dies Magnificentiae Vestrae denuntiatum personaliter in oppido Lossoncz ad satisfactionem comitatui impendendam comparere secundum eam concordiam, quae praesente magistro protonotario superioribus diebus facta ac per nos admissa et tandem per regiam maiestatem fuit comprobata. Neque illud latet Magnificentiam Vestram, si dies ille et ea satisfactio per Magnificentiam Vestram negligatur, cuiusmodi per Suam Maiestatem sit eidem poena indicta, quodque nihil regia gratia sit in eo sibi casu suffragatura. Intellexit id quoque Magnificentia Vestra, quod intra terminum eundem quattuor hebdomadarum eandem huc se conferre oportet ad tractatus concordiae cum Francisco Thahy vel si illi forte non succedant ad respondendum eidem Thahy in iure ad eius accusationes; quare cum negotia haec eiusmodi sint, ut nulla ratione absentiam Magnificentiae Vestrae ferre possint, suademus eidem atque consulimus, ut omissis nunc privilegiis perquirendis, vacet iis rebus, quae maioris sunt momenti nec eo se et res suas inducat, unde facile extricari non possint.

¹⁾ István, v. ö. 122. sz.

²⁾ Kristóf? V. ö. Magyar országgyűlési emlékek III. k. 215. l.

Poterunt privilegia per dominum Antonium ad istas partes propinquiores, ubi et ipse bona habet, perferri, vel eorum quaesitio differri ad aliud tempus Magnificentiae Vestrae commodius. Quod vero ad restitutionem bonorum Orzagh attinet, decet dominum Bathory ea bona dimitti curare; vicissim etiam Magnificentiam Vestram oportet damna colonorum domini Sigismundi Balassa refundere, uti etiam fuit conclusum. Valeat stb. Posonii, 21. die Martii 1549.

Numero. Locumtenens. Nadasdy. Jauriensis.
Nitriensis. Bornemyza.

51.

1549. márczius 22.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy a portai követek készülnek útjukra és a budai pasa is útlevéllal és elégséges kísérettel ellátja őket. Kéri, hogy fizetésükről, a melyet a kamara sem elárulni, sem utalványozni nem akar, intézkedjék.

Sacratissime Rex etc. Orationum devotarum etc. Reddidit mihi hesterni vesperi secretarius Vestrae Maiestatis, Marcus Sýnkmoser (így) literas eiusdem Vestrae Maiestatis, quibus penes ipsum secretarium paratum esse iubet eum, quem elegerimus hic ad legationem in Thurciam, ut cum pecunia sine mora proficisci queant et de eorum protectione passam Budensem illico admoneri, ut et salvum conductum et milites, qui ipsos oratores cum pecunia secure deducant, obviam mittat. Cum igitur de persona Sigismundi Posgay electio facta fuerit ad eam legationem, uti Maiestas Vestra iam ex literis domini generalis et meis cognovit,¹⁾ isque iam se instruat et ad iter comparet; sic e vestigio cum hoc secretario rationem dierum inter se subduxerunt, quibus ambo parati instructique omni ex parte esse possint, ut ad quintum idem Aprilis proxime futuri, qui dies abhinc est quintus decimus in Comaron esse constituerint atque ita, ut ad eum diem passa Budensis et literas salvi conductus et milites, qui secure hos deducant, mittat, literis meis illico ipsum passam admonui, adeo, ut nullam in negotio moram futuram putem.

Ceterum ex responso domini Pauli Bornemyza intellexi inter alia Maiestatem Vestram misisse iam instructionem dominis consiliariis camerae suae super modo et ordine solutionis dominorum consiliariorum et officialium Vestrae Maie-

¹⁾ L. 48. sz.

statis; qua de re etsi ipsi quidem camerarii certam commissionem habere dicant a Vestra Maiestate, non tamen quid et quantum cuique dandum sit, expresse ab eis potui elicere. Qua re cum nihil hactenus cuiquam datum sit, cupiatque unusquisque scire, quid eum a Vestra Maiestate exspectare oporteat, nam alioqui pauci, aut nulli fere ex consiliariis hic mecum futuri sunt, dignetur Maiestas Vestra iubere, ut exemplum ipsius instructionis super solutionibus huiusmodi ad me mittatur et ipsis dominis camerariis iniungat, ut mihi et domino cancellario imprimis, deinde etiam aliis persolvant. Ego etenim, ut antea scripsi, ultra quam ducentos equites et bonum numerum peditum continue alo in tribus locis finitimis.

Ceterum in negotio Chabragh ultima iam sententia lata est. Restat, ut dominus generalis mandatum in ea re Vestrae Maiestatis strenue exsequatur. Non desum etiam urgere, ut domini commissarii absque mora ad partes superiores proficiscantur. Servet altissimus etc. Posonii, die 22. mensis Martii 1549.

Locumtenens etc.

52.

1549. márczius 24.

A helytartótanács értesíti Podmaniczky Rafaelt, hogy a király Palota vára fenntartására nem hajlandó adni semmit; de átveszi tőle, ha terhére van.

Ad dominum Podmanýeký.¹⁾

Magnifice domine stb. Intelleximus ea, quae Magnificentia Vestra de provisione facienda ad conservationem arcis suae Palotha ad nos proxime scripsit. Sciat Magnificentia Vestra cum superioribus diebus praesente Regia Maiestate facta fuisset mentio in consilio Suae Maiestatis de provisione huiusmodi ad conservationem praedictae arcis necessaria, visum fuisse Maiestati Suae atque ita ab eadem conclusum esse, ut Maiestati Suae minime opus esset Magnificentiae Vestrae quicquam ad eam rem conferre, sed si forte gravis esset Magnificentiae Vestrae illius conservatio tum Magnificentia Vestra arcem ipsam Maiestati Suae assignaret, prout antea aliquoties obtulisset. Maiestas enim sua ad illius conservationem curam esset adhibitura, ac nihilominus si Magnificentia Vestra eam per se retinere et conservare vellet, statuerat Maiestas Sua

¹⁾ Rafael ?

illud quoque, ut bona aliena ad eam occupata remitterentur iis, ad quos spectant, iudicando Maiestas Sua absque alienis bonis arcem ipsam a Magnificentia Vestra hoc tempore posse conservari. Quod si eam Magnificentia Vestra traderet Suae Maiestati, non recusabit Maiestas Sua (ut tunc quidem videbatur) parato postmodum tempore eam Magnificentiae Vestrae, vel suis posteris reddere, prout equitas videbitur tunc postulare. Aliud quod Magnificentiae Vestrae in hoc negotio respondere possimus, non sane constat, neque ullam habemus aliam informationem a Sua Maiestate. Quam feliciter valere optamus. Posonii, die 24. Martii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

53.

1549. márczius 27.

A helytartótanács figyelmezteti a királyt az 1548. évi vallásügyi törvény végrehajtására és Várday kéri, hogy azon törvény erejénél fogva a karthausiak egyik puszta monostorának jövedelmét iskolaügyre engedélyezze.

Sacratissime Rex stb. Inter ceteras pias et summa laude dignas constitutiones, quas Maiestas Vestra in proximo Posoniensi conventu cum ordinibus ¹⁾ et statibus huius regni sui fecit, ea omnium iudicio probatissima et Deo optimo maximo cumprimis accepta visa est, quae de reformatione cleri, tollendis haeresibus et singulis quibusque ecclesiis pastore destitutis suis praelatis pro re et loco praeficiendis iisdemque in sacris ordinibus instituendis, ut rectius quisque ac prout deceret, officio suo vacaret, sanctissime sint conclusa. ²⁾ Cum autem parum constitutiones illae profuturæ sint, nisi ad exitum perducantur, etsi Maiestas Vestra diligenter hactenus in id incubuit, ut in ecclesiis pastores vacantibus antistites suos quenque in suo ordine constitueret; facere tamen non possum pro mei officii ratione, quin Maiestati Vestrae in mentem reducam, ex praelatis ecclesiarum potiorum, episcopos praesertim, neminem esse sacris iniciatum praeter dominum Jauriensem, reliquos ne abacolytos quidem esse atque ideo Maiestas Vestra dignetur iubere omnibus, qui ecclesiis praeesse volunt, ut sacris iniciantur et sacerdotes sint. Quamvis enim nonnulli ex eis magistratibus aliquibus fungantur apud Vestram Maie-

¹⁾ Utána áthúzva áll: regni.

²⁾ Olv. 1548. országgy. V—XIII. t.-cz.

statem, haud tamen convenit propterea eos omnino laicos esse, cum omnino episcopatus possideant.

Praeterea, cum beneficiorum desertorum bona ac proven- tus ad scholas erigendas sint per Vestram Maiestatem deputati, ego vero statutum habeam doctum quendam virum conducere, qui hic bonas literas doceat; dignetur Maiestas Vestra bona fratrum Carthusiensium de Lapide refugii (így), in partibus superioribus existentium, quorum fratrum monasterium iam dudum destructum est et per Lewchovienses cives bona ipsa possidentur, ad conductionem stipendiumque huius, qui non mediocribus sumptibus conducendus et alendus erit, applicare et convertere, deque ea re literas ad me mittere, nam sine hoc, vel alio huiusmodi subsidio Vestrae Maiestatis id per me praestare non possum sumptibus alioqui (így) gravissimis oneratus. Servet stb. Posonii, die 27. Martii anno 1549.

Locumtenens etc.

54.

1549. márczius 27.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a Trencsén vármegye főispánjának és a vár felügyelőjének kinevezett Ostrosith János mellé adjon legalább 12 katonát, kinevezési okmányát ne csak a nemeseknek, hanem az urakhoz is intézze és ígérete szerint intézkedjék, hogy a várban állásának megfelelő, tisztességes lakást kapjon.

Sacratissime Rex etc. Orationum etc. Quemadmodum Maiestas Vestra Sacratissima dominis consiliariis camerae suae commiserat, actum est per eos diligenter cum Joanne Oztrossýtth super ordine suo in officio provisoris arcis et comitis comitatus Trinchiniensis, ac quamvis cum eo reliquis in rebus convenerint, videtur tamen idem Oztrossýtth ad rite exercendum illud officium aliquo exiguo equitum numero posse difficile carere. Qua de re diligenter supplicavit Vestrae Maiestati ac proinde, cum propter varia negotia, quae in eo ¹⁾ officio illi expedienda occurrent, equitibus aliquot omnino opus esse videatur, poterit Maiestas Vestra (si ita sibi videbitur) vel saltem ad duodecim equites illi salarium dare, quod salarium sine menstrua pecunia haud multum faciet.

Praeterea cum in literis Vestrae Maiestatis super honore comitatus eidem Oztrossýtth datis mandatum contineatur

¹⁾ Ez az egy szó betoldás.

solummodo ad nobiles eius comitatus, ut illum tamquam comitem eius comitatus agnoscant et audiant nulla de dominis facta mentione; cum tamen plerisque dominis sint in ¹⁾ eo comitatu bona. Maiestas Vestra dignetur literas illas renovari iubere cum generali mandato ad omnes sive dominos, seu nobiles, qui bona in comitatu habeant, ut ratione eorum bonorum illi secundum Vestram Maiestatem obtemperent, uti comitibus obtemperari solet in iis, quae in comitatu emergunt.

Praeterea quamvis Maiestas Vestra superioribus diebus prudenter indicarat et ad me scripserat velle se, ut idem Ozthrossyth mansionem commodam in arce haberet pro maiori autoritate in eo officio conservanda et ad facilius arcis necessitatibus posset prospicere, nullum tamen hactenus mandatum ea de re vel domino capitaneo generali, vel arcis ipsius praefecto datum esse constat; quare Maiestas Vestra ad id quoque mature prospiciat, ut quando verno hoc tempore permulta ad reliquum anni tempus parari ab oeconomis solent et debent, is iam tandem ad exercendum rite officium suum procurandaque ea, quae ad id spectare videbuntur, proficisci queat. Servet stb. Posonii, die 27. Martii 1549.

Locumtenens etc.

55.

1549. márczius 28.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Tornallyay János Basó Mátyással Murány átengedése ügyében tárgyalásba bocsátkozott, de Basó nem tartotta meg ajánlatát; kéri azért, hogy korlátoztassa a különben is mindenre képes, hűtlen ember kicsapongását.

Sacratissime Rex stb. Quas condiciones Joannes Thornally proximis diebus a Matthia Baso sibi propositas super restitutione sibi arce Mwrán huc attulerat, scripseram una cum domino generali ad Vestram Maiestatem,²⁾ ad quae quidem scripta nostra Maiestas Vestra prudenter simul et clementer responderat. Cum igitur in spem venissemus posse arcem illam aliquando tandem eripi de manibus perditionis hominis, significavit nobis nuper Thornally sese rursum cum quibusdam probis viris ad Mwrán profectum esse, ubi cum de conditionibus antea propositis tractaret ac iuxta admonitionem nostram affirmaret brevi consensum a Vestra Maiestate benign-

¹⁾ Ez az egy szó betoldás.

²⁾ L. 27. sz.

num ad eas omnes affuturum ; tantum abest, ut Baso in priori proposito constans repertus ¹⁾ sit, ut contumeliis et iurgiis minisque gravibus affectum Thornally a se dimiserit forte gravius aliquid in eum statuturus, nisi reliquorum, qui cum Thornally venerant, praesentia obstitisset. Quare cum non hoc solum argumento, sed variis latrociniiis quotidie magis rebellem et contumacem se erga Vestram Maiestatem dictus Baso facile ostendat, haud diutius tantum scelus impune ferendum est. Cum igitur nunc dominus generalis cum exercitu Vestrae Maiestatis ad executionem contra Chabrag ²⁾ profectus sit, eo negotio confecto, Maiestas Vestra poterit iubere, ut ad comprimendam illius alterius licentiam cura geratur et interim sub Mwran castella erigenda esse viderentur ad retardandos illius insultus prohibendaque victualia ad arcem ; Joannem Thornally Maiestati Vestrae omni tempore constantem et fidelem subditum et servitorem futurum confido. Servet stb. Posonii, die 28. Martii 1549.

Locumtenens etc.

56.

1549. márczius 29.

A helytartótanács ismétli márcz. 27.-én kelt (54. sz.) levelének tartalmát.

Sacratissime Rex stb. Cum Joanne Ozthrossy³⁾ de ordine suo in officio provisoris arcis et comitis comitatus Trinchiniensis per dominos consiliarios camerae Vestrae Maiestatis secundum mandatum eiusdem actum fuit et conclusum,³⁾ cum autem Maiestas Vestra nuper rescripserit placare sibi, ut idem Ozthrossy³⁾ in arce mansionem habeat, quo maiori cum dignitate autoritateque Vestrae Maiestatis officium utrumque exercere et ad necessitates arcis possit prospicere. Nullum autem ea de re adhuc mandatum dominus generalis habuisse se dicat, sed praefectus quoque arcis pertinentias omnes arcis possideat, Maiestas Vestra dignetur necessaria hac in re dare mandata ad dominum generalem ac ad arcis praefectum, ut is iam tandem inire magistratum et quod haec anni conditio maxime postulat, providere rei familiaris

¹⁾ Utána áthúzva : est.

²⁾ L. 51. sz.

³⁾ L. 54. sz.

et arcis possit necessitatibus ad reliquum anni tempus, praeterea cum in literis super honore comitatus eidem Ozthrossyth datis mandatum tantummodo ad nobiles contineatur, habeamus vero et ego et domini Podmanyczky, Koczka, Banffy et alii bona in ipso comitatu, dignetur Maiestas Vestra in solita forma literas huiusmodi honoris comitatus cum mandato generali ad omnes dominos et nobiles in eodem comitatu bona habentes, ut sic iam tandem proficiscatur is ad exercendum officium suum. Servet stb. Posonii, 29. Martii 1549.

Locumtenens etc.

57.

1549. márczius 29.

A helytartótanács a Törökországból visszatérő Stephyththet a királyhoz küldi, hogy bizonyos leveleket kézbesítsen és a törökországi hírekről s különösen Allya Mátyás ügyéről személyes jelentést tegyen. Ajánlja, hogy a király mult évről elmaradt fizetését adassa meg.

Sacratissime Rex stb. Rediit ex Thurcia is Sthephythth tabellarius, quem cum fasce literarum, quas habere dicit, ad Vestram Maiestatem illico abhinc expediendum duxi. Cognoscet Maiestas Vestra coram ex eo, quid de Matthia Allya et aliis rebus inter Thurcas intellexerit poteritque Maiestas Vestra prudenter in negotio praedicti Allya deliberare.¹⁾ Supplicat is Stephythth Vestrae Maiestati, ut quoniam superiori anno ultra stipendium suum, quod habet in Komaron a Maiestate Vestra, ut dicit certa solutio ad personam suam fuerat assignata, quam hactenus consequi non potuerit. Dignetur Maiestas Vestra iubere, ut gratia Vestrae Maiestatis in facto observetur; videtur mihi et diligens et sollicitus pro sua conditione in servitiis Vestrae Maiestatis. Servet stb. Posonii, 29. Martii 1549.

Locumtenens etc.

---

¹⁾ L. 16—20. sz.

58.

1549. április 3.

Várdy Pál értesíti Salm Miklóst, a királyi hadak főparancsnokát, hogy Putnoky György, a kinek Szabadfalván lévő várát az országgyűlés határozata szerint le kellene rombolni, megjelent előttük és felajánlotta, hogy kész saját költségén a helytartótanács által rendelendő őrséget tartani, vagy a megyebeli nemességből többet bebocsátani hűségre biztosítékául, csak ne rombolják le várát. Tudomására hozza a Basó Mátyás és Tornallyay János közötti egyezkedés fejleményeit is.

Ad generalem capitaneum.¹⁾

Spectabilis et magnifice domine stb. Intelligit Magnificencia Vestra inter alias constitutiones proximi conventus Posoniensis decretum esse, ut castellum Zabathfalwa generi Matthiae Baso, ex quo castello Baso multa mala circumvicinis omnibus inferre dicebatur, cum nonnullis aliis fortaliis dirueretur ²⁾ et illud quoque, quod proximis diebus idem gener Matthiae Baso, Georgius Pwthnoký nuncupatus petierat, castellum ipsum suum per nos recipi, interim cum dirui posset, affirmans nullum cuique ex eo castello dampnum illatum esse, vel inferri et ad suspicionem omnem evitandam paratum esse suis sumptibus nostrum praefectum et praesidium in eo alere. Ad quam quidem oblationem recordari potest Magnificencia Vestra et illud quoque visum fuisse nobis hic omnibus, ut responderetur placere nobis, ut nostro homini castellum ipsum assignaretur, quem quidem hominem cum eodem Pwthnoký tractare iusseramus et si inter se convenirent, uti a nobis ille noster instructus erat, ut in castellum illico ingrederetur. Nunc venit ad nos praefatus Pwthnoký dixitque cum nostro homine nondum se convenire potuisse, sed certos praecipuos comitatus illius nobiles habere in castello ad tollendam omnem penitus de se et de eo loco suspicionem paratum esse pro arbitrio nostro vel ipsos nobiles ibidem relinquere, vel omnino, si ita nobis videatur, castellum tradere in manus nostras, vel hominis nostri ac proinde a nobis exspectare, quid fieri velimus. Tantum enim abesse, ut ipse ex eo castello permiserit aut permittere velit socero suo quicquam mali facere, ut cum aliis gentibus nunc per dominum Bebek ad erigenda castella sub Mwrán missis ipse quoque et servitores et subditos habeat,

¹⁾ Salm Miklós.

²⁾ 1848. országgy. XLVI. t.-cz.

Hinc nos nihil praeter scitum Magnificentiae Vestrae volumus respondere, sed rem omnem integram ad Magnificentiam Vestram reiecimus, cuius sane interest vel curare demolendum dictum castellum secundum publicam constitutionem, vel statuere, quem velit pro tutiori illius custodia ei praeesse. Magnificentia Vestra igitur considerato secum diligentius hoc toto negotio mature statuet, quid velit. Nos quidem ad officialem nostrum et decimatorem, quem habemus in illis partibus, probum virum, scripsimus, ut si Magnificentiae Vestrae ita probabitur, ingrediatur ipse castellum facta prius conventionem cum Pwthnoký de modo et ordine praesidii in ipso castello sumptibus illius alendi; Magnificentia Vestra nihilo minus vel hunc nostrum, vel nobiles comitatus, vel quem alium iudicavit oportuniorum, ibi constituat et nos de sua deliberatione faciat postmodum certiores.

Ceterum quid superioribus diebus Joannes Thornally huc attulerat de propositionibus sibi factis per Baso super restitutione arcis Mwrán et quid Maiestas regia ad scripta nostra super iisdem propositionibus responderat, Magnificentia Vestra non ignorat. Nuper scripserat nobis idem Thornally Matthiam Baso amplius in proposito priori non esse, sed conviciis et minis quoque se affectisse, dum iterum ad eum abhinc rediisset. Quid denuo idem ad nos scribat, cognoscet Magnificentia Vestra ex literis ipsius, quarum exemplum cum praesentibus mittimus. Ei nos breviter respondimus, prout Magnificentia Vestra ex hoc annexo exemplo.¹⁾ Magnificentia Vestra ipsum Thornally ad se accersire velit et in fide erga Regiam Maiestatem studeat conservare rationibus illi propositis, cur idem facere deceat: credimus enim monitis eum Magnificentiae Vestrae parituum. Quod si stulte aliquid fecerit, neminem magis, quam ipsum poenitebit. Magnificentiam Vestram optamus valere. Posonii, 3. die Aprilis 1549.

Locumtenens.

U. i. Mittimus Magnificentiae Vestrae et exemplum literarum Regiae Maiestatis in negotiis Thornally nuper rescriptis, ut si qui forte tractatus acciderint, mentem (?) Regiae Maiestatis habeat Magnificentia Vestra ad manum.

¹⁾ Kimaradt: intelligere potest. A Tornallyaynak írt levelet l. a következő szám alatt.

1549. április 3.

A helytartótanács értesíti Tornallyay Jánost, hogy Murányból elviheti ingóságait. Ha nem is sikerült a Basó Mátyással való egyezsége, annak nem a király az oka, a ki iránt hűségre inti.

Egregio Joanni Tornally.

Egregie domine, tanquam fili honorande salutem. Accepimus literas vestras proximas, quas his vester puer nobis reddidit. Credimus vos iam accepisse responsum, quod nuper ad alias literas vestras dedimus servitore vestro, qui ad nos missus erat a vobis, satisque abunde intellexisse Maiestatem Regiam clementer ad propositiones, quas a Mathia Baso attuleratis, respondisse, si is constans in ipsis propositionibus permansisset; ex eodem etiam responso nostro potuistis clare intelligere, quid nobis de conflando argento videretur, super quo in pecuniam excudendam ad nos scripseratis. Servitorem autem vestrum illum uno die amplius hic non detinuimus atque ideo illi, non nobis tarditas ipsius in redeundo ascribenda ¹⁾ est. Mittimus nunc literas ad dominum Bebek, prout optastis, ut ex Mwran res vestras tuto exportare possitis.

Quod vero nostra causa ingenta vos damna pertulisse in fide Regiae Maiestatis scribitis, vosque aliter iam vestris rebus consulturos affirmatis, paucis respondemus.

Ex commendatione domini Sigismundi Balassa ultro vos superiori anno venisse ad fidem Regiae Maiestatis et Suae Maiestati iuramentum praestitisse fidelitatis, quod quidem vestrum consilium vestramque deliberationem non maxime non potuimus probare, confirmavimusque vos semper in ea opinione, ut fidem, quam vos obstrinxissetis Regiae Maiestati, praestaretis ad interitum usque, prout sane deceret semperque affirmavimus clementiam Regiae Maiestatis vobis minime defuturam. Ut vero id facilius praestare a vobis liceret, scitis nonnihil etiam de nostro vobis ad vestras necessitates per id temporis fuisse suppeditatum nostramque erga vos benevolentiam non verbis tantum, sed rebus etiam aliquoties vobis fuisse declaratam mutuae cum genitore quondam vestro amicitiae imprimis memoria. Quid vero dampni, aut iacturae in fide Regiae Maiestatis passi sitis, non sane constat, quae sane iacturae Maiestati Suae merito possit ascribi, aut imputari? Nam quod ad bona vestra attinet, quae per alios possidentur,

¹⁾ Inscribenda-ból javítva.

ea sine iuris processu nec vobis, nec alteri cuiquam eliberari potuerunt; quod si, uti a nobis consilium accepistis, per citationem hactenus processistis contra illos. Non longe abest iam festum divi Georgii, quò tempore causae istiusmodi omnes hic iudicare debebunt, neque defutura est vobis iuris administratio, sine qua Maiestas Regia nullam executionem facere, neque bona de manibus cuiusquam potest, aut vult, auferre.

Quod vero ad fratrem Georgium vos profecturos et per eum bona vestra in Transsilvania vos recuperaturos scribitis, cogitare vos diligentius oportet, ecquid vobis commodi allaturum sit istud consilium et quid inde lucri sperare possitis, si eo profisciscamini. Illud quidem facile potestis intelligere, Maiestati Regiam (igy) haud magnam molestiam magnumve incommodum istam vestram defectionem allaturam esse. Nos si in fide et officio erga Maiestatem Suam permanseritis, paternis consiliis et omni officiorum genere, uti hactenus, vobis semper aderimus; sin aliud aliquod consilium sequi vobis placuerit, nihil erit, quod nobis vestram inconstantiam ullo tempore ascribatis. Bene valete. Posonii, die 3. Aprilis 1549.

U. i. Ubicumque vos futuri sitis, Maiestas Regia permissura non est, ut ex arce Mvran diutius ea mala fiant, quae hactenus commissa fuerunt et in dies committuntur.

Locumtenens etc.

60.

1549. április 5.

A helytartótanács Szakolczával együtt kéri a királyt, hogy az ott lakó, eladósodott és nagy kamattal terhelt polgárokon és nemeseken segítsen és tiltsa meg, hogy a zsidók Szakolczába mehessenek és a polgárokkal kereskedést folytassanak.

Sacratissime Rex stb. Vadunt ad Vestram Sacratissimam Maiestatem hi nuntii civitatis Zakolcza supplicatum in negotio usurarum, quibus impliciti sunt et in dies atteruntur tam cives, quam nobiles in eadem civitate nunc commorantes. Intelliget autem ex ipsis internuntiis Maiestas Vestra et ex eorum supplicatione, quomodo in negotio prioris relaxationis per Maiestatem Vestram illis benigne de medietate usurarum huiusmodi factae domini Moravi, in quorum bonis Iudaei morantur, ad Maiestatem Vestram rem omnem reiecerint. Cum igitur iustum esse videatur, ut civitas illa, per haec tempora calamitosa istiusmodi fenoribus afflicta et oppressa respiret aliquando:

Maiestas Vestra supplicationem ipsorum civium dignetur clementer exaudire et quod cives ipsi inprimis cupiunt, prohibere, ne imposterum Iudaei oppidum ipsum ingredi, vel ullum cum civibus possint habere commercium; si enim facilius feneratio poterit evitari. Servet stb. Posonii, die 5. Aprilis 1549.¹⁾

Locumtenens etc.

61.

1549. április 13.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy addig is, a míg az ország kapitánya reá ér Bajmócz várának elfoglalására, parancsoljon valamelyik kapitánynak, hogy a vár tartozékait foglalja le.

Sacratissime Rex stb. Quid Vestra Sacratissima Maiestas responderit, quidque deliberaverit postremo in negotio arcis Baŷmocz ad supplicationem utriusque partis, proximis diebus intellexi. Tametsi igitur Maiestas Vestra Sacratissima pro aequitate statuerit, ut domino Joanni Thurzoni arx praedicta restituatur et si secus fieri non possit, vi eripiatur de manibus dominae Magdalenae ²⁾; intelligit tamen Maiestas Vestra, quam sit nunc facile domino capitaneo generali exsequi sententiam in ea re latam et mandatum Vestrae Maiestatis, ³⁾ nam cum Melchioris Balassa conatus reprimendi ac non solum Chabrag, sed etiam arx Lewa vi eripienda sit de manibus illius et suorum hominum, qui ex ipsa arce hactenus multa magnaue incommoda intulerunt exercitui Vestrae Maiestatis omniaque apertae rebellionis signa ostenderunt; videtur oppugnatio arcis Baŷmocz diuturnior fore, quam par esset, praesertim cum non desint etiam alii rebelles, contra quos punito Balassa et arcibus illius expugnatis arma necessario sint convertenda.

Quare, cum domini Thurzones affirmant ab domina et eius officialibus, qui in Baŷmocz sunt, subditos earum pertinentiarum ingenta saepe passos esse et perpeti damna et alioquin instet festum divi Georgii, quo tempore magna reddituum pars ex illis pertinentiis solet provenire, supplicant praeterea Maiestati Vestrae Sacratissimae una mecum, dignetur Eadem negotium dare alicui ex capitaneis suis, ut puta Bartholomaeo Horwath, vel alteri alicui, ut pertinentias illas

¹⁾ V. ö. e levél tartalmával az 1548. országgyűlés LXVIII. czikkelyét.

²⁾ Székely Magdolna.

³⁾ V. ö. 32. és 35. sz.

omnes arcis Baymocz occupet nomine Vestrae Maiestatis et possideat interim defendatque ab oppressionibus aliorum, donec arx reddatur ipsis, ad quos spectat, proventus vero ipsis dominis Thurzonibus administrentur. Verisimile est autem neque dominam, neque suos officiales occupationi huiusmodi, quae Vestrae Maiestatis nomine fiet, sese opposituros. Servet stb. Posonii, die 13. Aprilis 1549.

Strigoniensis etc.

62.

1549. *Aprilis 15.*

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy Podmaniczky Rafaelt simplex admonitióval már idézte, de arra még egyszerű nemes sem köteles megjelenni; azért az idézést nádori pecsét alatt kell kiadni és addig is a királyi könyvekben utána kell nézetni a Szucsavárára vonatkozó transactionnak.

Sacratissime Rex stb. Acceptis nuper Maiestatis Vestrae literis, quibus de negotio arcis Zwicza iuribusque domini Podmaniczky ¹⁾ in ea arce coram nobis producendis ad nos scribit, admonuimus illico ipsum dominum Podmaniczky, ut iura huiusmodi sua, quae in arce ipsa praetendit, coram nobis producat literasque Vestrae Maiestatis in eadem ad eum causa scriptas ei misimus. Is hactenus mandato Vestrae Maiestatis parere distulit, ac quamvis iterum admonituri eum sumus; veremur tamen, ne prorsus id facere negligat, quandoquidem simplici huiusmodi admonitione nemo etiam privatus nobilis tenetur iura sua super quibuscunque bonis, quae possidet, producere, si nolit. Formanda est igitur sub sigillo palatinali citatio adversus eum in hac causa, vigore cuius velit, nolit, tandem parere eum oportabit. Verum priusquam citatio fiat, diligenter inspiciendae et considerandae sunt transactiones Vestrae Maiestatis cum eodem Podmanyczky factae, praesertim super arce praedicta ac tandem secundum eas transactiones citatio formanda; his de causis dignetur Maestas Vestra iubere domino cancellario, ut ex libro regio, in quo transactiones huiusmodi descriptas esse oportet, eas excipiat transumptumque earum ad nos mittat. Sic etenim communicato negotio cum iis, quibus videbitur opus esse, quicquid e re et dignitate Vestrae Maiestatis fuerit, diligenter a nobis curabitur. Servet stb. Posonii, die 15. Aprilis 1549.

Locumtenens et consilarii regiminis Hungarici.

¹⁾ Rafael l. 73. sz.

63.

1549. *április 15.*

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a szlapon rendek gyűlést tartottak Batthyány Kristóf királyi biztos jelenlétében és kéri, hogy Batthyáynak, mivel pohárnokmester lett és ajánlja, hogy állandóan részt vesz a tanácskozásokban, fizetését adassa meg.

Sacratissime Rex stb. Cognoscet Maiestas Vestra Sacratissima ex his annexis scripturis, quid actum sit, quidque conclusum in conventu regni Sclavoniae Crisii celebrato. Mihi videtur dominus Christophorus Bathyaný, qui unus absente collega domino Luca Zekel propter diversas occupationes suas legationi illi interfuit, satis officio suo facisse,¹⁾ quemadmodum Maiestas Vestra ex iis, quae in dicto conventu Vestrae Maiestatis autoritate et ipsius opera effecta sunt, clarius cognoscet. Cum autem idem Bathyaný ordinarius officialis sit constitutus a Vestra Maiestate, magister videlicet pincernarum, idemque offerat continuum se in consilio apud me fore, dummodo suum sibi stipendium solvatur, quod quidem stipendium ex natura officii intelligit Maiestas Vestra ei deberi; propterea inter alios Maiestas Vestra dignetur iubere, ut illi quoque solutio fiat, nam et linguam Germanicam et Latinam novit et pauci sunt, quorum opera rebus interdum gravibus, quae occurrunt, possit adhiberi. Servet stb. Posonii, die 15. Aprilis 1549.

Strigoniensis.

64.

1549. *április 15.*

A helytartótanács jelentést tesz a királynak az Allya Mátyásról keringő hírekről és ajánlja, hogy helyezze át kevésbé veszélyes helyre.

Sacratissime Rex, stb. Intellexit Maiestas Vestra nuper ex dictis Stephýtth illius, qui ex Thurcia cum literis rediit, cuiusmodi rumor in Thurcia et in confiniis circumferatur de Matthia Allya eiusque conatibus.²⁾ Qui quidem rumor aliunde

¹⁾ L. Magyar országgyűlési emlékek III. k. 590. l. E levél ellene szól Fraknói azon állításának, hogy a kőrösi gyűlés csak 1549. május végén, vagy június elején tartatott meg.

²⁾ L. 57. sz.

quoque ad me per hos dies est perlatus, adeo, ut verisimile prope esse videatur aliquid huiusmodi hominem hunc moliri.

Verum comitatus Simigiensis nunc ad me diligenter de eodem Allya scribit, petens dicam eius comitatus ipsi Matthiae Allya in subsidium concedi affirmansque probe eum magnoque cum commodo et defensione earum partium servivisse et servire assidue contra Thurcas. Ipse idem etiam Allya literis suis supplicat se iuvare subsidio aliquo, nam ad evitandam calumniam opinione omnium bona, quae tenebat occupata, restituerit; quod si nullum detur subsidium, liberam tamen facultatem sibi dari postulat abeundi, quo velit, et alium sibi dominum quaerendi, neque enim amplius de suo habeat, quo se sustentet. Inter haec igitur quid statuendum sit, mihi sane hoc tempore non satis constat. Videretur tamén, ut dominus capitaneus generalis diligentius de huius hominis conatibus inquireret, id quod et ego accurate facturum sum et nihilo minus forte non ab re esset, ut quoniam apparet omnino vir esse militaris, ex illis locis, in quibus facturum esse prodicionem dicitur, summo- veretur et alibi ad serviendum adhiberetur. Unde supplicari de eo minus liceret. Maiestas Vestra pro sua prudentia, quid faciendum in ea re sit, facile explicabit. Servet stb. Posonii, die 15. Aprilis 1549.

Strigoniensis.

65.

1549. *április 16.*

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Holczer János által Csábrág vára visszaváltására nála letett pénzt időlegesen lehetne más célra fordítani, de ő a pénzt csak a Holczernek átadott kötelezvény visszaadása ellenében adhatja ki.

Sacratissime Rex etc. Cum superioribus diebus iussu Vestrae Maiestatis Sacratissimae pecunia pro redemptione arcis Chabrag per magistrum solutionum aulicarum Vestrae Maiestatis, egregium Joannem Holczer, fuerat deposita, exegerat is a me literas obligatorias, ut si forte Melchior Balassa arcem reddere pecuniamque accipere recusaret, pecuniam eandem ipsi Joanni Holczer reddere deberem. Cum igitur pecunia apud me remanserit, quam forte Maiestas Vestra ad aliquam necessitatem ex tempore reddi iuberet, prout potest cum lubet, Maiestati Vestrae volui de praefatis literis meis obligatoriis praefato solutionum magistro datis et apud eum existentibus significare, ut quandocunque Maiestas Vestra pecuniam reddi voluerit, iubeat meas mihi literas reddi, nam alioqui non

possum sine periculo alicuius damni cum tempore paciendi absque restitutione mearum literarum pecuniam restituere, uti Maiestas Vestra pra sua summa prudentia intelligit. Servet etc. Posonii, die 16. Aprilis 1549.

Strigoniensis etc.

66.

1549. *aprilis 19.*

A helytartótanács kéri a királyt, hogy mivel Fráter György nem várta be a királyi biztosokat, szólítsa fel, hogy térjen vissza Erdélyből és a commissariusok tartózkodjanak addig Eperjes környékén.

Sacratissime Rex stb. Orationum devotarum etc. Mitto cum praesentibus literas fratris Georgii episcopi Waradiensis, ex quibus cognoscet, ipsum non exspectato adventu dominorum commissariorum Vestrae Maiestatis in Transsilvaniam profectum esse, sic enim ad me quoque scribit, eadem de re ad Vestram Maiestatem et reverendissimum dominum cancellarium scribere se significans. Videtur autem tarditati ipsorum dominorum commissariorum ascribere, quod cum eis non congregiatur. Maiestas Vestra Sacratissima intelliget et pro sua summa prudentia facile deliberabit, quid huic respondendum sit; mihi quidem videretur iterum illi serio per Vestram Maiestatem denunciandum esse, ut sine diuturniore mora studeat ex Transsilvania redire et cum dominis commissariis Maiestatis Vestrae convenire ac proinde domino quoque Nadasdy iniungi debere, ne festinet redire ex illis partibus, nam cur tamdiu cessarint in itinere domini commissarii, ex domini generalis literis puto Maiestatem Vestram abunde edoctam esse et simul quid actum sit, quidve agatur circa expeditionem contra Balassa. Qua in re modis omnibus enitendum est, ut incolumi dignitate auctoritateque Vestrae Maiestatis incepta provincia ad optatum possit exitum perducere. Servet stb. Posonii, die 19. Aprilis 1549.

Strigoensis etc.

67.

1549. április 20.

A helytartótanács felvilágosítást nyújt a Magyar- és Lengyelország között lévő régi szerződéses viszonyról és kifejti, hogy mily előnyös lenne a lengyel királlyal szövetségre lépni. A király figyelmébe ajánlja a 13 szepesi város kiváltását is.

Sacratissime Rex etc. Fidelium servitiorum nostrorum humillimam commendationem. Accepimus literas Vestrae Sacratissimae Maiestatis octavo die huius mensis datas, quibus iubet, ut si quid olim foederis inter serenissimos quondam Hungariae et Poloniae reges fuerat initum, vel nunc quoque pro pace et tranquillitate huius regni sui iniri posset, diligenter perquirere nostramque opinionem Maiestati Vestrae primo quoque tempore significare debeamus. Tametsi igitur negotium hoc non mediocris momenti maturiorem exigere consultationem videbatur, quod tamen oratorem istum serenissimi regis Poloniae diutius isthic minime cunctaturum esse intelligamus, sic pauci, qui nunc hic sumus, Maiestati Vestrae in re praedicta respondemus.

Non ignorat Maiestas Vestra Sacratissima serenissimum quondam Ladislaum regem piaae memoriae, socerum Vestrae Maiestatis, post obitum serenissimi quondam Alexandri, regis Poloniae, cum regnum illud ad se ab ordinibus et statibus illius regni deferretur, ultro illud fratri suo serenissimo quondam Sigismundo regi cessisse, quocum (ut inter fratres decebat) summa semper animorum coniunctione vixit mutisque semper viribus ac consiliis tum ad defensionem subditorum et regnorum utriusque, tum ad indutias, vel confoederationem cum aliis principibus faciendam prospexerunt, quod si qua differentia de limitibus aliave re aliqua inter ipsos suboriebatur, ea per commissarios utrinque electos amicabili discussione sopiebatur omnique in re fraternitatem et amicitiam sanctissime semper inter se colere visi sunt. Id quod etiam ipso serenissimo quondam Ladislao rege extincto cum serenissimo quondam Ludovico rege ab praefato rege Sigismundo est observatum, quippe qui missurus ad Thurcam foederis cum eo ineundi gratia semel atque iterum ad regem Ludovicum misit, ut eum in societatem foederis secum indiceret. Reliquis etiam in rebus eandem, quam tempore praefati regis Ladislai iidem serenissimi reges, quamdiu rex Ludovicus vixit, mutuam inter se semper habuerunt intelligentiam.

Ante regem Ladislaum num inter priores Hungariae et Poloniae reges foedera ulla exstiterint, id credimus parum

cuique ex nostratibus constare, sed si quae fuerunt, ea in libris cancellariae descripta et in domo regia tavernicali Budae reposita fuisse oportuit. Intelligimus autem ex iis rebus, quae in domo tavernicali fuerant repositae, quandam partem per quondam Joannem regem post obitum serenissimi quondam Ludovici regis Scepusium apportatam ac sic tandem medio quondam Kaczyanner pervenisse ad manus Vestrae Maiestatis, inter quas res forte aliquid posset ad hoc propositum inveniri.

Quod autem ad amicitiam et confoederationem cum hoc serenissimo rege Poloniae ineundam et stabiliendam per Vestram Maiestatem spectat, id quidem nobis non potest non magnopere probari, quandoquidem et ius affinitatis id postulat, poteritque confoederatio huiusmodi utrique esse non mediocri usui, cum ad utriusque regna firmiori solidiorique praesidio firmanda adversus quosvis hostiles insultus, tum vero, quod intellecta hac animorum et voluntatum coniunctione maior ab omnibus respectus habebitur erga utrumque arbitramurque ita in genere confoederationem istam firmandam esse, ut non solum bona vicinitate et amicitia utrinque vivatur, sed etiam, ut mutuis auxiliis tam Vestra Maiestas ac serenissimus rex Poloniae, quam utriusque successores contra quosvis hostes sese et regna sua tueri debeant ac sibi invicem in omnes casus praesto esse, utque mutuis consiliis mutuaque participatione et indutiae et foedera cum reliquis principibus semper imposterum fiant. Quod si qua forte differentia quovis tempore causa limitum, vel alterius cuiusvis negotii fuerit suborta, ea per commissarios utrinque eligendos discuti ac terminari debeat, uti etiam proximorum regum tempore factum est. Hac autem confoederatione et amicitia stabilita facilius etiam speramus cum serenissima regina vidua, sorore ipsius serenissimi regis Poloniae, filioque Johannis regis in negotiis illorum medio eiusdem serenissimi regis finem confici posse.

Praeterea, cum in comitatu Scepusiensi tredecim oppida olim per serenissimum quondam Sigismundum imperatorem regibus Poloniae fuerint oppignorata, uti Maiestas Vestra non ignorat, ad tollendam imposterum omnis controversiae et alicuius tumultus occasionem, arbitramur Maiestatem Vestram oppida huiusmodi quam primum redimenda curare oportere, ne diutius regnum hoc alioqui satis distractum ea sui parte careat.¹⁾ Sic autem accepimus nullum prorsus interesse, seu

¹⁾ Ugyanerre kérte a királyt az 1548. országgyűlés. Olv. *Fraknói*: Magyar országgyűlési emlékek III. k. 215. l.

fenus ad eam oppignorationem inscriptionis tempore additum fuisse, adeo, ut praeter sortem nihil solvere opus futurum sit. Quod si aliter hoc tempore fieri non posset, credimus non defuturos ex nostratibus, qui propria pecunia redimant dicta oppida et ea recepta sua pecunia iterum restituant fisco regio applicanda.

Haec habuimus pro tempore, quae in hoc negotio scribere-mus ad Vestram Maiestatem, ubi vero reliqui domini consilarii huc convenerint, copiosius cum ipsis negotium conferemus et si quid amplius fuerit, quod Maiestatem Vestram scire oporteat, ad eam illico perscribemus. Servet altissimus Deus Maiestatem Vestram felicem et incolumem diu. Posonii, die 20. Aprilis 1549.

Locumtenens et consilarii.

68.

1549. *április 23.*

A helytartótanács ajánló levele Tornallyay János részére, a melyben bizonyos birtokok adományozása mellett arra is kéri a királyt, hogy engedje őt Fráter Györgyhöz, a ki őt erdélyi birtokai ügyében hivatta és egyúttal hatalmazza fel, hogy a helytartó és főparancsnok utasítása szerint Fráter Györggyel bizonyos ügyekről tárgyaljon.

Sacratissime Rex, stb. Orationum devotarum etc. Vadit ad Maiestatem Vestram Sacratissimam egregius Joannes Thornally supplicaturus de quibusdam negotiis suis, quae coram ex supplicatione sua Maiestas Vestra intelliget. Cum igitur hic ¹⁾ hactenus fidem eam, qua se Maiestati Vestrae obstrinxit, constanter praestiterit dignusque eo nomine sit gratia et liberalitate Vestrae Maiestatis, dignetur Maiestas Vestra clementer illi respondere imprimisque committere domino capitaneo generali, ut huius bona paterna, quae ad arcem Mwrán non pertinent, de manibus Baso recuperare et huic reddere curet; bona etiam, quae petit et alia, de quibus supplicat, iudicio meo, ²⁾ non iniqua eidem Maiestas Vestra dignetur concedere. Et quoniam ad fratrem Georgium (ut ipse ait) vocatus est, forte non ab re fuerit eum ita dimittere, ut secundum instructionem, quam a Vestra Maiestate istic vel a domino generali una mecum acceperit, tractet et concludat cum fratre Georgio atque insuper (si ita videbitur Vestrae Maiestati)

¹⁾ A codexben his áll.

²⁾ Utána áthúzza: modo.

hominem secum a Vestra Maiestate delectum habeat, qui tractatibus omnibus intersit, nam quacunque ratione Baso ex Mwran eiiciatur, eam arcem apud hunc Thornally potius, quam apud illum esse optandum est. Conditiones autem, quibus arx ipsa genitori huius Thornally fuit inscripta, intelligit Maiestas Vestra esse eiusmodi, ut nulla ratione hoc tempore, vel etiam imposterum per fratrem Georgium, vel filium Johannis regis praestare posse videantur, quemadmodum de his copiosius superioribus diebus cum dominis capitaneo generali et consiliariis ad Vestram Maiestatem scripseram.¹⁾ Maiestas Vestra nihilo minus pro sua summa prudentia intelliget, quid eam facere hac in re oporteat. Servet ect. Posonii, die 23. Aprilis 1549.

Strigoniensis etc.

69.

1549. április 25.

A helytartótanács értesíti Fráter Györgyöt, hogy miért késtek a királyi biztosok és kéri, hogy az összejövetelre siessen ki, mert a békét az ország érdeke kívánja.

Ad fratrem Georgium

Reverendissime domine stb. Fasciculum literarum, quem reverendissima Dominatio Vestra ad nos nuper misit, curavimus illico Pragam ad dominum cancellarium, cui literae inscriptae erant, perferendum, uti a nobis Vestra Reverendissima Dominatio optavit. Excusationes reverendissimae Dominationis Vestrae, quominus congressum cum dominis commissariis Regiae Maiestatis diutius exspectare licuerit, facile nobis probantur, quando etiam aliunde accepimus gravissimis et maxime urgentibus negotiis nuper eam in Transsilvaniam fuisse revocatam. Sic tamen Dominatio Vestra quoque Reverendissima persuasum habeat praeter voluntatem Regiae Maiestatis neque industria dominos commissarios Suae Maiestatis tamdiu in itinere moratos esse, sed quia variis subinde intercidentiis negotiis celerius conficere iter non potuerunt. Postquam autem utrinque ita accidit, ut et Reverendissimae Dominationis Vestrae expectatio et nostrorum properatio fuerit inanis, intelligat autem Dominatio Vestra Reverendissima ex ipsorum dominorum commissariorum literis reditum ipsos eiusdem praestolari in illis partibus, nos quoque eandem et

¹⁾ 26. sz.

hortamur et rogamus vehementer, redire ne differat congregiaturque cum dominis praefatis ac cum Maiestati Regiae, tum ceteris omnibus declaret singulare suum studium erga Regiam Maiestatem voluntatemque propensam ad pacem et tranquillitatem, nam ex eo congressu vel illud saltem consecuturum speramus, quod omnis de limitibus ditionis utriusque controversia poterit e medio tolli, quae res quietis et publici commodi gratia non parum videtur optanda esse. Quod autem de tumultibus bellicis Reverendissima Dominatio Vestra scribit, non intelligimus, quid sit, quod duces, vel praefecti Regiae Maiestatis ¹⁾ in detrimentum Maiestatis reginalis, vel suorum subditorum moliantur, neque quicquam eiusmodi quemquam cogitare arbitramur. Scribimus ea de re tamen ad dominum capitaneum generalem. Valere séb. Posenii, die 25. Aprilis 1549.

Strigoniensis etc.

70.

1549. április 30.

A helytartótanács a királyi hadak főparancsnokát, Salm Miklóst értesíti, hogy a Balassa Menyhért ellen folytatott executióval kapcsolatban a hadak kihágásai és az élelmiszerek, különösen bor-eladás miatt mily panaszt nyújtott be Hont vármegye és ezeknek méltányos elintézését kéri.

Ad dominum generalem.

Spectabilis et magnifice domine stb. Misit ad nos universitas nobilium comitatus Honthensis graviter expostulans expeditionem istam contra Melchiorum Balassa susceptam hactenus ipsis magno detrimento incommodoque fuisse, non solum enim res et bona (victualia praesertim) per vim a nobilibus et eorum subditis passim a militibus auferri, verum etiam ipsos nobiles nonnullos in eorum domibus fuisse captivos quodque illis multo est gravissimum et contra libertates nobilium factum esse clamitant (így) matronas quasdam propter delicta maritorum violenter abductas et detentas esse.

In victualibus vero, quae ultro adducuntur ad exercitum venalia, etsi non semper dampnum patiuntur propter ordinem, quem ex constitutione limitationeque Regiae Maiestatis ²⁾ observare Magnificencia Vestra curat, vinum tamen conquere-

¹⁾ Ezen szó sor fölötti betoldás.

²⁾ E szó a sor fölé írva.

runtur non plus, quam tribus denariis venum dari, cum alibi in comitatu sex vendatur et regia ipsa limitatio 4 denarios in singulas pintas vini veteris contineat, paucaque vina in comitatu esse atque ideo de his omnibus rebus nostram intercessionem ad Magnificentiam Vestram postularunt. Tametsi igitur satis intelligebamus Magnificentiam Vestram pro ut ac debet diligenter ac solícite ad ea omnia prospicere, quae sui sunt officii, neque nostra vel admonitione, vel commendatione illi opus esse, facere tamen non potuimus, quin comitatus precibus annueremus et quoniam captivatione tam virorum, quam feminarum nobilium invasioneque violenta domorum nobilitarium quantopere iura et libertates regni laedantur, Magnificencia Vestra non ignorat, neque dubium est magnos exhinc clamores adversus Maiestatem Regiam et consequenter contra Magnificentiam Vestram posse excitare, ut omnes intelligant executionem istam manare ad utilitatem et commodum non ad oppressionem nobilitatis, uti ipsa Magnificencia Vestra pro sua summa prudentia intelligit. Quod vero ad vinum attinet, cum iam omnia vina vetera sint, neque ullum amplius mustum appellari possit, arbitramur secundum regiam limitationem 4. denariis posse vinum educillare permitti. Optamus Magnificentiam Vestram valere feliciter. Posonii, die 27. Aprilis 1549.

Strigoniensis.

71.

1549. április 28.

A helytartótanács értesíti a királyt Fráter György terveiről és kéri, hogy Nádasdy Tamásnak és Báthory Andrásnak fizetését adassa meg.

Sacratissime Rex. stb. Cognoscet Maiestas Vestra sacratissima ex literis domini Nadasdy cuiusmodi responsum a fratre Georgio ad literas suas et domini Bathory ¹⁾ redierit (így) super negotio mutui eorum congressus et colloquii. Videtur plane frater Georgius et negotium hoc totum et ipsos Vestrae Maiestatis commissarios ludibrio habere, dum eos in Transilvaniam vocat, neque dubium est ea omnia consecutura, quae dominus Nadasdy describit, si eo ire permittantur a Vestra Maiestate, quae pro sua summa prudentia facile deliberabit, quid in hoc negotio amplius statuendum, quid domino Nadasdy eiusque collegis fuerit committendum.

¹⁾ András, főkapitány.

Mihi et ipse dominus Nadasdy aliquoties et dominus Bathory collega suus valde conquesti sunt de solutione eorum, aitque dominus Nadasdy, ad legationes illas nihil prorsus viatici sibi fuisse datum, sed quod parum habuit, accepisse ad rationem salarii sui, quod quidem iam omne absumptum est, uti est sane verisimile; dominus vero Bathory dicit: se suas gentes integros sex menses aluisse et trium tantum mensium accepisse stipendium, neque posse insolutas gentes diutius retinere. Quare cum Maiestas Vestra intelligat horum duorum imprimis opera, studio, diligentia auctoritatem Vestrae Maiestatis inter nostrates plurimum posse conservare, nec desint novae quotidie occasiones, quibus apprime videantur esse necessarij, Maiestas Vestra dignetur ita providere, ut uterque habeat, quo alacriter et solícite in dies magis possint sibi inservire. Servet stb. Posonii, ultimo Aprilis 1549.

Strigoniensis.

72.

1549 *április* 28.

Várday Pál helytartó kéri a királyt, hogy az egri vár és püspökség visszabocsátása alkalmával kikötött nádudvari tizedet Varkocs Tamásnak engedélyezze.

Sacratissime Rex. stb. Inter ceteras condiciones, quibus anno superiori arx Agriensis cum episcopatu est de manibus Thomae Warkocz eliberata, recordari potest Maiestas Vestra, decimam cuiusdam oppidi Nadwdwar ad aliquot paucos annos illi fuisse concessam. Is nunc ad me misit petens, ut quando meis monitis magna ex parte adductus est, ut Maiestati Vestrae obedientem se exhiberet et arcem cum episcopatu restitueret, partes meas interponam apud Vestram Maiestatem, quo decima sibi iam concessa permittatur. Cum igitur tum, cum pro restituenda ea arce et episcopatu apud illum ageretur, operam et studium meum illi obtulerim in reliquum tempus, dummodo mandatis studeret ipse obtemperare Vestrae Maiestatis, facere non potui, quin paucis hac de re scriberem ad Vestram Maiestatem, cum praesertim ignorem, num in negotio praedictae decimae alia aliqua deliberatio facta sit post illud tempus a Vestra Maiestate. Quae ipsa pro sua summa prudentia intelligit, quid in hoc negotio faciendum sit. Servet stb. Posonii, 28. die Aprilis anno Domini 1549.

Strigoniensis.

73.

1549. május 6.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Podmaniczky Rafael levélben igazolta ugyan Szucsá várához való jogait, de őt az eredeti levelek bemutatására utasította, a melyeknek alapján bővebb tájékozást fog nyújtani a királynak.

Sacratissime Rex. stb. Quemadmodum Maiestas Vestra Sacratissima proximis diebus per literas suas commiserat, admonueram dominum Raphaellem Podmaniczky, ut iura sua, si qua in arce Zwcha, quam possidet, haberet, huc coram me et dominis camerariis Vestrae Maiestatis produceret, ut illis visis Maiestatem Vestram de re tota edocere possemus. Is igitur rescipit nunc mihi habere se donationem ab serenissimo quondam Joanne rege et inscriptionem Vestrae Maiestatis super ea arce, prout literae illius, quas in specie ad mans reverendissimi domini cancellarii misi, latius declarant. Et quamvis ei rescriptum est a me illico, ut literas ambas tum donationis regis Joannis, tum vero inscriptionis Vestrae Maiestatis ad me mittat, vel ipse afferat, quo illis perspectis clarius Maiestatem Vestram informare liceat, nihilo minus ad petitionem ipsius haec, quae ipse ad me de iuribus suis scripsit, ad Maiestatem Vestram volui perscribere, quae pro sua summa prudentia quid huic fuerit respondendum, facile deliberabit. Servet stb. Posonii, die 6. Maii 1549.

Strigoniensis etc.

74.

1549. május 4.

A helytartótanács vévén Török Bálintnak rabságából írt sajátkezű levelét, kéri a királyt, hogy törökországi követének parancsolja meg, hogy kiszabadítása érdekében járjon közbe.

Sacratissime Rex. stb. Misit ad me Valentinus Thurek — ex captivitate Thureica, in qua est, literas manu sua exaratas, quas in specie ad reverendissimum dominum cancellarium misi, ut eas exponat Vestrae Maiestati nacta opportuna occasione. Supplicat miser, ut Maiestas Vestra pro sua summa clementia indignationem suam, in quam ipse merito incurrisse fatetur, a se auferat et oratori vel agenti, quem apud Thurecam Maiestas Vestra habet, illum dignetur iubere, ut ubi potest,

iuvet. Equidem existimo, si is e carcere exiret, perpetuum mancipium futurum esse Vestrae Maiestati ac proinde Maiestas Vestra solita sua innat(a)que benignitate, quantum intelligit decere, dignetur ea de re ad praefatum agentem suum scribere. Opus enim pium et Deo gratum Maiestatem Vestram facturam confido. Servet etc. Posonii, die 4. Maii 1549.

Strigoniensis.

75.

1549. május 9.

A helytartótanács értesítvén a királyt, hogy Szabó Péter nagyszombati polgár levelét, a melyet a csábrági várnagyhoz az ő és polgártársai lefoglalt áru kiadása érdekében írt, elfogván, a Salm emberei őt letartóztatták, arra kéri, hogy addig ne intézkedjék ellene, a míg ügyét meg nem vizsgálják.

Sacratissime Rex. stb. Venerunt ad me nuntii civitatis Thyrnaviensis et cum eis simul providus Petrus Zabo, civis iuratus eiusdem civitatis exponentes nuper pro eliberatione quarundam mercium tum ipsius Petri Zabo, tum aliorum quorundam concivium suorum in arce Chabrag interceptorum ipsum Petrum literas suas scripsisse ad praefectum illius arcis scitu et voluntate iudicis et aliorum iuratorum eiusdem civitatis, sperante videlicet intercessione sua, quemadmodum antehac quoque se propter affinitatem effecturum, ut illi praedae ab praedicto praefecto parceretur, eas vero literas in itinere interceptas ad dominum generalem fuisse perlatas, qui illico Petrum Zabo cum bonis suis detinere iussit, quippe quem duo millia florenorum illius praefecti affinis sui apud se habere reposita intellexisset Et quamvis Petrus ipse coram iudice et reliquis iuratis civibus iureiurando testatus sit, nihil apud se ab praefecto esse depositum, offeratque iuri stare quoad literarum a se scriptarum tenorem, dominum tamen generalem in sua indignatione persistere et literas interceptas ad Vestram Maiestatem misisse affirmare. Cum igitur Petrus Zabo multos iam annos Thyrnaviae iurati civis et iudicis etiam aliquoties officio perfunctus ab omni suspicione admissi contra Vestram Maiestatem criminis ullius alienus esse videatur, et nihilominus idem se ad iustitiam offerat, Maiestatem Vestram hac de re tota volumus edocere, ut si quid forte dominus generalis contra hunc scripsisset, Maiestas Vestra nihil statuatur, priusquam res iure cognoscatur, nam et reliqua civitas spondet pro eodem concive suo. Servet stb. Posonii, die 9. Maii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

1549. május 12.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy egyes hadi tisztek kihágásait és Fráter György törekvéseit korlátoztassa és a Dunántúl a rend fenntartását bízza Zrinyi Miklós bánra amíg Salm Miklós és Nádasdy másutt lesznek elfoglalva.

Sacratissime Rex etc. Redditae sunt mihi heri literae Vestrae Maiestatis in negotio Matthiae Allya ad dominum generalem una mecum scriptae, quas illico in specie ad ipsum dominum generalem misi, secundum autem mandatum Vestrae Maiestatis agam ipse diligenter, ut si qua ratione fieri possit, idem Allya intercipiatur. Vereor tamen, ne dominis capitaneo generali et Nádasdy absentibus non solum hic capi non possit, verum etiam in dies maiora tum ipse, tum reliqui illi similes in partibus Transdanubianis aggredi audeant. Crescit enim in dies licentia non solum ipsius Allya, sed etiam Valentini Maghyar ac Wolfgangi Dersffy videnturque hi tres parum admodum vel indutias cum Thurcis, vel auctoritatem Vestrae Maiestatis vel ullas leges, aut publicas constitutiones morari, dum ipsi cum suis complicitibus omnia ubique vastent et diripiant, quibus etiam Georgius Seghed videtur accessurus, nisi mature obviam eatur, quemadmodum de his omnibus copiosius significavi reverendissimo domino cancellario Vestrae Maiestatis, ne Maiestati Vestrae longioribus literis molestus essem. Equidem existimaram tempestive horum hominum conatibus occurrendum esse, quod quidem non secus futurum puto, quam vi admota contra eos; neque enim monitis aut adhortationibus ullis ad meliorem frugem videntur iam redigi posse.

Intelligit autem Maiestas Vestra negotium cum Balassa ¹⁾ in quo statu sit. Quae res profecto vereor, ne maiores in dies difficultates pariat ac propterea, licet eo sum animo, ut ea de re paucis post diebus apertius significem Vestrae Maiestati opinionem meam; nonnulla tamen per praefatum dominum cancellarium Maiestati Vestrae significavi, quae pro mei ratione officii nunciari debere visa sunt.

Misi etiam ad eundem dominum cancellarium descriptos quosdam articulos super his, quae mihi Joannes Desewffy nunc in arce Hwzt commerans significavit, ex quibus articulis poterit Maiestas Vestra colligere id, quod aliunde quoque circumfertur fratris Georgii et suorum complicitum conatus

¹⁾ Valószínűleg Balassa Menyhértet érti, a ki ellen ez időben több executio volt folyamatban. V. ö. különösen 61. és 65. sz.

nonnisi ad turbas aliquas concitandas spectare ideoque mature in eas partes proficisci oportere. Mihi illud pro tempore probatur, imprimis ut dominus Bathory, qui et vult, et potest plurimum inservire Vestrae Maiestati. Eadem studeat solutione continua militum suorum ita continere in officio, ut nulla illi penitus querelae occasio reliqua sit.

Deinde quod ad partes Transdanubianas attinet, sentio donec absunt domini generalis et Nadasdy, Maiestatem Vestram domino bano, qui in illis partibus versatur, iubere debere, ut ad tollendas violentias, quae in locis illis, praesertim in comitatu Castriferrei contingunt, licentiamque facinorosorum comprimendam et induciarum cum Thurcis observationem curandam, diligenter curam operamque impendat, ubi vero praefati domini generalis et Nadasdy confectis alibi rebus ad eas partes vacare poterunt, modis omnibus extirpandi authores illi sclerum videntur, nam alioqui vix ulla certa autoritas Vestrae Maiestatis in partibus illis constare poterit.

Haec habui, quae pro mea fide in Vestram Maiestatem ad Eandem hoc tempore scriberem; reliqua ex domino cancellario cognoscet. Servet stb. Posonii, die 12. Maii 1549.

Strigoniensis.

77.

1549. május 13.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy érvényt szerezvén a pozsonyi országgyűlés határozatának, adassa vissza Erdődy Péternek Császárvárát.

Sacratissime Rex. stb. Venit ad nos dominus Petrus Erdewdy de Monyarokerek graviter expostulans, quod quamvis in proximo Posoniensi conventu Maiestas Vestra ad supplicationem fidelium suorum ordinum et statuum totius regni clementer decreverit, ut castrum ipsius Chazarwara, extra cuius dominium ipse a certo tempore exstitit, sibi redderetur ¹⁾ eademque Maiestas Vestra postmodum binis etiam literis suis firmiter commiserit dominis germanis, tutoribus eorum pupil-
lorum de Sthwmberg, qui in dominis sunt praedicti castri, ut castro ipsi cedant domino Erdewdy, ad quem iure pertinere compertum est; hactenus tamen ipse castrum suum recuperare nequiverit. Et cum postremo Maiestas Vestra ad supplicationem praefatorum dominorum tutorum praecipuos quosdam

¹⁾ 1548. országgy. LXIX. t.-cz.

viros commissarios delegerit inter partes pro pace et concordia tractanda faciendaque ipseque dominus Petrus honestae paci et concordiae sese offerret paratum videlicet, ut relictis proveni-
tibus hactenus per illos perceptis, qui castrum possident, pure tamen ac simpliciter castrum cum pertinentiis sibi redderetur, iidem tamen domini tutores concordiae huiusmodi acquiescere recusarint, novis subinde tergiversationibus, novis cavillationibus quaesitis, quibus executionem iustitiae differant. Petitque a nobis proinde dominus Erdewdy, ut in commendationem huius negotii sui ad Vestram Maiestatem scribamus. Cum autem intelligat Maiestas Vestra executionem iustitiae non hac solum, sed ne alia quidem re ulla differri in gratiam cuiusquam oportere, praesertim cum incommodo et detrimento alterius, quod quidem ne merito quisquam expostulare de se posset, Maiestas Vestra, uti principem et regem iustissimum decuit, solícite semper cavit; Maiestati Vestrae humiliter supplicamus, ut secundum benignam oblationem deliberationemque Vestrae Maiestatis tum in proximo conventu, tum vero postmodum hac in re factam brachium suum regale, quod domino Petro in causa praedicti castri Chazarwara, per serenissimum quondam Ludovicum regem piaae memoriae sororium Vestrae Maiestatis ac tandem per Vestram quoque Maiestatem benigne concessum, executioni mandare facere dignetur. Agitur enim non tam domini Erdewdy, quam totius reipublicae, fidelium scilicet Vestrae Maiestatis omnium causa in huiusmodi executione, siquidem differenda executione iustitiae intelligit Maiestas Vestra auctoritati dignitatieque suae regiae non parvum detrahi et huic administrationi iudiciorum exiguum admodum progressum fore. Quae omnia Maiestatem Vestram omnibus de causis pro sua summa prudentia et magnitudine animi evitare velle non dubitamus. Poterit autem Maiestas Vestra, si videbitur, eodem contextu committere firmiter domino de Augsperg et reliquis tutoribus dictorum pupillorum de Stwmberg, ut arcem sine ulteriori mora aut tergiversatione reddat, nam alioqui Maiestas Vestra vim adhibere et remediis ad eam rem necessariis ipsam arcem domino Erdewdy eliberare cogetur, forte etenim mandatis parebunt Vestrae Maiestatis. Servet stb. Posonii, die 13. Maii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

78.

1549. május 14.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Székely Magdolna Bajmóc várát többszöri intés után sem akarja elhagyni és kéri, hogy katonai erővel is vétesse el tőle.

Sacratissime Rex stb. Non ignorat Maiestas Vestra Sacratissima, quo in statu sit negotium arcis Byamocz et cuiusmodi eadem mandata dederit cum antea, tum proximis diebus dominae Magdalenae Zekel,¹⁾ domini quondam Joannis a Prusthain relictæ, pro restitutione tum pertinentiarum, tum vero ipsius castri, ut sit extra dominium, si quid amplius in ea causa agere eadem domina vellet vigore novi iudicii per Maiestatem Vestram ei concessi, postquam sententiæ omni ex parte satisfecisset, causam ipsam suam posset suscitari. Cum igitur eadem domina mandatis Vestrae Maiestatis iam aliquoties admonita auctoritatem Vestrae Maiestatis omniaque iura et publicas constitutiones pro nihilo habere videatur, neque ulla ratione hactenus ad restituendas vel arcem, vel pertinentias adduci poterit, instet autem identidem dominus Joannes Thwzro cum suis fratribus pro executione iustitiæ et id ipsa quoque iustitia requirat et autoritas Maiestatis Vestrae exposcat. Petenti domino Joanni præfato literas has nostras ad Vestram Maiestatem dare denuo volumus, quibus eidem supplicamus humillime, dignetur iam tandem eum modum atque ordinem adhibere huic rei et dominis generali ceterisque capitaneis et gentibus suis serio mandare, ut et sententiæ contra dominam per præfatum dominum Thurzorem obtentæ et mandatorum Vestrae Maiestatis executio debita sine diuturniori dilatione fiat, arxque prædicta cum pertinentiis de manibus dictæ dominae auferatur et domino Joanni assignetur, ut hinc ceteri discant legibus regni parere et mandatis Vestrae Maiestatis. Supplicat autem una nobiscum idem dominus Joannes Thurzo, ut Maiestas Vestra braccium quoque suum regale, quemadmodum aliis fidelibus suis in similibus casibus solita fuit, concedere dignetur benigne, ut sic quoque ipse ad recuperationem bonorum suorum post tot inanes sumptus et incommoda quacunque ratione possit prospicere. Servet stb. Posonii, die 14. Maii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

¹⁾ V. ö. 61. sz.

79.

1549. május 15.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy Báthory András tiszántúli főkapitánynak és hadainak havonként fizetessen és hátralékos fizetésüket is adassa meg.

Sacratissime Rex stb. Significavit¹⁾ mihi dominus Bathory²⁾ supremus regni capitaneus per hunc servitorem suum, quem mittit ad Vestram Maiestatem, praegrave adeoque impossibile sibi esse diutius permanere in isto capitaneatus officio hoc ordine, qui a Vestra Maiestate solutioni suae et aliorum post singulos tres menses est constitutus, nam cum in singulos menses eum suis militibus oportet facere solutionem, nec aliter illi servire velint et ob hanc causam cum plures iam ad stipendia fratris Georgii discesserint, tum vero non trecentos, sed circiter septingentos equites sese alere continue ac vel nuper magistro solutionum cum trium mensium stipendium ad se attulisset, circiter sexingentos (így) et quinquaginta equites recensendos sive lustrandos exhibuisse, neque his³⁾ ulla ratione sine magno⁴⁾ periculo ditionis Vestrae Maiestatis in partibus illis posse carere, nam cum de conatibus fratris Georgii diversi in dies circumferuntur rumores in perniciem ditionis Vestrae Maiestatis, cum constat ipsum fratrem Georgium circiter mille quingentos homines armatos habere prope Cassoviám, nec quorsum spectent eius consilia, potest intelligi; ideoque oportere ipsum pro Vestra Maiestate continue instructum paratumque esse, quod nulla poterit ratione praestare, nisi aliter a Vestra Maiestate solvendis gentium suarum stipendiis prospiciatur; praesertim quod de veteribus stipendiis ex assignatione Vestrae Maiestatis nondum quicquam consequi potuit.

Tametsi igitur satis mihi exploratum erat Vestram Maiestatem legatione audita domini Bathory consideratoque rerum statu clementer illi ad omnia responsuram fore, cum tamen rumores, quos ipse nuntiavit de fratre Georgio aliunde quoque increbrescant satisque constet absente domino Bathory ex partibus illis, vel gentes bono numero non alente continue ditionem Vestrae Maiestatis autoritatemque simul et dignitatem in dies magis imminutum iri, tantum abest, ut vel

¹⁾ Utána áthúzva: nobis.

²⁾ András.

³⁾ Sor fölé írva. Alatta áthúzva: is.

⁴⁾ Sor fölé írva. Alatta áthúzva: maximo.

decimae alique proventus episcopatus Agriensis, vel alia ex ditione Vestrae Maiestatis hactenus occupata rectificentur; ad petitionem eiusdem domini Bathory volui et ipse paucis supplicare Vestrae Maiestati id, quod et antehac feci. Hominem hunc studeat Maiestas Vestra maiori in dies liberalitatis et munificentiae significatione sibi devincire, nam si quis alius in hoc regno tuendae amplificandaeque dignitati et auctoritati Vestrae Maiestatis potest adduci, conducere, hic certe potest plurimum: nec sine eo tot insolentum inobedientumque pravis machinationibus facile posset Maiestas Vestra resistere, uti iam ipsamet pro sua summa prudentia facile intelligit, adhibendum etiam modum Maiestas Vestra proinde benigne curet, ut is stipendia sua, quo celerius fieri potest, subinde accipiat. Poterit enim per dominos camerarios, vel magistrum solutionum aliquis in comitatibus illis Transtibiscanis, quibus ipse praest, constitui, a quo solutionem suam ipse dominus Bathory in singulos menses accipiat, de praeteritis vero stipendiis Maiestas Vestra mandare dignetur de eo, ut ex praesentibus deputatis ei satisfiat.

Reliquis item in rebus Maiestas Vestra gratum illi et benignum det responsum non ignorans, quantopere necessaria sit illius servitus, si quidem citra ultraque Danubium non desunt quotidie occasiones, ad quas et praefectis et gentibus instructis opus est, et quam difficile vel unius dumtaxat inobedientis possit temeritas coërceri, res indicat. Servet stb. Posonii, die 15. Maii 1549.

Strigoniensis etc.

80.

1549. május 16.

A helytartótanács a kihalt Szentgyörgyi és Bazini grófok adóságainak ügyéről tájékoztatja a királyt és jelentést tesz a Bakytth Péter és Puchheim Farkas ügyében hozott ítéletről.

Sacratissime Rex stb. Cum iuxta mandatum Vestrae Sacratissimae Maiestatis superioribus diebus literis suis ad me allatis terminum praefixissem publiceque proponendum et promulgandum¹⁾ curassem creditoribus omnibus quondam comitum de Sancto Georgio et de Božyn, ad quem terminum omnes cum eorum iuribus praesto esse deberent, visusque idoneus hic mihi terminus fuisset decimus dies a ²⁾ festo Beati

¹⁾ Sor fölött, Alatta áthúzva: assig.

²⁾ Betoldás.

Georgii proxime praeteriti propter frequentiam dominorum consiliariorum iudicumque ordinariorum et aliorum iuris peritorum, quos ad id temporis causa celebrandi iudicia huc conventuros sciebam ad eum terminum sequentesque aliquot dies praesto huc affuerunt complures tum nostrates, tum Germani diversi ordinis homines syngraphas aliasque scripturas probationes et testimonia proponentes, per quas sese creditores defunctorum comitum asseverarent, a quibus acceptis syngraphis et aliis scripturis, quarum vigore debita reposcebant eo nomine, quod dominis camerariis Vestrae Maiestatis id coram postulantiis eorum exempla dari oporteret, ut ex illis quid tandem pro Vestra Maiestate respondendum foret, possent ipsi cum direttore causarum Vestrae Maiestatis nunc absente et iis, quibus opus fore videretur, consultare et tandem credita repetentibus respondere, terminus illis ulterior ad revisionem horum negotiorum a me est propositus praesentibus ad haec omnia dominis consiliariis Vestrae Maiestatis. Visum est autem ex consilio eorundem dominorum consiliariorum Maiestatem Vestram interim de huius rei statu edocere, ut priusquam aliquid inchoetur in hoc negotio, ab Eadem mature deliberari possit, quid me amplius facere oporteat; sic igitur Maiestas Vestra accipiat.

Inter haec debita, quae a Maiestate Vestra tanquam possessore bonorum quondam comitum de Sancto Georgio et de Božyn repetuntur, quaedam esse adeo antiqua, ut ne exstet quidem inter nos ¹⁾ quisquam, qui vel novisse se unquam meminerit comitem Thomam, cuius nomine non mediocris vis ²⁾ pecuniae repetitur a Vestra Maiestate, qua sane ipsum nonnullis Germanis debitorem remansisse creditores affirmant. Alia vero debita aliquanto post illa, ³⁾ sed multis ⁴⁾ tamen abhinc ⁵⁾ annos (igy) per comites quondam Wolfgangum et Franciscum eorumque consanguineos et uxores, vel ad earum, eorumve necessitatem diversis temporibus contracta sunt, quaedam postremo comitem Christophorum concernunt, quo extincto semen ipsorum comitum penitus defecit. Cum autem in decreto regni expresse contineatur, ut ex omnibus bonis, quaecumque devolvuntur quovis ⁶⁾ nomine ad Regiam Maiestatem, rex non teneatur debitum ullum cuiquam persolvere praeter dotalitas, quae ad uxores praeterquam quartalitas portiones, quae ad

¹⁾ Betoldás; más tintával.

²⁾ Sor fölé írva más tintával. Alatta áthúzza: usque.

³⁾ Betoldás; más tintával.

⁴⁾ Javítás multosból; más tintával.

⁵⁾ Más tintával írott betoldás. Alatta áthúzza: ante.

⁶⁾ Eredetileg két szó. Más tintával javítva.

filias, vel sorores eorum, quorum bona ad regium fiscum ¹⁾ devoluta sunt, ²⁾ spectant et propterea aperienda haec via minime esse videatur, invitandi creditores ad debita demortuorum respondenda vel etiam ipsis satisfaciendi extra ordinem iuris, hinc etenim Maiestati Vestrae et suis serenissimis posteris ingens posset iactura redundare. His de causis nostrum omnium consilium est, ut Maiestas Vestra iubeat omnibus responderi, qui aliquid a quovis ex comitibus iam defunctis quovis nomine sibi deberi existimant, ut iure requirant Vestram Maiestatem committatque eadem et sufficientem det instructionem directori suarum causarum respondendi in iudicio omnibus huiusmodi hominibus, qui lites moverint Vestrae Maiestati, quod si quid eandem cuiquam iure deberi compertum fuerit, poterit illi reddi et hac ratione nulla cuique iustae querelae occasio reliqua erit.

Neque vero illud quoque praetereundum silentio duxi causam mille florenorum, quam agit dominus Bakýtth contra dominum Wolffgangum Pwchm in eo statu esse, ut quamvis dominus Bakýtth sententiam iam semel obtinuerit contra dominum Pwchm per huius absentiam, dummodo tamen director causarum pro sui officii ratione defensionis iurium Vestrae Maiestatis invigilet, speraverim ³⁾ forte Maiestatem Vestram, quae dominus Pwchm de evictione futura reddidit, ab eius pecuniae solutione ⁴⁾ posse liberari. Abest autem idem causarum director hoc iudiciorum termino non sine detrimento negotiorum Vestrae Maiestatis atque ideo, ut diligens sit et ad haec omnia prospiciat ipsum Maiestas Vestra admoneri iubeat diligenter. His de rebus a Vestra Maiestate primo quoque tempore responsum exspecto. Servet stb. Posonii, 16. die Maii 1549.

Strigoniensis etc.

¹⁾ Betoldás; más tintával.

²⁾ Áthúzza áll utána (más tintával); ad fiscum regium.

³⁾ Betoldás; más tintával.

⁴⁾ Utána más tintával törölve; speraverim.

81.

1549. május 17.

A helytartó és kamarai tanácsosok jelentik a királynak, hogy Podmaniczky Rafael simplex admonitióra is megjelenvén, kifejté, hogy mily jogon bírja Zucza várát; de a királytól nyert beírvány bemutatására kötelezni nem lehetett. Azért kéri, hogy a cancelláriai könyvben kerestesse meg az adománylevél szövegét.

Sacratissime Rex stb. Redditae sunt nobis his diebus literae Vestrae Sacratissimae Maiestatis secundo die huius mensis datae, quibus iterum iubet, ut rationem et consilium ineamus, quonam pacto dominus Podmanyczkŷ ¹⁾ ad producenda iura sua super arce Zwczæ iure compelli possit deque ea re tota ad Eandem demum perscribamus, mittitque Maiestas Vestra articulum super arce praedicta ex supplicatione eiusdem domini Podmadnyczkŷ anno abhinc tertio Pragae porrecta excerptum et cum eo simul responsum, quod ad eum articulum acceperat ille a Vestra Maiestate. Cum literae hae Vestrae Maiestatis supradictae ad nos pervenissent, aderat ante aliquot dies idem Podmanyczky ex mandato Vestrae Maiestatis nostraque admonitione in hoc ipso arcis negotio illi superioribus diebus facta agebaturque per nos et dominos consiliarios Maiestatis Vestrae, qui nunc hic frequentes adsunt, ut is iura sua, quae in praedicta arce praetendit, produceret coram nobis, de quibus iuribus tandem Vestram Maiestatem edocere possemus. Cumque allatis his proximis literis diligentius urgeremus offerentes id, quod ipse identidem a nobis efflagitabat, quod si iura ipsius liquida et plana in ea arce comperiremus, libenter Maiestati Vestrae supplicaremus, ne arcem de manibus ipsius auferrent, uti ipse prae se ferebat admodum vereri. Tandem id responsi tullimus ab eo, quod literas donationis serenissimi quondam Joannis regis super ea arce haberet, quarum exemplum nobis protulit, quod quidem exemplum, uti est praelatum ab eo, mittimus in specie ad Vestram Maiestatem. Deinde arcem eandem a Vestra Maiestate inscriptam fuisse domino quondam Stephano Podmanyczkŷ, fratri suo episcopo Nitriensi et consequenter sibi atque alteri fratri suo demortuo quondam Joanni Podmanyczkŷ pro certa summa pecuniae Maiestatem Vestram obtulisse et inscriptionem et donationem huiusmodi confirmare id, quod praestari et nunc sibi eadem supplicaret. Producere autem in

---

¹⁾ Rafael.

specie ipsas literas donationis et inscriptionis, esse contra libertates dominorum et nobilium huius regni, atque ideo petere, ne contra huiusmodi libertates ad eam rem compellatur, atque ita domum est reversus. Nos communicato consilio cum praefatis dominis consiliariis et aliis, quibus opus esse videbatur, in eam sententiam convenimus, ut quoniam secundum regni iura cogi is non potest ad literas in specie producendas constatque vel aliquorum ex nobis memoria inscriptionem Vestrae Maiestatis quondam episcopo Nitriensi fratri ipsius Podmanýczky, quae mille sexcentis tantum florenis factam fuisse, nostraque omnium opinio sit, nullas eum literas alias a Vestra Maiestate posse habere, super ipsa arce, immo ne ad donationem quidem Joannis regis statutorias ullas literas penes ipsum exstare. Maiestas Vestra iubeat e vestigio in libris cancellariae suae perquirendas literas inscriptionis huiusmodi quondam Stephano episcopo datas, quae quidem inscriptio (si recte meminimus) facta fuit eo anno, quo Maiestas Vestra in regem Hungariae fuerat coronata literasque ipsas sub sigillo ad nos mittat, vigore quarum illico citatio contra ipsum Podmanýczky formari et pecunia sua pro redemptione arcis illi proponi possit. Adveniente autem termino iudiciorum proximo festi Beati Jacobi, necesse erit ipsum hoc modo citatum respondere, demonstrareque in iudicio, quoniam iure potissimum nitatur aut niti velit super dominio praedictae arcis, illudque in specie nunc producere atque ita quicquid de iure videbitur esse faciendum a nobis diligenter curabitur. Quod si forte in libris cancellariae praedicta inscriptio reperiri non posset, tum nihilo minus Maiestas Vestra nobis mature respondeat, nam etiam absque literis illis modus et ratio iniri poterit, qua citatio formari et ipse Podmanýczky de iure ad producendum iura poterit modo supradicto compelli.¹⁾ Servet stb. Posonii, die 17. Maii 1549.

Strigoniensis, Nitriensis,²⁾ Blasius,⁴⁾
Franciscus⁴⁾ camerarii.

¹⁾ V. ö. 62. és 73. sz.

²⁾ Thurzó Ferencz, nyitrai püspök és kamarai praefectus.

³⁾ Blasius de Waradinopetri, magister camerae.

⁴⁾ Franciscus Kisserjényi, magister rationum.

82.

1549. május 18.

A helytartótanács értesítvén a királyt a Kamarjay Tamás adósági ügyének állásáról, kéri, hogy ennek az ügynek vessen véget és a Kamarjay hátralékos fizetését utalványoztassa ki.

Sacratissime Rex stb. Quo in statu esset negotium egregii Thomae de Kamarÿa, veteris servitoris Vestrae Maiestatis, super lite eiusdem Kamarÿa cum Iudaeo illo Viennensi, apud quem res ipsius multos iam annos sunt oppignoratae, ex literis meis supplicationeque eiusdem Kamarÿa potuit eadem facile nuper intelligere.¹⁾ Cum igitur inter probationes, quas idem Kamarÿa coram regimine Maiestatis Vestrae Viennensi in hac causa sua produxit, quidam testis ei non fuerit admissus, cuius testimonio vel imprimis idem Kamarÿa nititur, ideoque cogatur is iterum ad Vestram Maiestatem confugere mittatque propterea supplicationem hanc Germanica lingua confectam ex consilio doctoris Brassicany, quam illi Maiestas Vestra praesto esse iussit, dignetur Maiestas Vestra secundum tenorem ipsius supplicationis ei clementer respondere et mandatum, quod postulat, benigne concedere, ut iam tandem prosequi causam suam possit. Dignetur etiam Maiestas Vestra iubere dominis camerariis suis, ut salarium ipsius Kamarÿa persolvant; est enim fere continue occupatus in servitiis Vestrae Maiestatis, nunc in iudiciis, interdum vero in officio commissariatus et ubicunque demum est opus, ut propterea solutione sua bene dignus sit. Servet stb. Posonii, 18. die Maii 1549.

Strigoniensis etc.

83.

1549. május 17.

A helytartótanács felterjeszti a királyhoz a Zriny Miklós és Gwssyth testvérek között fennforgó ügyben tartott inquisitiót.

Sacratissime Rex stb. Venit ad nos spectabilis et magnificus dominus comes Nicolaus de Zrÿno banus etc. exposuitque sese in negotio, quod illi est cum Georgio Gwssÿth olim servitore soceri sui, nunc apud eum captivo, de quo negotio coram Maiestate Vestra gravis adversus ipsum dominum banum

¹⁾ V. ö. 4. sz.

querela per fratres dicti Gwssýthh Viennae superioribus diebus fuerat delata. Secundum mandatum Vestrae Maiestatis sibi per literas suas regias concessum coram nonnullis ex iis commissariis, quos Maiestas Vestra ad intelligendas inquirendasque causas tum captivitatis praefati Gwssýthh, tum vero differentiarum omnium, quae inter ipsum dominum banum ac dictum Gwssýthh fratresque suos vertuntur delegerat, diligenter processisse et cum propter alia negotia graviora Vestrae Maiestatis omnes ii, qui in hac causa commissarii a Vestra Maiestate delecti et in literis mandati sui nominati sunt, interesse inquisitione huiusmodi non potuerint. Duos ex eis, quos potuit, lectorem videlicet Zagrabiensem et Paulum Ratthkay et cum eis nonnullos alios nobiles viros ad eam inquisitionem adhibuisse eorumque relationem descriptam et sigillis obsignatam huc attulisse, quae scripta voluisset ipse quidem libenter perferre ad Vestram Maiestatem, ut se suumque honorem tueretur et causam ageret coram Vestra Maiestate, veritum tamen esse, ne hoc tempore ab officio suo sine indignatione Vestrae Maiestatis sibi abesse non liceat ac propterea petere, ut vel nos scripta commissariorum hic aperiamus et in causa decernamus, vel ad Maiestatem Vestram de re tota perscribamus. Quamquam igitur causa haec eiusmodi videbatur esse, ut scripta haec commissariorum Vestrae Maiestatis aperiri et frequenti iudicum iurisperitorumque consessu perlegi causaque ipsa agnosci ac discuti deberet, praecipue autem ob eam causam, ut Maiestatem Vestram hac molestia liberaremus; cum tamen causa haec per fratres Gwssýthh coram Vestra Maiestate ab initio mota fuerit, magna cum laesione existimationis domini bani et insuper mandatum, quod habet in ea causa dominus banus a Vestra Maiestate, contineat id in fine, ut quitquid post inquisitionem compererint commissarii ipsi Vestrae Maiestati rescribant, pro parte quoque altera nemo est, qui respondeat, rem integram ad Vestram Maiestatem reiiciendam duximus, ut Ipsa lectis his scriptis statuatur, quod e re et iustitia dignitateque sua magis videbitur fore et quitquid vel dominum banum vel nos amplius in hoc negotio facere voluerit, nobis clementer et mature significet. Servet stb. Posonii, die 17. Maii 1549.

Numero :

Strigoniensis, Reway, Jauriensis, Nitriensis,
Vaciensis, Merey, Sýbrýk Isthwany etc.

84.

1549. május 19.

Várday Pál helytartó többek kérésére Zabordy Mátyás zágrábi kanonokot a tinnini püspökségre ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Petierunt a me nonnuli domini fideles Vestrae Maiestatis, ut in commendationem canonici ecclesiae Zagrabiensis, Matthiae Zabordy nomine ad Vestram Maiestatem scriberem. Cumque eundem canonicum probitate et doctrina ea esse affirmant, ut commendatione dignus esse videatur, quippe qui etiam concionare publice non sine laude soleat, negare ipsis dominis commendationem hanc brevem non potui et quoniam episcopatum Tininiensem, qui est in Sclavonia, pauci videntur ambire, Maiestas Vestra dignetur episcopatum ipsum ¹⁾ huic docto viro et reverendissimo domino cancellario bene noto clementer conferre, ut et is fructum sentiat virtutum suarum et ecclesia illa diutius non careat pastore. Servet stb. Posonii, die 19. Maii 1549.

Strigoniensis etc.

85.

1549. május 25.

A helytartótanács értesítvén a királyt, hogy a győri püspök egy olaszországi tudóst fogadott és vele taníttatja az ifjúságot, de költséggel nem sokáig bírja, kéri, hogy az elpusztult zirczi apátság birtokait a pozsonyi végzés szerint engedje neki erre a célra.

Sacratissime Rex stb. Non ignorat Maiestas Vestra Sacratissima, cuiusmodi deliberatio facta fuerit inter alias in proximo conventu Posoniensi de bonis et proventibus ecclesiasticorum, vel claustrorum desertorum ad erigendas scholas doctosque viros alendos applicandis.²⁾ Cum igitur his diebus intelligamus virum ex Italia doctum Jaurinum conductum esse, per dominum Jauriensem, qui pueros adolescentesque bonas literas docere iam inceperit adeo, ut magna discentium multitudo eo confluerit confluatque in dies; videatur autem diutius dominus Jauriensis sumptus hos ad scolam necessarios sustinere non posse, nisi aliunde adiuvetur: propterea exigua bona et

¹⁾ A clementer előtt még egyszer *episcopatum ipsum*.

²⁾ L. 1848. pozsonyi országgyűlés VI. és VII. t.-cz.

proventus abbatiæ de Czýrcz, quæ omnino desolata est caretque et ecclesia et claustrum et pastore, nam claustrum iam pridem solo aequatum est per Podmanýczkŷ, in hunc usum domino Jauriensi per Maiestatem Vestram applicanda esse arbitraremur. Quod quidem si Maiestas Vestra fecerit, bona proventusque prædictos eliberabit de manibus laicis et numerum discentium augebit in dies in loco prædicto et hoc exemplo aliunde quoque doctos viros in has partes alliciet. Quæ res quantopere sit necessaria, Maiestas Vestra non ignorat. Servet stb. Posonii, die 25. Maii 1549.

Numero :

Strigoniensis, Revay, Nitriensis,
Vaciensis, Sybrik Isthwanyffy.

86.

1549. május 27.

Várday Pál helytartó mantuai étekfogóját a király leányának,
Katalin főhercegnőnek szolgálatába ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Cum superiori aestate commendarem Vestrae Maiestati Viennae Franciscum de Angelo Mantuanum dapiferum meum, qui mihi multos iam annos probe et diligenter inservit, responderat Maiestas Vestra benigne se cum serenissimam principem Catharinam, filiam suam, illustrissimo domino Mantuano duci desponsatam Mantuam mitteret inter ceteros familiares eiusdem serenissimae principis huic quoque locum aliquem clementer daturam. Cum igitur fama constans sit Maiestatem Vestram ipsam serenissimam filiam suam paucos post menses dimissuram idemque servitor meus Maiestati Vestrae et ipsi principi serenissimae libenter sit serviturus, prout libuerit Vestrae Maiestati, volui Maiestati Vestrae tempestive clemens responsum, quod mihi dederat, in mentem reducere, confidens plane hunc meum pro sua conditione in quovis officio probe semper et fideliter Maiestati Vestrae servitutum in aula praefatae serenissimae filiae suae. Servet stb. Posonii, die 27. Maii 1549.

Strigoniensis ect.

87.

1549. május 31.

Várday Pál Ferenczfi Tamás harminczados ellenőrt a király további szolgálatába ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Cum superioribus diebus praesente Vestra Maiestate reformatio fieret officialium in tricesimis et aliis proventibus Vestrae Maiestatis ¹⁾ commendareturque eidem egregius Thomas Fransisci antea contrascriba generalis in tricesimis, responderat Maiestas Vestra benigne se illius rationem clementem habituram. Cum igitur is nunc Maiestati Vestrae supplicationem mittat neque videatur iniqua postulare, dignetur Maiestas Vestra benignae suae oblationis memor esse et ei clementer respondere, nam uti hactenus, ita etiam in posterum fidelem et minime inutilem servitorem Vestrae Maiestati eum fore confido. Servet stb. Posonii, die 27. Maii 1549.

Strigoniensis.

88.

1549. május 27.

Várday Pál helytartó a Perényi Gábor szolgálai kérését a királynak ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Hi familiares domini Gabrielis Pereny ad Vestram Maiestatem proficiscentes petierunt a me, ut in commendationem negotiorum suorum ad Vestram Maiestatem scribam. Negare igitur eis breves has meas literas non potui. Maiestas Vestra cognito negotio ex literis communibus, pro sua summa prudentia intelliget, quo responso eos a se dimittere oporteat. Servet stb. Posonii, die ultimo Maii 1549.

Strigoniensis.

---

¹⁾ L. erre vonatkozólag az 1548. pozsonyi országgyűlés ezzel kapcsolatos intézkedésein kívül Ferdinándnak a pénzügyek terén teendő intézkedések tárgyában tett előterjesztését. Magyar országgyűlési emlékek III. k. 196–296. l.

89.

1549. május 31.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Perényi Gábort és szolgálait az egri vár átadása alkalmával tett egyezség ellenére is pörbe hívták és az ország törvényei szerint csak pörhalasztással lehetett rajtuk könnyíteni, mert a pör felfüggesztését az egyezség értelmében az ország törvényei tiltják.

Sacratissime Rex stb. Cum superiori anno de recipienda arce Agriensi ad manus Vestrae Maiestatis tractatum esset, recordari Eadem potest inter alias condiciones ¹⁾ quibus adductus est Thomas Warkocz praefectus eius arcis, ut Maiestati Vestrae arcem traderet. Illud quoque a Vestra Maiestate concessum ei fuisse, ne quisquam cum domino Gabriele Pereny, qui tenerioris esse ferebatur aetatis usque ad vigesimum quartum annum aetatis ipsius ingredi litem posset, utque tum ipse, tum servitores ipsius suique genitoris defuncti de omnibus excessibus, quos in eum diem quovis pacto admisissent, gratiam haberent, factum est prudenti Maiestatis Vestrae consilio et nostra quoque persuasione, ut quas ille peteret condiciones, impetraret, ne ad arcis illius deveniretur oppugnationem, ubi multum utrinque sanguinis Christiani effundi necesse esse videbatur et ne arx tormentis disiecta vicinis hostibus pateret facilius. Sic autem Maiestas Vestra intelligat (id quod forte antea quoque non ignoravit) concessionem istam domino Pereny factam et gratiam servitoribus datam decreto huius regni plane esse contrariam ac proinde cum utrique in ius nunc vocati fuissent et hi se hoc nomine ab actione defendere voluissent, nullum plane locum in sede iudiciaria Vestrae Maiestatis neque gratiae, neque concessioni illi datum esse. Nos autem tum causa dignitatis aestimationisque Vestrae Maiestatis, tum vero, quod hi omnino imparati ad iudicium venerant literis freti Vestrae Maiestatis, quas super concessione et gratia superiori anno acceperant, ad instantiam procuratorum eorundem Pereny et servitorum suorum petitionem ²⁾ ut tantummodo in proxime futurum terminum iudiciorum causae contra eos motae transferantur (ad illum enim terminum respondere contenti forent, neque amplius literis Vestrae Maiestatis prorogatoriis, aut gratiae uti vellent), effecimus licet graviter cum eorum adversariis, ut inceptas lites in proxi-

¹⁾ L. erre vonatkozólag *Nicolaus Schmitt*: Episcopi Agrienses II. k. 364—371. l. Egyik feltétel előfordul a 72. sz. alatt.

²⁾ Betoldás.

mum terminum iudiciorum transferri passi sint, quare cum dictus Pereny servitoresque sui ad Vestram Maiestatem confugere velle dicant, Eandem oblationis literarumque, quas habent,¹⁾ coram Vestra Maiestate commonefacturi. Maiestas Vestra poterit eis respondere, quod ab decreto regni Maiestati Vestrae discedere non liceat et ipsimet iam in ²⁾ id consenserint, ut proximo termino respondere in iudicio et amplius prorogatoriis literis non uti contenti sint. Servet stb. Posonii, ultima die Maii 1549.

Numero ; Strigoniensis, Nitriensis,
Vaciensis, Sybryk, Isthwanffy etc.

90.

1549. május 31.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a nagyszombati bíró nála panaszt akar emelni Zyzol János nagyszombati kapitány ellen és elmondja, hogy Zyzol neki meggyóna vétkét és feloldozást is nyert tőle babonás tévelygése alól. Családját is feloldoztatta vicarius által és meghagyta a városnak, hogy a megtévelyedett családot fogadják vissza társaságukba és semmi bántódással ne illessék. Ez intézkedése ellen akar a bíró gyűlöletből a királynál jelentést tenni.

Sacratissime Rex stb. Allatum ad nos est iudicem civitatis Thyrnaviensis ante aliquot dies profectum esse ad Vestram Maiestatem, ut inter cetera adversus providum Joannem Zyzol civem et alias capitaneum Thyrnaviensem Maiestati Vestrae deferat querelam. Cum autem constet iudicem praefatum odio potius, quam ulla certa ratione duci contra praefatum concivem suum, Maiestatem Vestram paucis de re tota certiore facere volumus, ut calumniam agnoscat et iudici Tyrnaviensi quid respondendum fuerit in hac causa, intelligat.

A[c]cusatus fuerat praefatus Joannes Zyzol a nonnullis Thyrnaviensibus, quod ipse tum uxore opera quarundam veneficarum, seu incantatricum mulierum usus esset in re turpi, qui cum insimulatum se huius concivis audivisset, ultro huc venit et mihi locumtenenti, velut praelato suo supplicavit, confitendi copia daretur cumque post confessionem veniam et sibi et suis peteret imposterumque ab huiusmodi superstitione penitus alienum fore se affirmaret, superstitionis crimen

¹⁾ Utána áthúzva : ipsi.

²⁾ Betoldás.

quod nemini prorsus nocuisset, est ei condonatum, uti divino praecepto fieri necesse erat; sic etenim iubere coelestibus mandato et ab sancta Romana ecclesia constitutum esse Maiestas Vestra non ignorat, ut qui per ignorationem, vel alia quacunque ratione in hereseos crimen incidunt, si resipiscant et ad gremium ecclesiae poenitentes confugiant, ab omni errore absolvantur. Ut autem uxor quoque et omnis eius familia hac labe infecta post confessionem veramque contritionem absolveretur, vicario Strigoniensi, qui nunc et ipse Tyrnaviae est, a me locumtenente est iniunctum atque ita, ut in commercium ceterorum civium idem Joannes Zýzol reciperetur neque ob hoc facinus iniuriam, vel molestiam a quoque patiatur, civitati Tyrnaviensium fuit mandatum, prout ratio et res postulabat. Id aegre ferens iudex cum nonnullis illi infensis ad Maiestatem Vestram, ut audimus, hac de re exposulatum venit. Maiestas Vestra re omni intellecta quid iudici et civitati illi respondere debeat, pro sua summa prudentia facile deliberabit. Servet stb. Die ultimo Maii 1549.

Numero : Strigoniensis, Jauriensis, Nittriensis,
Vaciensis, Sybryk, Isthwanffy.

91.

1549. *junius 1.*

A helytartótanács közbenjár a Koppány Miklóssal egyezségre lépett és némi királyi kegyelmet nyert Forgáchok érdekében.

Sacratissime Rex stb. Intelligit Maiestas Vestra Sacratissima ex literis tum nostris, tum dominorum Reway et Merey,¹⁾ quo pacto intellecta benigna admonitione Vestrae Maiestatis medio domini cancellarii superioribus diebus facta nomine fratrum suorum Forgach ipsi domini²⁾ Reway et Merey cum Koppány primum ac deinde cum reliquis servitoribus domini Wolffgangi Pwchm concordarint et eis satisfecerint, ut sic ad gratiam Vestrae Maiestatis ipsis Forgach concedendam Maiestas Vestra facilius et citius inclinaretur. Cum autem iidem Forgach nuper a Vestra Maiestate impetraverint, ut domi eis libere esse liceat, interim dum Vestra Maiestas feliciter in has partes redeat, supplicent autem pro eis nunc praefati domini Reway et Merey quibusdam de rebus, quas Maiestas Vestra

¹⁾ Utána áthúzva : et Merey. Révay Ferencz pronádort és Mérey Mihály személyenkét érti.

²⁾ Utána áthúzva : Forgach.

ex eorum literis cognoscet, quae quidem res eiusmodi sunt, ut exaudiri posse videantur ipsi domino, dignetur Maiestas Vestra vel in his saltem petitionibus ipsorum clementer illis respondere, quando negotium, quod est praecipuum, ad felicem reditum suum distullit. Servet stb. Posenii, primo die Junii 1549.

Numero : Strigoniensis, Jauriensis, Nittriensis,
Waciensis, Sybrÿk, Istwanffy etc.

92.

1549. *junius 2.*

Várday Pál Allya Mátyást a törökök és más ellenségei vádjaiaval szemben pártfogásba veszi és a királynak figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Cum nuper accepissem literas Vestrae Maiestatis in negotio Matthiae Allya ad dominum generalem et me una scriptas, ipsas literas miseram illico ad dominum generalem, ut communi cum eo consilio, quid facto opus esset, deliberaretur. Qui mihi respondit se absente et ante reditum domini Nadasdy non videri sibi mandatum Vestrae Maiestatis in ea re posse mandari executioni atque ita ipsius domini Nadasdy adventus exspectatur.

His diebus miserunt ad me nobiles comitatus Simigiensis ¹⁾ nuntios pluribus laudibus praeclara servitia ipsius Matthiae Allya, quae fecit et facit iugiter in defensione earum partium extollentes et petentes illi subveniri, nam sine eo terra illa haudquaquam posset incolumis permanere contra Thurcarum insultus, quemadmodum aliqua ex parte ex his annexis ipsius comitatus literis Maiestas Vestra poterit cognoscere. Idem praeterea Allya et antea et nunc petit a me sane quam diligenter, ut sibi faverem contra aemulos et obtrectatores suos penes Vestram Maiestatem, se enim fideliter et constanter servivisse et in omne tempus inservire paratum esse Vestrae Maiestati, modo locum et facultatem serviendi habeat obtulitque se venturum ad me et de quibus accusaretur, coram se expurgaturum literas et salv conductus a me postulans, ut tuto venire liceret, cui me de re omni Maiestati Vestrae scripturum respondi. Cepi itaque cogitare Thurcas ex invidia fortassis et cupiditate perdendi hunc hominem calumnias eas secum excogitasse, quas Sthephytth nuper ex Thurcia rediens retulerat, ²⁾ solent enim plerumque Thurcae istiusmodi confingere

¹⁾ L. 64. sz.

²⁾ L. 57. sz.

contra eos, quos perditos volunt, nam constat virum hunc esse militarem et multa dampna in partibus illis Thurcis intulisse posseque etiam inferre imposterum, si fideliter servire et Maiestati Vestrae obediens esse velit. Nihilo minus Maeistas Vestra his omnibus secum prudenter consideratis statuere poterit, quid de hoc homine amplius fieri velit. Servet stb. Posonii, die 2. Junii 1549.

Strigoniensis.

93.

1549. *junius 2.*

A helytartótanács tudomásul veszi a király intézkedését a Magyar-és Tótország közötti határigazításra kiküldött biztosokra vonatkozólag s a stájerok azon állításával szemben, hogy nekik Magyarországgal nincsenek olyan határpöreik, hogy azért szükséges lenne biztosok kiküldése, mellékelve megküldi a magyarok panaszait és kéri a királyt, hogy a pozsonyi országgyűlésen tett ígérete szerint döntsön ez ügyben.

Sacratissima Rex stb. Accepi literas Vestrae Sacratissimae Maiestatis 25. die Maii ad me datas,¹⁾ quibus scribit, quod cum Ipsa commissarios suos delegisset, qui ad revisionem rectificationemque metarum inter Hungariam Sclavoniamque et ducatum Styriae ad certum diem convenirent, provinciales Styriae fideles sui significassent sese de nullis finium aut metarum rectificandarum controversiis scire, nisi quod inter dominum banum et possessores arcis Luetenberg de fundis et metis quaedam sit altercatio, quam tamen brevi post sufficientem inspectionem componi posse sperant ideoque supervacaneum videri ipsis provincialibus sumptus facere inanes ad expeditionem commissariorum. Jubetque Maiestas Vestra proinde, ut si qui ex incolis Hungariae contra Styrienses super differentiis huiusmodi aliquas querelas habent, Maiestati Vestrae quam primum significant, ut mature, quid facto opus sit, possit Eadem deliberare. Mitto igitur Maiestati Vestrae praesentibus annexam schedam, in qua variae sunt descriptae querelae Maiestati Vestrae porrectae super huiusmodi differentiis, quas quidem hoc tempore potui colligere, nam plures quoque esse existimo. His lectis et consideratis Maiestas Vestra de revisione rectificationeque ipsarum differentiarum, prout in publico conventu se obtulit, poterit

¹⁾ A királyi levél fogalmazata e válaszban is említett dátumról megvan a bécsi udvari lt. Hungaricái között.

clementer deliberare.¹⁾ Censeo id quidem, etsi commissarii deligantur ad hanc revisionem, in alium terminum transferri rem opus esse, praeterea quod ad id temporis, quo revisionem hanc fieri debere, superioribus diebus fuerat constitutum, commissarios eos, qui abhinc delecti fuerant, aliis negotiis occupatos esse oportebit iuxta nova mandata Vestrae Maiestatis ac propeterea Maiestas Vestra ulteriorem terminum utrisque poterit pro libito suo praefigere. Servet stb. Posonii, die 2. Junii 1549.

Strigoniensis

94.

1549. junius 10.

A helytartótanács jelentést tesz a királynak a Révay Ferencz és Bakyth Péter között Holics, Sassin és Szombathely birtokok miatt folyó pör állapotáról, a felek ajánlatairól és kéri a királyt, hogy az régóta tartó ügyben döntsön mindkét fél érdemeire való tekintettel.

Sacratissime Rex stb. Cum superioribus diebus accepissemus responsum a Vestra Maiestate super concordia inter dominos Reway et Bakythth ratione bonorum Holych ineunda et utrique ipsorum responsum ipsum deliberationemque Vestrae Maiestatis significassemus, actum est a nobis sane quam diligenter in hunc usque diem, ut si qua ratione fieri posset eos aliquando in concordiam reduceremus desineretque uterque iam tandem molestus esse Vestrae Maiestati. Quemadmodum autem superioribus diebus, ita etiam postremo comperimus dominum Bakythth paratum esse ad cedendum Sabariae cum pertinentiis domino Reway, omni eo iure, quo sibi est inscripta ²⁾ a Vestra Maiestate et simul etiam Maiestati Vestrae reddere literas obligatorias, quas ab eadem Maiestate Vestra habet super aliis quindecim millibus florenorum atque insuper obligationi deputationique sibi per Maiestatem Vestram factae ducentis de florenis ratione decimae districtus Lwchkman-kes in singulos annos persolvendis renunciare, dummodo vicissim dominus Reway iuribus suis in Holych et Sassyn cum pertinentiis ipsi Bakythth et suis posteris libere cedat sententiamque contra eum obtentam restituat, quemadmodum ista et alia copiosius Maiestas Vestra ex internuntio eiusdem domini Bakythth coram poterit cognoscere. Ab domino

¹⁾ L. 1548. országgy. LXIII. és LXVIII. t.-cz.

²⁾ Ez egy szó sorközi betoldás.

autem Reway post varios tractatus secum hac de re habitos sic demum accepimus sese in illis quidem conditionibus, quae diebus proximis ipsius manu subscriptae missae fuerant ad Vestram Maiestatem, libenter huc condescensurum fuisse, ut Sabaryam cum pertinentiis ac decimis bona nimirum ecclesiastica pro Holych in recompensam acciperet, sed ut Maiestatis Vestrae voluntate et nostris monitis obsequeretur, conditiones cum illas praescripsisse, nunc vero cognito Maiestatis Vestrae responso in ea re ad nos dato, ita secum proposuisse, ut nulla ratione se in bona ecclesiastica inmiscat, quibus sane receptis prudens plane ac sciens notam infidelitatis ipse sibi in perniciem suam compararet. Qua sane nota Bakytth convictus est secundum publicas constitutiones eius sententiae vigore, quam dominus Jauriensis in sede iudiciaria Vestrae Maiestatis contra eum proximis annis obtinuit, existimationi praeterea suae et magistratui, in quo est, non parum hac ratione detraheret ac demum in amissionem bonorum suorum ultro incurreret et proinde cum nulla ratione licere sibi videatur propositis conditionibus ¹⁾ adhaerescere, supplicat idem dominus Reway, dignetur Maiestas Vestra brachio suo regali, quod iamdudum ab Eadem scripto obtinuit, in recuperatione praedictorum bonorum de manibus Bakytth re ipsa clementer ²⁾ sibi praesto esse, aut si id forte propter conditionem temporum propterque alias graviores expeditiones, quae prae foribus sunt, minime id nunc fieri potest, Maiestas Vestra hac saltem ratione dignetur bona sua sibi eliberare, ut loco quindecim millium florenorum, quibus Maiestas Vestra domino Bakytth tenetur, arcem Lewa cum pertinentiis non mediocribus sumptibus Vestrae Maiestatis legitime et necessario expugnatam eidem Bakytth Maiestas Vestra tamdiu possidendam tradat, donec vel Joannes Leway, vel alius, cuius id videbitur interesse, cum consensu et voluntate Vestrae Maiestatis eam ab ipso Bakytth pro praedicta summa redimat et nihilo minus Sabaria quoque sub eadem, qua nunc est, inscriptione, apud eundem Bakytth relinquatur. Hac autem vel alia huiusmodi ratione si per Vestram Maiestatem bona Holych de manibus Bakytth eliberetur, offert dominus Reway sex millia florenorum Rhenensium se confecturum ad stipendia militum Vestrae Maiestatis, dummodo ab dominis consiliariis camerae Vestrae Maiestatis securus reddatur intra sex menses eam summam pecuniae sibi restitutum iri.

Haec summa est, Sacratissime Rex, petitionis utriusque

¹⁾ Utána áthúzva: adhaer.

²⁾ Lapszéli betoldás.

praedictorum, quam nos singillatim pro voto utriusque ad eandem volumus perscribere ut quamvis variae utrimque se offerant difficultates, quominus Maiestas Vestra petitionibus alterutrius subscribere posse videatur: consideratis tamen servitiis non vulgaribus, quae uterque hactenus Maiestati Vestrae in gravissimis saepe rebus exhibuit, quaeque imposuerum ab utroque pro suo statu et conditione possunt optimo iure exspectari, Maiestas Vestra pro sua summa singularique prudentia his intellectis deliberet et secum statuatur, quid amplius fieri velit, ut extrema iam tandem manus huic rei apponatur utque omnis imposterum iustae ullius querelae occasio ab utroque erepta sit.¹⁾ Servet stb. Posonii, die 10. Junii 1549.

Strigoniensis et Nadasdy.

95.

1549. jun. 11.

A helytartó értesíti a királyt, hogy a törököktől elnyomott jobbágyok panaszára a budai pasához követet küldött és kérte, hogy tartassa meg a fegyverszünetet. Mellékeli a pasa feleletét és különösen felhívja figyelmét az egri várnagyok ellen tett panaszra. Igéretet tesz, hogy ő rajta van, hogy a király parancsa és ország érdeke szerint a fegyverszünet a magyarok részéről ne sértsék meg; végezetül kéri a követküldés költségeinek megtérítését.

Sacratissime Rex stb. Cum diebus proximis variae ad me ex omnibus fere partibus deferrentur querimoniae de oppressionibus colonorum praegravibus, quas miseri patiuntur a Thurcis, hominem meum ad passam Budensem communicato prius consilio domino capitaneo generali nuper miseram pluribus verbis adhortans eum, ut ab oppressionibus miserorum colonorum et ipse temperaret et milites imperatoris sui cohiberet studeatque observationi induciarum, quas Maiestas Vestra Sacratissima ubique per suos observandas mandasset. Miseram etiam eodem tempore literas Vestrae Maiestatis ad ipsum passam inscriptas, quas domini camerarii ad eum mittendas dederant. Is igitur nuntius meus a passa rediens responsum id retulit, quod cum praesentibus ad Maiestatem Vestram descriptum mitto et simul literas has praesentibus annexas eidem Vestrae Maiestati inscriptas, ex quibus omnibus cognoscet Maiestas Vestra, quam graves querimonias idem passa contra Agrienses praefectos nunciet et quid ex illius verbis,

¹⁾ L. erre vonatkozólag 39. sz.

quae nuntiavit, subverendum esse videatur. Maiestas Vestra pro sua summa prudentia his perlectis poterit ad haec ita prospicere, uti dignitatis amplitudinisque suae ratio et rerum status videbitur exposcere. Quod quidem in me fuerit, instando, monendo nunquam ego deero absente Vestra Maiestate, quo induciae firmiter ab omnibus observentur, satis intelligens quantopere cupiat Maiestas Vestra mandatis suis in ea ¹⁾ re obtemperari et quanti intersit id fieri.

Mitto etiam Maiestati Vestrae exemplum certarum novitarum, quas passa ad me misit, licet parum fidei adhibendum illis esse existimem.

Supplico Maiestati Vestrae humillime, dignetur iubere dominis camerariis, ut expensas, quas feci in hac legatione tum muneribus, tum viatico sumptu nuntii, quae se simul ad circiter centum quinquaginta florenos extendunt, mihi refundant. Servet stb. Posonii, die 11. Junii 1549.

Strigoniensis.

96.

1549. jun. 11.

Várday Pál értesülvén, hogy Móricz szász választó fejedelem Prágában van, udvarló-levelet és követet küld hozzá, kérvén a magyarok kívánságára, hogy az ország bizonyos ügyeiben a királynál járjon közbe.

Ad ducem Mauritium electorem stb.

Illustrissime princeps et domine stb. Cum Dominationem Vestram illustrissimam Pragae esse audivissem apud sacratissimum regem meum, faciundum duxi pro mei ratione officii meaeque in illustrissimam Dominationem Vestram observantia singulari, ut Eandem et inviserem literis meis ea, quae decet, submissione et in causa pia quaeque mihi a compluribus amicis diligenter commendata est, intercessionem opemque Eiusdem apud sacram regiam Maiestatem, dominum meum clementissimum multorum ex hoc regno nomine implorarem. Ea cuiusmodi causa sit, cognoscet illustrissima Dominatio Vestra ex hoc domino Joanne Pethew, equitum regionum praefecto Et quoniam omnes fere ex hoc regno ab aliquot annis illustrissimae Dominationis Vestrae nomen singulari quadam admiratione prosequuntur et virtutes laudibus efferunt

¹⁾ Betoldás.

plurimumque etiam in maximis rebus fiduciae in sua erga eos benignitate habent repositum, digni vel hoc saltem nomine reputari debent, quibus auctoritatem suam in hac causa minime negatam velit, quicquid certe impetraverit, omni genere officiorum omni denique servitute conabuntur ab illustrissima Dominatione Vestra promereri et ego una cum illis. Interim pro felicitate incolumitateque illustrissimae Dominationis Vestrae Deum optimum maximum precor assidue, in eiusdem gratiam me rursus humiliter commendans. Datum Posonii, die 11. Junii 1549.

Illustrissimae Dominationis Vestrae humilis servitor et capellanus.

Strigoniesis.

97.

1549. jun. 13.

A helytartó Fráter György kérésére a király figyelmébe ajánlja a Léway János és Balassa Menyhért ügyét (Léva és Csábrág várának elfoglalása).

Sacratissime Rex stb. Mittit Frater Georgius, episcopus Waradiensis ad Vestram Maiestatem hunc nuntium suum in negotiis Joannis Leway et Melchioris Balassa, quemadmodum ex ipso nuntio Maiestas Vestra coram intelliget. Joannes Leway, qui sui iuris non fuit,¹⁾ neque nunc est ac propterea nullam merito indignationem Vestrae Maiestatis videtur esse commeritus, poterit, ut spero, a Vestra Maiestate gratiosam impetrare deliberationem in rebus suis; cum altero quid faciendum sit, iam pridem Maiestatem Vestram demisse petii, ac proinde nihil est, quod consilium meum in his rebus subiungam. Haec tantum volui pauca scribere, ut praecibus fratris Georgii facerem in ipso negotio satis. Servet stb. Posonii, die 13. Junii 1549.

Strigoniesis.

---

¹⁾ Azt érti alatta, hogy Léway kiskorú, a Balassa Menyhért gyámja és így Balassa az ő birtokaiból is gyakorolta erőszakosságait. V. ö. 100. és 126. sz.

98.

1549. jun. 13.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Kékkő és Gyarmat nem a Balassa Menyhérté, mert ő az osztály alkalmával szerzett jogaival megelégedve az ősiekről lemondott, és mivel testvérei nem tettek semmi rosszat, a vár lerombolása által ártatlanul bűnhődnének.

Sacratissime Rex stb. Scribit ad nos dominus Emericus Balassa spectabilem et magnificum dominum capitaneum generalem denunciasse sibi se a Vestra Maiestate habere in mandatis occupandi arcem Kekkew et castellum Gyarmatth tanquam loca, quae ad Melchiorem Balassa aequae ac ad ipsum dominum Emericum pertineant petitque, ut hac de re ad Vestram Maiestatem in commendationem suam scribamus. Cum igitur id, quod antea quoque intellexeramus idem dominus Emericus affirmet, facta anno abhinc tertio inter ipsos fratres bonorum paternorum divisione Melchior Balassa bonis, quae ipse sibi acquisivisset, contentus omnium bonorum paternorum portionem suam dominis Emerico et Joanni Balassa libere resignavit ac perpetuo iure reliquerit id, quod si opus fuerit, comprobaturum se idem dominus Emericus affirmat.

Asserit etiam dominus Emericus post ultimam sententiam contra fratrem suum Melchiorem Balassa in negotio Chabragh latam consiliorum illius participem aut conscium nequaquam se fuisse; dominus vero Joannes in aula Vestrae Maiestatis iam inde ab initio probe et fideliter inservierit: ob has rationes, si de domino Emerico aliud, quam ipse affirmet, nihil constiterit, non videntur hi duo fratres illius tertii culpa a Vestra Maiestate quicquam mali pati debere. Poterit illud quidem utrique iniungi, ut caveant, ne ad arcem et castellum praedictum Melchiori, si forte redire in ea loca vellet, quavis ratione aditus pateat. Servet stb. Posonii, die 13. Junii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

99.

1549. jun. 13.

A helytartótanács tekintettel a pozsonyi polgárok kevés keresetére s a város és vár fenntartására, javítására fordított sok kiadására, arra kéri a királyt, hogy egy pár évig részesítse őket adómentességben.

Sacratissime Rex stb. Prudentes et circumspecti iudex et iurati cives huius civitatis Posoniensis cum antea saepe-numero,¹⁾ tum proxime multis verbis graviter nobis expos-tularunt de ingenti et gravi taxa per Vestram Maiestatem, vel eius nomine per dominos camerarios ipsis imposita exposueruntque sese cum alioquin impares esse tantae pecu-niae summae numerandae propter eorum tenues proventus reique familiaris angustiam, tum vero ad varios usus publicos iam pridem eos non vulgarem pecuniae summam exponere oportuisse, nunc vero multo maximas incumbere publicas necessita-tes, quibus sine mora obviam ire necesse sit, nam et pons in ramo Danubii, qui moenia fere civitatis affluit, construendus et agger molesque erigenda ad obsistendum aquarum inun-dationibus, a quibus iam domus aliquot prope moenia disiecta (így) sunt, ne sensim flumen in fossas civitatis irrumpat et moenia ipsa quoque disiiciat et fossae ipsae multis iam locis muro, qui ex vetustate iam corruit, introrsum vestiendae ac demum ipsae civitatis moenia partim iam collapsa, partim ruinam minantia instauranda ac propterea supplicant Vestrae Maiestati, ut a solutione taxae aliquot annos exemptos conce-deret benigne, ut quod Vestrae Maiestati numerandum foret, in hos publicos possint usus erogare, petentes a nobis summis precibus, ut in his rebus intercedamus pro ipsis apud Vestram Maiestatem. Cum itaque non solum istis, quae a nobis ex supplicatione ipsorum civium superius commemoratae sunt, sed et aliis rationibus praeces dictorum civium dignas esse duxerimus nostra commendatione intercessionequae, praecipue vero, quod tenues ipsorum civium fortunae necessitatesque praedictae probe nobis notae sunt, quodque (ut nunc sunt tempora) non solum instauranda moenia, verum etiam forti et valida munitione circumdanda haec civitas esse videatur, ne, sicut nunc, vel levissimis pateat hostium insultibus, quippe quae ut olim Buda, sic nunc ipsa sit sedes Regia, quam sane omnium munitissimam esse oporteret, ut tutius et celebrari in ea conventus et iudicia fieri et magistratus praecipui con-

¹⁾ V. ö. 15. sz.

siliumque Vestrae Maiestatis posset permanere; supplicamus nos quoque Vestrae Maiestati non solum, ut hoc anno gravem taxam ipsis civibus impositam moderari clementer iubeat, verum etiam in proximos aliquot annos eos plane ab omni taxa benigne eximat, ut sic necessitatibus praedictis commodius et citius prospici queat. Quod si aliunde ad ipsius civitatis validiorem munitionem Maiestas Vēstra provideret, quemadmodum necessitatem poscere superius diximus, faceret non huic civitati solum, sed plane toti huic regno suo rem utilem et salutarem. Servet stb. Posonii, die 13. Junii 1549.

Locumtenens et consiliarii.

100.

1549. jun. 19.

A helytartótanács értesíti Fráter Györgyöt, hogy Léva és Csábrág vára a Balassa Menyhért kihágásai miatt elfoglaltatván, közbenjárása késői, de azért követét ajánló levéllel küldötte a királyhoz.

Ad frat-ē Georgium

Reverendissime domine stb. Legimus literas reverendissimae Dominationis Vestrae et simul accepimus ea, quae coram is egregius Ludovicus Mwthnaky nomine eiusdem de negotiis domini Melchioris Balassa copiose exposuit. Nobis, cum antehac semper omnibus commodis ipsius domini Melchioris faverimus, nihil sane fuit antiquius, quam, cum Regiae Maiestatis proximis temporibus voluntas perspecta iam illi optime¹ esset, eidem suadere paterneque consulere, studeret in omnibus rebus parere Suae Maiestati fideleque illi semper dedimus consilium, quale et nostrum in eum studium et nostri ratio officii a nobis postulabat. Quod si secutus fuisset, neque arcis Lewa expugnatio, neque Chabragh deditio fuisset consecuta; Maiestati Regiae ne in mentem quidem unquam venit adversus Joannem Leway arcemve et bona sua quicquam aggredi, quippe quem nihil esse commeritum sciebat, cur vel minimo damno afficeretur, sed cum ex Lewa insultus varii acciderent contra exercitum Regiae Maiestatis planeque hi, qui intus erant rebelles se et inoboedientes andatis Suae Maiestatis ostenderent necessario et obsideri et oppugnari ad extremum usque eam arcem oportuit. Secuta est postmodum arcis Chabrag obsidio, quam dominus Melchior reddere Petro Palfy recusarat

¹) Utána áthúzva: perspecta.

contra sententia mdiffinitivam in sede iudiciaria Regiae Maiestatis per hunc contra illum obtentam, neque enim potuit Maiestas Sua executioni iustitiae toties fidelibus suis oblatae deesse. Habuit autem dominus Melchior diuturnum satis temporis spatium recipiendi pecuniam suam pro ea arce, quam apud nos depositam non ignorabat. Quamquam igitur haec ita, ut supradiximus, acciderunt et sero admodum literae Reverendissimae Dominationis Vestrae ad nos pervenerunt, fecimus tamen pro voto eiusdem, ut nuntio ad regiam maiestatem Reverendissimae Dominationis Vestrae nomine eunti literas commendatorias daremus ad Suam Maiestatem; ¹⁾ quid Sua Maiestas responderit, ex eodem nuntio, cum redierit, Reverendissima Dominatio Vestra cognoscet. Quam feliciter optamus valere. Posonii, die 19. Junii 1549.

Strigoniensis etc.

101. .

1549. jun. 20.

A helytartótanács a Dóczy Miklós és Gábor kérését pártolva arra kéri a királyt, hogy engedje meg, hogy Dóczy Miklós neveltethesse fiát az erdélyi udvarban és közülük egyik állandóan Erdélyben lakjék, mert nagy erdélyi birtokaikat testvérük halála után csakis ily feltétel alatt bírhatják.

Sacratissime Rex stb. Venerunt ad nos egregii Nicolaus et Gabriel Doczy de Naghlwche exponentes, quod cum superioribus diebus intellecta morte fratris ipsorum egregii Ladislai Doczy, qui in Transsilvania ex consensu Vestrae Maiestatis causa possidenda bona (így) ipsorum, quae in illis partibus habent, ab aliquot annis morabatur, alter ipsorum videlicet Nicolaus in Transsilvaniam cum consensu similiter Vestrae Maiestatis profectus esset, ut post mortem praedicti eorum fratris certum modum atque ordinem ad possessionem praedictorum bonorum nomine utriusque ipsorum constituerent. Post varios tractatus supplicationesque reginae viduae et fratri Georgio factas, ut bona ipsa, quae ad se directe spectarent, libere possent possidere, id tandem responsi tulerant non aliter dominium ipsorum bonorum eis permissum iri, quam ut Nicolaus Doczy filium suum in aulam tradat filii quondam Joannis regis ibidem alendum in servitiis illius, atque insuper vel ipse, vel alter frater, qui multos iam annos servit Vestrae

¹⁾ L. 97. sz.

Maiestati, in bonis illis continue commoretur, quemadmodum frater eorum iam demortuus, supplicaruntque iidem fratres ut quando bona illa non mediocris momenti sunt, intercedamus apud Vestram Maiestatem, ut conditiones illas ¹⁾ praestare eis liceat, ne bona amittant, affirmantes se, ubicunque fuerint, fideles subditos et servitores semper futuros Vestrae Maiestatis. Nos praecibus ipsorum nobilium adducti literas nostras negare eis non potuimus, Maiestas autem Vestra pro sua summa singularique prudentia conditionibus iis consideratis, quas regina vidua cum fratre Georgio petit, statuet hac in re, quicquid e re et dignitate sua magis esse intellexerit. Digni sunt certe fratres ipsi, qui vel propter servitutem alterius ipsorum fidemque utriusque erga Vestram Maiestatem in omnibus aequis et a Maiestatis Vestrae autoritate non alienis petitionibus exaudiantur clementer. Servet stb. Posonii, die 20. Junii 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

102.

1549. jun. 24.

Várday Pál helytartó a körmöczi polgárokat meginti azért, mert a pénzverő házhoz tartozó öt emberét elfogták, nem várva be a köztük és pisetáriusa között lévő differenciák bírói megítélését, a melyre határnapúl szeptember 25-ét tűzi ki.

Ad cives Cremnicenses.

Prudentes et circumspecti stb. Accepimus literas Dominationum Vestrarum proxime ad nos datas. Arbitramur adhuc inter vos superstites plerosque esse, qui meminerint, quantum nostrum studium exstiterit non solum sacrae Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi, tempestate, verum etiam viventibus quondam serenissimis Ladislao et Ludovico regibus felicis recordationis pro omnibus commodis istarum civitatum et Cremniciensis imprimis pro nostra virili parte, vel tuendis, vel augendis, neque quisquam merito potest obicere nostram operam, auctoritatem intercessionemque defuisse unquam vestris rebus, tantum abest, ut ipsi incommodo detrimentove ipsis unquam esse voluerimus. Venerat ad nos nuper nomine Dominationum Vestrarum praecipuus concivis vester, egregius Wolfgangus Gwglyngr coramque et scripto

¹⁾ Utána áthúzva : eis.

eas adversus pisetarium nostrum exposuit querimonias, quae auditu quoque videbantur horrendae. Cuius rei causam originemque dum diligentius investigamus, comperimus usque adeo in pisetarium praecipue invehi, quod is ius nostrum ecclesiaeque nostrae usurpari a Dominationibus Vestris passus non sit, quandoquidem antea deliberatum fuerit, donec revisio fieret de metis illis, ut fructus molendini in tuto aliquo loco asservarentur reddendi eis demum, ad quos ius terrae pertinere comperiretur. Quem ordinem a vestris hominibus subverti pisetarius pro sui officii ratione ferre non debuit, verum interim dum vestri nuntii ius postulant et rem coram praecibus agunt, praeter omnem rationem praeterque omnem aequitatem loco duorum subditorum vestrorum, quos pisetarius honesta captivitate tenebat, quinque ex nostris a vobis intercepti et diriori sunt carcere occlusi, quam si in manus Thurcarum incidissent. Quod factum quantopere decuerit a Dominationibus Vestris, aut vestris committi vestro iudicio relinquimus expendendum, cum sane non solum in nostros subditos manus iniicere non sitis veriti, eius videlicet subditos, quem multis maximisque de causis, praecipue vero propter locum, quem tenemus, vereri et suspicere debetis, sed etiam tum iniicitis, cum per vestros internuntios precibus nobis prope ¹⁾ imponitis. Quare cum vos deceat omnibus rationibus nostrae vel dignitatis, vel in vos benevolentiae ac officiorum non vulgarium habere rationem, vos monemus, posthac desinatis istiusmodi in nos et nostros insolentiis uti, nam ne a praecipuis quidem dominis ex hoc regno iniuriam nobis, aut nostris fieri impune laturi sumus.

Ad cognoscendam autem differentiam eius terrae metamque vigesimum quintum diem Septembris constituimus, qui dies commodior videtur futurus iis, qui revisioni interesse debebunt propter duo[s] iudiciorum terminos, sic autem revisionem eam fieri volumus, ut etiam negotium captivitatis utriusque nunc patratae revideatur et iniuriarum satisfactio praebeatur, a quibus id iure praeberi debere comperietur; ea demum conclusio in omnibus rebus fiat, quae solida et stabilis in perpetuumque sit duratura. Valeant stb. Posonii, die 24. Junii 1549.

Paulus archiepiscopus etc.

¹⁾ Előtte áthúzza : prope.

103.

1549. jun. 24.

Várday Pál a vácsi püspököt, a ki személyesen akarja kérni a püspökségéhez tartozó birtokok kiszabadítását, a király figyelmébe ajánlja és értesíti, hogy általa több köz- és magánügyben tesz jelentést.

Sacratissime Rex stb. Vadit ad Vestram Maiestatem is reverendissimus dominus episcopus Waciensis, ut pro eliberatione honorum ad episcopatum suum pertinentium, quae sine expresso mandato Vestrae Maiestatis dominus generalis ei eliberare non posse respondit, quemadmodum coram latius Maiestas Vestra ex ipso domino episcopo cognoscet. Quamquam autem in consilio continuus et ad alia publica negotia, quae occurrunt, ubique paratus idem dominus episcopus aegre a me hinc dimissus est; cum tamen aliter sibi bona sua dimitti non posse viderentur, quam ut ipse adiret Vestram Maiestatem, dimittendum existimavi, ut confectis mature rebus suis liberiori animo vacare postmodum possit servitiis Vestrae Maiestatis. Maiestas Vestra dignetur clementi responso illum celeriter expedire.

Nactus autem opportunitatem hanc volui et ipse de publicis ¹⁾ privatisque rebus Maiestati Vestrae per eum nonnulla significare. Supplico eidem, dignetur illum in his quoque negotiis benigne audire et mihi clementer respondere. Servet stb. Posonii, die 24. Junii 1549.

Strigoniensis

104.

1549. jun. 24.

Várday Pál jelenti a királynak, hogy bárha a vácsi püspök birtokai ügyében oly határozatot nyert, hogy audientiára mennie felesleges, mégis különböző üzenetekkel küldi és azért kéri a királyt, hogy utasítsa a kamarát, hogy azt a pénzt, a melyet a kamarától fizetése terhére átvett, utiköltségnek számítsák fel, mert már nem magánügyben utazik.

Sacratissime Rex stb. Cum iam in procinctu itineris esset is dominus Waciensis, supervenerunt ei literae ex alua Vestrae Maiestatis, quibus scribitur ad eum negotia, quorum gratia

---

¹⁾ Utána áthúzva: negociis.

ipse ad Vestram Maiestatem hinc solvere proposuerat, iam esse expedita. Cum autem publicis privatisque de causis, quas ex ipso Maiestas Vestra coram intelliget, visa mihi fuerit illius profectio ad Vestram Maiestatem esse necessaria, hortatus sum eum nihilo minus, ut pergat iter suum et mandata, quae a me accepit, apud Vestram Maiestatem exsequatur. Maiestas Vestra dignetur committere literis suis dominis camerariis, ut pecuniam, quam ipsi domino Waciensi in sortem salarii sui ad hoc iter dederant, in rationem viatici sumptus huius itineris illi ascribant, quando pro privatis rebus amplius eum venire minime oportuisset. Servet stb. Posonii, die 24. Junii 1549.

Strigoniensis.

105.

1549. jun. 25.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy Tarnóczy András naszádos kapitány ellen körmendi jobbágysai nem emelhettek panaszt a király előtt, hanem csak a főispán előtt. Körmend ugyanis az ő pénzén vett birtoka és nem királyi város s a szent koronához nem is tartozik.

Sacratissime Rex stb. Misit ad nos egregius Andreas Tharnoczý, capitaneus nazadistarum Vestrae Maiestatis exemplum mandati, quod ad supplicationem colonorum de Kermend Maiestas Vestra ad eum dedit, petiitque a nobis diligenter, ut in commendationem suam scribamus ad Vestram Maiestatem. Continet autem mandatum, ut desinat Tharnoczý colonos de Kermend opprimere et vexare thirannide, nam etsi ipse nunc eos possideat, proprietates tamen eius loci ad Vestram Maiestatem et sacram regni coronam pertineat ac propterea nullomodo laturam esse diutius Vestram Maiestatem, ut pauperes impune opprimantur ab eo. Cum igitur affirmet Tharnoczý praeter publicas constitutiones nihil se adversus ipsos colonos egisse et alioqui libertas nobilium huius regni ea sit, uti Maiestas Vestra novit, ut subditi, vel coloni cuiusquam nobilis contra dominum suum querimoniam deferre indignum praeterque consuetudinem et libertatem nobilitarem esse censeatur, videtur, si quid praeter constitutionem Posoniensem postremo factam per ipsum Tharnoczý cum colonis actum foret, id non aliter, quam secundum eandem constitutionem corrigi et rectificari debere. Quod quidem ad vicecomites et comites eorum comitatum, in quibus aliqua huiusmodi contingunt pertinere, ex articulis conventus praedictis

patet,¹⁾ adeo, ut nulla causa sit, cur Maiestas Vestra ad querelam colonorum dicto Tharnoczŷ succensere debeat, sed tantum committendum videtur domino Nadasdy tanquam comiti eius comitatus, ut si quid praeter praedictam publicam constitutionem a Tharnoczŷ contra colonos admissum fuerit, in eum iuxta eandem constitutionem animadverti curet. Nam quod Maiestas Vestra scribit proprietatem eius oppidi ad se et sacram coronam suam pertinere, nemo est omnium, qui ²⁾ meminerit Kermend unquam pertinuisse ad serenissimos reges, vel ad regni coronam, sed sub diversis dominis vel nostra tempestate eos, velut ceterorum dominorum et nobilium colonos fuisse constat et nunc ab Tharnoczŷ pecunia coemptum esse illud oppidum, proprietatemque esse suam nemo dubitat ac proinde dignus et ipse est, qui libertate nobilitari, uti ceteri fideles Vestrae Maiestatis ex hoc regno, fruatur et gaudeat. Servet stb. Posonii, die 25. Junii 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

106.

1549. jun. 26.

A helytartótanács Serédy Gáspár azon többször megújított kérését, hogy a király adassa ki a Szentgyörgyi és Bazini gróf-család magszakadása folytán nyert birtokán tartott inquisitionnak egy példányát, hogy az alattvalói által elkövetett sérelmeket intézhesse el, pártolólág ajánlja a király figyelmébe.

Sacratissime Rex stb. Narravit nobis magnificus dominus Gaspar Seredy supplicasse se iam aliquoties Vestrae Maiestati, ut posteaquam Maiestati Vestrae placuit superioribus diebus per suos commissarios in bonis quondam comitum de Sancto Georgio et de Božyn, quae nunc ipse dominus Seredy possidet, inquisitionem facere, Maiestas Vestra eius inquisitionis exemplum illi tradi iuberet, ut si quid praeter ordinem praeterque aequitatem commissum esse per suos officiales deprehenderetur, tempestive corrigeretur; hactenus tamen id se a Maiestate Vestra impetrare non potuisse, petiitque a nobis diligentius, ut pro ea re intercedamus apud Vestram Maiestatem. Cum autem honesta haec domini Seredy petitio esse videatur, ut et si qui ex subditis gravius forte, quam par esset, oppressi fuissent, satisfactionem accipiant et dominus Seredy, si quid

¹⁾ 1548. országgy. LXII. t.-cz.

²⁾ Utána áthúzza: condiderit.

huiusmodi se inscio per suos admissum foret, mature ad id possit prospicere, quippe qui subvereri magnopere videatur, ne post mortem suam hoc nomine haeredes opprimantur sui quemadmodum etiam nonnulli sibi conantur persuaderi, Maiestas Vestra dignetur exemplum huiusmodi inquisitionis illi tradi et quod ius postulavit, in ea re tandem executioni mandari. Servet stb. Posonii, die 26. Junii 1549.

Locumtenens et consiliarii etc.

107.

1549. jun. 26.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a Forgách-testvérek a király engedélye folytán visszatérvén, Komjáthi nevű városukból a papokat kiűzték és a Luther- és Zwingli-féle tévelygésnek adták magukat s alattvalóikat azok elfogadására kényszerítették. Kéri a királyt, hogy mivel még nekik nem kegyelmezett meg teljesen, intézkedjék úgy, hogy az igaz vallás visszaállíttassék, mert ha e nyavalya tovább is terjed, lassanként még oktalan állatokat is fognak imádni az országban.

Sacratissime Rex stb. Allatum ad me est certo nuntio nobiles Forgach iuxta Maiestatis Vestrae concessionem domum rediisse ¹⁾ esseque omnes in oppido eorum Komjáthi ibique exclusis omnibus viris ecclesiasticis sublatoque omni veteri ecclesiae divino cultu novis erroribus secundum Lutherum et Zwinglium in his, quae ad religionem spectant, deditos esse et palam etiam subditos eorum et colonos ad eundem ritum adigere, quae res mihi pro eo ac debuit, vehementer displicuit. Voluique ad Vestram Maiestatem ea de re illico perscribere, ut quoniam (ut puto) in negotio ipsorum Forgach nondum quitquam constitutum habet sic ad eam rem mature prospiciat, ut sublatis erroribus haeresibusque vetus et vera religio, verus Dei cultus in partibus illis restituatur, praesertim vero apud nobiles ipsos, nam alioqui verendum est ne ex hac impunitate et licentia latius serpat haec pestis et plures inficiat sensimque etiam bruta prope animalia adorentur in hoc regno, quod ne accadat, Maiestatis Vestrae est solícite providere.²⁾ Servet stb. Posonii, die 26. Junii 1549.

Strigoniensis

¹⁾ V. ö. 91. sz.

²⁾ Az 1548. országgy. X. t.-ozikkelye csakugyan a király kötelességévé teszi; de távollétében a helytartónak is ugyanazon jogot adja.

108.

1549. *jul.* 2.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy hogyan intézkedett egy árva leány gyámsága ügyében.

Sacratissime Rex stb. Cum proximis diebus quidam civis Poseniensis Wolffgangus Pannicida nominatus hic obiisset, venerant ad me cives Thirnavienses nonnulli petentes puellam quandam neptim praedicti Wolffgangi demortui, utroque parente orbatam aviae ipsius, quae Thirnaviae commoratur, restitui, tanquam ei ad quam orphanæ tutela rectius, quam ad alium quemquam pertineret. Ei restitutioni cum terminus competens ad instantiam nonnullorum civium huius civitatis relictæque praedicti quondam Wolffgangi a me praefixus esset, supervenit interim egregius Wolffgangus Kremmer, tanquam tutor orphanæ per praefatum huius avum Wolffgangum demortuum ex testamento constitutus, multisque rationibus egit mecum praesentibus dominis consiliariis certisque iurisperitis penes me ad eam rem convocatis, ut si minus idoneus ipse tutor esset eius orphanæ propterea, quod externus sit, saltem nulla ratione ad manus aviae traderetur, quippe quam mulierem multis nominibus indignam ea tutela esse asseveraret, praesertim vero quod puellam, quam ad undecim annum aetatis illius apud se educarat, nullis ecclesiae sacramentis imbuisset, nullos Christianos ritus edocendos curasset ac ne in templum quidem unquam perduxisset, atque ita communibus omnium suffragiis decretum est: si res ita fuerit comprobata, puellae orphanæ a me absente Vestra Maiestate in persona ipsius, tutorem huic idoneum constitui oportere. Qua de re breviter ad Maiestatem Vestram volui perscribere, ut si forte alterutra pars expostulatum, vel supplicatum accederet ad Vestram Maiestatem ha[n]c nostram sententiam immutandi causa, Maiestas Vestra de negotio edocta sciat, quid respondere et iustam piamque sententiam relinquat in suo statu et autoritate sua consensuque confirmet. Servet eandem etc. Posenii, die 2. Julii 1549.

U. i. Iussi nihilo minus, ut par erat et mos est, diligenter fieri inquisitionem super iis, quae contra mulierem orphanæ aviam allegata sunt, ut quod iustitia postulaverit, tandem mandetur in ea re executioni.

Strigoniensis etc.

109.

1549. *jul.* 4.

A helytartótanács Pálffy Péter azon kérését, hogy mivel a király a Balassa Menyhérttől elfoglalt Csábrág várát magának akarja tartani, testvérének, néhai Pálffy Simon zágrábi püspöknek tett ígérete szerint őt legalább a visszaváltási összeg felével kárpótolja, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Venit ad nos egregius Petrus Paalfy, petiitque diligenter, ut quando sine ullius pecuniae restitutione arcem Chabrag sibi per Melchiorem Balassa restitui oportere in sede Vestrae Maiestatis proximis diebus fuit pronunciatum eiusque vigore sententiae Maiestas Vestra oppugnationem arcis agressa est et tandem in manus accepit, nostras partes interponamus, quo Maiestas Vestra, quae alioquin etiam superioribus annis benigne obtulerat reverendissimo quondam domino Simoni episcopo Zargabiensi, cuius is Paalfy frater fuit, pecuniam ipsam, qua Chabrag tunc redempta fuerat, se reddituram, ipsi Paalfy munificentiam et liberalitatem hac in re aliquam ostenderet, ut cum Maiestas Vestra arcem ipsam pro se retinere proposuerit et is ius suum Maiestati Vestrae libere cedere sit paratus absque fructu vel emolumento aliquo id minime fecisse videatur, cum autem ab aequitate minime aliena haec nobis postulatio visa sit, intelligamusque ex eo in gratiam Vestrae Maiestatis paulo super dimidiam partem decem millium florenorum, qui pro redimenda arce numerandi fuissent, se contentum fore, Maiestati Vestrae hanc eius petitionem perscribendam duximus; poterit ipsa pro sua clementia id hac in re statuere, quod dignitati suae et aequitati maxime convenire intellexerit. Servet stb. Posonii, die 4. Julii 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

110.

1549. *jul.* 5.

A helytartó a Fráter Györggyel tartandó összejövetel és királyi biztosok ügyében a királynak jelentést tesz.

Sacratissime Rex stb. Accepi literas Vestrae Sacratissimae Maiestatis, quibus de commissariis denuo per eam delectis scribit ad tractatus cum fratre Georgio primo die proximi mensis Augusti habendos. His literis acceptis scripsi e vestigio

ad dominum Nadasdy, ut instructionem simul cum scriptura ei annexa, quae ipsi et collegis ad eam legationem superioribus diebus a Vestra Maiestate data fuerat, huc quam primum mittat, ut cum ea iuxta mandatum Vestrae Maiestatis delecti per eam commissarii ad dominum generalem atque inde tandem una omnes ad congressum tractatusque cum fratre proficisci queant. Equidem (ut debeo) omnia Maiestatis Vestrae consilia, omnes deliberationes non possum non magnopere semper probare, exigit tamen singularis fides et perpetua observantia, qua Maiestati Vestrae obstrictus sum, simul etiam huius ratio officii mei, ut in iis, quae ad dignitatem auctoritatemque Vestrae Maiestatis tuendam vel augendam spectant, dicam libere, quod sentio, quod quidem si et hac in re fecero, Maiestas Vestra pro sua summa benignitate mihi clementer ignoscet.

Videtur mihi dominus generalis ad hos tractatus ea gratia plurimum posse conducere, quod si quid secretioris negotii cum fratre Georgio fuerit tractandum vel ipso forte proponetur, habebit Maiestas Vestra, cui tuto illud committi et per quem fideliter tractari possit; verum ad eos tractatus, qui in instructione Vestrae Maiestatis eis praescripti sunt, parum mihi vel ipse, vel hi omnes, quos illi Maiestas Vestra nunc adiunxit, per se ipsi videntur futuri idonei, nam ut maxime omnes fide, integritate et ingenio polleant, certe constat nullam prorsus simul omnes habere earum rerum cognitionem, propter quas eo accedunt, praecipue vero rectificationis limitum et aliarum controversiarum, quae iis solis notae esse possunt, qui in partibus illis superioribus versati sunt ac commorantur. Ac proinde, tametsi dominus Nadasdy aliquibus forte de causis retinendus in his partibus erat, dominus certe Bathory¹⁾ ac Vernerus²⁾ e numero eorum, qui penes dominum generalem eligendi fuerant, non videbantur esse excludendi, qui ambo prae ceteris earum rerum periti sunt, propter quas praecipue congressus haberi debet et quamvis peculiariter negotii aliquid habiturus sit, ibi dominus Bathory, de quo tractari debent, poterat tamen, cum ad eam rem ventum fuisset, ipse secedere atque ita eo absente, quod ad eum pertinuisset, discuti ac deliberari. Maiestas Vestra Sacratissima (ut superius dixi) hoc, quod ab sincero et fideli animo proficiscitur, dignetur a me clementer accipere. Quam Deus altissimus stb. Posonii, die 5. Julii 1549.

Strigoniensis etc.

¹⁾ András.

²⁾ György.

111.

1549. *jul.* 23.

Várdai Pál kifejté, hogy szakolczai tizedet joga van annak adni,
a ki többet ad és hamarabb fizet érte.

Sacratissime Rex stb. Accepi iterum literas a Vestra Maiestate in negotio decimae de Zakolcza ad instantiam dominorum de Syrothina ad me datas; fateor me aliquot annis praeteritis ad multas preces ipsorum dominorum secundum conventionem, quam mecum fecerant ipsi, in triennium me decimam illam quotannis eis tradidisse pro trecentis florenis, quos ipsi ad futurum semper annum in festo divi Galli mihi persolvere ex conventione praedicta soliti fuerunt, sed consuetudo haec et usus aliquot annorum hac in re observatus non potest mihi prohibere, quin (si possim) pretium decimae adaugeam emptore praesertim invento, qui aliquot menses ante tempus, uti ipsi consueverant, mihi pecuniam numeret, nec merito expostulant alteri venditam decimam, cum ipsis a me ante alios omnes statuto inter nos tempore, aut multo ante proposita ipsa decima fuerit venalis, quam cum emere recusasset dominus Carolus, ei tradita est, qui pecuniam deposuit. Licet autem iuxta publicas constitutiones ipsis dominis decimam sibi redimere eadem pecunia, quam Bakjth prior emptor numeravit, deposita, neque cuiquam fit iniuria ubivis, quis rerum ac proventuum suorum pretium, quo plus potest, studet augere et sibi lucrum quaerit, imposterum vero dabitur a me opera, ut iidem domini ne tunc quoque merito de me possint Maiestati Vestrae expostulare, neque enim ullis astringor legibus decimas meas locare, si ¹⁾ mihi eas in specie colligere velim. Servet stb. Posonii, die 23. Julii 1549.

Strigoniensis.

---

¹⁾ Utána áthúzva: meas.

112.

1549. jul. 23.

A helytartó értesíti a királyt, hogy a budai pasa mit felelt követ-ségükre, és vádjait kellő értékre szállítva le jelentést tesz az Allya kihallgatásának elhalasztásáról, a többi vádolt kapitányok: Magyar Bálint és Dersffy Farkas ellen tervelt fegyveres eljárásról és hogy Murány várának elfoglalása ügyében, a melyben a török pasa a fegyverszünet megsértését látta, bővebben fog írni.

Sacratissime Rex stb. Cognoscet Maiestas Vestra ex hoc egregio Andrea Tharnoczŷ, cuiusmodi responsum dederit passa Budensis ad legonatiem Vestrae Maiestatis et quos insuper sermones tum ipse passa, tum scriba imperatoris Thurcarum secum habuerit. Solent Thurcae plerumque querimonias suas augere, quemadmodum et nunc passa fecit, quippe qui ex Dreghel quoque et Saagh isultus contra Thurcas fieri conquestus est, cum satis constet et ipse affirmare possim equites meos ultra quam ducentos, quos in novo castello Saagh et Dreghel magnis meis sumptibus teneo, repulisse quidem saepius, sed nunquam vim Thurcis intulisse ¹⁾ ac nisi illi obstitissent, passim Thurcas per omnem eam regionem pro libito grassari potuisset. Nuper quoque quid acciderit in quodam oppido meo, poterit Maiestas Vestra ex hoc ipso domino Tharnoczŷ cognoscere. Ab aliis vero, de quibus passa conqueritur, praesertim Matthia Allya, Valentino Maghyar et Wolffango Dersffy crediderim facile, uti aliqui constans est fama, multa latrocinia exerceri et praedas fieri sub ditione Thurcica, quorum licentiam coërcere operae pretium foret, uti Maiestas Vestra iam pridem constituit. Matthiae Allya salvum conductum, quem proximis diebus a me diligenter petebat, nondum nisi secundum mandatum Vestrae Maiestatis propter absentiam domini Nadasdy, qui in Sclavoniam ad arcem suam Sthanŷsnyak profectus est, videtur enim ipse dominus Nadasdy actioni huic, quae erit cum ipso Allya, si venerit ad se expurgandum, habito salvo conductu, uti offert, interesse debere, quemadmodum et ipse optavit. Ubi igitur redierit, dabo operam, ut ad tractatus veniatur cum ipso Allya, qui si, ut ablata restituat et imposterum obediens sit, adduci non poterit, in eum, pariter et in illos duos, quorum omnium maxime insignis praedo est Dersffy, ut omnes affirmant, vi atque armis procedendum erit.

¹⁾ Sor fölé írva. Alatta áthúzva: impulisse.

In negotio arcis Muran, de quo passa locutus est, quid nuntius responderit, Maiestas Vestra inter alia cognoscet. Quamvis autem apposite satis et pro re dederit nuntius responsum; statui tamen quam primum copiosius per literas edocere ipsum passam arcem illam sub ditione esse Vestrae Maiestatis, neque filio Joannis regis aut Thurcarum principi fieri a Vestra Maiestate iniuriam in illius oppugnatione, quippe quae per Joannem regem sub certis conditionibus fuerat obpignorata Jacobo Thornally, cuius defuncti filius fidelis et servitor est Vestrae Maiestatis, quique indigne et praeter omnem aequitatem exclusus ex illa est per hunc servitorem suum, qui alioquin in omnes latrocinia sua exercuit, ut sic clarius intelligat ipse passa ad cuiusvis instantiam non oportere eum impedire conatus Vestrae Maiestatis in ea oppugnatione. Cetera Tharnoczý coram. Servet stb. Posonii, die 23. Julii 1549.

Strigoniensis.

113.

1549. jul. 23.

A helytartótanács a királyt újból informálja Körmend város jogáról és a körmendi jobbágyság panaszában lehetséges törvényes eljárásról.

Sacratissime Rex stb. In negotio colonorum oppidi Kermend querimoniarumque, quas ad Vestram Maiestatem detulerant contra egregium Andream Tharnoczý, capitaneum nazadistarum Vestrae Maiestatis, tametsi nuper cum reliquis consiliariis, qui tum nobiscum in consilio aderant, copiose ad Vestram Maiestatem scripsimus,¹⁾ cum tamen ipse Tharnoczý ad Vestram Maiestatem proficiscatur, libuit ea de re pauca repetere, ut Vestra Maiestas melius edocta facilius, quod factu optimum fuerit, decernat.

Primum autem quod ad ius coronae, quod Maiestas Vestra scripserat esse in oppido praedicto, constat id quidem omnium dominorum et nobilium bona antiquitus ab regia collatione ac proinde a regia corona pendere, sed oppidum ipsum memoria hominum liberum semper nunc unius, nunc alterius, prout pretio, vel contractu aliquo contigit, in protestate dominorum ac nobilium fuisse, quemadmodum alia huiusmodi oppida, vel pagi ab dominis ac nobilibus possidentur, neque quisquam est, qui meminerit privatum ius ullum fuisse fisco aut coronae in oppidum ipsum.

¹⁾ L. 105. sz.

Quod vero ad oppressiones attinet, de quibus coloni conquesti sunt, paucos, tantummodo nonnullos esse audimus, qui etiam insciis reliquis querelas istas deferre soleant ad Vestram Maiestatem, idque ex intestino quodam odio potius, quam ulla certa raitone; quod si quid omnino Maiestas Vestra existimat inique contra illos agi per Tharnoczy vel actum esse, tametsi hoc totum negotium ad comitem illius comitatus spectat secundum publicas constitutiones, poterit tamen Maiestas Vestra vel Paulo Isthwanyff, qui in illis locis habitat, vel cui maluerit negotium hoc committere, ut si quid minus iuste factum esse comperietur, corrigatur. Servet stb. Posonii, die 23. Julii. 1549.

Strigoniensis.

114.¹⁾

1549. jul. 24.

A helytartótanács értesíti a budai pasát, hogy Murány ostroma nem sérti a fegyverszünetet, de a jobbágyoknak a török által való sanyargatása elnépteleníti az országot.

[Ad Kazzon passam.]

Illustris et magnifice domine stb. Inter cetera, quae rediens a Magnificentia Vestra egregius Andreas Tharnoczý, nazadistarum regiae Maiestatis capitaneus nobiscum ex commissione, quam habuerat a regia Maiestate, contulit, narravit nobis, quod Magnificentia Vestra inter alios sermones secum habitos dixisset se mirari, cur Maiestas regia arcem Mwan obsiendam curaret, cum sciret eam esse filii Joannis regis et sub ditione potentissimi Thurcarum imperatoris. Qua de re etsi nonnulla a semet ipso idem Tharnoczý Magnificentiae Vestrae respondit, volumus nos quoque tamen a nobis ipsis Magnificentiam Vestram literis nostris clarius edocere, ut cognita rei veritate nihil praeter foedus a regia Maiestate fieri intelligat.

Arcem Muran serenissimus quondam Joannes rex egregio quondam ²⁾ Jacobo Thornally inscripserat magna summa pecuniae, sed ea lege, ut non restitutione solum pecuniae, verum etiam aliis nonnullis bonis et arce ab ipso et filiis haeredibusque ipsius ac non aliter posset eam arcem redimere. Successit mortuo Jacobo Thornally filius Joannes Thornally fidelis

¹⁾ Czíme hiányzik; a török császár budai helytartójának, Kászon pasának szól.

²⁾ Utána áthúzza: Jako.

servitor et subditus regiae Maiestatis, qui cum arcem ipsam cum pertinentiis ad se iure spectantibus a Matthia Baso, quem pater praefectum ipsius arcis usque ad ipsius filii aetatem adultam constituerat, recipere vellet, frustra id conatus est, nam praeter fidem suam praeterque omnem rationem et aequitatem dictus Baso dominum suum ex arce et bonis suis a patre relictis exclusit, neque id solum, verum etiam in omnes fideles et subditos regiae Maiestatis manifesti praedonis in morem latrocinia et neces patrare viasque publicas obsidere, spoliare et rapere per hos annos nusquam ommisit, usque adeo, ut coacta sit Maiestas regia, cum aliter fieri non posset, arcem obsidione cingere et eiecto inde auxilio Dei publico praedone arx ei, cui inscripta fuit per Joannem regem, tradatur per eumque possideatur, donec conditiones illae a filio Joannis regis pro eius arcis redemptione praestentur, quibus (ut supradictum est) arx fuit inscripta. Quo quidem facto Maiestas regia nequaquam tunc prohibitura est, quin ipse Joannis regis filius ius suum, quod habet in praedicta arce consequatur. Illud quoque Magnificentiam Vestram latere non debet, quod arx Mwrán in ea parte regni sita est, quae hactenus sub ditione regiae Maiestatis neque unquam sub potentissimo imperatore fuit, adeo, ut omnibus his de causis optimo iure praeterque iniuriam potentissimi imperatoris vel filii Joannis regis praeterque indutiarum violationem oppugnare Maiestas regia eam arcem et eiecto inde manifesto praedone ac nemini obediente filio Jacobi Thornally, ad quem ex inscriptione arx ipsa pertinet, recuperare atque eliberare omnium iudicio possit, quemadmodum et ipsa Magnificentia Vestra ex supradictis facile iudicabit.

Ceterum et antea et nuper Magnificentia Vestra per Bernardum Korossy aequum et optatum nobis ¹⁾ responsum ac fere secundum tenorem indutiarum dedit in negotio possidendi colonos ab utraque parte sub indutiis, de domino item welybego sangiaco Strigoniensi nulla gravis querela post responsum Magnificentiae Vestrae ad nos allata ²⁾ hactenus ³⁾ est; nos autem colonis nostris in omnes partes serio mandavimus non solum ut ea, quae ipsis ⁴⁾ ascripta sunt praestanda in libro imperatoris potestatis, sed ut omnem eum censum et servitia, quae tempore initarum induciarum praestabant, nunc quoque usque ad exitum indutiarum praestent et ipsimet offerant. Omnino enim volumus omni nostro conatu efficere, ut quicquid in

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Elótte áthúzva: hactenus.

³⁾ Betoldás.

⁴⁾ Utána áthúzva: inscriptis.

literis potentissimi imperatoris et regiae Maiestatis super indutiis utrinque confectis continetur, per nostros observetur, sperantes Magnificentiam Vestram vicissim (uti obtulit) itidem facturam esse.

Verum nescimus, qua ratione ductus Kazzonbeg praefectus Waciensis et Newgradiensis miseros colonos nihil minus, quam ante gravibus et insolitis oneribus premit et vexat adeo, ut his diebus duae possessiones nostrae, quae hactenus et nobis et militibus potentissimi imperatoris non parvo usui fuerunt, desolatae maiori ex parte remanserint futurumque sit, ut plures quoque brevi desolentur ex illius crudeli admodum et severa oppressione, non enim contentus solutione illa gravi et onerosa, quam super illos anno superiori fecit, quam Magnificentia Vestra ex hac inclusa scheda cognoscet. Cum tamen prior officialis longe minus ab eis exegerit, neque plus, quam quod nobis et nostris officialibus praestari soliti sunt, nunc rursus ad hunc annum has solutiones eisdem imposuit, quas Magnificentia Vestra similiter ex eadem scheda cognoscet, quas nullo modo praestare valentes migrare inde coacti sunt. Cum igitur ad Magnificentiae Vestrae officium imprimis spectet ad ista providere, ne sensim terra circumquaque in damnum tam potentissimi imperatoris quam regiae Maiestatis vastata et inulta remaneat; Magnificentiam Vestram rogamus, praesentaneum opportunumque remedium ad ista perquirat et adhibeat, quo pauperes in suis sedibus morari et utrique parti, uti hactenus, utilitati emolumentoque esse possint. Nos etenim tum ipsos, tum alios nostros cogemus ad ea omnia praestanda, quae praestabant tempore indutiarum.

Quod vero Magnificentia Vestra cum Tharnoczŷ conquesta est inter alios de nostris quoque servitoribus in Dreghel et Saagh existentibus, sciat pro certo Magnificentia Vestra non solum nostro scitu nihil a nostris contra indutias esse attentatum, verum nos sub gravissima poena prohibuisse, ne quid huiusmodi aggredi audeant. Quare si quid per eos admissum esse comperimus, curabimus ita eos, qui fecerint, puniri, ut ceteris exemplo sint; forte tamen nostri aggredientes Thurcas aliquando repulerunt et ne inter colonos grassarentur praedaeve facerent, prohibuerunt atque hinc orta est querela, sed omnino nostros in pace victuros Magnificentia Vestra certe sciat, et quod nuper in ¹⁾ Orozffalw patratum est a Dregeliensibus, iussimus diligenter inquiri, ut author facinoris puniatur, si sine iusta causa factum esse comperiretur, prohibui-

---

¹⁾ Utána áthúzva: Oroz.

musque, ne imposterum dicti nostri de Dreghel grassentur in ditione potentissimi imperatoris omnino, namque indutias omni ex parte observari volumus, uti saepe Magnificentia Vestrae ¹⁾ significavimus. Quae valeat feliciter. Posonii, die 24. Julii 1549.

Paulus etc.

115.

1549. jul. 29.

A helytartótanács a törökországi követ küldöttét és Tharnóczy Andrást küldi a királyhoz és értesíti, hogy a török Léva mellett négy falut elfoglalt.

Sacratissime Rex stb. Cognoscit (ut puto) Maiestas Vestra sacratissima ex scriptis egregii Andreae Tharnoczy, quae per postam ad Vestram Maiestatem misit, cuiusmodi responsum tulerit nuper ad legationem Vestrae Maiestatis a passa Bwdensi. Cum igitur idem Tharnoczy Vienna huc ab inceptoque itinere suo heri rediisset, appulisset etiam eodem tempore nuntius ab oratore Vestrae Maiestatis, qui in Thurcia est, visum est omnibus de causis, ut ipse Tharnoczy cum eodem nuntio ad Vestram Maiestatem proficiscatur, ut coram facilius his de rebus tractare et decernere possit, ubi ex utroque rerum statu coram intellexerit.

Cognoscet autem Maiestas Vestra ex eodem Tharnoczy, quod post reditum suum ex legatione Thurcae de Strigonio quattuor villas prope Lewa, ex quibus etiam una ad ipsam arcem pertinet, invaserint verterintque in praedam et colonos partim abduxerint captivos, partim trucidarint. Quare est, quod Maiestas Vestra ad ista tempestive provideat et in Lewa aliquem equitum numerum ali iubeat continue; praetextu enim variarum querelarum nusquam desinent Thurcae, quaecumque possunt admittere. Mitto autem ad Vestram Maiestatem literas, quas passa proxime ad me dedit post discessum Tharnoczy. Servet stb. Posonii, die 29. Julii 1549.

Strigoniensis etc.

---

¹⁾ Utána áthúzva: significo.

116.

1549. aug. 1.

Várday Pál jelenti a királynak, hogy Salm Miklós főparancsnok Seged Györgyöt a nemesi szabadság és az ő, mint helytartó méltóságának megsértésével, az ő és kormánytanácsosok tudta nélkül a pozsonyi bíróval elfogatta.

Sacratissime Rex stb. Venit ad me heri iudex huius civitatis Posoniensis referens se ad mandatum domini capitanei generalis superiori vespere captivasse Georgium Seghed et simul mihi litteras reddens domini generalis, quibus ad me scribit, ne cum iudex ipse dictum Seghed captivare voluerit, me illi opponam. Miratus sum vehementer negotium hoc ista esse gestum ratione a domino capitaneo generali, neque possum non dolere, quod me Posonii existente locumque tenente Vestrae Maiestatis ex eiusdem benignitate non solum a Vestra Maiestate huiusmodi consiliorum particeps non efficiar, verum etiam ab domino generali Posoniensi iudici posthabear, neque vel mihi, vel dominis consiliariis tum regiminis, tum camerae Maiestatis Vestrae parum curae incessit, quod nobis omnibus praesentibus et tamen insciis iudex manus audeat iniicere in quenquam nobilem, aut etiam quemvis alium extra potestatem suam constitutum, omninoque varia exhinc videmur imposteorum indigna posse exspectare. Cumque captivitas haec acciderit hoc maxime tempore, quo ad iudicia huius termini Beati Jacobi magna hominum frequentia huc convenit, iamque palam vociferantur nonnulli sub salvo conductu, qui omnibus communis est sub hac celebratione iudiciorum, indignum esse regni nobilem indicta causa detineri, praesertim quod is ob eam causam venisse huc asseritur, ut constituto procuratore causarum suarum, quas habet in his iudiciis, recta proficisceretur ad Vestram Maiestatem, ad quam etiam multo ante iturum se affirmabat, tantumque exspectare, ut suarum rationum in camera finis esset. Vereor, ne hac de re maior querimonia deferatur ad Vestram Maiestatem.

Haec ego in praesentia propterea volui ad Vestram Maiestatem scribere, ut rem gestam intelligeret et sciret non parum me meaeque existimationi Vestraeque Maiestatis auctoritati hac in re detractum esse existimarem, quippe qui ex clementia sua hoc loco et magistratu positus huiusmodi de re ulla nequam celandus esse videar et ea sim fide in Vestram Maiestatem, ut ubi Maiestas Vestra iusserit, non hunc solum, vel illi similem, sed vel sanguine mihi iunctum et carcere et alia animad-

versione fuerim pro libito Vestrae Maiestatis puniendum curaturus, necque cuiquam fide et obedientia erga Vestram Maiestatem concedam indignusque sim, quo praesente iudex huius civitatis ad cuiusvis mandatum manus audeat iniicere in nobilem huius regni. Servet stb. Posonii, die primo Augusti 1549. Strigoniensis etc.

117.

1549. aug. 5.

Várday Pál értesíti Salm Miklóst, hogy Seged György elfogatása mennyire sérti az ország törvényeit, a király és helytartó tekintélyét.

Ad dominum generalem.

Spectabilis et magnifice domine stb. Gavisus sumus magnopere his diebus felici prosperoque rerum successu, quem Magnificentia Vestra ab initio expeditionis istius suae hoc anno consecuta est, et ut imposterum quoque eadem secunda fortuna ceptis Magnificentiae Vestrae faveat ad commodum auctoritatemque regiae Maiestatis amplificandam nomenque et gloriam Magnificentiae Vestrae comprandam et augendam Deum optimum maximum ex animo assidue precamur.

Ceterum nuper iudex huius civitatis Posoniensis Georgium Seghed quodam vesperi absque nostro nostrorumque omnium scitu in carcerem coniecit et postridie mane Magnificentiae Vestrae literas nobis reddidit, quibus ne nos conatibus illius opponamus a nobis petit, dum ipsum Seghed idem iudex captivaret. Mirati sumus magnopere iudicem non ante captivationem illius Magnificentiae Vestrae literas nobis reddidisse, neque id iussu Magnificentiae Vestrae accidisse arbitramur, quandoquidem vel id saltem voluisse Magnificentiam Vestram plane confidimus, ne inconsultis et insciis nobis haec captivitas accideret. Quod si participes vel a Magnificentia Vestra, vel ab iudice huius rei facti essemus, prout sane omnibus de causis decuisset, forte meliori modo atque opportuniori tempore negotium hoc pro voto regiae Maiestatis successisset, neque sub termino iudiciorum, cum sane cum omnibus dominis et nobilibus liber est salvus conductus, captivatio haec cum magna omnium perturbatione nec mediocri animorum alienatione accidisset, si quidem vel in ipsis suis aedibus Sopronii idem Seghed captivari multo ante et quo sua Maiestas voluisset, adduci potuisset, si nobiscum ea res fuisset communicata ac tametsi iure optimo nonnihil dignitati existimationique nostrae

in hoc detractum esse possumus colligere estque quod iniquiori animo feramus, Magnificentiam Vestram praesentibus hic nobis et hoc loco positus iudici civitatis rem talem committere, quod vix credimus de voluntate regiae Maiestatis factum esse, fecimus tamen, ut quibus licuit rationibus tumultum nobilium huc congregatorum seditionemque iam ob hanc causam concitatum solícite sedare curaremus, adeo, ut nihil novi inchoatum sit, licet praegrave indignumque esse omnes vociferentur sub salvo conductu iudiciorum quemquam nobilem indicta causa conici in carcerem. Quid autem in posterum hinc secuturum sit, ignoramus? Haec ad Magnificentiam Vestram ob id tantummodo perscribenda duximus, ut longe alia ratione, quam gesta sit, rem hanc pro dignitate auctoritateque regiae Maiestatis geri oportuisse intelligat. Valeat stb. Posonii, die 5. Augusti 1549.

Strigoniensis.

118.

1549. aug. 7.

A helytartótanács értesíti Morvaország kapitányát, hogy Serédy Gáspár (?) bizonyos pörös ügyben kész felelni, de csak magyar bíróság előtt, mert Magyarországon történt a panaszos ügy.

Ad capitaneum marchionatus Moraviae etc.

Generose et magnifice domine stb. Respondemus tardius, quam volebamus ad literas Magnificentiae Vestrae, quod inconsulto domino Seredy,¹⁾ ad quem negotium id spectat, de quo Magnificentia Vestra scripsit, respondere quicquam integrum non fuit, miseramus autem ad ipsum dominum Seredy literas ipsas Magnificentiae Vestrae et hortati eum sumus, curaret ita in hoc negotio statuere, ut sine tumultu res haec aliquo complanaretur, qui quemadmodum antea, nunc quoque respondit se iuri stare pro se et pro officiali suo, a quo vina illa ablata esse dicuntur, paratum esse, neque aliter, quam secundum iura huius regni, in quo negotium gestum est, velle in hac causa cuiquam respondere, neque enim aliter se obligatum esse. Cum igitur constet arestum, de quo Magnificentia Vestra conqueritur, intra limites Hungariae accidissee, deceatque in Hungaria ea de re ius fieri. Si quidem omnes domini et nobiles affirmant, quod si quando negotium eis aliquid intra limites Moraviae contingit, coguntur ius super eo negotio in

¹⁾ Gáspár.

Moravia et a Magnificentia Vestra expectare multique ex eis inceptas iam pridem causas nondum complanatas esse querantur, videtur nobis aequitatem et rationem omnem exigere, ut quicquid hac in re isti domini habent contra dominum Sereďy, iure mediante requirant iuxta leges et consuetudinem huius regni. Quod si fecerint, sentient iuris administrationem ipsis minime defuturam. Aliter autem, ut consentiat dominus Sereďy, a nobis cogi non potest. Et quod ad arestum attinet, quod Magnificentia Vestra ob hanc causam factum iri scribit, cogitare Eadem potest ad bonam amicitiam et vicinitatem conservandam non posse id non maxime esse contrarium, si fiat; vicissim etenim abhinc quoque arestum fieri necesse esset atque ita omnis plane consociatio et bona vicinitas dissiparetur, quod ne accidat, summa ope Magnificentiae Vestrae imprimis est evitandum. Valeat stb. Posonii, die 7. Augusti 1549.

Locumtenens etc.

119.

1549. aug. 9.

A helytartótanács értesíti Salm Miklós főparancsnokot, hogy Ödönffy László, a ki Zemplén vármegyében egyedüli hive Izabelának, mennyi kihágást követett el és újabban is elfogatva megverette a leleszi convent hozzáküldött testimoniumát; mindezekért megbüntetését sürgeti.

Ad generalem.¹⁾

Spectabilis et magnifice domine stb. Arbitramur palam esse Magnificentiae Vestrae in comitatu Zempliniensi unicum esse Ladislaum Edenffy, qui iam inde ab initio authoritati regiae Maiestatis resistere seseque opponere palamque se²⁾ inobedientem suae Maiestati profiteri ac tum publica subsidia in eo comitatu rapere, tum diversas iniurias et damna fidelibus suae Maiestatis inferre non dubitarit, non secus atque alter Baso.³⁾ Is nuper testimonium conventus de Lelez, dum ad executionem quandam iudiciariam contra eum faciendam cum homine regio ivisset, comprehendens in arcem suam Naghmýhal, quam habet, non longe a Saros et Eperýes pertractum fustibus misere ad necem paene caedi iussit, quod quidem facinus,

¹⁾ Salm Miklós főparancsnok.

²⁾ Utána áthúzza: opponere.

³⁾ Mátyás.

etiamsi alia non essent, severa animadversione vindicandum esse Magnificentia Vestra non ignorat. Cum autem alioquin, ut supra diximus, is Edenffy praetextu familiaritatis reginae viduae vel fratris Georgii, quaecunque animo suo collibita fuerunt, hactenus impune patravit, extirpandusque omnino videatur e dititione regiae Maiestatis ad terrorem aliorum et ne latius ea pestis cum multorum damno possit serpere; Magnificentiam Vestram voluimus de re tota tempestive edocere, ut ipsam mature pro sui officii ratione huic malo occurrere possit pro quiete et tranquillitate earum partium, nam et praepositus de Lelez hoc facinore perpetrato affirmat neminem ex suis ausurum amplius ad ullam exire executionem, donec meritam is poenam passus non fuerit atque ita interim ¹⁾ compluri bus dominis et nobilibus non mediocris rerum et causarum suarum iactura consequitur. Valere stb. Posonii, die 9. Augusti 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

120.

1549. aug. 10.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy Ödönffy Lászlót, mint hűtlen alattvalót és nyilvános rablót, minél hamarább büntettesse meg.

Sacratissime Rex stb. Constare potest Vestrae Sacratissimae Maiestati, quod inter comitatus partium superiorum huius regni comitatus Zempleniensis multos iam annos fidelitatem obedientiamque Vestrae Maiestati summam semper ostendit tum subsidiis et offerendis et praestandis, tum vero ad publicos conventus iudiciorumque celebrationem secundum Vestrae Maiestatis mandata et constitutionem regnicolarum veniendo. Unus in eo comitatu nobilis Ladislaus Edenffy nomine iam inde ab initio auctoritatem Vestrae Maiestatis nihili pendere ausus est, ac quamvis ceteri ex eadem familia Naghmýhal fratres illius fideles se praestiterint Vestrae Maiestati, ipse tamen hactenus perstitit in sua pertinacia et ex arce illa, quam in praedicto comitatu communem cum fratribus habet et ex qua ceteros fratres iam pridem violenter exclusos tenet, subsidia publica in eo comitatu Vestrae Maiestati oblata ²⁾ rapere et non secus, atque alter Baso fidelibus Vestrae Maiestatis iniurias

¹⁾ Utána áthúzza : compl.

²⁾ Utána áthúzza : rop.

et damna per haec tempora inferre non dubitavit et haec sub nomine servitoris reginae viduae hactenus impune visus est posse patrare. Nuper autem cum ad instantiam reliquorum fatrum testimonium conventus de Lelez una cum homine regio de more ad faciendam executionem quandam contra eum cum literis sententiae ivisset, ipsum testimonium conventus comprehendit et in arcem suam praedictam adduci ibique misere fustibus caedi iussit ad necem fere usque in contemptum auctoritatis dignitatisque Vestrae Maiestatis ac legum suarum. Cum igitur secundum publicas constitutiones raptores publicorum subsidiorum et libertatis nobilium violatores legumque et constitutionem ipsarum publicarum contemptores ac iidem turbatores publicae quietis vi aperta per Vestram Maiestatem castigari debeant, cuiuscunque servitio addicti sint, dummodo sub ditione Vestrae Maiestatis ista mala exerceant; constetque etiam extra regnum existentes tales omnes posse in personis ipsorum puniri, neque ferenda amplius tanta licentia esse videatur; dignetur Eadem mandare domino capitaneo generali, ut in hunc tanquam manifestum inoboedientem et publicum praedonem legumque contemptorem sine diuturniori mora animadverti et hunc ad exemplum aliorum puniri curet. Sita est arx praedicta ipsius Edenffy non procul ab arce Saros et Eperyes civitatibus Vestrae Maiestatis liberis. Sic autem conventus ille de Lelez hoc facinore perterritus est, ut priusquam vindictam eius rei sentiat, affirmet praepositus eius loci neminem ex suis ad executionem ullam audere exire, adeo, ut literae omnes ex iudiciaria sede Vestrae Maiestatis illi conventui inscriptae, quae quidem plurimae et maximi momenti sunt, inexecutae omnes remaneant, necesse est cum summo detrimento omnium dominorum et nobilium earum partium, nisi tempestive ad id a Vestra Maiestate prospiciatur. Servet stb. Posonii, die 10. Augusti 1549.

Locumtenens et consilarii.

121.

1549. aug. 6.

A helytartótanács értesítvén a királyt, hogy mily zavargást okoz a Seged György törvénytelen elfogatása, ajánlja, hogy több előkelő nemes kezességére bocsáttassa szabadon.

Sacratissime Rex stb. De captivitate Georgii Seghed ex literis domini locumtenentis arbitramur Maiestatem Vestram iam factam esse certiore. Venerunt ad nos iam aliquoties non

sine aliquo tumultu nobiles huc ad praesentem iudiciorum celebrationem congregati, graviterque conquesti sunt praeter libertatem nobilium huius regni hunc regni nobilem sub salvo conductu generali, qui iudiciorum tempore omnibus est communis, esse indicta causa detentum, cum tamen is non solum suspectus alicuius criminis enormis esse non possit, verum etiam ob id venerit nunc Posonium, ut constitutis procuratoribus rerum suarum in his iudiciis recta proficisceretur ad Vestram Maiestatem. Horum clamores nos pro tuenda auctoritate dignitateque Vestrae Maiestatis, quoad eius fieri potuit, sedere et ipsis nobilibus persuadere conati sumus, cum Maiestas Vestra nihil ea de re cum domino locumtenente aut nobiscum communicarit, praeter scitum Maiestatis Vestrae captivationem eam accidisse. In quo tamen parum proferimus, cum ex iudice Posoniensi intelligant, non aliter, quam ex mandato expresso Vestrae Maiestatis id totum factum esse, et quamvis optimo iure aegre ferre posse videbamus nobis omnibus inconsultis ac plane totius rei ignaris hoc negotium contigisse, longeque aliter pro dignitate auctoritateque Vestrae Maiestatis res ista geri posse videbatur, fuissetque gesta, si nobiscum hoc consilium communicatum fuisset; effecimus id tamen, ut multitudini persuaderemus Maiestati Vestrae in mente non fuisse, ut tali tempore et sub iudiciis hic quisquam detineretur, debereque eos pro Seghed liberatione supplicare Vestrae Maiestati. Sic igitur adducti sunt, fideiussores pro eo hos constituent, quos praesentibus inclusa scheda Maiestas Vestra cognoscet; ita sane ut quandocunque et ubicunque Maiestas Vestra iusserit ipsum Seghed ad iudicium sistere, se offerant et promittant. Videtur igitur nobis satis sufficiens futura haec cautio, posseque Maiestatem Vestram sub hac fideiussione in illius liberationem consentire et diem statuere ac locum, ad quem pro cognoscenda eius causa ipsum sisti velit. Servet stb. Posonii, die 6. Augusti 1549.¹⁾

Locumtenens consilarii etc.

---

¹⁾ L. ennek eredményét 128. sz. alatt.

122.

1549. aug. 18.

A helytartótanács értesíti Salm Miklóst, hogy Lossonczy István kiegészített Nógrád vármegyével és kész Balassa Zsigmond szolgáltnak is elégtételt adni, kéri azért, hogy birtokait ne foglalja el.

Ad capitaneum generalem.

Spectabilis et magnifice domine stb. Venerat huc dominus Stephanus Lossonczý egitque causam suam cum nobilibus comitatus Newgradiensis,¹⁾ cum quibus iam, ut speramus, post diversos tractatus ita convenit, ut negotium hoc in reliquum tempus sopitum fore arbitremur. Narravit autem nobis, quod Magnificentia Vestra bona sua in istis partibus occupare proposuisset et ad manus domini Sigismundi Balassa tradere propter eam transactionem, quae anno abhinc tertio per dominum Bathorý inter se atque ipsum dominum Sigismundum super damnis ultro citroque illatis facta, sed per ipsum dominum Lossonczý refusione damnorum huiusmodi minime fuerit observata, atque cum hactenus sua causa non acciderit, quo minus transactio huiusmodi ad exitum non potuerit perducí, nunc quoque ad refusionem huiusmodi damnorum paratum se esse, quemadmodum per magistrum prothonotarium ex deliberatione praefati domini Bathorý fuerat eo tempore limitatum, dummodo vicissim dominus Sigismundus Balassa servitoribus et subditis suis secundum eandem transactionem satisfaciat; verum cum in ea limitatione decretum fuisset, ut Matthiae Baso et quibusdam servitoribus et colonis suis inter ceteros idem dominus Lossonczý damna refunderet, nunc divina benignitate fortunaque et industria Magnificentiae Vestrae Matthiae Baso capto videri sibi ab ea refusione, quae illi et suis servitoribus fieri debuerat, liberum et absolutum iam se²⁾ esse decere atque ea de re, quid facto opus esset, a nobis solícite postulabat.

Nobis igitur post discussionem huius totius negotií sic visum est, quae damna Matthiae Baso et servitoribus suis resarcienda fuerant, eorum vel remittendorum, vel exigendorum in potestate esse regiae Maiestatis, quemadmodum et ipse Baso ceterique omnes sui ac proinde ea de re supplicandum esse suae Maiestati adhibendamque cumprimis intercessionem Magni-

¹⁾ V. ö. 50. sz.

²⁾ Betoldás.

ficentiae Vestrae; verum ea, quae miseris colonis resarciri debent debuissentque multo ante sine diuturniori mora etiam capto Baso cum colonis domini Balassa tum Baso et aliorum refundi oportere. Visum est etiam ipsum dominum Lossonczy cum iam, ut supra diximus, cum nobilibus comitatus Newgradiensis convenerit, si semel ipsis nobilibus satisfactionem de damnis illatis iuxta concordiam impenderit, nequaquam teneri eum ad secundam satisfactionem servitoribus iis domini Sigismundi impendendam, qui in numero praedictorum nobilium comitatus fuerint. Cum igitur dominus Lossonczy pro certo offerat atque ita cum magistro protonotario convenerit, ut ad tertium diem fasti Beati Mathaei apostoli proxime futuri ad locum constitutum descendat, ibique quicquid ad satisfactionem huiusmodi colonis impendendam pertinuerit, perficiat, arbitramur Magnificentiam Vestram ab occupatione bonorum ipsius posse interim supersedere. Quae omnia, prout ipse dominus Lossonczy a nobis diligenter postulavit, ad Magnificentiam Vestram volumus perscribere, quam feliciter valere optamus. Posonii, die 18. Augusti 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

123.

1549. aug. 18.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a portától a fegyverszünet óta történt sérelmek megvizsgálására és kiegyenlítésére biztosok érkeznek.

Sacratissime Rex stb. Cum per hos dies Thurcae ex Strigonio et Nograd gravius et severius multo quam ante cepissent miseros colonos tum meos, tum aliorum exactionibus insolitis vexare et opprimere adeoque passim in bonis meis et aliorum fidelium Vestrae Maiestatis ad eas arces, quas ipsi possident, vicinis quidem, sed ad quae exire antea soliti non fuerant, libere milites Thurcae grassarentur caperentque et occiderent, quos vellent, aliaque indigna facinora committerent, visum fuerat nuntium meum ad passam Budensem mittere, eum scilicet, quem superioribus etiam diebus ad eum miseram, egregium Bernardum Korossy, de quo ad Vestram Maiestatem scripseram.

Is hesterno die reversus retulit: sabbato die proximo, cum ipse esset Budae, venisse waywodam Pestienssem, quem ipse passa cum Sigismundo Posghay ad portam imperatoris Thurcarum miserat, waywodamque ipsum referre se cum

Posghay rediisse et cum eo venisse usque ad Nandoralbam, ubi eum reliquerit, ut nunciaret passae, domino suo illius adventum et cum eo simul trium commissariorum, quos princeps Thurcarum pro revisione complanationeque omnium differentiarum, quae sub indutiis utrinque accidissent, ad conveniendum tractandumque cum commissariis Vestrae Maiestatis mittit, qui quidem omnes iam Budam pervenisse debent, quintum enim iam diem waywoda praedictus illos ex Nandoralba praecesserat atque ita hoc nuntio accepto passa ad illorum adventum omnia negotia colonorum reiecit, graviter admodum ferens querimonias contra se suo principi fuisse nunciatas. Cum (ut ipse asserit) hactenus inservire studuerit potius Vestrae Maiestati, quam ut ipse suo principi aliquid unquam conquestus fuerit de iis, quae quotidie fiunt a fidelibus Vestrae Maiestatis contra inducias. His de rebus volui illico ad Vestram Maiestatem perscribere, ut si forte aliunde non intellexisset adventum Posghay cum commissariis Thurcicis, intelligat. Servet stb. Posonii, die 28. Augusti 1549.

Strigoniensis etc.

124.

1549. szept. 3.

Várday Pál kéri Oláh Miklós egri püspököt, hogy az egri kisebb prépostságot engedje át Marcus Antoniusnak, a kinek királyi hatalmánál fogva már egy évvel előbb adományozta, ép így ne tegyen kifogást az ellen, hogy a turóczi prépostságot unokatestvérének adományozza, mert azt részben a saját pénzén váltotta vissza; különben is igéri, hogy ő is neki és övéinek egyházában kívánsága szerint jövedelmező papi állásokat kész adományozni.

[Ad dominum cancellarium.]

Reverendissime domine stb. Inter cetera negotia, de quibus nuper per egregium Joannem Feyerthöy Reverendissimae Dominationi Vestrae nunciaveramus, illud fuerat non postremum, quo minorem praeposituram Agriensem petebamus apud Marcum Anthonium Bentiuolum relinqui, cui a nobis regia auctoritate annum ferme iam fuit collata, cum sane nondum episcopatus Agriensis palam esset in potestate et sub nomine Vestrae Reverendissimae Dominationis. Verum cum de reliquis negotiis idem Feyerthöy ad nos proxime rescriberet, hac de re ne verbum quidem facit; interim autem allatum ad nos est Stephanum Dobo praeposituram ipsam

et eius bona ac proventus occupasse. Quae res incredibilem nobis molestiam attulit, nam cum superiori anno coram hac de praepositura simul et altera praepositura, quae prius erat Marcantonii, sed per translationem illius ad hanc praeposituram minorem eodem tempore eademque regia auctoritate, qua absente Maiestate sua fungimur, Petro Paulino fuerat a nobis collata, cum reverendissima Dominatione Vestra transegerimus, neque quicquam amplius hoc nomine nobis curae accessurum persuasum haberemus, praesertim quod eam nostram in se voluntatem, eam plane observantiam Reverendissima Dominatio Vestra multis argumentis quotidie perspiceret, ut longe maiora ab ea officia iure optimo expectari posse videremur, quam ut legitimae collationi nostrae nobis id obnixae petentibus locum esse sineret in ecclesia sua frustratos nos ista esse spe nostra non potest non esse molestissimum. Ac tametsi proxime per Joannem literatum eadem de re copiose satis Reverendissimae Dominationi Vestrae nunciaverimus, neque in animum nostrum possumus inducere usque adeo parum illi acceptam esse singularem nostram voluntatem, ut omnino palamque sese nostrae velit auctoritati opponere,¹⁾ petimus tamen ob eadem rursum vehementer, ut praeposituram hanc minorem Marci Anthonii esse sinat, cui a nobis legitime collata est, quisque et sacerdos et ea doctrina, iis moribus est praeditus, ut facile in consortium coetumque aliorum in ecclesia reverendissimae Dominationis Vestrae possit admitti, et cum nobis hoc tempore summe est necessarius in urbe, tum reverendissimae Dominationi Vestrae ibidem et ubicunque necessitas postularit non minus, quam alter quisquam potest inservire.

Neque vero est, quod reverendissima Dominatio Vestra impetratam nobis, vel nepoti nostro praeposituram de Thurocz obiciat, quamvis enim officium illud Reverendissimae Dominationis Vestrae in nos collatum nobis gratum fuit, uti omnia esse solent, quae in nos ab Ea proficiscuntur, recordari tamen Eadem potest praeposituram illam a domino Reway 4 millibus florenorum fuisse redemptam, ex quibus quingentos tantummodo Maiestas regia contribuit, reliquos nos partim iam solvimus, partim solvendos promisimus provisorio nostro, qui interim, dum suam pecuniam recipiat, quam numeravit, duo millia videlicet et quingentos florenos praeposituram ipsam cum pertinentiis possidet, neque nos aliud quicquam habemus ex ea, quam quod ad cultum divinum in ecclesia simul et templum claustrumque instaurandum non mediocres hactenus

¹⁾ Utána áthúzza: ut praeposituram hanc minorem Marci Anthonii.

sumptus fecimus facimusque quotidie, uti antea Reverendissima Dominatio Vestra potuit intelligere, alendo autem nepoti nostro in gymnasio quantas impensas faciamus triennium iam, Reverendissima Dominatio Vestra id quoque potest facile existimare. Ac proinde velit Eadem omnibus his de causis id, quod superiori anno nobis obtulerat, collationi nostrae praedictae consentire pro certoque habere, si Reverendissima Dominatio Vestra vel sibi, vel alicui ex suis in ecclesia nostra pingue aliquod et magnorum reddituum sacerdotium cuperet, libenter collaturos fore et absentem tolleraturos, quando omni genere officii probare illi nostram voluntatem nobiscum iam pridem constituimus. Vicissim ut Ipsa benivole et fraterne omnibus in rebus aget nobiscum, ab Eadem etiam atque etiam petimus vehementer. Valere stb. Posonii, die 3. Septembris 1549.

Strigoniensis etc.

125.

1549. szept. 3.

A helytartótanács figyelmezteti a királyt, hogy a morva, stájer és ausztriai határügyek eldöntését majd ugyanazon emberekre bízta és majd ugyanazon időt tűzte ki a tárgyalásra, azért valamelyiknek elhalasztását kéri.

Sacratissime Rex stb. Cum his diebus conferremus inter nos mandata Vestrae Maiestatis de commissariis tum ad differentiam, quae est inter Bakýth ¹⁾ et marsalcum Moraviae, tum vero ad ea negotia revidenda, quae sunt inter subditos huius regni et provinciarum Austriae ac Stiriae expediendis, comperimus eosdem fere commissarios ad utrumque locum fuisse per Maiestatem Vestram nominatos, diem vero revisionibus illis praefixum non multum ab invicem distaret, si quidem ad revisionem differentiarum cum provincialibus vigesimus secundus Septembris, differentiae vero Bakýth cum marsalco vigesimus nonus eiusdem mensis est constitutus, adeo ut nulla ratione tam brevi temporis spatio tot negotia confici et commissarii ab uno loco ad alium sese possint conferre ac proinde visum est Maiestatem Vestram hac de re mature edocere, ut alterutrum ex his negotiis ad longiorem terminum reiiciat. Videtur autem causam illam, quae est inter marsalcum et Bakýth Maiestatem Vestram in aliud tempus posse differre, ut commodius negotiis cum provincialibus possit invigilari. Et quoniam inter quattuor commissarios ad revisionem hanc

¹⁾ Péter.

cum provincialibus delectos dominus Waciensis est nominatus, qui nunc iussu Vestrae Maiestatis cum domino capitaneo generali et aliis commissariis ad tractatus cum fratre Georgio profectus est, neque ad dictum diem videtur posse redire, Maiestas Vestra dignetur loco illius dominum Paulum Bornemýza, vel si forte is aliquam ob causam ire non posset, Andream Choron nominare, et mihi locumtenenti auctoritatem insuper dare, ut loco horum, si quis deesset, alterum possem substituere, ne in numero commissariorum sit defectus, tempestiveque literas huiusmodi Maiestas Vestra perferendas huc curet. Servet stb. Posonii, 3. Septembris 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

126.

1549. szept. 15.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy Lévy János, a Balassa Menyhért mostohafia a nyitrai püspökhöz akart menni, de Salm Miklóstól útlevelet nem nyert, pedig jobb, ha a király hívei, mint ellenségei között nevelkedik.

Sacratissime Rex stb. Allatum ad nos est fratrem Georgium proximis diebus misisse Joannem Leway, privignum Melchioris Balassa cum quodam servitore suo ad dominum capitaneum generalem, ut habito salvo conductu puer ad dominum Nitriensem adduceretur; dominum autem generalem salvum conductum ei dare noluisse, neque permisisse, ut puer superius transiret. Cum igitur nihil sit puer ille commeritus, quam ob rem a ditione Vestrae Maiestatis debeat exulare, si quidem vittricus suus, tanquam tutor olim per Vestram Maiestatem constitutus, bona sua omnia possedit et quae voluit, ex eis bonis facinora pro libito potuit patrare; visum est hac de re ad Maiestatem Vestram scribere. Quamvis enim aliqua forte de causa Maiestas Vestra arcem Lewa cum pertinentiis ipsi puero reddere adhuc per aliquod tempus nollet, videretur tamen nobis multo satius multoque consultius, ut puer sub ditione et in fidelitate Vestrae Maiestatis ubicunque Eadem mallet crescere, quam apud vittricum, vel fratrem Georgium aut alibi in illis partibus, ut cum tempore inter alios et fidelis esse et servire disceret Vestrae Maiestati, cuius tamen summae prudentiae hoc totum negotium, prout reliqua omnia nosque ipsos submittimus.¹⁾ Servet stb. Posonii, die 15. Septembris 1549.

Locumtenens et consilarii.

¹⁾ V. ő. 97. és 100.

127.

1549. szept. 5.

A helytartótanács az egyházi rendtől megvált és megházasodott egykori veszprémi püspök, Kechethy Márton azon kérését, hogy ígérete szerint a király nevezze ki udvarmesternek és utaljon ki valamelyes segélyt számára, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra sacratissima multo ante dominum Martinum Kechethy habuisse animum ducendi uxorem et ab ecclesiastico ordine episcopatuque Wesprimiensi discedendi. Cuius quidem institutum Maiestas Vestra nequaquam improbare visa fuerat, adeo, ut etiam ob memoriam domini quondam Thomae, episcopi Agriensis, avunculi sui propterque ipsius servitia, liberalitatem et munificentiam suam ei etiam in saeculari ordine constituto benigne obtulerit et Wesprimiensem episcopatum domino Paulo Bornemýza contulerit. Cum igitur is iam duxerit uxorem, filiam quondam Anthonii Homonnaý arcemque defuncti soceri habeat in manibus Barko vocatam, uti clarius ex hoc internuntio suo Maiestas Vestra cognoscet, petenti a nobis eidem domino Martino nostram commendationem apud Vestram Maiestatem negare minime potuimus: Maiestas Vestra pro sua clementia dignetur supplicationibus ipsius clementer respondere oblatumque magistratum curiae cum consueto olim salario ei confirmare atque insuper subsidium, quod similiter a Maiestate Vestra sibi antea, si ad hunc ordinem rediret, oblatum esse affirmat, ei assignare et locum certum ostendere, unde id possit accipere, exhaustum enim undique se asserit, dum proximis temporibus episcopatus Wesprimiensis bona seque ipsum et suos ab insultibus Valentini Therek coactus est magnis sumptibus defendere. Servet stb. Posonii, die 5. Septembris 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

128.

1549. szept. 5.

A helytartótanács tudomásul veszi a király azon rendeletét, hogy a pozsonyi bíró által elfogott Seged Györgyöt szabadon bocsássák és jelenti, hogy azoknak nagy része, a kik érette kezességet vállaltak, eltávozott; de most is többen életükkel és birtokukkal kezesskednek, hogy előállítják egy hónappal a királynak az országba érkezése után.

Sacratissime Rex stb. Lectis literis Maiestatis Vestrae sacratissimae, quibus Georgium Seghed e carcere dimitti clementer iubet fideiussoresque, quos in scheda descriptos ad Vestram Maiestatem misimus, ita exigi ab eo, ut se obligent, quod quandocunque Maiestas Vestra illum iuri sisti commiserit, comparare teneatur, ipsumque Seghed liberum dimitti curavimus ea lege, ut sub fideiussione obligationeque aliquot potiorum nobilium hinc non discedat, priusquam sufficientem cautionem et qua Maiestas Vestra contenta sit, de iuri stando, quandocunque Maiestas Vestra iusserit.¹⁾ Cum autem propter discessum complurium ex eis, qui in scheda ad Maiestatem Vestram antea missa fuerant nominati, pauciores quam antea fideiussores se posse iam constituere affirmet (si quidem ob instantem exitum praesentis iudiciorum termini plerique causis eorum expeditis iam discesserunt) hosce, quos praesenti annexa scheda descripsimus, fideiussores pro se constituit, qui quidem omnes sub capitum et bonorum obligatione ipsum Seghed ad iudicium praesentaturos, uno mense post felicem reditum Maiestatis Vestrae in has partes sese pariter obstrinxerunt in hanc obligationis formam, quam similiter conscriptam ad Maiestatem Vestram mittimus. Eam obligationem simul et hos fideiussores satis hac in re futuros esse et a Maiestati Vestra acceptari posse arbitrati sumus. Maiestas Vestra dignetur iam respondere, num fideiussores fideiussioque ei probetur, ut sic possit ipse Seghed abhinc interim esse liber et fideiussores illi, qui pro eo sponponderunt, quod abhinc non discedet, a fideiussione illa priori liberentur.²⁾

Praeterea cum iam Maiestas Vestra intelligat satis per me locumtenentem dominosque consiliarios camerae Vestrae Maiestatis fuisse tractatum cum Stephano Mechkey, ut is praefecturam arcis et oppidi Zýghet susciperet, uti Maiestas Vestra domino generali commiserat et is ad nos perscripserat ipsumque

¹⁾ Az állítmány kimaradt.

²⁾ V. ö. 116. 117. és 121. sz.

multis rationibus id recusare iamque ad Maramaros profectum esse, ut inde matrem aegram et senio confectam reducat oporteatque tempestive ad locum illum prospicere, ne diutius praefecto careat, Maiestas Vestra dignetur matura decernere et nominare, ecquem velit loco Seghed in Zygeth esse praefectum dareque mandatum, ut cum eo, quem nominaverit, tractari et concludi et locus ipse omni ex parte pro necessitate possit esse communitus. Servet stb. Posonii, die 5. Septembris 1549.

Locumtenens et consiliarii.

129.¹⁾

1549. szept. 6.

A helytartótanács a fegyverszünet tárgyalására küldendő bizottságba tagokat ajánl.

Sacratissime Rex stb. Ex egregio Sigismundo Posgay cognoscet Maiestas Vestra Sacratissima, cuiusmodi is responsum attulerit a principe Thurcarum ad legationem Vestrae Maiestatis. Cum igitur ex eo intelligam principem Thurcarum inter cetera ad revisionem differentiarum, quae sub indutiis utrinque sunt subortae earumdenque rectificationem et ordinem rectum imposterum constituendum ad ipsarum indutiarum observationem consensisse tresque delegisse ad id exequendum commissarios iamque futurum sit, ut Maiestas quoque Vestra suos oporteat commissarios deligere. Habito hac de re cum certis dominis consiliariis mutuo tractatu, visi sunt nobis ad id muneris aptiores pro dignitate Vestrae Maiestatis proque usu rerum ac peritia dominus Nadasdy et una cum eo vel Andreas Tharnoczý, vel is idem Posgay, et tertius Stephanus Mekchey et hi quidem super his differentiis, qui a flumine Drawo per omnia confinia in Hungaria contigerunt, revisionem faciant, in Slavonia autem ad eorum revisionem confinium dominus Joannes Wngnod, Paulus Rathkay et Gaspar Gwssytth vicebanus ceteris visi sunt futuri magis idonei. Maiestatas Vestra pro sua summa prudentia poterit iam hac in re mature decernere, quid fieri et quos commissarios suos esse velit. Servet stb. Posonii, 6. Septembris 1549.

Strigoniensis.

¹⁾ Ez az egész levél a második kéz írása.

130.

1549. szept. 7.

A helytartótanács értesíti a királyt Sümeg vára átadásáról és kéri, hogy a váci püspöknek a csábrági várhoz foglalt birtokait iskolai czélokra adassa vissza.

Sacratissime Rex stb. Intellexit hactenus (ut putamus) Maiestas Vestra Sacratissima dominum Martinum Kechethy filiam quondam Anthonii Homonnaÿ duxisse uxorem misisseque ad Vestram Maiestatem propterea suum internuntium,¹⁾ quo inter cetera arcem Symegh ad episcopatum Wesprimiensem pertinentem manibus resignet Vestrae Maiestatis aut cuius ipsa iusserit. Cum autem arx illa finitima et bene munita situ imprimis loci sit, plurimumque intersit hoc tempore pro conservatione earum partium eam rite omni genere praesidii et victualium esse communitam, Maiestati Vestrae hac de re scribere volumus, ut praefati domini Martini internuntio mandat, quo arcem sive ad manus domini Pauli Bornemÿza, seu cuivis alterius resignet, et victualibus et bombardis et reliquis bellicis necessariisque apparatibus ita relinquat firmatam, ne quid periculi illi ac per eam omni circumquaque regioni possit emanare.

Praeterea supplicavit nobis per literas dominus Waciensis, qui nunc cum domino capitaneo generali iussu Vestrae Maiestatis una cum ceteris commissariis ad colloquium cum fratre Georgio profectus est, ut quoniam Maiestas Vestra bona capituli ecclesiae suae Waciensis ad arcem Chabragh occupari iussit, praeces²⁾ nostras interponamus apud Vestram Maiestatem, quo pauca illa bona per eum benigne possideri patiatur, quandoquidem ex publicis constitutionibus proximi conventus Posoniensis bona huiusmodi capitulorum, vel ecclesiarum desertarum ad reformationem scholarum converti oporteat,³⁾ quod se facturum offert; cum autem exigua haec admodum bona sint neque iniqua domini Waciensis postulatio⁴⁾ esse oblatioque videatur, dignetur Maiestas Vestra ei, qui continuus fere semper est in servitiis Vestrae Maiestatis, id clementer concedere, quod petit. Servet stb. Posonii, die 7. Septembris 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ V. ö. 127. sz.

²⁾ Igy, partes helyett.

³⁾ 1548. pozsonyi országgy. XII. t.-cz.

⁴⁾ Utána áthúzza: videtur.

131.

1549. szept. 8.

Az ország rendjei előtárva az ország és katolikus egyház siralmas állapotát, a mely miatt a püspököknek alig van annyi jövedelmük, hogy magukat és udvarukat fenntartsák és az annatákat is fizessék, mindeniket, de különösen a győri püspököt, Ujlaky Ferenczet a pápának figyelmébe ajánlják és kéri, hogy díjmentesen küldje el részére megerősítő bulláját, hogy jövedelmeihez juthasson.¹⁾

Beatissime in Christo Pater et Domine, Domine clementissime. Post oscula pedum beatorum humillimam servitorum in gratiam Sanctitatis Vestrae commendationem. Cum pro comperto habeamus, Sanctitati Vestrae notiora esse ea omnia, quae complures iam annos adversa nobis et huic reipublicae nostrae subinde acciderunt, quam ut ad ea commemoranda pluribus verbis opus sit; paucis nobis in praesentia cum Sanctitate Vestra agendum esse arbitrati sumus, quippe quam gravissimis orbis terrae negotiis assidue praepeditam esse facile intelligimus. Neque vero hoc tempore ulla nos alia ad scribendum Vestrae Sanctitati ratio compulisset, quam ea, quae praecipuo eius instituto maxime nobis videretur convenire. Nam cum non solum nobis, sed plane omnibus hominibus perspecta iam dudum sit singularis et prope paterna Vestrae Sanctitatis diligentia et eximium illud studium Christianae religionis incommodis medendi et vulnera sanandi, idque per hos annos ²⁾ pulcherrime sit a Vestra Sanctitate multis clarisque argumentis universo orbi Christiano palam ostensum, si quid, quod ad eam rem pro nostra republica pertineret, a nobis Vestrae Sanctitati suppliciter proponeretur a nostris institutis nostraque in Sanctitatem Vestram et sanctam istam apostolicam sedem veteri fide et observantia alienum fore non putavimus. Intelligit autem Sanctitas Vestra illud imprimis, cum omnibus passim omnium ordinum huius regni hominibus irreparabiles per hos annos acceptae sint clades, tum praecipue ecclesiasticum ordinem usque ³⁾ adeo ad paucos esse redactum, ut longo tempore vix unus, aut alter in toto regno episcopus fuerit consecratus, atque hinc mira ubique sacerdotum paucitas sit consecuta, quo factum est, ut cultus divini et ecclesiae catholicae verum ⁴⁾ institutorum non mediocris sensim obreperit.

¹⁾ Ujlaky Ferenczet 1539-ben nevezte ki Ferdinánd győri püspöknek, de csak 1550. június 2-án nyert megerősítést.

²⁾ Utána áthúzva: pl.

³⁾ Utána áthúzva: adeo.

⁴⁾ Betoldás.

contemptus invectaeque tandem et in animis multorum insitae hereses diversae, quae altioribus defixae radicibus haud facile multis in locis evelli queant. Huic igitur malorum seminario praesentaneum adhiberi remedium oportere, cum omnes proximis comitiis existimarent idque peterent ab serenissimo rege et domino nostro, qui ipsis coram comitiis praefuit, effectum est communibus omnium suffragiis ipsoque serenissimo rege consentiente, ut qui ad episcopatus delecti essent, iidemque quacunque hactenus ratione neglexissent consecrari sese illico confirmandos a Vestra Sanctitate curarent darentque operam imposterum, ne quid detrimenti ea caperent, quae ad ipsorum munus pertinere viderentur.¹⁾ Cum autem palam constet electorum episcoporum fortunas eo loci redactas esse episcopatumque redditus ita distractos, ut vix bene habeant unde sese et familiam alant quamvis exiguam oporteatque serenissimum regem arces eorum finitimas sumptibus suis tenere communitas, tantum abest, ut conficiendae pecuniae, quam annatae nomine pendere oportet, pares sint; ceteros quidem omnes Sanctitatis Vestrae in hoc genere causae benignitatem²⁾ implorantes, sed reverendissimum dominum episcopum Jauriensem, virum pietate et religione praestantem ac de sancta sede apostolica deque republica nostra multis nominibus optime meritum et Sanctitati Vestrae cumprimis addictum his literis nostris Sanctitati Vestrae etiam atque etiam voluimus commendare et ab Eadem petere vehementer, ut rationibus praedictis secum benigne perpensis, praesertim vero quod ecclesia Jauriensis omnibus fere bonis et proventibus caret longo iam tempore, quamquam arx et ecclesia ipsa Thurcis finitima aliunde necessario custoditur, domino Jauriensi gratuitam bullarum suarum expeditionem dignetur clementer elargiri, ut quod iam pridem cupit gregem suum lustrare et pro sui ratione muneris regere possit imposterum. Faciet Sanctitas Vestra³⁾ rem cumprimis Deo⁴⁾ optimo maximo acceptam et gratam, deinde vero se et clarissima familia suaque amplitudine dignissimam nosque omnes tali beneficio sibi ac suis posteris in omne tempus obligabit. Deum summum pro felicitate incolumitateque Vestrae Sanctitatis votis omnibus praecamur. Datum Posonii, die 8. mensis Septembris 1549.

Sanctitatis Vestrae humillimi et fideles servitores

Praelati, barones et⁵⁾ nobiles regni
Hungariae Posonii existentes, fideles sacrae
Romanae etc. regiae Maiestatis.

¹⁾ V. ö. 1548. pozsonyi országgyűlés IX. t.-cz. — ²⁾ Betoldás.

³⁾ Utána áthúzza: eum. — ⁴⁾ Utána áthúzza: obt. — ⁵⁾ Betoldás.

132.

1549. szept. 13.

A helytartótanács az ország törvényeinek megvizsgálására és javítására kiküldött bizottságba Polyánkay Péter helyett, a ki a jogtudományokkal régóta nem foglalkozik, Révay Ferencz pronádort ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Non ignorat Maiestas Vestra Sacratissima inter ceteras constitutiones proximi conventus Posoniensis fuisse constitutum, ut leges et decreta huius regni per aliquos iurisperitos ad id per Vestram Maiestatem diligendos reviderentur et reformarentur,¹⁾ fuisseque nominatos et delectos a Maiestate Vestra dominos episcopum Jauriensem,²⁾ Michaëlem de Mere, lectorem Zagrabiensem,³⁾ qui nunc electus Quinqueecclesiensis est et Petrum Polyánkay et quendam praeterea doctorem Bondenarium, qui Wiennae commoratur. Cum igitur reformatio decretorum huiusmodi plurimum videatur esse necessaria, visum est Maiestati Vestrae significare probari mihi quidem et ceteris consiliariis⁴⁾ Vestrae Maiestatis eos personas, quas Maiestas Vestra ad hanc reformationem elegit, verum Polyánkay Petrum propterea, quod longo iam tempore a studiis legum et exercitatione in illis sese prorsus abdicavit, minus ad rem tantam idoneum plerosque existimare, ac proinde in locum illius dominum locumtenentem palatinalem⁵⁾ substituendum videri. Quod consilium si probabitur Vestrae Maiestati, poterit Eadem iubere, ut ad istos omnes mandata sua regia dentur, quibus ad festum Beati Lucae proximum iubeantur omnes adesse huc Posonium, ut quae sub eo iudiciorum termino reformari poterunt, reformentur, reliqua ad sequentem quadragesimam reiiciantur, neque enim diuturniorem in ea re moram interponi decere oportere.⁶⁾ Servet stb. Posonii, die 13. Septembris 1549.

Strigoniensis etc.

---

¹⁾ XXI. t.-cz

²⁾ Ujlaky Ferencz.

³⁾ Gregorianczy Pál.

⁴⁾ Utána áthúzza: regiae.

⁵⁾ Révay Ferencz.

⁶⁾ V. ö. 185. és 199. sz.

133.

1549. szept. 12.

A helytartótanács tekintettel arra, hogy Révay Ferencznek egyszerre három fia tanul Paduában, kéri a királyt, hogy évi fizetését emelje fel és egyik fiának adományozza az ó-budai prépostságot.

Sacratissime Rex stb. Quanta fide, studio, diligentia dominus Franciscus de Rewa, locumtenens palatinalis iam inde ab initio Vestrae Maiestati iugiter servierit, commemorare Maiestati Vestrae minime opus esse scio. Is cum alias, tum vero iudiciorum terminis, qui iam quater in anno celebrantur ducentorumque dierum complectuntur spatium, praesentia sua paenes me in servitiis Vestrae Maiestatis et regni totius ita se gerit, ut non utilis modo, sed plane videatur esse necessarius, ac proinde quavis gratia et munificentia sit Vestrae Maiestatis bene dignus. Cum autem is triennium iam liberos suo[s] in gymnasio Patavino magnis sumptibus suis alat, idemque cum alibi, tum vero dum hic manet in servitiis Vestrae Maiestatis graves impensas faciat, redditus vero habeat exiguos adeo, ut diutius tantis sumptibus par esse nequeat, nisi Vestrae Maiestatis opibus iuvetur; supplicat idem Vestrae Maiestati, dignetur primum clementer augere illi stipendium suum, quod ex hac Hungarica camera ei persolvi mandavit, deinde praeposituram Veteris Budae, quae collato episcopatu Wesprimiensi in personam domini Pauli Bornemyza ad Vestrae Maiestatis collationem devoluta erit, uni ex filiis suis, qui Patavii student, quique et moribus, et ingenio, et in bonis literis profectu non mediocrem apud omnes laudem consecuti sunt, iamque aetate minimus inter eos decimum sextum annum excessit, benigne conferre. Quod ut facilius a Vestra Maiestate impetret, effecit idem dominus Reway, ut dominus Jauriensis abbatiam de Porno capellano Vestrae Maiestatis, cui praepositura praedicta designata esse videbatur, resignare se obtulerit paratum. Maiestas Vestra pro sua summa benignitate utraque in re praeces supplices ipsius domini Reway dignetur clementer exaudire et pro voto illi respondere. Servet stb. Posonii, die 12. Septembris 1549.

Strigoniensis etc.

134.

1549. szept. 14.

A helytartótanács felsorolva az 1548. pozsonyi országgyűlés óta a belső rend helyreállításában elért eredményeket és teendőket, kéri a királyt; hogy mivel a Szt. Lukács nyolczadán a felső megyék részére tartandó törvénykezés határnapja nincs messzi, Pozsonyba, nov. 30-ára hívjon össze országgyűlést, a mely időig az említett törvénykezések is véget érnek.

Sacratissime Rex stb. Non ignorat Maiestas Vestra Sacratissima superiori anno, cum Ipsa in medium fidelium suorum ex hoc regno huc Posonium venire dignata esset,¹⁾ cuiusmodi tandem subsidium ad conservationem locorum finitimorum contra Thurcas adque ²⁾ (így) rebelles et inobedientes subditos puniendos a statibus et ordinibus regni impetravit,³⁾ quod quidem subsidium tametsi maiori ex parte ex omnibus locis fuerat administratum administraturque in ⁴⁾ dies, haud tamen fuisse satis ad ea omnia curanda, ad quae contributum est, sed aliunde Maiestatem Vestram conferre ad ea oportuisse, satis omnes intelligere poterunt. Quantum autem hoc anno per capitaneos et gentes Vestrae Maiestatis effectum sit ad restituendam publicam quietem et tranquillitatem dudum omnibus optatissimam, arcibus aliquot munitissimis non sine magnis et sumptibus et laboribus expugnatis, ex quibus manabant fidelibus subditis Vestrae Maiestatis longo iam tempore graves oppressiones et iniuriae, id quoque omnibus late constat, ut plane et ⁵⁾ fideles omnes Vestrae Maiestatis maiorem in modum laetari arbitremur, tantum sibi ex hac exigua contributione redundassa, quantum brevi tempore contigit et Maiestati Vestrae gratum esse debeat, quicquid de suo ad istud Hungaricum subsidium superaddidit pro obtinendis tam munitis locis, fidelibus subditis suis a vi et iniuria potentiorum quorundam aliquando tandem vindicandis. Cum autem prope sit, ut omnis haec exactio huius anni expliciat permagnique intersit institutis praesidiis tam contra domesticos, quam contra hostes externos nullam temporis vacationem dari, sed et confinia ubique locorum continuis firmata esse praesidiis et subditos

¹⁾ Érti. ez alatt Ferdinándnak az 1548. pozsonyi országgyűlés folyama alatt (okt. 26—decz. 12.) pozsonyi tartózkodását. L. *Gévaý*: *Itinerarium Ferdinands* 65. l.

²⁾ Betoldás. Alatta áthúzva: contraque.

³⁾ 1548. pozsonyi országgyűlés XXIII. t.-cz.

⁴⁾ Betoldás.

⁵⁾ Utána áthúzva: sibi.

omnes sentire ditionem Vestrae Maiestatis, ita ubique esse valide munitam gentibus, ut nemini ad erigendam cervicem in perniciem cuiusquam Vestraeque Maiestatis auctoritatis contemptum locus esse possit.

Etsi ista quidem Maiestas Vestra animo ita inhaerere facile existimabamus, ut nullius monitis opus esset, haud alienum tamen a nostri officii ratione fore arbitrati sumus pauca haec, quae supra diximus ad Maiestatem Vestram perscribere, ut quoniam festum Beati Lucae iam haud procul abest, quo tempore ex constitutione superioris anni ¹⁾ pro secundo termino celebrari iudicia comitatibus partium superiorum debent, iidemque, qui ad iudicia venerint, nomine comitatum interesse possint conventui quoque iudiciis expletis, tempestive Maiestas Vestra cogitare secumque possit decernere de loco et tempore alterius conventus celebrandi Seque Ipsam ad veniendum ad ipsum ²⁾ conventum possit comparare. Interim vero literis suis ad omnes ordines et status dimissis indicat conventum huiusmodi; cui quidem locus Posonium diesque commodus nominari nobis posse videtur festum Beati Andreae apostoli, circa quem diem et iudicia prope finem erunt et Maiestas Vestra commode videtur posse adesse inter fideles suos. Diutius autem differi ipsius conventus celebrationem minime oportere Maiestas Vestra satis per se intelligit.³⁾ Servet stb. Posonii, die 14. Septembris 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

135.

1549. szept. 13.

A helytartótanács a kihalt Szentgyörgyi és Bazini grófok birtokán felmerült panaszokat részben átvizsgálván, a királynak jelentést tesz.

Sacratissime Rex stb. Quod nobis Maiestas Vestra Sacratissima literis suis regiis superioribus diebus praecepit, fecimus inter multa graviaque negotia, quibus toto iudiciorum termino continue fuimus occupati, ut successivis horis libello illi cognoscendo operam daremus, qui per commissarios Vestrae Maiestatis super inquisitione facta in bonis quondam comitum de Sancto Georgio et de Božyn, nunc domino Gaspari Seredy oppignoratis proximis mensibus confectus et per directorem

¹⁾ 1548. pozsonyi országgyűlés XIX. t.-cz.

²⁾ Utána áthúzza: poss.

³⁾ Az utóbbi mondat közölve Magyar országgyűlési emlékek III. k. 240. l.

causarum Vestrae Maiestatis nobis propositus est. Quamquam autem libelli ipsius recognitionem et querimoniarum, quae in eo continentur, discussionem propter libelli magnitudinem tam brevi tempore absolvere non licuit, cum tamen partem iam illius absolverimus potiorumque locorum, ut puta oppidorum Sancti Georgii et Božyn querelas pertractaverimus praesentibus tum direttore causarum Vestrae Maiestatis tanquam actore, tum vero ipso domino Seredy cum aliquot ex officialibus suis parteque utraque allegationes suas proponente super quibus quidem articulis singulis nostram deliberationem, prout in [így, íd?] quoque iustitia videbatur exposcere in margine expressimus. Visum est interim, dum domini iudices et assessores, qui sicut hactenus pertractationi deliberationique huic videntur interesse debere ad terminum iudiciorum festi Beati Lucae revertuntur, Maiestatem Vestram breviter et summam de statu huius negotii facere certiorum.

Sic itaque Maiestas Vestra accipiat: omnium querimoniarum, quas quidem hactenus in eo libello comperimus, summam tribus potissimum articulis contineri, primo occupatione vinearum et domuum aliorumque ecclesiasticorum bonorum, quae cum dominus Seredy inculta et deserta reperisse et suis sumptibus instaurata esse asserat offeratque nulla repetita recompensa vel culturae vel instaurationis ea reddere et nostrae in ea re deliberationi satisfacere. Dominus locumtenens propediem pro sui pastoralis officii ratione simul et dominus Jauriensis, tanquam praepositus Posoniensis et cuius interest ad ista gerere curam propediem ad ea bona reoccupanda ordinemque in ecclesiis et hospitalibus constituendum ministrosque ecclesiae per ea bona disponendos missuri sunt, ut sic bona et proventus illi in eos, in quos antiquitus constituti sunt usus convertantur et exponantur.

Secundus articulus est exactio decimarum, quae civibus et incolis ipsorum bonorum gravis admodum et onerosa videtur esse, ut nunc quidem fit a domino Seredy; nam cum superioribus temporibus quondam comites conducere ab dominis archiepiscopis decimas suorum bonorum neglexerint, ipsique propterea decimatores archiepiscoporum vel aliorum externorum hominum, per quos decimae conducebantur, facile in perceptione decimarum a civibus deciperentur, quippe quorum iuramento in decimatione decimatorem stare oportet tum numero, tum etiam dimensuratione vini, ut in his fieri consuevit, istaque vel fraus, vel deceptio diuturna negligentia abusus¹⁾ receperit adeo, ut in unico oppido Božyn trecentis urnis vini

¹⁾ Utána áthúzva: recepit.

minus antea se decimam persolvisse quotannis ipsi cives eius oppidi fassi sint relaxationem interpretantes, quod nunc cautius et diligentius a domino Seredy et suis decimatoribus exigitur, quippe quos rectum et verum vinorum numerum iustamque mensurationem cives celare uti antea non possunt propterea, quod in perceptione aliorum proventuum, qui ex iisdem vinis pro iure promontorii domino terrestri antiquitus debentur, certum vinorum numerum exploratum esse oportet, novam hanc licet veram et iustam decimarum exactionem cives praedicti non possunt non magnopere aegre ferre atque hinc complures coacervatas ¹⁾ esse querelas constat, quas ab isto fonte praedicto manare facile comperimus.

Postremo articulo continetur dira verberatio mulctatioque et diversa violentiarum genera, quae a nonnullis officialibus domini Seredy in miseros colonos patrata esse expostulant, quae quidem omnia, tametsi officiales illi partim negant, partim iure a se patrata confirmant, liquet tamen absque scitu ipsius domini Seredy ipsos officiales admisisse.

Ac proinde ad huiusmodi articulos decretum per nos est, ut quae praeter ²⁾ rationem admissa esse fuerint comprobata, corrigantur miserisque colonis et iniuriae resarciantur et damna ipseque dominus Seredy pro suis officialibus colonis satisfacere et ipsos officiales ex merito punire teneatur.

Cum autem haec, quae libello nobis proposito super his rebus inquisitio continetur, altera parte absente neque quicquam sciente, nedum vocata vel citata ac proinde praeiudicialiter praeterque iuris ordinem facta esse videatur oporteatque ad veritatem super his omnibus querimoniis, quae in dubitationem venerunt, cognoscendam secundum consuetudinem et leges regni novos denuo inquisitores absoluta totius libelli pertractatione dimitti, qui iuridice et prout in talibus fieri consuevit, procedant, neque interim dominus Seredy in his, quae negat, vel ipse, vel officiales sui quaeque aliter gesta esse dicunt, quam colonorum contineant querelae, condemnari posse visus sit. Nos quidem absoluto libello, si ita probabitur Vestrae Maiestati, homines fide dignos ac iuris peritos deligemus ad ea bona ad faciendam praedictam inquisitionem super omnibus articulis, de quibus quaestio fuerit, Maiestas Vestra autem post illorum relationem quicquid videbitur executioni mandandum esse, per quos voluerit, iubebit tandem mandari executioni. Servet stb. Posonii, die 13. Septembris 1549.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ Előtte áthúzza: coacervas.

²⁾ A sor fölé írva. Alatta áthúzza: propter.

136.¹⁾

1549. szept. 15.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a török tisztek mily állást foglalnak el a biztosok működésével szemben és kéri, hogy nevezzen ki a maga részéről biztosokat és írassa össze a panaszokat.

Sacratissime stb. Cognoscet Maiestas Vestra sacratissima ex hac praesentibus annexa scriptura, quid responsi attulerit egregius Andreas Tharnoczý ad legationem Vestrae Maiestatis a passa Budensi. Videtur passa cum ceteris officialibus principis Thurcarum in Hungaria existentibus adventu commissariorum, quos in dies expectant, metu perculsi esse conscientia videlicet suorum facinorum adducti et ea gratia diversas undique accumulunt querelas, quas contra subditos Vestrae Maiestatis de male observatis indutiis possint in medium adducere conanturque (quantum quidem in ipsis est,) principem suum, si qua possint ratione, ad renuntiandum foederi inducere. Quod licet in facultate eorum positum non sit, videtur tamen, ut Maiestas quoque Vestra tempestive suos commissarios instruat, super quibus opinionem nostram nuper ad Maiestatem Vestram perscripsimus, et simul in omnes partes mandet praefectis et aliis subditis ac fidelibus suis, ut damna, violentiarumque quaevis genera sub indutiis a Thurcis patrata mature conscribant, ut convenientibus tandem utrinque commissariis querimoniae abhinc paratae esse possint et plane liquet longe plura a Thurcis, quam a Christianis contra indutias facinora esse perpetrata. Interim ego ad dominum generalem de re tota scribam et huic rei pro debito invigilare curabimus. Datis Posonii, die 15. Septembris 1549.

Strigoniensis.

137.²⁾

1549. szept. 15.

Tarnóczý András, a budai pasához küldött követ, jelentésének kivonata.

Summa relationis egregii Andreae Tarnochý a passa Bwdensi a(d) primam legationem Regiae Maiestatis anno 1549. die 15. Septembris Posonii expositae.

Quod passa Bwdensis nullum terminum revisionis differentiarum vult constituere, sed omnes differentias ad commissarios imperatoris sui, qui expectantur, reicit, qui inquirant

¹⁾ Az egész a második kéz írása.

²⁾ Az egész a harmadik kéz írása.

ubique ditionum imperatoris, de quibuscunque venerint, significabit.

Quod captivos non vult restituere, sed coram commissariis venturis primum sistet eos, deinde ad portam mittet, ubi se curabit expurgare.

Quod sua Maiestas conquesta est contra eum per Posghay, ipse vero numquam est conquestus, quamvis potuisset. Nunc autem et ipse conqueritur mittitque unum chاوز cum homine suae Maiestatis ad portam, per quem omnes querelas exponet.

Quod sanchachi Strigonienses et alii quicquid fecerunt, aut faciunt contra indutias, ipsimet tenentur de eo dare rationem.

Quod in medium colonorum ad exigendos proventus necesse est Thurcas exire, quia debitos imperatori proventus numquam al[i]ter important coloni, Ipse de eo, quod abstulit, poterit dare rationem, si Welibegus abstulit plus, quam debuit, ipse reddet rationem.

Quod Agrienses etiam nunc taxant ditionem imperatoris, ipse vero in bonis Agriensium nihil aliud, quam quod debet imperatori exigit, neque videtur idem passa etiam post revisionem commissariorum imperatoris cessaturus ab homini¹⁾ exactionibus in bonis Agriensibus allegando, ut supra, quod ipsi quoque Agrienses exigunt, ubi non sunt pertinentia bona ad Agriam fecitque mentionem specialiter de quadam villa prope Danubium, de qua triduo ante censum exegissent Agrienses, quae villa ad Agriam non spectat, sed est sub ditione imperatoris.

Dicit se nescire de captivis Christianis apud Thurcas, nisi qui de praedatione captivati sunt petiitque registrum ipsorum a domino Tharnoczý et se ad sangiacos scripturum dixit, ne pereant captivi usque ad revisionem commissariorum.

Super observatione indutiarum dicit, quod postquam ipse est in eo officio, subditi regiae Maiestatis unicum diem indutias non observarunt, se vero semper observasse, »Neque possum ullum Thurcum ostendi²⁾ qui in violatione indutiarum fuisset deprehensus.« In quo articulo respondit nuntius, quod propterea ostendi non possunt, quia in fugiundo fortunatiores, quam Christiani, ut puta vigintiquinque equites, qui etiam nunc³⁾ sunt apud passam ipsum, qui cum centum tres boves de sub Komaron abegissent, nocte ita solícite fugerunt, ut nostri, licet diu insecuti eos, assequi nequiverint. Illos etiam esse apud ipsum passam dixit nuntius, qui in ecclesia

¹⁾ Így hűismodi helyett.

²⁾ Így ostendere helyett, vagy pedig a possum helyett posse olvasandó.

³⁾ Utána áthúzza: ap.

de Lowad delitescere et latrocinari solent iamque aliquod (így) Christianos ibidem interemerunt et spoliarunt.

Item petebat passa num regia Maiestas peteret latrones sibi restitui? Ad quod nuntius dixit ideo petere Maiestatem suam captivos quoscunque sibi reddi, ut si qui ex eis poenam commeriti fuerint, puniantur, et passam antea obtulisse per ipsum nuntium se eos redditurum, si sua Maiestas peteret.

In negotio Edenffy petit in scriptis legationem suae Maiestatis, quam summatim dedit nuntius, petens, ut ex sinistra aliqua informatione passa non commoveatur, si ipsum Edenffy sua Maiestas punire faciet; est enim arx illius, quam a fratribus intercepta sub ditioe suae Maiestatis.

Aderant coloni de Kewy, qui petebant dimitti viduas et orphanos item factores ab Agriensibus ad portam imperatoris, ubi nuntius protestatus est coram omnibus, quod Maiestas regia parata est omnia ¹⁾ rectificare, dummodo utrinque homines delegantur et dies ad ista praefigatur, sed passam recusare id facere. Tandemque nuntius secretarium agentis Suae Maiestatis Constantinopolin revertentem de re tota informavit.

Alias contentiones multas habuit passa cum nuntio, ad quas omnes respondit nuntius pro dignitate Regiae Maiestatis.²⁾

138.

1549. szept. 15.

A helytartótanács a lengyel ügyről, a szepesi bizottságról és a 13 város kiváltásáról ír a királynak.

Sacratissime Rex stb. Libellum ab oratore serenissimi regis Poloniae istic acceptum Maiestas Vestra superioribus diebus ad nos miserat per diversas ³⁾ occupationes, cum ante hoc tempus perlegere et de iis, quae in eo continentur, tractare non potuerimus, tandem per hos dies in manus sumpsimus et adhibitis nonnullis iurisperitis ea, quae in eo continentur, pertractavimus diligenter et nostram ad singulos articulos opinionem addidimus, quemadmodum Maiestas Vestra ex annexa scriptura nostra poterit cognoscere.

Cum autem Maiestas Vestra iusserit opinionem nostram super nova commissariorum ad Scepusium expeditione ad se perscribi, qui cum commissariis serenissimi regis Poloniae

¹⁾ Utána áthúzva: red.

²⁾ Közölte Kovachich: Scriptores minores I. k. 89—91. l.

³⁾ Utána áthúzva: occupationes.

tum has, tum alias differentias earum partium cognoscant ac determinent, visu (így) sunt nobis futuri ad hos tractatus idonei: dominus locumtenens palatinalis, dominus electus Quinquecclesiensis, dominus Merey et Georgius Wernerus, dies autem vigesimus mensis Martii proxime futuri, quo tempore propter vacationem a iudiciis domini iudices praenominati abesse tunc commode posse videntur, Vestrae vero Maiestatis non regni nomine et autoritate ipsos commissarios cum pleno Vestrae Maiestatis mandato deligi oportere censemur.

Neque illud praetereundum ¹⁾ videtur, ut quoniam Maiestas Vestra ab dominis commissariis, qui antea huic provinciae in Scepusio praefuerunt, formulam inscriptionis tredecim oppidorum serenissimo regi Poloniae quondam factae intelligit, omnibus de causis consultum nobis admodum fore videri, ut Maiestas Vestra ad ipsorum oppidorum redemptionem curam gerat, neque diutius a corpore huius regni sui avulsa ea esse patiatur. Quod si forte Maiestas Vestra hoc tempore redemptionem huiusmodi curare non posset, non deesset fortasse ex fidelibus suis, qui pecuniam corraderent et ea redimerent, donec tandem a Vestra Maiestate sua eis pecunia redderetur, interimque Maiestas Vestra regias dicas ex illis percipere et ubi opus esset, gentes etiam ex illis levare posset ac proinde Maiestas Vestra cogitare et nobis hac de re responsum dare dignetur.²⁾ Servet stb. Posonii, die 15. Septémbris 1549.

Strigoniensis, Jauriensis, Nittriensis.

139.

1549. szept. 16.

A helytartótanács mivel Seged György elfogatása után Mekchey Istvánnal nem tudott megegyezni, Gyulaffy Lászlót ajánlja szigeti várnagynak.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra sacratissima frustra cum Stephano Mekchey tractatum per nos esse, ut is praefecturam de Zýgeth suscriperet recusante eo id muneris subire propter eas rationes, quas diffuse ad Maiestatem Vestram perscripsimus.³⁾ Cum igitur diligenter investigaremus de homine ad illam praefecturam idoneo, oblatum est nobis egregius Ladislaus Gyulaffy, vir plane militaris et boni nominis,

¹⁾ Utána áthúzza: causa.

²⁾ V. ö. 67. sz.

³⁾ V. ö. 128. sz.

quique vetusta et nobili progenie oriundus cum omnibus fere praecipuis dominis et nobilibus huius regni sanguine est coniunctus. Is ad nos accersitus et admonitus, ut Maiestati Vestrae serviat et praefecturam subeat hanc, articulos proposuit conditionum, quibus se officium illud acceptaturum dixit. Ad quos articulos praesentibus annexa scriptura descriptos nos habito super illis mutuo consilio opinionem nostram in margine ascripsimus et ad Maiestatem Vestram mittimus, ut ea mature super illis possit deliberare et nobis tempestive (prout ¹⁾ rei postulat magnitudo) significare, quid hac in re amplius fieri velit. Intelligit autem Maiestas Vestra locum illum finitimum sine praefecto diutius relinqui periculosum esse. Servet stb. Posonii, 16. Septembris 1549.

Strigoniensis. Jauriensis. Nittriensis.

140.

1549. okt. 15.

A kormánytanács a királyt a Várday Pál haláláról, javai őrizéséről, a további teendőkről értesíti és kéri, hogy a jövő országgyűlésen választasson nádort.

Sacratissime Rex stb. Redditae sunt nobis hoc triduo binae literae Vestrae Maiestatis, alterae nobis omnibus, alterae vero dominis Jauriensi et Nittriensi ceterisque consiliariis camerae Vestrae Maiestatis inscriptae, quibus utrisque in casu mortis reverendissimi domini locumtenentis, quid de rebus et pecuniis ab eo relictis fieri, cuiusmodi ordo in consilio usque ad felicem Vestrae Maiestatis adventum servari, utque iudicia pro festo Beati Lucae celebrari debent, iubet et se ad festum Beati Andrae apostoli pro celebrando conventu generali huc Posonium affuturam significat.

Quod igitur ad dominum locumtenentem attinet, ex literis nostris intellexit iam Maiestas Vestra et aliunde obitum illius. Cuius res omnes in aedibus illius hic relictas, cum e vestigio post ²⁾ eius interitum fuerint per dominos consiliarios camerae in suis arcibus obsignatae, prout quaeque repositae erant earumque custodia probis et praecipuis servitoribus ³⁾ ipsius quondam domini locumtenentis commissa usque ad illius tumulationem, quae hactenus variis de causis in crastinum diem reiecta

¹⁾ Utána áthúzza: temp.

²⁾ Utána áthúzza: obitum.

³⁾ Utána áthúzza: illius.

est. Simulac extremum hoc officium fuerit per nos cras ei persolutum, tum redigendis in inventarium omnibus illius rebus cura adhibebitur iuxta mandatum Vestrae Maiestatis eiusque inventarii exemplum ad Maiestatem Vestram illico mittetur. De fide autem et fidelitate Maiestati Vestrae servanda ipsos servitores et officiales praecipuos, qui hic sunt, admonuimus et reliquos admonendos curabimus et simul ex dominis camerariis Vestrae Maiestatis mittendum aliquem curabimus cum provisorie Strigoniensi, qui iuramentum exigat a castellanis novi castelli Dregghel et Saagh, inventariumque conscribat super his rebus omnibus, quae in locis illis fuerint repertae. Neque enim visum est ipsos castellanos ex locis illis nunc a nobis huc vocari oportere propter temporum conditionem. Ad quorum quidem locorum conservationem solutionemque necessariam tum castellanorum, tum aliorum praesidiariorum, uti Maiestas Vestra iubet, ex proventibus archiepiscopatus ipsum provisorum, cuius id curae antea quoque incubuit, curam gerere et de omnibus rectam tenere rationem usque ad ulteriorem Maiestatis Vestrae commissionem deliberationemque iniunximus.

Quod autem ad ordinem ²⁾ in consilio servandum spectat, faciemus id, quod Maiestas Vestra iubet, tanquam fideles et obediens in omnibus servitores sui, felicemque ipsius adventum alacri animo exspectabimus.

Super celebratione iudiciorum pro termino hoc festi Beati Lucae propter domini locumtenentis obitum satis nos quidem haesitabamus, quid faciendum nobis foret, verum literis Maiestatis Vestrae acceptis omnibus dominis iudicibus ordinariis et magistris protonotariis denunciavimus, ut ad diem constitutum praesto huc adesse curent.

Coeterum intellexit Maiestas Vestra, quid nuper, cum dominus iudex curiae ¹⁾ huc nobiscum convenisset, desperatumque iam de vita esset domini locumtenentis, ad Maiestatem Vestram communiter scripseramus, cum ceteris de rebus, tum de palatini creatione, qui idem et locumtenens ex veteri regni consuetudine futurus esset. Cum igitur allatis literis Maiestatis Vestrae de celebratione proxime futuri conventus, quas domini camerarii in omnes partes perferendas curaturi sunt, partem etiam iam expedierunt, nihil in ipsis literis, quas aliquot ex nobis ad nos scriptas legimus de creatione palatini a Vestra Maiestate expressum esse videamus arbitremurque eiusdem sententiae reliquas etiam esse, quae tam dominis, quam comi-

---

¹⁾ Ad ordinem kétszer van írva.

²⁾ Nádasdy Tamás.

tatibus inscriptae sunt; visum est pro nostri officii ratione ad Maiestatem Vestram scribere, quod si in proximo conventu Maiestas Vestra de palatino creando secum aliquid constitutum habet, necesse esset, ut ad dominos et comitatus omnes, quorum communibus votis palatinus ex veteri consuetudine eligi solet, aliis literis regiis Maiestas Vestra hac de re expresse scriberet, ut parati venirent ad conventum, quas literas dummodo a Vestra Maiestate tempestive afferant in tempore satis in omnes partes domini camerarii perferendas poterunt curare. Sin autem aliud aliquid Maiestas Vestra cogitat consilium, tamen hoc nostrum clementi a nobis accipere dignetur (animo). Servet stb. Posonii, die 15. Octobris 1549.

Consiliarii etc.

141.

1549. okt. 18.

Salm Miklós és a kormánytanácsosok a törökökkel a fegyverszünet óta felmerült differentiák megvizsgálására kiküldött biztosok számára készített instructiót több megjegyzés kíséretében felterjeszti.

Sacratissime stb. Cum est ad me, capitaneum generalem Vestrae sacratissimae Maiestatis allatus fasciculus literarum et aliarum scripturarum super negotio commissariorum, qui tam pro parte Vestrae Maiestatis, quam a parte principis Thurcarum convenire debent pro revisione complanationeque differentiarum omnium, quae utrinque sub indutillis contigerunt literasque Vestrae Maiestatis mihi et domino quondam locumtenenti piae memoriae inscriptas perlegissem, eodemque tempore ad funus eiusdem domini ¹⁾ locumtenentis huc properassem communicato iuxta mandatum Vestrae Maiestatis cum dominis consiliariis, quos hic offendi, consilio instructionem hanc, quam cum praesentibus ad Vestram Maiestatem mittimus, confecimus. Cuius quidem argumentum tenoremque magna ex parte collegimus ex ea instructione, quam superiori anno Maiestas Vestra commissariis suis dederat, qui in eodem hoc negotio ad Komaron ab Ea fuerant expediti. Eam instructionem Maiestas Vestra ubi perlegerit et pro sua summa prudentia redegerit, in eam formam, quae illi magis ad rem facere videbitur, poterit ad nos mature remittere, ut illa accepta de die et loco, ad quem commissarii utrinque convenire debeant cum passa Bwdensi tractare et concludere liceat. Neque enim

¹⁾ Betoldás.

visum est vel Andream Tharnoczý, vel alium quempiam ad passam dimittere, priusquam confecta et reportata ad nos sit ipsa instructio a Vestra Maiestate, ne forte de die cum passa nuntius conveniret, aut concluderet, ad quem diem parati cum instructione commissarii Vestrae Maiestatis esse non possent. Interim tamen literas meas, capitanei generalis, ad passam dandas esse censuimus tum pro salvo conductu ad nuntium iterum reportando, tum pro certa cognitione habenda, num iam adsint ¹⁾ Thurcici commissarii et an sint ad conveniendum parati, ut sic a Vestra quoque Maiestate interea temporis instructio supradicta reportari queat. Et quoniam in his literis, quas princeps Thurcarum tum ad Vestram Maiestatem, tum vero ad suos commissarios Sigismundo Posgay in negotio praedicto dedit, nullam prorsus mentionem de limitibus ac terminis ditionis ²⁾ Vestrae Maiestatis fieri comperimus, quae res praecipua esse videbatur; etsi nos quidem satis multa ea de re in instructione posuimus omniaque ad tenorem literarum Vestrae Maiestatis reiecit, quae in conclusione indutiarum per Vestram Maiestatem postremo fuerant confectae, dignetur Maiestas Vestra nos, aut ipsos commissarios suos, quos ad haec negotia delegit, clementer edocere, quidnam ipsis commissariis faciendum sit, si forte articulum illum silentio penitus Thurcae praeterire velint tanquam super quo nullam a suo principe instructionem, nullum(que) mandatum acceperint, uti eos allegaturos suspicamur, et num sine ulla tractatione de hoc articulo ad revisionem querelarum ipsos commissarios descendere oporteat? Illam partem literarum Thurcarum principis, in qua imperialia sua capitula omni ex parte observari se voluisse et velle scribit, ita interpretati sumus, ut per ea verba Maiestatis Vestrae ditionem liberam esse ab omni Thurcica subiectione iuxta Maiestatis Vestrae literas super conclusione indutiarum confectas ipse Thurcacum princeps intelligere voluerit.

Dignetur etiam Maiestas Vestra diligenter perpendere articulum illum, quem in instructione posuimus de assignandis aliquot comitatibus praefectis Thurcis pro sua ditione usque ad finem indutiarum, literas quoque ad omnes praefectos et milites subditosque Vestrae Maiestatis dandas censemus in omnes partes, ut in rectificatione ³⁾ huiusmodi damnorum, quae sub indutiis contra indutias accidissent, ipsis commissariis parent. Exempla tamen literarum Vestrae Maiestatis tum

---

¹⁾ A sor fölött. Alatta áthúzza: sunt.

²⁾ Betoldás.

³⁾ Előtte áthúzza: rectificam.

principis Thurcarum super indutiis initis postremo confectarum
Maiestas Vestra ipsis commissariis mitti iubebit. Mittimus
autem cum praesenti instructione etiam superioris anni instruc-
tionis exemplum, unde hanc aliqua ex parte decerpsimus.
Servet stb. Posonii, die 18. Octobris 1549.

Capitaneus et generalis consiliarii.

142.¹⁾

1549. okt. 24.

A kormánytanács arra kéri a nyitrai püspököt, hogy 4 hű szolgáját
hozza magával a Várday ingóságainak őrizetére.

Ad dominum Nitriensem. 24. die Octobris 1549. Posonii.

Reverendissime domine stb. Post discessum Reveren-
dissimae Dominationis Vestrae tractatum est a nobis hodie
inter cetera de recta et segura custodia rerum et bonorum
reverendissimi quondam domini locumtenentis Regiae Maie-
statis piae memoriae, quae obsignatae in aedibus eiusdem
domini quondam Strigoniensis hic Posonii asservantur, uti
a Dominatione Vestra reverendissima et suis collegis repositae
fuerunt visumque fuit ad custodiam huiusmodi securiorem
propter omnes casus, qui possent evenire, adhibendos esse prae-
cipuos 4 reverendissimae Dominationis Vestrae servitores
fideles, qui per vices custodiae huiusmodi curam gerant usque
ad Regiae Maiestatis adventum vel deliberationem, quare
reverendissima Dominatio Vestra in reditu suo velit ex suis,
quos habet, 4 fidos et maxime tutos servitores secum adducere,
quibus tandem ordine, quo videbitur, meliori custodia huius-
modi communi consilio poterit committi. Interim nos usque
ad ²⁾ Vestrae reverendissimae Dominationis reditum nostros
homines ad eam custodiam adhibebimus. Valeat stb.

Dominus Revay, Jauriensis, Wesprimiensis,
Waciensis et Merey.

¹⁾ 142. s 143. A második kéz írása.

²⁾ Utána áthúzva : reg.

143.¹⁾

1549. okt. 24.

A magyar kormánytanács arra kéri Bécs városát, hogy Lawzar Jánost hallgattassa ki a minoritáktól Pekry Lajos által elidegenített és eladott arany- és ezüstművek értéke tárgyában.

Ad civitatem Viennensem eodem die et loco.

Magnifici domini stb. Cum superioribus diebus in sede iudiciaria Regiae Maiestatis domini nostri clementissimi ²⁾ quaedam deliberatio facta sit iuridica pro religiosis fratribus ³⁾ ordinis minorum provinciae huius Hungaricae, in qua deliberatione decretum est, ut iidem fratres teneantur probare, quod res argenteae deauratae, quas ipsi fratres a magnifico domino Ludovico Pekry etc. ab eorum conventu abalienatas esse asserunt et propterea iure ab eodem repetunt, eius ponderis exstiterint, cuius ipsi in eorum actione proposuerunt. Eius autem rei optimum testem adducant iidem fratres providum Joannem Lawzar, qui tum, cum res illae per dominum Pekry divenditae hic Posonii fuerant, civis et inhabitator Posoniensis erat, et partem quoque earum rerum pretio emisse dicitur, ac proinde fassione hac in re eiusdem Joannis Lawzar, qui nunc civis et inhabitator istius inclytae civitatis Viennensis, plurimum iidem fratres indigeant ad probationem iurium suorum; Dominationes Vestras rogamus diligenter, ut et nostra et aequitatis causa iubeant ipsum Joannem Lawzar ⁴⁾ in loco authentico de more istius civitatis fateri libere, quicquid super emptione pretioque et valore praedictarum rerum, prout fuerit interrogatus, ad instantiam dictorum fratrum minorum ad eius notitiam pervenit, superque fassione huiusmodi Dominationes Vestrae tandem literas authenticas ipsis fratribus dari iubeant, in quo et iustitiae consonam et nobis gratam rem Dominationes Vestrae facient, quae valeant feliciter etc.

Iidem, qui supra.

---

¹⁾ A második kéz írása.

²⁾ D. n. cl. — betoldás.

³⁾ Utána áthúzza: minoribus.

⁴⁾ Utána egy szó törölve.

145.

1549. okt. 25.

A kormánytanács kéri a pozsonyi provisor, hogy a püspöki jobbágyságot, a kiknek még más kötelességük is van, túlságosan ne terhelje.

Ad Emericum literatum, provisorum Posoniensem.

Egregie stb. Coloni de Pyspeky questi sunt nobis graviter, quod iussu Dominationis Vestrae ligna ad arcem iumentis et plaustris eorum vehere coguntur triduumque iam hic tenentur sine ulla mercede atque insuper macerantur inedia. Tametsi autem Maiestatem Regiam audiamus literas suas dedisse, ut usque ad felicem reditum suum necessaria ad arcem pro ipso suae Maiestatis adventu interim iidem coloni comportant; cum tamen Maiestas sua bonorum et proventuum archiepiscopatus omnium dominis camerariis suis commiserit, videtur nobis primum cum scitu mutuoque eorundem dominorum camerariorum consilio colonos ipsos ad huiusmodi opera et servitia adigi debere, deinde ita moderanda esse servitia ipsa, ut pauperes, qui et nunc alioquin ad domum et familiam quondam domini locumtenentis diversa victualium genera cogantur convehere quotidie, praeter modum non opprimantur, nam et dominum generalem oppressione pauperum non delectari scimus, ad quem hac de re scribere non est visum, quod et Dominationem Vestram modum hac in re adhibituram confidamus et magnificentiam suam in horas huc exspectamus. Valeat stb. Posonii, die 25. Octobris 1549.

Consilarii etc.

146.

1549. okt. 24.

A kormánytanács kéri a kamarát, hogy Malatesta Frigyesnek a Várdai Pál hagyatékából adjon ki egy hordó bort.

Ad dominum Nitriensem et camerarios.

Reverendissime,¹⁾ reverendi et egregii stb. Dominationes Vestrae velint dari facere egregio Frederico secretario Regiae Maiestatis in hoc regimine Hungarico de vinis reverendissimi

¹⁾ Utána áthúzva: domine.

domini quondam locumtenentis piae memoriae in cellario hic relictis unum vas vini, duodecim vel circiter urnarum ad rationem praebendae praefati quondam domini Strigoniensis, qua ille pro hoc anno obligabatur, super quo Dominationes Vestras apud Regiam Maiestatem quietas et expeditas faciemus. Posonii, die 24. Octobris 1549.

Consiliarii etc.

147.

1549. okt. 24.

A kormánytanács kéri az ausztriai kamarát, hogy Malatesta Frigyes királyi titkár részére szállítandó bort vámmentesen engedjék át.

Ad dominos praefectum et camerarios Austriacos.

Generosi et magnifici domini stb. Cum sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus egregio Friderico Malatestae, secretario suae Maiestatis in hoc regimine Hungarico, qui et secretarius fuit reverendissimi quondam domini locumtenentis piae memoriae, literis suis mandaverit, ut non obstante morte praefati domini locumtenentis, cuius liberalitate idem secretarius cum uxore, liberis et fratribus familiaque numerosa hic sustentabatur, Posonii [usque ad] felicem reditum Suae Maiestatis in praefato secretariatus officio persistat oporteatque propterea ipsum secretarium non solum ad reditum usque Suae Maiestatis, verum etiam per totam hiemem instantem, sese instruere et victualia, quae alias a domino quondam locumtenente habuit sibi comparare propterea, quod in hiemis rigore etiamsi a Regia Maiestate abeundi veniam impetraret, familiam abducere non posset, ideoque mittat isthuc Viennam ad coëmenda sibi ad usum familiae aliquot vasa vini hunc hominem suum praesentium exhibitorem. Dominationes Vestras generosas ac magnificas impensius rogamus, ut quae vina idem secretarius isthic Viennae sibi coëmenda et navi curaverit devehenda, ea Dominationes Vestrae sine solutione vectigalis, aut tricesimae aliave exactione dimitti iubeant et literas etiam dare velint patentes, ne in decursu fluminis, ubi vectigalia exigi solent, hucusque solutio ab eis ulla exigatur, quod et Regiae Maiestati gratum futurum confidimus et nos in similibus et maioribus Dominationibus Vestris rependemus. Quae valeant feliciter. Posonii, die 24. Octobris 1549.

Consiliarii etc.

148.¹⁾

1549. okt. 29.

Die 29. Octobris 1549. Posonii praesente domino generali literae conscriptae sunt apud dominum Jauriensem nomine consilii ad dominos camerarios, ut 200 florenos veteranis 30 militibus in Zygeth ad rationem stipendii insoluti, Ladislo vero Gywlaſſy pro expensis bis factis huc veniens 32 et totidem duobus ad Zygeth cum domino Teſſel per eosdem camerae delectis pro expensis dentur.

149.

1549. okt. 31.

Die 31.²⁾ eiusdem mensis scriptae sunt literae commendatitiae per dominos consiliarios ad Tyrnavienses pro domo d. . . . domino Andreae capellano.

150.

1549. okt. 31.

Eodem die ad dominam relictam Perusthanſy³⁾ pro dimidia parte decimae Zempcz regiae Maiestati relinquenda.

151.

1549. nov. 1.

A kormánytanács értesíti a királyt, hogy a néhai Bazini és Szentgyörgyi grófok jobbágynak panasza ügyében újabb inquisitiót rendelt el.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra Sacratissima superioribus diebus ex literis nostris, quas vivente adhuc reverendissimo quondam domino locumtenente pie memoriae prolixè satis, uti res ipsa exigere videbatur ad Maiestatem Vestram dedimus,⁴⁾ quod secundum eiusdem Vestrae Maiestatis mandatum libellus ille, qui a commissariis Vestrae Maiestatis superioribus mensibus super inquisitione per eos facta in bonis quondam comitum de Sancto Georgio et

¹⁾ 148—150. a második kéz írása.

²⁾ Utána áthúzva: termini.

³⁾ Székely Magdolna.

⁴⁾ L. 135. sz.

de Božyn, nunc apud dominum Gasparem Seredy oppignoratis fuerat confectus ac per directorem causarum Vestrae Maiestatis nobis oblatum, magna ex parte a nobis recognitus accusationesque subditorum ex illis bonis coram praefatis Vestrae Maiestatis commissariis contra dominum Seredy et eius officiales productae atque in eo libello contentae diligenter et exacte per nos discussae fuissent et imprimis praecipuorum oppidorum et villarum, quae in illis bonis continentur. Significabatur autem iisdem literis nostris Vestrae Maiestati, quod tum dominus Seredy atque eius officiales ea, de quibus in ipso libello accusarentur, partim negarent, partim vero iure a se facta esse confirmarent, necesse nobis fore visum fuisset novos rursum commissarios deligi ad bona illa et super omnibus novam et iuridicam inquisitionem parte videlicet altera praemonita de iure et ¹⁾ consuetudine regni faciendam curari, atque ita tandem ex eorum relatione, quod iustum foret, deliberari. Sed id non prius videretur esse faciendum, quam reliqua libelli pars adveniente hoc iudiciorum termino fuisset absoluta, quemadmodum ista copiosius literis illis nostris, prout causae status et diversa illius capita exposcere videbantur, Maiestati Vestrae tunc a nobis fuerunt explicata. Tametsi igitur et tum, cum illa scriberemus, sic nobis visum fuerat, ut non prius ad novam inquisitionem de more regni faciendam dimitteremus, quam reliqua libelli pars esset a nobis recognita et pertractata et Maiestas Vestra nuper ad eas ipsas literas nostras respondens hoc totum, quod in re praemissa factum a nobis accepisset, clementer approbare visa esset. Cum tamen praesenti hoc iudiciorum termino instaret apud nos dominus Seredy, ut praemissae nostrae deliberationi reliqua libelli parte absolvenda faceremus satis iamque operi huic manum apposituri essemus, negotium hoc totum maturius inter nos et exactius consultantibus visus est tandem omnis hic ²⁾ inanis futurus labor, qui libello huic pertractando a nobis impenderetur, quandoquidem iam satis ex iis, quae vidissemus quaeque pertractassemus plane liqueret nihil, prorsus statui posse ante novam et iuridicam inquisitionem, quam (ut super demonstravimus) fieri omnino necesse esset, ac proinde cum propter multitudinem negotiorum, quae quotidie sub iis iudiciis emergunt, occupationesque cum nostrum omnium, tum vel maxime iudicum et assessorum parum alioquin otii ad istam pertractionem libelli superesse placuit communi consilio ab ea re penitus supersedere et simul homines deligere ad tale munus

---

¹⁾ Utána áthúzva : de.

²⁾ Betoldás.

bene aptos, qui ad inquisitionem novam faciendam in praedicta bona exacto hoc termino iudiciorum proficiantur, videlicet magistrum protonotarium Naghwathy,¹⁾ Ambrosium Chernely et Thomam Illyes atque ita uno et eodem contextu post relationem eorum iuridicumque per eos factum et a nobis cognitum processum, quod e re et iustitia fore nobis videbitur, statuere et Maiestatem Vestram informare ante ullam pronunciationem, prout a Maiestate Vestra nobis est commissum. Sacra Maiestas Vestra hac nostra deliberatione intellecta, quod factu optimum videbitur, decernere et nobis clementer significare dignetur. Servet stb. Posonii, die primo Novembris 1549.

Consilarii etc.

152.

1549. nov. 4.

Die 4. Novembris praesente domino generali datae sunt literae ad dominos camerarios pro mittendis 60 florenis Andreae Tharnoczý ad legationem Bwdensem.

153.

1549. nov. 5.

Die 5. Novembris datae sunt literae ad dominum banum in commendationem pauperum vinicularum, qui in bonis q²⁾ Hampo opprimuntur per dominum banum in solutionem iuris montani.

154.³⁾

1549. nov. 7.

A kormánytanács figyelmezteti az óvári kapitányt, hogy a Surányból elszökött és általa elfogott tolvajnál talált lopott holmik nem őt, hanem a tulajdonost illetik, ellenben ő megbüntetheti a bűnöst.

Ad capitaneum de Owar.⁴⁾

Egregie domine stb. Intelligimus ex domino Stephano Lossoneczý portarium quendam, Balthasarem Zenthkýralý nomine, nuper ex arce ipsius domini Suran vocata clam au-

¹⁾ Antal, itélőmester.

²⁾ Quondam ?

³⁾ 152—155. a második kéz írása.

⁴⁾ Vohnychký Zakariás.

fugisse certa summa pecuniae cuiusdam familiaris eiusdem domini Lossonczÿ ibidem surrepta eundemque adpertinentem istius arcis Owar in quodam pago repertum per Dominationem Vestram ad Owar vinctum esse adductum et nunc istic asservari, cumque familiaris ille, a quo pecunia surrepta est, ad Dominationem Vestram profectus pecuniam suam apud malefactorem repertam sibi reddi postulasset, Dominationem Vestram reddi recusasse et pecuniam insuper petiisse, ut ille ex merito puniatur. Cum autem longe aliae sunt leges et consuetudines huius regni, quam externarum provinciarum debeatque furtum ei restitui, ad quem pertinet, ubicunque fur deprehendatur, Dominationem Vestram hortamur diligenter pecuniam praedictam penes supradictum facionorosum repertam ei familiari domini Lossonczÿ restituere velit, a quo est surrepta, in facinorosum autem ipsum, postquam istuc pervenit, ut condigna poena per Dominationem Vestram animadvertatur, dominus Lossonczÿ nihil laborat, dummodo huic suo, quod suum est, reddatur, quemadmodum sane aequitas et ius consuetudoque huius regni postulat etc. Posonii, die 7. Novembris 1549.

155.

1549. nov. 8.

8. Novembris Posonii datae sunt literae ad camerarios Austriae Viennam, ut vina domini Mereÿ sine solutione dimittantur.

156.¹⁾

1549. nov. 14.

A kormánytanács kéri a királyt, hogy a közeledő országgyűlésre szállásadónak nevezze ki Nyáry Ferenczet.

Sacratissime Rex stb. Cum festum Beati Andreae apostoli iam non longe absit, ad quem diem Maiestas Vestra Sacratissima omnibus regni ordinibus et statibus generalem conventum huc Posonium indicare dignata est, oporteat autem tempestive hospitia hic distribui et conscribi tam iis, qui ex hoc regno ad conventum vocati sunt, quam quos Maiestas Vestra secum est in curia sua adductura, quam quidem distributionem conscriptionemque hospitiorum ad magistrum agazonum ex veteri huius regni consuetudine pertinere Maiestas Vestra non

¹⁾ A harmadik kéz írása.

ignorat. Cumque superiori anno diversas contentiones gravesque expostulationes a nostratibus plerisque exstitisse, Eadem Maiestas Vestra possit meminisse, propter eos vel dominos, vel nobiles, qui parum commode diversarentur, adeoque etiam nonnulli hospitibus penitus carerent, quae res etiam tumultum intra regnicolas excitarat, affirmantes Maiestatem Vestram fidelium suorum ex Hungarica (igy) conventum agere, non externorum quorum nomine ab aulico hospitiorum distributore Germano ampliora lautioraque essent hospitia occupata; nostri officii esse duximus hac de re Maiestatem Vestram tempestive admonere, ut vel ex superioris anni exemplo ineatur hoc anno ratio, omnes querelae tumultusque ex hanc causam (igy) concitandi nostratibus amputandi. Cum autem dominus Franciscus Nyáry, magister agazonum Vestrae Maiestatis ea sit industria, eo ingenio praeditus, ut longe graviora ei negotia hospitiorum distributione facile committi posse videatur, idemque tum aulicorum Vestrae Maiestatis, tum etiam omnium regni statuum certam exactam cognitionem habeat, videretur nobis a Maiestate Vestra hoc totum negotium tam ¹⁾ Hungaris, quam externis, qui Maiestatem Vestram huc secuturi sunt, hospitia distribuendi eidem recte posse committi, neque alio distributore in Hungaria. Dum se Maiestas Vestra in coetum fidelium suorum huius regni conferre dignatur, opus esse, quam eo, qui ad id muneris ex veteri consuetudine est constitutus ac proinde, si opinio nostra probabitur Vestrae Maiestati, poterit iubere indicem sive regestum mitti ad ipsum dominum Nyáry omnium aulicorum suorum, tum dominorum, tum alterius ordinis, ut per eum, cuius id maxime interest, unicuique pro sua dignitate, quantum quidem loci angustia patitur, tempestive hospitium conscribatur atque ita omnis confusio omnisque imposterum querelae occasio sit sublata, nam et illud verendum est, cum plerique ex dominis, qui longius absunt, in praesentibus iudiciis suos hic habeant procuratores, si forte eandem, quam superiori anno hospitiorum angustiam difficultatemque acceperint, ex itinere etiam domum reversuros. Quae omnia Maiestas Vestra fideliter a nobis praescripta clementer a nobis accipere dignetur. Servet stb. Posonii, die 14. mensis Novembris anno 1549.

Consiliarii.

¹⁾ E két szó betoldás.

157.¹⁾

1549. nov. 14.

A kormánytanács kéri Oláh Miklós kancellárt, hogy ő is működ-
jék közre, hogy a szállásadás körül tapasztalt visszaélés megszün-
tetése végett régi szokás szerint Nyáry Ferencz főlovászmester
legyen szállásosztó.

[Ad dominum Cancellarium.]

Reverendissime domine stb. Cognoscet reverendissima
Dominatio Vestra tum ex literis nostris, quas ad Regiam Maie-
statem scribimus, tum vero ex hoc egregio Paulo Mwchay,
quid nobis faciundum esse videatur pro evitando superioris anni
tumultu, qui tempore conventus acciderat propter male distri-
buita hospitia. Cum igitur reverendissima Dominatio Vestra
ea de re optime etiam tacentibus nobis instructa sit satisque
meminerit inter cetera illud quoque superiori anno deprehen-
sum esse, quod Germanus distributor commodiora quaeque
et ampliora hospitia occupasset sub eorum dominorum nomine,
qui partim in arce ipsi diversabantur paucos admodum asseclas,
ut dominorum Germanorum mos est, in inferioribus illis ho-
spitiis habentes, partim etiam omnino absentes erant ex
huiusmodique hospitiis pleraque per idiotas et mechanicos,
qui aulam sequuntur, pretio redimi solere ab eodem distri-
butore, dominis interim Hungaris compluribus et aliis nobilibus
vel incommode vel plane nusquam diversantibus. Dominatio
Vestra reverendissima velit omnibus de causis eniti, ut domino
Nyáry (cuius id in Hungaria interest) haec tota distributio
committatur, quippe qui pro sui numeris²⁾ ratione ut Ger-
manis et Hungaris et Hispanis, qui Regiam Maiestatem sequi
solent, competentia constituet hospitia, ita, ut nemini iustae
querelae supersit locus, prout haec omnia latius is Paulus
litteratus reverendissimae Dominationi Vestrae coram explica-
bit, cui fidem adhibere velit. Valere stb. Posonii, die 14. Novem-
bris anno 1549.

Consiliarii.

¹⁾ A harmadik kéz írása.²⁾ Muneris helyett.

158.

1549. nov. 14.

A kormánytanács a Mária özvegy királyné és Selmecz város között fennforgó ügyben véleményes jelentést tesz.

Sacratissime Rex stb. Venera[n]t ad nos nuper nonnulli consilarii et procuratores negotiorum serenissimae dominae Mariae, Hungariae, Bohemiae etc. reginae, sororis Vestrae Maiestatis literasque Maiestatis Vestrae nobis inscriptas exhibuerunt, quibus literis Maiestas Vestra primum declarat se ad instantiam praefatae serenissimae reginae, sororis suae superioribus diebus binis literis commisisse reverendissimo quondam locumtenenti suo piae memoriae, ut iudicem et iuratos cives civitatis Sebniciensis ad terminum per Vestram Maiestatem eisdem iudici et iuratis aliisque suis literis praefixum ad se admittere et adiunctis sibi aliquot ex nobis, consiliariis videlicet Vestrae Maiestatis scripta, propositiones, allegationesque dictorum consiliorum et procuratorum serenissimae reginae contra ipsos cives et e contra responsiones eorundem civium in causis, quae in literis ipsis Vestrae Maiestatis latius expressae sunt, audire atque eas fideliter conscribi facere, tandemque opinionem et deliberationem suam super illis Maiestati Vestrae rescribere et ab ea ulteriorem determinationem expectare deberet. Deinde exposuit, quod posteaquam negotio hoc infecto dominum locumtenentem ex hac vita contigit discedere, Eadem Maiestas Vestra mandavit denuo iisdem civibus Sebniciensibus, ut ad decimum quintum diem post literarum Vestrae serenissimae Maiestatis exhibitionem praefatus iudex cum duobus iuratis concivibus suis coram nobis huc Posonii comparere debeat obiectionibus dictae serenissimae reginae responsuri; ac proinde iubet Maiestas Vestra, ut praescripto termino adveniente iuxta tenorem supradictarum literarum Vestrae Maiestatis ad dominum quondam locumtenentem datarum in revisione discussioneque causarum, quarum gratia iidem cives ad Vestram Maiestatem comparere iussi sunt, a nobis procedatur, tandemque de omni procesus nostraque deliberatione et opinione nulla prorsus a nobis interim lata sententia Maiestatem Vestram edocere debeamus. Cum igitur acceptis per nos et perlectis literis omnibus mandatorum Vestrae Maiestatis, praesentesque ad terminum, quem debuerat, adessent coram nobis iudex et iurati duo Sebnicienses, uti ad Vestram Maiestatem iussi; sunt utriusque partis propositiones allegationesque ac responsa et scripto et verbis coram

nobis producta diligenter a nobis per aliquot dies audita fuere, super quibus quidem allegationibus utriusque partis nostraque deliberatione processum ex mandato Vestrae Maiestatis summam de omnibus confectum simul cum scripturis utrimque coram nobis productis ad Vestram Maiestatem cum praesentibus fideliter mittimus, ut ipsa iam in causis et negotiis ipsis maturius determinare et nobis significare possit, ecquid amplius a nobis fieri velit. Cum autem Maiestas Vestra opinionem quoque nostram hac in re ad se perscribi iubeat, sic illam a nobis Maiestas Vestra breviter accipiat: Cum cives Sebnicienses, quemadmodum et aliarum civitatum Vestrae Maiestatis montanarum ac liberarum cives, membrum sint regni non contemnendum, donati videlicet iisdem fere iuribus et immunitatibus ab divis regibus praedecessoribus Vestrae Maiestatis, quibus ipsi regni nobiles, quo ad sane ordinem et modum super iuridicto processu in omnibus iudicialibus causis actionibusque, quae adversus eos cuivis emergunt, et e contra observandum, extra quem ordinem et modum exire eis minime liceat, iidemque cives in huiusmodi eorum iuribus immunitatibusque et antea ab defunctis regibus et a Vestra quoque Maiestate hactenus inviolabiliter sint observati; videtur nobis non solum nihil eos fecisse praeter officium eorum praeterque fidem et oboedientiam, qua Maiestati Vestrae obstricti sunt, dum ex supradictis literis mandati Vestrae Maiestatis coram nobis productis et quarum ¹⁾ vigore tamquam oboedientes subditi huc proxime comparuerunt litem cum serenissima regina ingredi, vel ad eius actiones respondere recusarunt, verum etiam ipsis eorum iuribus in hac parte aperte eos derogaturos sibi ipsos praeiudicatos fuisse, si extra consuetudines processumque iuridicum in huiusmodi causis longo iam tempore hactenus summo omnium regni ordinum consensu usitatum atque observatum huic se liti ad hanc se extraordinariam inusitatamque citationem sese immiscuissent. Maiestatem autem Vestram decere, quemadmodum hactenus benigne fecit, ita etiam hoc tempore ipsos cives subditos suos in suis huiusmodi iuribus contra cuiuscunque impetitionem clementer tueri ac defendere, cum praesertim serenissimae reginae et eius thesaurario modi rationesque ordinariae et usitatae nequaquam defuturae sunt ad proseguendum eorum causas adversus cives, idque ubi fecerint, rectam et integram iustitiae administrationem secundum consuetudines regni civitatumque Vestrae Maiestatis libertates sint plane consecuturi. Quemadmodum autem ipsi cives a nobis multis praecibus postularunt, ita nos quoque humiliter

¹⁾ Ettől kezdve a következő számig az első kéz írása.

supplicamus Vestrae Maiestati, dignetur ipsos cives in suis iuribus veteribusque privilegiis clementer conservare. Haec a fidelissimis servitoribus suis profecta Maiestas Vestra dignetur clementer accipere, quam Deus altissimus felicissimam conservet diu. Posonii, die 14. Novembris 1549.

Consiliarii etc.

159.¹⁾

1549. nov. 16.

A kormánytanács kérdést intéz a királyhoz, hogy miután az országba jövetelét elhalasztotta, mi legyen a felebbezett ügyekkel?

Sacratissime Rex stb. Ex literis Maiestatis Vestrae Sacratissimae hesterno vesperi ad nos allatis cognovimus novam deliberationem Eiusdem de conventu, quem ad festum beati Anderae celebrare constituerat, ad festum Epiphaniae reiicto propter gravissima Christiani orbis negotia, quae adventum Vestrae Maiestatis ad priorem terminum impedire Maiestas Vestra iisdem literis suis declarat. Postquam igitur ita contigit. non ignoret autem Maiestas Vestra superioribus diebus sese literis suis ad nos datis commisisse, ut non obstante obitu reverendissimi quondam domini locumtenentis sui piae memoriae iudicia nihilominus termini beati Lucae evangelistae celebrarentur, in quibus iudiciis si quae appellationes contingerent, eas ad felicem adventum suum Maiestas Vestra reiici iubebat, quando quidem circa finem iudiciorum, festum videlicet Beati Andreae supradictum ad conventum ²⁾ Eadem affutura et appellationes ipsas coram Ipsa cognitura esset. Reiecta iam a Maiestate Vestra conventus celebratione in longius tempus nobisque ignorantibus, quid super dicta appellationum cognitione Maiestas Vestra statuerit vel esse deliberatura; visum est pro nostri officii ratione eidem significare complures hactenus causas sub his iudiciis ad Vestram Maiestatem iam fuisse provocatas futurumque esse, ut multo plures provocentur. simulac prorogationem conventus diuturnioremque Vestrae Maiestatis absentiam hi, qui litem habent, intellexerint et illi multo maxime, quibus causae fuerint periculosae, adeo, ut rebus fere omnibus infectis verendum sit, ne hic discedatur cum maximo multorum fidelium Vestrae Maiestatis detrimento, qui ad haec iudicia gravibus sumptibus ex partibus longinquis venerunt. Quare cum ad iudiciorum finem Maiestas amplius

¹⁾ A harmadik kéz írása.

²⁾ Utána áthúzva: sua Maiestas.

huc venire non possit, eodemque domino locumtenenti suo extincto dominum episcopum Jauriensem seniore consiliarium suum usque ad felicem reditum suum ulterioremque deliberationem consilio huic suo pro esse ¹⁾ iusserit, videretur idem dominus Jauriensis in causis civilibus iudex appellationum in causis praesentis iudiciorum termini posse constitui, ne omnino re infecta discederetur ex his iudiciis. In causis vero criminalibus alium, quem vellet Maiestas Vestra, poterit constituere. Exspectamus ad haec a Maiestate Vestra citum et benignum responsum, quam Deus altissimus felicem et incolumem servet stb. Posonii, die 16. Novembris 1549.

Consilarii.

160.²⁾

1549. nov. 18.

Ad regiam Maiestatem 18. Novembris 1549. Posonii per dominos consiliarios scriptum est in commendationem domini Vaciensis pro remissione bonorum capituli Vaciensis per Joannem Krwssytth, officialem in Chabrag occupatorum.

161.

1549. nov. 18.

Eodem die ad Krwssytth praefectum in eadem causa.

162.³⁾

1549. nov. 18.

A kormánytanács Zrinyi Miklóst értesíti az országgyűlés elhalasztásáról és kéri, hogy a horvát rendek válaszzanak a legközelebbi országgyűlésre kiváló férfiakat követekül, még pedig nem egyet, vagy kettőt, mint eddig, hanem többet.

[Ad banum.]

Spectabilis et magnifice domine stb. Etsi putabamus sacram Regiam Maiestatem dominum nostrum clementissimum Dominationi Vestrae magnificae et istius regni Slavoniae

¹⁾ Praessee helyett.

²⁾ 160—161. a második kéz írása.

³⁾ 162. A harmadik kéz írása.

cunctis ordinibus denunciasset per literas suas prorogationem conventus, quem Maiestas Sua pro festo beatae (így) Andreae apostoli proxime futuro celebrari statuerat ad festum Epiphaniae domini subsequens, quemadmodum sane Maiestas Sua nos et universos regni ordines et status proximis literis suis ea de re fecit certiores; non alienum tamen esse duximus a nostri officii ratione nos quoque eadem de re literis nostris Magnificentiam Vestram reddere certiores (így), cum ut prorogationem ipsam ex nobis quoque Magnificentia Vestra intelligeret, tum vero ut mature in isto regno Sclavoniae conventu indicto tractet ipsa et ¹⁾ decernat cum ipsius regni statibus de oratoribus praecipuis non uno, vel altero, uti hactenus, sed pluribus aliquot viris praecipuis huc ad generalem conventum ²⁾ atque supradictum diem Epiphaniae deligendis, ut communi cum eis consilio ea, quae ad tuendas nostras et nostrorum ominum libertates, de quibus in ipso conventu agi opus erit, pertinere videbuntur, decernere omnes possumus. Valere stb. Posonii die 18. Novembris 1549.

Consilarii.

163.³⁾

1549. nov. 18.

Eodem die in eandem sententiam scriptae sunt ad status et ordines eorundem regnorum etc.

164.⁴⁾

1549. nov. 15.

A Mária királyné és Selmecz város között folyó pör lefolyása.

Summarium processus facti in causa serenissimae dominae reginae etc. eiusque thesaurarii cum civibus Sebniciensibus et heredibus quondam Petri Hyllpranth.⁵⁾

Feria quinta proxima ante festum Omnium Sanctorum mane hora circiter octava coram dominis consiliariis sacrae Regiae Maiestatis una existentibus et ad hoc specialiter congregatis Posonii comparuerunt nonnulli consilarii et procuratores serenissimae dominae Mariae reginae etc. cum literis mandati

¹⁾ Utána áthúzva : declarat.

²⁾ Utána áthúzva : cum eis consilio.

³⁾ A második kézzel.

⁴⁾ Az első kéz írása.

⁵⁾ V. ö. 158. sz.

procuratorii nomine eiusdem reginalis Maiestatis confecti in causamque contra cives Sebnicienses post exhibitionem literarum et mandatorum sacrae Regiae Maiestatis protulerunt quasdam literas relatorias conventus Sancti Benedicti de Juxta-Gron signatas litera A., quarum literarum egregius Ambrosius Beýczý procuratorio nomine civium Sebniciensium astantibus ibidem penes eum iudice Sebniciensi cum duobus iuratis exemplum seu paria sibi dari postularit, quod de iure et consuetudine regni ei permissum est.

Eodem die ibidem iidem consiliarii serenissimae reginae directorem causarum Regiae Maiestatis tanquam procuratorem reginalis Maiestatis penes se in hac causa astare iuberi postulabant, qua de re admonitus per dominos consiliarios idem director respondit sibi non licere ex officii sui ratione contra cives civitatum Regiae Maiestatis cuiquam assistere atque ita illius iusta excusatione admissa alius sufficiens et bene peritus iurium regni procurator ipsis consiliariis serenissimae reginae iussu dominorum consiliariorum est datus, quo et fuerunt contenti, tum penes se insuper haberent in omnibus actionibus dominum quoque praepositum de Lelez tanquam consiliarium et ipsum ac procuratorem serenissimae reginae etc.

Feria tertia subsequenti praefatus Beýczý procurator praesentibus et similiter assistentibus penes eum iudice Sebniciensi cum duobus iuratis praesentibusque et audientibus procuratoribus reginalis Maiestatis respondit et allegavit verbo tenus ea, quae in scriptura litera B. signata continentur. Quorum verborum copiam sibi per scripturam fieri procuratores reginalis Maiestatis illico ibidem postularunt et terminum ad respondendum feriam quintam subsequentem. Quamvis autem reclamaret Beýczý non esse consuetudinem in regno, ut eorum, quae verbis allegarentur in iudicio, exemplum daretur alteri parti, ideoque protestaretur et instaret, ut simili modo pars altera coram verbis responderet sine mora; domini tamen consiliarii ad instantiam dictorum procuratorum reginalis Maiestatis non ex debito iuris, sed ex aequitate nimia allegationes eas conscribi et ipsis dari permiserunt.

Eodem die ibidem protestatio facta est nomine heredum quondam Petri Hýllpranth super sequestro de bonis ipsorum praeiudicialiter facto petentium in integrum restitui.

Ad quam protestationem terminum supradictum ad respondendum dicti procuratores reginalis Maiestatis similiter postularunt.

Feria quinta subsequenti adveniente de mane procurator reginalis Maiestatis, altera parte modo quo supra praesente duas scripturas produxerunt signatas literis C. et D. pro replica-

tione ad supradictas alterius partis allegationes et protestationem petieruntque, prout in scriptis.

Ibidem Beýczý procuratorio nomine, ut supra, allegavit, quod non esset consuetudo regni per scripta allegare, sed per verba et nolle discedere a iuribus et consuetudinibus regni, nam sic per scripturas negotia procederent in infinitum.

Ad quod procuratores reginalis Maiestatis explicarunt: in regio mandato contineri, ut quae tam verbo, quam scripto fuerint allegata, domini consilarii Regiae Maiestatis audire et acceptare debeant, seque vicissim nolle extra tenorem mandati praefatae Regiae Maiestatis exire id, quod identidem in omnibus fere eorum actionibus iidem procuratores reginalis Maiestatis replicarunt.

Tandem Beýczý facta protestatione, quod quia procuratores reginalis Maiestatis verbis non allegassent, sed scriptis, neque ipse etiam si totam eam scripturam auscultaret, tam repente ibidem posset ad omnia respondere, necessario cogere-
tur petere earum scripturarum exemplum, ut intelligeret alterius partis allegationes, protestans tamen se per hoc iuribus suorum principalium non derogare, atque ¹⁾ ita dominis consiliariis visum est eidem Beýczý dari debere exempla earum scripturarum, postquam verbis nullam allegationem procuratores reginalis Maiestatis fecissent.

Ibidem eodem die statim post praemissa iidem procuratores reginalis Maiestatis alias literas relatorias conventus Sancti Benedicti de iuxta Gron producerunt contra cives praedictos signatas litera E., petentes ad eas per alteram partem responderi, quum terminus esset idem ille dies, ad quod Beýczý replicavit totam diem cedere.

Feria tertia post festum divi Martini ambabus partibus coram dominis consiliariis Regiae Maiestatis comparentibus Beýczý dixit, quod quantum ad praedictas secundas literas relatorias idem respondet ad eas, quod ad priores responderat, videlicet quod uti antea, ita et nunc nollet se in litem cum serenissima regina immiscere contra iura et libertates civitatum montanarum et propterea protestari neque velle praeter eadem iura libertatesque quicquam in praeiudicium suorum principalium admittere vel discedere e consuetudinè et ordine regni super processibus iuridicis hactenus observato, quum et ipsi cives ea, qua regni nobiles, in huiusmodi fruuntur libertate, nam vel ob id maxime non esse ipsis tutum discedere a suis antiquis iuribus et immunitatibus, quod ceteri status et ordines regni super huiusmodi ultro sibi admissa suarum

¹⁾ Utána áthúzva : a.

immunitatum violatione cum aperta communis libertatis derogatione merito eos etiam in proxime futuro conventu possent redarguere.

Subiunxit praeterea idem Beýczý, quod libelli per adversarios producti exemplum propterea petiisse tum, quod allegationem nullam verbo fecissent, ut supradictum est, tum quod audisset principales suos cives Sebnicienses in eo libello graviter se a procuratoribus reginalis Maiestatis conviciis in-cessi id, quod etiam multis in locis eiusdem libelli sive scripturae deprehendissent, quae res cum contra libertatem publicam sit praesertim sub iudiciorum termino, poenaeque manifesta sit indicta violatoribus huiusmodi libertatis secundum regni decretum, petit ideo iudicium sibi administrari super huiusmodi indignis conviciis.

Tandem quoad secundam scripturam per procuratores reginalis Maiestatis modo supradicto productam idem Beýczý replicavit, ut supra, se nolle discedere a suis iuribus et libertatibus, si requirentur debito modo, respondebunt.

Potentibus ibidem procuratoribus reginalis maiestatis exemplum huius allegationis per Beýczý factae respondit Beýczý non esse consuetudinem dandi in scriptis et protestatus est etc.

His auditis per dominos consiliarios Regiae Maiestatis secedentibus partibus visum fuit ipsis dominis consiliariis post maturam inter se habitam consultationem, quod postquam cives Sebnicienses in eo persisterent, ut contra eorum iura et immunitates vigore mandati regii litem ingredi vel actionibus serenissimae reginae respondere nolint, dominis consiliariis secundum iura regni eos cogere non liceat ac proinde vocatis ambabus partibus iidem domini consilarii utraque parte audiente hoc modo pronunciarunt:

Quod quantum ad priorem articulum huius postremae allegationis per Beýczý factae exemplum dari non esset necesse, quando quidem idem et non aliud per eum fuisset allegatum, quod in priori sua responsione allegarat, cuius responsionis domini procuratores reginalis Maiestatis (ut supra dictum est) antea acceperant.

Quantum vero ad secundum articulum, in quo Beýczý iudicium sibi administrari postulavit super conviciis in libellis vel scripturis procuratorum reginalis Maiestatis contentis, cum domini consilarii nullum iudicium super huiusmodi convicii sunt administraturi, nam si quam Sebnicienses ratione conviciorum adversus aliquem actionem se habere praetendunt, eam actionem suo modo et ordine coram suo iudice prosequi eis liceat, propterea neque huius articuli exemplum

dari opus esse. Tandem, quod de omnibus his, quae utrinque proposita et responsa fuerunt, ipsi domini consilarii Maiestatem Regiam, dominum eorum clementissimum, prout iussi sunt, diligenter edocebunt.

Quibus pronunciatis heredes quondam Petri Hüllpranth petebant iterum cum protestatione super eis annotata se in integrum restitui suorum bonorum, quibus praeiudicialiter fuissent privati. Quibus heredibus responsum est per dominos consiliarios, quod Maiestas Regia haberet bona illa in sequestro adque [így] ideo recurrendum esse ad Suam Maiestatem. Datum Posonii, die 15. Novembris 1549.

165.

1549. nov. 23.

A kormánytanács értesíti az ország kapitányát a fegyverszünet alatt felmerült differentiák vizsgálatára kiküldött bizottság összejövetele idejének és helyének megállapításáról és annak akadályairól.

Ad dominum capitaneum generalem.

Spectabilis et magnifice domine stb. Redditae sunt nobis hoc mane literae Magnificentiae Vestrae 18. huius mensis datae una cum incluso articulo literarum Sigismundi Posgay ad Magnificentiam Vestram in negotio commissariorum utrinque deligendorum datarum. Venerat ad nos eodem tempore ¹⁾ egregius Andreas Tharnoczý reversus ex legatione Budensi narravitque pluribus verbis tum ea, quae Magnificentiae Vestrae nomine passae Budensi exposuit secundum instructionem, quam Magnificencia Vestra descriptam ad eum miserat, tum vero responsum ipsius passae ad eam ipsam instructionem. Eius sane responsi summa est, quod de constituendis die et loco commissariis utrinque una conventuris nullum ipse prorsus mandatum, nullam habeat vel instructionem, vel potestatem; sed inter commissarios principis sui sanchacum Zegediensem esse praecipuum, ad quem ipse literas suas daturus esset et quicquid responderet ipsi tandem nuntio significaturus; adesse autem penes se ibidem cadi Budensem delectum et ipsum a principe Thurcarum cum praefato Zanchaco, sed sine illo nihil penitus decerni ea in re posse, et quamvis nuntius praefatus Magnificentiae Vestrae et protestationem ibi faceret

¹⁾ Utána áthúzza: Andreas.

de neglecto mandato deliberationeque principis Thurcarum et instaret, ut de die et loco, ad quem commissarii utrinque convenirent, decerneretur; nullum tamen alium potuit habere responsum, affirmante passa commissarios principis sui etiam adversus se inquisitionem esse facturos, tantum abesse, ut suae quicquam fidei, aut curae in ea re sit commissum.

Cum igitur responsum hoc passae Budensis intellectum a nobis esset et simul exemplum literarum imperatoris Thurcarum ad suos commissarios perlegissemus, quarum literarum Posgay in articulo suarum literarum per Magnificentiam Vestram ad nos misso meminit, ut collatis his scriptis invicem et legatione Tharnoczÿ Maiestati Regiae, quid amplius faciendum esset, mature consuleremus; comperimus articulum literarum Posgay a literis Thurcarum principis inter se discrepare, quod Posgay quidem a Regia Maiestate commissarios Thurcicos, quorsum et quando convenire debeant, admoneri oportere scribit, princeps vero Thurcarum suis ipsis commissariis videtur committere, ut veniente commissario Regiae Maiestatis cum eo conveniant, ubi et quando ei placuerit, adeo, ut ex his verbis admonitionem per commissarios dumtaxat Regiae Maiestatis ab ipsa Regia Maiestate fieri commissariis Thurcicis debere nonnullis ex nobis colligi posse videretur. Ac proinde ne quid amplius vel a nobis, vel a Regia Maiestate haesitari hac in re posset nosque sublata omni ambiguitate pro dignitate et autoritate Suae Maiestatis proque re ipsa Maiestati Suae consilium dare possemus, quid amplius facto opus esset; eundem Tharnoczÿ iterum ad Comaron e vestigio dimisimus, ut proposito literarum Thurcicarum exemplo Sigismundo Posgay explicataque ratione, quae nos merito ad dubitandum induxit ab eo, qui coram deliberationi principis Thurcarum interfuit, quique ipse attulit ipsas literas et quo pacto intelligendae sint, ceteris omnibus exactius novit, rem omnem cognoscat atque ad nos referat. Id ubi exploratum habuerimus, tum ad Regiam Maiestatem, atque Magnificentiam Vestram de re tota nostraque in ea sententia copiosius perscribemus. Haec eadem ferme ad . Maiestatem Regiam in praesentia scribimus. Valere stb. Posonii, die 23. Novembris 1549.

Consilarii etc.

166.

1549. nov. 23.

A kormánytanács értesíti a királyt, a Tharnóczy András követségének eredményéről és a fegyverszünet alatt felmerült differentiák megítélésére mindkét részből kiküldött bizottság összejövetelének nehézségeiről.

Sacratissime Rex stb. Rediit hoc mane egregius Andreas Tharnoczy, nazadistarum Vestrae Maiestatis supremus capitaneus, narravitque nobis in consilio Vestrae Maiestatis, ecquid responsi tulerit a passa Budensi ad eam legationem, quam nomine spectabilis et magnifici domini capitanei generalis iussu Vestrae Maiestatis Budam detulit postremo. Cuius quidem responsi summa haec est: Quod de constituendo die et loco commissariis tam Vestrae Maiestatis, quam principis Thurcarum pro redimendis complanandisque differentiis ab utraque parte sub indutiis obortis nullum sibi mandatum, nulla prorsus instructio, vel potestas a suo principe sit permissa, sed ipsis dumtaxat commissariis hoc totum negotium ab ipso imperatore esse commissum, quippe qui etiam adversus se sint inquisituri, ubi ad tractatus ventum fuerit. Inter ipsos vero commissarios tametsi unus esset cadi Budensis, qui ibidem assideret in coetu aliorum, praecipuum tamen esse sanchacum Zegediensem, ad quem ipse scripturus et quicquid ipse responderit, tandem nuntio significaturus esset. Quamquam autem ipse Tharnoczÿ accepto hoc responso reclamaret et protestaretur istiusmodi responsi dilationem tantum temporis et impunitatem ¹⁾ facinorum ab ipso passa, uti antehac, queri multaque pro re et dignitate Vestrae Maiestatis subiungeret, nullum tamen aliud ferre potuit responsum.

Venerant eodem tempore ad nos literae domini generalis, quibus inclusus erat articulus literarum, quas proxime Sigismundus Posgaÿ cognita legatione Tharnoczÿ, quam is Budam deferebat, ad dominum generalem scripserat. Ex quo articulo cognovimus passam Budensem optimo sese iure excusasse, quominus ei quicquam super his tractatibus liceat statuere, sed rem omnem commissariis ipsis dumtaxat esse commissam, quemadmodum Maiestas Vestra ex ipsius articuli exemplo praesentibus adnexo poterit cognoscere. Verum cum in ²⁾ ipso articulo praefatus Posgaÿ literarum principis Thurcarum

¹⁾ Utána áthúzza: facinosorum.

²⁾ Betoldás.

meminerit, quas ipse ad commissarios ipsos Thurcicos attulit, quarumque exemplum Maiestas Vestra superioribus diebus huc miserat, prolato ipso exemplo et coram nobis perlecto nonnihil ipsae Thurcicae literae a scriptis Posgay discrepare visae sunt; si quidem Posgay a Vestra Maiestate commissarios Thurcicos admoneri oportere scribit, quem in locum et quando cum suis commissariis debeant convenire, Thurca vero illud suis videtur praecipere, ut cum veniente commissario Vestrae Maiestatis, conveniant illico, ubi et quando ei placuerit. Ac proinde ut omnem hanc ambiguitatem summoveremus certumque et exploratum consilium hac in re pro nostri officii ratione perscribere possemus, ecquid scilicet amplius pro re et dignitate Maiestatis Vestrae faciendum videretur; ipsum Tharnoczý e vestigio ad Comaron dimisimus, ut proposito Thurcicarum literarum exemplo Sigismundo Posgay, qui ibi aeger decumbit, explicataque ratione, quae nos merito ad dubitandum induxit, ab ipso cui ista omnia exacte nota esse oportet, rem omnem cognoscat atque ad nos deferat. Is ubi redierit, tum ad Vestram Maestatem latius de re tota perscribemus, interim et literas passae mittendas, quas attulit Tharnoczý et quo in statu negotium esset, ad eandem pro nostri officii ratione duximus perscribendas. Deus optimus etc. Posonii, die 23. Novembris 1549. Consiliarii etc.

167.

1549. nov. 23?

A kormánytanács kéri a királyt, hogy a fegyverszünet ügyében küldött egyik biztos, Mekchey István kárait, a melyeket a király szolgálatában szenvedett és fizetését a kamara által adassa meg.

Sacratissime Rex stb. Cum nuper Maiestas Vestra inter alios commissarios suos ad revisionem complanationemque differentiarum cum Thurcis sub indutiis obortarum egregium Stephanum Mechkey aulae suae familiarem nominasset et delegisset, viderenturque pluribus de causis commissarii ipsi omnes a Vestra Maiestate nominati convenire et parati esse debere, ut cum opus foret, nulla a parte Vestrae Maiestatis in revisione praedicta esset mora; missae sunt literae Vestrae Maiestatis in hac causa scriptae cum ad ceteros nominatos commissarios, tum vero ad praefatum Mechkey, qui paucis ante diebus ad Maramaros se contulerat ob privata quaedam negotia sua, cumque ipse ab exiguis bonis suis, ¹⁾ quae habet

---

¹⁾ Betoldás.

in his partibus, tum, cum literae Vestrae Maiestatis per dominos camerarios ad ea ipsa bona missae sunt, abesset, iussu ipsorum dominorum camerariorum per servitorem ipsius ex illis bonis usque ad Maramaros maximis itineribus sunt ad eum perlatae, usque adeo, ut praestantiores duos equos suos nimia servitoris sui sollicitudine periisse ex hoc itinere affirmet, ipse vero rebus omnibus relictis propere ad mandatum Vestrae Maiestatis huc sese contulerit, iturus quocunque iubeatur. Cum autem exspectare eum iam oporteat, quem in locum et quo tempore cum Thurcicis commissariis conveniendum sit, dominis autem camerariis, ut ipsi asserunt, integrum non sit pecuniam exponere absque expresso mandato Vestrae Maiestatis, supplicat idem Mechkey, ut tum praesentium, tum proximorum temporum damnorum, quibus est affectus, habita benigna ratione dignetur Maiestas Vestra iubere praefatis dominis camerariis suis, ut tum in recompensam huiusmodi damnorum, tum vero, ut hic persistere seque in servitiis Vestrae Maiestatis diutius possit continere, competentem ei provisionem faciant; vix enim arbitramur habere eum amplius, quod possit amittere. Servet stb.

Consiliarii etc.

168.

1549. nov. 23.

A kormánytanács kéri a magyar kamarát, hogy a néhai helytartó két szolgájának fizessen életük fenntartására 24 frtot.

[Ad cameram Hungaricam.]

Reverendissime, reverende et egregii domini stb. Hortamur Dominationes Vestras et regio nomine autoritateque requiramus diligenter, ut egregiis Francisco de Angelo Mantuano et alteri Francisco Hencz, veteribus servitoribus reverendissimi quondam domini locumtenentis piae memoriae florenos XXIV. Hungaricos, unicuique videlicet ipsorum duodecim florenos ad intertentionem eorum usque ad felicem adventum Regiae Maiestatis dare et numerare velint ac ¹⁾ debeant, quum his duobus nihil penitus est, unde se alant, praesentes vero pro sua reservent expeditione et valeant stb. Posonii, die 23. Novembris 1549.

Consiliarii etc.

---

¹⁾ Sor fölötti javítás. Alatta áthúzva: et.

169.

1549. nov. 26.

A kormánytanács ajánlja a királynak, hogy a török és magyar biztosok összejövetelének helyéül Bátorkeszit, napjául pedig 1550. jan. 2-át tűzze ki és a törökkel szomszédos területeket értesítse, hogy ki-kí panaszával forduljon a bizottsághoz.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra sacratissima ex proximis literis nostris, cuiusmodi responsum attulerit nuper egregius Andreas Tharnoczý a passa Budensi ad legationem eam, quam attulerat ad illum iussu Maiestatis Vestrae nomine domini capitanei generalis et quae praeterea dubitatio inter nos esset oborta propterea, quod literae principis Thurcarum cum articulo literarum Sigismundi Posgay parum viderentur convenire, quodque ad resolvendam huiusmodi dubitationem eundem Tharnoczý ad colloquendum cum Posgay dimissemus. Is igitur Tharnoczý rediit hodie ex Comaron literasque attulit Sigismundi Posgay, quas cum praesentibus ad Vestram Maiestatem mittimus et simul ¹⁾ eadem ex ipso Posgay coram se accepisse nunciavit, videlicet Maiestatem Vestram oportere literis suis admonere Thurcicos commissarios, ut ad diem et locum, quem Vestra Maiestas illis nominandum censuerit ac quo Vestrae Maiestatis commissarios vel adesse iam, vel omnino affuturos affirmavit, praesto adsint.

Quare cum ita se omnino Posgay asserat percepisse ex literis Rusthan passae, faciendum plane censemus, ut Maiestas Vestra scribat illico ad sanchacum Zegediensem et cadi Budensem, quibus ambobus solummodo literae principis Thurcarum inscriptae sunt, ut secundum literas mandati principis sui veniant ad commissarios Vestrae Maiestatis pro his tractatibus faciendis, ad quos sunt delecti. Videtur autem locus ipsis esse nominandus et dies, ad quem convenire debeant, ipsis literis Vestrae Maiestatis videlicet oppidum Bathorkezý inter Strigonium et Comaron, aequo pene spatio utrinque situm et dies secundus mensis Januarii proxime futuri, nam ante hunc diem vix ipsos commissarios convenire posse existimamus. Interim autem censemus Maiestatis Vestrae commissarios cum his literis Vestrae Maiestatis simulac ad nos perferentur ad Comaron sese conferre debere literisque Vestrae Maiestatis suas et ipsas literas coniungere, quibus significant eisdem Thurcicis

¹⁾ Utána áthúzva: ex.

commissariis sese iussu Vestrae Maiestatis ad provinciam illis demandatam in eum locum advenisse, unde brevissimo temporis intervallo ad locum designatum sint illico transmissuri, ubi primum de eorum adventu facti fuerint certiores. Atque ita literas ambas privato aliquo tabellario Budam primum, ac deinde Zegedinum ex Comaron quam celerrime mitti oportere, denunciandumque interim per dominum capitaneum generalem in omnes partes Maiestati Vestrae subiectas Thurcisque finitas, ut ad locum et diem supradictum cum suis quisque querimoniis praesto adsit.

Quod si commissarii Thurcici advenerint, bene quidem, sin minus, omnis penitus cavillationis occasio erit eis sublata hoc consilio peracto licebitque Vestrae Maiestati iure optimo expostulare principi Thurcarum ob male observatas oblationes suas et ea demum statuere, quae Maiestati Vestrae statuenda esse videbuntur. Nos quidem opinionem nostram Maiestati Vestrae pro nostri officii ratione hac in re perstrinximus; committimus nos tamen gravissimo iudicio summaeque prudentiae Vestrae Maiestatis, in omnes gratiam nos humillime commendantes felicitatem incolumitatemque diuturnam eidem ab Deo optimo maximo votis semper omnibus precamur. Posonii. 26. Novembris 1549.

Consiliarii etc.

Postscripta. Si consilium hoc nostrum probabitur Vestrae Maiestati de admonendis commissariis Thurcicis per literas suas, poterit id quoque in literis Vestrae Maiestatis addi, ut cum centum dumtaxat equitibus totidemque peditibus ipsi Thurcici commissarii ad locum designatum veniant, nam vicissim commissarii Vestrae Maiestatis iussu Eiusdem pari equitum et peditum numero eodem affuturi sint. Praeterea versus Sclavoniam eadem ratione poterunt admoneri per Vestram Maiestatem Thurcici commissarii ab ea parte delecti. ut ad eundem diem tertium proximi mensis Januarii ad castellum ¹⁾ Hwzthylonya, quod inter castellum Zyget capituli Zagrabiensis et arcem Welyke nunc in manibus Thurcarum existentem situm est, quodque oppidum ad huiusmodi conventum valde commodum atque opportunum a domino bano iudicatum fuisse ex domino Quinqueecclesiensi ²⁾ cognovimus.

¹⁾ Sorfölötti javítás. Alatta áthúzva: oppidum.

²⁾ A codexben két Q és rövidítési jel. Ugyanez előfordul a codex 221. lapján: »nempe domino Q Q, qui nunc est Zagrabiensis. Érti alatta Paulus Gregorianciust, a ki azon tájban lett zágrabi püspök és azelőtt pécsi püspök volt.

convenire curent. Qua de re commissarii quoque Vestrae Maiestatis ad eas partes delecti pariter admonendi erunt literis Maiestatis Vestrae, ut et ipsi Thurcicis commissariis significant sese ad eum diem praesto esse affuturos ad locum supra nominatum.

Ut in literis.

170.

1549. nov. 26.

A kormánytanács értesíti Salm Miklós főparancsnokot a fegyverszünet differenciái tárgyalására kiküldött bizottság ügyeiről és kéri, hogy a török biztosoknak adasson salvus conductust.

Ad dominum generalem.

Spectabilis etc. Cognoscet Magnificentia Vestra ex hoc incluso literarum exemplo, quid Posgay nobis rescribat ad ea, quae per dominum Andream Tharnochy post eius reditum a ¹⁾ legatione Budensi proxime illi significaveramus. Cum igitur eadem etiam coram nuntiarit, visum est nobis Maiestatem suam quam primum per suas literas Thurcicos commissarios hac de re admonere; quemadmodum ad Maiestatem suam scripsisse nos Magnificentia Vestra ex hoc annexo pariter exemplo cognoscet. Magnificentia Vestra, si consilium hoc nostrum probabitur suae Maiestati, literas salvi conductus pro ipsis Thurcicis commissariis conficere et huc ad nostros, hoc est Regiae Maiestatis commissarios expedire curabit, quemadmodum vicissim et passa Budensis pro commissariis Regiae Maiestatis literas huiusmodi salvi conductus daturum obtulit in quacunque forma nostri optarint. Probatumque illi fuit, quod nuper Magnificentiae Vestrae nomine Tharnoczý ei exposuerat, ut centum equites totidemque utrinque ²⁾ pedites penes ipsos commissarios convenirent. Magnificentiam Vestram valere feliciter etc. Posonii, 26. Novembris 1549.

Consilarii etc.

¹⁾ Javítás a sor fölött. Alatta áthúzza: ex.

²⁾ Betoldás.

171.

Komárom, 1549. nov. 24.

Tharnóczy András értesíti a kormánytanácsot, hogy mi módon kell megállapítani a fegyverszünet alatt támadt differentiák tárgyalására küldött bizottságok tárgyalásának helyét és idejét.

Exemplum literarum Posgay ad dominos consillarios etc.¹⁾

Reverendissimi, spectabiles et magnifici domini stb. Accepi literas reverendarum, spectabilium et magnificarum Dominationum Vestrarum credentitias eaque omnia, quae mihi nomine earum magnificus dominus Andreas Tharnoczj, nazadistarum regiae maiestatis supremus capitaneus verbo tenus retulit, intellexi. Ego in literis meis ad illustrissimum dominum capitaneum generalem nuper scriptis, cum scilicet commissarius vel Maiestas Regia requirat, non disputavi, hoc tamen aegre tuli, quod ille, qui requirendus non erat, requirebatur, quam rem ego primo adventu meo reverendissimo domino locumtenenti piae recordationis iam defuncto, tandem vero Pragae et Regiae Maiestati et reverendissimo domino cancellario satis abunde declaravi. Etsi enim Rusthanus passa literas imperatoris bene pronunciavit Regiae Maiestati sonantes, antequam obsignatae fuissent, aliud fateri non possum, nisi ut Sua Maiestas non passam, sed praefatos commissarios de die et loco certificandos requirat; iudicio tamen meo, cum alius sit Thurcorum mos et Christianorum alius, non displiceret, si Sua Maiestas requireret, quo imposterum quoque aequissimam excusationem, si literis et requisitioni Suae Maiestatis non parerent, habere posset, si vero et domini consilarii praefatum sanchacum una cum literis Regiae Maiestatis per suas literas certiore reddiderint, idem labor eademque impensae, certitudo vero maior habebitur. In reliquo Vestras reverendas, spectabiles et magnificas Dominationes felicissime valere cupio, quibus servitia stb. Comaronii, die 24. Novembris 1549.

Consilarii etc.

---

¹⁾ A cím más kéz írása.

172.

1549. nov. 27.

A kormánytanács arra kéri az ország kapitányát, hogy a megürült kereszturi apátságot kegyúri jogából kifolyólag Fülöp testvérnek adományozza.

Ad dominum generalem stb.

Spectabilis etc. Cum ¹⁾ per mortem prioris abbatis abbatia de Kerezthwr in comitatu Zaladiensi sita, cuius abbatiæ collatio iuris patronatus est Magnificentiae Vestrae, nunc vacet, in eaque ipsa abbatia religiosus quidam frater, Philippus, abbate defuncto sacra facere et ea, quae ad abbatis officium spectant, diligenter curare coeperit, quippe qui etiam ante obitum abbatis ipsius ab illo, dum viveret, in coadiutorem ascitus fuisse dicatur; hominem aetate et religione ad id muneris idoneum Magnificentiae Vestrae commendamus, petimusque ab eadem vehementer, ut quum abbatia ipsa exigui admodum momenti est, summaque religiosorum hominum et praesertim huius ordinis caritas est in his locis: praefato fratri Philippo abbatiam praedictam vigore iuris patronatus sui liberaliter nostra causa et ob eius merita conferre velit, quod nos maioribus officiis Magnificentiae Vestrae rependere studerimus. Valere eandem etc. Posonii, die 27. Novembris 1549.

Consiliarii etc.

173.

1549. nov. 27.

A kormánytanács megbízása a kihalt Szentgyörgyi és Bazini grófok jobbágysági ügyében tartandó tudománytételre.

[Ad dominos Nagwathy, Illes et Chernel.] ²⁾

Egregie domine, stb. Sacra Regia Maiestas, dominus noster clementissimus, Dominationem Vestram delegit cum nonnullis aliis fidelibus suis ad quandam inquisitionem faciendam in bonis quondam comitum de Sancto Georgio eamque inquisitio-

¹⁾ Utána áthúzva: propter.

²⁾ Ezen inquisitio végbevitelére Nagyváthy Antal, Illyés Tamás és Chernel Ambrus neveztetett ki. (L. 151. és 180. sz.) Tehát nekik szól e levél.

nem exacto hoc iudiciorum termino illico iussit Maiestas Sua inchoari. Quare hortamur Dominationem vestram ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut circa finem praedicti iudiciorum termini, festum scilicet beati Nicolai proxime futurum huc Posonium adesse curet, ubi una cum collegis suis ad id muneris delectis plenam a nobis informationem accipiet de iis, quae ex mandato suae Maiestatis videbuntur esse agenda. Valeat stb. Posonii, die 27. Novembris 1549.

Consiliarii etc.

174.

1549. nov. 28.

A kormánytanács kéri a királyt, hogy Révay Ferencz és Bakyth Péter között régóta folyó birtokperben, melyet az utóbbi csak a saját hasznáért nyújt, már tíz évvel előbb kimondott ítéletének szerezzen érvényt.

Sacratissime Rex stb. Narravit nobis magnificus dominus Franciscus de Rewa, palatinalis locumtenens etc. Maiestatem Vestram sacratissimam superioribus diebus commisisse reverendissimo quondam domino locumtenenti piaae memoriae ac spectabili et magnifico domino comiti Thomae de Nadasd, iudici curiae Vestrae Maiestatis, ut pro ineunda aliqua concordia ratione arcium Holých et Sassyn cum pertinentiis inter ipsum dominum palatinalem ¹⁾ locumtenentem ac magnificum dominum Petrum Bakýth diligenter tractarent cum ipsis partibus, deque eo, quod efficerent, Maiestatem Vestram facerent certiore, ipsos autem dominos et antea significasse Vestrae Maiestati, cuiusmodi tractatus cum praefatis dominis palatinali locumtenente ac Petro Bakýth ex mandato Vestrae Maiestatis habuissent, et postremo reverendissimum quondam dominum locumtenentem misisse peculiarem nuntium ob hanc causam ad Vestram Maiestatem cum postremis conditionibus, ad quas utraque pars accessisset.²⁾ Quicquid vero nuntius ipse a Vestra Maiestate responsi attulerat, eundem dominum quondam locumtenentem utrique parti significasse; sed quoniam paucis post diebus ipse quondam dominus locumtenens gravi morbo tandemque et morte praeventus Maiestati Vestrae significare nequivisset, ecquid eorum uterque statuisset, intellecto responso hoc postremo Vestrae Maiestatis nunc ipsum dominum

¹⁾ Utána áthúzva: cum ipsis partibus deque eo, quod efficerent.

²⁾ V. ö. 39. és 94. sz.

locumtenentem palatinalem, cuius id maximum interest, petere a ¹⁾ nobis, ut hac de re tota ad Maiestatem Vestram prescribamus. Cum igitur eam esse summam responsi Vestrae Maiestatis pestremi intelligamus, ut dominus palatinalis locumtenens Sabaryan a Bakýth loco Holých et Sassýn acciperet ea lege, ut si forte Maiestas Vestra iuridice illum in pacifico eius dominio tueri non posset, tum ei liber ad Holých et Sassýn rursus pateret regressus; affirmat dominus palatinalis locumtenens responsum hoc Vestrae Maiestatis sibi quidem maxime probatum esse, ut qui etiam cum detrimento suo Maiestati Vestrae gerere morem semper sit paratus, domino vero Bakýth invicem placuisse asserenti, si ista conditione Sabariam tradat, brevi tempore ex utrorumque bonorum dominio plane se exclusum iri, atque ita rem in pristino statu esse. Cum autem plane liqueat frustra iam aliquoties aequis conditionibus propositis pro ineunda hac concordia quaesitam semper temporis ²⁾ dilationem esse a domino Bakýth, quod ³⁾ is utraque bona possidens maximum ex illis commodum et emolumentum capiat, domino locumtenenti palatinali ex bonis suis Holých et Sassyn cum ingenti suo detrimento iniuriaque interim excluso, nempe apud quem ultimam et diffinitivam ipsius Vestrae Maiestatis sententiam in hac causa decimum iam circiter annum exstare palam omnibus sit. Perspicuum vero sit Maiestatem Vestram, quae sua summa in omnes iustitia est, non solum inter fideles suos ex hoc regno sententias huiusmodi, uti iustum principem decuit ac regem optimum et maximum, executioni demandandum curasse, verum etiam inter subditos ex hereditariis provinciis suis vel proxima restituta arce Chazarwara domino Petro Erdewdý iussu Vestrae Maiestatis nec multos ante annos arce Zalonek per dominum Bathýany obtenta per iuridicam executionem Vestrae Maiestatis, qua sane iustitiae administratione ingentem sibi gloriam Maiestas Vestra ubique locorum comparavit, unusque iam ipse dominus palatinalis locumtenens huiusmodi iustitiae in executionis expers superesse videatur inter omnes fideles Vestrae Maiestatis. Accedente commemoratione interpellationeque ista ipsius domini palatinalis locumtenentis, non potuimus non Maiestati Vestrae cum debita submissione significare dominum palatinalem locumtenentem cum antea semper, tum vel maxime hoc tempore studium, industriam, fidem suam ita assidue in gravissimis quibusque Vestrae Maiestatis et regni

¹⁾ Sorfölköti javítás. Alatta áthúzza:

²⁾ Utána áthúzza: cond.

³⁾ Utána áthúzza: ip.

negotiis probare cunctis, ut non solum administratione iustitiae, quae etiam debetur nihil merentibus, verum etiam quavis gratia et clementia Vestrae Maiestatis esse dignissimum, praesertim cum praeter alios sumptus graves, quos et alibi et hic imprimis facit, non admodum ipse opulentus, uti Maiestas Vestra novit, tres quoque liberos suos adultioris ¹⁾ iam aetatis in Italia maximis impensis aliquot iam annos in bonis literis instituendos curet, quo quidem nomine munificentiam et liberalitatem Vestrae Maiestatis mereri optimo iure posse videretur, etiam si cetera abessent, propterea, quod omnium praedicatione in eos viros paulo post liberi ipsi evasuri esse videantur, qui et Vestrae Maiestati et huic regno usui ornamentoque sint. Servet stb. Posonii, die 28. Novembrit 1549.

Consiliarii etc.

175.

1549. nov. 30.

A kormánytanács értesíti a királyt, hogy Choron András elfogta Thörök János két szolgáját, a kik bevallották, hogy Gyulaffy László szolgáltaival elfogtak három törököt, a kiket Csobáncz várába vittek; jelenti egyúttal, hogy intézkedett arról, hogy Choron a két szolgát, Gyulaffy pedig a három törököt tartassa őrizet alatt, a míg a király egyebet nem parancsol.

Sacra Regia Maiestas stb. Nunciavit nobis egregius Andreas Choron nuper a nonnullis equitibus suis interceptos esse quosdam duos milites, qui se servitores quidem esse domini Joannis Therek, sed proximis diebus cum servitoribus egregii Ladislai Gywlaffy captivatione quorundam trium Thurcarum praecipuorum hominum penes oppidum Kewy interfuisse fassi sint eosque Thurcas tres captivos ad arcem dicti Gywlaffy Chobancz abductos esse, ibique nunc asservari, ex quibus decurio unus, alter provisor, tertius et ipse non mediocris inter suos autoritatis sit, Chelebyam vocant Thurcica lingua, idemque Choron quid de illis duobus militibus interceptis sibi faciundum sit, a nobis petiit edoceri.

Cum autem captivationem Thurcarum trium contra indutias praeterque voluntatem Vestrae Maiestatis accidissee intelligamus, admonuimus illico tum ipsum Choron, tum vero Ladislaum Gywlaffy, hic ut tres Thurcas, ille autem ut duos milites praefatos, qui se domini Joannis Therek familiares

¹⁾ Adultiores-ból sor fölé javítva.

nominant, diligenter custodiendos curet usque ad aliud Maiestatis Vestrae mandatum; sic enim nostra putavimus interesse, ut quemadmodum decet, hoc totum negotium integrum ad Vestrae Maiestatis deliberationem deferretur, quae iam pro sua summa prudentia facile statuet, quid amplius utrique sit committendum. Servet stb. Posonii, die ultimo Novembris 1549.

176.

1549. nov. 30.

A kormánytanács inti Gyulaffy Lászlót, hogy a szolgálai által elfogott és Csobáncz várába vitt három törököt tartassa őrizet alatt addig, a míg a király parancsát veszik róluk.

Ad Ladislaum Gywlaffy.

Egregie domine etc. Intelleximus servitores nonnullos Dominationis Vestrae his diebus prope oppidum Kewj tres praecipuos Thurcas cepisse et ad arcem Dominationis Vestrae Chobancz adduxisse captivos, inter quos unus decurio, alter provisor, tertius vernacula lingua ¹⁾ chelebja appelletur. Quare hortamur Dominationem Vestram ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut captivos Thurcas huiusmodi diligenter custodiendos asservandosque curet, donec ab ipsa Regia Maiestate, vel eius iussu a nobis aliam in hac ²⁾ re informationem accipiat et valeat feliciter. Posonii, die ultimo Novembris 1549.

Consiliarii.

177.

1549. nov. 30.

A kormánytanács inti Choron Andrást, hogy a szolgálai által elfogott két huszárt tartsa őrizet alatt a király parancsáig.

Ad Choron.³⁾

Egregie domine stb. Intelligimus servitores Dominationis Vestrae nuper captivasse quosdam duos hwzarones, qui una cum servitoribus egregii Ladislai Gywlaffy captivationi trium

¹⁾ Utána áthúzva: chelybelya, chely.

²⁾ Betoldás.

³⁾ András.

praecipuorum Thurcarum prope Kewy interfuissent. Quare hortamur Dominationem Vestram et requirimus diligenter, ut captivos huiusmodi duos diligenter custodiendos curare velit ac debeat, donec a Regia Maiestate informationem accipiat, quid amplius de illis faciundum sit. Valeat stb. Posonii, die ultimo Novembris 1549.

Consiliarii etc.

178.

1549. nov. (?)

A kormánytanács kéri Salm Miklóst, hogy Révay Ferencz ügyét ajánlja a királynak.

Ad dominum generalem stb.

Spectabilis etc. Cognoscet Magnificentia Vestra ex hoc exemplo literarum praesentibus incluso, quid ad Regiam Maiestatem, dominum nostrum clementissimum scripserimus pro executione iam tandem facienda in causa magnifici domini palatinalis locumtenentis cum domino Petro Bakýtth. Cum autem Magnificentiam Vestram de statu totius huius negotii etiam alioquin affatim edoctam esse facile confidamus, persuasumque habeamus Magnificentiam Vestram omnibus de causis, praecipue vero pro aequitate ipsa domino locumtenenti palatinali causaeque eius iustissimae favere in commendando negotio ipso promotioneque Magnificentiae Vestrae et auctoritate pro domino palatinali locumtenente ab eadem petenda, longiori nobis oratione minime opus fore arbitrati sumus. Tantum igitur affirmamus Magnificentiae Vestrae ac recipimus, non minus nos omnes laborare, ut dominus Reway bona sua consequatur, quibus iam pridem ¹⁾ maximo suo detrimento ²⁾ nec minori iniuria caret, quam si nostra haec ipsorum res esset, quippe qui sui singularem illius diligentiam, studium et sollicitudinem in gravissimis quibusque Maiestatis ³⁾ Suae et regni rebus, in nos autem ⁴⁾ omnes summam benevolentiam et eximiam quandam officiosamque animi sui promptitudinem, ubicunque opus est, quotidie experiamur. Quod si ad nostram commendationem causamque ipsam accesserit etiam auctoritas et voluntas Magnificentiae Vestrae, iam nunc rem ipsam

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Utána áthúzza : iam pridem.

³⁾ Utána áthúzza : Vestrae.

⁴⁾ Betoldás.

ex animi nostri sententia confectam videmur nobis cernere, si quidem magnitudini animi illius pari felicitate coniunctae nullam quantumvis gravem et arduam expeditionem posse resistere, res gestae illius cum summa et perpetua nominis sui gloria facile declarant. Valere stb.

Consilarii etc.

179.¹⁾

1549. decz. 9.

A kormánytanács felszólítja Serédy Gáspárt, hogy bizonyos morvákától elvett ingóságokat a király parancsának megfelelően adjon vissza.

Ad dominum Seredy.²⁾

Magnifice domine stb. Cognoscet Magnificentia Vestra ex hoc annexo literarum exemplo Regiae Maiestatis ad nos datarum, quod nobis Maiestas Sua in negotio vinorum, curruum et equorum ablatorum inter magnificentiam vestram et Moravos illos agendum esse iubeat. Tametsi igitur ³⁾ perspectum nobis erat, quid in eodem hoc negotio viventi quondam domino locumtenenti piae memoriae fuerint a Magnificentia Vestra responsum, dum Moravi pro restitutione huiusmodi rerum suarum hac eadem ferme ratione instarunt, libuit tamen ex hoc mandato suae maiestatis Magnificentiam Vestram admonere, ut voluntati paret Suae Maiestatis, aut si quid habet, cur sibi id facere licere existimet, nobis rescribat, ut mature et Moravis hic instantibus respondere et Maiestatem Suam de re tota edocere possimus. Valeat stb. 9. Decembris 1549.

Consilarii.

180.

1549. decz. 9.

Eodem die literae datae sunt ad magistrum Naghwathy, Thomam Yllyes et Chernelly, ut veniant pro inquisitione facienda in bonis Seredy.

¹⁾ 179—181. a második kéz írása.

²⁾ Gáspár.

³⁾ Utána áthúzva: Magnificentiam Vestram.

181.

1549. decz. 9.

Eodem die literae datae sunt ad officialem Sancti Martini, ut res Jacobi Kalmar Comaronio ablatas reddet.

182.¹⁾

1549. decz. 10.

A kormánytanács közbejár a Seged György érdekében, a kit nevelő atyjától öröklött birtokából az özvegy ki akar záratni.

[Ad generalem capitaneum ?]

Spectabilis et magnifice domine stb. Narravit nobis egregius Georgius Seged Magnificentiam Vestram ad petitionem uxoris quondam Francisci Soos iussisse his diebus civibus Soproniensibus, ut cum ipsa domina ²⁾ aedeis (így) domosque interiores et cellam vinariam praefati quondam Francisci Soos, quae domus aedeisque et cella vinaria in postestate ipsius Seged tanquam adoptivi filii dicti quondam Soos libera hactenus fuissent, ocluderet ³⁾ ipsi eam tuerentur. Cumque idem Seged multis testibus certisque et efficacibus argumentis affirmant [így] heredem se posse comprobare demortui Francisci Soos ac proinde ex aedibus illis et bonis excludi minime debuisse; exigente eo a nobis literas nostras, Magnificentiam Vestram rogare volumus, ne quid prius statutum in hoc negotio, quam statum huius causae ex ipso quoque Seged cognoscat, ut utraque parte audita, quod iuris fuerit, decernatur, neque alterutri fiat iniuria quemadmodum et Magnificentiam Vestram alioquin in omnibus negotiis facere solere non dubitamus etc. Posenii, die 10. Decembris 1549.

Consiliarii.

¹⁾ 182—183. a harmadik kéz írása.

²⁾ Ez a három szó betoldás a II. kéz által.

³⁾ Eredetileg: *occluderent deque illis ipsum Seged, qui tum aberat praefectus ad Zijgeth, penitus excludant* volt, a mely részt Malatesta kitörült és saját kezűleg az ocluderetre javított *occluderent* és *deque* közé betoldá: *ipsi eam tuerentur*. Ez azt mutatja, hogy e levél mint fogalmazat vezettetett be a codexbe és a javítás folytán romlott meg értelmileg a szöveg e része.

183.

1549. decz. 10.

A kormánytanács Sopron város hatóságát inti, hogy Seged Györgyöt nevelő atyjának eddig békén bírt birtokából nem lehet az özvegy egyszerű panaszára kizárni.

[Ad cives Sopronlenses.]

Prudentes et circumspecti stb. Narravit nobis egregius Georgius Seged Dominationes Vestras ad instantiam uxoris quondam Francisci Soos aedes et cellam vinariam dicti quondam Soos in ista civitate sitas nuper, dum ipse abesset, occlusisse¹⁾. Cum tamen ipse Seged heredem se et filium ad optimi²⁾ praefati quondam demortui Francisci Soos comprobare posse affirmet, et si quid uxor illius iuris praetendit in bona illa paratum se vel coram vobis ei iure respondere; quare cum iusta eius postulatio nobis visa sit, Dominationes Vestras hortamur ac regio nomine requirimus diligenter, ut priusquam ipsum Seged de aedibus domibusve et cellario ac reliquis bonis, quae se hactenus pacifice istic possedissee asserit, excludant, causam ipsam inter partes praescriptas cognoscere curare et quod iuris fuerit in ea ipsa causa, tandem statuere debeant, aut si id forte alterutri parti minime probaretur, tum nihilominus ipsum Seged ante iuridicam revisionem ad cuiusvis instantiam ex ipsis bonis, in quibus hactenus fuit, excludere non audeant. Si quid enim praefata domina relictæ quondam Francisci Soos adversus ipsum Seged causae habet, non deerit ei debita opportunaque iuris administratio, dummodo iure agat. Posonii, die 10. Decembris 1549.

¹⁾ Utána áthúzva: cum tamen ipse abesset, occlusisse.

²⁾ Így, *adoptivum* helyett, a mely biztos jele, hogy másolat.

184.¹⁾

1549. decz. 10.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy a Serédy Gáspár jobbágysai által egy olműtzi polgártól elvett borok, szekerek és lovak ügyében a király ítéletét tudatta Serédyvel, de mivel neki mentségei vannak, meghagyta a morva ügyvédeknek, hogy Serédyvel állapodjanak meg bírósági határnapban; de a morvák ragaszkodva a bíróság ítéletéhez, eltávoztak, még a helytartótanács erről tett jelentését sem fogadva el kézbesítés végett.

Sacratissime Rex stb. Cum his diebus allatum ad nos esset mandatum Vestrae Sacrae Maiestatis de administranda iustitia cuidam Sebastiano Czandel, civi Olmucensi simul et subditis nonnullis domini Wenceslai Dwbský de Sternberg super ablatione vinorum, curruum et equorum per officiales domini Gasparis Seredy proximis annis commissa, admonueramus illico dominum Gasparem Seredy, ut mandato huiusmodi Vestrae Maiestatis obtemperaret satisfactione ²⁾ praebita dictis civi Olmucensi et subditis praenominati domini de Sternberg, aut ratione reddita coram nobis, cur id facere recuset, quemadmodum sane ipsis literis mandati Vestrae Maiestatis latius continetur.³⁾ A quo quidem domino Seredy cuiusmodi sit responsum ad nos allatum in hoc negotio, poterit Maiestas Vestra ex illius literis cognoscere, quas ipsas cum praesentibus mittimus ad Vestram Maiestatem. Hoc responso accepto admoniti a nobis erant exhibitores mandati Vestrae Maiestatis, qui causam agunt supradictorum Moravorum, ut in diem consentirent cum domino Seredy, nos etenim ex mandato Vestrae Maiestatis causam ipsam iure cognoscere cognitamque terminare parati essemus ad eum diem, quem ipsi idoneum ad id esse existimarent pro parte sua, quem quidem dominus Seredy ad quemvis terminum huic se cognitioni offerret; verum negarunt ipsi Moravi sibi cum domino Seredy ullam ingredi litem esse amplius integrum, quippe qui in hac causa sententiam iam obtinuissent a Vestra Maiestate. Cum autem nobis de sententia huiusmodi nihil prorsus constaret, necessario eam rem omnem ad Vestrae Maiestatis arbitrium deliberationemque rursus esse reiiciendam arbitrati sumus. Maietas Vestra cog-

¹⁾ Az első kézzel írva.

²⁾ Utána áthúzza: praebet.

³⁾ V. ö. 179. sz.

nito responso liberalique oblatione domini Seredy, quam de se facit ad iure respondendum in hac causa suis adversariis, statuet pro sua prudentia id, quod amplius faciendum decernendumque esse existimarit. Servet stb. Posonii, die 10. Decembris 1549. Consilarii etc.

*Postscripta.*¹⁾ Daturi eramus has literas nostras Moravis, qui cum literis mandati Vestrae Maiestatis ad nos venerint, verum hi cum et iudicio stare cum domino Seredy plane recusassent, uti in literis exposuimus; literas etiam nostras ad Vestram Maiestatem accipere recusarunt, atque ita nos literas ipsas per postam ad Vestram Maiestatem mittendas putavimus, ut quo in statu negotium hoc sit, Maiestas Vestra plane intelligat. Ut in literis.

185.

1549. decz. 11.

Die 11. Decembris 1549. literae ad Šybrýk,²⁾ Kamarýay³⁾ et Zomor,⁴⁾ ut veniant ad diem dominicum proximum pro reformatione decreti.⁵⁾

186.

1549. decz. 12.

A kormányatnács megparancsolván Tarnóczy Andrásnak, hogy a király levelét küldje meg a török commissariusoknak értesíti, hogy a bizottság találkozási helye Bátorkeszi, napja pedig jan. 20. lesz.

Ad Tharnoczý,⁶⁾ vel Posgay.⁷⁾]

Egregie stb. Rediit responsum a Regia Maiestate ad literas nostras, quas ad Maiestatem Suam dederamus super admonendis commissariis Thurcarum, ut ad diem et locum per Suam Maiestatem praefigendum commissarios conveniant Suae Maiestatis. Mittimus igitur ex mandato Suae Maiestatis literas binas ad cadi Budensem et zanzacum Zegediensem, quas Dominatio Vestra acceptis praesentibus per fidelem et indu-

¹⁾ Innét a 189. sz.-ig a második kéz írása.

²⁾ György, királyi tanácsos.

³⁾ Tamás, alországbiró.

⁴⁾ János, királyi ügyigazgató.

⁵⁾ V. 132. és 199. sz.

⁶⁾ András naszádos kapitány.

⁷⁾ Zsigmond.

striosum aliquem hominem ad istiusmodi negotia aptum, quales aliquot Dominatio Vestra istuc saepenumero antehac in huiusmodi legationibus literarumque expeditionibus mittere consuevit, dimittere quam primum velit, qui quidem tabellarius recta ex Buda Zegedinum et tandem in reditu responsum a cadi quoque ad literas, quas proficiscens praesentaverit, poterit accipere. Mittunt autem domini consilarii camerae expensas ad ipsum tabellarium sufficientes etc. 12. Decembris, Posonii 1549.

U. i. Vos autem domini Tharnoczÿ [vel Posgay] tanquam unus ex commissariis regiis sciatis Maiestatem Suam approbasse locum ad conveniendum cum Thurcicis commissariis oppidum Bathorkezÿ, diem vero constituisse 20. diem Januarii, ad quam deliberationem Dominatio Vestra sit parata.

Consilarii.

187.

1549. decz. 13.

A kormánytanács utasítja Tarnóczy Andrást és Posghay Zsigmondot, hogy a budai pasától a biztosok részére kérjenek salvus conductust.

Ad eosdem.

Egrege stb. Posteaquam sacra Regia Maiestas de die et loco, ad quem commissarii Thurcici suos commissarios venire debeant conclusit et ipsis Thurcicis commissariis denunciavit, uti ex nostris literis Dominationi Vestrae hesterno die datis intelligere potuerunt, mittimus cum praesentibus exemplum literarum salvi conductus, quas passa Budensis pro securitate commissariorum Regiae Maiestatis dare debet, uti nuper praesente Dominatione Vestra domini Tharnoczÿ fuerat hic conclusum. Quare hortamur Dominationes Vestras, vel alterum vestrum, ut tabellarium aliquem ad id idoneum e vestigio ad Budam mittatis petatisque a passa literas salvi conductus in hac formula, quam descriptam mittimus et in qua daturum passam non videtur esse dubitandum, cum nuper quavis formula se daturum literas ipsas domino Tharnoczÿ liberaliter obtulerit. Ubi vero literae huiusmodi fuerunt ad Dominationes Vestras perlatae, tum de illis facient nos certiores, aut etiam, si videbitur, ad nos mittant, ut commissariis istuc venturis tradi queant. Posonii, 13. Decembris 1549.

Consilarii

188.

1549. decz. 13.

A kormánytanács értesítvén Salm Miklós főparancsnokot a bátor-
keszi bizottság összejövetelének idejéről, kéri, hogy azt a végeknek
adja tudtára.

Ad dominum generalem.

Spectabilis etc. Cognoscet Magnificentia Vestra ex hoc
incluso literarum exemplo, quid Regia Maiestas statuerit super
negotio congressus commissariorum tum suorum, tum princi-
pis Thurcarum. Nos ex mandato Suae Maiestatis literas regias
ad Thurcicos commissarios e vestigio in utramque partem
dimisimus, Magnificentia Vestra velit secundum mandatum
ipsum de die et loco conventus per Suam Maiestatem utrobique
concluso et Thurcis denunciato fideles et subditos Suae Maie-
statis, praefectos videlicet et milites in confiniis existentes,
illico in omnes partes facere certiores, id etenim praecipue ad
officium Magnificentiae Vestrae pertinere arbitrati sumus,
quum et antehac eadem id fecit et Sua Maiestas non aliter
id nobis faciendum committat, quam si Magnificentia Vestra
hic nobiscum foret etc. Posonii, 13. Decembris 1549.

189.

1549. decz. 13.

A kormánytanács felszólítja Horváthynovtyhot, hogy szolgáljával
adassa vissza a Bodon Péter jogtalanul elfoglalt birtokát.

Ad Horwathynowytth.¹⁾

Egregie stb. Intelligimus ex querela quorundam fratrum
egregii Petri Bodony nobilis de comitatu Newgrad egregium
Wolfgangum Nagh servitorem Dominationis Vestrae exigua
bona praefati Petri Bodony in comitatu praedicto sita pro-
ximis diebus violenter occupasse adeo, ut nobilis ipse satis
alioquin tenuioris fortunae ex ipsis bonis eiectus vix nunc
habeat, unde in dies singulos vitam traducat. Cumque iniuste
plane bona ipsa a se occupata fuisse asserat paratumque offerat
iure respondere dicto occupatori super iuribus ipsorum bono-
rum, indignum vero sit quenquam de suis bonis nobilem prae-
sertim indicta causa, hoc est ante iuridicum processum extrudi;
Dominationem Vestram hortamur et regia, qua fungimur

¹⁾ Bertalan ?

autoritate requirimus diligenter, iubeat adeoque etiam efficiat, ut servitor suus praefatus occupata bona dimittat libera nobili praenominato de cuius manibus ea ademiti iureque agat, si quid iuris in ea ipsa bona praetendit, neque enim defutura est ei iuris administratio opportuna etc. Posonii, 13. Decembris 1549. Consiliarii etc.

190.¹⁾

1549. decz. 13.

A kormánytanács értesíti a királyt, hogy mily intézkedéseket tett a török-magyar bizottság ügyében és küldi a horvát bán erre vonatkozó levelét.

Ad Regiam Maiestatem.

Cum ad nos heri allatus esset fasciculus literarum super die et locis congressus commissariorum Thurcicorum cum commissariis Vestrae Maiestatis ad nos datarum, e vestigio in ambas partes, tum scilicet Budam ac Zegedinum, tum vero in Slavoniam Maiestatis Vestrae literas dimisimus. Ipsos etiam commissarios Vestrae Maiestatis ab hac parte delectos, qui nunc absunt, iuxta eiusdem mandatum admonebimus, ut cum instructione et aliis scripturis ad id negotii pertinentibus sint die et loco constituto parati. Supervenerunt autem hodie literae domini bani ad nos scriptae, quas ad Maiestatem Vestram in specie mittere non ab re fore arbitrati sumus, ut illis perlectis Maiestas Vestra deliberare possit, si quid forte domino bano in his rebus videbitur esse perscribendum. Deus optimus. Posonii, die 13. Decembris 1549.

Consiliarii etc.

191.

1549. decz. 13.

A kormánytanács értesíti Zrinyi Miklóst, hogy levelét megküldötte a királynak.

Ad dominum comitem Nicolaum de Zrino etc.

Spectabilis etc. Tametsi heri rursum ad Magnificentiam Vestram literas regias dimisimus cum aliis Suae Maiestatis literis tam ad suos, quam ad Thurcicos commissarios scriptis,

¹⁾ Ettől kezdve az első kéz írása.

ex quibus omnibus, quae sit Maiestatis Suae deliberatio super congressu commissariorum, Magnificentia Vestra potuit intelligere; acceptas tamen hodie a Magnificentia Vestra literas 4. die huius mensis datas ad Maiestatem Regiam illico dimisimus, ut Sua Maiestas, quid facto opus sit, decernat. Valeat etc. Posonii, die 13. Decembris 1549.

Consiliarii etc.

192.

1549. decz. 16.

A kormánytanács a Bydy Mihály munkácsi várkapitány fiainak kérését a király figyelmébe ajánlja.

Ad Regiam Maiestatem.

Cognoscere poterit Maiestas Vestra sacra ex praesentibus annexa supplicatione, quid a nobis petatum sit nomine filiorum egregii quondam Michaëlis Bydy praefecti arcis Munkach, ut pro eis intercedamus apud Vestram Maiestatem. Cum igitur dignam eorum petitionem esse duxerimus, quae clementer exaudiatur a Vestra Maiestate; supplicamus et nos una cum ipsis orphanis: dignetur Maiestas Vestra habita clementi ratione fidelium servitiorum defuncti quondam eorum parentis, literas, quas petunt reformari et priori donationi suae regiae locum esse iubere, confidimus enim hos iuvenes fide et obedientia erga Vestram Maiestatem omnique genere servitutis a patre non degeneraturos esse. Servet stb. Posonii, die 16. Decembris 1549.

Consiliarii etc.

193.

1549. decz. 16.

A kormánytanács kéri Oláh Miklós kancellárt, hogy a Bydy Mihály fiai ügyét pártolja.

Ad dominum cancellarium.¹⁾

Reverendissime etc. Scribimus ad Regiam Maiestatem, dominum nostrum clementissimum in commendationem filiorum quondam egregii Michaëlis Bydy, praefecti arcis Munkach,

¹⁾ Oláh Miklós.

quemadmodum ex literis nostris ad Suam Maiestatem datis Reverendissima Dominatio Vestra cognoscet. Mittimus etiam ad Suam Maiestatem supplicem libellum nobis eorundem orphanorum nomine porrectum, ex quo pariter intelliget Reverendissima Dominatio Vestra, quid illi petant a Sua Maiestate. Nobis causa ipsa multis rationibus favore visa est bene digna ac proinde Reverendissima Dominatio Vestra, ut solet, favere ipsis supplicantibus velit, ut impetrent, quod petunt et nostra commendatio pondus habuisse videatur. Optamus reverendissimam Dominationem Vestram feliciter valere etc. Posonii, die 16. Decembris 1549.

Consilarii etc.

194.

1549. decz. 16.

A kormánytanács ajánló levele a Bydy Mihály fiaí ügyében ismeretlen, a király udvarában élő úrhoz.

Generose et magnifice domine stb. Egregii quondam Michaëlis Bydy, arcis Mwnkach olim præfecti, pupilli petierunt a nobis diligenter commendari causam ipsorum generosæ et magnificæ Dominationi Vestrae, pro qua causa ¹⁾ supplicem nobis libellum porrigendum curarunt. Ea res cum nobis favore digna esse visa sit, faciundum duximus, ut ipsius libelli supplicis exemplum ad Magnificentiam Vestram cum præsentibus mitteremus, peteremusque ab Eadem magnopere, pupillorum iustæ causæ benigne favere velit, ut quod humiliter petunt, liberaliter a Sua Maiestate consequantur id, quod opera auctoritateque imprimis Dominationis Vestrae magnificæ fieri posse sibi facile persuaserunt. Offerimus nos vicissim Magnificentiae Vestrae operam nostram in omnibus suis et suorum rebus. Eandemque optamus valere feliciter. Posonii, die 16. Decembris 1549.

Consilarii etc.

---

¹⁾ Betoldás.

195.¹⁾

1549. decz. 17.

A kormánytanács kéri az ausztriai kamarát, hogy az óvári praefectusnál az általa elfogott és váltságdíj fejében szabadon bocsátott Ságváry Benedek érdekében járjon közbe, hogy váltságdíját ne veszítse el, ha a király távolléte miatt magát tisztázni nem tudná, a kitűzött határnápig.

Ad dominos camerarios camerae Austriacae.

Generosi et magnifici stb. Is providus Benedictus Ságváry, multis mensibus in Owar a praefecto eius loci detentus, demum solutis quadringentis florenis Hungaricis fuerat e carcere dimissus ea sane lege, ut ad festum Nativitatis Domini proxime futurum curaret sese Viennae expurgare apud Regiam Maiestatem, et si posset, restitutionem exactae pecuniae impetraret a Sua Maiestate. Cum autem de adventu Maiestatis Suae ad festum praedictum incertum adhuc sit timeatque is miser propterea, ne Suae Maiestatis absentia detrimentum sibi afferat ob incertam conditionem praedictam eliberationi suae et pecuniae exactioni; Dominationes Vestras ex petitione ipsius exponentis rogandas duximus, ut si forte contingat Maiestatem Regiam ultra festum praedictum differre adventum istuc suum, considerata huius miseri inopia et causa favore digna, velint efficere auctoritate sua apud praefatum praefectum de Owar, ne diuturnior absentia Regiae Maiestatis huic misero fraudi, vel maiori sit detrimento, sed impositae illi leges maneanť usque ad felicem reditum Suae Maiestatis. Valere stb. 17. Decembris Posonii 1549.

196.

1549. decz. 17.

A kormánytanács Kis Péter nagyszombati kereskedő érdekében közbenjár a városi hatóságnál, a kin 100 frtot hajtottak be egy egyezség be nem tartása miatt.

Ad cives Tyrnavienses.

Prudentes. Narravit nobis providus Petrus Kys, concivis vester, quod Dominationes Vestrae fl C a se proximis diebus exegerint ratione et praetextu violati per eum eiusdem com-

¹⁾ 195—198. a második kéz írása.

promissi cum suo adversario, quocum scilicet istic sibi coram vobis lis erat, petiitque idem a nobis, ut quum praegravis et damnosa illi admodum esset haec exactio adeoque propterea negotiationem suam intermittere cogeretur, ex qua negotiatione vel hoc dumtaxat anno circiter 3000 florenos in tricesimis regis persolvisset, ad Dominationes Vestras in commendationem ipsius scriberemus. Cum autem idem concivis vester affirmet sese vigore novi iudicii innoxium sese comprobaturum et nihilo minus damna, si quae intulit, adversario suo integre resarciturum, debeat autem istiusmodi negotiatores, quorum opera ac solitudine regii proventus augentur, iuvare ubique potius, quam levi ulla de causa detrimento affici; Dominationes Vestras hortamur diligenter, ut tum rei ipsius, tum nostri etiam causa negotium hoc ita moderari studeant, ut et centum floreni restituantur praefato exponenti et nihilominus adversario, quod iuste debetur per ipsum reddatur, sentiatque ipse exponens fructum commendationis nostrae, quum praesertim negotium ipsum videtur esse eiusmodi, ut iuridica discussione resarciri huic tandem ablata summa debeat. Non posset autem non aegre ferre Maiestas Regia, si quid huiusmodi adversus negotiatores tales istic fieri intelligeret. Valeat etc. Posonii, 17. Decembris 1549.

197.

1549. decz. 18.

A kormánytanács Balassa Zsigmondtól, a kácsi apátságnak a leleszi prépost kezébe való bocsátását kéri.

Ad dominum Sigismundum Bal[assa].

Magnifice domine stb. Impetravit reverendissimus dominus praepositus de Lelez abbatiam quandam Kach vocatam a Regia Maiestate, quae nunc abbatia, ut audimus in manibus est Magnificentiae Vestrae. Quamquam autem confidebamus Magnificentiam Vestram ex mandato Regiae Maiestatis abbatiam ipsam sine ulla difficultate praefato domino praeposito de Lelez restitutam fore; voluimus tamen Magnificentiam Vestram nos quoque et hortari et rogare diligenter, abbatiam praedictam domino praeposito summota omni difficultate et mora reddere et assignare velit, ut cultus in ea divinus per ipsum instaurari atque exerceri possit. Faciet Magnificentia Vestra maiestati regiae in hoc servitium gratum et alioquin mandato eiusdem obtemperabit, ut sane decet. Valeat eadem feliciter. Die 18. Decembris 1549.

1550

POST DISCESSUM REGIAE MAIESTATIS, QUI FUIT
25. FEBRUARII 1550. EX POSONIO.

198.¹⁾

1550. febr. 25 után.

A helytartótanács közbenjár a királynál, hogy Malatesta Frigyes helytartói titkárnak azt a 600 frtot, a melylyel neki még Várday Pál adós volt, a kamara, vagy a Várday javai szétoztására kiküldött bizottság által adassa meg és utalja ki azt a segélyt is, a melyet azért ígért, hogy olaszországi útját halaszsa el addig, a míg a király az országba érkezik.

Ad Regiam Maiestatem stb.

Scripseramus superioribus diebus ad Vestram Maiestatem Sacratissimam, dum Eadem adhuc Pragae esset, comperit a nobis fuisse post ²⁾ maturam discussionem deliberationemque in pleno consilio Maiestatis Vestrae per eos, qui tum aderant, factam integri unius anni salario reverendissimum quondam dominum locumtenentem egregio Frederico Malatestae, secretario Vestrae Maiestatis debitorem remansisse, florenis videlicet sexingentis (így) supplicaveramusque Vestrae Maiestati, ut tum pro iustitia, tum vero causa servitutis et fidelis et constantis ipsius secretarii dignaretur Maiestas Vestra debitum huiusmodi illi persolvi iubere, uti Eadem benigne iam antea ea de re ad dominos camerarios suos dederat mandatum. Cum igitur ex eodem secretario intelligamus nondum sibi quicquam esse persolutum, supplicamus denuo Maiestati Vestrae, dignetur serio committere ipsis camerariis, vel commissariis per Vestram Maiestatem ad distributionem rerum ipsius quondam domini locumtenentis delectis, ut sine ulteriori disputatione aut controversia debitum hoc liquidum ipsi secretario ante omnes alios persolvant, ut is, qui in hoc consilio plane est necessarius, alacriori animo persistere possit in servitiis Vestrae Maiestatis. Et quoniam ad humilem suppli-

---

¹⁾ Ettől az első kéz írása.

²⁾ Utána áthúzva: maiora.

cationem ipsius mandaverat Maiestas Vestra superioribus diebus ante felicem adventum suum quoddam subsidium ex proventibus archiepiscopatus eidem secretario dari in eum finem, ut is, qui tum profectionem in Italiam parabat, felicem reditum Vestrae Maiestatis patienter, uti ab Eadem iussus erat, posset expectare; dignetur Maiestas Vestra praefatis literis suis mandati inserere, ne subsidium praedictum ex munificentia Vestrae Maiestatis illi pro intertentione sua ac familiae suae dono datum nunc in rationem salarii praedicti debiti ei supputetur, ne Vestra Maiestas liberalitatem, quam erga talem ¹⁾ suum servitorem semel exercuit revocare quorumpiam instigatione videatur. Et quoniam, ut diximus et Maiestas Vestra intelligit, carere hoc secretario vix possumus in hoc consilio ulla ratione, de stipendio suo ²⁾ annuo, quod illi clementer et liberaliter superiori anno tenue admodum ei fuerat constitutum, prospicere dignetur in futurum, ut qui nec fundum, nec larem habet gravemque familiam alit, continere se commode et diligenter in omne tempus servire possit Vestrae Maiestati, a qua super his gratum et benignum expectamus responsum etc.

199.

1550. febr. 25. után.

A kormánytanács jelentést tesz a királynak a Révay Ferencz és Bakýth Péter között forgó birtokperről és kéri, hogy Kamaryay Tamásnak, az ország törvényei reformálására kiküldött egyik biztosnak, utaljon ki fizetést.

Ad Regiam Maiestatem stb.

Quod Sacra Maiestas Vestra proxime hinc discedens clementer nobis mandare dignata est de tractatibus cum domino Reway faciendis, ut is cum ceteris de causis, tum vero propter praesentem causam, quae illi est cum Chaby iuribus suis in arce Holych et castello Sassyn cum pertinentiis domino Petro Bakýth cedat, ita, ut nihilo minus filii quondam Gasparis Czobor ex illis bonis exclusi non maneant atque ita etiam arx Sabarýa cum pertinentiis ecclesiae Jauriensis aliquando tandem eliberetur; actum est a nobis sane quam diligenter et cum cetera, quae ad rem pertinere videbantur, tum vero benigna oblatio Vestrae Maiestatis de futura recom-

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Betoldás.

pensa honesta ipsi domino Reway proposita per nos fuit, a quo sic accepimus: Quod quidem ad causam Chaby attinet, sibi haudquaquam integrum esse eius rei gratia in ullam concordiam consentire, ne quod olim Gandavenses cives coram sacra Caesarea et catholica Maiestate fecisse constat, ultro et ipse fune ad collum retorto fateri simul et deprecari noxam videretur, uniusque Vestrae Maiestatis in manu totum illud negotium esse positum, quippe cui pro sua regia amplitudine autoritateque liceat absolvere Chaby ab ea sententia, qua iure exstitit condemnatus. Quod vero ad reliqua attinet, causa benignae adhortationis Vestrae Maiestatis consentire cessionem suorum iurium in praedictis bonis paratum esse conditionibus iis, quas Maiestas Vestra ex hac illius annexa scriptura cognoscet. Mittimus autem ad Maiestatem Vestram scripturam etiam domini Bakytth, ut cognita utriusque voluntate pro sua summa prudentia possit deliberare.¹⁾

Ceterum cum Maiestas Vestra egregium Thomam Kama-ryay²⁾ inter alios ad reformationem decretorum regni huc delegit, dignetur Maiestas Vestra iubere, ut ei sumptus suppeditentur, quibus se hic ad praedictum opus possit continere.³⁾

200.

1550. márcz. 3.

A kormánytanács értesíti a királyt, hogy Hrussó várát, a melynek birtokáért a tapolcsányi nemesek és Hrussóy János rokonai, élükön Mérey Mihály személyökkel pörlekednek, a pör mostani állapota szerint egyik félnek sem lehet átadni.

Ad Regiam Maiestatem stb.

Quod Sacra Maiestas Vestra nuper abhinc discedens nobis mandare dignata fuit de revisione iurium super arce Hrwssó inter nobiles de Thapolchan ab una, ac dominum Merey vel eius consortem ceterosque consanguineos Joannis Hrwssóy ab altera partibus, fecimus sanequam diligenter adhibitisque penes nos compluribus iuris peritis ac sedis Vestrae Maiestatis iudiciariae assessoribus utriusque partis iura coram nobis produci petimus, atque ita primum per nobiles de Thapolchan productae sunt coram nobis quaedam literae sententiae in sede Vestrae Maiestatis iudiciaria per iudicum processum

¹⁾ V. ö. 1550. országgy. LX. t.-cz.

²⁾ Viceiudex curiae.

³⁾ V. ö. 132. és 185. sz. és 1550. országgy. X—XI. t.-cz.

contra Joannam Hrwsoy proximis temporibus obtentae, cuius sententiae executio, cum propter repulsionem in ea subsecutam perfici nequiverit, ad ulteriorem discussionem iuridicam in causa ipsa faciendam negotium ipsum reiici oportere visum est iuxta leges regni. Deinde etiam pro tempore ¹⁾ domini Merey et ceterorum consanguineorum Joannis Hrwsoy similis fere sententia per iuridicum processum lata coram nobis fuerat producta, quae tamen ipsa quoque propter interpositam legitimam ¹⁾ contradictionem ulteriori discussione deliberationeque indigere a nobis est indicata ac proinde cum neutri parti ius esse eiusmodi in ipsam arcem compertum sit, ut hoc tempore arx alterutri tradi ²⁾ debeat, visum et statutum nobis fuit arcem ipsum apud manus Vestrae Maiestatis tamdiu adhuc permanere debere, donec futuris iudiciorum terminis decernatur in sede iudiciaria Vestrae Maiestatis, utri parti ea sit de iure reddenda, quam nostram sententiam sacrae Maiestati Vestrae iuxta eiusdem mandatum duximus perscribendam. Servet stb. Posonii, die tertio Martii 1550.

201.

1550. márcz. 6.

A kormánytanács értesíti a királyt a bátorkeszi bizottság ügyében tett intézkedéséről.

Cognoscet Maiestas Vestra Sacratissima ex his annexis literis, quid Vestrae Maiestatis commissarii ad Bathorkezŷ delecti ex Komoron ad nos scribant et simul quid nobis illis respondere visum sit. Maiestas Vestra pro sua summa prudentia curabit ita ad omnia mature prospicere, ut cum dignitate integraque authoritate Vestrae Maiestatis tractatus hi cum Thurcis per suos commissarios et inchoari et peragi rite possint, quemadmodum sane rei postulat magnitudo. Servet stb. Posonii, 6. Martii 1550.

Consiliarii etc.

¹⁾ Így, parte helyett.

²⁾ Utána áthúzza: cond.

³⁾ Utána áthúzza: debebat.

202.

1550. márcz. 6.

A kormánytanács értesíti a bátorkeszi magyar bizottságot, hogy Nagyváthy ítélő-mestert segítségükre küldötte; panaszt eleget találnak és terjeszthetnek elő azon iratból, a melyet nem régen hozzájuk küldött. Fizetésük kiadásáról és levélhordóról is gondoskodott számukra.

Ad dominum Sybryk ¹⁾ et ceteros commissarios ad Bathorkesz delectos.

Egregii domini stb. Respondemus ad binas literas Dominationum Vestrarum eodem tempore nobis hodie redditas. Et primum arbitramur magistrum Naghwathy ²⁾ protonotarium iussu Regiae Maiestatis loco directoris causarum isthuc dimissum ad Dominationes Vestras pervenisse, ut propterea Dominationes Vestras sollicitas esse non oporteat, ³⁾ deinde quoad proponendas quaerimonias fidelium Regiae Maiestatis, poterunt Dominationes Vestrae satis querelarum colligere et proponere ex his scriptis, quae nuper abhinc ad Dominationes Vestras misimus. Interim dum hi ipsi, qui damno affecti sunt, isthuc accedunt et suas causas agunt, quos non vulgari numero futuros arbitramur, ubi de conventu isto fuerit auditum. Quod vero ad expensas attinet, admoniti ea de re sunt a nobis diligenter domini camerarii, qui sese curaturos receperunt, ne sumptuum inopia rebus infectis redire isthinc Dominationes Vestras opus sit. Misimus autem cum hac, tum omnibus de causis literas ipsas Dominationum Vestrarum ambas ad Regiam Maiestatem, ut a Sua Maiestate mature ad omnia prospiciatur.

De tabellariis cum literis Dominationum Vestrarum ultro citroque mittendis praesentibus nobis in consilio mandavet Mieastas Regia domino capitaneo generali, ut is per Michaëlem Syk ex Comaron literas hucusque literas semper perferendas curaret, quas Dominationes Vestrae facile per aliquem ex equitibus, qui secum sunt, ad Comaron in horas singulas posset isthic dimittere. Lectis Dominationum Vestrarum literis Maiestas Sua huius quoque negotio facilem adhibebit modum. Valere stb. Posonii, die 6. Martii 1550.

Consiliarii Posonii constituti etc.

¹⁾ György királyi tanácsos.

²⁾ Antal.

³⁾ Később Nagyváthyt betegsége miatt Bogárdy János váltotta fel.

203.

1550. márcz. 9.

A kormánytanács a királyt értesíti a bátorkeszi bizottság ügyeiről. Különösen pedig tanácsot ad a határkérdésre vonatkozólag és kéri, hogy Nádasdy Tamást és Mérey Mihályt küldje a közeli Komáromba, hogy a biztosoknak minden ügyben tanácsot adhassanak.

Ad Regiam Maiestatem stb.

Cognoscet Maiestas Vestra Sacratissima ex his annexis literis, quid commissarii Vestrae Maiestatis ad tractatus Thurcicos delecti ad nos perscribant. Nobis ad eorum postulationes nihil respondere visum est, sed Maiestatem Vestram de omnibus certiore facturos rescripsimus propterea, quod negotiorum, de quibus agitur, magnitudo consilium deliberationemque ipsius Vestrae Maiestatis plane desiderare visa est, illud quidem a nostri officii ratione non alienum fore duximus opinionem nostram super ¹⁾ iis, quae a commissariis scribuntur, breviter perstringere Vestrae Maiestati. Quae quidem eiusmodi est, ut quoad praecipuum illum articulum, in quo de ditione Vestrae Maiestatis et Thurcarum principis in hoc regno agitur, nequaquam commissariis sit discedendum a tenore instructionis, quam habent a Vestra Maiestate, sed persistendum in eo, ut Thurcae desinant quavis ratione se ²⁾ ingerere in quaecumque partem ditionis Vestrae Maiestatis inque ea bona, quae indutiarum initarum tempore per eos non fuissent possessa, quandoquidem honorario munere constat expresse in literis Vestrae Maiestatis confirmatoriis indutiarum universa bona ab imperio et dominatu hostis redempta esse, quae vel undecim baronum vel episcopatus Agriensis essent, vel etiam timarorum nomine cuivis praefecto, aut militi Thurcae fuissent quovis tempore assignata et simul ea, quae inter castra et castella alterutrius partis posita vi et metu potius, quam ulla certa pacificave subiectionem ³⁾ Thurcis aliquando aliquid contribuissent. Quarum quidem literarum Vestrae Maiestatis postrema confirmatione munerisque annui certa constitutione cum iis conditionibus, quae, ut supra diximus, late in illis literis expressae sunt, si quid antea per oratorem Vestrae Maiestatis in contrarium, aut praeter ipsarum litera-

¹⁾ Utána áthúzva : hi.

²⁾ Betoldás.

³⁾ Sor fölött. Alatta áthúzva : domin.

rum tenorem actum vel admissum fuisset, protinus cassum atque irritum est effectum, imperatore Thurcarum tenori literarum huiusmodi Vestrae Maiestatis non solum non reclamante, sed palam in eas omnes conditiones consentiente per acceptationem et literarum et muneris, quemadmodum ista latius in instructione Suae Maiestatis continetur, quam secum habent commissarii.

Quodsi commissarii Thurcici in eo persistent, ne quid super hoc articulo tractari velint, ut de quo mandatum non habeant a principe ipsorum, cum negotia omnia differentiarum reliquarum ex hoc imprimis articulo pendere videantur, arbitramur Maiestatem Vestram commissariis suis iniungere debere, ne ad ullos tractatus alios condescendant, priusquam paciantur Thurcae hoc de articulo transigi; qui si pergerent recusare, iidem commissarii Maiestatem Vestram illico faciant certiore et interim procedatur in scripturis vertendis in Latinam linguam et Thurcicum idioma, uti iam est inceptum. Poterit enim deliberare Maiestas Vestra, quid tandem consultius futurum sit.

Apparet autem super hoc negotio ditionis commissarios Thurcicos non omnino carere vel mandato vel instructione, cum multarum etiam villarum censum reposcant easque regesto conscriptas proponere non dubitent, uti Maiestas Vestra ex annexo regesto per commissarios huc misso cognoscet. Quo quidem ipso regesto, quaque eorum petitione licebit facile eorum argumenta confutare infirmareque, quibus ius sibi in plerasque ditionis Vestrae Maiestatis partes esse praetendunt, cum plane probari possit complures ex his ¹⁾ villis regesto inscriptis nullum prorsus unquam censum, nullum subiectionis genus praestitisse Thurcis, tantum abest, ut fuerint, aut esse possint sub illius ditione. Licuisse vero pro eorum libito scribae cuivis quaecunque villarum nomina inscribere ad quemvis librum, sed praeter literarum Vestrae Maiestatis tenorem, quibus indutiae admissae et confirmatae sunt, nulla vel scriptura vel constitutio videtur posse vim habere. Superfluum est autem, quod literas ipsas poscunt Thurcici commissarii sub sigillo Vestrae Maiestatis sibi ostendi, quippe quae semel a Vestra Maiestate authentice ad principem Thurcarum missae ab ipso eorum principe, non a Vestra Maiestate per ipsos ²⁾ commissarios repetendae sint; nec suspicio videtur oriri posse aliarum literarum exemplum commissariis Vestrae Maiestatis datum esse, quam ipsarum verarum literarum

¹⁾ Előtte áthúzva: illis.

²⁾ Utána áthúzva: Vestrae Maiestatis.

indignumque esse Thurcicos commissarios tale quippiam postulare.

Ubi vero intra triduum offerunt Thurcae se suos convictos malefactores ad subeundam poenam commeritam producturos in medium videnturque vicissim id abhinc postulare, cum in literis principis Thurcarum ad hos suos commissarios datis legantur excepti spaydes ab hac subita punitione, quorum numero arbitramur plerosque ex praecipuis vel praefectis, vel officialibus ipsis contineri, a quibus in subditos et fideles Vestrae Maiestatis quaecunque facinora patrata sunt vel saltem maiori ex parte iussu ipsorum contigerint; admonendi videntur commissarii Vestrae Maiestatis, ut istiusmodi viris praefectis, officialibus et aulicis Vestrae Maiestatis exceptis, Maiestatem quoque Vestram offerant intra terminum competentem maleficii alicuius contra indutias reos convictos puniri curaturam, terminum tamen eiusmodi constitui debere, quo et illi accersiri, et si forte admoniti venire recusarent, a Sua Maiestate conquiri et tandem in eos animadverti ex merito queat. Quae omnia multorum dierum spatio plerumque indigent, plurimum vero necessarium esse arbitramur, ut commissarii certiores fiant a Vestra Maiestate de die ¹⁾ eo, quo indutiae hae quinquennales initium sumpserint et simul etiam de undecim illorum baronum nominibus, quae res utraque facile in deceptionem videtur posse venire apud eos cum adversariis.

Cum autem negotium hoc a Thurois serio, ut nobis quidem videtur, agi coeptum tanti momenti sit, ut matura prudentique consultatione ac proinde praesentia multorum in negotiis huiusmodi arduis bene peritorum vehementer egere videatur; arbitramur plurimum posse conducere protectionem dominorum comitum Nadasdy ac Merey, si minus ad locum ipsum tractatum, sed saltem ad Comaron usque, ut in horas singulas mutuis consiliis negotia ista tam gravia tractarentur. Quod si forte adduci hi domini viderentur non posse, ut eo irent, id saltem non videtur esse negligendum, ut Maiestas Vestra non solum dominum capitaneum generalem pro his rebus, sed praefatum etiam dominum Nadasdy simul et dominum Batthianý illico penes se istic continuos esse iubeat, ut commissarii subinde a Vestra Maiestate edoceri possint, quid facto opus sit pro dignitate summaeque amplitudine Vestrae Maiestatis. Cetera Maiestas Vestra ex literis commissariorum intelliget. Servet stb. Posonii, die 9. Martii 1550.

Consiliarii etc. Jauriensis. Zagrabiensis.
Wesprimiensis. Waciensis.

¹⁾ Utána ávthúza : illo.

204.¹⁾

1550. márcz. 9.

Ad commissarios in Bathorkezy eodem die scriptae literae, quod ad Regiam Maiestatem scripserunt et Sua Maiestas informabit eos et quod apud camerarios laborarunt et facient etiam imposterum etc.

205.

1550. márcz. 11.

A kormánytanács felszólítja a nagyszombati városi bíróságot, hogy Pápay András esztergomi prépost pörét halaszsa el, míg a király parancsára Pozsonyban kell tartózkodnia.

Ad cives Tyrnavienses.

Prudentes stb. Ex venerabili domino Andrea de Pápa praeposito Sancti Stephani de arce Strigoniensi, olim capellano reverendissimi quondam domini Strigoniensis piae memoriae intelligimus certam litem per iudicem vestrum modernum adversus ipsum praepositum et quosdam fratres suos istic Tyrnaviae commorantes motam esse ratione bonorum quondam Stephani Papay superioribus diebus defuncti, fratrisque similiter eiusdem praepositi. Cum autem ipsum praepositum iussu Regiae Maiestatis praesentem hic Posonii esse in praesentia oporteat ac propterea vacare huiusmodi liti ei non liceat; Dominationes Vestras hortamur diligenter, ut revisionem huiusmodi causae tantisper differant, donec praefatus dominus Andreas praepositus absolutus abhinc Tyrnaviam sese conferre queat, id quod paucis post diebus futurum confidimus. Intellegunt autem alioquin Dominationes Vestrae absentiam istinc ipsius praepositi damno illi esse minime debere. Valeant Dominationes Vestrae feliciter. Posonii, die 11. Martii 1550.

Consiliarii etc.

---

¹⁾ 204–206. a második kéz írása.

206.

1550. márcz. 11.

A kormánytanács arra kéri a királyt, hogy Kamarvay Tamásnak, az ország törvényei vizsgálatára kiküldött egyik biztosnak adasson fizetést.

Ad Regiam Maiestatem.

Cum Maiestas Vestra Sacratissima inter alios ad reformationem decretorum regni delectos egregium quoque Thomam Kamarvay aulæ suæ familiarem et curiæ viceiudicem hic Posonii continuum esse iusserit, neque interim solutio ei sit ulla constituta; dignetur Maiestas Vestra Sacratissima dominis camerariis suis committere, ut eidem Kamarvay necessarios sumptus praebeant, quibus sese hic continere et in negotio praedicto Maiestati Vestrae continue possit inservire. Servet stb. Posonii, 11. Martii 1550.¹⁾

Consiliarii.

207.²⁾

1550. márcz. 15.

A kormánytanács a bátorkeszi biztosok levelét küldi a királynak és helyesli a király azon intézkedését, hogy ugyanannyi magyar gyalog és lovas legyen velük, mint török bizottság mellett.

Ad Regiam Maiestatem.

Accepimus hodie literas Vestrae Maiestatis die 12. praesentis mensis datas, quibus literis inclusum erant exemplum responsi per Vestram Maiestatem commissariis ³⁾ suis ad Bathorkezý dati. Venerunt ad nos eodem tempore aliae literae eorundem commissariorum Vestrae Maiestatis, quas cum praesentibus mittimus ad Vestram Maiestatem, ut illis perfectis mature tum commissariis ipsis respondere, tum vero ad ea, quae opus esse videbuntur, possit prospicere. Nobis deliberatio Vestrae Maiestatis maxime probatur in eo, ut si Thurcae pari numero gentium cum commissariis Vestrae

¹⁾ V. ö. 199. sz.

²⁾ Ettől kezdve ismét az első kéz írása.

³⁾ Utána áthúzza: suis.

Maiestatis esse noluerint, **Maiestas Vestra** curet sine mora equitatum et peditatum tantum nostris addere, quantum **Thurcae** secum habent. ut securi sint commissarii **Vestrae Maiestatis** ab omni violentia. Servet stb. 15. Martii 1550.

Domini Jauriensis, Zagrabiensis, Merey.

Postscripta. Inter dominos Reway et Bakýthh novos tractatus secundum mandatum **Vestrae Maiestatis** ad nos denuo datum nullos possumus facere in praesentia propter utriusque eorum absentiam.¹⁾

208.

1550. márcz. 27.

A kormánytanács jelenti a királynak, hogy a bátorkeszi bizottság tárgyalásait május 1-re halasztotta; de elhatározta, hogy a foglyokat mindkét részről bocsássák szabadon.

Ad Regiam Maiestatem stb.

Quod **Sacra Maiestas** proximis literis suis nobis mandaverat, effectum a nobis erat cum egregio Joanne Bogárdy, ut is magistro Antonio Naghwathy protonotario ex dissenteria laboranti ad Bathorkezý penes commissarios **Vestrae Maiestatis** succederet. Supervenit tamen interim ipse magister protonotarius exposuitque commissarios tam **Vestrae Maiestatis**, quam **Thurricos** communi deliberatione a tractatibus penitus discessisse primo die futuri mensis proximi Maii ad conveniendum iterum causas et differentias utrinque revindendas constituto et decreto facto, ut captivi utrinque ex nunc dimittantur liberi, quemadmodum ex commissariorum **Vestrae Maiestatis** literis clarius **Maiestatem Vestram** ista omnia cognovisse arbitramur. Servet stb. 27. Martii ²⁾ 1550.

Jauriensis, Zagrabiensis, Merey.

¹⁾ V. ö. 199. sz.

²⁾ Maii-ból javítva.

209.¹⁾

1550. ápr. 18.

Ad Gabrielem et Emericum Homonnaý literae datae sunt die 18. Aprilis Posonii, ut huic alteri scripturae, quae mittebatur ad eos super concordia inter ipsos et dominum Antonium Lossonczy ac dominam Claram Bathory uxorem suam inita, quae scriptura manibus dominorum subscripta erat, pareat. Idem fuit et ad alteram partem scriptum.

210.

1550. ápr. 18.

Eodem die scriptum fuit ad Zenthpethery,²⁾ ut Posonium veniat ad intelligendam voluntatem Regiae Maiestatis.

211.

Bécs, 1550. ápr. 17.

A kormánytanács felsorolja azon okokat, a melyek miatt a zágrábi püspök római követtségét aug. végére, vagy szeptemberre kell halasztani.

Quanto studio ac solitudine actum sit a nobis apud Maiestatem Vestram pro expeditione domini Zagrabiensis ad Urbem, Maiestas Vestra non ignorat.³⁾ Cognovimus hodie post discessum Vestrae Maiestatis a dominis camerariis nusquam eos posse in praesentia conflare pecuniam, quanta ad hanc expeditionem opus esset, atque insuper Maiestatem Vestram eis commisisse, ut donec pecunia Vestrae Maiestatis in cameram proveniat, ex redditibus conflentur a nobis sumptus, quibus dominus Zagrabiensis ad iter suum proficiscatur. Hac de re ubi inter nos agi coeptum esset variaeque sese difficultates offerrent, sicuti a dominis camerariis tantam hoc tempore pecuniam corradendi vel quavis ratione conficiendi, praesertim quod et duo ex nobis iam discesserant: intelleximus ex ipso domino Zagrabiensi ita esse eum imparatum ad hoc iter, ut etiam si die crastino expedita esset confectaque omnis ea pecunia, quam postulat; vix tamen ante duodecim, aut quinde-

¹⁾ Más kéz írása a 210. zel együtt.

²⁾ János.

³⁾ E követtség céljára vonatkozólag olv. 1550. országgyűlés XV. t.-cz.

cum dies posset discedere quod et equi emendi et familia vestienda aliaque essent comparanda, quibus nunc plane caret, et sine quibus in tali legatione pro dignitate imprimis Vestrae Maiestatis obire munus suum rite non posset usque adeo, ut subducta dierum ratione comperimus ante mensem Junium pervenire ad urbem eum non posse, futurosque tandem aestivos calores, quo tempore cardinales et tota fere curia Romana exire ab urbe solent, neque interim illis absentibus vel consistoria habentur, vel de negotiis huiusmodi publicis tractatus ulli, vel ulla certa expeditio fieri per sanctissimum dominum nostrum consuevit. Hinc coepimus cogitare, trium fere mensium inanes posse sumptus evitari, si ad mensem Septembrem, vel medium Augustum domini Zagrabiensis profectio differatur, praesertim accedente tanta rei pecuniariae angustia hoc tempore et interim pecunia ad expensas corradi et parari poterit. Visum est autem hac de re tota ad Maiestatem Vestram illico perscribere, ut ipsa perpensis benigne secum rationibus supradictis statuet clementer et nobis significet ac dominis camerariis, quid hac in re fieri velit, ut tempestive, quod¹⁾ ipsa iusserit, perfici queat. Gratosum exspectamus responsum. Servet stb. Viennae, die 17. Aprilis 1550.

212.

1550. ápr. 17.

Eodem die scriptae sunt literae ad Suam Maiestatem in commendationem Wgronowyth ²⁾ ne stipendio equitum, quod hactenus habuit, a Stiryensibus privetur etc.

213.²⁾

1550. máj. 8.

A helytartótanács a gyöngyösi biztosok levelét a királyhoz küldi és kéri, hogy gondoskodják számukra egy tolmácsról.

Sacratissime stb. Tametsi arbitramur commissarios Vestrae Sacratissimae Maiestatis ad tractatus Thurcicos delectos copiose satis scripsisse ad Vestram Maiestatem his de rebus, de quibus ad nos in praesentia scripserunt, visum est tamen literas ipsorum ad nos datas cum praesentibus mittere ad Vestram Maiesta-

¹⁾ Sor fölött. Alatta áthúzva: cum.

²⁾ Vitus?

³⁾ 213—214. a második kéz írása.

tem, ut quo in statu negotia illa sint, possit cognoscere, si forte illi ad Vestram Maiestatem scribere neglexissent et simul etiam de interprete, quem illi postulant, iubeat provideri. Nos autem scripturam eam, de qua in calce literarum scribunt e vestigio ad eos mittemus. Servet stb. 8. Maii Posonii 1550.

Locumtenens et consiliarii :
Jauriensis, Zagrabiensis, Nittriensis.

214.

1550. máj. 8.

A helytartótanács a gyöngyösi biztosokat értesíti, hogy levelüket a királyhoz küldötte, a ki tolmácsról gondoskodni fog. Mellékeli azt a levelet, a melyet Mekchey István Bécsben nem tudott bevárni.

Ad commissarios delectos ad oppidum Gengyes.

Egregii etc. Lectas Dominationum Vestrarum literas ex Lewa ad nos datas illico ad Regiam Maiestatem misimus, ut quod ad interpretem, de quo scribunt, attinet, Maiestas Sua tempestive possit providere. Nos autem scripturam eam, quam dominus Meckhey¹⁾ paululum his Viennae exspectare non potuerat, praesentibus annexam ad Dominationes Vestras mittimus. Quae valeant feliciter etc. Datum, ut supra.

Iidem, qui supra.

215.

1550. máj. 14.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a szakolczai bizottságba Demjén ítélő-mester helyett, a ki Rakovszki Györggyel együtt. a máramarosi határvizsgálattal lesz elfoglalva Mérey Mihályt. a beteg Sibrik Gergely helyett Szerémi Sebestyént nevezze ki, sőt Zomor Jánost is küldje Máramarosba segítségükre, helyette meg nevezze ki a kőszegi bizottságba Chernel Ambrust és a szepesi bizottság tárgyalását halasztassa el, a míg Révai Ferencz is részt vehet abban.

Sacratissime Rex stb. Ex literis sacratissimae Vestrae Maiestatis ad dominos Wesprimiensem ac Nittriensem ceterosque nonnullos commissarios ad Zakolcza delec-

¹⁾ István.

tos ¹⁾ proxime datis cognovimus magistrum quoque Damianum protonotarium palatinalem cum aliis supradictis ad locum supradictum fuisse electum. Visum est igitur significari Vestrae Maiestati ipsum magistrum Damianum ad reambulationem revisionemque metarum pro primo die proxime futuri mensis Junii ad Maramaross ex sede iudiciaria Vestrae Maiestatis iam ante fuisse delectum in ea causa, quae inter Vestram Maiestatem et nobiles illius comitatus est agitata; ac proinde necesse esse, ut magister ipse relictis rebus omnibus secundum iudiciariam deliberationem ad reambulationem praedictam Maramarossiensem proficiat et quoniam negotium ipsum non mediocris momenti est, videtur etiam egregius Georgius Rakoczky magistro ipsi esse ad eam rem adiungendus, ut facilius ac rectius proque maiori Vestrae Maiestatis commodo causa illa ²⁾ perficiatur. Ut igitur possit uterque sese ad iter hoc comparare et ad condictum diem pervenire ad locum designatum, Maiestas Vestra dignetur literis suis mandare utrique, ut eo vadant ceteris negotiis posthabitis, dominus quoque locumtenens palatinalis id ipsum ambobus iniungere non praetermittet. Cum autem reambulatione illa longiori temporis spatio futura sit, quam ut hi ad differentias pertractandas cum Moravis pro festo Beati Joannis Baptistae reverti possint, arbitramur loco magistri Damiani dominum Merey ³⁾ ad Zakolcza posse delegi et simul loco domini Sýbryk, qui graviter aegrotat, Sebastianum literatum Sirmiensem substituendum esse.

Neque illud praetereundum duximus, quod cum ad supradictam reambulationem Maramarossiensem praesentia directoris causarum apprime necessaria esse videatur, revocandum illum a ⁴⁾ tractatibus, qui nunc fiunt in Kewzegh et cum magistro Damiano ac Rakoczky dimittendum esse plane existimamus, cui interim tum in Kewzegh, tum in Zakolcza magister Ambrosius Chernely iussu Vestrae Maiestatis poterit succedere. ⁵⁾

¹⁾ A szakolczai határigazító bizottságba a szövegben említett püspökökön kívül Serédy Gáspár, Sybryk Gergely, Kamarjay Tamás, Demjén ítélőmester és a királyi ügyigazgató helyett Chernel Ambrus választottak. 1550. országgy. LXII. t.-cz.

²⁾ Utána áthúzza: perficias.

³⁾ Mérey Mihály személynök.

⁴⁾ Utána áthúzza: tractandis.

⁵⁾ Feltűnő, hogy bár a határigazító bizottság tagjait kivételesen nem a király nevezte ki, hanem az országgyűlés választotta és a biztosok nevét törvénybe is iktatta, a tanács nincs tisztában azzal, hogy kik a bizottsági tagok; így a király leveléből tudja meg, hogy Demjén mester a szakolczai bizottság tagja, arról meg sejtelve sincs, hogy a kőszegi bizottságnak Chernel Ambrus már választott tagja.

Praeterea id quoque subiungere visum est, quod si forte a serenissimo rege Poloniae responsum redeat super conventu commissariorum Scepusii, Maiestas Vestra ita revisionem tractatusque illos differat, ut dominus locumtenens palatinalis cum suis supradictis officialibus ceteris curis absolutus eo proficisci possit, nam inter cetera futura est coram eo revisio pertractatioque cimenti cum Fuggaris, cuius terminus erit circa medium mensem Julium proximum, quaeque ut est non mediocris momenti, ita praesentiam tum illius, tum suorum vicegerentis ac protonotarii ceterorumque iurisperitorum desiderat. Maiestas Vestra pro sua summa prudentia ad haec omnia facile prospiciet. Servet stb. Posonii, die 14. Maii 1550.

Locumtenens et consilarii.

216.¹⁾

1550. jun. 17.

A helytartótanács kéri Serédi Györgyöt, hogy boldogult bátyja, Gáspár helyett vállalja el a szakolczai biztosságot.

Ad dominum Georgium Sereďy.

Magnifice domine stb. In proximo conventu Posoniensi inter alios Regiae Maiestatis commissarios electus fuerat ad revisionem complanationemque certarum differentiarum, quae inter Hungaros et Moravos in Zakolcha cognosci debent, dominus quondam Gaspar Sereďy, frater Dominationis Vestrae, uti forte Dominatio Vestra antehac intellexit et nunc ex articulis illius conventus potest intelligere. Eo iam defuncto, cum dies ei revisioni dictus prope sit, festum viedlicet beati Joannis Baptistae oporteatque plenum numerum commissariorum pro parte huius regni ad diem et locumque designatum convenire, Dominationem Vestram rogamus ac regio etiam nomine hortamur diligenter: domino quondam fratri defuncto in haec commissariatus munera succedere et ad Zakolcha pro festo supradicto beati Joannis Baptistae se conferre atque ibi ²⁾ cum ceteris dominis collegis suis pro commodo huius regni revisioni praedictarum differentiarum interesse velit, in quo gratum se Regiae Maiestati servitium Magnificentiam Vestram praestaturam sciat et valeat feliciter. Posonii, die 17. Junii anno 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consilarii Posonii constituti etc.

¹⁾ A 216. és 217. a harmadik kéz írása.

²⁾ Betoldás. Előtte áthúzza a betoldásból: atque.

217.¹⁾

1550. jun. 17.

A helytartótanács figyelmezteti a szakolczai bizottság tagjait, hogy a közeledő határnapon jelen legyenek.

Ad dominum Wesprimlensem, Merey, Kamaryay et Chernel.

Reverendissime et egregii domini stb. Constat Dominationibus Vestris festum divi Joannis Baptistae iam prope esse, quo sane die Dominationes Vestras ex mandato Regiae Maiestatis et publica constitutione revisioni differentiarum cum Moravis una cum ceteris collegis suis proesse oportet. Quare Dominationes Vestrae velit (!) ad locum diemque designatum pro revisione praedicta adesse curare, ne ²⁾ ex Dominationum Vestrarum absentia negotia haec maximi momenti patiantur defectum.

Quod si forte occupationes istas abesse istinc Dominationibus Vestris minime liceret, tum nos quam primum certiores faciant et nihilominus ad Regiam quoque Maiestatem istinc perscribant incepta istic negotia a se imperfecta relinqui minime potuisse. Valeant stb. Posonii, die 17. Junii anno 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consiliarii Posonii constituti etc.

218.

1550. jun. 17.

A helytartótanács a felső vármegyék követségére segédhadakat kér a királytól Báthory András mellé, mivel az ő és körüllevő vármegyék hadai nem elégségesek arra, hogy a törököt Szolnok megerősítésében megakadályozza.

Ad Regiam Maiestatem.

Miserant nuntium eorum ad Vestram Maiestatem Sacratissimam universitates nobilium aliquot comitatum partium regni superiorum, quorum nomina Maiestas Vestra ex literis praesentibus annexis cognoscet, iniunxerantque ipsi nuntio, ut si forte Maiestatem Vestram iam discessisse Vienna intelligeret, nobis legationem suam exponeret. Cum igitur is huc perveniens Maiestatem Vestram abiisse intellexisset, narravit

¹⁾ A cím s a levél két kéz írása.

²⁾ Utána áthúzza: ad.

nobis sese huc ex voluntate domini Andreae Bathorý per comitatus praedictos esse dimissum, ut nunciaret : Cum proximis diebus constans fama increbuisset, quod Thurcae omnino statutum haberent communire Zolnok, iamque et ligna et reliquam materiam ad eam munitionem erigendam non procul ab eo loco comportata esse circumferretur. admonuisset autem dominus Bathorý ex mandato Vestrae Maiestatis ipsos comitatus, ut cum quinta eorum parte vigesimaque colonorum convenirent, quo penes ipsius domini Bathorý et alios Vestrae Maiestatis equites, qui Agriae essent, obstare hostium conatibus munitionemque illam possent impedire ; ¹⁾ illico monitis domini Bathorý Vestraeque Maiestatis auctoritati ipsos comitatus prompte obedivisse praestoque cum quinta et vigesima, qua iussi erant, affuisse. Cumque exiguo eo equitum numero, quos dominus Bathorý ad eam expeditionem secum erat habiturus et gregariis hisce comitatuum militibus parum se adversus hostes, si institutum opus aggredierentur, resistere posse videretur, quippe cum praeter suos trecentos Bartholomeus Horwath cum ducentis, Agrienses vero cum centum equitibus illi affuturi erant, uti et nunc adsunt, ac propterea equitatu imprimis opus esset, habito inter se tractatu ita ipsi comitatus hortante domino Bathorý convenissent, ut ex singulis quibusquam quadraginta colonis singuli equites ²⁾ conducantur alanturque penes dominum Bathorý per duos integros menses stipendio ipsorum comitatuum, ut cum ipsis equitibus, qui ex ratione iam subducta quingenti futuri sunt, cumque suis 300 et aliis illis Batholomaei Horwath et Agriensis pro rei magnitudine avertendis hostium conatibus terraeque defensionis possit dominus Bathorý diligenter prospicere, donec a Vestra Maiestate maior gentium numerus ad eas partes expediatur. Et quoniam eius loci munitio tanti est ponderis, ut si per Thurcas ad exitum perducatur, quemadmodum sane eos constituisse in horas singulas pluribus ex locis certo affertur, comitatus omnes Transtýbiscani a fidelitate Vestrae Maiestatis intercisi maneant et omnis regio circumquaque vel levissimis hostium excursionibus insultibusque pateat, necesse sit comitatus ipsos supplicare humillime Vestrae Maiestati : dignetur mature ad defensionem earum partium gentium numerum mittere, quali adversus hostium vires opus est. Agriam quoque eo gentium praesidio Maiestas Vestra dignetur obfirmare, ut quod Thurcae iam dudum videntur moliri, arx illa tuta et secura sit ab insidiis, vel aperta vi hostili, quando

¹⁾ Expedire-ből javítva.

²⁾ A codexben egy szónyi üres hely.

ex eo quoque loco conservationem ditionis Vestrae Maiestatis in illis partibus cumprimis pendere constat satisque hostium insidiae dolique omnibus hominibus noti sint, quippe qui sub indutiis cum cetera regna et provincias Christianas, tum vero maximam huius regni partem oppressit ac propterea eorum fidei promissisve haudquaquam fidendum esse.

Hanc nos legationem comitatum Vestrae Maiestati summam volumus perscribere, postquam nuntius, ut Maiestatem Vestra ipse sequeretur, nulla ratione potuit adduci. Maiestas Vestra prosua summa prudentia rerumque magnitudine, quid facto opus sit, facile deliberabit. Servet stb. Posonii etc.

Nomina comitatum, qui legationem miserunt :

Zemplýn, Hewes, Wng, Gemer, Borsod,
Thorna, Bereg, Maramaros, Wgocha, Zathmar,
Zabolch, Zolnok mediocris et Krazna ¹⁾

219.¹⁾

1550. jun. 18.

A helytartótanács felszólítja Demjén mestert, hogy ne Mármarosba, hanem Szabolczára menjen.

Ad magistrum Damianum protonotarium.

Tametsi nuper Dominationem Vestram admonendam curaverimus, ut sese ad Maramaross conferret pro revisione negotiorum Regiae Maiestatis in illis partibus, cum tamen in mentem venerunt Dominationem Vestram ad Zakolcza cum aliis nonnullis commissariis electam esse ad revisionem complationemque earum differentiarum, quae huic regno cum Moravis sunt, quae quidem negotia longe sunt futura gravissima instante iam termino huius revisionis festo scilicet Beati Joannis Baptistae proximo futuro, Dominationem Vestram rursum hortamur ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut relictis rebus omnibus ad Zakolcza pro festo praefato Beati Joannis Baptistae iamiam affuturo adesse curet, quo ad eundem diem ceteri quoque commissarii sunt affuturi ²⁾ et valeat feliciter. Posonii, die 18. Junii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ Közlötte sok hibával valami másolatból *Szcderkényi Nándor* : Hevesvármegye története. II. k. 461. l.

²⁾ 219—220. A második kéz írása.

³⁾ V. ö. 215. sz.

220.

1550. jun. 18.

A helytartótanács Máté diák, dévényi várnagy panaszára figyelemzteti Frank Eustach osztrák nemest, hogy az emberemlékezet óta a dévényi várhoz tartozó rét erőszakos elfoglalásától, a melyet az ország törvényei súlyos büntetés terhe alatt tiltanak tartózkodjék; ellenben ha valami jogot formál azon réthez, az ország törvényei szerint keresse igazságát.

Ad dominum Rocho de Brank et Kyekeadorff ac Pokflyes etc.

Generose etc. Conquestus est nobis egregius dominus Mathaeus literatus castellanus arcis Dewen, quod Dominatio Vestra pratum quoddam sub arce Dewen positum, quod a centum fere annis et amplius memoria hominum constat ad eam arcem fuisse possessum, usurpare et ab ea arce alienare niteretur, idque per vim et iniuriam. Cum autem longo iam tempore (ut praemissum est) domini eius arcis in pacifico eius prati usu fuerunt, neque deceat per vim quicquam attentari, quod ex legibus huius regni sub gravi poena est prohibitum; Dominationem Vestram hortamur ac regio nomine requirimus diligenter, ut ab inferenda vi in occupatione dicti prati aliquae [aliusque] terrae, quae hactenus ad arcem praedictam possessa sit, prorsus abstineat, sed si quid iuris praetendit in ipsa terra, agat pro ea secundum iura et leges huius regni, non enim defutura est iuris ac iustitiae debita administratio. Alioquin autem si Dominatio Vestra vim attentaret, tumultus alicuius praeberet occasionem, quod etiam atque etiam est evitandum.¹⁾ Valeat etc. Posonii, die 18. Junii 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

---

¹⁾ E. tilalom eredményét mutatja a 241. sz.

221.

1550. jun. 19.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a szakolczai biztosok részére küldjön meghatalmazást és ha jónak tartja, a biztosok más elfoglaltsága miatt a tárgyalást halasztza el.

Ad Regiam Maiestatem.

Cum terminus revisionis differentiarum cum dominis Moravis iam prope sit, festum videlicet Beati Joannis Baptistae, quemadmodum sacra Vestra Maiestas non ignorat, intelligamus autem nondum ullum apud quemquam exstare Vestrae Maiestatis mandatum pro commissariis suis abhinc ¹⁾ ad eam revisionem expediendis, dignetur Maiestas Vestra sacratissima mandatum huiusmodi dies et noctes expediendum et huc perferendum iubere, ne mandati defectu negotia Vestrae Maiestatis et huius regni detrimenti aliquid accipiant. Et quoniam domini Wesprimiensis, Merey, Kamaryay et director causarum, qui cum dominis Nittriensi ac, Sýbrýk ad revisionem hanc negotiorum Moravicornum in articulis proximi conventus expresse delecti sunt, ad Kewzeg et Sopronium partesque illas in negotiis eorum confinium adhuc occupatos esse oportet, nec ad dictum diem venire ad Zakolcza possunt, quemadmodum ipsos ad Vestram Maiestatem ante aliquot dies scripsisse audimus; nos quidem loco ipsorum alios nonnullos elegimus et Vestrae Maiestatis nomine autoritateque admonuimus, ut ad eum diem et locum penes dominos Nittriensem et Sýbrýk, qui omnino eo profecturi sunt, negotiis illis intersint. Cum tamen incertum sit, num ²⁾ nostris illi monitis parituri sint, dignetur Maiestas Vestra Sacratissima nos clementer edocere, quid in his rebus faciundum sit, praesertim si contingat penes dominos Nittriensem et Sýbrýk neminem adesse ex iis, qui a nobis sunt admoniti, quorum nomina Maiestati Vestrae praesentibus inclusa scheda descripsimus. Futura sunt negotia haec Moravica maximi ponderis, ac proinde plurimum interest, per quos res ista agatur. Nobis, quos admoneremus loco electorum praeter ³⁾ istos nulli se hoc tempore obtulerunt; sive autem duo hi, qui proficisci possunt, domini Nittriensis ac Sýbrýk, sive alii vocati Ver nos, vel pars

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Utána áthúzva: illi.

³⁾ Utána áthúzva: illos.

eorum ad diem constitutum in Zakolcza adsint, non videntur quicquam prius aggredi, vel alteri parti posse respondere, quam a Maiestate Vestra plenum mandatum et instructio ad eos perferatur. Forte autem, cum propter alias occupationes electi per regnicolas commissarii et per Vestram Maiestatem confirmati venire ad hanc revisionem non possint, non ab re foret tantarum rerum tractatus in alium commodiorem terminum per Vestram Maiestatem transferri, qua in re prudentiae summae Vestrae Maiestatis nos humillime submittimus. Nos nihilominus dominos Nittriensem ac Sybryk ad diem constitutum in Zakolcza adesse curabimus, ne si nemo abhinc compareret ad dictum diem occasionem aliquam adversa pars caperet alicuius contumaciae huic regno super his differentiis ascribendae. Servet stb. Posonii, die 19. Junii 1550.

Nomina eorum, qui ad Zakolcza admoniti sunt, ut vadant :
dominus Nittriensis, dominus Sybryk, dominus Lossonczý,¹⁾
dominus Ladislaus Banffy, Sebastianus Sýrmiensis, magister
Anthonius de Nagwatth.²⁾

222.

1550. jun. 19.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a gyöngyösi biztosok biztosságáról gondoskodják.

Ad Regiam Maiestatem.

Cognoscet sacratissima ³⁾ Maiestas Vestra ex his annexis literis, quid commissarii Vestrae Maiestatis Agriae nunc existentes ad nos scribant. Nunciarunt autem iidem per eum, quem cum literis miserunt, copiosius de oppressione pauperum colonorum per Thurcas, quodque a nostris imprimis provocati Thurcae ista facere non dubitent. Cum autem ipsi quoque commissarii timere sibi iure possint, si iterum cum Thurcicis commissariis conveniant, sacra Maiestas Vestra pro sua summa prudentia ad haec omnia prospici iubere dignetur, quemadmodum etiam fecisse hactenus et facturam non dubitamus. Servet stb. Posonii, die 19. Junii 1550.

Locumtenens et consiliarii.

¹⁾ Valószínűleg Antal.

²⁾ Kihagyta Serédy Györgyöt l. 216. sz.

³⁾ Betoldás.

223.

1550. június hava.

A helytartótanács utasítása a törökkel kötött fegyverszünet differentiái vizsgálatára kiküldött, ú. n. gyöngyösi bizottság részére.

**Memoriale ad dominos commissarios Sacrae Regiae Maiestatis in
Gewngews conventuros.**

Primum advertant commissarii, ne maior gentium numerus sit cum Thurcicis commissariis, quam ipsi secum habituri sunt et quam fuit deliberatum; quod si plures gentes fuerint, tum protestentur et instant omnino, ut dimittantur per eos, ne exinde tumultus contingat et caritas etiam annonae.

Deinde non permittant, ut tempore tractatum ingrediantur alii Thurci et turbas faciant inter eos clamoresque excitent, sed instant, ut patienter et cum silentio tractatus fiant per ipsos dumtaxat commissarios auditis querelis unius vel alterius, partis. Quod si Thurcae persisterent in suo solito tumultu, dicant commissarii Regiae Maiestatis se exituros et de facto exeant, nec aliter, nisi pro decore principis et uti in re tali fieri decet, tractent cum commissariis Thurcicis.

Item forum fiat extra oppidum Gyengyes et portae oppidi custodiantur per oppidanos additis tamen per commissarios utrosque uno Christiano et uno Thurca, qui ad portam prohibeant, ne per alterutros vis fiat, utrique enim sub tentoriis hospitari et tractatus facere debebunt.

Inter tractandum agatur per commissarios Regiae Maiestatis inter cetera, ut Sambok castellum sub indutiis erectum diruatur, ne ex eo mala fiant et quia erectio huiusmodi novorum fortalitorum sub indutiis utrinque prohibita esse debet: damna autem hactenus ex eo castello subditis regiae maiestatis illata rectificentur.

Negotium ditionis non moveatur, sed expectetur responsum principis Thurcarum, ad quem Thurcae misisse se dixerunt. Maneant tamen interim commissarii Regiae Maiestatis in priori instructione Suae Maiestatis circa illud negotium. Si quid autem Thurcae denuo proponerent, illico significant Regiae Maiestati ac dominis locumtenenti, capitaneo generali et consiliariis etc.

Negotiorum ¹⁾ possessionum villarum iuxta deliberationem prioris conventus per commissarios factam observetur.

Captivi praeter rationem et contra indutias capti dimittantur et ad id commissarii Regiae Maiestatis se offerant, pro

¹⁾ Igy, negotium helyett.

interfectis autem tantundem petatur pro homagio, quantum Thurcae pro suis petunt.

Testimonia vi coacta non admittantur et in omnibus procedatur per ipsos commissarios iuxta instructionem, quam habent et pro dignitate Regiae Maiestatis. Si quid novi emerit, Maiestatem Regiam et dominos locumtenentem, capitaneum generalem et consiliarios admoneant et subinde de omnibus faciant certiore.¹⁾

224.

1550. jul. 6.

A helytartótanács a leégett Lőcse város kérését a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Vadunt ad Vestram Sacratissimam Maiestatem hi nuntii civitatis Leuchoviensis gravem et pene irreparabilem calamitatem exposituri, quam universa fere illa civitas proximis diebus perpessa est et simul clementiam imploraturi Vestrae Maiestatis. Cum igitur eo redactae sunt fortunae ipsorum civium, ut omnium hominum miseratione et Vestrae imprimis Maiestatis benignitate digni esse videantur, Maiestas Vestra pro summa singularique in omnes officiales clementia optato responso ipsos nuntios a se dimittere dignetur in iis praesertim postulationibus eorum, quae publicis regni constitutionibus nequaquam repugnant, quaeque ad rectam securamque eius civitatis conservationem videntur spectare. Servet stb. Posonii, die 6. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

225.

1550. jul. 5.

A helytartótanács kéri Báthory Andrást, hogy akadályozza meg Barkó várának Homonnay Imre és Gábor által tervelt erőszakos elfoglalását.

Ad dominum Bathory etc.

Spectabilis etc. Ea, quae de obsidione arcis Barko Magnificencia Vestra nobis significavit per egregium Petrum Karoly, intelleximus. Probatur nobis, quod Magnificencia Vestra ad extinguendum incendium illud, solvendum scilicet eius arcis

¹⁾ Közölte kihagyásokkal és hibákkal *Szederkényi* i. m. II. k. 463. l.

obsidionem mature prospexit, quemadmodum sane eius ratio officii postulabat. Confidimus et sacrae Regiae Maiestati gratum hoc futurum, ubi intellexerit. Arbitramur autem monendos iterum per Magnificentiam Vestram ac diligenter adhortandos esse dominos Homonnay,¹⁾ ut ab incepto desistant, quum etsi iureat que in sede iudiciaria Regiae Maiestatis eam arcem iam per sententiam obtinuissent, brachium tamen regale impetrandum non privata autoritate vis in eam fuerat intendenda, tantum abest, ut nunc nulla lite ²⁾ mota, nullo iudicio secuto possunt ipsi publicam quietem turbare et eam arcem sub ditione Regiae Maiestatis sitam regi inconsulto privata vi oppugnare. Quod si monita parum profecerint, tum Magnificentia Vestra pro sui ratione officii modis omnibus obsidionem solvere curet et valeat feliciter. Posonii, 5. Iulii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

226.

1550. jul. 6.

A helytartótanács vigasztaló levele a leégett Lőcse város lakóihoz.

Ad cives de Lewche.

Prudentes et circumspecti stb. Et antea ex multis et proxime ex notario vestro, qui cum mandatis ad nos venit, profecturus abhinc ad sacram Regiam Maiestatem dominum nostrum clementissimum acerbam et funestam cladem accepimus, quam civitas ista fere universa subito incendio perpressa est. Accidit profecto tantae calamitatis nobis fama permolesta vestramque vicem, vestras iacturas non mediocriter dolemus, primum quidem vestra causa, quos domibus opibusque incensis omnique plane suppellectili repentino et inevitabili infortunio miserabiliter despoliatos incertis sedibus magnaue egestate nunc vagari audimus, deinde vero quod urbe florente civitateque opulenta tam subito ac prope fatali quodam incendio exusta communem hanc calamitatem universo huic regno satis alioqui superque afflicto ac nobis omnibus exstitisse divinitus arbitramur. Quod igitur in praesentia in potestate nostra fuit, primum quidem quantum licuit, sacrae Regiae Maiestati vos omnes per literas diligenter commendavimus et adversum casum per se satis misericordia dignum miserabiliorem etiam precibus nostris facere conati

¹⁾ Homonnai Drugeth Imre és Gábor.

²⁾ Utána áthúzza: pendente.

sumus, literas etiam ad istos comitatus, istas civitates atque oppida nos locumtenens pro impetranda vobis ope ad instaurationem aedium libenter dedimus, quales a nobis vestro nomine petiit internuntius vester. Deinde vero cum et divinam clementiam et regiam liberalitatem haudquaquam vobis defuturam persuasum habemus, consolandos vos atque in spem erigendos esse postrema hac nostrarum literarum parte esse duximus, quippe quos tanto tamque inopinato malo animis consternatos deiectosque vel hinc facile cernimus. Cumque duabus potissimum de causis rerum omnium opifex summus calamitates in hac vita soleat plerumque mortalibus inmittere, ut sane aut quos diligit, probet, ac tanquam pius pater magis confirmet in fide et pietate erga se, quemadmodum sanctos viros saepenumero diversis afflictionum generibus a divino spiritu tentatos fuisse memoriae proditum est, quos etiam laeto alacrique animo et excepisse persecutiones huiusmodi et in fide cultuque Dei optimi maximi fortiores in dies ex illis evasisse constat, aut a vero rectoque tramite verioris sui cultus aberrantes pravisque aliquorum consiliis doctrinisque aversos et ad malum prolapsos flagello iracundiae suae revocet ab instituto et ad frugem meliorem vel saltem temporalium rerum iactura retrahat reddatque aptos aeternae ac meliori vitae assequendae, quod plerisque et populis et gentibus urbibusque contigisse legimus. Vos quidem sic calamitatem hanc iacturasque vestras ferre oportet, ut memineritis neque huius vitae incommoda ulla esse ratione conferenda cum ea, quae nobis proposita est, coelestis vitae gloria et Deum optimum maximum authorem fontemque omnium bonorum facile vobis haec mala compensaturum, si et praeterita fortiter ferre et in ipsam fiduciam spemque omnem vestram collocare pieque ac sancte et eo, quo a maioribus vestris ritu accepistis, ipsum colere vobiscum imposterum proposueritis. Maiestas quidem Regia, quae sua summa clementia est, ubi unanimes vos intra moenia urbis, in vestris scilicet sedibus vos continentes divino cultui vacare et urbis custodiae etiam deploratis rebus vestris sedulo invigilare atque ea, quae ad pios Christianos fidelesque subditos spectant solícite praestare intellexerit, nullo liberalitatis aut munificentiae vobis genere deerit. Nos autem, ut praemissa, quae diximus, solerter a vobis praestentur, vos benevole diligenterque adhortantes omnem operam, studium, benevolentiam nostram et nunc et imposterum pollicemur. Bene valete. Posonii, die 6. Iulii 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.¹⁾

¹⁾ Eredetije Lócse város levéltárában XI. o. I. cs. 6. sz.

227.

1550. júl. 8.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy miután a nagyszombati német, tót és magyar polgárok között folyó ellenségeskedést a pozsonyi és soproni polgárok küldöttei nem tudták megszüntetni, ő intézkedjék.

Sacratissime Rex stb. Etsi credimus Maiestatem Vestram Sacratissimam ex literis aut nuntio aliquo civitatum suarum Posoniensis et Soproniensis iam intellexisse, quod inter cives Germanos et Sclavos Thirnaviensis civitatis ab una ac cives similiter eiusdem civitatis Hungaros ab altera parte interesse dissidentes nulla concordia potuerit succedere, pro qua sane concordia tractanda perficiendaque iussu Vestrae Maiestatis iidem cives Posonienses ac Sopronienses nonnullos e medio ipsorum Thirnaviam miserant, neque dubitamus, quin Maiestas Vestra intellecto rei statu ad componenda ea dissidia modum aliquem et certam rationem adhibeat; cum tamen intestinum hoc inter partes praedictas dissidentes odium in dies latius serpere videatur verendumque sit, ne si praesentaneum aliquod non adhibeatur remedium, gravior aliquis tumultus inter eosdem cives excitetur, qui facile postmodum restingui non possit: visum est pro nostri officii ratione hac de re breviter ad Vestram Maiestatem scribere, ut Ipsa pro sua summa prudentia paci et quieti fidelium suorum intra eadem moenia commorantium tempestive ac clementer consulat. Servet stb. Posonii, die 8. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

228.

1550. júl. 8.

A helytartótanács kéri az ausztriai helytartótanácsot, hogy a harminczadosoknak tiltsa meg, hogy a nemesektől saját használatukra szállított áruk után harminczadot szedjenek.

Ad dominos locumtenentem et consiliarios regiminis Austriaci etc.

Generosi ac magnifici domini stb. Ex querela nobilium comitatus Castriferrei cognovimus equites illos, qui ad custodiam viarum per tricesimatores Regiae Maiestatis in Owar et locis illis aluntur, saepenumero nobiles ipsos adigere ad

solutionem tricesimae de his rebus, quas ipsi ad usum eorum proprium nonnunquam huc atque illuc convehunt; cum autem nobiles in hoc regno ubique ab huiusmodi solutionibus exempti sint, sacraque Regia Maiestas in omnibus conventibus libertates suorum fidelium ubique semper observari velle clementer obtulerit;¹⁾ Dominationes Vestras rogamus, iubeant et efficiant cum praefatis tricesimatoribus et eorum vicegerentibus, ne vel ab ipsis, vel ab eorum equitibus ad solutionem ullam adigantur nobiles, cum res adducunt ad privatum eorum usum. Dominationes Vestras valere stb. Posonii, die 8. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

229.

1550. jul. 9.

A helytartótanács felszólítja Báthory Andrást, hogy Eger vára és környéke védelmére tegye meg a szükséges intézkedéseket.

Al dominum Bathory etc.

Spectabilis et magnifice etc. Etsi scimus Magnificentiam Vestram pro sui officii ratione ad defensionem istarum partium solerter invigilare, et si quid contingat, quod nobiscum communicari oportere existimet, continuo ad nos identidem perscribere nequaquam praetermissuram, cum tamen variis ex locis ad nos afferatur Thurcas officialium Agriensium iniuriis provocatos aut forte ea ratione praetensa obsidionem arcis Agriensis parare, vel saltem depopulationem terrae circumvicinae; visum est pro nostri officii ratione Magnificentiam Vestram paucis adhortari, ut conatus hostium²⁾ diligenter observans omnia ea, quae ad firmandam arcem illam praesidio necessario tuendamque circumvicinam ditionem Regiae Maiestatis pertinere intelligit, sedulo curet nosque identidem de his, quae occurrunt quaeque nos scire oportere cognoverit, certiores faciat. Et eandem optamus valere feliciter. Posonii, die 9. Julii anno 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consilarii etc.

¹⁾ Így a legutóbbi, 1550. országgyűlés LXVI. t.-cz.-ben is.

²⁾ Utána áthúzza: diligenter.

230.

1550. júl. 9.

A helytartótanács az egri vár kapitányait figyelmezteti, hogy a fegyverszünetet ne sértsék meg.

Ad Dobo et Zay, officiales Agrienses etc.

Egregii domini, stb. Allatum est ad nos constanti rumore varias et eas prae graves querimonias quotidie fere ad portam imperatoris Thurcarum afferri de insultibus, damnis et iniuriis, quas Thurcae in confiniis huius regni, simul et coloni sub ditione et imperio ipsorum existentes a Dominationibus Vestris et eorum gentibus per haec tempora passi sunt atque in dies singulos patiuntur usque adeo, ut perductis in conspectum oratoris Regiae Maiestatis Constantinopoli existentis circiter octo aut decem captivis Christianis, qui ex vestris militibus fuisse asserebantur, iisdemque per Rusthan passam contrucidari iussis, idem passa palam affirmavit Thurcarum principem ad punitionem Agriensium curam habiturum, quando id Maiestas Regia negligere videretur. Cum autem aliunde quoque certis ex locis intelligamus Thurcas istiusmodi vestris ac vestrorum hominum crebris et assiduís insultibus provocatos iussu imperatoris sui vel obsidionem istius arcis Agriensis, vel devastationem parare omnis circumquaque regionis nullis curatis indutiis, quippe quas a vobis multo iam antea violatas esse violarique in dies asserunt. Nos quidem querimonias Thurcarum contra Dominationes Vestras non omnino veras esse existimamus, cum tamen permagni intersit conatus hostium mature praevenire adeoque plurimum oporteat ita et Dominationes Vestras et ceteros fideles ac subditos Regiae Maiestatis sub indutiis sese gerere, ne quam iustam occasionem Thurcae aliquid violenter aggrediendi captare possint, cum praesertim aliquoties sacra Regia Maiestas de observandis firmiter indutiis in omnes partes et Dominationibus Vestris imprimis dederit mandata. His de causis volumus Dominationes Vestras etiam atque etiam diligenter hortari, regio etiam nomine auctoritateque requirere, ut si quid forte hactenus utcunque accidit, imposterum ita sese studeant gerere atque ita gentes suas in officio contineant, ne ullum possint praetextum Thurcae obtendere novi aliquid aggrediendi contra arcem istam Agriensem, vel aliam partem aliumve locum subiectum ditioni Regiae Maiestatis. Namsi quid forte Thurcae ausi fuerint attentare Dominationes Vestrae cogitare possunt, quod propter

communem constantemque hunc rumorem, qui ubique de insultibus Dominationum Vestrarum hominumque suorum contra indutias circumfertur, quicquid acciderit mali, Dominationibus Vestris imprimis ascriptum erit, quae nos pluribus de causis Dominationibus Vestris perscribenda esse duximus. Valeant stb. Posonii, die 9. Julii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consiliarii etc.

231.

1550. *jul. 9.*

A helytartótanács értesíti a királyt a törököknek Eger ellen való terveiről és kéri, hogy gondoskodják elégséges védelméről.

Sacratissime Rex stb. Tametsi satis Maiestas Vestra Sacratissima potuit antehac intelligere aliquoties, qui rumores passim circumferantur adversus officiales Agrienses de damnis praegravibus per eos sub hoc indutiarum tempore Thurcis et eorum subditis illatis, quotque et quantas querelas Thurcae identidem contra illos detulerint ac deferant in dies singulos, neque dubitamus, quin Maiestas Vestra Sacratissima pro sua summa prudentia intelligat, quid hac in re facto opus sit. Cum tamen fama in dies increbrescat Thurcas iussu principis eorum obsidionem arcis Agriensis, aut saltem vastitatem terrae circumvicinae parare iniuriis ac damnis dictorum officialium lacessitos, visum est hac de re paucis ad Vestram Maiestatem scribere, ut quamvis forte ea, quae adversus officiales Agrienses circumferuntur, haud omnino vera sint, sed hoc dumtaxat praetextu moliantur Thurcae aliquam rerum novationem, quemadmodum saepenumero ab eis fieri consuevit. Maiestas Vestra Sacratissima mature ita prospicere dignetur, ut et arx Agriensis omni genere praesidii sit rite communita et regio circumvicina ab excursionem depopulationeque hostium, si quid aggrediantur, copiis instructis tuta, ne imparati subditi Vestrae Maiestatis earum partium opprimantur. Interim nos officiales Agrienses diligenter commonefecimus, ut provocare hostes ullo genere iniuriarum prorsus desinant et indutias observent secundum mandatum Vestrae Maiestatis. Servet stb. Posonii die 9. Julii 1550.

Jauriensis, Nicolaus comes a Salmis,
Nittriensis, Sýbrýk etc.

232.

1550. jul. 9.

A helytartótanács kéri Oláh Miklós kancellárt, hogy Eger vára védelme érdekében a királynál járjon közbe.

Ad dominum cancellarium.

Reverendissime domine etc. Cum ad nos ex multis locis constanti rumore indies afferatur de conatibus Thurcarum ad obsidionem arcis Agriensis vel saltem devastationem circumvicinae regionis, idque propter iniurias ¹⁾ damnaque quae sese in dies ab officialibus eius arcis perpeti Thurcae vociferantur, etsi nos quidem arbitramur falsas esse magna ex parte Thurcarum querimonias adversus praedictos officiales satisque et Regiam Maiestatem et reverendissimam Dominationem Vestram illis serio mandasse, ut ab huiusmodi iniuriis et damnis abstineant; facere tamen non potuimus, quin ad Regiam Maiestatem ea de re scriberemus, quemadmodum scilicet reverendissima Dominatio Vestra ex nostris ad Maiestatem Suam literis cognoscet. Reverendissima ²⁾ Dominatio Vestra considerata periculi ³⁾ magnitudine id consulet Suae Maiestati, quod ad tuendam tum arcem Agriensem, tum regionem circumquaque maxime pertinere intellexerit. Servet stb. Posonii, die 9. Julii 1550.

U. i. Reverendissima Dominatio Vestra pro certo habeat, non tam a Thurcis, quam a Christianis et his fide dignis plerisque viris quotidie circumferri constanti rumore magnis in dies iniuriis et damnis Thurcas ab officialibus Agriensibus provocari; ac proinde videtur omnino necesse esse, ut reverendissima Dominatio Vestra ita huic rei studeat prospicere, ut etiam communis haec fama cesset et obstruantur ora mul-torum atque ita etiam praetextus hic novi aliquid moliendi Thurcis auferatur.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consilarii etc.

---

¹⁾ Sor fölött. Alatta áthúzva: indutias.

²⁾ Előtte áthúzva: Dominatio.

³⁾ Utána áthúzva: magni.

233.

1550. *jul. 9.*

A helytartótanács figyelmezteti Báthory András főkapitányt, hogy ne engedje, hogy az abaujváriak Fráter Györgynek adózzanak.

Ad dominum Bathorÿ.

Spectabilis et magnifice domine stb. Ex relatione dominorum consiliariorum camerae Regiae Maiestatis accepimus dominos Bebek ¹⁾ Georgium Bathorÿ, Georgium Sereďÿ, Gabrielem Perenÿ ac alios dominos et nobiles subditos Regiae Maiestatis in comitatu Abawywariensi bona habentes et anno superiori et praesenti quoque palam recusare ex ipsis eorum bonis in praedicto comitatu ²⁾ existentibus regiam dicam solvere, quia comitatum illum ad partem reginae viduae fratrisque Georgii dicant possideri. Cum autem Dominationi Vestrae satis constet, quatenus super his fuerit publica constitutio in proximo conventu ³⁾ et quid praeterea Maiestas ⁴⁾ Regia super hoc comitatu et aliis responderit ad legationem fratris Georgii ac praefatae reginae viduae et alioqui deceat fideles Regiae Maiestatis ex omnibus eorum bonis ubivis existentibus Maiestati Suae ac nemini alteri dicam administrare; Magnificentiam Vestram hortamur etiam atque etiam diligenter, ut de bonis dictorum dominorum ceterorumque fidelium Regiae Maiestatis in praefato comitatu Abawywariensi bona habentium dicam regiam tam praeteriti, quam praesentis anni exigere per omnia opportuna remedia iuxta publicas constitutiones et in cameram regiam pro sui officii ratione administrandam curare velit ac debeat, quemadmodum etiam a Regia Maiestate super his habet expressum mandatum et valeat feliciter. Posonii, die 9. Julii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consilarii etc.

¹⁾ Utána áthúzva: Georgium.

²⁾ Utána áthúzva: habentibus.

³⁾ V. ö. 1848. LVII. és 1550. LIX. t.-cz.

⁴⁾ A tinta színe halványabb lesz.

234.

1550. júl. 9.

A helytartótanács az osztrák kamarának ajánlja Reitersdorfer Györgyöt, az elhalt harminczados, Wittmann helyébe.

Ad dominos camerarios regni Austriae.

Generosi et magnifici domini stb. Intelligere Dominationes Vestrae iam facile potuerunt eum, qui hic nomine Sacrae Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi tricesimae praeerat, cognomento Wydman nudius tertius ex hac vita discessisse. In eius locum cum alterum per Dominationes Vestras constituendum esse ¹⁾ sciremus, obtulit se nobis egregius Georgius Raythersthorff, olim consiliarius camerae Hungaricae, quem Dominationibus Vestris diligenter commendaremus. Cumque hominem et eius ingenium, industriam rerumque peritiam Dominationibus Vestris satis esse perspectam arbitremur, sic eum Dominationibus Vestris commendandum duximus, ut scirent, si eum in locum demortui tricesimatis Wydman surrogaverint, nobis omnibus gratam rem facturam esse, nam de meritis deque fide eius et servitiis Regiae Maiestati constanter praebitis ad eas scribere supervacaneum esse arbitrati sumus, quod satis haec omnia Dominationibus Vestris sint notiora, quam ut ulla egeant commemoratione. Valeant stb. Posonii, die 9. Iulii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consiliarii.

235.

1550. júl. 9.

A helytartótanács megparancsolja Serédy Györgynek, hogy a bátyja, Gáspár által elfoglalt két birtokot a váradi káptalannak haladéktalanul adja vissza.

Ad Georgium Seredy etc.

Magnifice domine stb. Non ignorat Dominatio Vestra Sacram Regiam Maiestatem et antea domino quondam Gaspari fratri suo defuncto et proxime eidem Dominationi Vestrae

---

¹⁾ Betoldás.

per literas serio mandasse, ut duas possessiones capituli Waradiensis multo ante tempore per ipsum dominum quondam Gasparem occupatas dicto capitulo reddat. Cum autem ex internuntio dicti capituli huc misso intelligemus Dominationem Vestram nondum eas possessiones restituisse, eandem hortamur diligenter, regio etiam nomine autoritateque requirimus, ut sine ulla dilatione dictas duas possessiones praefato capitulo libere velit dimittere et mandato Regiae Maiestatis pareat, ne si secus faceret, in indignationem aliquam incurreret Regiae Maiestatis. Valeat stb. Posonii, die 9. Julii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consilarii etc.

236.

1550. jul. 12.

A helytartótanács Homonnai Drugeth Imre és Gábor panaszára kijelenti, hogy Báthory András és Perényi Gábor kötelességükből kifolyólag akadályozták meg abban őket, hogy Barkó várát magán úton, saját erejükön visszafoglalják, mert azért van igazságszolgáltatás, hogy minden egyéni erőszakoskodást feleslegessé tegyen. Ha valami sérelmük van, keressék jogos úton orvoslását.

Ad dominos Emerleum et Gabrielem Drugeth de Homona.

Magnifici domini stb. Intelleximus ea, quae Dominationes Vestrae utrique nostrum per literas suas proximas significarunt de iis, quae adversus ipsas per gentes dominorum Bathory¹⁾ ac Pereny²⁾ certorumque aliorum ex instinctu domini Martini Kechethy facta esse affirmant. Nobis (uti antea Dominationes Vestrae ex literis nostris intelligere poterant) obsidio arcis Barko vehementer displicuerat, quippe quae obsidio sine expressa permissione Sacrae Maiestatis, domini nostri clementissimi adeoque inscia Maiestate Sua nobisque omnibus inconsultis³⁾ nequaquam a Dominationibus Vestris quavis ratione attentari debuisset ac proinde non potuit dominus Bathory officio suo deesse curandi solutionem eius obsidionis quacunque posset ratione. Quae autem⁴⁾

¹⁾ András.

²⁾ Gábor.

³⁾ Inconsultibus-ból javítva.

⁴⁾ Utána áthúzva: consecut.

consecuta postmodum sint a gentibus illis in curia et oppido Dominationum Vestrarum, non possunt similiter nobis non esse molesta, si modo ita, ut Dominationes Vestrae scribunt, gesta sunt. Cum autem nulla ratione cuiquam liceat fidei aut subdito Regiae Maiestatis privata auctoritate adversus quempiam fidelem similiter Suae Maiestatis quovis praetextu per vim aggredi, sed ob id iura constituta sint, ut omni vi privata semota iustitia ubique suum locum obtineat, neque quisquam regiae ¹⁾ auctoritati se opponat; Dominationes Vestras hortamur ac regio nomine auctoritateque eiusdem committimus, ut quoquo pacto res gesta sit, ab omni prorsus violentia, vel insultu adversus dominum Martinum Kechethy aut alium quempiam abstineant agantque et requirant iure, si quid iniuriae, aut damni praetendunt sibi per quemquam ²⁾ esse illatum. Neque enim iuris iustitiaeque administratio cuiquam est defutura, vim autem privatam cuique inferri quacunque ratione haudquaquam nobis licet cuiquam permittere. ³⁾ Valeant stb. Posonii, die 12. Julii 1550.

Locumtenens et capitaneus generalis
Regiae Maiestatis.

237.

1550. jul. 12.

A helytartótanács Báthory Andrásról tájékoztatást kér Homonna kirablásáról és kéri őt, hogy a feleket figyelmeztesse, hogy igazukat békés úton keressék.

Ad dominum Bathory, supremum capitaneum regni etc.

Spectabilis et magnifice domine stb. Domini de Homonna conqueruntur pluribus verbis gentes Magnificentiae Vestrae ac domini Gabrielis Pereny et relictae quondam domini Dragffy non solum expulisse eorum copias ab obsidione arcis Barko, verum etiam ingressas esse curiam et oppidum eorum in Homonna domosque effregisse resque et merces diversorum hominum, qui eo convenerant, abstulisse, interfecisse vulnerasseque complures, ut graviora vix a Thurcis pati potuissent. Quae res nobis admirationem attulit propterea, quod etsi ad liberandam ab obsidione praedictam arcem gentes a Magnificentia

¹⁾ Utána áthúzza:

²⁾ Előtte áthúzza: quempiam.

³⁾ V. ö. 225. sz.

Vestra dimissas scimus, prout ipsa huc significaret ac quemadmodum eius ratio officii postulabat; haud tamen credimus Magnificentiae Vestrae iussu in bona illorum hostiliter ipsas gentes invasisse ac proinde respondimus illis nos a Magnificentia Vestra hac de re tota velle edoceri, interim autem ipsi ab omni prorsus vi abstineant et iure agant, si quid causae habent adversus quempiam, quippe quos obsidere arcem illam privata autoritate minime oportuisset quavis ratione. Magnificentia vestra igitur tum nos de statu huius totius negotii faciat certiores, tum vero et ipsis Homonnaÿ et domino Kechethÿ ac praefatis Pereny et dominae viduae prohibeat sub gravi poena, ne quid per vim amplius aggrediantur omninoque Magnificentia Vestra perficiat, ut pars utraque a violentia abstineat, neque tumultus hic latius serpat, persequaturque et puniat eos Magnificentia Vestra, qui secus fecerint. Nam, si quis quid habet causae contra aliquem, non deerit opportuna iustitiae administratio, dummodo iure agat. Magnificentia Vestra valeat etc. Posonii, die 12. Iulii anno Domini 1550.

Locumtenens, capitaneus
generalis et consiliarii Regiae Maiestatis
Posonii constituti etc.

238.

1550. jul. 12.

A helytartótanács figyelmzetteti Serédy Györgyöt, mint családja seniorát arra a hírre, hogy Fráter György a Kassán katonáskodó Serédy István közbenjárásával öcscsét, Benedeket rá akarja venni Tokaj vára átadására; kéri tehát, hogy ezt úgy a király, mint saját érdekében akadályozza meg.

Ad dominum Georgium Seredy etc.

Cum ad ¹⁾ nos allatum sit haud incerto ²⁾ rumore fratrem Georgium, episcopum Waradiensem clam sollicitare animum egregii Benedicti Seredy, fratris Dominationis Vestrae, ut si fieri possit, eum ad tradendam sibi arcem Thokay aliqua ratione alliciat, eiusque tractatus internuntium esse Stephanum Seredy, qui nunc, ut audimus, Cassoviae militat; etsi nobis nihil de fide fratris Dominationis Vestrae dubitandum esse videbatur, cum tamen res non mediocris sit momenti,

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Előtte áthúzza: incerto.

voluimus pro nostri officii ratione ea de re ad Dominationem Vestram scribere, quippe quam huius tractatus ignaram esse penitus arbitramur, et quoniam istius familiae domino quondam Gaspere extincto Magnificencia Vestra caput est, decetque Eandem omnibus de causis, praecipue vero pro summis et maximis beneficiis in praefatum quondam dominum Gasparem universamque eius familiam a Regia Maiestate collatis omni studio conari fratres suos omnes in fide constanti erga Maiestatem Suam continere: Eandem hortamur etiam atque etiam diligenter, ita huic negotio invigilet, ne, si quid forte eiusmodi tractari incoeptum esset, ad effectum possit pervenire, in quo non solum Maiestas Regia magnam molestiam, sed et Dominatio Vestra imprimis iacturam acciperet non mediocrem. Quicquid autem hac de re Dominationi Vestrae constat, optamus ab Eadem vel literis, vel fideli aliquo suo nuntio cognoscere quam primum et valeat feliciter. Posonii, die 12. Julii 1550.

Locumtenens et capitaneus
generalis et consilarii Regiae Maiestatis
Posonii constituti etc.

239.

1550. jul. 12.

A helytartótanács pótutasítása a gyöngyösi biztosok részére.

Ad dominos commissarios Regiae Maiestatis nunc Agriae constitutos etc.

Egregii domini stb. Intelleximus ea omnia, quae copiose literis vestris per Jacobum literatum huc allatis ad nos scripsistis. Nobis, postquam Sacra Regia Maiestas, dominus noster clementissimus, ita statuit, ut redeuntibus Thurcicis commissariis ad locum designatum eodem et vos illico properare debeatis, aliter quicquam decernere haudquaquam licet; ac proinde arbitramur illud imprimis oportere, ut simulac Mwsthaffa begum cum suo collega ad Gengyès venisse conoveritis, vos quoque eo proficiscamini ¹⁾ Quod si literas novas salvi conductus omnino vobis necessarias esse existimaveritis,

---

¹⁾ A gyöngyösi bizottság két tagját, Mekchey Istvánt és Ugro-novith Vitut Ferdinánd ugyanis a huszti-lónyai bizottságba is kinevezte, a melynek a tárgyalását aug. 1-én kellett volna kezdeni. Valószínű, hogy erre figyelmeztették a biztosok a helytartótanácsot.

per vestrum internuntium absque mora ad vos mitti postuletis ea formula, qua tuto cum illis convenire posse putetis. Ubi vero cum illis conveneritis, opinio nostra est, ut etiamsi nulli plane ex Christianis conquerentes affuerint, causas nihilominus et querelas, quae a Thurcis fuerint in medium allatae, tractetis ac discutiat. Tametsi enim Maiestas Regia fidelibus suis accepta damna sub indutiis per istos tractatus resarciri cupit; vult tamen vicissim, ut intelligant Thurcae violationem indutiarum subditis Maiestatis Suae factam sibi usque adeo displicere, ut neminem impune abire velit, quicumque in iudicio coram vobis eius criminis reus fuerint convictus. Qua in re ubi ad hos tractatus ventum erit, sic vos agere oportebit, ut secundum instructionem, quam habetis a Regia Maiestate, affirmetis Thurcis licere vobis in omnes ¹⁾ animadvertere praeter dominos ac nobiles officialesque et eorum vicegerentes, ex quibus tamen si quis indutias manifeste violasse fuerit comprobatus, illum vos vestris literis mox Regiae Maiestati delaturos, neque dubitare, quin Sua Maiestas in eum ex merito animadvertat. Nam etsi Thurcae iam inde ab initio *spaydas* palam ex eorum numero exceperunt, in quos potestatem se [non] habere manus iniiciendi dicerent. Quibus autem modis, quibus rationibus testimonia probationesque adversus nostros admittere vos oporteat, ne videlicet innocens aliquis condemnetur, satis pro vestra industria vobis iam perspectum esse debet. Non solum autem praeteritas nostrorum violentias adversus Thurcas, sed eas quoque, quas in dies scribitis contingere offeratis vos velle cognoscere, adeoque reipsa cognoscatis et nomina delinquentium post comprobatum sufficienti probatione delictum ad Regiam Maiestatem ac nos deferatis, ut qui puniendi fuerint, puniantur, quemadmodum Maiestas Sua plane constituit. Ubi vero *Mwsthaffa* idem et actor et iudex esse vellet contra nostros, id vos nequaquam permittere oportebit, licebitque optimo iure vos ²⁾ hac in re illius voluntati repugnare, sic sane, ut ne, quae minima fieri possit contentio, inter vos atque illos oriaturs (uti decet), et Regiae Maiestatis voluntas est.

Credimus autem ipsos quoque Thurcas rationi et aequitati hac in re parituros esse. Quicquid autem in dies acciderit, ad nos singillatim perscribetis.

Arbitramur nos quidem, ubi de congressu vestro iterum fuerit auditum, non defuturos ex variis locis Christianos, qui querelas suas et ipsi contra Thurcas deferant, vos tamen

¹⁾ *Utána áthúzva*: ad.

²⁾ *Utána áthúzva*: nequaquam.

ubi vel adventare, vel ¹⁾ iam adesse in Gyengyes Thurcicos commissarios cognoveritis, ad nos perscribatis. Curabimus enim admoneri novis literis fideles Regiae Maiestatis, ut et ipsi ad exponendas eorum causas repetendaque damna accepta praesto adsint. Iubebimus etiam nos, capitaneus generalis, e vestigio, ut prior equitum numerus vos sequatur ad locum conventus curabimusque directoris loco mittere aliquem iurisperitum, vobiscum qui adsit. Egimus autem diligenter cum dominis camerariis causa vestrae solutionis et Zthresenkovýtth, effecimusque, ut certa ratio ab illis adhibeatur, ne vos sumptus necessarii imposterum deficient, quamdiu vos istic et in servitiis Regiae Maiestatis esse oportuerit. Reliqua vos secundum instructionem, quam habetis et pro vestra industria sedulo ac diligenter curabitis. Bene valeant. Posonii, die 12. Julii 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens,
capitaneus generalis et consiliarii
Posonii constituti.

240.

1550. jul. 12.

A helytartótanács utasítja a kamarát, hogy a gyöngyösi biztosok szükségeire adjon elegendő pénzt.

Ad dominos camerarios regni Hungariae etc.

Reverendissime domine stb. Hortamur Dominationes Vestras ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut commissariis Sacrae Maiestatis, domini nostri clementissimi, qui sunt Agriae propediem ad Gyengyes ad tractatus cum Thurcicis habendos ituri, sumptus sufficientes tam ad ordinarias, quam ad extraordinarias eorum necessitates praebere velint ac debeant, ut pro dignitate autoritateque Regiae Maiestatis negotia eis commissa tractare possint sine defectu et praesentes pro sua expeditione reservent. Posonii, die 12. Julii 1550.

Locumtenens,
capitaneus generalis et consiliarii
Regiae Maiestatis etc.²⁾

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Közölte *Szederkényi*: Heves vm. története. II. k. 464. l.

241.

1550. *jul. 12.*

A helytartótanács értesíti a bécsi kormányzékét, hogy mily intézkedést tett a Frank Hóstät és dévényi várnagy közötti hatalmaskodás és az ebből támadt zavarok megszüntetése ügyében.

Ad regentes Wiennenses etc.

Generosi etc. Intelleximus ea, quae Dominationes Vestrae Generosae ad nos scripserunt de iis, quae ante triduum inter castellanum arcis Dewen ac dominum Ewsthachium de Frank contigerunt. Nos, priusquam literae Dominationum Vestrarum ad nos pervenissent, hesterno die nonnihil de tumultu illo audieramus ac propterea mandaveramus illico castellano de Dewen, ut de re tota nos quam primum diligenter faceret certiores atque interim ab omni prorsus violentia cessaret. A quo responsum accepimus venturum eum cras huc Posonium coramque expositurum rem gestam. Nos igitur rursus eidem serio commisimus, ne quid audeat per vim aggredi, neque se ad fenum litigiosi prati ingerat ante iuridicam revisionem. Quod eum facturum et nostris monitis pariturum confidimus; ubi autem cras ad nos venerit, rem totam ab ipso cognitam ad Dominationes Vestras clarius perscribemus. Quae et ipsae interim ab omni prorsus tumultu excitando vel etiam cogitando abstinere velint et valeant feliciter. Posonii, 12. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii.

242.

1550. *jul. 13.*

A helytartótanács Máté diák dévényi várnagyot a bécsi kormányzék azon panaszára, hogy ő nemcsak a dévényi rétről űzte el Frank Hóstätot hanem Ausztriába is betört és megsebesítésén kívül még 18 foglyot is ejtett, inti, hogy ígérete szerint mindjárt jelenjék meg előttük, hogy a további zavarnak elejét vegyék.

Ad Matthaeum literatum ad Dewen.

Egregie etc. Admonueramus Dominationes Vestras nudius tertius, ut pro informatione nobis danda de iis, quae inter ipsam et dominum de Poklÿes his diebus gesta sunt, ad nos

veniet, atque interim ab omni prorsus violentiae genere abstineret. Dominatio autem Vestra rescripserat heri, se hodierno mano [így] huc affuturam. Cum igitur nondum eandem venisse ¹⁾ videamus, domini autem de regimine Wiennensi pluribus verbis per eorum literas et nuntium conquesti iam sint de insultu per Dominationem Vestram non solum in praefatum de Pochlyek (így), sed plane in Austriam facto affirmantes praeter vulnerationem ipsius domini captivos quoque XVIII. ad arcem Dewen per Dominationem Vestram adductos esse, complures etiam alios rebus eorum spoliatos; Dominationem Vestram hortamur ac regio nomine autoritate [que] requirimus diligenter, ut captivos praefatos absque mora liberos dimittat et res ablatas restituat, ipsa vero Dominatio Vestra absque mora huc se conferat, ut cognito ex ipsa totius rei statu prodignitate magnifici domini vestri [így] negotio liceat mature prospicere et tumultus evitetur, qui forte consequi posset. Responsum ab eadem per hunc internuntium exspectamus 13. Iulii 1550.

Locumtenens et consiliarii.

243.

1550. júl. 14.

A helytartótanács értesíti a horvát bánt, hogy a husztilónyai bizottság a határnapra nem jelenhet meg, mert annak két tagja a gyöngyösi bizottságnak még folyó tárgyalásában vesz részt; értesítse tehát a boszniai szandzsákot is, hogy a török biztosokat hasztalan ne küldje Huszti-Lónyára.

Ad dominum Nicolaum comitem de Zrino.

Spectabilis etc. Intelligere potuit Magnificentia Vestra superioribus diebus ex literis Sacrae Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi Maiestatem Suam ad tractatus istos cum Thurcicis commissariis in oppido Hwzthý Lonýa habendos pro suis commissariis delegisse inter alios egregios Stephanum Mechkey ac Vitum Wgronowyth, qui nunc ad hos tractatus, qui in oppido Gengýes fieri debent, per Suam Maiestatem sunt constituti. Cum igitur ex mandato Suae Maiestatis oporteat ipsos ad hos tractatus in oppidum praedictum propediem redire ac proinde nulla ratione ad primum diem Augusti in Sclavoniam venire posse videantur, uti antea fuerat conclusum; volumus Magnificentiam Vestram hac de re tempestive facere

¹⁾ Sor fölött. Alatta áthúzva: rediisse.

certiorem, ut et ipsa possit hoc zanchaco Boznensi significare, ne ad terminum praefatum ipse commissarios sui imperatoris ad locum designatum frustra fortassis mittat. Ubi vero peractis negotiis in Gengyēs commissarii ipsi ad Sclavoniam sese conferre poterunt, nos ad Magnificentiam Vestram perscribemus, ut vicissim ipsa Thurois significare possit. Quam feliciter optamus valere. Posonii, die 14. Iulii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

244.

1550. jul. 14.

A helytartótanács jelentést tesz a királynak Máté várnagy kihallgatása alapján a dévényi zavargás részleteiről és ez ügyben tett intézkedéseiről.

Ad Regiam Maiestatem.

Credimus Maiestatem Vestram ex literis dominorum de regimine suo Viennensi iam intellexisse cuiusmodi tumultus his diebus fuerit subortus inter dominum Ewsthachium de Frank, dominum de Pokfleyes et castellanum arcis Dewen causa prati cuiusdam trans flumen Morawa siti, cuius prati fructus ad arcem Dewen longo iam tempore idem castellanus perceptos esse affirmat. Hac de re, cum praefati domini de regimine Viennensi ad nos scripsissent et aliunde quoque allatum esset ad nos de tumultu praedicto, feceramus e vestigio, ut praefatum castellanum ¹⁾ ad nos accersitum diligenter hac de re tota interrogaremus praemisso per literas nostras mandato ad eum, ut et captivos, quos ex tumultu in arcem adduxisset, dimitteret et res ablatas redderet. Cum igitur castellanus ad nos venisset, cognovimus ex eo provocatum eum et laccessitum saepenumero fuisse responsis domini de Frank et demum coactum ²⁾ esse ea facere, quae fecisset, non ut inferret, sed ut vim illatam repelleret, quemadmodum ista omnia Maiestas Vestra Sacratissima ex scriptura praesentibus annexa per ipsum castellanum coram nobis producta poterit cognoscere. Captivos autem, quos in eo tumultu homines sui cepissent, sese confestim accepto nostro mandato liberos dimisisse et res ablatas restituisset, nec quemquam a se in flumen esse submersum, sed traicientem fluvium in fuga ut

¹⁾ Utána áthúzza: v.

sit in tali tumultu, casu quendam periisse; sese de vi aut machinis contra illius arcem admovendis ne cogitasse quidem, quemadmodum domini regentes ad nos scribunt et forte ad Maiestatem Vestram scripserunt; paratum se esse haec omnia, quae allegaret, sufficientibus etiam testimoniis comprobare.

Quae cum ita se habeant, Maiestas Vestra Sacratissima quicquid e re et dignitate sua commodoque et quiete suorum fidelium esse existimaverit, nos clementer edocere dignetur. Interim autem praefato castellano denuo iniunximus, ut in pace vivat ab omni prorsus violentia abstineat; idem ut facere velint domini regentes, hoc est, ut donec a Vestra Maiestate responsum redeat, tum demum ¹⁾ de Frank, tum ceteros, quorum interest, quietos esse iubeant, ad eosdem scripsimus.

Mittimus autem Maiestati Vestrae etiam exempla literarum tum domini generalis, tum eiusdem domini de Frank ad hoc ipsum negotium pertinentium, ut clarius etiam rem gestam et illius responsa cognoscat. Servet stb. Posonii, die 14. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii.

245.

1550. *jul. 14.*

A helytartótanács értesíti Mekchey Istvánt a husztilónyai tárgyalás határidejének elhalasztásáról.

Ad Mekchey.²⁾

Egregie etc. Intellectis iis, quae Dominatio Vestra nobis significavit per Jacobum literatum de profectione sua ac domini Viti Wgronowyth collegae sui ad Sclavoniam, scripsimus ad dominum banum, ut zanchaco Boznensi significet non esse opus ad primum diem Augusti sui principis commissarios venire ad locum designatum, nosque cum vos istinc liberi fueritis, ad eum scripturos esse. Vos igitur istic persistentes ambo cum collegis ea, quae nunc prae manibus sunt, negotia diligenter curate et bene valeat. Posonii, die 14. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ Igy, *dominum* helyett.

²⁾ István.

246.

1550. *jul.* 14.

A helytartótanács utalványa a magyar kamarához Bogárdy János és Jakab diák részére havonként kiadandó fizetésről.

**Ad dominos praefectum et consiliarios camerae Hungaricae Regiae
Maiestatis etc.**

Reverendissime, reverende et egregii domini stb. Hortamur Dominationes Vestras ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut egregium Joannem Bogárdy, tanquam directorem causarum Regiae Maiestatis, ad tractatus cum Thurcicis commissariis in Gengyes futuros una cum Jacobo literato de Buda nunc Agriam expedire et pro expensa tantum illi dare debeant, quantum antea dederant ad unum mensem, praesentesque pro sua reservent expeditione. Posonii, die 14. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

247.¹⁾1550. *jul.* 14.

A helytartótanács értesíti a bécsi kormányzékot a dévényi várnagy kihallgatásáról és kéri, hogy a király döntéséig intse békére a panaszosokat.

Ad regentes Viennenses.

Generosi etc. Rescripseramus nudius tertius ad eas literas, quas Dominationes Vestrae ad nos dederant. Nos etiam priusquam literae Dominationum Vestrarum ad nos pervenirent, admonuisse Mathaeum literatum castellanum arcis Dewen, ut confestim ad nos veniret negotiumque exponeret, prout tumultus ille nuper inter dominum de Prank atque ipsum contigisset, interimque ab omni prorsus violentia sese contineret. Subiunxeramus autem aliis literis nostris post redditas nobis literas Dominationum Vestrarum, ut idem antequam veniret, captivos omnes dimitteret, redderetque res ablatas. Cum igitur praefatus castellanus ad nos venisset, narravit nobis sibi nunquam in animo fuisse vi quicquam agere adversus dominum Prank, potiusque omnem semper aequitatem

¹⁾ Második kéz írása.

se illi obtulisse, sine scitu autem et expresso mandato domini sui nihil se concedere illi potuisse, quod fidei administrationique suae esset commissum. Omnes modos, omnes rationes aliquoties tentasse, ut dominus de Prank vel apud Regiam Maiestatem, vel apud dominum Bathorÿ, cui castellanus paret, negotium prati litigiosi perficeret, et ubi frustra id a se fieri intellexit, tandem responsis ac minis illius permotum provocatumque vim vi repellere fuisse coactum, quemadmodum ista omnia ex scriptura per eum coram nobis porrecta praesentibusque literis annexa Dominationes Vestrae clarius intelligent.

Cum autem idem castellanus ea, quae allegat, sufficientibus etiam testimoniis sese, ubi opus fuerit, comprobaturum affirmet satisque vel ipsa responsa domini de Prank tum domino capitaneo generali, tum etiam nobis data testari videantur, illum prorsus nostra ac domini generalis amabilia monita pro nihilo habuisse ¹⁾ et castellanus miti hactenus ingenio moribusque pacatis apud omnes nostrates notus vix ullam vim ultro cogitare potuisse videatur. Nos quidem ipsi castellano serio commisimus, ut imposterum ab omni prorsus violentia absterneat, quod eum facturum confidimus; Dominationes Vestrae tamen velint et ipsi tum praefatum dominum de Prank, tum reliquos, quorum interesse arbitrantur, serio admonere ac perficere, ut ipsi quoque pacifice expectent deliberationem Sacrae Regiae Maiestatis in hac causa, nam et nos ad Maiestatem Suam hac de re tota scripsimus.

Negat autem idem castellanus se vel cogitasse unquam tormentis, aut ullo violentiae genere aggredi arcem domini Prank seque et captivos iussu nostro dimisisse et res cuique suas reddi fecisse, neminem iussu suo fuisse submersum, sed forte fortuna quendam ²⁾ traicientem in fuga flumen periisse, plebanum quoque nulla a se iniuria affectum. Quae omnia Dominationibus Vestris generosis et Magnificis ad Earum literas copiosius duximus perscribenda, imposterum quoque eam curam adhibitori ad res omnes, ut segniciei ullius accusari a quoquam merito non possimus. Valere stb. Datum Posonii 14. Julii 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ V. ö. 220. sz.

²⁾ Lapszéli betoldás.

248.

1550. *julius 20 (?)*.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy intézkedése szerint az aratásra való tekintettel, a mely miatt a jobbágyok a bizottság előtt nem jelenhettek volna meg, a gyöngyösi bizottság elhalasztotta tárgyalásait, és arról értesítette a budai pasát. Mellékeli a pasának ez alkalommal a királyhoz intézett levelét, a melyet felbontott, hogy ha esetleg valami sürgős ügy foglaltatik benne, intézkedhessék. Kéri, hogy az újabb tárgyalásra tűzzön ki határnapot. Mellékeli az egri tiszteknek írt levelét is, a kiknek kihágásai miatt nemcsak a törökök, hanem a keresztyének is panaszkodnak.

Sacratissime Rex stb. Commissarii Vestrae Maiestatis Sacratissimae ad tractatus Thurcicos delecti ad nos huc venientes primum literas Vestrae Maiestatis Sacratissimae nobis ostenderunt, quibus Eadem iubet passam Budensem per eos admoneri, ut propter instantem messem ac vindemiam tractatus, qui in Gengyēs resumi debent, in aliud commodius tempus reiciantur, quando coloni sine magno incommodo rerumque suarum iactura venire ad eos tractatus tali tempore non possent et ipsi commissarii satis diu adventum commissariorum principis Thurcarum Agriae exepsctassent.

Deinde exposuerunt nobis sese his literis Vestrae Maiestatis acceptis misisse Budam egregium Matthiam Zthresen-kowýtth cum iis mandatis ad passam Budensem et sanchacum Zegediensem, quae literis ipsis Vestrae Maiestatis continentur, ab illisque ambobus per ipsum eorum internuncium id responsi tulisse, quod Maiestati Vestrae descriptum cum praesentibus mittimus. Idem autem Zthresen-kowýtth literas etiam attulit a passa Maiestati Vestrae inscriptas, quas aperire et perlegere necessarium esse duximus, ut si quid forte ad Maiestatem Vestram scriberet, ad quod matura provisione opus foret, mittendis literis responsoque et informatione exspectanda a Vestra Maiestate aliqua rei bene gerendae et conatibus hostium obviam eundi occasio non praetermitteretur. Credimus Maiestatem Vestram Sacratissimam pro sua summa clementia factum hoc nostrum aequi ac boni consulturam esse et quando secundum tenorem praedictarum literarum Vestrae Maiestatis commissarii iam sese ad propria receperunt, Maiestas Vestra Sacratissima de loco et termino conveniendi iterum cum Thurcicis commissariis secum deliberare ac tum nos, tum ipsos commissarios clementer edocere dignetur.

Cum autem non solum Thurcis, verum etiam ¹⁾ a Christianis graves saepenumero querimoniae circumferantur adversus Agrienses officiales, visum est nobis nostris literis eos diligenter admonere, ut ab huiusmodi factis abstineant, mittimusque ad Vestram Maiestatem literarum exemplum, quas ad ipsos officiales duximus perscribendas. Forte non ab re fuerit literis quoque Vestrae Maiestatis illis hoc idem serio committi.

249.

1550. jul. 20.

A helytartótanács értesíti az egri vár tisztjeit, hogy a budai pasa újból panaszt emelt kihágásaik ellen, Muztafa szegedi szandzsák bég pedig a gyöngyösi bizottság előtt kijelentette, hogy óriási kártérítést fog rajtuk követelni azon zsákmányok miatt, a melyet a fegyverszünet alatt ejtettek; figyelmezteti őket az ily kihágások komoly következményeire.

Ad officiales Agrienses.

Egregii domini et amici stb. Tametsi nuper copiose satis ad Dominationes Vestras scripsimus de his, quae praeter indutias quotidie a Dominationibus Vestris earumque hominibus fieri constanti rumore circumfertur; cum tamen passa Budensis denuo graviter adversus Dominationes Vestras conquestus sit, nunciaverit etiam Mwzthaffa sanchacus Zege-diensis sese ingentem vim pecuniae repetiturum, ubi iterum ad tractatus ventum fuerit praedae nomine, quam a Dominationibus Vestris eorumque hominibus sub his ²⁾ indutiis actam esse comprobaturum innumeris testibus affirmat: visum est pluribus de causis et praesertim pro officii nostri ratione Dominationes Vestras rursus etiam atque etiam hortari ac monere diligenter, ut (quoquo pacto res hactenus acciderint) sic sese imposterum studeant gerere, ut omnis facultas occasioque querelae et Thurcis et Christianis penitus erepta sit, sibi quoque certo existiment, quicquid ex ditione Thurcica Thurcisque vel subditis vel militibus per vos aut vestros sub indutiis vi ablatum fuisse in proximis ³⁾ tractatibus fuerit compertum futurum, ut iussu Maiestatis Regiae vel cum personarum punitione integra resarciatur et si quid praeterea tumultuum a

¹⁾ Utána áthúзва :

²⁾ Előtte áthúзва : his

³⁾ Utána áthúзва : statib

Thurcis vestris iniuriis irritatis fuerit concitatum, unde Maie-
 stati Regiae vel curae vel sumptus accedant, vel unde ceteris
 subditis Suae Maiestatis detrimenti aliquid contingat: id
 totum vobis ipsis imputatum a vobisque severe per Suam
 Maiestatem exactum iri, quippe cum Maiestas Sua pluribus
 edictis observari firmiter indutias ab omnibus suis subditis
 fidelibusque debere iam pridem in omnes partes denunciaverit,
 seque ad id Thurcarum principi firmiter obstrinxerit. Valeant
 Dominationes Vestrae. Posonii, die 20. Iulii 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens,
 capitaneus generalis et consiliarii etc.

250.

1550. jul. 21.

A helytartótanács értesíti Zrinyi Miklóst a gyöngyösi tárgyalások
 felfüggesztéséről és a husztilonyai elhalasztásáról.

Ad banum.¹⁾

Spectabilis et magnifice domine stb. Constat Magnifi-
 centiae Vestrae terminum ad revisionem negotiorum, quae
 in Sclavonia et partibus illis sub indutiis contra indutiarum *)
 tenorem inter Christianos et Thurcicos contigerunt, primum
 diem mensis Augusti proxime futuri per Regiam Maiestatem
 fuisse constitutum, ita tamen, ut si forte commissarii illi duo,
 qui ex tractatibus harum partium postquam perfecti essent
 ad Sclavonicos quoque tractatus per Suam Maiestatem delecti
 fuerant, ad eum diem in Sclavoniam proficisci non possent, de
 ulteriori termino constituendo cum sanchaco Boznensi per
 Magnificentiam Vestram tractaretur. Cum igitur tractatus
 harum partium nedum perfecti, sed ne inchoati quidem sint.
 sed ad alium terminum reiecti propter instantem messem ac
 vindemiam videanturque tum ob eandem rationem instantis
 messis ac vindemiae, in quibus colonos ubique oportet esse
 occupatos, tum vero propterea, quod tractatibus his non per-
 fectis non possunt absque scitu Regiae Maiestatis commissarii
 in Sclavoniam proficisci; volumus hac de re Magnificentiam
 Vestram his literis nostris facere certiore, ut sanchaco Boz-
 nensi quam primum Eadem possit significare ad primum
 diem Augusti commissarios eius principis ad locum designa-

¹⁾ Zrinyi Miklós.

²⁾ Eredetileg earum volt és Malatesta irta föléje: induti.

tum venire minime opus esse, sed exspectandum esse ulterio-
rem Regiae Maiestatis deliberationem, ad quam nos de re
tota scripsimus. Ubi autem a Maiestate Sua responsum accepe-
rimus, tum Magnificentiae Vestrae voluntatem Maiestatis
Suae confestim significabimus, et Eandem optamus valere
feliciter. Posonii, die 21. Iulii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consilarii etc.

251.

1550. jul. 21.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a töröktől kifosztott hű és
hasznos szolgálját, Ugronowith Vitust, segítse; az U. i.-ban infor-
málja a gyöngyösi és husztilónyai tárgyalások idejéről.

Ad Regiam Maiestatem.

Egregius Vitus Wgronowýtth inter alios commissarios
Vestrae Sacratissimae Maiestatis proxime Agria reversus
petiit a nobis impensius, ut in commendationem suam scriba-
mus ad Vestram Maiestatem, omnibus quippe bonis per
Thurcas despoliatum postremo etiam et stipendio esse ex-
authoratum dum huc atque illuc per haec tempora in servitiis
versatur Vestrae Maiestatis, iamque eo redactum esse, ut nisi
Maiestatis Vestrae munificentia iuvetur, quotidianum etiam
victum mendicare cogatur. Cum igitur diligentiam, fidem et
industriam ipsius non nos solum perspectam habeamus, sed
Maiestati quoque Vestrae probatum esse sciamus; non alienum
a nobis esse duximus hanc ipsius supplicationem praesentibus
nostris literis addere et supplicare Vestrae Maiestati, dignetur
clementer ad ¹⁾ eius supplicationem respondere, ut is in ser-
vitiis Vestrae Maiestatis honeste possit sese continere. Ser-
vet stb. Posonii, die 21. Iulii 1550.

U. i. Praeterea cum ad primum diem Augusti commis-
sarii Vestrae Maiestatis cum Thurcicis commissariis pro revi-
sione differentiarum earum partium convenire debuerint, ita
sane, ut si tractatus in Gyengyes ad eum diem perfici potuis-
sent, Wgronowýtth ac Mekchey ex Gyengyes ad Hwzthýlonya
in Sclavoniam ad eos tractatus sese conferrent, sin minus,
de alio longiori termino tractatibus Sclavonicis praefigendo

¹⁾ Utána áthúzva: ipsum.

ad passam Bwdensem et ad dominum banum scriberetur, ut per eos sanchacus Boznensis ea de re fieret certior. Posteaquam tractatus in Gyengyes nedum perfecti, sed ne reinchoati quidem sint, visum est nobis et passam et dominum banum nostris literis admoneri. Tractatus quoque in Sclavonia ad primum diem Augusti fieri non posse propter easdem rationes, quae de differendis tractatibus in Gyengeys fuerunt per commissarios Vestrae Maiestatis adducti ac proinde expectari oportere hac in re ulteriorem Maiestatis Vestrae deliberationem, ad quam nos de re tota scripserimus. Maiestas Vestra igitur hac in re quoque, quid fieri velit, dignetur nos edocere. Viderentur quidem tractatus illi Sclavonici ante alios esse assumendi propterea, quod plus commodi fidelibus Vestrae Maiestatis spes est ex illis, quam ex his de Gyengyes posse redundare. Maiestas Vestra tamen pro sua summa prudentia, quod e re et dignitate sua magis esse videbitur, poterit statuere. Servet stb. Posonii,¹⁾ die 21. Julii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consiliarii.

252.

1550. jul. 24.

A helytartótanács Mekchey István huszti várkapitány és mármarosi sőtiszt azon kérését, hogy a kamara ne kényszeríthesse számadásra azon időről, a mikor a király parancsára Pozsonyban tartózkodott és még csak helyettest sem állíthatván, minden ügyet tisztátára Brodarics Mátyás igazgatott, a király figyelmébe ajánlja és figyelmezteti arra a királyt, hogy azóta, a mióta Mekchey parancsára új tisztséget vállalt magára, fizetéséről nem rendelkezett, pedig a király szolgálatában sok kárt szenvedett és mint kipróbált igaz híve méltó arra, hogy megfelelő fizetést kapjon. Kéri arra is, hogy mivel a Várday Pál hagyatékából egy 32 frt értékre becsült kocsit, a mely a boldogult unokahugának jutott, a kanczellár ajánlatára Sybryk Gergely tanácsosnak adományozott, az örökösnot a kamara útján kárpótoltassa.

Ad Regiam Maiestatem.

Egregius Stephanus Mekchey aulæ regiae Maiestatis Vestrae familiaris narravit nobis sibi per dominos consiliarios camerae eiusdem Maiestatis Vestrae regestum quoddam esse proposi-

¹⁾ Betoldás.

tum super administratione officii arcis Hwzth et camerarum salium Maramarossiensium, quo regeſto non ſolum eius temporis, quo ipſe Mekcheſ praesens in officio fuit, ratio ab eo administrationis ſuae per eosdem dominos camerarios exigitur, ſed eius quoque, quo ipſum iuſſu Vestræ Maiestatis hic Poſonii ab officio abeſſe oportuit et officium illud per ſolum collegam ſuum, Matthiam Brodarytth fuit adminiſtratum ne vicegerente quidem ſuo in tempore adminiſtrationis admiſſo. Cumque nullo pacto reddendæ huic rationi cogendus eſſe videatur propterea, quod longo tempore abſens neque ullius adminiſtrationis particeps eorumque, quæ per collegam geſta ſunt, conſcius eſſe poſſit, petiit a nobis diligenter, ut eum ab hac reddenda ratione abſolvere curaremus. Cum igitur non ſolum difficile, ſed etiam impoſſibile nobis eſſe videatur ad earum rerum rationem reddendam quemquam compelli, quæ illo abſente per alterum geſta ſunt ſatisque conſtet præfatum Mechkeſ non modo ab officio illo diſcedere, ſed etiam hic tanquam captivum iuſſu Vestræ Maiestatis longo-temporis ſpatio perſiſtere oportuiſſe et vicegerente quoque ſuo excluſo nullius adminiſtrationis hoc toto tempore fuiſſe participem; ad petitionem instantem ipſius Mekcheſ facere non potuimus, quin Maiestati Vestræ ſupplicaremus, dignetur dominis camerariis ſuis committere, ne ipſum Mekcheſ cogant ad eas rationes, quæ illi propter abſentiam ¹⁾ notæ eſſe non poſſunt, quum ex ipſa eius abſentia notum eſt multis, quantum alioquin detrimenti in privatis ſuis rebus acceperit, quos ſumptus facere coactus ſit? Præterea cum idem Mekcheſ prædicto officio arcis Hwzth privatus ²⁾ multisque incommodis affectus promptum ſeſe ac fidelem ſervitorem exhibuerit hoc toto tempore Vestræ Maiestati diligentiamque, ſtadium, fidem eam præſtiterit proximis temporibus in his rebus, quæ illi a Vestræ Maiestate creditæ ſunt, ut merito gratiæ et munificentiae Maiestatis Vestræ dignus eſſe videatur. Idem autem conqueratur nullum adhuc certum ſalarium ſibi conſtitutum, nullam ſecum ordinationem eſſe factam, quantumvis id a Vestræ Maiestate dominis camerariis commiſſum ſit ac proinde quotidiano etiam ſumptu interdum labore; Maiestati Vestræ ex petitione eiſdem ſupplicamus, dignetur certam informationem dare dominis camerariis ſuis, ut de ſtatu atque ordine ipſius Mekcheſ ita cum eo decernant, ut iſ in ſervitiis Vestræ Maiestatis ſeſe poſſit diutius continere. Eſt autem (ut diximus) et uti Maiestas Veſtra novit, non modo ipſe

---

¹⁾ Utána áthúzva: notæ.

²⁾ Utána áthúzva: ſit.

necessarius, fide videlicet industria, diligentia ¹⁾ praestans, verum etiam optandum, ut sui similes plerique conducere queant, quorum opera potens utilisque sit ad ea, quae quotidie occurrunt Vestrae Maiestatis ac regni negotia, cum persaepe hominum inopia, quorum possit probari adhiberique opera in servitiis Vestrae Maiestatis contingant defectus.

Ceterum cognovimus ex domino Gregorio Sýbrýk, consiliario Vestrae Maiestatis, quod cum post obitum reverendissimi quondam domini Strigoniensis, ²⁾ locumtenentis Vestrae Maiestatis superiori anno delectus ipse fuisset cum provisoro Strigoniensi ad exigendum iuramentum a castellanis de Dregel, Saagh ac Novo Castello pro Vestra sacratissima Maiestate oportuissetque eum curru praefati quondam domini Strigoniensis vehi ad haec negotia, supplicasset ipse medio domini reverendissimi cancellarii Vestrae Maiestatis obtinuissetque a Vestra Maiestate currum ipsum, quo vectus erat in locum, et ³⁾ recompensam iacturarum, quas antea in multis legationibus longisque itineribus iussu Vestrae Maiestatis susceptis idem perperussus esset; verum ubi ex mandato Vestrae Maiestatis revisio distributioque rerum ac bonorum domini quondam Strigoniensis nobis, Wesprimiensi et Waciensi episcopis et Michaeli de Mere postmodum fuisset commissa, ignorantibus nobis concessionem donationemque Vestrae Maiestatis de praefato curru, inter 600 florenos, quos partim pecunia, partim diversis rebus nepti virgini praefati quondam domini Strigoniensis assignaveramus, hunc quoque currum pro 32 florenis tradendum conscripseramus, quem nunc ex assignatione nostra praefata domina sibi a domino Sýbrýk reddi postulat. Cum autem dominum cancellarium benignae donationis Vestrae Maiestatis internuntium fuisse dominus Sýbrýk affirmet dignusque sit dominus Sýbrýk pro suis meritis non vulgaribus singularique in Vestram Maiestatem fide, studio, diligentia ac multarum rerum peritia, qui uberiores etiam beneficentiam impetret a Maiestate Vestra; dignetur, supplicamus Eidem, iubere dominis camerariis, ut nepti virgini domini quondam Strigoniensis ex proventibus archiepiscopatus 32 florenos pro curru assignatos numerent et currum ipsum semel iam ex gratia sua domino Sýbrýk datum apud eum esse sinat, quemadmodum Maiestatem Vestram pro summa sua clementia facturam confidimus. Posonii, die 24. Julii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis et consiliarii etc.

¹⁾ Utána áthúzva: putans.

²⁾ Betoldás.

³⁾ In helyett.

253.

1550. jul. 24.

A helytartótanács int egy lengyel urat, hogy marháit ne hajtassa a sztrécsényi legelőre, mely a magyar határon belül van és tartózkodjék a várhoz tartozó jobbágyság elfogatásától, mert különben a vára ura, Nyáry János kénytelen lesz vára régi jogait megvédeni.

Ad dominum. ¹⁾

Magnifice etc. Intelleximus Dominationem Vestram pecora sua ad territorium arcis Zthrechen intraque metas Hungariae ad pascua dimisisse viderique per vim in pascuis ipsis sua pecora alere velle atque et insuper arestum etiam fecisse superioribus diebus in rebus hominum ad Zthrechen pertinentium, quae res cum facile tumultum aliquem maiorem excitare posse videatur, Dominationem Vestram hortamur ac rogamur diligenter, ut pro evitando tumultu omni, qui exhinc posset facile suboriri, pecora sua et suorum colonorum ex illis pascuis ²⁾ metisque arcis praedictae ³⁾ abducatur, nec se ingerat imposterum ad metas territoriumque praedictae arcis Zthrechen, aut vim ullam inferat subditis arcis eius; vicissim etenim dominus Joannes Nyáry a nobis admonitus est, ne se in metas ingerat istius regni Poloniae, nam alioqui si Dominatio Vestra pergeret pascuis praedictis uti et vim aliquam facere, cogeretur dominus Nyáry iura praedictae arcis antiqua tueri. Valeat stb. Posonii, die 24. Julii 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consilarii regni.

---

¹⁾ Utána üres hely.

²⁾ Utána áthúzza: abducatur.

³⁾ Utána áthúzza: nec se ingerat.

254.

1550. *jul.* 31.

A helytartótanács a király azon rendeletére, hogy a dévényi várnagyot hatalmaskodása miatt büntesse meg, a foglyokat és elvett tárgyakat adassa vissza, jelenti, hogy az utóbbi ügyben már intézkedett, a megbüntetésre nézve pedig, mivel a király parancsa az osztrák kormányzék jelentése alapján adatott ki, addig nem intézkednek, míg a király ez ügyben írt bő információjukat kézhez nem veszi és annak alapján nem ad ki parancsot.

Sacratissime Rex stb. Accepimus literas Vestrae Sacratissimae Maiestatis die 20. huius mensis datas, quibus ex informatione sibi per dominos de regimine suo Viennensi data iniuriam vimque domino Eusthachio de Prank per castellanum de Dewen illatam acriter et ex illius merito vindicandam, captivos dimittendos et res restituendas iubet. Hac de re cum nos proximis diebus ad Vestram Maiestatem copiose scripserimus petierimusque secundum statum negotii diffuse per nos illi expositum benigne a Vestra Maiestate informari, placuit nobis exspectare responsum Eiusdem ad eas literas nostras, cum praesertim et captivos dimitti et res ablatas reddi iam tum iusserimus, cum ad Vestram Maiestatem scriberemus, confidamusque castellanum tum ista fecisse ex admonitione nostra, tum vero ab omni prorsus violentia temperaturum imposterum. Servet stb. Posonii, die ultimo Iulii 1550.

Locumtenens et consiliarii.

255.

1550. *jul.* 31.

A helytartótanács értesíti a bécsi kormányzékot, hogy a dévényi várnagyot addig nem bünteti meg, a míg a király információjukra nem válaszol.

Ad dominos regentes Austriae.

Generosi et magnifici domini stb. Lectis proximis literis Dominationum Vestrarum iussimus illico castellano de Dewen per literas nostras, ut res reliquas apud ipsum vel suos reddat iis, a quibus in tumultu illo fuerant ademptae et captivos iam dimissos etiam a fideiussione liberet, quod eum iam ante facere oportuisset confidimusque eum nostris monitis esse

pariturum et sese ab omni prorsus tumultu suosque cohibiturum. Quod vero ad animadversionem attinet administratio-nemque iustitiae pro violentia illata, exspectamus a Sacra Regia Maiestate, domino nostro clementissimo responsum ad literas nostras, quas nos ad Suam Maiestatem cum plena informatione hac de re tota ante aliquot dies dedimus facturi in eo ipso negotio, quicquid tandem Maiestas Sua faciundum statuerit. Valere Dominationes Vestras optamus feliciter. Posonii, die ultimo Julii 1550.

Locumtenens et consiliarii.

256.

1550. jul. 31.

A helytartótanács felszólítja a dévényi várnagyot, hogy a már szabadon bocsátott foglyokat még a kezesség alól is szabadítsa fel és minden ingóságukat adja vissza.

Ad Mathaeum literatum, castellanum in Dewen.

Egregie etc. Mittimus ad Dominationem Vestram praesentibus inclusum exemplum literarum dominorum de regimine Wiennensi, quod ad nos proxime scripserunt. Hortamur igitur Dominationem Vestram ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut et captivos iam dimissos etiam a fideiussione liberare, et res, quae apud vos, vel vestros supersunt, restituere integre debeatis, uti coram vobis nuper commisimus et ipsi obtulistis. De cetero autem ab omni prorsus tumultu abstinere debeatis, secus ne feceritis. Posonii, die ultimo Julii 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

Ad 1) easdam literas *Post scripta*. Supervenerunt literae Regiae Maiestatis pro responso ad nostras literas, quas ad Maiestatem Suam super hoc negotio dederamus, quo responso iubet Maiestas Sua, ut de dimissione hac libera omnium captivorum deque rerum omnium restitutione Dominationi Vestrae committamus, atque id nullo modo Dominatio Vestra facere differat.

· 1) Innét 259-ig a második kéz írása.

257.

1550. aug. 4.

A helytartótanács kérdést intéz az osztrák kormányzésekhez, hogy a magyar és osztrák határ megállapítására kiküldött osztrák biztosok a határnapra megjelennek-e?

Ad regentes

Generosi etc. Credimus Dominationes Vestras non ignorare dominos commissarios, qui tam ex hoc regno Hungariae, quam ex archiducatu Austriae iussu Sacrae Regiae Maiestatis ad revisionem complanationemque differentiarum inter subditos ex utraque provincia ad Kewzeg et Sopronium delecti sunt, nuper communi eorum deliberatione propter instantem messem ita ab invicem discessisse, ut rursus ad X. diem praesentis mensis Augusti una conveniant inceptisque tractatibus incumbant. Cum igitur commissarii Suae Maiestatis pro parte huius regni mutuae conclusioni, ut par est, parati sint facere satis; volumus a Dominationibus Vestris fieri certiores, num vicissim commissarii pro parte istius inclyti ¹⁾ archiducatus Austriae ad diem praescriptum locumque designatum profecturi sint, necne, ne commissarii ex hoc regno frustra eo proficiscantur. Posonii, 4. Augusti 1550.

Locumtenens et consiliarii.

258.

1550. aug. 5.

5. Augusti literae scriptae sunt per dominos locumtenentem et consiliarios in commendationem captivorum quorundam ex comitatu Barsiensi ad dominum generalem.

¹⁾ Utána áthúzva: marchionatus Moraviae.

259.¹⁾

1550. aug. 5.

A helytartótanács inti Podmaniczkyt, hogy az olmützi püspökkel folyt határvillongásban várja be a bizottság döntését.

Ad dominum Podmanyczky.

Magnifice etc. Cognoscet Dominatio Vestra ex hoc literarum exemplo, quid Regia Maiestas, dominus noster clementissimus in negotio revisionis istarum differentiarum cum dominis Moravis denuo deliberaverit, quid item per nos Dominationi Vestrae committi velit. Quare hortamur Dominationem Vestram ac regio nomine auctoritateque eidem iniungimus, ut sub poena gravissimae indignationis Suae Maiestatis super usu metuarum,²⁾ de quibus Dominationi Vestrae cum domino episcopo Olomuciensi controversia est, secundum ordinationem Suae Maiestatis Praegae factam et Dominationi Vestrae scripto datam permanere praesc(r)iptumque a Regia Maiestate revisionis terminum patienter expectare ac nihil interim prorsus innovare debeat et valeat feliciter. Posonii, 5. Augusti 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consilarii.

260.

1550. aug. 5.

A helytartótanács inti Bakýth Pétert, hogy a morvaországi udvarnaggyal való határvillongás ügyében várja be a szakolczai bizottság döntését.

Ad dominum Petrum Bakýth de Lak.

Magnifice etc. Cognoscet Dominatio Vestra ex hoc incluso literarum exemplo, quid Regia Maiestas, dominus noster clementissimus in negotio revisionis istarum differentiarum cum dominis Moravis denuo deliberaverit, quid item per nos Dominationi Vestrae velit committere. Quare hortamur Dominationem Vestram ac regio nomine auctoritateque eidem iniungimus, ut sub poena gravissimae indignationis Suae Maiestatis super usu metarum, de quibus Dominationi Vestrae cum domino

¹⁾ Innét 263-ig a harmadik kéz írása.

²⁾ Metarum helyett.

marsalco regni Bohemiae ¹⁾ controversia est, secundum ordinationem Suae Maiestatis Pragae factam et Dominationi Vestrae scripto datam permanere praescriptumque a Regia Maiestate revisionis terminum patienter exspectare ac nihil interim prorsus innovare debeat etc. Posonii, 5. Augusti 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens et consiliarii.

261.

1550. aug. 5.

A helytartótanács értesíti a királyt, hogy a szakolczai bizottság tárgyalásaira kitűzött határnap még belesik az 1550. pozsonyi országgyűlés által Szt. Mihály octávjára rendelt törvénykezésbe és mivel a biztosoknak a törvénykezésben is részt kell venniök. tanácsolja, hogy vagy a határigazításra tűzzön ki későbbi terminust, vagy értesítse a vármegyéket, hogy a közérdekű határügy miatt a Mihály-napi törvénykezést nem lehet megtartani.

Ad Regiam Maiestatem.

Ex literis Vestrae Sacratissimae Maiestatis vigesima prima die Julii datis accepimus deliberationem Vestrae Maiestatis super revisione determinationeque omnium differentiarum, quae inter subditos suos ex hoc regno et marchionatu Moraviae intercedunt, cognovimusque, ad quem terminum rursus Maiestas Vestra commissarios suos utrinque iusserit convenire ad Zakolcza pro differentiarum huiusmodi revisione. Nobis consilium deliberatioque Vestrae Sacratissimae Maiestatis non potest non maxime semper probari, verum cum dies sextus decimus mensis Novembris in id tempus indicat, ²⁾ quo ex publica constitutione in proximo conventu facta iudicia, quae pro festo Beatae Sanctae (igy) Michaëlis proxime futuro inchoari debent, ³⁾ continuanda sunt usque ad finem Novembris, visum est nobis Maiestatem Vestram hac de re edocere, ut si videbitur vel ad primum diem Decembris terminum constituat revisioni praedictae, vel si omnino ad decimum sextum Novembris ei rei vacari velit, denunciaret literis suis regiis in omnes comitatus ultra eum diem iudiciorum celebrationem pro hoc termino Sancti Michaëlis non fore propter hanc metarum regni revisionem, quae et ipsa non mediocris est momenti ac publicum commodum concernit. Quocunque autem termino

¹⁾ Valószínűleg Moraviae helyett. V. ö. 8., 9., 21. és 22. és 46. sz.

²⁾ Így, incidit helyett.

³⁾ 1550. országgy. L. t.-cz.

id fieri Maiestas Vestra statuatur, dignetur Eadem tempestive mandare suis literis dominis et aliis ad hanc revisionem abhinc electis commissariis, ut adveniente termino ad locum proficiantur designatum, neque ulla alias causentur occupationes, arbitramurque loco domini Seredy defuncti, qui inter alios unus electus fuerat commissarius ad hoc negotium, dominum Merey esse eligendum, qui iudiciis vel expletis vel intermissis, prout Maiestati Vestrae videbitur, commode poterit cum aliis, qui similiter, dum iudicia celebrantur, abesse non possent, eo proficisci, cuiusque praesentia in revisione ea plurimum videtur posse conducere. Plenum etiam mandatum secundum tenorem publicarum constitutionum, in quibus articulus 1) super modo et ordine revisionis istarum omnium regni metarum expressus est, 2) ad nomina horum omnium, qui in ipsis articulis sunt nominati ac domini Merey, loco Seredy tempestive expediendum arbitramur, quemadmodum ista omnia Maiestas Vestra pro sua summa prudentia facile explicabit.

Nos interim ex mandato Vestrae Sacratissimae Regiae Maiestatis dominis Bakýth et Podmanýchky iniunximus, ut patienter et sine tumultu terminum praedictum revisionis exspectent etc. Posonii, 5. Augusti 1550.

Sacratissimae Regiae Maiestatis
fideles servitores.

262.

1550. aug. 5.

A helytartótanács Báthory András főkapitány és Szatmár vármegyei főispán azon jelentésére, hogy Szatmár vármegyében az 1550. évi adóbehajtási törvény miatt senki sem akarja elvállalni az alispáni tisztelet, mellékelve az országgyűlés határozatait kifejti, hogy az országgyűlés azon tisztségre nézve semmi káros határozatot nem hozott és felszólítja, hogy ha mégsem vállalná el senki az alispánságot, ő viseljen gondot a király minden ügyére, mint főispán.

Ad dominum Andream de Bathor.

Spectabilis et magnifice etc. Non sine admiratione legimus ea, quae Dominatio Vestra Magnifica ad nos scribit de rationibus, propter quas domini nobiles ex comitatu Zathmariensi

1) Utána áthúzza: metarum expressus est.

2) XL—XLVI. t.-cz.

negant officium vicecomitis velle assumere. Mittimus igitur Magnificentiae Vestrae praesentibus inclusum articulum descriptum, qui inter alios in proximo ¹⁾ conventu Posoniensi fuit conclusus, ex quo articulo, si rectio ²⁾ perpendatur, clare liquet nullam iniquam esse conditionem aut legem impositam vicecomitibus in hoc die ³⁾ administratione tantumque abesse, ut per hunc articulum quisquam subvereri possit, ne praeter libertatem suam nobilitarem opprimatur; ut optime etiam libertati omnium vicecomitum consultum potestasque omnis adempta esse appareat dominis camerariis aliquid pro libito in quemquam violenter admittendi, quippe cum et causam cognosci coram dominis consiliariis una nobiscum, et si quis demum reus esset compertus, nec is solvendo esset tam subito, illi fide iussoria cautionem ⁴⁾ admitti expresse sit decretum. Quominus autem liceat dominis camerariis ab omnibus, qui regiam pecuniam administrant, rationem exigere, cum lubet, id neque quisquam vir probatus optare debet, neque unquam in usu fuit, nam et priorum regum temporibus constat officiales regios nobiles ad rationem dandam coactus [így, coactos helyett] fuisse et graviter et saepe in personis et in rebus fuisse mulctatos, si qui male administrasse sunt deprehensi. Postquam autem communibus omnium ordinum votis conclusum est, ut vicecomites administrationem huius utriusque dicæ curam gerant, recusare nemo potest aut debet, quin et ratio exigatur ubi iis videbitur, quorum interest, sed nemini propterea iniuria est dubitanda, quemadmodum articulus clare est expressus. Quod si omnino recusaverint domini nobiles officium istud assumere, sententia nostra est, ut Magnificentia Vestra, tanquam comes eius comitatus ad omnia negotia Regiæ Maiestatis curam adhibeat, quæ in comitatu per vicecomitem gerenda essent, neque in illis defectus contingat. Valere stb. Posonii, 5. Augusti 1550.

---

¹⁾ Kétszer írva.

²⁾ Így, *rectius*, vagy *ratio* helyett.

³⁾ Így, *de* helyett.

⁴⁾ Így. A törvényben *cautionem et fideiussionem* áll (1550. XXXIII. t.-cz.)

263.

1550. aug. 5.

A helytartótanács értesíti Homonnai Drugeth Gábort és Imrét, hogy a Perényi Gábor, Kechethy Márton és Homonnay Antalné hadai által rajtuk elkövetett hatalmaskodási ügyben káraikat nem lehet rögtön megtéríttetni, hanem várják be az ország törvényei szerint a bírói ítéletet, a mely után Báthory András főkapitány tiszte a végrehajtás.

Ad dominum Gabrielem et Emericum Drwgeth de Homonna.

Magnifice etc. Intelleximus ea, quae Dominationes Vestrae ad nos proximis literis suis scripserunt de iniuriis et damnis, quibus agentibus ¹⁾ dominorum Gabrielis Pereny ac Martini Kechethy et relictæ quondam domini Antonii de Homonna.²⁾ Nobis certe ista omnia, quae acciderunt, quoquomodo gesta sint, non possunt non esse permolesta. Quod si in potestate nostra vel domini Bathory esset ea corrigere, nulla mora esset, quin omnis protinus iactura Dominationibus Vestris refundaretur; verum cum Dominationes Vestrae non ignorent, cuiusmodi sint constitutiones huius regni, quid ad nostrum, quid ad domini Bathory officium spectet, hoc solum in praesentia Dominationibus Vestris possumus rescribere: quomodocunque res gesta sit, arbitrari nos secundum iura et leges regni oportere Dominationes Vestras in hac casua sua procedere, ubi vero demum causa iure cognita et decisa fuerit, tum demum, si qua executio fuerit facienda, erit officii domini Bathory id praestare etc. Posonii, 5. Augusti 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consiliarii.

¹⁾ Így, a gentibus helyett.

²⁾ Kimaradt az állítmány, valószínűleg az a gentibus igének vétele miatt.

264.¹⁾

1550. aug. 6.

A helytartótanács mellékelve a budai pasa levelét, a fegyverszünet differentiái ügyében kiküldött, de tárgyalásait félbeszakított bizottságok újabb összejövele ügyében, kéri a királyt, hogy az összejövetel napját előre tudassa vele, hogy idejében tudja erről értesíteni a szétszórt biztosokat és gondoskodhassék fenntartásukról.

Sacratissime stb. Mittimus ad Vestram Maiestatem praesentibus literis annexas literas passae Budensis ad commissarios Vestrae Maiestatis, quibus literis offert rursus passa commissarios principis sui iterum conventuros ad locum designatum, ubicunque id Maiestas Vestra fieri iusserit et simul de iniuriis officialium Agriensium graviter expostulat. Tametsi igitur Maiestas Vestra ex literis ipsius passae et nostris potuit nuper intelligere Thurcas hoc idem nuper significasse, confidimusque Maiestatem Vestram vel hactenus iam forte deliberasse, quid amplius in his negotiis fieri, quo tempore rursus commissarios convenire velit; visum est tamen has literas etiam nunc in specie mittere ad Vestram Maiestatem, ut mature commissariis nunc in diversa loca dispersis possit committi, quo tempore parati esse debeant. Quibus quidem commissariis simul et Jacobo literato, secretario ipsorum interim, dum novam hac in re commissionem expectant a Vestra Maiestate, provisionem aliquam fieri necesse esset, qua sese possent ad servitia Vestrae Maiestatis paratos continere. Servet stbt. Posonii, die 6. Augusti etc.

Locumtenens et consiliarii.

---

¹⁾ Második kéz írása.

265.¹⁾

1550. aug. 8.

A helytartótanács értesíti Báthory András főkapitányt, hogy a török Szolnokot hír szerint meg akarja erősíteni, a melyet neki minden módon meg kell akadályoznia. Értesíti arról is, hogy Erdélyben Fráter György s a királyné és Petrovics között nagy ellenségeskedés van, úgy hogy már fegyverrel akarnak egymás ellen fellépni, a melyet a török fel fog használni, hogy Erdélyt elfoglalja. Hasson oda tehát, hogy a béke helyreálljon.

Ad dominum Andream Bathori etc.

Spectabilis et magnifice etc. Ex diversis locis circumferuntur apud nos certi rumores de conatibus Thurcarum ad communiendum castellum ²⁾ Zolnok novissimeque transfugae duo veniasse dicuntur e medio exercitus eorum Thurcarum, qui ad munitionem praedictam faciendam iam in itinere essent. Quae res cum tanti sit momenti, quanti vel ulla alia hoc tempore esse possit, maturo praesentique remedio videtur omnino indigere. Tametsi autem miramur ea de re nihil a Magnificentia Vestra ad nos, neque literis neque nuntiis esse allatum ac proinde inanem esse eum rumorem suspicamur; nolimus tamen praetermittere, quin Magnificentiam Vestram hortaremur etiam atque etiam diligenter, ut negotio tanti momenti omnibus modis providere et conatibus Thurcarum viribus omnibus studeat resistere. Scripsimus autem ad dominos Bebek, Sigismundum Balassa, Lossonczy, Gabrielem Pereny et Homonnay, ut requisiti a Magnificentia Vestra omnes cum gentibus et colonis eorum adversus hostes sint praesto, Magnificentiae Vestrae autem officium est omnium dominorum ac nobilium gentes et subditos secum excitare ad hostium conatus reprimendos, quod alioquin Eandem facturam fuisse non dubitamus. Dominum quoque generalem tempestive hac de re commonefecimus, quem et ipsum in tempore affuturum speramus.

Intelligimus praeterea magnum esse tumultum excitarum in Transsilvania ex dissensione fratris Georgii cum regina et Pethrowyth iamque utramque partem magnis copiis coactis esse in armis. Quod si ita est, extremum plane excidium tum provinciae illi, tum reliquo huic regno pariturum est

¹⁾ 265—266. a harmadik kéz írása.

²⁾ Utána eltörölve: Zo.

haud dubie, neque [Igy, atque ?] enim verendum est, quin dissidentes illos medius hostis brevi tempore opprimat, quod etiam alioqui futurum certum est circumfertur. Cum igitur huic malo, quoad eius fieri possit, obviam eundum esse videatur, Magnificentiam Vestram rogamus impensius, velit partes auctoritatemque suam ¹⁾ interponere inter illos, ut simultatibus depositis, abiectis armis mutuis consiliis ac viribus eam partem regni tueri et pro Christianis reservare studeant; ²⁾ omnes denique ³⁾ modos, rationes Magnificentia Vestra adhibere studeat, ne diutius inter se illi pergant contendere in extremam et ipsorum et ⁴⁾ omnium nostrum perniciem. Posonii, die octavo Augusti 1550.

Locumtenens et consiliarii.

266.⁵⁾

1550. aug. 8.

A helytartótanács felszólítja Bebeket, Balassa Zeigmondot, Lossonczy Istvánt, Perényi Gábort és Homonnayt, hogy szükség esetén a török ellen Báthory András főkapitányhoz csatlakozzanak.

[Ad dominos Bebek, Balassa, Lossonczy, Pereny et Homonnay].

Magnifice etc. Cum ad nos certi rumores in dies ⁶⁾ afferantur de Thurcarum conatibus ad muniendum castellum in Zolnok, scripsimus ad dominum Bathorý, ut si res ita se habet, omnibus dominorum ac nobilium gentibus ac subditis ex istis partibus insurgat et hostium conatibus sese opponat. Magnificentiam Vestram igitur hortamur ac regio nomine auctoritatequerequimus diligenter, ut quandocunque a domino Bathorý supremo regni capitaneo fuerit requisita, mox cum persona, servitoribus ac subditis suis eo, quo idem dominus Bathorý iusserit, convenire et illi ad expeditionem praedictam assistere velit ac debeat, quemadmodum in articulis etiam publicarum constitutionum continetur etc. Posonii, die 8. Augusti 1550.

Locumtenens et consiliarii.

¹⁾ Innét kezdve a tinta színe világosabb.

²⁾ Utána áthúzva: ne diutius.

³⁾ A tinta ismét sötétebb színű.

⁴⁾ Betoldás.

⁵⁾ Az egész levél világosabb színű tintával a harmadik kéz írása.

⁶⁾ In dies betoldás.

267.

1550. aug. 7.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a túróczy prépostságot váltassa ki a Muthnoky Mihály kezéből Várday Tamás részére, a ki Várday Pál halála után kénytelen volt tanulmányait félbeszakítva hazajönni és most minden segély nélkül nyomorban él.

Sacratissime Rex stb. Constat Maiestati Vestrae Sacratissimae reverendissimum quondam dominum Paulum, archiepiscopum Strigoniensem, locumtenentem Vestrae Maiestatis pia[e] [memoriae] praeposituram de Thwroc, quam ipsi aliquot annos ante obitum suum de manibus domini locumtenentis palatinalis pecunia egregii Michaëlis Mwthnoký provisoris Strigoniensis redemerit, a Vestra Maiestate post mortem venerabilis quondam Vrielis Maythený praepositi Thomae de Warda, nepoti suo impetrasse. Cum igitur defuncto eodem domino locumtenente Thomas nepos a gymnasio Patavino, ubi aliquot annos bonis literis operam dedit, coactus sit reverti et nunc hic in summa fere inopia vivat, nusquam videlicet bona ulla habens unde se ¹⁾ alat, tantum abest, ut redimendae praepositurae praedictae de manibus Mwthnoký par esse queat; qua supplicatione eiusdem Thomae, quae quidem nobis pia et digna ²⁾ visa est, quam Maiestati Vestrae proponamus, visum est nobis praesentes nostras humiles interponere apud Vestram Maiestatem, ut consideratis diuturnis et fidelibus servitiis praefati quondam domini locumtenentis, considerata paupertate tum huius, tum ceterorum fratrum illius, quodque ex publica constitutione ecclesiae omnes de manibus laicis videntur esse redimendae, dignetur Maiestas Vestra Sacratissima praeposituram ipsam de Thurocz a praefato Mwthnoký redimi iubere, decima videlicet aliqua archiepiscopatus Strigoniensis illi assignata, unde ipse pecuniam suam recipiat, ut sic et ecclesia illa manibus praepositi sui assignata divino cultui restituatur et is, qui nunc, ut praemisimus, quotidiano etiam victu caret, Deo imprimis, deinde Maiestati Vestrae, postremo est ³⁾ patriae in ecclesia sua servire possit. Servet stb. Posonii, die 7. Augusti anno 1550.

¹⁾ Utána áthúzva: allat.

²⁾ Betoldás.

³⁾ Igy, et helyett.

268.

1550. aug. 9.

A helytartótanács értesíti Salm Miklóst, hogy a török meg akarja erősíteni Szolnokot és kéri őt, hogy minél gyorsabban menjen Pozsonyba, hogy a teendők felől tanácskozzanak. Erdély részéről is veszély fenyegeti az országot a Fráter György és a királynő közötti viszály miatt, a melyet a török valószínűleg az egész ország elfoglalására fog felhasználni.

Ad dominum generalem.

Spectabilis etc. Ex literis, quas heri nos . . . ad Magnificentiam Vestram dedimus, cognovit Magnificentia Vestra, cuiusmodi rumores in dies afferantur de conatibus Thurcarum ad muniendum castellum in Zolnok. Cum autem hodie cum officialibus Agriensibus rursus certior fama hac de re ad nos sit allata, quam Magnificentia Vestra uberius (ut putavi) ex literis praesentibus annexis poterit cognoscere; Magnificentiam Vestram rogamus sane quam diligenter, ut rei magnitudine secum perpensa tempestius ea omnia parare instruereque curet, quibus conatibus Thurcarum obviam iri queat. Nam cum maximum sit periculum in mora, enixe efficiendum est, ut celeritate impendantur ¹⁾ hostium consilia. [Quod] Magnificentiam Vestram pro sui ratione officii curaturam confidimus. Valere stb.

U. i. Videretur autem nobis, ut Magnificentia Vestra quam primum huc se conferret, ubi mutuis consiliis ²⁾ quaecunque ad rem parari possent, tractarentur decernerenturque.

Consiliarii Regiae Maiestatis.

U. i. Regina et Petrowýtth unum sentiunt, cum domino thesaurario male conveniunt usque adeo, ut etiam provinciales ceperint inter se dissentire, nunc quoque unus contra alium sese instruit et nisi Deus inter ipsos differentias componat, verendum est, ne propter eorum dissidia incidamus in manus infidelium una cum toto regno. Quod Deus avertat. Alia nova super eorum contentionibus non possum Dominationi Vestrae scribere.

¹⁾ Impediantur helyett.

²⁾ Előtte áthúzva: consiliis.

269.¹⁾

1550. aug. 10.

Die X-a Augusti Posonii literae scriptae sunt ad Regiam Maiestatem in commendationem Petri Keglewýthh contra nobiles de Thopoczka.

270.

1550. aug. 13.

A helytartótanács inti Wohnichky Zakariást, hogy a régi gyakorlat szerint adjon szállást és legelőt azon kereskedőknek, a kik marháikat nem tudták eladni.

Ad dominum Zakaryam Wochnyehky.

Generose domine stb. Detulerunt ad nos diversi mercatores et pecorum actores querelam gravem, quod cum plerique ex eis (ut saepe contingit) boves et pecora sua, quae hac aestate ad vendendum in has partes superiores abegerant, vendere non potuerint, ac proinde in his partibus oporteat eos pecora ipsa per hanc hiemem alere, Dominatio Vestra in territorio istius arcis Owar, ubi commodius, quam alibi, pecora conservari possent, pascua ipsis concedere recusaret et similiter theloneator istic commorans id eis prohiberet, idque propterea, quod boves pecoraque ipsa per hanc tricesimam non per Owar fuissent traducti. Cum autem ab antiquo ea semper consuetudo in hoc regno fuerat, ut ubicunque possent, mercatores huiusmodi pascua sibi ad hiemem conducere, sive in bonis Regiae Maiestatis, sive cuiuscunque domini, consueverintque omnes domini ac nobiles pascua huiusmodi consueta ipsis mercatoribus locare ac proinde nulla ratio sit, cura (így) Dominatio Vestra ac theloneator contra veterem consuetudinem libertatesque mercatorum a pascuis huiusmodi pecora illorum prohibeant, cum volunt conducere: Dominationem Vestram hortamur ac regio nomine auctoritateque requirimus diligenter, ut solito de more pascua mercatoribus locare velit, ubi boves ipsorum alant, donec iterum vendi possint. Tametsi enim per tricesimam (így) de Owar abacta non sint pecora, quacunque tamen ²⁾ praeterierint, cessit id in Regiae Maie-

¹⁾ Halványabb tintával a második kéz írása.

²⁾ Betoldás.

statis commodum, quippe cuius ¹⁾ est utraque tricesima et si pascua negentur mercatoribus, nemini alteri, quam Regiae Maiestati maius detrimentum continget. Exspectamus a Dominatione Vestra responsum, ut si opus fuerit, Maiestatem Regiam hac de re informari ²⁾ possimus, quae valeat feliciter. Posonii, die 13. Augusti 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consilarii regni Hungariae.

271.

1550. aug. 9.

A helytartótanács értesíti a királyt a török ellenséges szándékáról és az egri vár megerősítését figyelmébe ajánlja.

Ad Regiam Maiestatem. ¶

Cum nuper de conatibus Thurcarum ad oppugnationem arcis Agriensis ad Maiestatem Vestram scripsissemus, rescripserat Eadem sese arbitrari Thurcas hoc tempore indutias nequaquam violaturos esse, et simul: ut de his identidem ad Maiestatem Vestram scribamus, si quid ad nos affertur, iisdem literis commiserat, mandatum vero sese ad dominos capitaneos suos dedisse, ut pro eorum officio in omnes partes inviligent. Cum igitur rumor in dies increbrescat de hostium conatibus ad muniendum Zolnok Agriamque oppugnandam planeque affirmetur praeter eas copias Thurcicas, quae iam cum omni genere bellici apparatus ad eas partes movisse dicuntur, passam quoque Budensem versus Fewldwar copiis instructum exiisse, qui locus sub Buda decem milliaribus vadum non longe habet Apazthal vocatum, quo in vado traiecturum eum cum suis gentibus opinio est, ut facilius inter Danubium et Tibiscum ascendens inopinantes nos opprimat sese cum aliis copiis coniungens atque ita munitionem praedictam oppugnationemque perficiat. Quam quidem famam ³⁾ quotidie varii nuntii ex omnibus fere partibus confirmant. Fecimus nos quidem pro nostri officii ratione, ut dominum generalem imprimis, deinde etiam dominum Bathory admoneremus hac de re tota. et ut mature ea parare studeant consuleremus, quae ad defensionem, si quid ab hostibus attentetur, videantur esse neces-

¹⁾ Lapszéli betoldás.

²⁾ In és formari közt áthúzza: formemur.

³⁾ Utána áthúzza: quotid.

saria. Nolumus tamen praetermittere, quin ad Vestram Maiestatem ista scriberemus, et quamquam forte hostes nihil essent aggressuri neque indutias violaturi, quemadmodum ipsi, uti audimus, subinde pollicentur, sic tamen viderentur omnia esse comparanda instruendaque, quibus illorum conatibus resisti posset, ut vel auditis nostris apparatusibus absterrentur ab eorum institutis, vel si quid omnino perficere conarentur, frustra essent eorum conatus. Arbitramur autem imprimis arcem Agriensem omni genere praesidiū et commeatus esse communiendam, quippe quam nudatam et commeatibus et bombardis et gentibus in praesidio necessariis praefecti ipsi affirmant. Quod si bombardae in illis locis Maiestati Vestrae ad manum non sunt, peti a domino Bebek possent, qui non longe abest, quemque mandato vel admonitioni Vestrae Maiestatis obedientem hac in re futurum confidimus. Peditatum etiam Hispanicum ex Papa, ubi nulli usui desident, Agriam traducendum atque ibi in praesidium eius loci et circumvicinae ditionis Vestrae Maiestatis collocandum putaremus, quibus forte apparatusibus auditis Thurcae ab eorum conatibus desisterent, neque tamen interim violari abhinc indutias per eos apparatus causari possent.

Et quoniam prope Nandor-Albam centum et amplius naves hostium instructas, quas *saykas* vocant, visas esse multi ad nos deferunt; vicissim abhinc omnibus de causis classem navalem Vestrae Maiestatis instaurandam instruendamque esse arbitraremur et his quoque nazadistis naves assignandas, qui etsi stipendium habent a Vestra Maiestate propter vetera servitia, sine navibus tamen in Sellye plerumque habitant.

Omnia denique viderentur sine mora esse comparanda, quibus vis hostilis propulsari posset, cum satis multis experimentis constet saepius iam sub indutiis et amicitiae praetextu magnas ab hostibus perfidis clades acceptas esse. Quae omnia nos pro nostri officii ratione ad Maiestatem Vestram duximus perscribenda. Maiestas Vestra pro sua summa prudentia, quid facto opus sit, facile explicabit. Servet stb. Posonii, die 9. Augusti 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

272.

1550. aug. 9.

A helytartótanács értesíti Salm Miklóst a török terveiről és kéri, hogy tegyen meg minden intézkedést Szolnok megerősítésének és Eger ostromának megakadályozására.

Ad dominum generalem.

Spectabilis etc. Legimus literas Magnificentiae Vestrae et simul exemplum literarum passae Bwdensis diligenterque tenorem tum literarum Magnificentiae Vestrae, tum etiam exemplum scripturae passae perpendimus. Nos tametsi Magnificentiam Vestram satis intelligere arbitramur, quid Eandem pro sui officii ratione facere, quid providere oporteat, facere tamen non possumus, quin pro rerum ac periculorum magnitudine Magnificentiae Vestrae identidem perscribamus ea, quae ad regni commodum defensionemque ditionis Regiae Maiestatis ac nostrum omnium pertinere videantur, cum praesertim a Regia Maiestate et antea et proxime per literas id a nobis fieri sit expresse commissum. Nam cum non uno, vel altero nuncio, sed constanti plane rumore ex omnibus fere partibus certo afferatur Thurcas ingenti numero omnique apparatus bellici genere instructos iam movisse, ut et Zolnok communiant et Agriam obsideant, neque dubium sit ipsum quoque passam Budensem versus Fewldwar Buda cum magnis copiis exiisse, classem etiam navalem centum et amplius sajkarakum prope Nandor Albam instructam esse constet. Quae omnia, quosque conatus Thurcarum idem ille tabellarius, quem proxime Constantinopoli rediisse Magnificientia Vestra scribit, in itinere ac tum in Comaron, tum vero hic Posonii, cum quibus est collocutus, pro re certa confirmavit; videretur nobis huic constanti famae plus fidei adhibendum esse, atque his certis indiciis plus credendum, quam scriptis passae Budensis, quippe cum satis iam multis experimentis magnoque omnium nostrorum periculo edocti fuerimus sub spe pacis indutiarumque praetextu incautos nos atque inopinantes ab hostibus perfidis saepe fuisse oppressos. Ac tametsi nihil inconsulta Regiae Maiestati aggrendum adversus hostes Magnificientia Vestra prudenter sentit, arbitramur tamen neque Maiestatem suam aegre laturam esse, si ea tempestive parentur etiam absque eius scitu, quae ad defensionem pertineant et ad retardandos hostium conatus vel solam famam huiusmodi apparatus, si qui fierent plurimum posse conducere, quos tamen apparatus praeter indutiarum tenorem fieri nemo iure posset causari.

Videretur autem imprimis Agria omni genere munitio-
nis ac commeatus esse communienda, quae quidem nunc et bom-
bardis et ¹⁾ pulvere et victualibus et omni denique genere
praesidii ipsis officialibus eius loci id affirmantibus est destituta.
Quod si bombardae et ea, quae ad illas spectant, ad manum
non sunt in illis locis, ab domino Bebek peti possent, quem
libenter Maiestati Regiae et Magnificentiae Vestrae in re tali
paritum confidimus; peditum autem Hispanicum, qui
nulli usui in Papa desidet, cur non potius Agriam in praesidium
eius loci tutelamque earum partium Magnificentia Vestra
traducendum curet, non videmus. Classem praeterea navalem
in Comaron omni genere armamentorum remigumque ac
militum solícite instruendam instructamque habendam, denique
omnia in omnibus partibus providenda esse censemus, ut vel
hostes ex his apparatusibus absterreantur ab eorum conatibus,
vel si quid omnino fuerint aggressi, divina ope illis resistatur.

Quae omnia Magnificentia vestra pro sua prudentia secum
considerare et prout ei consultius videbitur, poterit perficere :
nos quod possumus monere, instare non praetermittimus in
omnes partes, praesertim vero apud ipsam, cui rerum geren-
darum summa est commissa et simul etiam apud dominum
Bathory, qui tamen ipse totus a Magnificentia Vestra, ut
putamus, exspectat. Dominum comitem Nadasdy a nobis
accersitum venturum arbitramur, dominum etiam Batthyany
ad feriam 3-am usque proximam aegre hic retinuimus, ut
interim adventum Magnificentiae Vestrae exspectet, sperantes
Eam, prout scribit, hoc biduo hic affuturam. Valere etc.

Post scripta. Fewldwar, quo passa Budensis cum exer-
citu profectus esse dicitur, sub Buda est decem fere miliaribus.
Pro[pe] eum locum vadum est in Danubio Apazthal vocatum,
quo in loco traiectum eum suspicio est, propterea eo diver-
tisse, ut facilius citra omnem expectationem fallere et incautos
nos possit opprimere. Sic etenim eo itinere inter Danubium
ac Tibiscum recta ad coniungendum se cum reliquis copiis
versus Zolnok poterit proficisci. Posonii, ²⁾ 9. die Augusti 1550.

Domini locumtenens, Reway, Batthyany,
Wesprimiensis, Nittriensis, Sybryk.

¹⁾ Utána áthúzza : plouwer

²⁾ Betoldás.

273.

1550. aug. 9.

9 Augusti. Commendatitiae in genere ad Regiam Maiestatem penes nuncium domini Francisci Pereny ad Suam Maiestatem proficiscentem.

274.

1550. aug. 9.

Eodem die ad capitulum Strigoniense mandatum, ut decimas in bonis nobilium comitatus Barsiensis nemini alteri, quam ipsis nobilibus locare iuxta publicas constitutiones etc.

275.

1550. aug. 9.

Eodem die ad Sýrothýnczký ¹⁾ responsum per Ladislaum literatum servitorem suum per literas credentiae et una etiam scriptura super ²⁾ eodem responso.

276.

1550. aug. 19.

19. die Augusti, Posonii. Literae binae scriptae ad dominos Nadasdy et Nyary ²⁾ praesente domino generali, ut dies et noctes huc veniant etc.

277.

1550. aug. 19.

Eodem die ad officiales Agrienses, quod excusationes accipiuntur de eorum factis et ut explorent facta Thurcarum et dies ac noctes scribant et literas ad dominum Bathory mittant absque mora.

278.

1550. aug. 19.

Ad dominum Bathory, ut veniat ad Cherep iuxta admonitionem domini generalis.

---

¹⁾ János.

²⁾ Nádasdy Tamás és Nyáry Ferencz.

279.

1550. aug. 19.

Ad dominum Mekchey ¹⁾ et Zenthpethery,²⁾ ut veniant statim ad dominos.

Eodem die scriptae etc.

280.

1550. aug. 21.

A helytartótanács ismételten felszólítja Serédy Györgyöt, hogy a bátori egyezés értelmében adjon vissza a váradi püspöknek két birtokot.

Ad Georgium Seredy.

Magnifice etc. Accepimus responsum Magnificentiae Vestrae ad literas nostras super possessionibus duabus capituli Waradiensis.³⁾ Antea quoque intelligere potuit Magnificentia Vestra Maiestatem Regiam obtulisse ac plane constituisse ea omnia observare ac per fideles suos observari facere pro parte sua, quae superiori anno in tractatibus conventus de Bathor per commissarios Suae Maiestatis conclusa fuerunt; ac proinde cum inter alia expresse hoc conclusum sit in illis tractatibus, ut possessiones duae praedictae omnino restituantur capitulo Waradiensi, Dominationem Vestram hortamur ac regio nomine autoritateque requirimus diligenter, ut possessiones ipsas absque ulteriori mora reddat capitulo neque exspectet hac in re aliam a Regia Maiestate deliberationem, quam eam, quam semel fecit, quamque observari velle domino Waradiensi iam aliquoties Maiestas Sua confirmavit. Alioquin autem veremur, ne per hoc Magnificentia Vestra indignationem incidat Suae Maiestatis. Valeat stb. Posonii, die 21. Augusti 1550.

Locumtenens, capitaneus generalis
et consiliarii etc.

---

¹⁾ István.

²⁾ János.

³⁾ V. ö. 235. sz.

281.

1550. aug. 24.

A helytartótanács értesíti Nádasdy Tamást, hogy Sybryk Gergely helyett, a ki kocsijából kizuhant, Dessewffy Jánost küldi hozzá üzenettel.

Ad dominum Nádasdy etc.

Opus domini Waciensis.

Spectabilis et magnifice domine stb. Expediveramus ad Magnificentiam Vestram pleno consilio egregium dominum Gregorium Sybryk de Zarwaskend Sacrae Regiae Maiestatis consiliarium, qui in itinere de curru eversus ita laesus est, ut huc sese revehendum curare sit coactus. Eius itaque loco mittimus istum egregium dominum Joannem Deseuffy camerae Suae Maiestatis consiliarium, qui eadem, quae dominus Sybryk fuerat relaturus Magnificentiae Vestrae, nostro nomine referet. Cuius verbis ut Eadem fidem perinde ac si illa ex nobis audiret, adhibere velit, rogamus Magnificentiam Vestram diligenter. Quam felicem valere optamus. Posonii, die 24. Augusti 1550.

Locumtenens et capitaneus generalis.

282.

1550. aug. 26.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy a budai pasának küldött levelét, mivel annak záradéka Salm Miklósnak adott parancsával ellenkezik, visszatartotta és egyelőre követet sem küld a pasához, a míg a körülmények úgy nem alakulnak, hogy veszély nélkül küldheti. Kéri a királyt, hogy már ajánlott híveit fogadja szolgálatába, mert azok nagyon szükségesekek követségek és végrehajtások alkalmával; gondoskodjék úgy ezeknek, mint különösen Mekchey Istvánnak fizetéséről, mert különben éhenhal szolgálatában.

Ad Regiam Maiestatem stb.

Sacratissime Rex stb. Noluimus latere Maiestatem Vestram Sacratissimam nos literas Maiestatis Vestrae ad passam Budensem decimo die huius mensis Augusti datas in praesentem usque diem diversis de causis apud nos retinuisse, praesertim vero quod in fine literarum Maiestas Vestra scribat ad ipsum passam, ne munitiones et fortificationes aliquae in ditione

Vestrae Maiestatis vel etiam in locis antea non munitis sub his indutiis fiant. Quod quidem nobis mandato Maiestatis Vestrae Sacratissimae, mihi capitaneo generali simili in re dato, contrariari palam videretur; praeterea cum intra hoc tempus, quo negotium per Maiestatem Vestram Sacratissimam commissum exequatur, si qui nuntii ad ipsum passam mitterentur, possent periclitari; visum itaque est, ut antequam Dei auxilio res incepta finiatur, neque literae ipsae, neque nuntii mittantur, finito enim negotio, quod felix faustumque futurum speramus, maior erit occasio sine ullo periculo fidelium servitorum Maiestatis Vestrae ad ipsos Thurcas mittendi. Nam et alioqui satis temporis superesse putamus, donec terminus adventet, quo commissarii utrinque convenire debebunt. Haec ad Maiestatem Vestram perscribere voluimus, ut intelligeret, quominus literae ad passam hactenus missae sint, et ut quid nos ulterius hac in re facere velit, clementer edocere possit.

Ceterum feceramus proximis etiam diebus mentionem per literas nostras Maiestati Vestrae Sacratissimae de quibusdam personis, quos ad servitia Maiestatis Vestrae asciscendos esse censebamus, quique nobis ¹⁾ pro sua fide et dignitate Maiestatis Vestrae magis apti ac idonei visi fuerant, propterea, quod neminem haberemus, qui pro rei magnitudine in negotiis Maiestatis Vestrae et regni huius sui, quae iugiter occurrunt aut in legationem mitti, aut ad aliarum rerum executionem adhiberi possent. Nam cum inter alios ²⁾ ad legationes Thurcicas visi nobis fuissent adiungendi esse egregius Stephanus Mekchey et Joannes Zenthpethery. Scripseramus nuper ad eos, ut ad nos venirent; alter tamen eorum, videlicet Stephanus Mekchey, rescripsit non esse sibi datum id, quod Maiestas Vestra per dominos praefectum et consiliarios camerae suae dari iusserat, seque vel fame in servitio Maiestatis Vestrae mori oportere, quamvis dominus praefectus dicat iuxta positam cum eo rationem nihil sibi Maiestatem Vestram debere, immo ultra servitia sua solutionem habuisse, cupere tamen illum, ut idem sallarium, quod habuit in arce Hwzth pro persona sua et equitum suorum quinquaginta ad hunc usque diem sibi solvatur, quemadmodum Maiestas Vestra Sacratissima ex scriptis camerariorum suorum hoc negotium latius cognoscet; alter vero propter suam aegritudinem, qua nunc laborat, venire se non posse significavit. Propterea, si opera talium hominum diutius caruerimus, magnus saepe defectus in negotiis Maie-

¹⁾ Utána áthúzva: inter alios.

²⁾ Sor fölött. Alatta áthúzva: ceteros.

statis Vestrae contingere poterit. His igitur de causis visum est nobis ad Maiestatem Vestram scribere, ut considerata rerum multitudine, quae quidem in dies plura etiam emergunt, dignetur dominis camerariis suis praefatis serio committere, ut egregios Stephanum Mekchey, Joannem Zenthpethery, Nicolaum Gothoy, Thomam Borsolo, Petrum Symandý, Bernardum literatum, Matthiam Brodaryth et Jacobum literatum ad servitia Maiestatis Vestrae Sacratissimae conducere cumque eis convenire curent, ne amplius rebus exsequendis opera talium desiderari possit. Servet stb. Posonii, die 26. Augusti 1550.

Locumtenens et capitaneus generalis.

283.

1550. szept. 10.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy a lengyel határügyek revisióját a biztosok távolléte és más elfoglaltsága miatt ez idő szerint nem lehet elővenni; kéri, hogy az ország oly nagyjelentőségű ügyeit ne tárgyalassa egyszerre, mert az lehetetlen az arra való emberek nagy hiánya miatt.

Domini Kechethy, magistri curiae.

Sacratissime Rex stb. Accepimus literas Maiestatis Vestrae Sacratissimae sexta huius mensis Septembris, quibus mandat Maiestas Vestra Sacratissima, uti conveniremus ac de negotio illo et differentiis, quae inter Maiestatem Vestram Sacratissimam et serenissimum dominum Poloniae regem iam pridem coepae sunt neque tamen hactenus ad finem omnino deductae essent, tractaremus mentemque nostram Maiestati Vestrae Sacratissimae perscriberemus, ut tandem sciret Maiestas Vestra, quidnam praedicto regi Poloniae (qui assidue urget Maiestatem Vestram Sacratissimam) responsi dandum esset.

Sciat itaque Maiestas Vestra Sacratissima commode nos nunc his tantis de rebus tractare minime posse, nam et hi, qui ad has differentias revidendas in conventu proximo Posoniensi delecti erant, nempe dominus Quinqueecclesiensis, qui nunc est Zagrabiensis, dominus Waciensis, dominus Rewaý, dominus Wernerus, Rakolczy et director causarum Maiestatis Vestrae Sacratissimae, partim absunt, partim vero aliis negotiis occupati sunt. Dominus enim Zagrebiensis abest, qui quando redeat, incertum est, dominus Waciensis detinetur in admini-

stratione archiepiscopatus Strigoniensis, director quoque causarum Maiestatis Vestrae Sacratissimae est nunc cum commissariis Austriacis, dominus autem Reway, Vernerus et Rakowczyk, quamvis et ipsi nunc absint, possent tamen officio eorum ad partes Polonicas fungi, loco tamen dominorum Zagrabiensis et Waciensis alii omnino essent substituendi. Ceterum dominus generalis, iudex curiae Maiestatis Vestrae Sacratissimae, Franciscus Nyary occupati sunt et ipsi propter expeditionem praesentem, quae iussu Maiestatis Vestrae Sacratissimae propter Zolnok contra Thurcas suscepta est. Videretur itaque nobis, Domine clementissime, uti negotium hoc Polonicum tantisper differretur, dum et expeditio ipsa contra Thurcas finiretur, et reliqui quoque domini ¹⁾ consilarii Maiestatis Vestrae Sacratissimae convenire possent, qui si non omnes, maiori tamen ex parte aderunt in futuris divi Michaelis octavis, nam et ipsi domini Wesprimiensis, Merey ²⁾ et Isthwany ³⁾ sunt adhuc in eodem loco, ad quem deputati erant.⁴⁾ Accedit etiam, quod antea quoque Maiestas Vestra Sacratissima negotium hoc Polonicum nunquam hieme propter nives, quae in Alpibus sunt, fieri voluit. Cum autem finitis istis octavis, quae prae foribus sunt, statim hiems ipsa subsequatur, non videmus, quo pacto commode haec revisio Polonica hoc anno fieri posset, nisi si ad futurum ver Maiestas Vestra iam reiiceret, praesertim cum et revisio Moravica ad futurum primum diem mensis Decembris inchoari debet in Zakolcza, ad quem locum deputati erant domini Wesprimiensis, Nitt-riensis, Seredy, Sybryk, Kamaray, magister Damianus, Ambrosius Chernel, et quia Seredy iam obiit, dominus autem Sybryk gravissime decumbit, loco horum ex his, qui Scepusium deputati erant, duo eligendi erunt.

Probaretur insuper ⁵⁾ et hoc nobis, Domine clementissime, uti tam magnas maximique momenti ac plane serias huius afflicti regni res, sicuti nunc sunt, non uno eodemque tempore tractandas propter paucitatem consiliariorum et aliorum hominum idoneorum, qui simul ubique esse non possunt, suscipere; sed singulas suo quascunque ordine decenti transigendas curaret. Tot rebus enim simul obeundis tam pauci nunquam sat esse ⁶⁾ poterunt. Haec volumus Maie-

---

¹⁾ Mihály.

²⁾ Pál.

³⁾ Betoldás.

⁴⁾ Utána áthúzza: accedit.

⁵⁾ Utána áthúzza: nobis.

⁶⁾ Utána áthúzza: possunt.

stati Vestrae Sacratissimae obiter significare, ut intelligat, quidnam obstiterit, quominus mandatis Maiestatis Vestrae Sacratissimae in negotio Polonico satisfacere, prout oportebat, potuerimus. Servet stb. Posonii, die 10. Septembris 1550.

Locumtenens, magister curiae etc.

284.

1550. okt. 7.

A helytartótanács Salm Miklós főparancsnokot értesíti a Szolnok megerősítése alkalmával felültetett nemesség és jobbágyaik panaszaról és kéri, hogy mivel hazabocsátásuk úgy a vetésre, mint adóbehajtásra és az elhalasztott igazságszolgáltatás terminusának közeledésére nézve szükséges lenne, értesítse őket, hogy ez lehetséges-e, hogy a törvénykezés megtartása, vagy elhalasztása ügyében idején intézkedhessenek.

Ad dominum generalem.

Illustrissime ac spectabilis et magnifice domine stb. Etsi quo in statu nunc sint negotia istorum locorum, certo non intelligamus, confidimus tamen opus munitionis in Zolnok iam perfectum esse, praesertim quod imprimis ¹⁾ temporis commoditas Dei benignitate ad continendum ipsum opus in hunc usque diem maxima adfuerit (in quo laudetur Deus omnipotens), summamque deinde Illustrissimae etiam Dominationis Vestrae diligentiam curamque solertem hactenus in eo opere perficiendo credimus nequaquam defuisse.

Arbitramur praeterea Illustrissimam Dominationem Vestram ex istis etiam comitatibus iam cognovisse, quantum difficultatis et nobiles et coloni faciant, quamque graventur propter diuturnam ipsorum praesentem expeditionem, quia tamen nobiles ipsi simul cum colonis, qui cum dominus ²⁾ Nadasdy et Nyary ³⁾ in Papa et Nittriae sunt, nos iam aliquoties requisitos habuerint sese ulterius in castris persistere non posse ⁴⁾ asserentes, primum quod seminationis, qua per annum vivitur, tempus iamiam praeterire dicant dicaeque persolvendae terminum instare, quantumvis pro praesenti necessitate altera etiam dica sese gravatos affirmant. Accedit insuper, quod comitatibus harum partium iam diu iudicia

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Így. Valószínűleg dominis helyett.

³⁾ Ferencz.

⁴⁾ Utána áthúzva: affirmantes.

generalia dilata inque praesens tempus sunt reiecta, quae etiam dum in armis esse coguntur, nulla ratione administrari eis poterunt; ideoque voluimus Illustrissimam Dominationem Vestram hinc quoque haec significare, ut si opus munitionis ad Zolnok iam perfecit nullumque aliud immineat periculum, ac Thurcarum patiantur conatus (quae omnia, ut se habeant, Illustrissima Dominatio Vestra nobis clarius intelligit) videretur nobis propter eas rationes, quas commemoravimus, nobilitatem simul et colonos ab armis dimittere. Verumtamen, si pro temporum rerumque et negotiorum magnitudine aliud hac in re Illustrissimae Dominationi Vestrae una cum domino Bathory aliisque dominis, qui rebus agendis nunc penes Illustrissimam Dominationem Vestram in istis locis incumbunt quibusque tum rerum status, tum hostium conatus notiora sunt, quod magis necessarium facto fuerit opus, ex consilio Dominationum Vestrarum his quoque in partibus nobis faciendum putavimus interimque et nobiles et colonos in armis continebimus, cupimus tamen quantocius subinde ab Eadem fieri certiores, quid nos facere oporteat, ut sciamus (si omnino ita videatur) iudicia ipsa generalia in aliud opportunius tempus differre, comitatibusque hisce propinrioribus hoc ipsum denunciare, ex quibus plerique iam hic ea iudicia praestolantur. Servet stb. Posonii, die 7. Octobris 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

285.

1550. okt. 7.

In eandem sententiam ad dominum quoque Bathory datae sunt literae publico nomine, eodem die, mutatis tamen mutandis etc.

286.

1550. okt. 8.

A helytartótanács a Zrinyi Miklós és Székely Lukács levelét, melyet ismeretlen ügyben írtak a helytartótanácsnak, hogy a királytól informatiót nyerjenek, mellékelve kívánságukat teljesíthetőnek tartja; de a királyra hagyja, hogy feleljen tetszése szerint.

Intelliget Maiestas Vestra Sacratissima ex literis dominorum bani Croatiae ac Lucae Zekel ad me locumtenentem datis, quas nos ad Maiestatem Vestram his annexas ¹⁾ in specie

¹⁾ Utána áthúzza: misimus.

misimus, quid iidem domini scribant, quoque de negotio a Maiestate Vestra Sacratissima informari clarius cupiant. Videretur quidem nobis, ut Maiestas Vestra ei rei una aut altera ratione clementer providere dignaretur. Eadem tamen pro sua summa prudentia quod magis necessarium facto fuerit opus, facile iudicabit. Ideoque quid ulterius ea in re fieri velit, a Maiestate Vestra Sacratissima responsum superinde exspectamus. Servet stb. Posonii, die 8. Octobris 1550.

Locumtenens ac consilarii.

287.

1550. okt. 9.

A helytartótanács felszólítja Ebersdorffert, hogy a jogtalanul elfogott Tordai Pétert engedje szabadon.

Ad dominum de Eberstorff.

Generose ac magnifice domine stb. Expositum est nobis in persona circumspecti Petri literati de Thorda pro revisione cuiusdam differentiae inter ipsum ¹⁾ ac nobilem Emericum Nagh, waywodam nazadistarum motae superioribus diebus a nobis locumtenente Suae Maiestatis mandatum ad egregium dominum Franciscum Desewffý capitaneum eiusdem Maiestatis Regiae fuisse impetratum, discussaque tandem per eum causa praefata pro eiusdem evidentiori testimonio certa regesta et testimonia quorundam mercatorum Viennensium sub sigillo iudicis Viennensis producenda dicto Petro literato iuridice fuisse deliberatum. Qui quidem cum pro huiusmodi testimonio cum literis domini Desewffý iudicem Viennensem requisivisset, nulla testimonia absente parte adversa iuxta legem et consuetudinem civitatis se cuiquam concedi posse iudex ipse affirmavit. Quod responsum dum idem Petrus literatus ad ipsum Desewffý reportasset per eundem, qui una cum eodem responso ad Dominationem Vestram ²⁾ Comoromium ³⁾ fuisset missus, idem iussu Eiusdem absque ulteriori causae praefatae discussione in carcerem dicitur ibidem esse coniectus. Cum igitur praemissis sic se habentibus indignum nobis esse videatur, ut quisquam contra iustitiam opprimatur; Dominationem Vestram rogamus, velit causa iustitiae et aequitatis illum

¹⁾ Utána áthúzva: ab una.

²⁾ Utána áthúzva: fuerat.

³⁾ Utána áthúzva: Comar..

liberum iubere dimittere ac finalem usque eiusdem differentiae iuridicam determinationem praedictam causam in suo processu ventillandam relinquere, ne ille possit conqueri contra aequitatem oppressum se ante ¹⁾ iuris processum fuisse. Dominatorem Vestram magnificam feliciter valere optamus. Posonii, die 9. Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

288.

1550. okt. 10.

A helytartótanács Jakab diákot, a ki több ideig volt jegyző és titkár s a török nyelvet is érti, ismételten a király szolgálatába ajánlja.

Domini Isthwanffy.

Sacratissime Rex stb. Scripseramus nuper ad Maiestatem Vestram pro nonnullis personis, quos ad servitia Maiestatis Vestrae nostra quidem opinione idoneos esse putabamus.²⁾ Inter illos autem feceramus mentionem de Jacobo literato Sacrae Maiestatis Vestrae optime noto, qui cum a pluribus annis tam publice, quam privatim in cunctis negotiis fidei suae commissis prae ceteris notariis ac secretariis ³⁾ fidelem atque ⁴⁾ diligentem se semper praestiterit, linguae quoque Turcicae peritia polleat, non idoneum modo, sed etiam necessarium ad servitia Vestrae Maiestatis fore iudicavimus; ⁵⁾ quare Maiestati Vestrae Sacratissimae supplicamus, dignetur dominis camerariis dare mandatum, ut cum eo ad acceptanda servitia Maiestatis Vestrae concordare debeant. Alioqui enim idem servitium et conditionem quaerendi habet animum; nos tamen usque ad gratiosam Maiestatis Vestrae relationem eundem retinebimus. Servet stb. Posonii, die 10. Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

¹⁾ Utána áthúzva: iuris.

²⁾ Világosabb színű tintával.

³⁾ Ac secretariis kétszer van írva.

⁴⁾ Utána áthúzva: obedientem.

⁵⁾ V. ö. 282. sz.

289.

1550. okt. 12.

A helytartótanács parancsa a kamaratanácsosokhoz, hogy a Várdy Pál temetésének évfordulójára rendeljenek 12 frtot.

Ad ¹⁾ consiliarios camerae Hungaricae.

Egregii domini stb. Committimus Dominationibus Vestris regio nomine, ut ad anniversariam exsequiarum reverendissimi quondam domini Strigoniensis, locumtenentis Regiae Maiestatis etc. piaae memoriae, celebrationem duodecim florenos ordinent, praesentesque pro ipsarum reservent expeditionem. Dubium enim non est, si ipsae exsequiae negligantur Maiestatem Suam indigne laturam esse. Valeant stb. Posonii, die 12. Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

290.

1550. okt. 22.

A helytartótanács utalvánja a magyar kamarához a Zrinyi Miklós horvát bántól kihallgatás végett küldött pribék utiköltségére.

Ad eosdem camerarios.

Reverendissime, reverendi ac egregii domini stb. Misit ad nos spectabilis et magnificus dominus comes de Zrinio, banus Croatiae etc. unum pribek cum altero comite sibi adiuncto, quem iam nos examinavimus et quod ex eo percepimus, cras ad Suam Maiestatem perscribemus. Dominationes Vestras igitur hortamur et regio nomine requirimus, ut eidem pribek pro expensis, quibus ad praefatum dominum banum redire possit, sex florenos dare debeant et valeant stb. Posonii, die 22. Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

---

¹⁾ Utána áthúzva: praefectum ac.

291.

1550. okt. 23.

A helytartótanács megküldi a királynak azon Törökországból megszökött pribék vallomását, a kit Zrinyi Miklós küldött ki-hallgatásra és a kedvező körülményekre való tekintettel javasolja a háború megkezdését.

Sacratissime Rex stb. Misit ad nos dominus banus Croatiae quendam profugum, qui Constantinopoli recens venit, quique et antea Christianus fuerat. Is heri huc appulit, quem nos diligenter examinavimus et quod ex eo intelleximus, Maiestas Vestra Sacratissima ex praesentibus inclusa carta cognoscet. Cum autem inter cetera dicat passam Budensem sub poena capitis sui ab imperatore suo habere in mandatis, quo Zolnok obsideat et expugnet, qui si ¹⁾ eius loci obsidionem aggrediatur, quid in eo casu nobis faciendum sit, a Maiestate Vestra Sacratissima humiliter edoceri cupimus. Nobis quidem, Domine clementissime, eliberationi nostrae optima occasio cum temporis opportunitate in praesenti oblata esse videretur, si qua ratione Maiestati Vestrae Sacratissimae ei rei nunc vacare liceret. Servet stb. Posonii, die 23. Octobris 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

292.

1550. okt. 30.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy mivel a magyar és morva határok tárgyalására kiküldött, de a tárgyalásokat félbenszakított bizottság december elsején ismét összejön, intézkedjék úgy, hogy a morva biztosok is kapjanak teljhatalmú megbízást, hogy az 1550. pozsonyi országgyűlés határozata szerint ne csak a határok használatáról és magán differentiákról tárgyaljanak, hanem a tulajdonjog kérdésében is végérvényesen dönthessenek, mert különben állandó nyugalmat nem lehet várni.

Sacratissime Rex stb. Intellexit Maiestas Vestra Sacratissima ex literis meis locumtenentis ad Maiestatem Vestram statim post reditum dominorum commissariorum ex Zakolcza datis statum totius negotii prioris commissariatus pro festo videlicet beati Joannis Baptistae proxime elapso ad Zakolcza habiti, et quid obstiterit, quominus metarum differentiarum-

¹⁾ Utána áthúzva: obsidioni.

que revisiones tunc temporis perfici potuerint. Cuius rei ut Maiestas Vestra facilius recordetur, exemplum praedictarum literarum mearum locumtenentis cum praesentibus Maiestas Vestra accipiet. Constat autem Maiestati Vestrae Sacratissimae primum diem Decembris, quem terminum Eadem pro revisione terminationeque intermissorum negotiorum ad Zakolcza denuo constituerat, iam iam instare, ad quem diem ut Maiestas Vestra Sacratissima plenum mandatum cum nova instructione dominis commissariis suis ex hoc regno suo (quorum nomina Maiestati Vestrae scriptis misimus tempestive ¹⁾ huc expedire dignetur, voluimus Eidem mature subinde humiliter significare. Qui quidem domini commissarii, quod inanes labores expensasque hac quoque vice facere ne cogantur, videretur nobis, Domine Clementissime, ut Maiestas Vestra tali cum informatione plenoque mandato eos expedire dignaretur, ut quemadmodum etiam in articulis proximi conventus conclusum fuerat, non solum de usu, sed imprimis de proprietate metarum et de particularibus violentiis aliisque omnibus differentiis plena autoritate tractare, agere et concludere possint. Quod ipsum dominis etiam Moravis serio mandare dignetur, ne imparati, sicut hactenus, ad locum terminumque designatum conveniant, neve iterum allegare possint ullum se mandatum ullamque habere instructionem vel a Maiestate Vestra vel ab ordinibus eius marchionatus Moraviae, ut de principali negotio causaque metarum agant, prout antea contenderent, sed ut utrinque cum plena informatione autoritateque adsint, quo iam tandem omni ex parte differentiis omnibus et controversiis debitus finis pro aequitate imponatur, neque ulterius ullae violentiae ullaeque dissensiones inter fideles Maiestatis Vestrae regnorum et provinciarum ipsarum suarum oriantur ac Maiestati Vestrae quoque maiores hinc diuturnioresque curae in dies pariantur. Si etenim commissarii Moravi de proprietate metarum, prout prius, ita etiam futuro termino tractare, agere et concludere noluerint, sed saltem de usu ac privatis violentiis differentias vertentes revideri contenderint; extunc labor solummodo inanis commissariorum tam Hungarorum, quam Moravorum, sed et illorum duorum superarbitrorum, quos etiam prius Maiestas Vestra ad hoc negotium rite perficiendum expedierat, sequetur, et expensae frustra consummentur. Quandoquidem constat

¹⁾ Lapszélien végigírva: *Nomina comissariorum ad Zakolcza*: dominus Zagrabienensis. Loco domini Wesprimiensis, qui primitias suas celebrabit. Dominus Nitriensis, dominus [Michael] Mereý loco [Gasparis] Seredy defuncti, dominus [Gregorius] Sybrýk, [Thomas] Kamarýay, magister Damianus. Director causarum, nomine Regiae Maiestatis et regni.

Maiestati Vestrae Sacratissimae per omnes status et ordines huius regni sui conclusum esse et per Maiestatem Vestram confirmatum, ut imprimis negotia ipsa proprietatis metarum et tandem particulares quoque violentiae ac dissensiones revideantur et concludantur, quam quidem regnicolarum constitutionem ipsis commissariis Hungaris excedere non licet.¹⁾ Et quamvis credamus isthic quoque in cancellaria Sacratissimae Maiestatis Vestrae in praemisso negotio commissariatus ad Zakolcza tam ad nos, quam etiam commissarios suos priores datarum paria reservata esse, ut tamen facilius et citius ea omnia scripta Maiestati Vestrae occurrant, exemplum earum omnium scripturarum ad Maiestatem Vestram cum praesentibus mittere nobis visum fuit, ut ²⁾ his visis, quod e re et commodo suo regnorumque suorum esse viderit in eo negotio commissariatus, cito deliberare novamque suam instructionem et plenum mandatum ex tempore clementer ad nos expedire possit. Servet stb. Posonii, die paenultimo Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.
videlicet Jauriensis, Zagrabiensis, Wesprimiensis,
Merey, Sýbrýk, Isthwanyf.

293.

1550. okt. 30.

A helytartótanács a Nyáry Ferencz főlovászmester kérését, a ki még beteg is részt vett lovasaival a Szolnok megerősítése miatt viselt expedícióban, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex. Miserat ad nos dominus Franciscus Nyáry de Bedegh, magister agazonum Maiestatis Vestrae Sacratissimae, qui etsi valetudinarius a principio tamen usque ad finem expeditioni propter Zolnok proxima susceptae Nittriae interfuit Maiestatique Vestrae et regno fideliter et diligenter servivit habens secum certum etiam numerum equitum, ubi non parvas expensas est coactus facere. A quo rogati supplicamus Maiestati Vestrae Sacratissimae, domino nostro clementissimo, humillime, dignetur ad eius supplicationem gratiosae respondere, ut habeat posthac quoque, unde possit Maiestati Vestrae servire. Altissimus Deus stb. Posonii, die paenultimo Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii suprascripti.

¹⁾ V. ö. 1550. pozsonyi országgy. XL—XLVI. t.-cz.

²⁾ Utána áthúzva: his.

294.

1550. okt. 30.

A helytartótanács Brodarics Mátyás azon kérését, hogy korábbi határozata szerint fizetését, a melyet Huszt várában kapott, utaltassa ki a kamarával, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Venerat ad nos egregius Matthias Brodaryth, antiquus et fidelis servitor Maiestatis Vestrae Sacratissimae, petiitque a nobis diligenter, ut Maiestati Vestrae Sacratissimae penes se scriberemus, ut quemadmodum Maiestas Vestra clementer sibi idem sallarium, quod habuit in arce Huzth usque finem subductae rationis administrationis suae, eidem persolvi iubere dignata fuerat, denuo ea de re ad dominos camerarios suos ex hoc regno suo mandatum dare dignaretur, quo sibi iuxta benignam Maiestatis Vestrae concessionem sallarium huiusmodi suum persolvere debeant, ut Maiestati Vestrae possit, ubi opus fuerit, paratus semper servire, seque et suos gratia Eiusdem in dies fovere. Supplicamus igitur Maiestati Vestrae penes eundem Matthiam Brodaryth humiliter, dignetur sibi gratiose respondere, dignum eum putantes ob fidelia sua servitia, qui gratia et munificentia Maiestatis Vestrae Sacratissimae perfruatur. Servet stb. Posonii, die paenultimo Octobris 1550.

Locumtenens et consiliarii, qui supra.

295.

1550. nov. 4.

A helytartótanács kéri a bécsi kormányzékét, hogy azon pör tovább húzását, a melyet a Ferencz-rendi szerzetesek Marencz Miklós trieszti polgár ellen bizonyos őket illető egyházi ingóságok miatt a trieszti senatus előtt folytattak és meg is nyertek, de a melyet ellenfelük a kormányzékhez fellebbezett, ne engedje.

Ad regentes Viennenses.

Generosi et magnifici domini stb. Venerant ad nos hi fratres Sancti Francisci ordinis minorum de observantia exponentes nomine publico sui ordinis habuisse sese superioribus diebus iudicium coram senatu Thergestino cum quodam cive illius civitatis ¹⁾ Nicolao Marencz dicto ratione quarundam

¹⁾ E két szó a sor fölött. Alatta áthúzva: Thergestinensi.

rerum ecclesia(stica)rum suarum apud fratrem defunctum ¹⁾ praefati eorum adversarii per eosdem fratres olim depositarum; ac licet adversarius ipse eorundem partem literarum intercisarum super praescriptis rebus ecclesiae apud fratrem eius depositis confectarum producere coram iudice et iuratis Thergestiensibus neglexisset, se tamen iuxta inventarium, quod super rebus depositis exstabat, iure causam suam obtinuisse, sed quia causa ipsa per appellationem alterius partis coram Dominationibus Vestris per praefatos cives Tergestinos est transmissa; petierunt a nobis ²⁾ iidem fratres, ut causam ipsorum Dominationibus Vestris diligenter commendarem. Et quamvis nihil dubitemus Dominationes Vestras quod aequum fuerit in ea causa facturas esse, rogati tamen ab eisdem petimus diligenter, quantum de iure fieri poterit, causam eorundem fratrum vel per novum iudicium, vel ³⁾ literarum intercisarum non productionem longius protrahi ne patiantur, in quo Dominationes Vestrae cum nobis gratum, tum etiam opus misericordiae et pietatis fecerint. Quas feliciter valere optamus. Posonii. 4. die Novembris 1550.⁴⁾

Locumtenens et consiliarii, qui supra.

296.

1550. nov. 3.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy mihelyt parancsát és azzal együtt a Frank Hósták panaszát vette, a dévényi várnagyot azonnal kihallgatta és vallomását azon megjegyzéssel terjeszti fel, hogy a dévényi várnagy a király parancsa óta semmi zavart nem csinált és kész bíróság előtt felelni.

Sacratissime Rex stb. Allatae ad nos fuerunt proximis diebus literae Maiestatis Vestrae Sacratissimae cum inclusa querela domini Eustachii Frank contra praefectum arcis Dewen Maiestati Vestrae Sacratissimae denuo facta, quibus iubet Maiestas Vestra, ut differentiam eam inter dominum Frank et praefectum arcis Dewen iure cognoscamus. Feceramus nos eundem praefectum, ubi primum literas Maiestatis Vestrae

¹⁾ Joannes Terebendi, procurator monasterii ordinis sti Francisci provinciae Hungaricae.

²⁾ A nobis betoldás.

³⁾ Utána áthúzza: per.

⁴⁾ Az egész, különben érdekes ügybe bővebb betekintést nyújt az Ablegationes iuris pro domino Nicolao Marensio című irat, a mely a bécsi udvari lt. Hungaricai között található.

accepissemus accersiri, cui etiam literas eiusdem restituimus, qui quid responderit ad queralas praefati domini Frank, ex annexa eiusdem scriptura nobis exhibita Maiestas Vestra Sacratissima cognoscet. Is enim, Domine Clementissime, postquam mandatum a Maiestate Vestra habuit, affirmat nihil prorsus novi se movisse, offertque se (prout fidelem decet Maiestatis Vestrae subditum) quandocunque iure requiratur, iuri stare paratissimum. Servet stb. Posonii, 3. Novembris 1550.

Locumtenens et consiliarii, qui supra.

297.

1550. nov. 4.

A helytartótanács Pápa város adóhalasztás ügyében beadott és Nádasdy Tamás által is pártolt kérését, a király figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Quid nobis supplicarint cives oppidi Papa, Maiestas Vestra Sacratissima ex literis domini Nadasy in commendationem ipsorum civium scriptis cognoscet. Qua de re etsi nos contulimus cum domino praefecto camerae Vestrae Maiestatis, idem tamen negavit se contra publicas regni constitutiones ullam dilationem tali in negotio facere posse. Supplicamus igitur Vestrae Maiestati Sacratissimae, dignetur civibus praefati oppidi clementer respondere, sunt enim pauperes alioquin satis destituti, quemadmodum et alii omnes. Servet stb. Posonii, die 4. Novembris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc. qui supra.

298.

1550. okt. 12.

A helytartótanács értesíti Zrinyi Miklós bánt, hogy szó- és írásbeli kérésére tanácskozott a kamarával a birtokaira eső rovás igazításáról, de nincs hatalmukban, hogy kérését az ország törvényei ellenére teljesíthessék.

Ad banum.

Spectabilis et magnifice domine stb. Intelleximus ea, quae Magnificentia Vestra nobis et scripto, et verbis de rectificatione dicae bonorum suorum significavit. Tractavimus nos ea

de re diligenter egimusque cum dominis camerariis, quibus quid videatur, ex exemplo scripturae ipsorum ad me locumtenentem datae Magnificentia Vestra cognoscet. Accipiet simul cum ea scriptura dominorum camerariorum paria deliberationis nostrae antea per nos de ea rectificatione factae, praesentibus inclusa. Libenter nos Magnificentiae Vestrae in his negotiis, quae in nostra posita fuerint potestate, gratificari et inservire cupimus; non possumus tamen contra publicam regni constitutionem et articulos super ea rectificatione editos ¹⁾ dominos consiliarios camerae cogere, quando quidem Maiestas Sua quoque serio mandat, ne tenorem articulorum vel minimum excedamus. Magnificentiam Vestram optamus valere feliciter. Posonii, die 12. Octobris 1550.

Locumtenens et consilarii, qui supra.

299.

1550. nov. 6.

A helytartótanács jelentést tesz a királynak a száraz vám eltörlesztéséről hozott országgyűlési végzés végrehajtásáról és megküldi Somogy vármegyének erre vonatkozó levelét.

Sacratissime Rex stb. Saepius iam iuxta mandatum Maiestatis Vestrae Sacratissimae constitutionemque regni publicam ²⁾ admonuimus comitatus in omnes partes pro tollendis theloneis siccis, misimus etiam iam antea certorum comitatuum literas ad Maiestatem Vestram, qui mandatis eiusdem publicaeque constitui oni ea in re paruerunt. Comitatus quoque Simigiensis quam executionem fecerit in eo negotio theloniorum, Maiestas Vestra ex ipsius comitatus literis praesentibus cognoscet. Qua in re nos clementem deliberationem Vestrae Maiestatis humiliter exspectamus. Servet stb. Posonii, die 6. Novembris 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ 1550. XXV. t.-cz.

²⁾ Erről korábbi országgyűlések is intézkedtek. Codexünkön nézve fontossággal bír az 1548. LIII. és 1550. LXXVII. t.-cz.

300.

1550. nov. 13.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a thali remetéknek Lajos király által örökre rendelt, évenként fizetendő húsz forintot, a melyet eddig újabb confirmatioja alapján mindig megkaptak, de most az új harminczados megtagadott, fizettesse ki.

Sacratissime Rex stb. Praesentarunt nobis religiosi fratres heremitae in monasterio gloriosae Virginis ¹⁾ de valle Thal existentes paria literarum confirmationis Maiestatis Vestrae Sacratissimae ipsis super solutione viginti florenorum quotannis de tricesima huius civitatis ex pia dispositione serenissimi quondam domini Ludovici regis Hungariae etc. piae memoriae pro decantanda missa singulis diebus in refrigerium animae parentum suaeque et successorum suorum in perpetuum pendi constitutorum factae, exponentes nobis dictos florenos viginti hactenus semper persolutos fuisse, recusare tamen novum officialem et tricesimatorem Maiestatis Vestrae ipsis amplius persolvere. Quod cum pium sit opus, non videntur nobis iidem fratres ea pensione privari debere; ideoque supplicamus Maiestati Vestrae Sacratissimae humiliter, iubeat clementer denuo moderno suo tricesimatori in hac civitate constituto, ut iuxta benignam Maiestatis Vestrae Sacratissimae confirmationem praefatam, cuius exemplum praesentibus inclusum Maiestas Vestra accipiet, sicut hactenus, ita deinceps quoque dictos viginti florenos ipsis fratribus quotannis persolvat. Servet stb. Posonii, die 13. Novembris 1550.

Locumtenens et consilarii, qui supra,
addito domino Batthyány.

301.

1550. nov. 14.

A helytartótanács a Várday Tamás kérését a királynak újból figyelmébe ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Quid supplicarit nobis egregius Thomas Warday, nepos reverendissimi quondam domini Strigoniensis piae memoriae, et simul quid nobis in illius negotio videatur, Maiestati Vestrae Sacratissimae per hunc

¹⁾ Utána áthúzva: in monasterio.

dominum Desewffy ¹⁾ consiliarium camerae suae humiliter significavimus. Supplicamus Maiestati Vestrae Sacratissimae, quemadmodum et antea feceramus, dignetur in illius negotio clementer respondere. Servet stb. Posonii, die 14. Novembris 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

302.

1550. nov. 15.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy a garamszögi apátság birtoklása ügyében, a melyet előbb az esztergomi káptalannak, később Görög Mátyás esztergomi kanonoknak adományozott, a feleket az utóbbi hajthatatlansága miatt egyezsége hozni nem lehetett; kéri azért a királyt, hogy a káptalannak szolgáltasson igazságot.

Dominus Zagrabiensis.

Sacratissime Rex stb. In negotio abbatae Sancti Benedicti de Juxta Gron inter capitulum Strigoniense et magistrum Matthiam Graecum canonicum Strigoniensem diligenter iuxta mandatum Maiestatis Vestrae Sacratissimae ad nos superinde datum tractavimus de concordia inter partes facienda adhibitis etiam nobis aliis Maiestatis Vestrae consiliariis. Ubi ipse magister Matthias nullam penitus aliam concordandi viam admittere voluit, nisi ut simpliciter abbatia eidem assignaretur, tanquam per Maiestatem Vestram donata; capitulum vero ex adverso protulit coram nobis literas Vestrae Maiestatis priores efficacissimas, quibus mediante Eadem ²⁾ abbatiam praenotatam tunc iusto modo vacantem ipsi capitulo Strigoniensi propter arduas causas infra id totum tempus, donec causa eiusdem capituli ratione arcis Chabrag determinaretur, possidendam dedit et contulit, quae abbatia et alioqui per ipsum capitulum de manibus laicis fuisset pro duobus millibus florenis redempta, allegans praefatum capitulum, quod magister Matthias tamquam unus frater eorum iuratus non debuisset neque potuisset in praeiudicium capituli a Vestra Maiestate Sacratissima abbatiam praefatam impetrare neque per alios impetratam salvo suo iuramento acceptare, supplicantes etiam in eo, ut cum et ipsi capitulares Strigonienses sint unum membrum fidelium subditorum Maiestatis

¹⁾ János.

²⁾ Utána áthúzva: abbatiam Maiestas V.

Vestrae Sacratissimae in regno suo Hungariae, ne ad instantiam et simplicem alicuius querelam causa non audita gratia Vestrae Maiestatis ab eis auferetur et ne in suis iuribus non auditi opprimantur, sed ut Vestra Sacratissima Maiestas iuxta iura et observationes huius regni sui tanquam iustus et pius rex causam eorum iure mediante revideri et unicuique, quod suum est, iuxta iustitiam divinam tribui faciat gratiose, cum et alioqui ipsi sint satis oppressi et eiecti sedibus propriis sub alienis tectis vitam ducere cogantur difficilem.

His et similibus multis praehabitis tractatibus cum utraque pars suo proposito firmiter adhaereret et nec ipse magister Matthias ad solutionem illorum duorum millium florenorum se intromittere, neque etiam capitulum a contentis literarum Vestrae Maiestatis donationalium et iuribus suis discedere vellet, concordiam aliquam facere non potuimus. Esset quidem dignum, Domine clementissime, ut et abbatia ipsa et aliae ecclesiae omnes, praesertim quae in manibus laicorum sunt, per Vestram Maiestatem Sacratissimam iuxta aliquo modo contentatis iuxta iura regni earundem possessoribus eliberarentur; videtur tamen nobis in hac praesenti causa, quod Maiestas Vestra Sacratissima gratiam suam capitulo Strigoniensi etiam nunc satis oppresso semel factam gratiose conservaret et ipsos capitulares, quibus abbatia legitime vacans per Eandem ultra redemptionem per eos facta tam collata et donata exstitit in libera eius possessione absque iuridica revisione molestari non permetteret, sed eis quoque, sicut aliis iustitiam administrari faceret gratiose, cum in hoc uno salus regni consistat, ubi omnibus ex aequo iustitia administratur.

Aliud insuper erat coram nobis per easdem partes propositum. Nam ipse magister Matthias incusabat capitulum, quod proventus ipsius a certo iam tempore eidem non reddentur; capitulum vero id non negabat, sed dicebat, quod multis ex causis penes statuta et observationes ecclesiae suae iuste et merito ipse magister Matthias talibus proventibus privaretur et offerebat ipsum capitulum se coram nobis mox et incontinenti dictas causas privationis enarraturum, si ipse magister Matthias vellet super eis respondere, petendo nos, ut hoc negotium privationis fructuum iure mediante mox revideremus, et si quidem iniuste eum privari comperissemus, promittebat de omnibus proventibus usque ad minimum assem ipsum contentare velle. Ipse tamen magister Matthias per nos superinde requisitus nullam revisionem pati voluit neque causas ipsas audire, sed simpliciter proventus suos reddi sibi petebat. Unde nos his omnibus perceptis totam rei seriem Maiestati

Vestrae Sacratissimae praesentibus nostris perscribendam duximus, sentientes semper hoc unum, quod qui ad ius et iuridicam revisionem provocat, iustam causam fovere censetur. Servet stb. Posonii, die 15. Novembris 1550.

Locumtenens et Wesprimiensis.

303.

1550. nov. 20.

A helytartótanács értesíti Salm Miklóst, hogy közbenjárására a Forgáchok ráállottak a Horváth Bertalan kapitánynyal folytatott pörük elhalasztására.

Ad dominum generalem.

Illustrissime ac spectabilis et magnifice domine stb. Acceptis li' eris Illustrissimae Dominationis Vestrae in negotio egregii Bartholomaei Horwatth ad nos datis, praesentibus etiam egregiis ¹⁾ Sigismundo, Ladislao et Petro Forgach hortati sumus eosdem nostro et illustrissimae Dominationis Vestrae nomine, ut differentias quasvis contra ipsum Bartholomaeum motas in aliud tempus differrent. Qui monitis nostris illico obtemperarunt universasque causas et differentias, quas contra ipsummet Bartholomaeum habent, ad festum Epiphaniarum domini affuturum distulerunt. Qua de re Illustrissimam Dominationem Vestram voluimus facere certiore, quam diutissime valere optamus. Posonii, die 20. Novembris 1550.

Locumtenens, Rewaÿ, Zagrabiensis.
Wesprimiensis, Nitriensis, Batthyany,²⁾
Kechethy, Mereÿ, Sÿbrÿk, Isthwanffy.

¹⁾ Utána áthúzva: Petro.

²⁾ Utána áthúzva: Mereÿ.

304.

1550. nov. 24.

A helytartótanács értesíti Syrotinszky Jánost, hogy László diáktól üzent neki bizonyos ügyben.

Ad dominum Joannem Syrothnecky.

Magnifice domine stb. Intelleximus ea, quae Magnificentia Vestra tum scripto, tum verbis per hunc egregium Ladislaum literatum familiarem suum nobis significavit. Super quibus negotiis Magnificentiae Vestrae per eundem familiarem suum copiose nunciavimus, rogamusque Eandem, ut verbis ipsius plenam fidem adhibeat. Quam feliciter valere optamus. Posonii, die 24. Novembris 1550.

Locumtenens et consilarii.

305.

1550. nov. 28.

A helytartótanács jelentést tesz a királynak arról, hogy a nagyszombati bírót Nyáry Ferencz főlovászmester diósi bírása ura tudta nélkül tartóztatta le, a ki mihelyt erről értesült, nem várva be a helytartó és a város közbenjárását, mindjárt szabadon bocsáttatta.

Sacratissime Rex stb. Mandaverat nobis Maiestas Vestra Sacratissima, ut causam captivationis iudicis Thirnaviensis communicato consilio cum dominis camerariis Maiestatis Vestrae Sacratissimae intelligeremus eidemque perscriberemus fideliter. Cum igitur hactenus tum, quod dominus praefectus camerae Maiestatis Vestrae gravioribus Eiusdem et regni negotiis alibi praepeditus fuit, qui nunc etiam domi se itineri ad Zakolcza praeparat, conferre cum eo non potuerimus, tum vero quod iudex quoque ipse Thirnaviensis podagra laboraverit neque ad nos venire potuerit, statum eius negotii intelligere minime potuimus. Ne tamen Maiestatis Vestrae Sacratissimae commissionem neglexisse videamur, quantum ea de re audivimus, Maiestati Vestrae perscribendum duximus. Iudicis namque captivitatem hoc pacto contigisse accepimus, quod dum dominus agazonum magister ¹⁾ Vestrae Maiestatis expeditionem Nitriensem curaret illicque rebus agendis.

¹⁾ Nyáry Ferencz.

licet aegerrimus, quantum tamen fieri potuerit, diligenter incumberet, per iudicem cuiusdam possessionis suae Dyos vocatae, se inscio iudex Thirnaviensis praefatus detentus fuerat. Qua de re ego locumtenens pro mei officii ratione statim dictum magistrum agazonum admonueram; ille vero intellecto negotio antequam meae ad eum pervenissent literae, vel ab civibus Thirnaviensibus requisitus fuisset, iam iudicem ipsum dimitti iusserat, tantum abest, ut aliquid eiusmodi scitu suo commissum sit aut deinceps committatur. Ipse enim omnibus, quibus posset, rationibus gratiam Maiestatis Vestrae toto pectore erga se magis etiam in dies auctam conservare nititur, quod vel in praedicta expeditione omnibus palam facere voluit, qui licet gravi morbo laboraverit, non tamen optimam oblatam occasionem inserviendae Maiestati Vestrae et regno neglexit. Offert etiam de suo iudice, qui Thirnaviensem iudicem captivaverat, si requiratur, iudicium et iustitiam administraturum esse. Haec interim Maiestatem Vestram scire volumus, donec de statu eius negotii clarius informari et Maiestati Vestrae certius perscribere possimus. Servet stb. Posonii, die 28. Novembris 1550.

Locumtenens et consilarii.

306.

1550. nov. 29.

A helytartótanács a sok adó és szállásolás miatt elszegényedett Pápa város adójának elengedését tanácsolja a királynak, mivel a város falait is erősíteniök kell és nincs is ott a közelben oly erősség, hol a hadak, ha szükséges, összegyűljenek.

Sacratissime Rex stb. Quantum per haec tempora cives et incolae oppidi Papa per continuos gentium Maiestatis Vestrae Sacratissimae et regni condescensus oppressi sint, Maiestas Vestra Sacratissima ex literis domini iudicis curiae suae ¹⁾ per me locumtenentem ad Maiestatem Vestram missis hactenus potuit intelligere, in quorum negotio nos iam tum Maiestati Vestrae humiliter supplicavimus. ²⁾ Cum igitur, ut etiam murus eiusdem oppidi reficiatur muniaturque, pernecessarium omnino ³⁾ esse intelligamus, impossibile autem, ut hoc ab ipsis civibus praestetur, neque ullus alius existat locus ultra Danubium

¹⁾ Nádasdy Tamás.

²⁾ Első intercessiót l. 297. sz. alatt.

³⁾ Utána áthúzva: sic.

in ditione Maiestatis Vestrae, in quo gentes quantumvis exiguae, si opus sit, convenire possent; Eidem iterum humillime supplicamus, dignetur his rationibus secum clementer consideratis praefatis oppidanis de Papa benigne respondere subsidiumque postremi termini ipsis gratiose relaxare, ut possint miseri parum respirare Maiestatique Vestrae et regno maiori usui futuri esse. Servet stb. Posonii, paenultimo die Novembris 1550. Locumtenens et consiliarii.

307.

1550. nov. 29.

A helytartótanács Thewrewk Ferenczet Thewrewk János helyébe udvari szolgálatra ajánlja.

Sacratissime Rex stb. Meminisse potest Maiestas Vestra Sacratissima in conventu proximo Posoniensi nos una cum domino Joanne Thewrewk Maiestati Vestrae in eo humiliter supplicasse, ut quoniam idem dominus Joannes, tum quia matrimonium conrtaxerit, tum vero domesticarum suarum rerum curandarum gratia se ab servitio curiali Maiestatis cum clementia eiusdem abdicavit, fratrem suum Franciscum Thewrewk loco suo eo numero, quo ipse servivit, benigne acceptaret. Quod cum a Maiestate Vestra Sacratissima una cum ipso domino Joanne Thewrewk impetrassemus nuncque praefatus frater ipsius ad ipsa Maiestatis Vestrae servitia proficiscatur, Eidem iterum supplicamus humiliter, dignetur eundem cum praefato numero loco fratris sui clementer recipere suamque gratiam erga hunc quoque solita clementia exercere. Servet stb. Posonii, die paenultimo Novembris anno 1550. Locumtenens et consiliarii.

308.

1550. nov. 29.

A helytartótanács kéri a kancellárt, hogy Thewrewk Ferenczet. a kit a király szolgálatába ajánlott, lássa el a szükséges utasításokkal és mutassa be a királynak.

Ad dominum cancellarium.

Reverendissime domine stb. Vadit is magnificus dominus Franciscus Thewrewk isthuc ad servitia Maiestatis Regiae. prout eundem praesente Reverendissima Dominatione Vestra

loco fratris sui in conventu proximo cum eo numero, quo praefatus ¹⁾ frater suus serviebat, Maiestati Suae commendaveramus. Quem nos Reverendissimae Dominationi Vestrae commendamus diligenter, tum ut Suae Maiestati praesentet, tum vero ut instruat ignorantem, quo Suae Maiestati inservire addiscat facilius. Reverendissimam Dominationem Vestram optamus valere feliciter. Posonii, die paenultimo Novembris anno 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

309.

1550. decz. 1.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy utasításával a szakolczai biztosokat útnak indította, a kijelölt tagok közül a beteg Istvánffy Pál helyett Rakovszky Györgyöt, a makacs Demjén mester helyett Chernel Ambrust küldvén.

Sacratissime Rex stb. Expedivimus hinc esterno ²⁾ die praesentibus dominis comite Thoma de Nadasd et Francisco Batthyány dominos commissarios Maiestatis Vestrae Sacratissimae ad Zakolcza iuxta mandatum Maiestatis Vestrae cum instructione per Maiestatem Vestram eis data, sed loco Isthwanyffy, quem infirmitas invasit, egregium Georgium Rakowczky, loco autem magistri Damiani protonotarii palatinalis Ambrosium Chernel misimus, nam ille nullis nostris vel monitis, vel minis adduci potuit, ut hoc munus, quod sibi non solum per Maiestatem Vestram Sacratissimam, verum etiam ex constitutionibus quoque ³⁾ publicis per status et ordines regni impositum fuerat, subiret. Licet satis ⁴⁾ illi commemoraverimus gratiam Maiestatis Vestrae in se multis nominibus bonorumque et iurium possessionariorum collationibus clementer pluries roboratam adduxerimusque tum novam Maiestatis Vestrae commissionem, tum vero praefatam regnicolarum constitutionem subinde editam; ille tamen vanis quibusdam et frivolis subterfugiis se excusavit asserens aliquem fidelium Maiestatis Vestrae, qui stipendio eiusdem obstrictus non sit, minime posse cogi invitum ad eiusmodi servitia Maiestatis Vestrae subeunda. Quod factum nobis pro dignitate

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Hesterno helyett.

³⁾ Betoldás.

⁴⁾ Utána áthúzza: nos.

Maiestatis Vestrae non potuit non maxime displicere, ideoque supplicamus eidem humillime, ne patiaturs eius hominis temeritatem impunitam relinquere, nam si is punitus non fuerit, alii quoque huius exemplo maiores ¹⁾ difficultates in negotiis Maiestatis Vestrae facere non pertimescent, unde maior etiam contemptus authoritatis Maiestatis Vestrae sequi poterit, Quod ut ne fiat, primis obstandum esse Maiestati Vestrae Sacratissimae censemur humiliter. Servet stb. Posonii, die primo Decembris 1550.

Locumtenens, Kechethy, Sybryk.

310.

1550. decz. 2.

A helytartótanács kéri a bécsi kormányzékét, hogy ne engedje, hogy a swechati új vámszedő a pozsonyi, nagyszombati és soproni polgároktól több vámot szedjen, mint a mennyi azelőtt szokásban volt.

Ad regentes Wiennenses.

Generosi et magnifici domini stb. Exposuerunt nobis per supplices literas suas cives civitatum liberarum Regiae Maiestatis Posoniensis, Thirnaviensis et Soproniensis plus sese et illos, qui ex eis merces cuiuscunque generis isthinc adduxerint, per teloneatorem in oppido Schwechat constitutum in exactiōne ipsius telonei solito gravari; nam cum antea longo usu recepto in eo thelonio de una balla non plus, quam sex cruciferos, de uno sacco tres, de una cista similiter tres ac uno vase decem, aliis vero singulis partibus certam et consuetam solutionem, quidcunque continerent solvere debuisse asserant, modernum theloni exactorem praeter antiquum morem dupplo et aliquando etiam triplo plus super eos exigere velle affirmant iuxta schedam isthic Viennae acceptam, quae propter tricesimam et non thelonium ipsum eisdem datur. Quod si ita sit, quoniam civitates istae propiores ad quaevis servitia etiam alioqui per Suam Maiestatem citius inveniantur, nec debeant ultra solitum opprimi; Dominationes Vestras generosas rogamus: velint iubere serio praefato theloniorum in

¹⁾ Utána áthúzva: etiam.

oppido Schwechat exactori, ut desinat cives ipsos praeter antiquam consuetudinem taxare contentusque deinceps sit solito thelonio ac observet et ipse veterem modum in his observari solitum, prout ceteri ante se officiales et theloneatores hactenus observarunt. Quod Dominationes Vestras generosas facturas esse nihil diffidimus. Quas feliciter valere optamus. Posonii, die 2. Decembris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

311.

1550. decz. 2.

A helytartótanács Vas vármegye alispánjait figyelmezteti, hogy a leégett szombathelyi polgárok adóhátralékát az ország törvényeinek megfelelően ne hajtsák be.

Ad egregios Petrum Iwanczy et Joannem Zarka, vicecomites comitatus Castriferrei.

Egregii domini stb. Cum cives et incolas oppidi Sabaria misere conflagratos ab solutione restantiarum dicae Regiae Maiestatis prioris termini triginta quinque videlicet portarum ex decreto regni ¹⁾ exemptos esse oporteat, Dominationibus Vestris regio nomine firmiter committimus, ut restantias huiusmodi exigere ab eis minime debeant, contentae posteriori dica, quam iuxta connumerationem post combustum oppidum factam Dominationes Vestrae compererunt. Quae valeant feliciter. Posonii, die 2. Decembris 1550.

Locumtenens et consiliarii

---

¹⁾ 1550. XXIII. és XXIV. t.-cz.

312.

1550. decz. 13.

A helytartótanács felszólítja Nyáry Ferenczet (?), hogy szolgálinak hagyja meg, hogy Vereskő ellen minden hatalmaskodástól tartózkodjanak bevárván a birói ítéletet, mert különben kénytelen lesz a királynak jelentést tenni.

Ad dominum Nyáry etc.

Magnifice domine stb. Constat Magnificentiae Vestrae, quid per nos constitutum fuerit proximis diebus inter Ipsam et officiales de Wereskew, nempe ut donec iure differentiae quaecunque terminari et tolli de medio possint, ex utraque parte ab ulla ¹⁾ innovatione absteineatur. Quod tunc coram nobis cum Magnificentia Vestra per Bernardum literatum facturam se obtulerat, tum vero praedicti officiales promiserant libenter; ideoque satis mirari non possumus, quod ²⁾ adhuc querelae ad nos subinde deferantur. Scribunt enim ad nos locumtenentem praefati officiales de Wereskew feria 4-ta et 5-ta proxime praeterita denuo officialem Magnificentiae Vestrae de Czýffer catervatim silvas eorundem ingressum fuisse custodiis equestralibus suos observatis, ex quibus nihilominus nonnulli per custodes silvarum capti in castrum Wereskew iterum sunt inducti, quos etiam custodes silvarum dictus officialis Magnificentiae Vestrae hostiliter invadere non dubitat. Quare prout nos locumtenens aliquoties iam Magnificentiam Vestram per literas et etiam medio Bernardi literati admonuimus, hortamur Eandem et regio nomine requirimus, velit suis serio committere, cessent ab huiusmodi violentiis et iniuriis inferendis ac quemadmodum constitutum est, expectet Magnificentia Vestra per paucos dies, quousque in omnibus differentius iure debitus finis imponatur. Nam alioqui si pergant homines Magnificentiae Vestrae omnia per vim attentari, facere non possumus pro nostri officii ratione, quin Suam Maiestatem subinde faciamus certiores, quod Maiestatem Suam indigne laturam esse Dominatio Vestra non ignorat. Cuius indignationem si cavere cupit Magnificentia Vestra, ne patiatur ad terminum usque constitutum per suos ulla nova immoveri, quam valere etc. Posonii, die 13. Decembris 1550.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ Utána áthúzza: prorsus.

²⁾ Ezentúl világosabb a tinta.

313.

1550. decz. 26.

A helytartótanács értesítvén a királyt Salm Miklósnak, a királyi hadak főparancsnokának haláláról és elpanaszolva, hogy most az országot még nagyobb veszély fenyegeti a török részéről, kéri, hogy az előbbi országgyűlésen tett ígérete szerint jőjjön végre az országba, vagy ha más ügyei akadályozzák, fiát Miksa cseh királyt küldje be, hogy ne legyen az ország tovább is fej nélkül. Figyelmebe ajánlja a veszélynek első sorban kitett Sziget és más végvárak megerősítését.

Ad Regiam Maiestatem.

Domini locumtenentis.

Scimus nuncium de morte spectabilis ac magnifici quondam domini Nicolai comitis a Salmis, capitanei generalis Maiestatis Vestrae ad Maiestatem Vestram Sacratissimam iam certo pervenisse. Quae nobis certe est tristissima et non solum nobis sed et toti patriae nostrae afflictae dolenda et deploranda, qui et fide et virtute magna Maiestati Vestrae Sacratissimae serviebat et Eiusdem ditionem defendere nitebatur et etiam quod nationis nostrae dux et belli ductor erat benevolentissimus.¹⁾ Noverat enim ille mores Hungarorum, noverat loca regionum nostrarum, noverat et hostis naturam; sed quia divinae voluntati resistere non possumus, fiat voluntas sua.

Domine clementissime, non ignoramus Maiestatem Vestram Sacratissimam et praefato quondam domino generali et reliquis suis capitaneis pro observatione indutiarum firmissimum dedisse mandatum, sed cum intelligamus per Thurcas depopulationes continuas fieri; non possumus calamitates et miserias nostras Maiestati Vestrae Sacratissimae non significare, nam inter alia et nunc post obitum quondam domini generalis scribit nobis Bartholomaeus Horwath, Maiestatis Vestrae capitaneus, non longe a Komjáthy Thurcas aliquot villarum colonos abduxisse. Ex aliis item locis quae scribantur, ex literis praesentibus annexis Maiestas Vestra intelliget.

Domine clementissime, arbitramur ipsam recenti memoria tenere, quibus praecibus et quibus verbis humiliter in conventu proximo hic ²⁾ Posonii ³⁾ fideles sui regnicolae Maiestati Vestrae Sacratissimae supplicarint recensendo Maiestati Vestrae tantae temporis Eiusdem absentiam, quam solam periculorum

¹⁾ V. ö. 1550. LXX. t.-cz.

²⁾ Betoldás. — ³⁾ Posoniensi-ből javítva.

suorum et regni causam affirmant, ut iam tandem Maiestas Vestra in medium eorum venire et inter eos durare dignaretur, vel si hoc ob alias occupationes fieri nequiret, ne omnino sine capite et defensore per Thurcas devorandi manerent, dignaretur Maiestas Vestra Sacratissima serenissimum principem Maximilianum, regem Bohemiae, primogenitum suum charissimum ipsis dare, qui imminenti ipsorum et regni periculo prospiceret eosque defenderet. Maiestas Vestra Sacratissima in ipso conventu eisdem fidelibus suis regnicolis quam gratiosum, quamque ¹⁾ benignum responsum dederit, non dubitamus Maiestatem Vestram memoria recenti tenere.²⁾ Quoniam autem in dies magis ac magis sub istis indutiis ditio Maiestatis Vestrae minuitur, abducuntur enim continue et sine discrimine fideles subditi Maiestatis Vestrae tam nobiles, quam pauperes, venduntur, capite privantur et omnibus malorum generibus ita opprimuntur, ut nisi tempestive Maiestas Vestra Sacratissima huic malo providerit, actum erit brevi et de particula parva regni hactenus utcumque servata. Ne igitur longa expectatione ac desiderio Maiestatis Vestrae penitus pereant, in servitutemque Thurcicam perpetuo ³⁾ redigantur, una cum ipsis fidelibus regnicolis nos quoque supplicamus Maiestati Vestrae Sacratissimae, uti domino et regi nostro clementissimo: consideratis periculis, quae ex nostro capitulo Deus avertat, reliquis quoque regnis et provinciis Sacratissimae Maiestatis Vestrae ventura sunt, revocatis etiam in memoriam gratiosis suis oblationibus, dignetur iam tandem ad liberandum nos hoc tempore opportuno a Deo optimo maximo dato se in regnum suum ⁴⁾ Hungariae conferre. Egemus enim praesentia Maiestatis Vestrae usque adeo, ut Ea absente nunc praecipue, cum optimo eiusdem capitaneo privati sumus, salvi esse nequeamus; nam hostem, ut Maiestas Vestra Sacratissima optime novit, habemus vigilantissimum, et quidem talem, qui profecto data sibi occasione causa lucri quascunque etiam indutias negligere solet. Consideratione igitur praemissorum dignetur Maiestas Vestra Sacratissima nobis omnibus gratiosam dare relationem; dignetur praeterea primo quoque tempore arcibus finitimis, praecipue arcu Zýghet et aliis gratiosam facere provisionem. Quale enim periculum immineat ipsi arcu Zýghet, ex literis officialium praesentibus annexis Maiestas Vestra cognoscet. Servet stb. Posonii, die 26. Decembris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

¹⁾ Utána áthúzza: respon.

²⁾ Olv. Magyar országgyűlési emlékek. III. k. 153., 244., 255. és 280. l. és az 1550. országgyűlés III—VI. t.-cz.

³⁾ E két szó betoldás. — ⁴⁾ Betoldás.

314.

1550. decz. 31.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy remélt bejöveteleig a Salm Miklós főparancsnok halála után hogyan intézkedett a pozsonyi vár fenntartásáról és a végvárak megerősíttetését sürgeti.

Sacratissime Rex stb. Intellexit iam Maiestas Vestra Sacratissima et ex prioribus literis nostris et aliunde etiam mortem spectabilis et magnifici domini comitis Nicolai a Salmis pia memoriae generalis Maiestatis Vestrae capitanei etc. Quo mortuo cum arx Posoniensis simul et comitatus sine capite esset, habito inter nos maturo consilio negotium hoc non exigui momenti, arcis videlicet et loci finitimi huius regni conservatio, simpliciter per dominam relictam ipsius domini generalis defuncti eiusque servitores in tantis rerum omnium ¹⁾ perturbationibus ac temporum discriminibus rite curari non posse nobis videbatur, ideoque ne quid incommodi Maiestati Vestrae Sacratissimae inde sequeretur, neve ullus in recte conservanda arce ad manus Maiestatis Vestrae defectus accideret; placuit nobis pro fidelitate nostra erga Vestram Maiestatem mature ei rei consulere. Contuleramusque nos ²⁾ cum reverendissimo domino Nittriensi, praefecto camerae Maiestatis Vestrae Sacratissimae (cui ex debito officii sui negotii huius provisio rectius competeabat), ut donec a Maiestate Vestra Sacratissima ei rei aliter prospici posset, ante alios ³⁾ praefectos arcis securiori eiusdem conservationi intenderet ⁴⁾ et dominam relictam praefati domini generalis una cum liberis et familia sua cum omni honestate in ea foveret, dignam eam esse iudicantes tum propter domini generalis praeclara servitia, tum quod ipsa quoque domina relictam magnis parentibus sit nata, quae ad felicem usque Maiestatis Vestrae reditum in ea arce pacifice et cum honore servetur. Qua de re nos ubi eandem dominam relictam requisitam habuissemus, ne quid nostro officio derogari posset, respondit nobis eadem se quoque fidelem esse Maiestatis Vestrae Sacratissimae habereque pignus in hoc regno, ac cum iam ea de re ad Maiestatem Vestram scripserit humiliter, donec a Maiestate Vestra responsum accipiat, aliud satueri hac in re nescire. Licet ergo credamus etiam tacentibus nobis Maiestatem Vestram Sacratiss-

¹⁾ Betoldás.²⁾ Utána áthúzza: illico.³⁾ Utána áthúzza: omnes.⁴⁾ Valami kimaradt.

simam, quemadmodum per status et ordines huius regni sui aliquoties Eidem humillime exstitit supplicatum, in ulteriori sua hoc in negotio deliberatione dignitatis suae regiae imprimis ac deinde libertatis etiam huius regni sui clementem habituram esse rationem; facere tamen non potuimus pro nostra fide in Vestram Maiestatem, quin paucis eidem supplicemus humillime, ut donec per gravissima aliorum regnorum suorum et Christianae reipublicae negotia in medium fidelium suorum huius regni sui redire feliciter possit: pro sua regia dignitate libertateque huius regni sui Eadem superinde statuere dignetur, quod nos una cum reliquis ordinibus et statibus huius regni sui Maiestati ¹⁾ Vestrae Sacratissimae cum omni humilitate et perpetua fidelitate inservire conabimur.

Praeterea prout intelligimus, Domine clementissime, loca quaecunque finitima Maiestatis Vestrae Sacratissimae in hoc suo regno pessime provisa sunt, utpote quae cum omnibus instrumentis bellicis destituta, tum praesidiariis militibus in ea locatis insolutis magno periculo exposita esse dicuntur; proinde sicut et antea quoque saepius Maiestati Vestrae scripsimus humiliter, non videntur nobis praetextu indutiarum ea esse negligenda; supplicamus igitur Eidem iterum humillime, dignetur primo quoque tempore eisdem locis finitimis clementer prospicere, committereque dominis capitaneis suis, quorum interest, ut confiniis ipsis rite conservandis sedulo invigilent. Servet stb. Posonii, die ultimo Decembris 1550.

Locumtenens et consiliarii etc.

---

¹⁾ Utána áthúzva: Vestrae.

1551. év.

315.

1551. jan. 16.

A helytartótanács értesítvén a királyt Kechethy Márton udvarmester haláláról, érdemeire való tekintettel szegénységben maradt özvegye részére kegydíjat kér.

Sacratissime Rex stb. Forsitan iam ¹⁾ intellexisse potuit Maiestas Vestra Sacratissima de obitu magnifici domini Martini Kechethy, magistri curiae Maiestatis Vestrae Sacratissimae. Is decima tertia die praesentis mensis extremum suum diem perfecit, qui et simul etiam reverendissimus quondam dominus Thomas ²⁾ episcopus, cancellarius Vestrae Maiestatis piaе memoriae, patruus ipsius domini magistri curiae defuncti, quam constanter et fideliter servierit Maiestati Vestrae, meminisse Eadem potest clementer. Eius constantia et fides in Vestram Maiestatem Sacratissimam tanta fuerat, ut si in hac luce perseverare poterat, Maiestati Vestrae Sacratissimae eius servitus futura erat non inutilis; verum divinae voluntati resisti non potest. Cum autem ipso defuncto domina vidua eiusdem omni prorsus humano adiutorio destituta in summa pauperie relictā sit, quippe quae consanguineos etiam suos praetextu bonorum suorum potius habeat sibi contrarios, quam fautores, nec sit (bonis dicti domini mariti sui in Transsilvania sitis), unde se sustentare possit, adeo, ut secundum Deum omnem suam spem et fiduciam in sola saltem Vestra Maiestate, domino suo clementissimo fixam habet et locatam; supplicat igitur humillime Maiestati Vestrae Sacratissimae, dignetur consideratis benigne fidelibus servitiis dicti domini mariti sui defuncti, donec alia ratione suis rebus prospicere possit, per dominos camerarios suos in sustentationem ipsius dominae

---

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Betoldás.

³⁾ Szalaházy.

viduae subsidii aliquid clementer dare iubere. Ac quia idem dominus magister curiae superioribus diebus ab egregio Michaelē Mwthnoký tres mutones [így?] frumenti acceperat, necdum pretium persolverat, quo dnunc ab ipsa domina vidua repetitur, quae tamen tantum abest, ut solvendo sit, quod in usum etiam quotidianum exiguas res, quas habet a marito relictas, dividere et ex eis necessitatibus ipsius quotidianis ad benignum usque Maiestatis Vestrae responsum prospicere cogitur, ideoque supplicamus nos quoque Maiestati Vestrae Sacratissimae una cum eadem domina vidua humiliter, ut quam ex debito officii sui regalis viduis et pupillis subvenire eosque fovere decet, dignetur tum pretium frumenti huiusmodi eidem gratiose relaxare ac subinde ad dominos camerarios suos et praefatum Mwthnoký literas suas dare, tum, ut praemissum est, aliquo subsidio per eosdem dominos camerarios in usum et sustentationem eiusdem clementer eidem providere. Quidcunque enim gratiae et misericordiae Maiestas Vestra sacratissima cum ipsa domina vidua fecerit praeter servitia mariti eiusdem, praeterquam quod alios quoque fideles suos exemplo hoc magis etiam ad fidelitatem toto pectore Maiestati Vestrae ad interitum usque praestandam devinciet ideo etiam altissimum praemium accipiet sine dubio et nos Eidem tanquam domino nostro clementissimo humiliter inservire conabimur. Servet stb. Posonii, die 16. Januarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

316.

1551. jan. 17.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy parancsolja meg Tahy Ferencz szigeti kapitánynak, hogy a pécsi püspökségtől elfoglalt birtokokat adja vissza.

Sacratissime Rex stb. Veniens ad nos reverendissimus dominus Georgius, episcopus ecclesiae Quinqueecclesiensis, exposuit nobis nonnullas possessiones ¹⁾ ecclesiae suae prope oppidum Zyget sitas egregium Franciscum Tahy, praefectum dicti oppidi occupatas tenere neque eidem domino episcopo remittere velle, petens a nobis diligenter, ut Maiestati Vestrae Sacratissimae una cum eo supplicemus humiliter, dignetur iubere serio praefato praefecto suo de Zýghet, ut bona et possessiones ipsius domini Quinqueecclesiensis eidem possi-

¹⁾ Utána áthúzva: suas.

denda remittat sine mora potiusque in administratione earundem adsit eidem, quam in dominio impediat quoquomodo. Cum autem Quinqueecclesiensem episcopatum illum Maiestas Vestra ipsi domino episcopo clementer conferre dignata est ¹⁾ indignumque nobis videatur esse, ut qui alioquin etiam redditibus episcopatus sui per Thurcas, Christiani nominis hostes communes maxima ex parte privatus sit, his quoque exiguis bonis et proventibus ²⁾ privetur, quae adhuc auxilio Maiestatis Vestrae administrari sibi possent; supplicamus igitur Eidem humiliter, dignetur ipsi domino episcopo clementer respondere, ut possit se exiguis huiusmodi bonis et redditibus suis sustentare, praesertim quod cum ³⁾ aliis etiam quibusque saecularibus in remittendis huiusmodi bonis Maiestas Vestra clementer agere dignata est. Servet stb. Posonii, die 17. Januarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

317.

1551. jan. 20.

A helytartótanács értesíti az ausztriai kamarát, hogy csak 250 lovat találtak, azért a többi szerezzék be gyorsan, a míg az utak jók.

Ad camerario[s] Inferioris Austriae.

Publico nomine scriptum est, ut, prout antea etiam scriptum fuerat, cum nulla ratione plus equos, quam 250, qui apti essent ad conducenda ingenia, his in locis invenerunt, impossibileque sit, ut reperiantur ultra, dominationes suae reliquum numerum equorum Viennae ordinent, ne dilatione negotii itinera, quae nunc sunt congelata et facillima, fiant difficiliora. Posonii, die 20. Januarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

¹⁾ Utána áthúzza: id.

²⁾ Sor fölött. Alatta áthúzza: redditibus suis.

³⁾ Betoldás.

318.

1551. jan. 21.

A helytartótanács az elnyomott varasdi polgárok érdekében a királynál közbenjár.

Sacratissime Rex stb. Declararunt nobis per nuntios suos cives civitatis Warasdiensis, quam graviter opprimantur ab officiale eius domini, cui Maiestas Vestra eam civitatem inscripsit, supplicantes nobis, ut apud Maiestatem Vestram humiliter in eo partes nostras interponamus, dignetur consideratis clementer intollerabilibus eorundem oppressionibus (quas ex querimoniis ipsorum civium praesentibus annexis Maiestas Vestra clarius cognoscet) de manibus praefati domini eosdem eliberare. Cum autem civitas ipsa eo loco sita sit, ut si contingat ipsos cives eam vacuum relinquere, toti illi regno maximum periculum immineat, quod quidem ut sequatur, necesse est, nisi Maiestas Vestra rebus ipsorum aliter prospexerit; proinde supplicamus una cum eisdem civibus Maiestati Vestrae Sacratissimae, domino nostro clementissimo humiliter, perpensis secum his omnibus causis, quae praeferuntur, ita in negotio ipsorum fidelium suorum civium civitatis Warasdiensis statuere dignetur, ne cives ipsi antiquis suis libertatibus indigne priventur neve quid detrimenti non solum ei civitati, sed et ¹⁾ toti illi regno suo evenire possit. Servet stb. Posonii, die 21. Januarii 1551.

Locumtenens et consilarii.

319.

1551. jan. 21.

A helytartótanács kéri Fráter Györgyöt, hogy a Kechethy Márton özvegyének jogos érdekeit birodalmában védelmezze meg.

Ad fratrem Georgium.

Reverendissime in Christo pater, domine stb. Intellexisse potuit hactenus Reverendissima Dominatio Vestra magnificum dominum Martinum Kechethy piae memoriae, Sacrae Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi magistrum curiae, proximis diebus divina sic volente clementia obiisse,

¹⁾ Betoldás.

cuius etiam patruus, reverendissimus dominus quondam Thomas episcopus, eiusdem Regiae Maiestatis cancellarius, reverendissimae Dominationi Vestrae non vulgaris fuerat amicus, tum ipse dominus magister curiae inserviebat libenter, prout Eadem non ignorat. Is moriens universas res suas dominae suae consorti reliquit, quam cum (donec alia ratione suis rebus providere possit) in bonis ipsis domini et mariti sui defuncti ex lege regni locum habere oporteat, bona autem eiusdem sub dominio Reverendissimae Dominationis Vestrae sita sint, Eandem rogamus diligenter: dum per ipsam dominam viduam requisita fuerit, eidem omni suo favore et auxilio adesse et in praedictis iuribus domini sui eam contra quosvis illegitimos impeditores defendere velit, qua in re cum Reverendissima Dominatio Vestra fecerit pium opus, tum nos Eidem inservire studebimus. Reverendissimam Dominationem Vestram optamus stb. Posonii, die 21. Januarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

320.

1551. jan. 22.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy a Bakyth Péter rárói erdejének kivágatását és a kivágott fa elvitelét tiltsa meg a komáromi kapitánynak.

Sacratissime Rex stb. Veniens ad nos magnificus dominus Petrus Bakyth de Lak, capitaneus Vestrae Maiestatis questus est nobis, quod tametsi tertio abhinc anno ratione cuiusdam silvae suae in comitatu Jariensi existentis ad castellum suum Raro pertinentis mandatum ad dominum generalem Vestrae Maiestatis proxime defunctum piae memoriae a Vestra Maiestate impetrarat, ne videlicet contra antiquam consuetudinem et iura ipsius domini Bakyth permitteret per Jaurienses et Comaronienses, qui tum etiam eam silvam pro libito serabant, in usum suum convertere, nihilo minus neglecto ipso mandato capitaneus Maiestatis Vestrae Sacratissimae Comaroniensis etiam nunc circiter mille octingenta plaustra lignorum in ea violenter succidi fecerit adeo, ut quam silvam alioquin non magnam idem dominus Bakyth pro usu saltem fabricandorum ex ea aedificiorum sibi suisque subditis servabat, penitus iam in nihilum redactam esse asserit. A quo rogati Maiestati Vestrae Sacratissimae, domino nostro clementissimo supplicamus humiliter una cum eodem domino Bakyth dignetur per literas suas mandari ex cancellaria sua Germanica editas serio dicto

capitaneo suo Comaroniensi aliisque omnibus committere, cesset ¹⁾ ab usu eiusdem silvae et ligna succisa adhuc in suo loco existentia ibidem relinquat, neque ullam violentiam ipsi domino Bakýth aliisque quibusvis fidelibus Maiestatis Vestrae deinceps inferat. Servet stb. Posonii, die 22. Januarii 1551.

Locumtenens et consiliarii etc.

321.

1551. jan. 28.

A helytartótanács kéri a királyt, hogy hű szolgáját, Pekry Jánost, a ki több év óta török rabságban van és eladósodott bátýjától, Lajostól sem remélheti kiváltatását, egy török rabbal cseréltesse ki.

Sacratissime Rex stb. Constat Maiestati Vestrae Sacratissimae egregium Joannem Pekrý, fratrem magnifici domini Ludovici Pekrý, dapiferorum Maiestatis Vestrae magistri aliquot iam annos per Thurcas captum etiam nunc in vinculis dirissimis Vacii detineri. Qui tantum abest, ut ab fratre possit redimi, quod is alioqui satis pauper multa etiam debita contraxit, adeo, ut nedum fratri subvenire possit, sed nec creditoribus unde satisficiat, certum sibi sit. Cum autem intelligamus esse nunc sub potestate Maiestatis Vestrae duos Thurcas captivos, alterum Sabacz vocatum, qui in Chabrag tenetur, alterum vero tricesimatorem Vaciensem; supplicamus igitur Maiestati Vestrae Sacratissimae humiliter, dignetur consideratis benigne fidelibus servitiis praefati Joannis Pekrý captivi suorumque maiorum, qui etiam ad interitum usque fideliter servierunt Maiestati Vestrae, clementer iubere, ut alter Thurcarum praefatorum in eius captivi redemptionem dicto domino dapiferorum magistro Maiestatis Vestrae tradatur. Qua in re fecerit Maiestas Vestra Sacratissima misericordia suaque pietate regia dignum opus et nos Maiestati Vestrae domino nostro clementissimo perpetuo inservire conabimur. Servet stb. Posonii, die 28. Januarii 1551.

Locumtenens et consiliarii etc.

---

¹⁾ Cessent-ből javitva.

322.

1551. jan. 31.

A helytartótanács több megye panaszára kéri a királyt, hogy a hatalmaskodó spanyol katonákat kényszerítse kártérítésre és a rend megtartására.

Sacratissime Rex stb. Cognoscet Maiestas Vestra Sacratissima ex supplicationibus nonnullorum comitatum praesentibus annexis pergravem eorundem oppressionem, quibus ab militibus Maiestatis Vestrae Hispanis afficiuntur. Quare supplicamus Maiestati Vestrae Sacratissimae humiliter, dignetur eis clementer providere, iubereque dominis capitaneis suis, ut damna illata refundant et manus militum contineant, ne ex ea desolatio regni fiat in damnum Maiestatis Vestrae Sacratissimae. Servet stb. Posonii, die ultimo Januarii 1551.

Locumtenens et consiliarii.

323.

1551. febr. 2.

A helytartótanács a bécsi kormányzék megkeresésére, hogy ne engedje a pozsonyi, soproni és nagyszombati polgároknak, hogy a bécsi kereskedők jogait korlátozzák, azt feleli, hogy az említett polgárok kérésére a király távollétében megvédi régi jogait, a melyek nem sérthetik a bécsi kereskedőket, a mint nem sérti a magyarországiakat, hogy áruikat csak Bécsben adhatják el és hogy boraikat Ausztrián át nem szállíthatják Csehországba. Kéri tehát, hogy ne magyarázzák félre azon kiváltságok megtartását.

Ad regentes regni Austriae inferioris.

Generosi et magnifici domini stb. Accepimus literas Dominationum Vestrarum vigesima tertia huius mensis datas, quibus cupiunt a nobis, ut civibus trium civitatum liberarum Sacrae Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi prohibeamus, ne negotiatores et mercatores Viennenses in negotiationibus suis, quas ab antiquo libere in regno Hungariae ultra etiam trecentorum annorum spatium excercuisse asserunt, quovis praetextu turbare audeant. Quoniam superioribus diebus productis coram nobis quibusdam privilegiis suis sup-

plicarunt praefati cives dictarum trium civitatum, nempe Posoniensis, Soproniensis et Thirnaviensis, ut eos in suis praerogativis et immunitatibus per divos olim serenissimos reges Hungariae eisdem concessis cum in reliquis rebus, tum in rerum et mercium cuiusvis generis per quoscunque negotiatores et mercatores forenses et externos inductione et educatione manuteneamus et conservemus; lectis eorundem privilegiis compereimus eos ab olim fuisse dotatos hac praerogativa, quod nemo mercatorum aut negotiatorum forensium et exterorum res aut merces cuiusvis generis in hoc regnum inferre aut ex eo efferre perque loca quaecunque regni per particulas divendere vel emere valeat, sed in ipsas tres civitates, veluti loca depositionis huiusmodi rerum venalium ingredi mercimoniaque sua inducere debeat ibique, ut praemissum est, non particulatim et minutim, sed integris quantitibus ballisque et ligaturis venundare vel commutare possit, exceptis tamen terminis nundinalibus in eisdem civitatibus quotannis celebrari solitis, quibus terminis licet et permittitur mercatoribus et negotiatoribus particulatim etiam merces divendere. Affirmantes cives praefatarum trium civitatum sese alias quoque semper suis huiusmodi libertatibus usos fuisse, nec admodum longo tempore ob varia bellorum incommoda aliquantulum in desuetudinem abire ingensque et maius in dies, quam antea, damnum per huiusmodi abusum negotiationis mercatorum et quaestorum forensium exterorumque cunctis regnicolis et praesertim ipsis civibus redundare coepisse; postulantis itaque a nobis iisdem civibus, ut in praesenti Suae Maiestatis absentia in suis antiquis libertatibus et privilegiis ipsos manuteneamus, nos pro nostri officii ratione in iustis huiusmodi eorundem petitionibus deesse eis non potuimus, praecipue quod sciamus Maiestatem suam fidelibus suis ex hoc quoque regno suo, prout aliorum regnorum suorum immunitates suas gratiose observaturam eiusque esse animi, ut eas omnibus occasionibus augeat potius, quam minuat. Propterea cum nihil cives praefati aut egerint, aut agant per observationem huiusmodi privilegiorum suorum in praeiudicium ¹⁾ vel Vinnensium vel aliorum subditorum regni Austriae generalique mandato, de quo generosae et magnificae Dominationes Vestrae scribunt (quod tamen cuiusmodi sit, sese ipsi cives nescire dicunt), non contra fecerint, nam si mandatum ipsum eiusmodi sit, quod deroget libertatibus civium praefatorum, supplicaturis civibus Maiestati Suae non dubium est, quin

---

¹⁾ Utána áthúzva: vel.

Maiestas Sua eorundem civium suorum immunitatibus clementer sit prospectura et eas minime irritatura, maxime quod ex observatione earundem fisco suo regio et cunctis fidelibus huius regni sui maximum sequetur commodum,¹⁾ nec ulla iniuria tamen reliquorum etiam regnorum Suae Maiestatis subditis inferetur. Si quemadmodum illi suas immunitates firmissime servant, huius quoque regni subditi suis utantur privilegiis; non enim permittitur subditis huius regni, extra Viennam ut ullas res emant et quod non diu eis concessum fuisse asserunt, prohibitum nunc denuo dicunt sub poena amissionis, ne vina sua per Austriam in Bohemiam transvehant et tamen non putant id eis iniuria ulla prohibitum esse, si ex lege regni Austriae id fiat. Dominis vero senatoribus Viennensibus de huiusmodi harum civitatum privilegiis vel praeterito anno poterat satis constare, dum circumspecti Joannis Lanzer, civis Viennensis certi currus melle onerati hac eadem ratione per cives huius civitatis detenti, tandemque ad intercessionem ipsorum dominorum Viennensium dimissi fuerant. Verum ne Dominationes Vestrae generosae ac ²⁾ magnificae subditique regni Austriae ulli iniuriae observationem huiusmodi privilegiorum dictarum liberarum civitatum ascribant, commitemus eisdem civitatibus, ut omnes eas res et merces, quas negotiatores et mercatores externi in regno hoc hactenus coëmerunt, eisdem libere educere permittant. Quod cum aequum nobis videatur esse, ut prout supradictum est, nostri quoque quemadmodum subditi regni ³⁾ istius, suis gaudeant libertatibus, Dominationes Vestras rogamus, ne in malam partem privilegiorum praefatorum observationem interpretentur; nos etenim nihil prorsus iniustum a nostris fieri passuros, Dominationes Vestrae certo sibi persuadeant. Quas optamus valere felicissimas. Posonii, die 2. Februarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

---

¹⁾ Betoldás.

²⁾ Sor fölött. Alatta áthúzva: aut.

³⁾ Utána áthúzva: Austriae.

324.

1551. febr. 5.

A helytartótanács informálja a budai pasát Bárány János ráczevei lakos és Reichenthaler Tamás pozsonyi bíró között lévő pörben hozott ítéletéről annak bizonyosságául, hogy az a fegyverszünetet semmiben nem sérti.

Ad Kazzon ¹⁾ passam Budensem.

Magistri Nagwathy etc.

Illustrissime et magnifice domine stb. Reddidit nobis is Joannes Baran, incola oppidi Raczkewy unas literas sub nomine Magnificentiae Vestrae in facto negotii sui cum circumspecto Thoma Raychenthaller, iudice huius civitatis Posoniensis habiti et vertentis exaratas. Quamvis autem non dubitamus rem variis modis per plerosque interpretari, tamen nos extra iuris processum nihil quicquam ad instantiam ipsius iudicis deliberavimus, nam quemadmodum imprimis arrestatio pecorum facta sit et quatenus ipse Joannes Baran ad primum et secundum terminum revisioni causae designatum non comparuerit et qualiter postea ex propositionibus et responsis partium vigore novi iudicii a nobis per ipsum Joannem Baran et Thomam Bornemyza, qui etiam pecora arrestata sua esse asserit, causa partium revisa et ad attestationem per utramque partem celebrandam submissa exstiterit, quo ordine item praefatus iudex huius civitatis attestationem ipsam celebrari fecerit et ad terminum per nos ac alios dominos et nobiles iurisperitos praefixum reportarit, dicti autem Joannes Baran et Thomas Bornemyza ad ipsum terminum iuridicum neque per se neque per procuratorem ipsorum coram nobis comparuerint, deinde vero quibus modis nos ad instantem supplicationem praedicti Thomae iudicis illum ab ulteriori impetitione dictorum actorum per eorum non venientiam absolutum pronunciaverimus: ex processibus causae apud manus praefati Joannis Baran existentibus Eadem facile cognoscere potest. Advenientibus autem his diebus nostri praesentiam praedictis Joanne Baran et Thoma Bornemyza, dum nos illis ex reportata serie attestationis iudicium et iustitiam causa in praemissa facere voluissemus, ipsi Joannes Baran et Thomas Bornemyza contumacia ducti actionem eorum ulterius prosequi noluerunt et se a facie iuris et iusti-

¹⁾ Betoldás.

tiae penitus absentarunt, unde nos praefatum Thomam iudicem ab ulteriori impetitione illorum dictante iuris aequitate absolutum pronuntiavimus. Haec ideo Magnificentiae Vestrae tam copiose perscripsimus, ut intelligat nihil per nos fuisse actum, quod indutiis principum in aliquo derogaret. Posonii, die 5. Februarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

325.¹⁾

1551. febr. 6.

A helytartótanács jelenti a királynak, hogy a néhai Henning János hagyatéka ügyében a Báthory András, Erdődy Péter és Teufenbach András között folyó pörben nem hozhatott ítéletet, mert a Báthory erre vonatkozó oklevelei a királynál vannak.

Domini Zagradiensis.

Sacratissime Rex stb. Superiōribus diebus literas Maiestatis Vestrae Sacratissimae pro parte fidelium Eiusdem magnificorum Andreae de Bathor etc., Petri Erdewdy de Monyorkerek et Andreae de Teuffenpach ad nos datas recepimus, in quibus eadem Vestra Sacratissima Maiestas nobis iudicibus et assessoribus sedis suae iudiciariae committebat, quatenus vocatis nostri in praesentiam partibus memoratis universa iura literasque et literalia earundem instrumenta factum bonorum quondam Hennýng, castri videlicet Zomzed et castelli Zthobýcza eorumque pertinentiarum concernentia relegere et diligenter perspicere ac, quae dictarum partium in dictis bonis melius et evidentius ius habeat, intelligere tandemque eidem Vestrae Sacratissimae Maiestati rescribere deberemus. In termino itaque per nos tali revisioni et discussioni praefixo partibusque ipsis coram nobis et dictis iudicibus atque assessoribus sedis Vestrae Maiestatis iudiciariae legitime comparentibus allegationes partium earundem verbo tenus factas diligenter audivimus, iura etiam nonnulla literasque et literalia instrumenta per easdem, signanter autem per memoratum Andream de Teuffenpach, qui personaliter aderat, producta et exhibita perspeximus et quidem quantum ex literis ipsis productis series generationis memorati olim Hennýng satis clare colligebatur et apparebat, comperuimus Andream ipsum de Teuffenpach de vera eiusdem olim Joannis Henning filia esse progenitum in bonisque ipsius ius successio-

¹⁾ Világosabb színű tentával van írva.

nis habere. Verum quia pro parte iam fati domini Andreae de Bathor fuit allegatum, qualiter annis superioribus vivente adhuc serenissimo olim rege Ludovico, Vestrae Sacrae Maiestatis praedecessore, causa bonorum praefatorum partes inter easdem Budae in iudicio diutius ventilata et examinata et finali quoque deliberatione iudiciaria finita fuisset; nec non literae etiam adiudicatoriae et sententiales pro parte iam fati domini Bathory emanassent, quas quidem literas ipse ad manus Vestrae Sacrae Maiestatis temporibus superioribus assignasset, quae etiam nunc in manibus eiusdem Vestrae Maiestatis Sacratissimae haberentur; hinc absque earundem literarum sententialium perspectione negotium principale discernere et diiudicare nullo modo potuimus, sed omnem ipsius discussionem ac opinionis nostrae conclusionem, quid scilicet nobis hac in re faciendum videatur in illud tempus, quo Vestra Sacratissima Maiestas literas huiusmodi adiudicatorias ad nos remittere dignabitur, necessario differre debuimus supplicantes eidem Vestrae Sacratissimae Maiestati humillime, dignetur pro causae ipsius iam factorum fidelium suorum dilucida et clara examinatione easdem literas ad nos gratiose remittere. Servet stb. Posonii, die 6. Februarii 1551.

Locumtenens et consilarii etc.

FÜGGELÉK

(A HELYTARTÓTANÁCSRA VONATKOZÓ
FONTOSABB LEVELEK.)

I.

Pozsony, 1527. január 31-én.

Mária királyné és helytartó parancsa Sopron város hatóságához, hogy a zsidók adósságainak jegyzékét többszöri parancsa értelmében adja ki és az adósságokat nekik fizesse meg.

Maria dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc. ac serenissimi principis domini Ferdinandi, eadem gratia Hungariae et Bohemiae regis, infantis Hispaniarum, archiducis Austriae, ducis Burgundiae, marchionis Moraviae, comitis Tirolis ac sacri Romani imperii vicarii generalis etc. in Hungaria locumtenens, prudentibus et circumspectis magistro civium, iudici et iuratis caeterisque civibus civitatis Soproniensis salutem et gratiam. Ex querelis et supplicationibus Iudaeorum illorum, qui alias in medio vestri degebant, intelligimus, quod licet nos diebus superioribus per literas commiserimus vobis, ut registra super eorum creditis conscripta, quae in manibus vestris essent, eis redderetis, credita etiam ipsorum iuxta limitationem nostram, quam medium literis nostris vobis datis fecimus, eis persolvi faceretis; vos tamen et restitutionem registorum et persolutionem creditorum de die in diem protraheretis non minimum ipsis Iudaeis facientes huiusmodi dilatione vestra damnum, quod gravi a vobis animo accepimus. Nescimus enim causam, cur literas et mandata nostra iam aliquoties ad vos hac de re data silentio et absque aliquo effectu praeterire audeatis; vel si quid est impedimenti cur de eo nos certos aut per literas aut hominem vestrum non reddideritis? Quare supplicatione ipsorum Iudaeorum accepta hortamur vos et nihilominus committimus, quatinus acceptis praesentibus sine mora ulteriore registra ipsorum Iudaeorum eis reddatis, credita etiam eorum secundum limitationem nostram super hac re factam eis restitui

faciatis in rebus eorum etiam aliis finem facientes. Alioquin volumus, ut causam nobis rescribite, cur tot mandata nostra nihili faciatis? Qua intellecta cogitabimus de remedio opportuno, ne Iudaei ipsi, quibus etiam, ut aliis, iustitia administrari debet, in eorum rebus iustis damnum patiantur. Aliud igitur ne feceritis, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Posonii feria quinta proxima ante festum purificationis beatae Mariae virginis, anno domini 1527.

Maria Regina m. p.

(Eredeti je Sopron sz. kir. város levéltárában, Lad. XLVIII. fasc. II. Num. 69.)

II.

Kuttenberg, 1527. február 3.

I. Ferdinánd azon időre, a míg Csehországban tartózkodik, Mária özvegy királynét helytartónak nevezi ki.

Ferdinandus dei gratia Hungariae et Boemiae etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. imperialis (Locumtenens) etc. Illustris fidelis et sincere dilecte. Diebus proximis cum in regnum nostrum Boemiae proficisceremur, iniunximus serenissimae dominae Mariae reginae sorori nostrae charissimae, ut inter ceteros istius regni Hungariae dominos atque alios fideles nostros vobiscum per se aut per literas et nuncios suos nostro nomine tractet de hiis, quae ad commodum, utilitatem et augmentum personae, familiae ac patriae vestrae pertinebunt. Vos itaque hortamur, ut consilio Suae Maiestatis reginalis perinde atque nostro obtemperetis; habet enim amplissimam a nobis facultatem, super hiis rebus, quas ab ea intelligetis, vobiscum nostra in persona transigendi. Poteritis igitur secure et citra ullam dubitationem ad omnia, quae vobis per eandem proposita fuerunt, accedere.

Datum in Cuttenberg 3-a Februarii 1527, regnorum etc. anno primo.

Illustrissimo fideli nobis dilecto Stephano Beryzlo, Rasciae despoto,

Scribantur hiisdem verbis, titulis mutatis:

Reverende in Christo pater, fidelis sincere

dilecte ..... litterae quaternae.
Magnifice fidelis dilecte..... » XVI.

Egregie fidelis dilecte..... litterae XL.
 Prudens et circumspecte fidelis dilecte   »   X.
 Venerabilis et religiose fidelis dilecte ..   »   IV.
 Spectabilis et magnifice fidelis dilecte..   »   III.

(Eredeti fogalmazata a bécsi udvari levéltár Hungaricái között.
 Másolatát Dr. Károlyi Árpád úr szíveségének köszönöm.)

III.

Pozsony, 1527. február 5-én.

Mária özvegy királyné helytartói jogából kifolyólag megbízta.
 Fürst Ernő, Teuffl Máté és Ritschaner Gáspár kapitányokat, hogy
 a Sopron város és volt soproni zsidók között folyó pörben ítéletet
 hozzanak.

Maria dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc.
 magnificis Ernesto Fürst in Eysenstat, Mathaeo Teuffl in
 Forchtenstein capitaneis ac Caspari Rytschaner peditum
 in civitate Soproniensi constitutorum (capitaneo) salutem.
 Causam illam, quae inter fideles nostros prudentes ac circum-
 spectos magistrum civium, iudicem et iuratos cives civitatis
 Soproniensis ab una ac Iudaeos illos, qui alias Sopronii
 degebant, ab alia partibus est mota, autoritate et in persona
 serenissimi principis domini Ferdinandi Hungariae et Bohemiae
 etc. regis, fratris nostri charissimi quam penes nos in hac parte
 habemus, vestrae committendum duximus revisioni et adiu-
 dicationi committimusque per praesentes; quare hortamur
 vos et nihilominus in persona praefati fratris nostri vobis
 committimus, ut vocatis ambabus partibus in praesentiam
 vestri ad unum certum et legitimum terminum auditisque
 earum allegationibus, propositionibus et responsis omnia,
 quae inter easdem sunt orta negotia, admissis probabilibus
 uniuscuiusque earum documentis et testibus secundum Deum
 et eius iustitiam revidere, cognoscere et determinare ac id,
 quod iuris erit in eis finire debeatis autoritate nostra prae-
 sentibus vobis in hac parte attributa ac iure et iustitia mediante.
 Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Posonii
 in profesto beatae Dorotheae virginis et martyris, anno domini
 millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Maria Regina m. p.

(Eredeti je Sopron sz. kir. város levéltárában, Ladula XLVIII. et
 JJ. Fasc. I. Num. 29.)

IV.

Pozsony, 1527. április 28.

Mária királyné visszavonja előbbi megbízását, mivel a soproniak és volt soproni zsidók között jog szerint csak magyar ember ítélhet, a király pedig határozott ígéretet tett az ország jogainak és szabadságainak megtartására.

Maria dei gratia regina Hungariae et Bohemiae et. Magnificis Ernestho Fuerst in Eisensthath, Mathaeo Theufel in Forchtenstaÿn capitaneis ac Gaspari Rytsthaner capitaneo peditum Sopronii existentium, salutem. Quamvis superioribus diebus per literas nostras causam illam, quae inter cives nostros Sopronienses ac Iudaeos illos, qui antea Sopronii habitabant est mota, vobis commiseramus revidendam, quia tamen postea intelleximus hanc ipsam revisionem secundum iura, libertates et consuetudinem huius regni non posse fieri per aliquos externos iudices, sed eos, qui sint Hungari; nolentes igitur assecurationi illi, quam serenissimus dominus rex, frater noster charissimus dominis Hungaris super observatione iurium et libertatum eorundem fecit refragari, hortamur vos et requirimus, ut acceptis praesentibus a prosecutione huius causae supersedere et vos intromittere ad eam revidendam nequaquam debeatis, sed relinquatis eam revisioni et cognitioni nostrae, quam nos hic ad dominicam Cantate proxime venturam inter ipsas partes secundum iura, libertates et consuetudinem regni huius Hungariae revideri et unicuique partium iustitiam administrari faciemus. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum Posonii, in Dominica Quasimodo, anno domini millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Maria Regina m. p.

(Eredetije patens alakban Sopron város levéltárában, Ladula XXII. et IV. Fasc. I. Num. 5.)

V.

Pozsony, 1527. május 16.

Mária királyné és helytartó a Sopron város és volt soproni zsidók között folyó pört Ferdinánd király visszaérkezéséig elhalasztja.

Maria dei gratia regina Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris prudentibus et circumspectis magistro civium. iudici et iuratis caeterisque civibus civitatis Soproniensis salutem et gratiam. Commiseramus vobis diebus superioribus

ut et vos et Iudaei illi, qui antea istic in medio vestri habitabant, ad dominicam Cantate proxime venturam coram nobis comparerent et nos causam inter vos motam revideri hic faceremus. Nunc tamen certis et rationabilibus ex causis motae causam hanc ad adventum serenissimi domini regis, fratris nostri charissimi differendum et prorogandum duximus, differimusque et prorogamus per praesentes. Quare hortamur vos et requirimus, ut istic domi vestrae nunc maneatis, nec est opus, quod in hac causa ad nos veniatis, sed expectetis adventum Maiestatis Regiae, fratris nostri, quo tempore causa ipsa inter vos revidebitur ita, ut utrique parti iustitia administrabitur. Aliud ne feceritis. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Posonii, feria quinta proxima ante dominicam Cantate, anno domini 1527.

Maria Regina m. p.

(Eredetije Sopron sz. kir. város levéltárában, Lad. XLVIII. et JJ. Fasc. II. Num. 66.)

VI.

Óvár, 1528. márczius 7.

I. Ferdinánd király távolléte idejére Bátorý István nádort helytartóvá és melléje tanácsosokat nevez ki hatáskörük megjelölésével.

Cum regnum hoc nostrum Hungariae tot cladibus attritum suis viribus suisque opibus contra Turcas, hostes religionis nostrae, qui in proximam aetatem ad extremam eiusdem regni eversionem sese dicuntur occingere, vel defendi vel retineri non possit; necessitas paene inevitabilis nos coëgit, ut cum ab Romani imperii principibus, tum a subditis nostris externa quaereremus auxilia. Quae cum per oratores non speremus nos posse impetrare, nobis ipsis hic labor erit suscipiendus, ut tam ad conventum imperialem, qui Ratisponae celebrabitur, quam ad provinciales nostras huiusce rei causa accedamus.

Ne tamen per absentiam nostram aliquid detrimenti regnum nostrum accipiat, mandavimus fidelibus consiliariis nostris: reverendissimo domino Paulo, archiepiscopo Strigoniensi, primati Hungariae, supremo cancellario nostro ac reverendis dominis Thomae, electo Agriensi aulae nostrae cancellario, Nicolao de Gherend electo Transsylvaniensi, thesaurario nostro; item magnificis comiti Alexio Thurzo, iudici curiae et Andreae de Bathor, magistro thavernicorum

nostrorum, ut unacum spectabili et magnifico Stephano de Bathor, regni nostri palatino et iudice Comanorum nostrorum, quem in absentia locumtenentem nostrum more solito constituimus, ut omnibus negotiis, quae intra foelicem reditum nostrum undecunque emergent nostra vice nostraque auctoritate fideliter consulant atque provideant et ea diligentissime curent et administrent.

Budae autem, loco scilicet aliis ad tractanda negotia magis commodo, residebunt, ad quos subditi huius regni nostri partiumque eius omnia eorum negotia, querelas, supplicationes non secus quam ad nostram personam deferent, qui omnibus pro rerum et temporum exigentia respondebunt ac de hys, quae ad commodum et salutem ac defensionem regni nostri pertinent, tractabunt, deliberabunt, concludent, quibus subditi nostri cuiuscunque conditionis et status inter ea temporis obtemperare debebunt.

Negotium proventuum nostrorum vel percipiendorum, vel distribuendorum erit committendum domino thesaurario et officialibus camerae, qui iuxta informationem nostram curabunt ea, quae eorum sunt officia; iuvabunt tamen eos, ubi erit necessarium, domini locumtenens et consilarii studio, favore, consiliis et aliis, quibus poterunt rebus.

Iudices ordinarii exercebunt eorum iurisdictionem consuetam non secus, quam in nostra praesentia.

Habebunt tam supradicti, quam alii consilarii nostri, qui pro tempore accesserint, suum locum, honorem et auctoritatem.

Admonebunt regnicolas per literas nostras de rebus necessariis, quae occurrent et quod facto erit opus iubebunt.

Domino palatino, locumtenenti nostro damus facultatem donandi usque ad triginta duas sessiones colonorum, quae imposterum ad collationem nostram regiam devolventur, fidelibus nostris bene merentibus, quibus maluerit.

Idem novum quoque iudicium in causis nobilium dandi habeat facultatem.

Volumus insuper, ut bona, quae nunc per notam infidelitatis aut alio titulo vacant aut quae deinceps ultra numerum triginta duorum colonorum vacabunt, idem palatinus et consilarii nostro nomine hys conferant, quibus per literas nostras promisimus. Idem de literis expectative super beneficiis est intelligendum, ut proxima quaque occasione hys provideant, quibus nos huiusmodi literas gratiae expectative concessimus.

Et ut maiore auctoritate negotia nostra per hanc absentiam administrentur, secretum sigillum nostrum reliquimus

apud manus dicti cancellarii nostri, quod eandem vim, pondus et auctoritatem in omnibus literis nostro nomine expedendis habebit, quam nobis praesentibus habere consuevit.

Franciscus Homonnay, si ad diem in literis salvi conductus praescriptum venerit, audiat; eius tamen causa differatur in adventum Regiae Maiestatis integra.

Si quae incident graviora negotia, quam ut ipsi domini locumtenens et consilarii possent absolvere, consulant nos per literas; si tamen in mora periculum non erit.

Permittimus alia particularia prudentiae, fidei et integritati dictorum locumtenentis et consiliariorum nostrorum.

In Owar, Sabbato proximo ante dominicam Reminiscere, anno domini millesimo quingentesimo vigesimo octavo.

Kivül u. a. kézzel: Instructio data locumtenenti et consiliariis in Hungaria.

(Eredeti fogalmazat a bécsi udvari levéltár Hungarica osztályában. A kinevezés publicatióját l. *Kovachich*: Supplementa III. k. 130. l. és *Pray*: Epistolae procerum I. k. 327. l.)

VII.

Buda, 1528. jun. 10.

Báthory István nádor és helytartó felsorolva az ország sérelmeit, a királyi hadak által való pusztítását és terheltetését, nádori kötelességéből kifolyólag figyelmezteti a királyt a nép elkeseredéséből származható veszélyre.

Sacratissime Rex, domine clementissime post humilimam fidelium servitiorum meorum commendationem.

Maiestas Vestra dignetur mihi dare veniam, quod haec, quae sequuntur, officio et fide, qua Maiestatem Vestram prosequor, scribere sum coactus. Non ignorat Vestra Maiestas, quae sunt eiusdem promissa gratiosa omnibus statibus atque ordinibus regni ante suum adventum publice per literas tum suas, tum reginalis Maiestatis ac meas aliorumque dominorum, qui mecum una erant, quae omnia in regni metis ac tempore coronationis suae et in conventibus praesentia ore et verbis Vestrae Maiestatis fuerunt confirmata. Nullus est in hoc regno comitatus, nulla civitas libera, qua frequentes meae literae, praesertim ex Posonio datae non pervenerint, quibus meam fidem salutemque obligavi, fore ut Maiestas Vestra immunitates, decreta ac privilegia regni sancte esset omnibus observatura regnumque suum adversus hostes tam domesticos, quam externos defensura. Qua spe et fiducia libertatis

et defensionis cum universi regni huius incolae mea ac dominorum opera et studio essent erecti, factum est, ut Maiestas Vestra in hanc usque sedem regiam citra sanguinem et certamen ullum foeliciter deducta regnumque insigne et populi moderationem summo omnium favore et desiderio sit consecuta. Non multo post querelae multorum ad Vestram Maiestatem et nostras aures pervenerunt non solum profana sed sacra etiam per Vestrae Maiestatis exercitum, quacumque iter facerent violari, pecus innumerabile non hostium, sed subditorum e regno expelli, villas et oppida et colonos diripi ac spoliari, effractis etiam ecclesiis sacram suppellectilem ac vasa omnia rapi. Quibus violentiis primo atque altero ac tertio item bello, quod contra Joannem Zapoliensem est gestum adeo omnium animi sunt exacerbati, ut actum de libertate existiment. Si quam forte excusationem, quae prius acta sunt, habere potuissent propterea, quod bellum sine violentia et iniuria aliena geri vix possit; haec, quae in praesentia ad Trinchinium patrantur, prorsus intollerabilia videntur. Villae enim tredecim, haec cum scribenda curabam, funditus exustae illis in partibus omniaque hostiliter ac per summam crudelitatem vastari, armenta bouum et equorum rapi ac Moravis vendi pretio dicebantur atque hunc in modum vitae necessarii regnum hoc, satis alioquin omnibus malorum generibus vexatum, exhaustum.

Et quum incredibilis fames et exactio subsidii duorum florenorum, Zegedini vastatio, metus Turcarum in hoc idem tempus inciderunt, dici vix potest, Serenissime Rex, quantae hominum querelae et vociferationes toto regno audiantur. Me in primis ac dominos, qui Posonii fuimus, accusant, meam fidem appellant. Quaerunt: Ubi libertas; ubi verbis amplissimis promissa defensio; ubi palatini officium? Atque adeo in nostri odium Joannis factio nobilitatem ac viros militares ipsamque plebem exasperavit, ut pessima quaeque et interitum nobis paene audientibus ubique imprecantur nec desunt, qui mortem etiam minentur ita, ut nullam horam periculo atque insidiis vacuam existimemus. Quamobrem supplico Maiestati Vestrae, dignetur pro sua sapientia haec omnia secum diligentius considerare atque id remedii adhibere, ut quae non ex voluntate Vestrae Maiestatis acta sunt, corrigantur bellicue ducibus ac capitaneis imperet, ut milites in officio contineant. Vereor enim, Serenissime Rex, ne tot gemitus, querelae ac lamentationes aliquid eiusmodi pariant, quod vix maxima cura ac labore Vestrae Maiestatis sedari tandem possit. Id, quod Maiestati Vestrae ut fidelis subditus ac palatinus ex officio meo sicuti debebam, curavi significandum.

Ferunt milites sub capitaneatu domnii Coczianer existentes deliberasse post expugnatam arcem Trinchiniensem bona ecclesiae Strigoniensis ac domini Turzonis atque aliorum in praedam convertere. Quod ne fiat, Maiestati Vestrae humillime supplico; nichil enim tale, praesertim hū, quos nominavi, in Vestram Maiestatem admiserunt, unde huiusmodi animadversionem essent commeriti.

Nichil aliquando, Serenissime Rex, ex eo, quod ad officium meum pertinet, praetermisi, sed tamen defectum peperit ac parit in dies summam indigentiam.

Maiestatem Vestram conservet Deus incolumem ac foelicissimam diutissime. Cuius gratiae me iterum commendo.

Ex Buda, in profesto sacratissimi Corporis Christi, anno 1528.

Eiusdem V. S. M. fidelis

servitor Stephanus de Bathor
palatinus locumtenensque.

Kívül: Sacrae Regiae Maiestati Hungariae et Bohemiae etc. domino meo clementissimo.

(Gyűrűs, záró pecsét a Báthory család czímerével. Bécsi udvari lt. Hungarica.)

VIII.

Prága, 1529. okt. 8.

I. Ferdinánd király biztosítja Báthory István nádor és helytartót és a királyi tanácsosokat, hogy nem mulaszt el semmit, hogy az országot visszaszerezze. Fizetésükről intézkedik, mihelyt Linzbe érkezik és ajánlatot tesz, hogy addig is hová költözzenek (Budának bevétele után).

Ferdinandus dei gratia Hungariae et Bohemiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. marchio Moraviae etc. comes Tirolis etc.

Reverendi, spectabilis et magnifici, generosa et fideles dilecti. Ex literis vestris de ultima mensis Septembris proxime elapsi ad nos datis abunde cognovimus in quo statu versemini et quod vobis quoque in adversitate constitutis multa obveniunt, quae in nos fidei et constantiae vestrae plane contraire videantur. Vestrae itaque aequanimitatis erit, haec momentanea et (quod equidem in Deo optimo maximo speramus), non diu duratura incommoda tolerare et bonitate quandoque superare, quo vos meliori fortunae et condigno

fidelitatis vestrae premio servetis incolumes. Quod nostri enim officii est, nihil non cogitamus et meditamur die ac nocte quod tam vestram omnium, quos (uti saepius antea et ore et literis testati sumus) praesidio nostro neutiquam deserimus, quam regni nostri Hungariae salutem et reparationem concernat, quae non parum ad praesens pendere videtur in recuperatione Viennae, cuius obsidionem quanto maximis possumus viribus solvere contendimus eamque ob causam huc intra paucissimos dies venimus, unde validum et repentinum subsidium nos habituros esse plane nihil addubitamus, cum pars illius iam sit promissa et consensa, ea quidem spe fiduciaque freti hunc nostrum adventum vobis omnibus et regno reliquisque dominiis nostris magnae utilitati fore.

De intertentione vestra quam primum ad Lintium redierimus, quod propediem fiet, certo et necessario tractabimus; de loco autem, ubi interea mansionem vestram habere possitis, mature deliberavimus nobisque videretur locum mansionis vestrae magis congruum et competentem non esse, quam Buduicii; vestro tamen arbitrio relictum esse volumus, ut si e re vestra fore censeatis, vel illuc vel alio quopiam, sicut iudicio vestro consultius apparuerit, commigrare possitis et ob id vobis binas literas patentes Germanice et Bohemice scriptas praesentibusque annexas mittimus, quibus in hac transmigratione vestra pro desiderio vestro et rerum exigentia oportune uti poteritis. De quibus vos clementer admonitos esse volebamus. Datum Praegae, die octava mensis Octobris, anno domini MDXXIX, regnorum nostrorum tertio.

Ferdinandus m. p.

B. C.¹⁾ episcopus Tridentinus
cancellarius.

Ad mandatum domini
regis proprium
Jo. Maius.

Kívül: Reverendis ac spectabili ac magnificis generosaeque et fidelibus nobis dilectis Stefano de Bathor, comiti palatino et locumtenenti, Thomae episcopo Agriensi, regni nostri Hungariae cancellario, Ladislao electo Waradiensi, Alexio Thurzoni iudici curiae nostrae, Andreae de Bathor, magistro tavernicorum nostrorum, Laurentio praeposito ecclesiae Albensis, Stefano Zechy, Catherinae relictae magnifici quondam Sigismundi Lossonczy et aliis in simul ad praesens constitutis coniunctim vel divisim.

(Eredeti je Orsz. ltár. Kincstári osztály. Történelmi emlékek; belügy. Másolat Egyetemi ktár. Pray-gyűjtemény XV. k. 7. l.)

¹⁾ Bernardus von Cles.

IX.

Prága, 1531. jun. 29.

I. Ferdinánd király Szalaházy Tamás egri püspök kancellárt és Thurzó Elek országbírót a legközelebbi országgyűlésig meghízza az ügyek vezetésével.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc. fidelibus nostris universis et singulis dominis praelatis, baronibus, egregiis nobilibus, prudentibus, circumspectis cuiuscunque status subditis regni nostri Hungariae et partium ei. subiectarum salutem et gratiam. Considerantes nobiscum iniquam superiorum temporum conditionem vestrumque omnium atque istius regni nostri statum variis incommodis perturbatum, non possumus non ex animo dolere vicem vestram, sive quae ab hostibus vobis illatae sunt calamitates cogitamus, sive quae mala a nostro exercitu, nostrisque copiis, quas et ad vestram necessariam defensionem istic aluimus, pertulistis; cupientes igitur, quod semper in vobis habuimus, res vestras ad commodiorem et quietiorem statum renovare, enitemur auctore deo et contendemus totis viribus, ut gaudere pristina vestra libertate possitis. Ut autem fundamenta solidioris futurae tranquillitatis et defensionis vestrae ponantur, decrevimus generalem in isto regno nostro conventum indicare ad diem, quam aliis literis nostris designabimus, cui ut nos ipsi interesse possimus, omnem curam et operam adhibebimus.

Interim vero ut omnia malorum genera inter vos facilis conquiescant et tollantur, ab iniuriis, damnis, violentiis inferendis prorsus abstineatis omnemque materiam dissensionis imposterum amputetis, praeerunt isthic nostra in persona nostraque authoritate tum iustitiae, tum aliis istius regni nostri rebus per absentiam nostram administrandis: reverendus in Christo pater dominus Thomas episcopus ecclesiae Agriensis, cancellarius noster et magnificus comes Alexius Thurzo de Bethlenfalwa iudex curiae nostrae cum aliis quibusdam fidelibus nostris non derogantes per hoc caeterorum iudicum et consiliariorum nostrorum vel dignitati vel auctoritati, quos pro suo quemque gradu et honore quotiescunque adfuerint, consiliis et aliis tractatibus nostris volumus adhiberi. Capitaneum quoque nostrum cum copiis tam equestribus, quam pedestribus ad vestram defensionem, ad tollenda et extripanda maleficia, ad puniendos turbatores quietis vestrae, ad executionem iustitiae dictis consiliariis nostris adesse volumus.

Quamobrem fidelitati Vestrae mandamus firmiter, ut dictis cancellario et iudici curiae nostrae eorumque collegis, uti nostrae personae obtemperetis, ad eos in causis et negotiis vestris habete refugium, mandatis, iudiciis et sententiis eorum tamquam nostris obsequi et parere debeatis, secus non facturi. Datum in arce nostra Pragensi, in festo beatorum Petri et Pauli apostolorum anno domini millesimo quingentesimo tricesimo primo.

Ferdinandus m. p.

(M. Tud. Akadémiai kéziratár. Czeh-gyűjtemény.)

X.

Bécs, 1532. okt. 4.

I. Ferdinánd király gr. Thurzó Elek országbíró helytartójának nevezi ki hatáskörének megjelölésével.

Nos Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc. recognoscimus per praesentes, quod nos perspecta iam pridem et cognita fide, diligentia et in rebus nostris tractandis sollertia et integritate fidelis nostri magnifici comitis Alexii Thurzo de Bethlenfalwa, iudicis curiae nostrae, eundem in hac absentia nostra praefecimus et constituimus in locumtenentem nostrum in praedicto regno nostro Hungariae conditionibus infrascriptis.

Imprimis ut omni illa auctoritate et facultate fungatur, qua praedecessorum nostrorum atque etiam tempore nostro coeteri locumtenentes ad tempus constituti usi sunt, videlicet: quod habeat facultatem administrandi iustitiam citra omnem appellationem;

quod possit indicare conventum particularem necessitate requirente omnibus statibus pro commodo nostro et illius regni nostri;

quod habeat auctoritatem mandandi omnibus confinibus tenentibus et officialibus coeterisque fidelibus nostris in omni publica administratione;

quod habeat ius conferendi personis dignis bona ad triginta duos colonos se extendentia, quae sive per notam infidelitatis, sive per defectum seminis aut alio quocunque modo ad collationem nostram legitime spectarent;

quod habeat ius conferendi beneficia ecclesiastica in omnibus ecclesiis, abbatiis, in quibus praelati ius patronatus non habent exceptis tamen abbatiis et praepositis maioribus;

quod habeat facultatem et plenam auctoritatem omnibus resipiscentibus et ad obedientiam nostram redire volentibus nostra in persona gratiam faciendi.

In omnium igitur praemissorum testimonium et robur praesentes literas nostras manu nostra et sigillo consignatas eidem comiti Alexio Thurzoni dandas duximus. Datum in arce nostra Wiennensi, in die beati Francisci confessoris, anno domini 1532.

Ferdinandus.

Jegyzet. Literae annulo fuerunt signatae. Copia constitutionis Alexii Thurzonis in locumtenentem regni Hungariae.

(Egykorú másolata a bécsi udvari lt. Hungarica osztályában.)

XI.

Pozsony, 1532. okt. 13.

Thurzó Elek országbíró ismétli azon feltételeket, a melyek nélkül a helytartói tisztet el nem vállalhatja és figyelmeztetve a királyt azon veszélyre, a mely a nép nyomorgatása miatt fenyeget, ki-nevező oklevelének megküldését és információját kéri.

Sacra Maiestas Regia, Domine Clementissime. Praemissa fidelium servitiorum meorum humillima recommendatione.

Non ignorat Maiestas Vestra quantum et quam grave onus humeris meis imposuerit, in cuius susceptione quemadmodum etiam coram Maiestate Vestra dicebam maiorem res ipsa ex postulabat deliberationem et alia pleraque erant Maiestati Vestrae circa illud officium necessaria declaranda, quod quidem officium pro ratione et malignitate praesentis temporis non poteram non recusare, nisi mandatis Maiestatis Vestrae contravenire et me opponere veritus fuisset.

Intellexit nihilominus Maiestas Vestra conditiones, sine quibus dixi eam provinciam suscipere me ac gerere non posse; verum iuxta conditiones oblatas tum quoad auctoritatem illius officii, tum etiam alia per me postulata nulla adhuc literae per Maiestatem Vestram confectae sunt. Quae ne viderer neglexisse et Maiestatem Vestram non informasse, volui eidem significare, ne scilicet negligentia mea obmissum aliquid videretur. Praeterea, Serenissime Rex, cum inter alias conditiones in suscipiendo hoc onere Maiestati Vestrae aperte declaraverim, nisi Maiestatis Vestrae exercitus vel ad capiendam Budam, aut ad compescendos rebelles progrediretur, me officio mihi iniuncto non modo non satisfacere, sed ne suscipere quidem illud posse. Novit enim Maiestas Vestra

frustra exerceri iurisdictionem, ubi nulla fieri possit executio et ubi nemo sit, qui Maiestati Vestrae vel officialibus suis oboedire velit. Is tardus progressus exercitus Maiestatis Vestrae multos adducit, ut subvereantur eum ad pacandum regnum non progressurum; proinde noverit Maiestas Vestra me nihil plane sine auxilio capitanei Maiestatis Vestrae et illius auctoritate in hoc officio servire posse, dignetur itaque illi per literas mandare, ut quemadmodum coram illi commisit, habeat mecum in tractandis negotiis Maiestatis Vestrae bonam intelligentiam atque in exercenda iurisdictione et exequutione iustitiae auxilio esse debeat.

Coeterum Maiestatem Vestram non latet officium cancellariatus imprimis esse praecipuum officium curiae et merito interesse debere dominum cancellarium negotiis et tractatibus omnibus; dignetur iccirco Maiestas Vestra admonere ipsum reverendissimum dominum cancellarium, ut si non continue, tamen pro maiori parte velit interesse tractatibus et negotiis Maiestatem Vestram et regnum concernentibus.

Praeterea, Serenissime Rex, cum diebus superioribus cum generoso domino Joanne Koczianer aliquos tractatus haberem, occurrebat inter coetera non fore citra commodum Maiestatis Vestrae, si ordinibus et statibus regni, illis etiam, qui hactenus cum adversa parte senserunt, conventus indiceretur tentareturque si quid forte in pacando regno et unione dissidentium partium posset profici. De qua re nolui me ulterius intromittere, sed consilium Maiestatis Vestrae expectare potius visum fuit.

Coeterum deplorant nobiles ac civitates partium superiorum calamitates et oppressionem suam, nam ut superioribus annis afflictas sunt illae partes Maiestatem Vestram non latet. Nihilominus et modo quicquid hostilitatis edere possunt adversarii in eos, nihil negligunt; prius annonam in agris depopulati sunt, modo promontoriis incumbunt colliguntque et rapiunt quicquid inde miseri subditi Maiestatis Vestrae speraverunt. Habent exercitus illic Hieronymus Lasky et Franciscus Bebek, qui vineas et promontoria omnia vindemiant. Hys accedit maior propemodum acerbitas, quod eos etiam hostes sentiunt, a quibus defendi deberent. Hi sunt praeter alios quosdam: Gaspar Seredy et Georgius frater eius, qui ultra rapinas et populationem non cessant dicas et taxam ubicunque possunt exigere, tametsi non ignorant Maiestatem Vestram publice interdixisse, ne quam contributionem subditi Maiestatis Vestrae facerent, nisi literis Vestrae Maiestatis admoniti. Dignetur igitur illis strictissimo mandato committere, ut ab eiusmodi exactione abstineant; debebunt non ita

multo post coloni ad necessitates Maiestatis Vestrae subsidium aliquod contribuere, quod non video quomodo praestare possint, si omnia prius illis extorquebuntur.

Hoc etiam est, Serenissime Rex, quod cum omnia victualia civium et colonorum per adversarios atque etiam subditos Maiestatis Vestrae ablata et corrupta sint, timendum est, ne plebs tot malis exacerbata contra consulatus et magistratus insurgat atque aliter sibi consulat, nisi Maiestas Vestra auxilium illis in tempore miserit.

Dignetur Maiestas Vestra de praemissis me gratiose informare atque literas suas tum de auctoritate huius officii, tum etiam articulis per me oblati, manu sua subscriptas ad me mittere.

Serenissime Rex, Maiestatis Vestrae exercitus iam ad Altenburg descendit, sed minori longe numero, quam Maiestas Vestra Viennae missuram se deliberaverat; adeo, ut plerique vereantur, his copiis vix minoris aestimationis arcem aut locum expugnari posse, nedum Budam, quae omni victualium et armorum genere bene et affatim provisa est.

Me et perpetuam servitutem meam in gratiam Maiestatis Vestrae humillime recomendo.

Posonii, 13. die Octobris, anno domini 1532.

E. M. V. S.

fidelis servitor

Alexius Thurzo, m. p.

Kivül: Sacratissimae Maiestati Regiae, domino meo clementissimo.

(Eredetije bécsi udvari lt. Hungaricái között.)

XII.

Pozsony, 1532. okt. 16.

Thurzó Elek országbíró értesíti a királyt, hogy helytartói kinevező oklevelét még nem kapta meg és a helytartóságát kihirdető oklevelet, úgy a mint a kancellária kiadta, nem fogadhatja el. Az országba érkezett had csekélyége és azon hír, hogy Esztergom felszabadítása után az is visszatér, általános lehangoltságot szül; kéri, hogy őszintén értesítse terveiről, hogy őket hazugsággal ne vádolhassák.

Sacra Maiestas Regia, Domine Clementissime, post humilimam fideliorum servitiorum meorum commendationem.

Adhuc in negotio officii, quod Maiestas Vestra mihi imposuit, nonnulla desunt, quoniam super auctoritate ea ad hunc diem confectae literae non sunt, imo et illae, quas

reverendissimus dominus cancellarius pro publicatione eiusdem officii expediverat, forte quia in discessu Maiestatis Vestrae non sine festinatione fuerant editae, eo modo scriptae fuerunt, ut eas acceptare non potuerim. Dignetur itaque Maiestas Vestra literas tum super auctoritate, tum etiam publicatione huius officii expediendas in tempore committere, nam ante publicationem nullo modo in eam rem me intromittere possum. Quamquam, ut iam animadverto, maiores in dies difficultates me expectant. Exercitus enim Maiestatis Vestrae, quem in Hungariam missuram se Maiestas Vestra Viennae dixerat, multum ex eo numero amisit, quem subditi sui expectabant; progressus vero eius pene incertus est, quoniam tam paucis copiis vix posse credo, ut saltem hostis ab obsidione Strigoniensi repellatur, nedum ad Budae recuperationem sufficiat. Dicuntur enim et hī milites gregatim redire domum. Credat Maiestas Vestra, quod postquam de paucitate militum suorum fama ad eos pervenit, qui sub adversario sunt, cessaverunt et resilierunt penitus a tractatibus, quos mecum et cum quibusdam fidelibus Maiestatis Vestrae facere instituerant. Sed et fideles Maiestatis Vestrae pene desperationem inciderunt, quod copias Maiestatis Vestrae vix suffecturas vident ad regni pacationem, quam tanto affectu expectabant. Quidam enim dicunt Maiestatis Vestrae exercitum Strigonium tantum venturum et arce illa obsidione liberata rursum rediturum in Austriam et dimittendum; nos nihil certi habemus, nisi quod publica fama tulerit, ex quo capitaneus Maiestatis Vestrae de ratione rerum gerendarum prorsus nihil cum dominis consiliariis Maiestatis Vestrae communicavit. Si Maiestas Vestra cum Viennae aderat, aperuisset nobis huius exercitus progressum, forte commodius nos rebus praesentibus aptare potuissemus cautiusque cum fratribus nostris agere scivissemus, qui iam querentur verba, quae habuerunt a nobis, non convenire cum rebus.

Maiestas Vestra non ignorat quot fideles sui oppressi expectarint auxilium et liberationem vel saltem circa partes Cassoviae, ut Transsylvaniam interim taceam. Hoc ego pro mea fidelitatis debito Maiestati Vestrae scribere possum, quod ex fidelibus suis non pauci in desperationem adducti aliter sibi providendi consilium capturi sunt. Supplico igitur Maiestati Vestrae, ut quemadmodum spem habebamus pacandi regni, dignetur gratiose providere et de mediis cogitare, ne quid salutari consilio et intentioni suae obstare possit, quominus negotium liberationis regni optatum finem consequatur. Dignetur etiam Maiestas Vestra nos informare atque edocere de rerum statu et progressu, ut possimus

nos accommodare illis, neve amici et fratres nostri mendacii nos arguant, quod vana spe illos lactaremus.

Perpetua servitia mea ac fidelitatem in gratiam Maiestatis Vestrae humiliter recomendo.

Posonii, 16. Octobris anno 1532.

Eiusdem Maiestatis Vestrae Serenissimae

fidelis servitor

Alexius Thurzo. m. p.

Kívül: Sacrae Maiestati Regiae domino clementissimo.

(Bécsi udvari lt. Hungaricái között.)

XIII.

Pozsony, 1532. nov. 2.

A helytartótanács és Katzianer János tanácskozásának és megállapodásának megerősítés végett a király elé terjesztett pontjai.

Tractatus seu conclusiones reverendorum, spectabilis ac magnificorum dominorum locumtenentis et consiliariorum Regiae Maiestatis de modo liberationis defensionisque huius regni et observatione libertatum eiusdem ex mandato Regiae Maiestatis Posonii secundo die mensis Novembris cum magnifico domino Joanne Kaczianer, capitaneo Suae Maiestatis generali factae et deliberatae. Anno domini 1532.

In primis, quod magnificus dominus capitaneus provinciam liberationis regni et defensionis libertatum eiusdem in hunc finem a Regia Maiestate subiit, quod in defensione huiusmodi daret omnem operam et nec rebus neque personae suae ne parceret, ut regnum hoc ab innumeris periculis eriperet; domini ob eam benevolentiam et oblationem suae magnificentiae erga hoc regnum ac ipsos dominos caeterosque fideles Regiae Maiestatis ingentes agunt gratias offeruntque vicissim suae magnificentiae omnem eorum operam, ut felix hoc eius propositum prospere in omnibus succedat.

Ut autem propositum hoc defensionis et liberationis regni a tot pressuris, quibus nunc premitur, commodius fieri possit, offerunt domini Regiae Maiestati ad solutionem gentium praesentis expeditionis dicam unius floreni ab universis colonis etiam libertatis regni valore[m] trium florenorum habentium demptis solummodo his, qui hac aestate nunc iam praeterita per Turcos combusti sunt; nihilominus dominus capitaneus curet diligenter, ut Regia quoque Maiestas eiuscemodi solutioni pecuniariae non desit, quoniam ad tuendum et alendum saltem praesentem exercitum dica huius regni sufficere non

poterit propter varia spolia et assiduas depredationes, quas hactenus non solum a Turcis, verum etiam a nostratibus sustinent.

Videtur etiam dominis, quod si per dominos, qui gentes alere solent, damna fidelibus illata fuerunt vel inferantur, quod admoneantur, ut gentes a se dimittant ac deinde per capitaneum supremum, locumtensem et consiliarios consultetur, an ex illis et quod ¹⁾ ad stipendia Regiae Maiestatis sint accipiendi, in quo respectus temporis, et an illis opus erit seque interteneri quomodo poterint, haberi debebitur.

Videtur dominis inter alia summopere necessarium esse, quod arx et ecclesia Agriensis quanto citius et commodius fieri possit, tum pro regimine Regiae Maiestatis, tum vero pro liberatione partium inferiorum regni, liberaretur.

Quod idem dominus capitaneus generalis offert se et suam operam liberare regnum a praefatis spoliis et depredationibus, domini agunt suae magnificentiae maximas gratias; quoniam nisi sua magnificentia tot depredationes suppresserit, nec propositum suae magnificentiae felicem sortiri poterit exitum et hoc regnum ad extremam egestatem et desolationem redactum erit.

Videtur eisdem dominis, quod omnes militares, qui spoliis, depredationibus, interemptionibus aliisque molestiis multa damna subditis inferunt, si etiam cum dicto capitaneo in expeditione fuerint, coram eodem atque locumtenente et consiliariis vocentur et statuuntur ac ipsis auditis desuper consultetur, quod iuxta qualitatem et quantitatem admissorum delictorum puniendi sint, quomodo item iuxta sententiam datam poena executioni demandanda sit.

Quod omnia beneficia, tam spiritualia, quam secularia fidelium Regiae Maiestatis, quae hactenus per partem adversam sunt possessa, dominus capitaneus, si qua deo iuvante recuperabit, ea non aliis, nisi quorum fuerint, restituat, qui tales in omnem eventum propter tot aerumnas, damna et calamitates, quas in fide Regiae Maiestatis perseverando perpassi sunt, ut aliquando pristinum statum retineant. Ex quo domini militares aliqui nunc episcopatus et ecclesias dei ac ecclesiastica beneficia possident, Regia Maiestas curet, ut ea beneficia non saecularibus pertinentia aliquando liberentur ac talium beneficiorum ecclesiasticorum redditus cedant Suae Maiestati, donec Sua Maiestas de eisdem suo tempore personis benemeritis providebit. Tamen Sua Maiestas saecularibus illa habentibus de aliis condignis bonis temporalibus iuxta

¹⁾ Quot helyett.

uniuscuiusque inscriptiones vel promissiones, si quas a Regia Maiestate habuerint, per Suam Maiestatem provideantur.

Dominus capitaneus etiam in terra rebellium eo moderamine cum exercitu procedat, ne terra per depopulationem desoletur, ut dum terra ipsa ad iurisdictionem Regiae Maiestatis venerit, possit ex ea Sua Maiestas aliquam utilitatem percipere.

Quod praepositura monasterii de Saag et bona capituli ecclesiae Strigoniensis ex quo tum ex privilegiis dominorum regum Hungariae et ex indulto sanctissimorum pontificum sanctaeque sedis apostolicae, tum etiam iure huius regni semper et ab antiquo sub iurisdictione et tutela reverendissimorum dominorum archiepiscoporum Strigoniensium fuerint et tantum membra capiti subsunt; deliberaverunt domini, quod praeposituram de Saag ac etiam bona capituli Strigoniensis dominus capitaneus ad manus reverendissimi domini Pauli, moderni archiepiscopi Strigoniensis assignet defendenda et ex quo praepositus de Saag infidelitatis suspicionem incidit, a domino capitaneo, locumtenente et consiliaris vocetur ad expurgandum se de infidelitate ac defectione sua, quod etiam caeteri ex capitulo Strigoniensi facere debebunt. Quod si fecerint, et securitatem fidedignam, ut in posterum Regiae Maiestati inviolabilem fidem servare velint, dederint, restituantur ad sua. Similiter ex quo dominus praepositus de Thwroz suspicione, quod Regiae Maiestati parti adversae adhaeserit, non caret, se quoque dicto modo purgare ac liberum reddere debebit et hoc facto praepositurae restitui poterit.

Bona domini praepositi Albensis, quae nunc apud manus fidelium Regiae Maiestatis detinentur, absque ulla difficultate eidem restituantur et tandem dum ecclesia sua Albensis una cum aliis bonis eiusdem ecclesiae hactenus a rebellibus possessis ab eisdem liberabitur, ipsi domino praeposito restituantur.

Eadem erit ratio de aliis quoque fidelibus Regiae Maiestatis utriusque ordinis.

Quod donationes Regiae Maiestatis nonnullis fidelibus Suae Maiestatis concessae apud dominum capitaneum ratae et firmae habeantur, ne contra easdem per ipsum cuique collatio aliqua fieri contingat.

Videtur etiam dominis, quod iuxta voluntatem Regiae Maiestatis ad gratiam redire volentibus gratia non denegetur, qui ubi primum in fide redierint et gratia Suae Maiestatis extiterit, eos propter quaecunque admissa aut delicta praeterita ipsorum in personis, rebus aut bonis nulli hominum

---

¹⁾ Valószínűleg tollhíba locumtenentem helyett.

licere impedire aut potentialiter turbare, sed huiusmodi causam Regia Maiestas cum tempore inter illos discutere et exquiri faciat.

Kívül más kézzel : Articuli dominorum Hungarorum Regiae Maiestati pro liberatione regni missi 1532. Decembris. *Más kézzel és tintával* : Copia articulorum constitutionis Turzonis in locumtenentem.

(Egykorú másolata a bécsi udvari levéltár Hungarica-osztályában.)

XIV.

Nagyszombat, 1532. nov. 14.

Thurzó Elek jelentést tesz I. Ferdinánd királynak az ígért segéds csapatok elmaradásának következményeiről és a katonai kihágások miatt fenyegető veszélyről. Parancsa szerint elfogadja a helytartóságot; de a király is támogassa, hogy igazán betölthesse hivatását.

Sacra Maiestas, domine clementissime, post solitam fidelium servitiorum meorum humilem recommendationem etc. Accepi pridie literas Maiestatis Vestrae, quibus significare dignata est, quibus de causis expeditio nuper per Maiestates Vestras in Hungariam non potuerit ob militum Italarum discessum executioni demandari. Quo malo fato quid acciderit, non puto repetendum; certum tamen est, quod si destinatae copiae in Hungariam progressae fuissent, facillime et Budam et Transsilvaniam ac reliquas partes Hungariae occupassent. Erat enim Buda omni praesidio vacua fugientibus et Joanne et Turcis etc. Sed haec non sine dolore animi repetuntur, cum iam pridem sint Maiestati Vestrae satis cognita! Quantas vero nunc copias Maiestatis Vestrae capitaneus habeat, puto Maiestatem Vestram intelligere, sunt enim paucissimae. Quod si sperantur vel pax, vel indutiae, non video causas, propter quas nova auxilia in Hungariam mitti debeantur. Quamvis sive pax, sive indutiae futurae sint, nisi Maiestas Vestra habeat in Hungaria aliquas iustas copias, hoc regnum vel per nostros husarones contra auctoritatem Maiestatis Vestrae evertetur; nam isti nullo pacto relinquere intendunt suos milites, qui conspirarunt inter se omnem eventum fortunae una experiri, ut magnopere timendum sit, ne isti nova bella et novos tumultus et contra Maiestatem Vestram et subditos eiusdem attentent. Hinc est, quod magnopere extimescimus, nisi Maiestas Vestra maturo consilio providerit, quod stantibus indutiis omnes nos subditi Maiestatis Vestrae per militares destruemur, cum alioquin et modo omnia per illos

in praedam convertantur : castella, possessiones expugnentur, occupentur pro arbitrio cuiusdam atque eo ventum, ut exspoliatis colonis, equis, bobus, omni domestica suppellectili, omni genere victus, agri inculti permaneant, misera plebs inedia pereat et diffugiat non minus, quam e Turcis, ad alienas diciones et sub Johannitas, ut taceam de variis torturis, quibus isti ab omni sexu pecunias extorquere solent. Propter eiusmodi licentiam latrociniorum abhorrent maxime omnes Hungari dominium Maiestatis Vestrae.

Haec in eum finem per me Maiestati Vestrae significantur, quod plerumque a multis audio etiam apud Turcas, quantumvis saeviores etnicos, non esse licentiam eiusmodi militibus saeviendi in subditos sui principis. Hinc est, quod plebs deinde et nobilitas ipsa exclamat mitius esse Turcarum imperium et quorsum haec tendant, Maiestas Vestra facile intelligit ? Proinde sive bellum gerendum sit Maiestati Vestrae, sive concordia aliqua tolerabilis in dica honesta cum hostibus ineunda, Maiestas Vestra dignetur subditis suis de pace et quiete providere, ut possint tandem sub legibus vivere et non semper expositi praedae omnium ; vereor enim, quod alioquin et Maiestatis Vestrae et nostris rebus male consultum foret, ut paulo antea dixeram.

Ego etsi nuper Posonii una cum aliis dominis et consiliariis ac capitaneo generali Maiestatis Vestrae nonnullos tractatus ingressi sumus de observanda communi iustitia et pro evitandis maleficiis ac depraedationibus, prout Maiestas Vestra latius intelliget a domino Marco Pempflinger ; ista etiam nedum observabuntur, sed irridebuntur etiam, nisi Maiestatis Vestrae auctoritate capitaneus suus animadvertat in transgressores severissime.

Mandat michi Maiestas Vestra in literis suis, ut officio locumtenentis michi per Maiestatem Vestram imposito incumbere debeam. Non sum immemor, quibus conditionibus nuper Viennae me huic servitio Maiestatis Vestrae, etsi invitus, quo damno submiseram et posthinc ut esset iustus exercitus Maiestatis Vestrae in Hungaria, sine cuius praesentia sciebam me parum servire posse. Nichilominus volens mandatis Maiestatis Vestrae oboedire, iam me ad hanc provinciam, et odiosam et curis plenam, ingressi. Et modo Maiestas Vestra non desit auctoritati suae propriae ; ego quoad tenuitatem ingenii mei fideliter Maiestati Vestrae servire contendam. Supplico tamen Maiestati Vestrae, dignetur etiam Maiestas Vestra meritum et gratiosum respectum in personam meam habere, ut videar re ipsa vices Maiestatis Vestrae hic gerere, ne tandem potius ludibrium, quam bonam aestimationem de me concipiant

homines. Alioquin enim nullo pacto Maiestati Vestrae servire possem, si hoc praesentirem.

Cum hys me clementiae Maiestatis Vestrae humillime commendo. Thyrnaviae, 14. Novembris 1532.

fidelis servitor Alexius Thurzo.

Kivül: Sacratissimae Maiestati regiae, domino meo clementissimo Cito, citissime.

(Az egészben sajátkezüleg írt eredeti levél a bécsi udvari lt. Hungarica-osztályában.)

XV.

Kaaden, 1534. junius 24.

I. Ferdinánd király több ügyben válaszolván Thurzó Elek helytartónak, kéri, hogy a helytartóságról ne köszönjön le, mert Bécsbe visszaérkezvén az ügyeket úgy rendezi, hogy panaszra oka nem lesz.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc.

Spectabilis et magnifice fidelis dilecte. Ex literis tuis, de 16. huius abunde cognovimus, quae de taxis, seu dicis in regno isto nostro imponendis scripsisti tuamque de iis mentem et opinionem bene percepimus ac superinde brevi talem ordinem faciemus, ut iis et caeteris regni et fidelium nostrorum incommodis opportune obvietur. Quod hucusque ex causis rationalibus tibi satis etiam cognitis non ea commoditate fieri potuit, qua voluntate cupiebamus; speramus autem nos res istas sic composituros et omnibus deo propitio tam bene provisuros, ut de statu et conditione earum meliori nihil sane sit dubitandum.

Vidimus item tuam de locumtenentia petitionem. Te vero gratiose requirimus et hortamur, ut in eodem officio adhuc, pro ut huc usque cum magna animi nostri complacentia fecisti, perseverare eiusque curam nostri et regni bonique publici respectu nequaquam abdicare velis. Nunc enim iis, de quibus scribis tam competenter, ut res ipsa exigit et nos facere desideramus, provideri non valuit, sed ubi Viennam (quod brevi fore credimus) advenerimus, rebus istis nostris Hungaricis propiores effecti sic (eodem Deo dante) providebimus, ut huius etiam rei occasione nulla tibi conquerendi occasio relinquatur.

Oppida Rwdabánya magnifico fideli nobis dilecto, Francisco Bebeck de Pelseutz non dedimus, neque daturi sumus, sed in conferendis eidem Francisco bonis ab eo petitis summo

studio caveri iussimus, ne quid eorum, quae tibi data sunt, alteri quoquo pacto conferatur, sed ut salva tibi maneat in omnibus inscriptio tua, quam et adhuc etiam tueri et servare non dubitabimus.

Cum Petro Pereny ad fidelitatem nostram accedere cupiente non eo animo supersederi iussimus, quod eum acceptare nolimus, sed ut de causa sua ad nostrum ad Viennam reditum remissa communi tuo caeterumque consiliariorum nostrorum consilio maturius eo tunc et commodius agere valeamus tibi ob id committentes, ut cum eodem agere velis, ut bono interea animo esse velit; non enim deerit oportunitas sibi quoque in iis, quae honeste petet cum gratia obviandi.

De Aloysio Gritti idem fere, quod scribis, habemus. Quod si quae alia intellexeris, nobis quoque significes ac interim, quod valde gratum nobis erit, patienti animo esse velis. Iam enim capitaneus noster egregius fidelis nobis dilectus, Joannes Catzianer istuc ordinatus et ire iussus est non pro gravandis, sed sublevandis potius fidelibus nostris et pro singulis sic tractandis ac disponendis, ne et tu querimoniae causam aut gravaminis materiam aliquam rationabilem habere possis nostram in iis omnibus expressam et pergratam executurus voluntatem. Datum in oppido nostro Cadensi, die 24. Junii anno domini MDXXXIV. regnorum nostrorum Romani quarto, aliorum vero octavo.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum Sacrae
Regiae Maiestatis proprium
Jo. Maius.

B. cardinalis Tridentinus

Kívül: Spectabili et magnifico fideli nobis dilecto, comiti Alexio Turzoni de Bethlemfalwa, regni nostri Hungariae locumtenenti.

(Eredetije titkos, záró pecsét nyomával Orsz. lt. kincstári osztály. Történelmi emlékek. Belügy.)

XVI.

Bécs, 1537. nov. 1.

I. Ferdinánd király megparancsolja Dóczy Miklósnak, hogy távolléte alatt engedelmeskedjék Thurzó Elek helytartónak, mert az ország védelmét rá bízta.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Boemiae, etc. rex semper Augustus infans Hispaniarum, archidux Austriae etc.

Egregie fidelis dilecte. Dedimus informationem spectabili et magnifico comiti Alexio Thvrzo de Betlenfalwa iudici curiae et locumtenenti nostro, ut dum nos paulisper aberimus et donec generalem diaetam cum fidelibus regnicolis nostris habere poterimus, invigilare debeat vobiscum una ad defensionem fidelium subditorum nostrorum. Quamobrem tibi mandamus, quemadmodum aliis etiam mandavimus, ut cum eo apparatu, quo nobis servire debes, paratus instructusque sis, et quod ipse locumtenens noster ex [volun]tate nostra tibi dixerit, pro defensione regni cum caeteris fidelibus nostris adesse [debeas]; secus nullo modo feceris. Datum Viennae in festo Omnium Sanctorum. Anno [domini] millesimo q[ui]ngentesimo] tricesimo septimo.

Ferdinandus m. p.

Wylaky.

Hátlapján: Egregio Nicolao Doczy, aulae nostrae familiari, fideli nobis dilecto.

(Eredetije Orsz. ltár. Kincsátri osztály: Tört. Emlékek. Belügy. Zárlatán piros viaszba nyomott törött, titkos pecsét.)

XVII.

Bécs, 1539. aug. 15.

I. Ferdinánd király kötelezvénye Thurzó Elek országbíró és helytartó részére 21.733 magyar forint és 82 dénárrol, a mely összeggel neki részint mint méltóságai után járó fizetés fejében tartozik, részint tőle kikölcsönzött.

Nos Ferdinandus etc. Recognoscimus per praesentes literas nostras, quod nos posita ratione et vero computo cum fidele nostro spectabile et magnifico comite Alexio Thurzo de Bethlenfalwa, iudice curiae et locumtenente nostro tam ratione iudicatus curiae, qui in anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo septimo in mense Novembri feliciter initium cepit, quam etiam locumtenentiae, in quod officium idem Alexius Thurzo Viennae in festo Beati Francisci confessoris in anno domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo praeterito per nos fuit promotus et declaratus usque feriam quartam proximam post festum Paschae in anno praesenti praeteritam defalcatis et deductis omnibus, quae eidem Alexio Thurzo intra hos annos data et soluta aut per eum percepta ex regestis camerae nostrae extracta sunt, eidem decem et septem millibus trecentis triginta tribus florenis et denariis octoaginta duobus debitores remansimus.

Praeterea idem comes Alexius Thurzo in praescripto anno vigesimo septimo nobis tum Strigonii constitutis crediderat duo mille in auro facientes cum additione viginti denarorum, prout tum valor aurei nummi aestimabatur, duo mille et quadringentos florenos. Item ad commissionem nostram fideli nostro magnifico Leonardo a Fels supremo magistro curiae nostrae mille florenos tum mutuaverat, dum arx Scepusiensis caperetur. Denique pro illis impensis, quas ex commissione nostra proximis annis partim ad nunciorum et exploratorum ad diversa loca missione, partim vero ad eam continuam, quam plerumque tum oratoribus, tum vero pecuniis ad solutionem gentiumstrarum ad partes superiores missis pro securitate adhibenda idem comes Alexius Thurzo erogavit et impendit mille florenos; acceptamus et circa praescriptam summam adiecimus et adiicimus facientes in toto cum summa superius scripta viginti unum mille septingentos et triginta tres florenos Hungaricos ac denarios octoaginta duos. De qua quidem summa pecuniae eundem comitem Alexium Thurzo certum reddere volentes promittimus et assecuramus, quod huiusmodi summam pecuniae per nos (ut praefertur) debitam persolvemus et de eadem plenam atque omnimodam satisfactionem ipsi et heredibus suis impendemus et impendi faciemus cum effectum, ad quod vos obligatos esse volumus et obligamus per praesentes harumstrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Viennae, decima quinta Augusti anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono, regnorum nostrorum Romani nono, aliorum vero tredecimo.

Ferdinandus.

(Országos lt. kincstári osztály, Benignae resolutiones. I. k. 28. l.)

XVIII.

Bécs, 1540. aug. 24.

I. Ferdinánd király a hűségre tért Balassa Zsigmond borsodi főispánt felhatalmazza, hogy a János-pártiakkal tárgyalhasson, nekik megkegyelmezessen és őket biztosítsa, hogy János király minden törvényes adományát megtarthatják, ha hűségére térnek.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. marchio Moraviae etc. comes Tirolis etc. recognoscimus per praesentes significantes quibus expedit universis, quod nos magnifico Sigismundo

Balassa de Gyarmath, comiti comitatus Borsodiensis in gratiam nostram recepto et ad fidelitatem nostram reverso plenam et omnimodam facultatem dedimus et concessimus, prout damus et concedimus per praesentes, nempe ut possit omnes eos, quicunque hactenus regis quondam Joannis partes imperiumque secuti sunt, ad oboedientiam et fidelitatem nostram attrahere illisque nomine nostro gratiam facere de omnibus excessibus, si quos in nos et regni nostri coronam admiserunt atque adeo eisdem verbis nostris assecurare et certos reddere. quod quaecunque bona sive possessiones habent ab ipso quondam rege Joanne legitime collatas et donatas, in iis non solum eos permanere sinemus, verum etiam conservabimus et manutenebimus, dummodo sese fidelitati et servitiis nostris adstringant nosque pro vero, legitimo et naturali eorum domino atque rege habeant et recognoscant ac debitae oboedientiae fidelitatisque iuramentum praestent, harum testimonio literarum sigilli nostri impressione munitarum. Datum in civitate nostra Vienna, die 24. mensis Augusti anno dni millesimo quingentesimo quadragesimo, regnorum nostrorum Romani decimo, aliorum vero decimo quarto.

Ferdinandus m. p.
Bienger
vicecancellarius.

Ad mandatum Sacrae
Regiae Maiestatis proprium
Ad. Carolus.

(Eredetiye Orsz. lt. kincstári osztály. Történelmi emlékek ; belügy.)

XIX.

Bécs, 1542. decz. 30.

I. Ferdinánd király értesíti Pozsony városát, hogy Thurzó Elek helytartói tiszteréről betegsége miatt lemondott és helyébe ugyanazon hatáskörrel Várday Pál esztergomi érseket nevezte ki: tekintsék őt azért úgy mint a király személyét és neki, mint az előbbi helytartónak, engedelmeskedjenek.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex semper augustus, infans Hispaniarum. archidux Austriae etc.

Prudentes et circumspecti fideles dilecti. Cum longo iam tempore videamus fidelem nobis sincere dilectum, comitem Alexium Thurzo de Bethlenffalwa etc. variis et periculosis aegritudinibus assidue vexari, quamvis idem in omnibus nostris negotiis ad officium suum locumtenentiae pertinentibus summa fide et integritate, maxima etiam diligentia, quantum

vix per valetudinem saepe numero licuisset nobis inservire, habita tamen tandem ratione imbecillitatis virium corporis sui, accedentibus ad id etiam eiusdem supplicationibus eundem officio locumtenentiae exonerandum et sublevandum et loco illius reverendum in Christo patrem dominum Paulum de Varda, archiepiscopum Strigoniensem legatum natum, summum et secretarium cancellarium nostrum, fidelem nobis sincere dilectum in locumtenentem sufficiendum ac constituendum duximus auctoritate ei plenaria in absentia nostra, prout aliis locumtenentibus consuetum est, omni ex parte concessa et attributa. Quo circa vobis harum serie firmiter committimus et mandamus, ut eundem dominum Paulum archiepiscopum, locumtenentem nostrum quamquam propriam personam nostram in nostra absentia audire eidemque in omnibus, prout antea locumtenenti nostro consuevistis, parere et obtemperare debeatis et teneamini; secus non facturi. Datum Wienae, paenultima die mensis Decembris anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo.

Ferdinandus.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis iudici magistro civium caeterisque iuratis civibus civitatis Poseniensis, fidelibus dilectis.

(Eredetiye Pozsony város levéltárában.)

XX.

Bécs, 1542. decz. 30.

I. Ferdinánd király Várday Pál esztergomi érseket stb. kinevezi helytartójának hatáskörének megjelölésével.

Auctoritas domino locumtenenti pro officio data.¹⁾

Nos Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Boëmiae etc. rex semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. Recognoscimus per praesentes, quod nos perspecta iam pridem et cognita fide, diligentia et in rebus nostris tractandis solertia et integritate reverendissimi in Christo patris domini Pauli de Warda, archiepiscopi Strigoniensis, primatis Hungariae, legati nati, summi et secretarii cancellarii nostri, fidelis nobis sincere dilecti, eundem in absentia nostra praefecimus et constituimus

¹⁾ Múzeumi példányban: Locumtenentia, sive Auctoritas Strigoniensis.

in locumtenentem nostrum in praedicto regno nostro Hungariae conditionibus infrascriptis : imprimis ut omni illa auctoritate et facultate fungatur, qua praedecessorum nostrorum atque etiam nostro tempore ceteri locumtenentes ad tempus constituti usi sunt ; videlicet : quod habeat facultatem administrandi iustitiam citra omnem appellationem ; quod possit indicare conventum particularem necessitate requirente omnibus statibus pro commodo nostro et illius regni nostri ; quod habeat auctoritatem mandandi omnibus confinia tenentibus et officialibus ceterisque fidelibus nostris in omni publica administratione ; quod habeat ius conferendi personis dignis bona ad triginta duos colonos se extendentia, quae sive per notam, sive per defectum seminis aut alio quocunque modo ad collationem nostram legitime spectarent ; quod habeat ius conferendi beneficia ecclesiastica in omnibus ¹⁾ ecclesiis, quibus praelati ius patronatus non habent, ²⁾ exceptis tamen abbatiis praepositisque maioribus ; quod habeat facultatem et plenam auctoritatem omnibus resipiscentibus et ad obedientiam nostram redire volentibus nostra persona gratiam faciendi. In omnium igitur praemissorum testimonium et robur praesentes literas nostras manu nostra et sigillo consignatas eidem domino Paulo archiepiscopo duximus concedendas. Datum Viennae, die paenultima mensis Decembris anno Domini 1542. regnorum nostrorum Romani duodecimo, aliorum vero decimo.³⁾

(Eredeti fogalmazata az Orsz. lt. kancelláriai osztályában Conceptus expeditionum 1550—1559. No. 2. a melyet Ujlaky kinevezése alkalmával átjavítottak. Egykorú másolata a M. N. Múzeum törzsanyagában és az Országos levéltárban a *Benignae resolutiones* című kamarai másoló-könyv II. köt. 36. l. és Egyetemi ktár, Hevenessy-gyűjtemény LXX. k. 203. l.)

¹⁾ Múzeumi példányban helytelenül omnibus helyett bonis áll.

²⁾ Quibus — habent csak a fogalmazatban van meg, ellenben mindkét másolatból feltűnő módon kimaradt. A szövegbe azért vettem fel, mert e rész úgy a Thurzó, mint Ujlaky kinevezésében előfordul.

³⁾ Ez oklevelet 1549. márcz. 3-án (*Auctoritatis domino locumtenenti concessae ad cameram exemplum missum*) megküldi Ferdinánd a magyar kamarának : Mittimus etiam ad vos cum praesentibus, prout petistis, exemplum literarum auctoritatis locumtenentis nostri in Hungaria, archiepiscopi Strigoniensis, ut in negotiis delictorum ne facinorosi impuniti evadant, tanto melius agere possitis.

XXI.

Bécs, 1543. január 1.

Várday Pál helytartó értesíti a kamarát a Kisserényi Ferencz kamarai tanácsos fizetésének felemeléséről.

Reverende et egregii domini et amici honorandi, salutem. Noverint Dominationes Vestrae impetrasse nos a Sacratissima Maiestate regia, domino nostro clementissimo, ut a modo deinceps, ab hoc scilicet 1. die mensis Januarii praesentis anni 1543. egregius Franciscus Kysserÿeny ultra suum ordinatum salarium florenos scilicet 300 ratione officii et servitiorum suorum dari consuetos habeat singulis annis florenos 100. Itaque ex voluntate et mandato Maiestatis Suae dominationes vestras requirimus, ut praefato domino Francisco Kysserÿeny tam hoc anno praesenti, quam aliis in posterum sequentibus praedictos centum florenos ultra prius constitutum salarium 300 florenorum semper solvere et numerare velint et debeant, praesentes pro sua reservantes expeditione. Secus non facturi. Datum Viennae, 1. die Januarii, anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo tertio.

Paulus archiepiscopus Strigoniensis
manu propria.

Czím: Reverendo et egregiis dominis Alberto praeposito Quinqueecclesiensi praefecto et consiliariis camerae Regiae Maiestatis etc. dominis et amicis honorandis.

(Orsz. lt. Benignae resolutiones regiae I. 59. l.)

XXII.

Bornemissza Pál 1542. decz. 30—1543. február 18. erdélyi követ-ségi jelentéséből. Fráter György véleménye a helytartóságról.

Item affirmavit celebrationem iudiciorum, quae Posonii aguntur isto tempore longe plus rebus publicis obesse, quam prodesse; timent enim mali legis rigorem plurimum. Videtur ipsi fratri Georgio, ut illa iudicia ad alia tempora reicerentur, quia Sua Maiestas non possit nunc carere etiam malorum servitiis in regni Hungariae conservatione; numerus enim bonorum satis exiguus hoc tempore cum sit, parcendum ob eam causam malis est, quod utilissimum regno et Maiestati Suae erit.

Cupit etiam idem frater Georgius, ut Maiestas Vestra illi credat et sua consilia in re Hungarica approbet gratiose; cupit enim praeesse solus in illo regno coeteris post Vestram

Sacratissimam Maiestatem. Quod tamen ego dubito non satis fore tutam Vestram Sacratissimam Maiestatem ob certas causas, quia ipse, ut ego ex vultu omni, certis indiciis sermonibusque ipsius fratris Georgii intellexi et animadverti, si certa signa liberationis regni Hungariae a Turcha ex parte Maiestatis Vestrae viderit, serviet procul dubio Vestrae Maiestati fideliter, sin minus desperatus antequam Turcha Hungariam occupaturus veniat, cum omnibus suis rebus fugiet in Poloniam.

(Bécsi Udvari lt. Hungarica.)

XXIII.

1543. a pozsonyi országgyűlés után.

I. Ferdinánd király utasítása Várdai Pál helytartó és a rendes tanácsosok részére.

Instructio Regiae Maiestatis reverendissimo in Christo patri domino Paulo de Warda archiepiscopo Strigoniensi, primate Hungariae. legato nato, summo cancellario ac in regno Hungariae locumtenenti nostro simul et consiliariis ex ordine dominorum praelatorum ac baronum Posonium per Suam Maiestatem delectis data.¹⁾

Inprimis iidem locumtenens et consiliarii spectabilem et magnificum Thomam de Nadasd magistrum thavernicorum et generalem capitaneum iuxta deliberationem Regiae Maiestatis superinde factam cum suo apparatu solutioneque debita ad equites et pedites penes illum deputatos per praefectum camerae ac thesaurarios ex ordine dominorum et nobilium electos expediendum curent, ita ut is tam pro defensione regni retardandisque hostium conatibus, quam aliis negotiis publicis ex debito officii sui praesto esse matureque possit prospicere. Qui tamen generalis capitaneus in omnibus negotiis maxime gravioribus mutuum semper intelligentiam cum praedictis locumtenente et consiliariis habere debet.

Deinde banum quoque Croatiae iuxta determinationem Regiae Maiestatis per eundem praefectum camerae et thesaurarios absque mora iidem locumtenens et consiliarii expediendum curent, ut idem ad eas partes tempestive proficisci et tum defensionem illorum regnorum curare, tum alia negotia ad commodum Suae Maiestatis et quietem fidelium subditorum exequi possit.

Habeant etiam summam diligentiam, ut praesidia equi-

¹⁾ A cím az Oláh Miklós írása.

tum et peditum designata pro defensione et munitione ditionis Regiae Maiestatis in locis finitimis tempestive atque integro numero iuxta constitutionem superinde factam expediantur, et debita necessariaque solutione provideantur, ne illius defectu locus aliquis finitimus ab hostibus intercipi et inde clades aliqua ditioni et fidelibus Suae Maiestatis manare possit.

Oratores ad summum pontificem, Caesaream Maiestatem et imperium curent expediri.

Ut autem haec omnia recte atque ordine geri curarique possint, dent operam imprimis iidem locumtenens et consiliarii, ut dica duorum florenorum tum prior videlicet, quam posterior simul et sexagesima iuxta articulos Posonienses de bonis omnium dominorum et nobilium mature et ad terminos ad id praescriptos ubique exigatur et manibus praefecti camerae et thesaurariorum ad id deputatorum administretur. Qui quidem praefectus et thesaurarii necessitates supradictas et alias omnes, si quae emergerint, ad commodum regni et Regiae Maiestatis iuxta voluntatem et mandatum locumtenentis et consiliariorum ex proventibus huiusmodi dicarum et aliorum reddituum Suae Maiestatis curare debebunt.

Si qui vero in solutione dicae et sexagesimae tardiores forent aut aliquo modo tergiversarentur, capitaneus generalis per omnia remedia omnes tales compellat et ut in omnibus locis et comitatibus fiat, iidem locumtenens et consiliarii nullius personae delectu habito modis omnibus curare debebunt.

Summam etiam curam adhibeant, ut per capitaneum generalem articuli Novisolienses in omnibus eorum punctis executioni demandentur. Contra eos autem qui aliquid praeter constitutionem huiusmodi Novisoliensem ac Posoniensem quoque aliquid facere praesumpserint, per omnia remedia animadvertant et sotes ex merito semper et ubique puniant.

Tricesimas et alios redditus Regiae Maiestatis curent iidem locumtenens et consiliarii cum capitaneo generali ubique integre et fideliter administrari; turbatores autem et qui in illis violentiam aliquam committerent vel sibi usurpare de illis ausi forent, ipso facto per capitaneum generalem poena decreti puniantur.

Iidem locumtenens, capitaneus generalis et consiliarii de omnibus negotiis ad defensionem regni pertinentibus mutuam semper intelligentiam habeant cum generoso ac magnifico domino Joanne Wngnod locumtenente et capitaneo generali caeterisque dominis de regimine Austriae, ut ingruente necessitate mutuis opibus et consiliis defensioni regni propicietur.

Ut autem in regno inter subditos Regiae Maiestatis pax et tranquillitas firmetur, iudicia iuxta publicam constitutionem Novizolii et Posonii factam octavo die Epiphaniarum domini incohentur et absque intermissione continuentur.

Caetera negotia publica Regiam Maiestatem ac defensionem et tranquillitatem regni concernentia locumtenens et consilarii pro eorum industria et prudentia fideliter et diligenter curare assidue executionique demandare debebunt.

Praeterea constituit Maiestas Regia, ut in consilio per locumtenentem et consiliarios debitus ordo servetur, ita, ut quisque iuxta locum et dignitatem suam opinionem non aliter, quam praesente Regia Maiestate fieri solet, referre debeat. Quo autem ordine consilarii ex ordine praelatorum et baronum electi consideant, inferius patebit.¹⁾

Kivül : 1543. Instructio Regiae Maiestatis etc.

(Egykorú csonka másolata az Orsz. ltárban. Történelmi emlékek. Belügy.)

XXIV.

1543. a pozsonyi országgyűlés után.

Azon pörös ügyek felsorolása, a melyekben a helytartó az országrendes biráival bárhol ítéletet mondhat.

Causae, quae per reverendissimum dominum Paulum de Warda, archiepiscopum Strigoniensem, summum cancellarium et locumtenentem Regiae Maiestatis, ubicumque fuerit constitutus, caeterosque iudices regni ordinarios penes eundem dominum locumtenentem et cum eo existenites extra terminos generalium iudiciorum continue adiudicari debebunt.

Item universae causae factum novorum actuum potentiariorum, occupationum iurium possessionariorum, damnorum illationis iniuriarumque et aliorum quorumcunque malorum generum a tempore locumtenentiae praefati domini archiepiscopi locumtenentis Regiae Maiestatis, hoc est a festo Epiphaniarum domini proxime praeterito in eius Maiestatis absentia per quoscunque utcumque commissorum et committendorum motae vel movendae; causae item transmissionales sine intermissione iudicentur.

¹⁾ Ezzel az érdekes Instructio megszakad; a további résznek 5 üres oldal van hagyva.

Item causae iurium impignoratitiorum a tempore felicitis coronationis serenissimi principis et domini Ferdinandi etc. Regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi per quoscunque impignoratorum per eos, qui bona ipsa impignorarunt vel eorundem haeredes et legitimos successores in recta linea descendentes, qui eadem bona et iura impignoratitia cum depositione capitalis summae pecuniarum, pro qua impignorata fuissent, et non aestimatione communi redimere voluerint contra quoslibet motae, vel movendae continue semper iudicentur.

Item causae factum decimarum quandocunque a tempore felicitis coronationis Regiae Maiestatis motae vel movendae continue semper iudicentur.

Kivül : Causae, in quibus dominus locumtenens extra terminos generalium iudiciorum adiudicari potest. 1543.

(Eredetije fél ív papiron Orsz. lt. Történelmi emlékek. Belügy.)

XXV.

Prága, 1544. január 8.

I. Ferdinánd király parancsa a kamara részére, hogy Révay Ferencz nádori helytartónak adja meg 600 frt adósságát.

Venerabilis et egregii nobis dilecti. Fidelis noster, magnificus Franciscus de Rewa vacante officio palatinali locumtenens, et per literas et per nuncium suum ad nos missum significavit nobis per vos pro salario et expensis suis in comitatu de Thurocz antea deputatos ei fuisse 600 fl. Qui tamen necessitate eius temporis ita ferente ad provisionem castri Newgradiensis per vos rursus conversi datique fuissent, cuius rei causa ipse nec salarium nec expensas suas illas a vobis ab illo tempore rehabuisset supplicavitque, ne eum damnum pati sineremus, ut in servitijs nostris et regni durare posset. Quare committimus vobis firmiter, ut viam et modum quaerite, per quem ipsum Franciscum Reway ex proventibus nostris de praemissis sex centum florenis omnino contentetis eique satisficiatis, ne de vobis conqueri possit, aliud non facturi. Datum Praegae, octava Januarii anno Domini 1544.

Ferdinandus m. p.

Nicolaus Olahus m. p.

(Orsz. levéltár, kincstári osztály. Benignae resolutiones I. k. 112. l.)

XXVI.

Bécs, 1544: december 23.

I. Ferdinánd király megparancsolja a kamarának, hogy Révay Ferencz nádori helytartónak fizetését, az 1543-ban megállapított kulcs szerint adja meg és a Győr védelmére küldött 50 lovasa tartásáért is kárpótolja.

Ferdinandus. Venerabilis et egregii fideles dilecti. Non ignoratis nos superiori anno quadragésimo tertio supra millesimum pro exercendo Posonii regimine regni nostri Hungariae unicuique consiliariorum nostrorum certum salarium constituisse, facientes solutionis initium primum diem mensis Ianuarii anni eiusdem. Quemadmodum autem fidelis noster, magnificus Franciscus de Rewa, palatini regni Hungariae locumtenens nos per supplicationem suam docuit, nondum foret per vos sibi de salarii sui solutione (ducentos florenos in singulos menses, dum in loco regiminis agit, facientes) subducta ratio; queritur praeterea idem ad illos etiam quinquaginta equites, quos iussu nostro pro praesidio arcis Jauriensis misisset certisque mensibus illic tenuisset, minime esset satisfactum. Cum propterea, tum vero quia totum dimidium salarii sui praescripti nobis remisit, mandamus vobis, ut tam de salario per nos constituto, quam etiam de equitibus quinquaginta rationem cum eo ponere debeatis, scientes tamen prius, quo die equites sui Jaurinum sint ingressi, quot etiam mensibus illic in praesidiis fuerint et quando tandem a servitio discesserunt, subducta autem ratione dimidium salarii, quo ratione officii sui comperimur ei debitores remansisse, unde magis commodum vobis fore videbitur, eidem persolvatis. De solutione etiam quinquaginta equitum contentum eandem reddatis, accepta ab eodem quiettantia; secus ne feceritis. Praesentibus pro vestra expeditione reservatis. Datum Vienna. feria tertia proxima ante festum Nativitatis Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo quadragésimo quarto.

Ferdinandus.

Nicolaus Olahus etc.

Venerabili ac egregiis Alberto praeposito Quinqueecclesiensi. consiliario nostro, praefecto ceterisque camerae nostrae Hungariae consiliariis, fidelibus dilectis.

(Orsz. ltár. Benignae resolutiones. I. k. 72. l.)

XXVII.

Worms, 1545. ápr. 21.

I. Ferdinánd király parancsa Szerémi Sebestyén és Schreiber Farkasnak, hogy mivel most Várday Pál helytartó és a királyi tanácsosok fizetését többszöri kérésük szerint nem rendezheti, ideiglenesen a harminczadok jövedelméből fizessék meg kinek-kinek a felsorolt összeget.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae etc. rex semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc. marchio Moraviae etc. comes Tyrolis etc. fidelibus nostris egregio Sebastiano Syrmiensi, perceptori tricesimarumstrarum in regno Hungariae et Wolfgango Schreyber contrascribae eiusdem, salutem et gratiam nostram regiam. Quoniam nunc a reverendissimo in Christo patre domino Paulo de Warda, archiepiscopo Strigoniensi locumtenente nostro et a venerabilibus egregiis fidelibus nobis sincere dilectis N. aliis consiliariis regiminis nostri Hungarici pro conficiendo et erigendo necessario statu expensarum ex camera nostra Hungarica annuatim faciendarum, tum etiam ordinatione aliqua ex tricesimis nostris vestrae administrationis pro intertenendo dicto statu et in solutionem stipendiorum suorum, quo quisque suo officio eo commodius praeesse et defungi posset, aliquoties humiliter admoniti et requisiti sumus; nos vero nunc certis ex causis tam subito praedictum statum conficere et erigere non potuerimus: proinde dicto archiepiscopo Strigoniensi, locumtenenti caeterisque regiminis consiliariis et aliquibus officialibus regni sequentibus unicuique interim pro commodiori sua sustentatione certam et subnotatam pecuniarum summam in defalcationem stipendii sui, siquidem eis tantum debetur ex proventibus tricesimarumstrarum regni Hungariae vestrae et Thomae Francisci ac Georgii Volkl administrationis, quanto citius fieri poterit, numerandam et exolvendam gratiose ac clementer annuimus et consensimus, videlicet: praememorato Strigoniensi locumtenenti mille quingentos florenos Hungaricales in moneta, episcopis Quinqueecclesiensi, Jauriensi, Segniensi et Vesprimiensi eorum ordinariam intertentionem dum adsunt in loco regiminis, nempe unicuique in diem florenum Renensem floreno sexaginta cruciferis calculato, Francisco de Rewa locumtenenti palatini regni mille, Emerico Balassa mille, Michaeli Merey personalis praesentiae nostrae in iudiciis locumtenenti ducentos, Joanni Zomorey, directori causarum centum quinquaginta,

Thomae Nádasdy ratione iudicatus (curiae) mille, Andreae Bathori ratione officii magistratus Thavernicorum ducentos quinquaginta florenos Hungaricales in moneta. Quae solutio denique praescriptis personis ex pecunia hactenus per vos et antenominatos Thomam Francisci et Georgium Volkel e dictis tricesimis collecta et ultra priores nostro iussu de illis factas expensas et praeter menstruum intertentionem, quam episcopo Zagrabiensi procancellario nostro Hungariae ex illis tricesimis per alias literas nostras iam pridem deputavimus, in promptu existente et quotidie ulterius ex eisdem proveniente absque omni mora fieri et exhiberi debet hac videlicet conditione et modo, quod utra pars ex vobis plus perceperit, et meliora tricesimarum loca occuparit, plus numeret et pluribus etiam de praescripta ordinatione nostra satisfaciatur et huiusmodi solutio praefatarum personarum per cameram nostram Hungaricam vobis et Thomae Francisci ac Georgio Volkel, prout cuique parti iuxta respectum tricesimalium locorum occupatorum iustum et aequum videbitur, distribuatur ita, ut et praedictus locumtenens et alii consilarii ac officiales ex ambabus tricesimis vestrae et Thomae Francisci administrationis quisque suam praescriptam ordinatam summam et salarium medii anni habere possit. Ideoque vobis harum serie firmiter committimus et iniungimus, quod superius annotatis personis quibuscunque ex eisdem de praescriptis summis per praefectum et consiliarios camerae nostrae per vos satisfaciendum iniunctum fuerit ex supranominatis proventibus tricesimarum nostrarum regni Hungariae vestrae functionis una cum Thoma Francisci et Georgio Volkel acceptis competentibus quietantiis absque aliqua dilatione debita et iusta solutione praedictarum summarum nunc semel respondeatis et satisfaciatis et quicquid in saepedictam solutionem memoratarum personarum ex proventibus illis tricesimalibus vestrae administrationis numerabitis et expendetis, hoc omne vobis in futuris vestris rationibus erga hanc nostram commissionem et competentes quietantias pro bonis et iustis expositis poni et admitti debet nostramque in eo seriosam et omnimodam exequenturi voluntatem. Datum in nostra ac sacri Romani imperii civitate Wormacia, die vigesima prima mensis Aprilis. anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto. regnorum nostrorum Romani decimo quinto, reliquorum vero omnium decimo nono.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini
regis proprium.

(Eredetije patens alakban a M. T. Akadémia levéltárában.)

XXVIII.

Worms, 1545. ápr. 28.

I. Ferdinánd király válasza a magyar kamara jelentésére, a trencséni harminczad, általában a harminczadok és adók, a rimaszombati harminczadtisztek, a kiadások előirányzata és különösen a kormány és kamarai tisztviselők fizetésének ügyében.

Ferdinandus etc. Venerabilis, devote, egregii fideles nobis dilecti. Ex literis vestris tertia die superioris proximi mensis ad nos scriptis, necnon ab exemplaribus adiunctis vectigalium et tricesimarum, tum vero statu expensarum a vobis tam ordinarie, quam extraordinarie pro intertentione locumtenentis nostri archiepiscopi Strigoniensis et aliorum, penes quos regiminis nostri Hungarici fisciue administrandi cura est, assignationum denique super tricesimarum aliorumque reddituum nostrorum proventus in regno Hungariae factarum abunde quidquid nos scire debere ¹⁾ iudicatis, ac illud imprimis quidem intelleximus novos a vobis officiales et contrascribas Tyrnaviae adhuc comitiis ibi nondum solutis constitutos esse aliaque curata, quae in eam rem mandassemus, quae ipsa, ut plane de sententia nostra vos perfecisse agnoscimus, ita in spem venimus tricesimarum nostrarum exactionem administrationemque maiori nobis deinceps utilitati et emolumento futuram esse, modo quod itidem nobis pollicemur, tricesimatores nostri vestro subinde praesidio ex autoritate nostra iuventur et defendantur vosque difficultatibus, sicubi inciderint, quoad potestis, medeamini.

Scribitis magnificum Andream de Bathor, regni istius nostri capitaneum apud praefatum locumtenentem et literis et nuncio haud obscure demonstrasse, quod si contingat vel Trinchinium vel ad alia isthic loca filialia exactores tricesimarum venire et adversi aliquid experiri, ne sibi tandem culpa imputetur, referendo se ad inscriptionem quandam Alexio Thurzoni per nos factam, qua cautum sit, ne quisquam vel contrascribae vel officialis titulo in eas tricesimas se ingereret, donec tota summa pecuniaria quadraginta millium florenorum dissolvatur; sed nos ita plane nobis persuademus, postquam nova haec tricesimarum constitutio memorati quondam Alexii Thurzonis relictæ, nunc coniugi magnifici Johannis baronis a Pernstein, nihil prorsus detrimenti allatura sit, etenim officiales nostri, quos ei in exigendis administrandisque Trinchiniensibus aliisque id loci tricesimis deputavimus de omnibus

¹⁾ Betoldás.

singulisque proventibus debitam illi et assignatam portionem prout hactenus et alias ab antiquo eandem habuit, dabunt et persolvent, fore ut nec ipsa baronis a Pernstein coniunx, nec ipse Bathory, neque quispiam eorum nomine dictis officialibus nostris ullum negotium exhibeant aut ullo impedimento esse cogitent, quemadmodum hac de re quoque iam antea eandem de Pernstein datis nuper ex aula nostra literis serio admonuimus. Quod si tamen nihilominus ab eis impedimentum aliquod accideret, nulla id certe aequabili aut iusta causa fecerint, quam ob rem debetis vos eo casu regiminis nostri Hungarici accedente consilio et auxilio eas inire statim rationes, quibus et impedimenta forte suborta removeantur, et administratio in gradu ipso suo consistat et ne ullo officialium nostrorum incommodo labefiat. Ubi vero rationibus vestris nihil profici posse senseritis, tum ad nos recurrite literisque vestris, quidquid accidit et quid geri a nobis possit, consilium vestrum declarate.

Ad haec inspeximus atque examinavimus transmissam vectigalium et tricesimarum novam limitationem, quam ex aliquot priscis vectigalium formulis Uladislai et Ludovici regum temporibus in usu haberi solitis necnon a rege Joanne postmodum usurpatis collegistis et desumpsistis, et quia nobis limitatio illa benigne admodum probatur, quinque eius consimilia exempla describi descriptaque et chyrographo nostro communita pro more aulicae camerae nostrae expediri et cum his literis ad vos transmitti iussimus, volentes, ut singulis tricesimatoribus eorumque contrascribis totidem exempla distribuat, quintum autem exemplum penes vos maneat; detis vero diligentissimam operam, ut iuxta praedictae limitationis tenorem tricesimarum proventus rite administrentur et colligantur.

Quod de oppido Rymaszombath, loco exigendae tricesimae designato variaverint inter vos sententiae et quod nonnullorum opinio tulerit, ut illinc summoventur officiales, sed tandem consultius visum fuerit, ut quoad de nostra voluntate sitis edocti, Thomae Francisci mandaretis, ne locum illum officialibus vacuum interim relinqueret. Equidem hac de re proximis literis, quae antequam Praga discesseramus scriptae et una cum instructione haud dubie ad vos perlatae sunt, statuendi et potestatem et mandatum vobis dedimus in hanc videlicet sententiam, ut si vel hoc tempore, vel deinceps ex his locis, qui exactioni tricesimarum iam essent addicti, unus vel alter minus videretur idoneus et opportunus, tum commodiorem locum deligere translatisque in illum officialibus permutacionem facere pro vestro ipsorum consilio et arbitratu possitis id, quod ulteriori vestrae deliberationi etiamnum relinquimus.

Ceterum statum expensarum et inscriptionum, quae ex ista camera vestrae adiministrationis curari debent, diligenter pervidimus cognovimusque statum illum ingentem pecuniam continere extraordinariis praesertim solutionibus, quae in magistratus regni fiunt, ut sunt iudicatus, thavernicatus, agazonum, pincernatus, cubiculariorum et dapiferorum officia, quae propter regni afflictionem non omnia quidem exerceri et administrari nunc, sed tamen opinione vestra non prorsus vitari queant. Et quod ad aliqua ex his officiis obeunda praecipue illis, qui iudicatus honore funguntur, bano item nostro in Sclavonia iuxta beneplacitum nostrum, vobis denique consiliariis camerae nostrae et aliis personis, secretario, scribis et cursoribus, quorum egetis, solutionem aliquam facere opus sit, super haec in hunc modum benigne respondemus: nos sane propensissimam voluntatem gerere, ut supradictos extraordinarios pariter et ordinarios sumptus omnes susciperemus et ferremus, quemadmodum felicitis recordationis maiores nostri reges Hungariae fecerunt, si regnum istud, ut eorum regum temporibus, ita nunc unitum viribus, ita opibus auctum et in ea tranquillitate atque otio constitutum haberemus, sed quia diversus et longe dissimilis praesens rerum status est et melior ac maior, imo optima regni pars tenetur a Turcis aliisque, qui nobis parum aequi sunt; facile vos et quivis iudicio praeditus existimare potest, nos iis, quos diximus, sumptibus propter accisos et imminutos usque adeo regni proventus ferendo non esse neque cum antecessoribus nostris, qui integris adhuc rebus fruebantur, paria facere posse, si quidem pro modo eorum, quae praecepimus, expensarum quoque rationem inire debemus.

De ordinario vero statu camerae istius erigendo ita se res habet, quod quamdiu magistri camerae officium non est constitutum, in qua quidem cura nunc sumus et hoc agimus, ut ex Germanis nostris consiliariis vir idoneus et praeditus huic functioni deligatur, status ille ordinarius erigi non possit; necesse est enim, ut officium istud prius constituatur et statum praecedat, ex quo autem et contrascribam natione Hungarum magistro camerae adiungendum censemus. Aliquot, qui ad obeundum hoc munus apti vobis videbuntur, nobis indicate, quo simul atque magistrum camerae delegerimus, contrascribam Hungaricum suo muneri una praeficere possimus. Duarum etiam instructionem exempla, quo pacto et magister camerae et eius contrascriba se gerere in suis officiis debeant, conficite et ad nos ocus transmittite.

Porro ut locumtenens et caeteri regiminis Hungarici in administratione iustitiae suas cum personis sibi adiunctis

delegatas functionum partes commodius sustineant, has binas, quae cum his erunt, patentes literas confici iussimus. quibus tricesimarumstrarum exactoribus eorumque contrascribis egregiis Sebastiano Syrmienti, Volffgango Schreyber, item Thomae Francisci et Georgio Volkel mandamus, ut de proventibus tricesimalibus, quos partim collegerunt, partim in dies collecturi sunt, ex ambabus tricesimis suae administrationis simul dent et numerent memorato archiepiscopo Strigoniensi, locumtenenti nostro medii anni stipendium. videlicet mille quingentos florenos Hung. in moneta, dein quattuor consiliariis regiminis nostri, quos sibi locumtenens coniunctos habet, episcopis Quinqueecclesiensi, Jauriensi. Segniensi et Vesprimiensi, dum et quando rebus tractandis aderunt, cuilibet singulis diebus unum florenum Rhenensem at Francisco de Reva, locumtenenti palatinatus mille, Emerico Balassa itidem mille, Michaelli Merey ducentos, Joanni Zomor centum quinquaginta, Thomae Nadasdy, tanquam iudici curiae mille, Andreae de Bathor, ut tavernicatus administratori ducentos quinquaginta (siquidem unicuique eorum tantum debetur et insolutum restet) florenos eosque omnes Hungaricales in moneta pro ratione et modo proventuum administrationis cuiusque tricesimarum, ita quidem, ut qui commodiore loco est et uberiores proventus vel percepit hactenus vel deinceps in singulos dies percipiet, is maiorem, alii vero reliquam partem praescriptarum summarum usque ad plenam solutionem medii anni stipendii, videlicet quisque ex perceptoribus cum suo contrascriba unam angariam, aut quantum poterit, acceptis competentibus syngraphis curent et persolvant. Simili quoque modo tibi, Alberto praefecto caeterisque consiliariis et aliis camerae nostrae Hungaricae adiunctis personis clementer annuimus et concedimus, quod unicuique vestrum ex aliis omnibus proventibus eiusdem camerae nostrae Hungaricae quibuscunque de medii anni stipendio nunc satisfiat, cuius vosmet ipsi curam habere novistis. Ea autem mandata antefatis tricesimatoribus nostris et contrascribis eorundem per vos reddi hancque deputationem memorato locumtenenti nostro ceterisque significare volumus. ut solutionem quisque suam, si tanta tamen, ut supra scripsimus, sibi summa debebitur, sciat requirere, ea denique et conditione et lege, ne vel Strigoniensis, Franciscus de Reva. Nadasdy aut alii ultra hanc nostram ordinationem ob dicta sua stipendia illorumque praetextu in dicas praesentes aut futuras aut alios quosvis ordinarios sive extraordinarios proventus nostros posthac manus inferant, quod vestri muneris erit percavere et ad huiusmodi nequaquam connivere.

Quantum vero attinet ad reliquas subinde occurrentes expensas, necnon inscriptiones, assignationes debitaque, quae isti camerae incumbunt, illa quidem omnia praeter locumtenentis nostri inscriptionem trium millium et ducentorum florenorum Hungaricalium, cuius inscriptionis nomine ad id tempus, quo nobis indicem expensarum misistis tantum octingenti floreni restabant adhuc persolvendi et praeter menstruam intertentionem, quam episcopo Zagradiensi procancellario nostro Hungarico ex tricesimis dari per alias literas exactoribus pridem mandavimus, debebunt ex residuis dictae camerae proventibus, quoad illi sese extendent et quantum ex illis supplere poterit, dissolvi, verum supradictum statum ordinarium, ubi magistrum camerae una cum contrascriba ad vos deputaverimus, in manus summemus — et una cum instructione sua expediendum eique tradendum curabimus.

Et quoniam regnum hoc nostrum Hungariae tot cladibus acceptis, tot impressionibus a Turca perpeisis in hanc, quam videmus, vastitatem abiit, adeoque tantas vires amplius non habet, quantis valebat temporibus retroactis, maxima enim parte et Turcarum servitute premitur et aliorum, ut antea meminimus, potestati subiacet; tantum abest, ut proventus annui dependendis sumptibus, qui ab antecessoribus nostris pro regni dignitate et splendore bonoque olim fiebant, pares sint, ut ne his exiguis etiam tollerandis sumptibus ordinariis sufficiant, aut satis esse possint. Cumque tantam ditionem, ut Turca et alii in Hungaria occupent, unde in administratione iudiciorum minus iam sit laboris et negotii, nec tantus officialium numerus alendus, certe putamus et Revay et Nadasdii ratione officiorum suorum non immerito debere hoc gravissimo tempore minori stipendio contentos esse; debere eos etiam, qui agazonum, pincernarum, cubiculariorum, dapiferorum magistri sunt, quandoquidem propter haec officia illorum nemo sumptus facere cogitur, neque illa nunc exercent aut administrant postulationi salariorum non gravatim supersedere. Hortamur itaque vos et requirimus, ut cum utroque agatis diligenter et accurate, ut et Revay officio locumtenentiae palatini regni mille ducentis et ipse Nadasdy officio iudicis curiae mille florenis Hungaricalibus in moneta sine defectu persolvendis ob tam graves et urgentes causas, quas ostendimus, hoc tempore fungi non recusent eisque nomine nostro praecipiat: si, ut in Dei benignitate confidimus, et certam spem animo concipimus, mutata rerum vice quietam regni possessionem assequemur, quod tum quod a maioribus nostris regibus Hungariae dari ad haec officia consueverunt, nos daturi et eo ipsos loco habituri

sumus, quo alii in hac prius functione constituti et fuerunt et esse debuerunt.

Quicquid itaque in his rebus omnibus actum a vobis fuerit, de eo nos certiores fieri, simul et exempla dictarum instructionum magistri camerae eiusque contrascribæ mitti quam citissime volumus, nostram in eo omnimodam et seriam executuri voluntatem. Et haec cum ad literas vestras tum scripturas annexas eisdem literis ita necessitate postulante clementer respondere duximus. Datum in nostra ac sacri Romani imperii civitate Wormacia, die 28.-va mensis Aprilis anno Domini 1545. regnorum nostrorum Romani 15-to reliquorum vero omnium 19-no.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breyner.

(Orsz. ltár, kincstári oszt. Benignae resolutiones I. k. 115—118. l.)

XXIX.

1548. decz. 12.

I. Ferdinánd király 1548. deczember hó 12. kelt, a magyar kamarának szóló utasításából, a mely szerint a helytartótanácsnak a kamara nincs alárendelve.

In commissionibus autem, quae fient, extra statum magistro camerae nostrae datum ratione quotidianarum expensarum aut aliorum negotiorum apud locumtenentem et regimen nostrum Hungaricum aut cameram nostram incidentium, quae postulata necessitate non possent evitari, neque tamdiu differri, donec informatio a nobis haberetur, debet hic modus servari: Ut tam locumtenens et regimen ipsum, quatenus dicta negotia ipsius regiminis intersunt, quam camera de talibus expensis inter se convenient et commissionem duorum consiliariorum camerae manu subscriptam ordinent pro dicto magistro camerae nostrae, qui eandem commissionem cum sufficienti quietantia aut recognitione pro sui expeditione conservit. Volumus tamen et decernimus expresse, ut locumtenens noster et regimen nostrum Hungaricum nullam de proventibus nostris disponendi facultatem habeat, neque ullas commissiones per se ratione ullarum expensarum aut aliarum solutionum dare possit ad cameram nostram, quam nobis solis subiectam esse volumus, aut si quas commissiones contra hanc nostram ordinationem sive locumtenens, sive regimen ipsum daret, eas irritas et inefficaces esse debere decernimus.

(Orsz. ltár, Kincstári osztály, Benignae resolutiones II. k. 22.)

XXX.

Bécs, 1549. jan. 1-én.

I. Ferdinánd király utasítása a helytartótanács tanácskozásának rendjére vonatkozólag.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex, semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae, marchio Moraviae etc.

Ordo servandus Posonii in consilio nostro per dominos locumtenentem et consiliarios nostros ordinarios pro administratione rerum nostratum et regni nostri per nos designatos, quorum nomina inferius denotavimus.

Reverendissimus dominus Strigoniensis locumtenens, reverendi domini Jauriensis, Vesprimiensis, Nittriensis et Wacien-sis episcopi, magnifici Franciscus Reway locumtenens palatinalis, Emericus Balassa, egregius Michael Merey, venerabilis Paulus Bornemiza praepositus Budensis, Gregorius Sybrýk de Zarwaskend et Paulus Isthwany, hi omnes praedicti Posonii in consilio nostro continui esse debeant. Quod si fideles nostri spectabilis et magnifici comes Nicolaus a Salmis etc. ac Thomas Nadasdy iudex curiae nostrae, Andreas Bathory capitanei nostri supremi, Franciscus de Batthian et alii consiliarii nostri, si qui sunt ultra praescriptos, aliquando Posonium sive vocati, sive non vocati venerint, debebunt et ipsi sua loca in consilio nostro habere.

Imprimis dominus locumtenens autoritate nostra praesit in consilio nostro. Alii consiliarii nostri ordinarii quolibet die, si necessitas et rerum nostrarum magnitudo expostulaverit, bis convenient apud ipsum locumtenentem mane et post prandium horis inferius praescriptis.

Quocunque autem die quispiam praedictorum consiliariorum in horis inferius designatis non comparuerit, eius salario privetur; si mane non comparuerit dimidio, si post prandium, item dimidio, si per totum diem absens fuerit, totius diei salario.

Quod si quis illorum quaequam negotia extra Posonium domi curanda habuerit, dominus locumtenens poterit illi concedere unum et alterum mensem per totum annum, ad quem perinde solvendum ei erit, acsi praesens esset; si quis vero sine licentia locumtenentis discederit, vel etiam ultra praedictos duos menses ei concessos abesset, privetur salario sive provisione sua tanto tempore, quanto abfuerit.

Volumus autem, ut praefectus camerae pro eo fide, quam nobis debet, cum suis consiliariis praesentiam et absentiam

quotidie notare debeat, ipso vero camerae praefecto aliquo casu absente secretarius regiminis nostri hoc ipsum fideliter curare debebit.

Mandamus etiam, ut in consilio nostro servetur bonus ordo: consilarii exhibeant debitam reverentiam et observantiam domino locumtenenti nostro, quisque eorum per ordinem considere in suo loco pro statu et conditione sua, nec eorum quispiam ibi deambulet vel susurret vel clamores concitet, aut fabulas inanes narret, sed omnes tacite et reverenter de rebus et articulis per dominum locumtenentem propositis meditentur et tractent.

Nullus eorum irrequisitus suam opinionem proferat, sed dominus locumtenens in rebus, de quibus quaestio fieri debet, eorum sententiam per ordinem roget et quisque, ut fuerit rogatus aut requisitus, ex fide et iuramento nobis debito respondeat. Id autem servetur usque ad ultimam vocem.

Quod si aliquis ipsorum consiliariorum prolatis prius, ut praemissum est, uniuscuiusque opinionibus aliquid replicare, vel novi consilii aut opinionis in quaestione proposita in medium proferre vellet, quod prius non dixerit, patienter audiat et postea dominus locumtenens noster secundum sententiam et opiniones plurium et maiorum partium concludat negotium, quod in quaestione vertitur.

Haec autem consultatio diebus ferialibus quotidie fiat, tempore aestivo ab hora sexta usque nonam, et si rerum magnitudo postulaverit, a prandio ab hora tertia usque sextam, hiemali vero tempore ante prandium conveniatur hora septima usque decimam, post prandium ab hora tertia usque sextam.

Si aliquid ardui negotii vel ex commissione nostra, vel aliunde contigerit, pro quo extraordinarie et extra horas praedictas conveniendum esset, ad requisitionem et vocationem domini locumtenentis praedicti consilarii mox obedientes convenire debeant.

Quod si aliquid in negotiis nostris vel regni nostri emergerit, pro quo curando dominus locumtenens aliquos vel aliquem ex praedictis consiliariis in legationem mittere debebit, parere omnino ipsi et negotia nostra vel regni fideliter et diligenter exsequi teneantur.

Si quispiam praedictorum consiliariorum nostrorum tempore consilii irreverenter ageret vel rixas concitaret, aut contenderet vel inhonestis verbis alteros afficeret, dominus locumtenens noster tales obiurgandi et si quid gravius commissum fuerit etiam in tales nostro nomine animadvertendi habeat opportunis remediis plenam potestatem et facultatem.

Ut autem omnia honeste curentur, debeat etiam dominus

locumtenens cuique consiliariorum nostrorum suum debitum locum et honorem tribuere, nec eorum aliquem iniuria afficere nulla ex causa, aut aliquid aliud facere, quod non conveniat dignitati et authoritati nostrae et ipsius quoque propriae aestimationi sub poena indignationis nostrae.

Si vero ob contingentem aegritudinem dominus locumtenens aliquando consiliis interesse nequaquam posset, constituat ex primis consiliariis nostris aliquem, qui in sententiis rogandis et consilio agendo suas partes obeat, ne tractatus et consultationes necessariae ob eius aegritudinem negligantur; nihilominus quoque sententia ipsius domini locumtenentis in arduis negotiis, si morbi sui conditio gravitas patietur, ante conclusionem requiratur.

Ubi vero aliqua mandata aut literae vel nostrae, vel aliorum ad dominos locumtenentem et consiliarios allatae fuerint, huiusmodi literae in publico consilio proponantur et perlegantur et de responso dando per voces pari deliberatione concludatur. Antequam autem literae responsivae vel aliae obsignentur, in consilio recitentur, tandemque signentur et obsignentur eorum tantum manu sigillisque, qui praesentes erunt et non alienis.

Ne autem ex parte etiam domini locumtenentis aliquid negligatur in damnum nostrum, volumus et ita omnino iubemus, ut ipse quoque horis praedictis semper paratus sit, ne consilarii in locum consilii convenientes et otiose illic sedentes tempus consumant inutiliter.

Horis autem praemissis inter consultandum neque dominus locumtenens, neque alii commissarii privata negotia sua tractent aut expediant, quae quisque domi suae privatim curare et expedire debeat, ut id totum temporis spatium, quod est consultationi rerum nostrarum et publicarum decretum, in eisdem curandis consumatur. Neque quisquam tempore consilii ingrediatur ad consilium nostrum non electus aut famulus cuiuspiam aut alius non iuratus, ne consilia nostra et regni secreta detegantur palamque fiant.

Quum autem in conscribendis et tractandis rebus nostris aliquo fideli et experto in regimine nostro opus sit secretario, constituimus in secretarium regiminis nostri Hungarici Fridericum Malatesta, qui literas et omnes alias expeditiones rerum nostrarum fideliter scribat et in eo officio suo curando sit ex fidei suae debito secretus, fidelis et diligens nulliusque habitatio et favore ea dicat et curet, quae fidelem decent secretarium. Qui si contrarium facere deprehensus fuerit, poena debita per nos punietur.

Et cum imprimis curae nobis sit, ut per eos consiliarios

res et privatae nostrae et regni publicae tractentur, qui tum observatione recte nostrae religionis commendentur, tum veterum orthodoxorum doctorum ecclesiae catholicae doctrinam et sententiam sequantur, non eos, qui ab unione ecclesiae sacrosanctae seiuncti diversas sectas ab aliquot iam annis introduxerunt; ideo volumus, ut tales, si qui nunc forent (quod non credimus) vel futuri essent consiliarii nostri, in consilium nostrum non admittantur, ne, dum divina clementia de rebus nostris et regni bene et recte consuli velimus, concitata Dei indignatione ob reprobarum sectarum professores consilia consiliariorum nostrorum vana reddantur et iram potius, quam clementiam Dei in nos et populum provocemus.

Ut autem consiliariorum nostrorum praedictorum provisiones certae sint, volumus et secundum ordinationem et instructionem nostram fidelibus camerariis nostris datam ipsis domino locumtenenti nostro et praedictis aliis consiliariis nostris ex proventibus nostris ad cameram nostram Hungaricam intrantibus ante alias nostras deputationes cui-cunque factas vel in posterum fiendas solutio fiat uno hoc excepto, quod cum fidelis noster reverendissimus dominus Agriensis, cancellarius noster tam in regno nostro, quam extra regnum continuo ad latus nostrum versari debeat non-que ¹⁾ possit expensis et provisione sua carere; ipse ante omnes alios praedictos consiliarios nostros suam provisionem menstruam secundum ordinationem et commissionem nostram per praefectum et consiliarios camerae nostrae praedictae integre semper et sine defectu rehabeat.²⁾ Datum Viennae, prima die Januarii anno Domini millesimo quingentesimo quadragésimo nono.

Ferdinandus m. p.

Nicolaus Olahus e. Agriensis.

(Egy valószínűleg egykorú exemplar a bécsi udvari ltár Hungarica-osztályában, másolat a Hevenessy-gyűjteményben LXXV. k. 243—248. l. (Egyetemi könyvtár) szintén egykorú az országos lt. kamarai osztályában lévő Benignae resolutiones regiae II. k. 13—14. l. és újabb XVIII. sz.-beli másolat a M. N. Múzeum lt. törzsanyagában. A bécsi példány hátlapján 1583. ápr. 27. írt jegyzet: Instructio pro locumtenente et consiliariis Posonii residenti-bus domini imperatoris Ferdinandi.

¹⁾ A Hevenessy-gyűjteményben *quid*.

²⁾ Ez utóbbi mondatot idézi Schmitth Miklós többször idézett munkájában (376. l.) a forrás megjelölése nélkül.

XXXI.

Prága, 1549. jan. 23.

I. Ferdinánd király parancsa a kamarának, hogy Malatesta Frigyesse, a kit az esztergomi érsek ajánlatára helytartói titkárnak akar kinevezni, fizetése iránt egyezkedjenek.

Ferdinandus, divina favente clementia Romanorum, Hungariae ac Boemiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc. Reverende, venerabilis et egregii fideles nobis dilecti. Cum ita necessarium et consultum fuerit consiliariis regiminis nostri Hungarici, ut secretarius aliquis idoneus illic penes regimen esset ac ordinaretur, ad quod quidem officium ipse Malatesta, qui apud archiepiscopum Strigoniensem iam agit, nobis uti idoneus et sufficiens commendetur, qui etiam pro eo ac laudatur, nobis per clementer placet; volumus, ut una cum praedicto archiepiscopo Strigoniensi cum ipso Malatesta ea de causa agatis et de tollerabili nec nimis magno salario conveniatis. Nihil tamen concludatis, sed prius nos de eo certiores reddatis. Eo facto deliberato negotio vobis statim ulteriora mandata dabimus executuri in eo nostram clementem et omnimodam voluntatem. Datum in arce nostra Pragae vigesima tertia die mensis Januarii anno Domini 1549. regnorum nostrorum Romani decimo nono, aliorum vero vigesimo tertio.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breynr.

Melchior von Hoberkh

S. Sigmar.

(Orsz. lt. Kincstári osztály. Benignae resolutiones II. k. 28. l.)

XXXI.

Prága, 1549. márcz. 7.

I. Ferdinánd király költségvetése a kormány- és kamarai tisztviselők fizetéséről.

Status erogationum 1549.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Boemiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc.

Status erogationum camerae nostrae Hungaricae, quod ad persolutionem salariorum attinet.

Reverendissimo domino Paulo de Warda, archiepiscopo Strigoniensi et locumtenenti pro annuo suo salario solvantur tria millia florenorum Hungaricalium 3000

Eiusdem locumtenentis (így!) adiunctis consiliariis, videlicet:

Episcopo ecclesiae Jauriensis pro annuo salario ducenti nonaginta duo floreni Hungaricales 292

Gregorio Sybrik pro annuo salario quingenti floreni Hungaricales 500

Paulo Bornemýzae pro annuo salario quadringenti floreni Hungaricales 400

Francisco de Rewa, locumtenenti palatinali regni Hungariae pro salario menstruo florenorum centum, singulis annis mille ducenti floreni Hungaricales 1200

Emerico Balassae, sive maneat in regimine sive non, singulis mensibus floreni ducenti propterea, quod pro suscepta fide nostra omnia bona arcesque suas in Transsilvania amisit, id est singulis annis duo millia quadringenti floreni Hungaricales 2400

Michaeli Merey personalis praesentiae nostrae in iudiciis locumtenenti singulis annis pro salario quadringenti floreni Hung. 400

Camerae ac aliorum officialium salaria.

Francisco Thurzoni, episcopo Nittriensi et praefecto praedictae camerae nostrae Hungaricae pro annuo salario octingenti floreni Hungaricales 800

Blasio de Waradinopetri, magistro camerae praefatae pro annuo salario quingenti floreni Hungaricales 500

Francisco Kysseryeny, magistro rationum pro annuo salario quadringenti floreni Hungaricales ..... 400 ¹⁾

Georgio Vernerio, consiliario camerae pro annuo salario quadringenti floreni Hungaricales ..... 400 ²⁾

Joanni Desewffy, consiliario camerae, pro annuo salario quadringenti floreni Hungaricales ..... 400 ³⁾

Sebastiano Sýrmiensi, secretario pro annuo salario quadringenti floreni Hungaricales ..... 400 ⁴⁾

¹⁾ Lapszéli jegyzet: Auctionem salariorum habet fl. 100 nomine provisionis.

²⁾ Auctionem habet salarii florenos 200 nomine provisionis.

³⁾ Auctionem habet salarii fl. 100 nomine provisionis.

⁴⁾ Auctionam salarii habet fl. 100.

Joanni Zomor, directori causarum nostrarum pro annuo salario solvantur ex camera floreni trecenti Hungaricales	300
Eidem iuxta literas nostras ex cameris salium in salibus floreni trecenti Hungaricales	300
Item eidem pro vestitura singulis annis dentur quadraginta floreni Hungaricales	40
Eidem etiam, si quando vel Posonii in octavis celebrationum iudiciorum regni nostras causas dirigit, vel alio dirigendas per nos mittitur, sumptibus ex camera nostra praefata provideatur.	
Ladislao Mossoczý pro annuo suo salario centum floreni Hungaricales	100 ¹⁾
Paulo Kisseryený, registratori camerae pro annuo salario centum floreni Hungaricales	100 ²⁾
Duobus scribis camerae unicuique singulis annis quinquaginta floreni Hungaricales; faciunt ambobus in annum florenos centum Hungaricales	100
Ceterum quidnam servitoribus, equitibus loco postarum, item cursoribus aliisque peditibus, ianitori et ostiario penes cameram praedictam dari debeat, adhuc adponendum erit.	
Nicolao Olaho, episcopo Agriensi, cancellario nostro annuatim pro salario solvantur mille quadringenti et quadraginta floreni Hungaricales	1440
Thomae de Nadasd pro magistratu iudicis curiae nostrae in annum salarium mille ducenti floreni Hungaricales	1200
Andreae de Bathor pro officio magistratus thavernicorum nostrorum in annum salarium quingenti floreni Hungaricales	500
Christophoro Batthyány pro officio magistri pincernarum in annum salarium floreni mille Hungaricales	1000
Francisco Nyarý pro officio magistri agazonum nostrorum in annum salarium floreni mille Hungaricales	1000
Lwdovico Pewký pro officio magistri dapiferorum nostrorum in annum salarium floreni mille Hungaricales	1000
Thomae Camarýaý singulis annis solvantur quadringenti floreni Hungaricales	400

¹⁾ Lapszéli jegyzet: Auctionem habet ad fl. 400.

²⁾ Lapszéli jegyzet: Auctionem habet ad fl. 300.

Eustachio Feledý singulis annis pro salario solvantur floreni quadringenti Hungaricales 400

Quattuordecim waywodis nazadistarum, qui extra militiam in oppido Sellye stipendia nostra exspectant, in singulas personas cum decurionibus eorum floreni centum a nobis ordinati sunt, facientes per annum mille quadringentos florenos Hungaricales 1400

Aliis waywodis nazadistarum octo in Comarom similiter extra militiam constitutis per quadraginta florenos cedunt in annum trecenti et viginti floreni Hungaricales 320

Praeterea assessoribus sedis iudiciariae nostrae, qui tempore iudiciorum discussionibus causarum penes magistratos protonotarios assident, in singulos dies, dum in servitiis sunt, solvantur octoginta denarii Hungarici.

Actum et statutum in arce nostra regia Pragensi, die septima mensis Martii anno salutis millesimo quingentesimo quadragesimo nono, regnorum nostrorum Romani decimo nono, aliorum vero vigesimo tertio.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breynner.

Melchior v. Hoberkh.

S. Sigmar.

Registrata Dunanth mp.

(Orsz. lt. Kincstári osztály. Benignae resolutiones II. k. 161—163.)

XXXII.

Prága, 1549. márcz. 8.

Ferdinánd király megküldi a kamarának az 1549. évi költségvetést megjelölve, hogy mily módosításokat óhajt azon.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Boëmiae, etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc.

Reverende, venerabilis et egregii fideles nobis dilecti. Quandoquidem superioribus diebus, antequam ex civitate nostra Viennensi discessimus, statum erogationum camerae nostrae vestrae administrationis, earum scilicet solutionum, quas antea decrevimus, nobis una cum iudicio et opinione vestra obtulistis; interea perlecto et deliberato negotio, intel-

lecta etiam et cognita vestra opinione existimavimus necessarium esse, cum iam inde a tempore prioris praedicti status multae inciderint commutationes, illum ipsum statum reintegrare, quare eundem pro eo ac mentis voluntatisque nostrae fuit descriptum cum praesentibus ad vos transmittimus, missuri iam antea, nisi quibusdam aliis seriis et valde necessariis negotiis impediti fuisset. Volumus autem, ut cum adhuc quaedam, de quibus postea singillatim mentio fiet, in hoc statu certius explicanda sint, eorum, antequam a vobis fuerimus informati, nihil solvatis; reliquis autem de quibus voluntatem nostram cognoscetis, pro eo ac statuimus interea, donec cognita opinione vestra statum tum in his, tum in aliis renovabimus, satisfaciatis.

Imprimis designati sunt Emerico Balassae in statu priori annuatim duo mille quadringenti floreni. Cum autem intelligamus illum ipsum se participem fecisse consiliorum et conatum fratris sui Melchioris Balassae contra nos; eaque de causa, si ita res se habeat, existimemus hanc designationem recte esse amissam, negotium deliberationi vestrae commitimus.

Joanni Zomor decreti sunt in statu praedicto ex camera trecenti, item pro vestitura quadraginta, postea in salibus itidem trecenti floreni, quod nobis permultum esse videtur, atque ipsum minori summa contentum esse posse arbitramur; itaque volumus, cum eo agatis eiusmodi salarium ad minorem summam, vel saltem florenos quadringentos deducere sic, ut solutio salium cesset, quemadmodum etiam vobis consultum videtur.

Episcopus Agriensis inscriptus est in statu salario mille quadringentorum et quadraginta florenorum. Quoniam autem huic etiam in curia nostra salarium, quod a solutionum magistro curiae nostrae percipi decretum est, existimamus nihil ipsi a vobis solvendum esse. Quare cum eo ea de causa tractabimus ac postea vos certiores reddemus.

Nicolaus comes a Salmis inscriptus erat pro salario generalis capitaneatus duobus millibus octingentis et octuaginta florenis. Is quoniam suo salario in statu solutionum castrensiu[m] continetur, delevimus illic summam, ut ex camera Hungarica nihil percipiat.

Christophorus Bathyan̄ inscriptus est pro officio magistri pincernarum florenis mille; sed cum tale officium iam non exerceat, volumus, tractetis cum ipso eam ipsam solutionem ad minorem summam, ducentorum videlicet florenorum deducere et tunc, cum officium exercebit, tantum persolvere.

Franciscus Nyáry inscriptus est pro officio magistri agazonum mille florenis. Cum autem hoc tempore turbati regni non habeat tot labores, quot olim habuit, volumus hoc salarium ad medietatem, vel minorem summam tuncque tantum, cum eius modi officium exercet, persolvendam redigatis.

Ludovicus Pewkrý inscriptus est pro magistro dapiferorum mille florenis. Hic idem etiam tale officium iam non exercet, nec aliud, quam titulum agit; quare cum eo pro deputatione alicuius summae mediocris et tolerandae ac honore nominis tantum tractare vos volumus, quemadmodum etiam vobis consultum esse videtur.

Habuimus etiam antea magistrum cubiculariorum, cui dabantur in salarium mille floreni, sed cum hoc officio iam generalis noster in Hungaria, praedictus Nicolaus comes a Salmis fungatur, qui suum salarium, ut supra expressum est, alibi habeat, supervacaneum est quicquam eo nomine deputare.

Paulus Isthwánffy inscriptus fuerat trecentis florenis, eadem summa etiam Thomas Thoroczkaý, verum iis ipsorum solutio alibi ordinata est.

Quattuordecim waywodis nazadistarum in Sellýe existentibus in statu deputati sunt cum decurionibus ipsorum annuatim mille quadringenti floreni Hungaricales. Aliis etiam waywodis octo in Comarom extra militiam existentibus trecenti ac viginti floreni. Verum cum hi Sellienses scilicet nazadistae in quaestura negotiationis eorum a solutione vectigalium tam in tricesimis, quam theloneis a nobis exempti sint, ceteri etiam, nisi in solutione castrensi aliorum nazadistarum Comaromiensium sint, minore summa contenti esse possint, pro eo, ac vobis consultum videtur de minore summa cum ipsis Selliensibus etiam Comaromiensibus, si modo, ut iam retulimus, in solutione aliorum nazadistarum Comaromiensium non sunt, tractetis.

Et quoniam assessoribus sedis iudiciariae unicuique singulis diebus tempore iudiciorum et dum in servitiis sunt octuaginta denarii Hungarici deputati sunt, eorum autem, ut intelligimus, nonnulli sint, qui negotia dominorum suorum in sede iudiciaria promoveant, quique etsi assessores non essent, tamen expensis praedictorum dominorum suorum illic vivere cogerentur; volumus et committimus vobis, de minore solutione cum ipsis agatis, prout vobis videbitur, sic tamen, ut iudicia administrentur nihilominus fideliter, sedulo diligenterque, nec quicquam in iis, vel praetermittatur vel negligatur. quandoquidem hoc ipsum summa expostulat necessitas et res non parvi sit momenti.

Ceterum in statu praedicto fit mentio servitorum, equi-

tum, quorum opera loco postarum opus est, item cursorum aliorumque peditum, ianitoris et ostiarii penes cameram. Sed cum existimemus non opus esse eam ob causam proprios interteneri debere equites, verum eorum equitum, qui in tricesimis illic serviunt, operam etiam ad hoc idoneam ac utendam fore, qua ratione sumptus iste moderari ac lucrari possit; volumus deliberato negotio nos de eo simul etiam quidnam ianitori et ostiario dari conveniat opinionis vestrae informetis, ut id ipsum statui apponere possimus.

Omnino autem voluntas nostra est, ut consiliariis regiminis aliisque constituta salaria id temporis tantum, cum in negotiis consilii nostri Posonii versantur non considerata summa in statu plene expressa persolvantur, ac pro eo ac iustum est et in aliis consiliis nostris observari consuevit, tempus ac dies absentes deducantur. Quod vos curare serio et plane volumus.

Mittimus ad vos literas ab assessoribus praedictis communiter, tum a quibusdam separatim ad nos scriptas. Et quoniam in iis antea vobis mandata dedimus, volumus, ut illis, quae iussimus, adhuc satisfaciatis.

Ultimo scribimus etiam iudici ac senatu Posoniensi ratione emendi domus pro negotiis camerae expediendis, sicuti consulistis. Quas literas una cum exemplo ipsarum his adiunximus, missuri propediem etiam statum provisionum, quem hac celeritate absolvere non potuimus. Haec omnia vobis in praesentiarum volumus iniungere expectantes in iis vestram tum informationem, tum etiam responsum expeditionis eorum, executuri in eo nostram clementem et omnimodam voluntatem. Datum in arce nostra regia Pragae, die octava mensis Martii anno domini MDXLVIII. regnorum nostrorum Romani decimo nono, aliorum vero vigesimo tertio.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Melchior v. Hoberckh.

Philippus Breynner.

S. Sigmar.

Post-scripta. Etsi vobis postremo in articulo scribimus nos vobis literas ad iudicem ac senatum Posoniensem in negotio domus emendae mittere, recordamur tamen, quod huiusmodi literae antea ab episcopo Agriensi Nicolao Olaho, cancellario nostro regni Hungariae in hunc usum confectae expeditae et ad vos transmissae sunt. Datum, ut supra.

(Orsz. ltár. Kincstári osztály. Benignae resolutiones 163—164. l.)

XXXIV.

Prága, 1549. ápr. 2.

Ferdinánd király megparancsolja a magyar kamarának, hogy a helytartótanács tagjainak fizetési jegyzékét adja ki és figyelmezteti, hogy a kancellár fizetéséről gondoskodjanak.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae ac Boëmiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc. Reverende, venerabilis, devote ac egregii fideles dilecti. Quoniam reverendissimus in Christo pater dominus Paulus de Warda, archiepiscopus Strigoniensis, legatus natus, summus cancellarius ac locumtenens noster regni Hungariae nobis per literas suas humillime supplicavit, ut sibi exemplum status salariorum, quae tam sibi, quam ceteris consiliariis nostris regiminis Hungarici et aliis officialibus deputavimus et quem non ita dudum ad vos transmisimus, clementer exhibere dignaremur. Mandamus propterea vobis, ut ex dicto statu extractum (quantum ipsius Strigoniensis et aliorum regiminis praedicti consiliariorum salaria concernit) exscribi et ipsi locumtenenti nostro porrigi ac praesentari curetis.

Praeterea latere vos nolumus, quod nos reverendissimo episcopo Agriensi consiliario et in aula nostra per regnum Hungariae cancellario, devoto fideli nobis dilecto, stipendium suum, quod hactenus ex aulae nostrae regiae solutionum magistro percipiebat, abrogavimus et sibi illud salarium tantum, quod antea ex camera nostra Hungarica percepit, solvendum deputavimus. Quae vos scire voluimus, ut sibi in posterum de suo salario quovis debito tempore providere sciatis, nostram in eo clementem et benignam executuri voluntatem. Datum in arce nostra regia Pragensi, secunda die mensis Aprilis anno etc. quadragesimo nono, regnorum nostrorum Romani decimo nono, aliorum vero vigesimo tertio.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breyner.

E. von Gera.

(Orsz. ltár. Kincstári osztály. Benignae resolutiones II. k. 51. l.)

XXXV.

Prága, 1549. ápr. 30.

I. Ferdinánd király értesíti a kamarát a tanácsosok, kormány- és kamarai tisztek fizetésének rendezéséről.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae ac Boëmiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc.

Reverende, venerabilis, devote ac egregii fideles dilecti. Ex alteris literis vestris die decima nona proxime praeteriti mensis Martii ad nos datis clementi animo accepimus ea, quae nobis ad priorem commissionem nostram circa salaria consiliariorum ac officialium regiminis et camerae nostrae Hungaricae habita prius diligenti consultatione et re bene cognita et perpensa scripsistis, ad quas nobis pro integra et omnimoda conclusione nostra sequens damus responsum.

Imprimis placet nobis, ut reverendus dominus archiepiscopus Strigoniensis, tanquam locumtenens noster in regno Hungariae, episcopus Agriensis cancellarius, episcopus Jauriensis, Paulus Bornemiza, Thomas de Nadasd, Franciscus de Rewa, Gregorius Sibrik singuli sua sallaria iuxta consilium et sententiam vestram in praetactis literis vestris singillatim perscriptam quotannis a nobis habeant et per vos imposterum subducta cuiuslibet absentia rite et ordine persolvantur.

Quantum vero ad reverendum devotum fidelem nobis dilectum Augustinum Sbardellatum, episcopum Vaciensem attinet, volumus, ut sibi ab eo die, quo in consiliarium nostrum assumptus fuit, in posterum totidem floreni pro salario annuo, quot antenominato episcopo Jauriensi, ea quoque conditione adiecta numerentur et persolvantur.

Concedimus quoque clementer, ut Andreae de Bathor salarium suum, magistri tavernicorum videlicet quingentorum florenorum Hungaricalium in moneta iuxta priorem ordinationem nostram annis singulis ex proventibus tricesimae nostrae in Homanna constitutae persolvatur. Quam ob rem minime necessarium videtur, ut sibi quicquam ex camera Hungarica Vestrae administrationis ea ratione in futurum porrigatur.

Insuper etiam volumus ac committimus vobis, ut Emerico Balassa illa duo millia et quadringentos florenos Hungaricales valoris praedicti modo et conditionibus, quibus sibi antea eiusmodi solutionem constituimus integre et in singulos annos numerari et porrigi in futurum curetis.

Quantum vero ad certa bona fisci, possessiones nimirum et districtum nationis Jazigum, quae praefatus Emericus

Balassa de nostro consensu antea tenuit et nunc per modernos officiales arcis Agriensis occupantur, attinet, accepimus clementer consilium et opinionem in hac re vestram nimirum. quod ea bona semper ad Maiestatem et cameram nostram spectarint, quodque nemini privato alienari debeant, verum quod eorundem fructus in posterum per officialem ad hoc constitutum nostra cum utilitate et commodo ad dictam cameram administrari queant. Qua re si antedictus Emericus Balassa aliorum opera apud nos pro restitutione memoratorum bonorum laboraverit, erimus huius vestrae fidelis admonitionis et consilii clementer memores. Interea autem committimus vobis, ut consilium et rationem ineatis, quomodo huiusmodi proventus ad cameram nostram sine alicuius iniuria recipi et per officialem ad hoc deligendum administrari possint, quod nos ad effectum perducere volumus.

Volumus quoque, ut Francisco Niary, magistro agazonum. item Ludovico Pekry dapiferorum magistro singulis more praedecessorum suorum mille floreni in officio nummerentur, cum hac tamen limitata conditione, ut ad eius duntaxat temporis rationem illis solvatur, quo officium praesente Maiestate nostra exercebunt.

Christophoro Bathiani concedimus quoque clementer, ut is tanquam pincernarum magister in annos singulos pro salario sexcentos florenos Hungaricales etiam in moneta, habita tamen, sicuti consuluistis, ratione temporis quo forsitan officium exercebit, habeat.

Annuimus autem benigne, ut Michaëli Merei ob causas per vos in praefatis literis vestris abunde adductas annuatim quadringenti floreni Hungaricales valoris praedicti omni exceptione semota numerentur et persolvantur.

Paulo Istwanffy concedimus quoque, ut is in numerum consiliariorum nostrorum adscriptus pro annuo salario iuxta consilium et opinionem vestram quadringentos florenos Hungaricales percipiat.

Frederico Malatesta constituimus antea per alias literas nostras ad vestram et locumtenentis nostri commendationem stipendium trecentorum florenorum Hungaricalium sibi annuatim per vos solvendorum, quod quidem et nunc confirmamus. ea tamen ratione, ut cum in instructione, quae pridem regimini istic nostro ex cancellaria nostra Hungarica in aula expedita et locumtenenti nostro missa fuit,¹⁾ inter alia in quodam certo articulo contineatur, quod tu praefecte, ac in tua absentia secretarius regiminis nostri Hungarici, quicumque pro

¹⁾ Érti alatta az 1549. jan. 1. Ordo servandust l. XXX. sz. alatt

tempore fuerit, perfectam rationem absentiae consiliariorum nostrorum descriptam tenere debeat. Quod tamen nostra sententia per te, praefectum, cum non intersis consilii regiminis nostri Hungarici tam exacte, quam ipsum Malatesta, utpote secretarium dicti regiminis iam constitutum et qui etiam excipiendis consultationibus consilii quotidie adesse cogitur, annotari potest, ipse Malatesta perfectam rationem absentiae consiliariorum nostrorum perscribere teneatur. Sicuti et hoc ipsum sibi datis ea de re ad eum literis, quas vobis cum praesentibus transmittimus, clementer iniungimus et commitimus.

Joanni Zomor, directori causarum nostrarum, ut certum statum semel habeat, constituimus iuxta consilium et opinionem vestram pro salario trecentos ac pro vestitura et salibus sexaginta florenos Hungaricales sibi annuatim persolvendos una cum constituta solutione expensarum. Nam tametsi antea sibi, uti scribitis, promissio facta fuit de trecentis florenis ex cameris salium Transsylvaniensium et Maromarusiensium persolvendis, tamen cum altera nimirum camera salis Transsylvaniensis nondum eliberata nec in manibus nostris sit et nos Maromarusiensem in arendam collocatam possideamus, non videmur huic promissioni, quae condicionaliter facta est, teneri. Poteritis igitur praefato Zomor hanc constitutionem et ordinationem nostram, ubi status omni ex parte erectus, et ad vos transmissus fuerit, significare. Quod si se postea hac nostra deputatione gravatum esse censebit, erit vestrarum partium ipsum Zomor verbis a proposito lenire et persuadere, ut huic nostrae gratiosae deliberationi humiliter acquiescat.

Thomae Kamariay constituimus quoque pro salario ultra illos ducentos florenos, quos a Thoma de Nadasd ratione viceiudicatus curiae habet, consilium et opinionem vestram secuti adhuc trecentos florenos Hungaricales sibi per vos annuatim solvendos.

Concedimus quoque clementer, ut Eustachius Feledi annuatim pro salario ratione suorum fidelium et a multis annis Maiestati nostrae praestitorum servitiorum quadringentos florenos Hungaricales percipiat.

Volumus etiam, ut quattuordecim nazadistarum waywodis Selliensibus, similiter quoque octo de Comaron solutiones stipendiorum suorum, sicuti antea, tantisper fiant, donec a vobis de tractatu vestro cum ipsis certiores facti simus, ut quo pacto in posterum eorum solutiones fieri debeant, mature statuere possimus.

Placet quoque nobis, ut assessoribus iudiciorum singulis in dies singulos, quamdiu iudiciis assident et serviunt, flore-

nus unus Rhenensis sive octoaginta denarii Hungaricales numerentur et persolvantur.

Ladislao Mossoczÿ constituimus quoque ad vestram commendationem, tum etiam habita ratione tam servitiorum, quam sufficientiae suae pro annuo salario ac vestitura ducentos florenos Hungaricales.

Ceterum quantum ad scribas attinet, adhuc in ea sumus hoc tempore sententia, ut duo boni et sufficientes ad servitia nostra assummantur. Verum cum maxime necessarium videatur, ut hoc statim fiat, ne negotia camerae nostrae negligantur, nullus autem vestra opinione istic reperiri possit, qui stipendio quinquaginta florenorum Hungaricalium in singulos annos servire et contentus esse queat, concedimus vobis in hoc auctoritatem et potestatem nostram, ut duos scribas, qui obeundo huic muneri sufficientes et diligentes sint, loco nostro assumatis, quorum singulis pro cuiuslibet peritia et diligentia de quinquaginta usque ad octoginta florenos Hungaricales constituatis et concludatis.

Concedimus quoque clementer, ut quattuor servitores equites circa cameram nostram vestrae administrationis alantur interteneanturque, quorum singulis tam pro stipendio, vestitura, quam etiam viatico et expensis in menses singulos, sive Posonii sint, sive per vos ad loca necessaria perferendis literis et mandatis vestris nostro nomine obeundis missi fuerint, sex florenos Hungaricales, ne vos toties rationem cum ipsis subducere et de expensis satisfacere cogamini, dari volumus et ordinavimus. Existimamus autem eorum quemlibet hac ordinatione nostra iure contentum fore. Cum autem moris sit, ut huiusmodi servitores equites pixides, ut vocant, argenteas, quibus arma sive insignia eorum regum sive principum, quibus inserviunt, depicta sint, aperte et vestibus suis in anteriori parte ferant, ut ubique agnosci possint et maior auctoritas et fides literis et mandatis nostris adhibeatur, volumus, ut similes quattuor pixides argenteas ex proventibus camerae nostrae vestrae administrationis per aurifabrum, minori quo poteritis pretio, fieri curetis, deinde cuilibet dictorum servitorum equitum unam, quam semper vestimento affixam ferat, ea lege tradatis et exhibeatis, ut si quis suam amiserit, is similem pixidem suis impensisolvere teneatur.

Tandem consentimus, ut ianitorem sive ostiarium, qui camerae nostrae vestrae administrationis diligenter inserviat et mandatis vestris praesto sit, assumatis, cui etiam quadraginta florenos Hungaricales pro annuo salario persolvendos deputamus.

Cum autem status, quem antea expeditum ad vos misimus, hac nova nostra ordinatione immutatus sit; committimus

vobis propterea clementer, ut praedictum statum iuxta hanc novam ordinationem et immutationem nostram corrigatis, deinde ad mundum exscribi et ad nos quam primum transmitti curetis, quo nos eum ipsum manu nostra regia subscribere et omni ex parte expedire ac ad vos quam primum transmittere possimus.

Haec sunt, quae nobis ad praescriptas literas nostras pro clementi et benigno responso latere noluimus. Datum in arce nostra regia Pragae, ultima die mensis Aprilis anno etc. XLVIII. regnorum nostrorum Romani decimo nono, aliorum vero XXIII-o.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breyner m. p.

Melchior von Hoberck m. p.

Kivül : Reverendo venerabili devoto ac egregiis Francisco Thurzoni de Bethlehenfalwa episcopo Nitriensi, praefecto, coeterisque camerae nostrae Hungaricae consiliariis, fidelibus nobis dilectis.

Más kézzel : Anno 1549. 6. Maii praesentatae certae instructiones et status salaria.

(Eredetije szélén egykorú kivonatokkal a M. N. Múzeum levéltárában. Kamarai iratok 756. Fol. Lat.)

XXXVI.

Prága, 1549. ápr. 30.

A kormány- és kamarai tisztviselők fizetésének végleges megállapítása.

Exemplum descriptionis status seu solutionis regiminis et camerae Hungaricae ad Malestatem Regiam directae die XVI. mensis Martii 1549.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae et Bohemiae etc. rex, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc.

Status erogationum, qui pro salariis fidelium locumtenentis et consiliariorum nostrorum regiminis regni nostri Hungariae persolvendis per fideles nostros praefectum et consiliarios camerae nostrae Hungaricae fieri debent.

Rmo domino Paulo de Warda archiepiscopo Strigoniensi, locumtenenti nostro pro annuo salario solvantur tria millia florenorum Hungaricalium ..... fl. 3000

Eidem locumtenenti adiunctis consiliariis videlicet :	
Episcopo ecclesiae Jauriensis, in dies singulos, quibus consilio interfuerit, solvantur singuli floreni Rhenenses, qua ratione, si per totum annum continuus et frequens in consilio fuerit, solventur illi in salarium floreni ducenti nonaginta duo Hungaricales . . . . . fl.	292
Episcopo Vaciensi, Augustino Sbardellato eadem ratione in salarium continuæ praesentiae suae per annum floreni ducenti nonaginta duo . . . . . fl.	292
Paulo Bornemýza pro annuo salario floreni quadringenti Hungaricales . . . . . fl.	400
Michaeli Merei pro annuo salario floreni quadringenti Hungaricales . . . . . fl.	400
Gregorio Sybryk pro salario annuo florenos quingentos Hungaricales . . . . . fl.	500
Paulo Istwanffy in annum salarium florenos quadringentos Hungaricales . . . . . fl.	400
Reverendissimo Nicolao Olaho, episcopo Agriensi, cancellario nostro propter continuam eius ad latus nostrum praesentiam solvantur in salarium annum floreni mille quadringenti et quadraginta Hungaricales . . . . . fl.	1440
Thomae de Nadasd pro officio iudicatus curiae nostrae floreni mille ducenti Hungaricales . . . . . fl.	1200
Francisco de Rewa locumtenenti palatinalis in annum salarium floreni mille ducenti Hungaricales fl.	1200
Emerico Balassa in annum salarium floreni duo millia et quadringenti Hungaricales . . . . . fl.	2400
Andreae de Bathor, ratione magistratus tavernicorum nostrorum pro annuo salario solvantur ex proventibus tricesimae de Homonna floreni quingenti Hungaricales . . . . . fl.	500
Christophoro Battianý pro officio magistri pincernarum in salarium annum habita ratione temporis, quo officium exercebit, florenos sexcentos Hungaricales fl.	600
Francisco Nyaráy, pro officio magistri agazonum similiter in salarium annum floreni mille Hungaricales fl.	1000
Ludovico Pewkrý pro officio magistri dapiferorum in salarium eodem modo floreni mille Hungaricales fl.	1000
Thomae Kamariaý, singulis annis in salarium solvantur floreni trecenti Hungaricales . . . . . fl.	300
Fridérico Malatestae, secretario consilii regiminis, ut officium suum et quae illi per nos sunt iniuncta exequatur, pro salario annuo florenos trecentos Hungaricales . . . . . fl.	300

Directori causarum fisci nostri, Joanni Zomor
in salarium annuum florenos trecentos Hungaricales fl. 300

Eidem pro salibus expectatis, idem pro vestitura
dari volumus florenos sexaginta Hungaricales ..... fl. 60

Eidem directori, si quando iudiciorum causa Poso-
nium, vel Viennam vocabitur aut ad alia loca mittitur,
expensas prius constitutas dari volumus.

Assessoribus iudiciorum publicorum singulis, qui
ad hoc munus delecti sunt et assumpti cum in eiusmodi
officio occupantur, singulis diebus florenum unum
Rhenensem, hoc est denarios octoginta Hungaricales.

Volumus autem in omnium consiliariorum nostro-
rum salariis exolvendis diligenter observari, ut praesen-
tiae duntaxat et temporis eius ratio habeatur, quo
consiliis intersunt et in negotiis publicis istius regni
nostri occupantur.

Circa autem praedictae camerae nostrae Hungari-
cae statum constituimus officialibus et personis neces-
sariis infrascriptam salariorum solutionem.

Francisco Thurzo, episcopo Nitriensi, praefecto prae-
dictae camerae nostrae Hungaricae pro annuo salario
florenos octingentos Hungaricales ..... fl. 800

Blasio de Waradinopetri, praeposito Scepusiensi,
magistro camerae eiusdem in salarium annuum flo-
renos quingentos Hungaricales ..... fl. 500

Francisco Kysserÿenÿ, magistro rationum pro
salario annuo florenos quadringentos Hungaricales fl. 400

Georgio Vernerio consiliario camerae in salarium
annuum florenos quadringentos Hungaricales ..... fl. 400

Joanni Desewffy consiliario camerae pro annuo
salario florenos quadringentos Hungaricales ..... fl. 400

Sebastiano Sÿrmiensi secretario pro annuo sala-
rio florenos quadringentos Hungaricales ..... fl. 400

Ladislao Mossoczÿ in salarium annuum et pro
vestitura florenos ducentos Hungaricales ..... fl. 200

Paulo Kysserÿenÿ registratori eiusdem camerae
pro salario annuo florenos centum Hungaricales .... fl. 100

Duobus scribis camerae idoneis et sufficientibus,
singulis videlicet illorum pro salario, victu et vestitura,
de quinquaginta floreni usque ad octoginta, prout expe-
dire videbitur, solvantur.

Quatuor equitibus servitoribus camerae ad per-
ferendas in diversa loca litteras nostras vel ipsorum
camerariorum dentur in singulos menses cuilibet equiti
florenos sex Hungaricales. Qua solutione pro stipendio,

intertentione et expensis itinerum contenti esse debent, quae idem solutio per annum facit florenos ducentos octoginta octo Hungaricales ..... fl. 288

Janitori sive ostiario camerae inservienti pro annuo salario florenos quadraginta Hungaricales ..... fl. 40

Actum et statutum, in arce nostra regia Pragensi, ultima die mensis Aprilis. Anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono. Regnorum nostrorum Romani decimo nono aliorum vero vigesimo tertio.

(Orsz. lt. Benignae resol. II. 167—169. lap.)

XXXVII.

Pozsony, 1549. nov. 11.

A kormánytanács a magyar kamarához.

Reverendissime, reverende et egregii domini et amici honorandi, salutem et nostri commendationem.

Hortamur dominationes vestras et requirimus diligenter, ut egregio Frederico Malatestae, secretario regiae Maiestatis florenos sexingenta Hungaricales, quibus reverendissimum dominum quondam locumtenentem pia memoriae pro salario suo anni praesentis eidem secretario iuste ac liquido debitorem remansisse post maturam inter nos super ea re consultationem habitam evidenter comperimus, per manus egregii Michaelis Mwthnoky administratoris proventuum archiepiscopatus iuxta mandatum regiae Maiestatis ad dominationes vestras in ea re datum integre ac sine ulteriori mora, vel difficultate persolvi et numerari facere velint ac debeant praesentesque pro sua reservent expeditione. Datum Posonii, die 11. Novembris 1549.

Sacrae Regiae Maiestatis etc. consilarii Regiminis Hungarici Posonii constituti etc.

Jauriensis. Revay. Vaciensis. Balassy Imre.

Sybrýk. Isthwanyfy.

Kívül: Reverendissimo, reverendo ac egregiis dominis praefecto et consiliariis Sacrae Regiae Maiestatis camerae Hungaricae, dominis et amicis observandis.

(Eredetije hat ép záró pecséttel M. N. Múzeum lt. törzsanyagában.)

XXXVIII.

Bécs, 1550. április 12.

Ferdinánd király Ujlaky Ferencz győri püspököt bizonytalan időre helytartójának nevezi ki, azon jogokkal ruházván fel, a melyeket az azelőtti helytartók bírtak.

Nos Ferdinandus etc. Recognoscimus per praesentes, quod nos perspecta iam pridem et cognita ¹⁾ fide, diligentia et ²⁾ in rebus tractandis solertia et integritate reverendi Francisci ab Ujlak, episcopi ecclesiae Jauriensis, consilarii nostri fidelis ³⁾ nobis dilecti, ⁴⁾ eundem in absentia nostra durante beneplacito nostro ⁵⁾ constituimus in locumtenentem nostrum, in praedicto regno nostro Hungariae conditionibus infrascriptis. Inprimis ut omni illa auctoritate et facultate fungatur, qua praedecessorum nostrorum, atque etiam nostro tempore caeteri locumtenentes ad tempus constituti usi sunt: videlicet quod habeat facultatem administrandi iustitiam praeter ⁶⁾ omnem appellationem; quod possit indicare conventum particularem necessitate requirente praescitu nostro ⁷⁾ statibus, pro commodo nostro et illius regni nostri; quod habeat auctoritatem mandandi omnibus confinibus tenentibus officialibus, caeterisque fidelibus nostris in omni publica administratione; quod habeat ius conferendi personis dignis bona ad triginta duos colonos se extendentia, quae in eo et non majori numero ⁸⁾ sive per notam infidelitatis, sive per defectum seminis, aut alio quocunque modo ad collationem nostram legitime spectarent; quod habeat ius conferendi beneficia ecclesiastica in omnibus ecclesiis in manu nostra non existentibus et in his, ⁹⁾ in quibus praelati ius patronatus non habent, exceptis tamen abbatiis praepositisque infulatis, ¹⁰⁾ et maioribus, quod habeat facultatem, et plenam auctoritatem omnibus resipiscentibus, et ad obedientiam nostram redire volentibus, nostra in persona gratiam

¹⁾ Schmitthnél agnita.

²⁾ U. a.-nál: diligentique.

³⁾ U. o.kimaradt.

⁴⁾ Eredetileg a Várday czíme volt és lapszéli betoldás az Ujlaky czíme.

⁵⁾ A Thurzó és Várday oklevelében nem fordul elő. A conc. exp. lévő fogalmazatban sorközi betoldás.

⁶⁾ Eredetileg: contra.

⁷⁾ A praescitu nostro helyett eredetileg *omnibus* állott.

⁸⁾ Lapszéli betoldás quae-tól kezdve.

⁹⁾ In manu-tól kezdve lapszéli betoldás.

¹⁰⁾ *Infulatis* et sorközi betoldás.

faciendi. In omnium igitur praemissorum testimonium et robur praesentes literas nostras manu nostra, et sigillo consignatas eidem Francisco ab Ujlak, episcopo Jaurinensi ¹⁾ duximus concedendas. Datum Viennae duodecima die mensis Aprilis, ²⁾ anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo, ³⁾ regnorum nostrorum Romani vigesimo, ⁴⁾ aliorum vero vigesimo quarto. ⁵⁾

(Fogalmazata megvan az Orsz. lt. Kancelláriai osztályában Conceptus expeditionum 1550. No. 2. sz. alatt, a mely eredetileg a Várday kinevezésének szövege a jegyzetben jelzett javításokkal, illetve betoldásokkal. Megvan a Liber regiusban a 208. lapon; az Egyetemi ktárban (Hevenessy-gyűjtemény LXXX. k. 247. l. és Pray-gyűjtemény XV. k. 37. l.) Közölte a feltüntetett hibákkal Schmitth: Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati. Tyrnaviae. 1768. III. kötet 7. l.)

XXXIX.

Bécs, 1550. ápr. 12.

I. Ferdinánd király utasítása a helytartótanács tanácskozásának rendjéről.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Burgundiae etc.

Ordo servandus Posonii in consilio nostro per locumtenentem et consiliarios nostros ordinarios pro administratione rerumstrarum et regni nostri per nos designatos, quorum nomina inferius denotavimus.

Reverendi domini Franciscus ab Ujlak, episcopus Jaurinensis, locumtenens noster et Zagradiensis ⁶⁾ Wespremiensis, Nitriensis et Vaciensis episcopi, magnifici Franciscus Reway, locumtenens palatinalis, Martinus de Kecheth, magister curiae nostrae, Emericus Balassa, Michael Merey, Gregorius Sybrýk de Zarwaskend et Paulus Istwanffý, hý praedicti Posonii in consilio nostro continui esse debeant; quodsi fideles nostri reverendus episcopus Agriensis, cancellarius, ac ⁷⁾ spectabiles et magnifici comes Nicolaus a Sallinis etc. ac Thomas Nadasdý, iudex curiae nostrae, Andreas Bathory, capitanei nostri sup-

¹⁾ Eredetileg: domino Paulo archiepiscopo.

²⁾ Eredetileg die paenultima mensis Decembris.

³⁾ Eredetileg: 42.

⁴⁾ Eredetileg: 12.

⁵⁾ Eredetileg: 16.

⁶⁾ Előtte áthúzza: et Agriensis.

⁷⁾ Reverendus — ac lapszéli betoldás.

remi, Franciscus Nyar, y magister agazonum nostrorum etc.¹⁾ Franciscus de Batthyán et alii consilarii nostri, si qui sunt ultra praescriptos, aliquando Posonium sive vocati, sive non vocati venerint, debebunt et ipsi sua loca in consilio nostro habere. Si qui etiam ex baronibus aliquando Posonium venerint, hy quoque in rebus communibus et publicis more veteri admittantur, ut discant rerum tractationem.

Imprimis locumtenens noster auctoritate nostra praesit consilio nostro. Alii consilarii nostri praedicti ordinarii quolibet die, si necessitas et rerumstrarum magnitudo expostulaverit, bis convenient apud ipsum locumtenentem mane et post prandium horis inferius praescriptis.

Quocunque autem die quispiam praedictorum in horis inferius designatis non comparuerit, eius diei salario privetur; si mane non comparuerit dimidio, si post prandium, item dimidio, si per totum diem absens fuerit, totius diei salario.

Quod si aliquis eorum quaequam negotia extra Posonium domi curanda habuerit, dominus locumtenens noster poterit illi concedere unum et alterum mensem per totum annum, ad quem perinde solvendum ei erit, ac si praesens esset; si quis vero sine licentia locumtenentis discederet, vel etiam ultra praedictos duos menses ei concessos abesset, privetur salario sive provisione sua tanto tempore, quanto abfuerit.

Volumus autem, ut praefectus camerae pro ea fide, quam nobis debet, cum suis consiliariis praesentiam et absentiam consiliariorum nostrorum quotidie notare debeat, ipso vero camerae praefecto aliquo casu absente secretarius consilii nostri hoc ipsum fideliter curare debebit.

Mandamus etiam, ut in consilio nostro servetur bonus ordo: consilarii exhibeant, debitam reverentiam et observantiam locumtenenti nostro, quisque eorum per ordinem consideat in suo loco pro statu et conditione sua, nec eorum quispiam ibi deambulet vel susurret vel clamores concitet aut fabulas inanes narret, sed omnes tacite et reverenter de rebus et articulis per locumtenentem propositis meditentur et tractent.

Nullus eorum irrequisitus suam opinionem proferat, sed locumtenens in rebus, de quibus quaestio fieri debet, eorum sententiam per ordinem roget et quisque, ut fuerit rogatus aut requisitus, ex fide et iuramento nobis debito respondeat. Id autem servetur usque ad ultimam vocem.

Quodsi aliquis ipsorum consiliariorum prolatis prius ut praemissum est, uniuscuiusque opinionibus aliquid replicare, vel novi consilii aut opinionis in quaestione proposita in medium

¹⁾ Franciscus — etc. lapszéli betoldás.

proferre vellet, quod prius non dixerit, patienter audiat et postea locumtenens noster secundum sententiam et opiniones plurium et maiorum partium concludat negotium, quod in quaestione vertitur.

Haec autem consultatio diebus ferialibus quotidie fiat, tempore aestivo ab hora sexta usque nonam et si rerum magnitudo postulaverit, a prandio ab hora tertia usque sextam, hyemali vero tempore ante prandium conveniatur hora septima usque decimam, post prandium ab hora tertia usque sextam.

Si aliquid ardui negotii vel ex commissione nostra vel aliunde contigerit, pro quo extraordinarie et extra horas praedictas conveniendum esset, ad requisitionem et vocationem locumtenentis praedicti consilarii mox obedientes convenire debeant.

Quod si aliquid in negotiis nostris vel regni emergerit, pro quo curando locumtenens deliberatione consiliariorum praehabita aliquos vel aliquem ex consiliariis eisdem in legationem mittere debebit, parere omnino ipsi et negotia nostra vel regni fideliter et diligenter exequi teneantur.

Ut autem locumtenens post tractatus consultationemque cum consiliariis nostris super re aliqua habitam et nuntios tabellariosque expedire et munera mittere sumptusque necessarios facere possit, constituimus, ut sex equites continue ex camera nostra alantur penes dictum locumtenentem, qui cum literis et mandatis, quo opus fuerit, semper poterunt proficisci. Habebunt praeterea consilarii camerae nostrae in mandatis, ut intellectis necessitatibus emergentibus tum ad nuntiorum legatorumque expeditionem, tum etiam ad munerum missionem aliosque sumptus faciendos necessaria semper illico praebeant et suppeditent.¹⁾

Si quispiam praedictorum consiliariorum nostrorum tempore consilii irreverenter ageret vel rixas concitaret, aut contenderet vel inhonestis verbis alterum afficeret, locumtenens noster tales obiurgandi et si quid gravius commissum fuerit, nobis id cum sua et consiliariorum nostrorum opinione significet, nosque dabimus eis commissionem, quomodo tales sint castigandi.²⁾

Ut autem omnia honeste curentur, debeat etiam locumtenens cuique consiliariorum nostrorum suum debitum locum et honorem tribuere, nec eorum aliquem ex odio³⁾ iniuria afficere nulla ex causa, aut aliquid aliud facere, quod non

¹⁾ Az egész cikkely lapszéli betoldás a Malatesta Frigyes secretarius kezével.

²⁾ Lapszéli javítás. Az eredeti áthúzott szöveg: etiam in tales nostro nomine animadvertendi habeat opportunis remediis plenam potestatem et facultatem.

³⁾ Áthúzva.

conveniat dignitati et authoritati nostrae et ipsius quoque propriae existimationi sub poena indignationis nostrae.

Si vero ob contingentem aegritudinem locumtenens aliquando consiliis interesse nequaquam posset, constituat ex primis consiliariis nostris aliquem, qui in sententiis rogandis et consilio agendo suas partes obeat, ne tractatus et consultationes necessariae ob eius aegritudinem negligantur. Nihilominus sententia quoque ipsius locumtenentis nostri in arduis negotiis, si morbi sui conditio et gravitas patietur, ante conclusionem requiratur.

Ubi vero aliqua mandata aut literae vel nostrae, vel aliorum ad dominos locumtenentem et consiliarios allatae fuerint, huiusmodi literae in publico consilio proponantur et perlegantur et de responso dando ibidem per voces pari deliberatione concludatur. Antequam autem literae responsivae, vel aliae obsignentur, in consilio recitentur tandemque signentur et obsignentur eorum tantum manu sigillisque, qui praesentes erant et non alienis.

Ne autem ex parte etiam locumtenentis aliquid negligatur in damnum nostrum, volumus et ita omnino iubemus, ut ipse quoque horis praedictis semper paratus sit, ne consilarii in locum consilii convenientes et otiose illic sedentes, tempus consumant inutiliter.

Horis autem praemissis inter consultandum neque locumtenens, neque alii consilarii privata negotia sua tractent aut expediant, quae quisque domi suae privatim curare et expedire debeat, ut id totum temporis spatium, quod est consultationi rerum nostrarum et publicarum decretum in eisdem curandis consumatur. Neque quisquam tempore consilii ingrediatur ad consilium nostrum non electus aut famulus cuiuspiam, aut alius non iuratus, ne consilia nostra et regni secreta detegantur palamque fiant.

Quum autem in consibendis et tractandis rebus nostris aliquo fideli et experto in consilio nostro opus sit secretario, volumus esse ¹⁾ secretarium consilii nostri Hungarici Fridericum Malatestam, qui literas et omnes alias expeditiones rerum nostrarum fideliter scribat et in eo officio suo curando sit ex fidei suae debito secretus, fidelis et diligens, nulliusque habita ratione et favore ea dicat et curet, quae fidelem decent secretarium. Qui si contrarium facere deprehensus fuerit, poena debita per nos punietur.²⁾

¹⁾ Eredetileg: *constituimus in* volt, mely áthuzatván, a volumus esse sorfölkötti javítás.

²⁾ Eddig az Orsz. lev. kancelláriai osztályában lévő conceptus expeditionumban.

Et quum imprimis curae nobis sit, ut per eos consiliarios res et privatae nostrae et regni publicae tractentur, qui tum observatione recte nostrae religionis commendentur, tum ceterum orthodoxorum doctorum ecclesiae catholicae doctrinam et sententiam sequantur, non eos, qui ab unione ecclesiae sacrosanctae seiuncti diversas sectas ab aliquot iam annis introduxerunt; ideo volumus, ut tales, si qui nunc forent (quod non credimus) vel futuri essent consiliarii nostri, prius admoneantur, ut resipiscant, quod si non fecerint, postea ¹⁾ in consilium nostrum non admittantur, ne dum divina clementia de rebus nostris et regni bene et, recte consuli velimus, concitata Dei indignatione ob reprobarum sectarum professores consilia consiliariorum nostrorum vana reddantur et iram potius, quam clementiam Dei in nos et populum provocemus.

Ut autem consiliariorum nostrorum praeceptorum provisiones certae sint, volumus et secundum ordinationem et instructionem nostram fidelibus camerariis nostris datam ipsis domino locumtenenti nostro et praedictis aliis consiliariis nostris ex proventibus nostris ad cameram nostram Hungaricam intrantibus ante alias nostras deputationes cuicunque factas vel in posterum fiendas solutio fiat uno hoc excepto, quod cum fidelis noster: reverendissimus dominus Agriensis, cancellarius noster tam in regno nostro, quam extra regnum continuo ad latus nostrum versari debeat nonque possit expensis et provisione sua carere, ipse ante omnes alios praedictos consiliarios nostros suam provisionem menstruam ²⁾ secundum ordinationem et commissionem nostram per praefectum et consiliarios camerae nostrae praedictae integre semper et sine defectu rehebeat. Datum Viennae duo decima die Aprilis, anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo.

(Eredeti fogalmazat, szélén javításokkal; első nagyobb fele a jegyzetben feltüntetett részig az Orsz. lt. kancelláriai osztályában, az utolsó levél pedig (ugyanazon kézzel úgy a szöveg, mint javítás) a bécsi udvari ltár Hungaricái között. Az Orsz. ltárban lévő rész külső oldalán olvasható: *Die 12. Aprilis. 1550. Ordo servandus Posonii per locumtenentem Regiae Maiestatis*. Malatesta által ugyancsak a hátlapra pro memoria jegyeztetett a szövegben át is vitt javítás: *De sex bijkonibus, de expensis et muneribus ad negotia emergentibus*.)

¹⁾ »Prius«-tól kezdve más kézzel lapszéli betoldás.

²⁾ Áthúzza.

XL.

Augsburg, 1550. júl. 19.

I. Ferdinánd király értesíti a magyar kamarát, hogy Ujlaky Ferencz győri püspököt kinevezte helytartónak ugyanazon fizetéssel, a melyet az előbbi helytartó is élvezett.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae ac Bohemiae etc. rex etc. semper augustus. Reverende, venerabilis ac egregii fideles dilecti. Significamus vobis clementer, quod cum nos nuper reverendum fdevotum Franciscum Wylaky, episcopum Jauriensem consiliarium nostrum in locumtenentem regni nostri Hungariae constituerimus, nos ipsi propterea in annum salarium tria millia florenorum una cum iis pecuniis, quae Posonii ex piscibus percipiuntur et nuper defunctus noster locumtenens etiam habuit et percepit, ordinasse; volumus itaque et committimus vobis, ut eidem locumtenenti nostro eiusmodi salarium trium millium florenorum una cum piscium pecuniis, ut praefertur, huius functionis nomine et quamdiu eam ipsam exercebit, annuatim exsolvi et numerari curetis nostram in eo expressam executuri voluntatem. Datum in nostra et sacri Romani imperii civitate Augusta Vindelicorum, decima nona die mensis Julii anno etc. quinquagesimo, regnorum nostrorum Romani vigesimo, aliorum vero vigesimo quarto.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breynner.

Melchior v. Hoberckh.

S. Sigmar.

(Orsz. lt. Kincstári osztály, Benignae resolutiones II. k. 241. a) l.)

XLI.

Pozsony, 1550. okt. 16.

A helytartótanács értesíti Nádasdy Tamás főkapitányt, hogy Chernel Ambrus az ország ügyeivel lévén elfoglalva, személyesen nem vehetett részt a hadjáratban.

Spectabilis ac magnifice domine amice observandissime, salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Quoniam egregius dominus Ambrosius Chernel familiaris Maiestatis Regiae his diebus praeteritis inter alios dominos commissarios in negotiis regni et Regiae Maiestatis continue

exstiterit occupatus, ubi etiam Sli et Mcae Dni Vrae in suis illic emergentibus negotiis ex animo servierit, non potuit in expeditione praesenti instar aliorum fidelium Suae Maiestatis personaliter adesse, de bonis tamen suis debitum numerum expedivit; nichilominus vereretur gravamen aliquod propterea sibi ab eadem accedere. Quare rogamus Dnem Vam Slem et Mcam velit praefata de causa absentiae eius veniam dare neque eum quovis modo ideo damnificare. Quod nos omnes ab eadem gratiosissimo animo acceptum feremus, et eandem feliciter valere optamus. Posonii. 16. Octobris Anno 1550.

Sacrae Regiae Maiestatis locumtenens
et consilarii Posonii existentes etc.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino comiti Thomae de Nádasd, perpetuo comiti terrae Fogaras, iudici curiae regiae Maiestatis et supremo regni Hungariae capitaneo etc. domino et amico observandissimo.

(Eredetije öt gyűrűs záró pecséttel. Orsz. ltár. Tört. Emlékek.)

XLII.

Augsburg, 1551. febr. 21.

I. Ferdinánd király több ügyben (szepesi bányabér, a lengyel pénz javítása, mármarosí árvek stb.) válaszolván a kamarának, értesíti arról is, hogy az új helytartónak, Ujlaky Ferencznek, fizetését kihirdetésétől, 1550. április hó 12-től kezdve folyósítsák.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae ac Bohemiae etc. rex etc. semper augustus etc.

Reverende, venerabilis ac egregii fideles dilecti. Literas vestras vigesima quarta die mensis Decembris proxime elapsi anni ad nos scriptas accepimus omnesque, quos in eis inseruistis articulos, clementer intelleximus. Ad quas sic vobis respondemus.

Et primo quantum ad negotium exigendarum urburarum in partibus Scepusiensibus attinet, cui officio egregium fidelem nostrum Bernhardum Dykh praefecistis et in exactorem illarum designastis, quem tamen citra singulares nostras patentes et nostra manu subscriptas literas parum proficere posse scribitis; nos humili vestro consilio de expediendis huiusmodi literis assentientes, eas nunc iuxta vestrum transmissum exemplum clementer expediri fecimus, quas hisce adiunctas vobis mittimus, volumusque ut praedicto Dykh, quo

his in exigendis dictis urburis uti possit, sine mora consignetis.

Quod vero in dictis partibus adhuc vilitate monetae Polonicae, qua et argentum et aurum clam emi et exportari solet, laboratur, ex quo non parum mali universo regno Hungariae emanare et provenire videtur, satis indigno animo intelleximus. Nos igitur aequae ac vos consultum fore iudicamus, ut ex redempto argento in partibus illis pecunia vel moneta bona, quae cultoribus detur, cudatur, sicque paulatim deterrima illa Polonica moneta excludatur, assuescant homines praesentare in cameram cusionis argentum cum urburis. Non multum interesse arbitramur etiam, si marca argenti quoque septem florenis et dimidio (prout a Polonis fit) redimatur, dummodo praefata illa vilis Polonica moneta in abusum veniat ac depelli possit. Quare iniungimus vobis, ut iuxta praenominatam opinionem vestram cum Sebastiano Sauer, qui (ut nobis per vos allatum est) tempore Alexii Thurzonis cusioni prae-fuit, tractetis nostroque nomine, tamen non conclusive cum eo agatis, quo negotium in erigenda et de novo reparanda cusione assummat. Dein ab eo diligenter perscrutetis, utrum aliquid emolumenti ex eo nobis provenire posse censeat. Quo facto nos de eo cum consilio et opinione vestra certiores faciatis; vobis desuper quam primum voluntatem nostram etc. scribemus.

Quod ad importationem vilioris monetae Hungaricae attinet, non improbatum nobis ordinatio vestra in eo, quod tricesimatoribus iniunxistis, ut inquirant, investigent et excutiant vasa et scrinia Polonorum, auferantque omnem eiusmodi pecuniam Hungaricam, si quam repperint.

Praeterea quanta incommoditate totus ferme districtus Maromarusiensis aquarum exundatione afficiatur, tum etiam qualiter rapide labentium fluminum impetu viae devastentur et penitus exesae sunt, cum consilio vestro, quomodo malum illud reficiatur et restauretur, intelleximus. Cui vestro consilio nichilominus annuendum duximus transmittimusque vobis dicta mandata secundum tenorem exempli vestri expedita, quae in suos quoque locos pro rei necessitate distribui et destinari curabitis.

De admonendis comitatibus Scepusiensi et Saros, ut vectores, qui ex Tokay in eos comitatus sales devehant, iusto pretio ordinent, expeditivimus cum praesentibus ad dictos comitatus commissiones nostras, quas pariter vobis transmittimus et ad ea loca, quo pertinent, transmitti curabitis.

Denique de oppido Wyckh ad Huzth pertinente, quod riparum impetu atque exundatione ita exesum absumptumque

est, ut stare diutius domus non possint, in eo consilium vestrum et opinionem quoque approbamus, sic, ut ad novam habitationem incolarum illorum et erigendum oppidulum villa illa, seu locus Rystyafalwa vocatus praesumatur vobisque ita ordinandum clementer iniungimus.

Ultimo nos de publicatione locumtenentis nostri, episcopi Jauriensis optima in memoria habemus, quapropter vobis mandamus, ut dicto episcopo Jauriensi salarium suum a die dictae publicationis, hoc est duodecima Aprilis persolvi curetis efficiatisque executuri in iis omnibus omnimodam voluntatem nostram. Datum in nostra ac imperiali civitate Augusta Vindelicorum vigesima prima die mensis Februarii anno etc. quinquagesimo primo, regnorum nostrorum Romani vigesimo primo, aliorum vero vigesimo quinto.

Ferdinandus m. p.

Ad mandatum domini regis proprium.

Philippus Breynner.

Erasmus von Gaera.

(Orsz. ltár. Benignae resolutiones III. k. 156 lapszám.)

XLIII.

Pozsony, 1554. április 15.

I. Ferdinánd király Nádasdy Tamás országbírótól nádornak és azzal együtt helytartójának és az ország főparancsnokának nevezi ki.

Litterae conditionum, quibus spectabili et magnifico comiti Thomae de Nádasd regni palatinatus datus est.

Nos Ferdinandus divina favente clementia etc. memoriae commendamus etc. quod cum nobis iam inde ab initio felicitis coronationis nostrae in regno nostro Hungariae divina dispositione factae nihil maiori curae et sollicitudini unquam fuerit, quam ut regnum nostrum Hungariae cum partibus sibi subiectis tot acerbissimis cladibus tam internis, quam externis varie afflictum delaniatumque suo pristino decori suaeque libertati deo optimo maximo iuvante restitueremus nullis in hac re parcendo nedum sumptibus et impensis, verum etiam personae nostrae propriae et serenissimorum filiorum nostrorum laboribus et fatigiis. Quumque ad eam rem divino

nutu perficiendam imprimis necessarium fore existimaremus, ut in regno ipso nostro, quod domesticis illisque admodum diutinis odiis, dissensionibus et divisionibus paene ad interjectionem desolatum fuerat, vera tandem diuque desiderata pax et concordia stabiliretur et firmaretur, id ante omnia dei benignitate proximis superioribus annis effecimus, ut sublati huiusmodi intestinini discordiis et factionibus unitas et concordia in regno stabilita sit et nobilissima imprimis Transsylvaniae provincia, quae regni ipsius nostri Hungariae principale membrum extitit, reliquo corpori unita in nostram potestatem et oboedientiam pleno iure venerit et concesserit. Quibus quidem rebus dei optimi maximi benignitate ex animi nostri sententia confectis, dum animum adiecissemus ad reliqua etiam ipsius regni nostri commoda procuranda ordinandaque, necessarium admodum fore hoc quoque comperimus, ut honor et dignitas palatinalis, qui in regno ipso nostro Ungariae in ordine fidelium nostrorum saecularium prima semper post regiam celsitudinem esse consuevit et quae per plures iam transactos annos sublato e medio spectabili ac magnifico Stephano de Bathor ultimo et immediato ipsius regni nostri Hungariae palatino vacaverat, eidem regno nostro et fidelibus subditis nostris id summopere desiderantibus et a nobis postulantibus restitueretur et redintegragretur, verum quia iuxta veteres regni ipsius nostri Ungariae constitutiones et observationes palatinus ipse inter alias officii sui praerogativas et auctoritatem hoc quoque praecipuum habet, quod sicut ex parte regnicolarum regiae nostrae serenitati, ita e diverso ex parte Regiae nostrae Maiestatis regnicolis ipsis in causis et negotiis consuetis iudicium et iustitiam facere solet et tenetur; proptereaque nos ipsum palatinum ex consilio dominorum praelatorum et baronum aliorumque magnatum et regni nobilium ac statuum et ordinum pari voluntate eligere debemus, ut ille demum tali ac tanto honori praeficiatur, qui dignus fuerit iudicatus; pro creando igitur ipso palatino de more veteri unam generalem et publicam diaetam ad primum diem mensis Martii proxime transacti in hac civitate nostra regia Posoniensi cunctis dominis praelatis, baronibus, magnatibus ac aliis regni nobilibus et statibus celebrandam indixeramus. Ubi nos in persona quoque nostra regia una cum serenissimis Maximiliano, rege Bohemiae ac Carolo, archiduce Austriae, filiis nostris charissimis existentes habito cum ipsis universis regnicolis nostris superinde multiplici maturoque et frequenti tractatu et consilio, considerataque et perspecta multisque iam pridem argumentis cognita et comprobata singulari fide, virtute, constantia, industria et in rebus

agendissollertia, dexteritate et integritate, mirifica insuper bellicae disciplinae gloria militarisque roboris et fortitudinis insignibus documentis spectabilis et magnifici comitis Thomae de Nadasd etc. alias iudicis curiae nostrae regiae, fidelis nobis sincere dilecti, quibus ipsum dei optimi maximi munere donatum et ornatum propria nostra multorum iam annorum experientia in omni varietate fortunae, pace, et bello cognovimus et experti sumus et cuius singulari industria, prudentia et consilio ac opera in magnis nostris regnorumque nostrorum atque adeo totius rei publicae Christianae rebus et negotiis cum magno nostro et reipublicae commodo usi sumus, intellectis etiam et cognitis praefatorum omnium dominorum praelatorum, baronum, magnatum aliorumque nobilium statuum et ordinum regni ipsius nostri Ungariae et partium sibi subiectarum in praesenti generali diaeta nobiscum existentium votis, sententiis et suffragiis in hunc fere unum ex multis, quod ad dignitatem ipsam palatinatus spectat, coniectis et tendentibus; considerato hoc quoque, quod regnicolae ipsi nostri nonnisi praeclaris eiusdem Thomae Nadasdy virtutibus inducti testimonium hoc ita concordibus animis de illo facere possent, ut ipse qui familiam suam aliqui vetustam et nobilissimam suis praeclaris virtutibus plurimum illustrasset et maximos quosque in regno nostro Ungariae gradatim honores gessisset, hoc quoque palatinatus honore, quo nullus in ordine saeculari post regiam, ut dictum est, celsitudinem maior invenitur, dignus iudicetur atque expetatur: eundem igitur Thomam Nadasdy licet diu multumque reluctantem valetudinemque et aetatem iam ingravescentem et insufficientiam suam tanto oneri ferendo causantem nobisque, ut eum ab hoc officio clementer liberum faceremus, humillime et instantissime supplicantem, nos tamen reipublicae commodum et utilitatem privatis ipsius Thomae Nadasdy excusationibus et supplicationibus praeponentes, tamquam personam optime meritam et omnium votis comprobata, de dictorum dominorum praelatorum, baronum, magnatum aliorumque nobilium statuum et ordinum regni nostri Ungariae, quod felix faustumque et salutare deus optimus maximus faciet, duximus eligendum, nominandum et pronunciandum, prout eligimus, nominamus et pronunciamus, cum omni ea auctoritate, facultate et potestate, qua veteres palatini ipsius regni nostri Ungariae ab antiquo usi sunt ac iuxta regni consuetudines ac leges uti debent.

Quoniam vero existente palatino nemo alius praeter ipsum officium generalis capitaneatus, aut in absentia nostra locumtenentiae nostrae regiae habere et exercere consuevit,

ea propter idem Thomas de Nadasd in nostra, vel aliquorum ex filiis nostris a regno nostro Ungariae absentia, praefatis etiam officiis: locumtenentiae nostrae regiae nec non capitaneatus generalis uti et fungi debeat cum omnibus illis conditionibus, qualitatibus et exigentiis, quibus antecessores sui locumtenentes et capitanei generales ab olim usi fuerunt, et honores ipsos, seu officia praefata tenuerunt. Signanter vero:

quod ad officium locumtenentiae attinet, idem Thomas Nadasdy ultra ordinariam ex officio palatinatus iudicandi auctoritatem in absentia nostra vel alterius ex filiis nostris etiam auctoritate locumtenentiae nostrae habeat facultatem administrandi iustitiam citra omnem appellationem;

quod habeat auctoritatem legitime mandandi fidelibus regnicolis nostris in omni publica regni nostri administratione et defensione et

quod possit indicare etiam pro commodo nostro et regni nostri conventum particularem eisdem regnicolis nostris necessitate requirente, praescitu tamen nostro, vel nobis rebus maxime difficilibus urgentibus a regno nostro remotius existentibus, negotiis, quae moram ulteriorem non admitterent, emergentibus cum consilio fidelium consiliariorum nostrorum, qui praeter ordinarios consiliarios nostros ad minus sex: ex praelatis videlicet duo, ex baronibus totidem et ex nobilibus similiter duo nostris sumptibus penes eundem semper intenebuntur, quorum scilicet similiter consilio regni nostri Hungariae et partium sibi subiectarum negotia gerat et administret, inter quos etiam ordinarii consilarii nostri, qui palatinum ipsum pro occurrentibus regni nostri necessitatibus vel Posonii, (quae civitas locus et sedes administrationis suae esse debet) vel alibi pro temporis et rerum nostrarum necessitate agentem accesserint, in consilio suum semper locum suamque sessionem et votum habeant pro uniuscuiusque dignitate, honore et statu;

item quod ipse Nadasdy teneatur et debeat in absentia nostra, vel alicuius filiorum nostrorum post nos ecclesias Dei ac iura et libertates praelatorum ac aliarum ecclesiasticarum personarum manutenere ac contra omnes defendere, similiter etiam barones, procures, nobiles, civitates et universos status et ordines in suis iuribus et libertatibus post Maiestatem nostram iuxta officii sui exigentiam et suam possibilitatem conservet.

quod habeat in absentia nostra ius et auctoritatem conferendi personis dignis bona et iura possessionaria usque ad 32 colonos seu iobbagiones sessionatos se extendentia, quae non maiori, sed in eo numero vel infra sive per notam infideli-

tatis, sive per defectum seminis aut alio quocunque iure et titulo ad sacram regni nostri Hungariae coronam et collationem nostram regiam legitime spectarent ;

quod habeat ius conferendi beneficia ecclesiastica presbyteris catholicis idoneis et bene meritis in omnibus ecclesiis in manu nostra non existentibus et etiam in illis, in quibus domini praelati ius patronatus non habent, exceptis tamen praepositis et abbatibus infularibus et maioribus ;

quod habeat facultatem omnibus resipiscentibus et ad oboedientiam nostram redire volentibus, tenuioribus videlicet nobilibus non ultra 32 colonos habentibus, aliisque malefactoribus, furibus, casualia homicidia perpetrantibus et similibus iure convictis nostra regia auctoritate gratiam faciendi, exceptis tamen illis, qui contra personam nostram vel auctoritatem aliquid facerent.

Quod dum eundem palatinum, locumtenentem nostrum ex Posonio, loco videlicet, ut praemissum est, administrationis regni nostri, sive privatis sive publicis negotiis ita exigentibus alio se conferre et aliquantisper abesse necessario opporueret ; ex tunc ex praefatis consiliariis nostris ordinariis unum, qui et auctoritate, et sufficientia magis idoneus videbitur, loco sui ibidem substituere possit.

Quod vero ad officium generalis capitaneatus spectat, dum et quandocunque nos generalem expeditionem faciemus, ad quam omnes status et ordines regni nostri insurgere et progredi iusserimus, cui nos vel aliquis ex serenissimis filiis nostris personaliter intererimus, aut si fortassis nos vel etiam aliquis filiorum nostrorum aliquibus praepeditis urgentibus et gravissimis causis et negotiis non interessemus, sed exercitus noster regius omnesque status et ordines regni nostri ad eam expeditionem iubente Maiestate nostra insurgerent et profiscerentur ; talibus expeditionibus generalibus dictus Thomas Nadasdy palatinus personaliter interesse ac omnibus capitaneis et exercitibus Hungaricae nationis tam nostris, quam omnium dominorum praelatorum et baronum ac statuum regni nostri supremi et generalis capitanei officio fungi et praeesse, inobedientes et delinquentes, prout iustitia iuraque bellica et militaria exigunt, pro merito punire possit ac valeat. Accedentibus vero etiam externis principum Christianorum atque etiam aliorum regnorum et provinciarumstrarum pro huius regni nostri necessitate et defensione praesidiis, dabimus operam quantum fieri poterit, ut etiam illis Thomas Nadasdy praesit ; si vero id minus perficere possemus, id transigemus, ut talium auxiliorum capitanei communi consilio et deliberatione cum Thoma Nadasdy omnia agant et exercent nec quicquam sine

ipsius quoque sententiae accessione moliantur, multo minus aggrediantur.

In aliis vero particularibus expeditionibus, quae casu aliquo fieri deberent, palatinus personaliter interesse non tenetur, sed mittet eos, qui idonei videbuntur ex consilio dominorum consiliariorum; non dubitamus tamen, quod nihilominus etiam in hiis particularibus expeditionibus, si quae contingent, ubi viderit necessitatem, auctoritatem et dignitatem nostram ac commoda regni nostri id exigere, idem Nadasy nec curis, nec laboribus, nec personae suae parcat.

Quod idem palatinus, tamquam locumtenens noster et capitaneus generalis, habeat auctoritatem mandandi omnibus praefectis et officialibus nostris confinia tenentibus, ac etiam mareschallo nostro bellico, quo officio Sfortia marchio Pallavicinus pro nunc fungitur, aliisque capitaneis et exercitibus nostris in hiis, quae ad dignitatem auctoritatemque nostram regiam defensionemque et conservationem atque commodum regni nostri pertinere videbuntur. Ac dum et quodocunque rebus nostris et regni necessarium ac utile fore visum fuerit, ad omnia castra nostra ac civitates locaque confiniorum regni nostri per officiales et praefectos nostros libera introeundi cum tot, quot voluerit, personis, facultas concedatur, sine tamen mutatione castellanorum et officialium, salvis etiam praelatorum, baronum, nobilium ac civium privilegiis et libertatibus.

Datum Posonii decimo quinto die Aprilis, anno domini 1554.

(Az Orsz. lt. Kancelláriai osztályában Conceptus expeditionum 1554. No. 202. sz. alatt lévő simplex copiából. Újabb másolata Cziráky szerint (Conceptus iuris publici § 661.) a gyulafehérvári Batthyany-könyvtárban. Található még az Egyetemi könyvtárban a Hevenessy- (LXX. k. 223. l.) és Pray-gyűjteményben (XV. k. 170. l.).

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A

- Abaujvár com. CLXX, 246.
 Abbatiae 45, 344, 360, 395; —
     maiores 344, 360, 408; —
     infulares CLI. 395, 408; —
     de iuxta Gron 305; — de
     Kach 212; — de Keresztur
     CLI. 195; — de Porno 35, 36,
     155; — de Zircz 103.
 Absentia Ferdinandi; — vide
     Ferdinandus.
 Acsády Ignác dr. X, XVIII,
     XXVIII, LXXX, CII, CVII,
     CLXVI.
 Administratio (publica, regni) 274,
     321, 344, 360, 395, 407; —
     fisci 369; — iustitiae 48, 179,
     197, 198, 204, 344, 360, 371,
     373, 395; — tavernicatus 372;
     — tricesimarum 369; — trator
     archiepiscopatus Strigoniensis
     291.
 Admonitio 77, 98.
 Adományjog CXLIV—CLIII.
 Adó CLXVIII; — behajtás CII;
     — szó képesség növelése CLXXI.
     v. dica. contributio, vectigal.
 Aedificia fabricanda 323.
 Agazonum magister 175, 176, 299,
     371, 373, 381, 384, 387, 392.
 Agens Ferdinandi 162.
 Agria LXXXVIII, CLXIV,
     CLXXXVIII, CLXXXVIII, 232,
     236, 251, 253, 258, 260, 261,
     263; — sis arx CLXXI, 87,
     105, 242—245, 282—285, 350;
     — episcopus CXLIX, CLXXI,
     v. episcopus; — praefectus
     CXLIX, 36, 112; — prae-
     positura CLII, 144, 145; —
     ses 112, 161, 162; — officiales
     (Dobó, Zay) 242, 243—245,
     261, 285, 286, 388.
 Akadémiai kéziratár 344, 368.
 Alba Regalis (v. Fehérvár) 18; —
     bensis praepositus 342, 351.
 Allegatio 158, 178, 179, 183, 184,
     185.
 Allya aga 14.
 Allya Mathias 14, 17, 18, 19, 21,
     22, 71, 78, 79, 90, 108, 129.
 Alpes 291.
 Altenburg v. Óvár.
 Andreas capellanus 172.
 Angelo, — Franciscus de — Man-
     tuanus dapiferus 103, 190.
 angol követ LV.
 Anna királyné XVIII.
 Annatae 153.
 Annona 237, 346.
 Antistites 67.
 Apafi Miklós CLVI.
 Apasztal, vadum 282, 285.
 Apostolica sedes 5, 152, 351; —
     cus legatus 5; — nuncius 5.
 Appellatio CXXIV, 180, 301, 344,
     360, 395, 407; — numiudex 181.
 Aquarum exundatio 116, 403.
 Arces finitimae 316.
 Archiepiscopus Strigoniensis 41,

42, 170, 266, 369; — vide Várday; — atus administrator 291; — decimatores 158; — iurisdictio 351; — proventus 165, 216; — pisetarius 120.

Arenda 389.

Arestum 137, 138.

Argentum 42; — conflandum 74; — exportatur 403; — eae res 169.

Argento, de — Justus, orator ad portam 52.

Arma (insignia) 390 — orum genera 347 — amenta 285.

Árpádkor XI.

Árva vára CLXV.

Árvaügy CXIV.

Árvizek 116, 403.

Assessores sedis iudicariae LXXXV, LXXXIX, 29, 158, 173, 329, 382, 384, 385, 389, 393.

Assignatio 5, 373.

Áttett pörök CXIII, v. transmissio.

Auctoritas locumtenentis 344, 345, 347, 348, 359, 360, 395, 407.

Augsburg 401, 404.

Augsperg, tutor pupillorum Stumberg 92.

Aula Ferdinandi 115, 121, 177; — Isabellae reginae 118; — principissae Catherinae 103, ex; — regia datae literae 370; — arum solutionum magister 79, 383, 386; — ici 47, 176; — ae familiares 118, 356.

Aurum exportatur 403.

Austria, archiducatus, XCIV, CXC, 14, 146, 270, 326, 327, 348; — aca camera CLXXIX, 4, 59, 171, 175, 211, 247; — ci commissarii 291; — cum regimen. XVI, XCIII, 6, 241, 268, 270, 363 (vide Viennense); — ae inferioris camera 321.

Auxilia 352; — um externum 337.

B

Baach opp. CLXX.

Bajmóc arx 22, 32, 37, 39, 76, 77, 93.

Bakócz Tamás bibornok 42.

Bakyth Pál XXV; — Péter de Lak, capitaneus CXXIV, CLXXXII, 7—10, 24—26, 45—48, 61, 97, 110, 111, 128, 146, 216, 217, 225, 271, 273, 323.

Balassa f. CLVII; — János de Szklabonya 30, 115; — Imre consiliarius, comes comitatus Borsodiensis LXXXIX, CIV, CVI, CLVII, 36, 37, 115, 367, 372, 375, 380, 383, 387, 388, 392, 396. — Menyhért CXLI, 2, 15—18, 21, 76, 79, 80, 85, 90, 114, 115, 117, 118, 126, 147, 383; — Zsigmond 65, 74, 142, 143, 212, 277, 278; — comes Borsodiensis ad fidelitatem revertitur 357, 358.

Balla (mensura) 312, 326.

Baly Jazasya 14.

banderium XLVIII.

Bánffy fam. 71. — Balázs XXV; — János nádor LVII, LVIII; — László 236.

Banus vid. Zrinyi; — Sclavoniae 371, vice — Sclavoniae 150.

Bárány Joannes, incola de Raczkeve 328.

Barko arx 148; — cis obsidio 238, 248, 249.

Barones 153; — um undecim bona 220, 221, 222.

Bars com. 270, 286.

Baso Mátyás 30, 31, 32, 69, 70, 72, 73, 74, 83, 84, 132, 138, 139; — intercipitur 142, 143.

Bathor, de — conventus 28, 287.

Bathory f. insignia 341; — András, magister tavernicorum, capita-

- neus supremus, iudex curiae XIX, XXIV, XXXV, LXXX, LXXXVII, LXXXIX, CII, CVII, CXV, CXXI, CXXXVII, CXLII, CLXX, CLXXIII, CLXXXV, CCV, 22, 34, 86, 87, 91, 94, 95, 127, 142, 232, 238, 242, 246, 248, 249, 259, 275, 277, 278, 282, 285, 286, 293, 329, 330, 337, 342, 368, 369, 370, 372, 375, 381, 387, 392, 396; — comes comitatus Szatmariensis 273; — Georgius 246; — Clara 226; — Stephanus, palatinus locumtenensque XVII—XXVII, LI—LVII, LXXXVII, CI—CXI, CXXIII, CXXVI—CXXX, CXLIV—CXLVII, CLV, CLVI, CLXVII—CLXXII, CLXXVIII, CLXXX, CCI, 338, 339, 341, 342, 405.
- Bátorkeszi 191, 206, 218, 219, 220, 221, 223, 225.
- Batthyany? 5, 197, 222, 285; — Franciscus LXXX, LXXXIX, CXXXVII, CXLVII, 311, 375, 397; — Christophorus pincernarum magister LXXXIX, CVII, CLXXIII, 78, 381, 383, 387, 392.
- Bazin 95, 96, 123, 157, 158, 173.
- Beatrix regina 42.
- Bebek Franciscus de Pelsütz VII, CXLI, CLXII, 30, 31, 32, 72, 74, 246, 277, 278, 283, 285, 346, 354.
- Beck Márk CLVI.
- Bécs XV, XVIII, XXI, XXIV, XXXIX, LII, LXXIV, XCV, CVI, CLX, CLXXIII, CLXXX, CCXI; — i tanácskozás XXXI, v. Vienna; — ujhely XVIII, CL.
- békétárgyalások XXXVIII, v. tractatus.
- Belii* duces 340; — marschall 409; — ci apparatus 151.
- Bél Mátyás LXXII, LXXXI.
- bélavári gyűlés XXXVII, CLXII.
- Beneficia ecclesiastica CL, CLXXI, 338, 344, 360, 395, 408; — deserta 68; — spiritualia ac saecularia 350.
- Benignae resolutiones 357, 360, 361, 365, 366, 374, 378, 382, 385, 401, 404.
- Bentivolus, vide Marcus Antonius.
- Bereg comitatus 233.
- Beriszló István, despota Rasciae 334.
- Bernardus literatus 290, 314.
- besztercebányai országgyűlés XCIX, CXK.
- Bethlenfalva (de-) praedicatum familiae Thurzo 343, 344, 355, 356, 388.
- berenhidai gyűlés XXXVII.
- Besoldungstabelle XLIV.
- Beyczy Ambrus, procurator 183, 184, 185.
- Bihigiensis arx CXXIX.
- Binder György XLV, LXXX.
- Bienger vicecancellar 358.
- Birtok jog CXII; — ügyek CXIII.
- Bodony Péter 207.
- Bogárdy János tanquam causarum director 225, 258.
- Bombardae 151, 283, 285.
- Boemia XIV, XLIV, XCIV, 7—10, 24, 25, 272, 327; — marsalcus 7—10, 24, 25, 26; — ca camera XXV, CLXVI; — cae literae XXV, 342; — cum regimen XCIII.
- Bondenarius, dr. iuris Viennensis 154.
- Bornemissa Paulus, praepositus Budensis, consiliarius ordinarius 38, 39, 43, 44, 65, 147, 375, 380, 387, 392; — episcopus

Vesprimiensis 148, 151, 155, 361; — locumtenens LXV, LXXXIII, CVI, CXLIX, CLI, CLXX; — Tamás CLXXX, 58, 59, 328.
 Borsod comitatus CLVII, 233, 358.
 Borsoló Tamás 290.
 Borvásárlás Bécsben CLXVII, 171.
 Boves 58, 281.
 Boznensis sanchacus 256, 257, 262, 264.
 Bozók CXLVII.
 Brassicanus dr. 4, 100.
 Breynér Fülöp 374, 379, 382, 385, 386, 401, 404.
 Brodaryth István CLXII; — Mátyás 265, 290, 300.
 Brüssel XXXII; — i okmánytár LVIII, LXVIII.
 Buda XIX, XXI, XXIII, XXXII, XXXV, XXXVI, XLIX, LIX, LXVII, XCI, XCIV, CI, CXXXI, CLXVIII, 52, 54, 56, 82, 143, 144, 206, 208, 258, 260, 282, 284, 285, 330, 341; — amissa 58; — *ae* expugnatio 347; — recuperatio 345, 348, 352; — Veteris praepositura LXXXIX, 39, 155, 375; — olim sedes regia 50, 116, 338; — ensis civis XXI; — conventus 1528: XCIV, CLVI; — Kadi 186, 188, 191, 192, 205, 206; — legatio 174, 186, 188, 191, 193; — *pasa vide pasa* Budensis; — ium libertas CLXXX, 58.
 Budweis XXV, 342.
 Bulla 153.
 bűnügyek CXIII, CXXIII.
 Bydy Mihály, munkácsi parancsnok 209, 210.
 Bykones 400.
 byrsagia CXVII.

C

Camera Hungarica LVI, LXXXIII, LXXXVI, XCII, XCIII, CI, CIII, CVI, CXVI, CXXVI, CXXIX, CLXVIII, CLXXI, CLXXXVI, 41, 42, 65, 68, 70, 135, 149, 154, 155, 224, 253, 265, 296, 360, 367, 368, 371, 374, 378, 387, 400; — conficit instructiones et status 371, 391; — regio nomine praecepit 373; — salium in Huszt 47; — salium Marmarosiensium et Transilvanensium 265, 389; — Kremnitziensis 42; — *ae* consilarii LXXXVI, 29, 68, 70, 111, 135, 149, 164, 206, 246, 247, 258, 264, 288, 289, 305, 361, 371, 372, 374, 380, 391, 393; — contrascriba 371, 373, 374; — cursores 371, 381, 385; — debita incumbencia 373; — domus 385; — equites 381, 385; — ianitor et ostiarius 381, 385, 390, 394; — magister 280, 373, 380, 393; — magistri officium constituitur 371; — officiales 338; — officialium salaria 380, 387, 391, 393; v. solutio, stipendium; — praefectus LXXXVI, CLXIX, 258, 289, 302, 308, 317, 361, 362, 363, 366, 375, 380, 387, 391, 393, 397; — procurator 4; — rationum magister 99, 361, 380, 393; — regestra 356; — registrator 381, 393; — scribae 371, 381, 390; — secretarius 371, 380, 393; — servitores 381, 384, 390, 393; — *Austriaca* 58, 59, 171, 175, 211, 247, 321; — Viennensis 4; — *rarii* 4, 29, 37, 42, 66, 87, 95, 113, 116, 122, 165, 166, 170, 172, 174,

- 190, 215, 219, 223, 226, 227, 266, 274, 289, 290, 295, 296, 300, 303, 308, 319, 320.
- Cancellaria* aulica 371; — Hungarica XXXII—XXXIV, LXXXII, LXXXIII, XCIV, XCVIII, XCIX, C, CXIV, CXLIV, CLXXXVI, CCXI, 299, 370, 387; — ae liber 82, 99; — atus officium 346.
- Cancellarius* XXVIII, LVIII, LXXXVI, XCI, CI, CLXXXVII, CLXXXVIII, 33, 37, 42—44, 58, 77, 88, 90, 91, 102, 144, 177, 194, 209, 245, 266, 310, 319, 323, 337, 339, 342—344, 348, 381, 385, 396; — in aula per regnum Hungariae 386; — debeat interesse tractatibus 346; — Pragae 84; — Viennae XCI; — ad latus regis continuo versari debet 378, 387, 392, 400; — summus et secretarius 359, 386; — supremus (Várday) et aulae regiae (Szalaházy) 337. Vide procancellar. Bienger, Cles, Szalaházy, Oláh M., Ujlaky, Maius.
- canonicus 102, 305; — atus Strigoniensis CL.
- Capellanus* 155, 172; — Pauli Várday vide Pápay; — reginae Mariae CL.
- Capitaneus* Komaromiensis 323, 324; — Moraviae 8, 10, 24, 137; — de Ovar 174; — generalis (Katzianer, Salm, Nádasdy) 2, 3, 4, 15—18, 28, 33, 41, 46, 48, 49, 62, 63, 65, 66, 70, 72, 76, 79, 83, 85, 89, 90, 91, 93, 108, 112, 115, 121, 127, 135, 136, 138, 140, 142, 149, 151, 160, 167, 170, 172, 174, 186, 188, 191, 193—5, 200, 219, 222, 237, 242, 244—
- 246, 257, 259, 277, 280, 282, 284, 286, 289, 291, 292, 307, 362; — cui rerum gerendarum summa est commissa 285; — officia 408; — habeat cum locumtenente bonam intelligentiam 346, 348; — bona conferre possit? 351; — -i supremi (Nádasdy, Bathory) 22, 49, 93, 94, 156, 340.
- Capitulum* 151; — Castriferrei 4; — Jauriense 5; — Strigoniense 286, 305, 351; — Vaciense 181; — Varadiense 248, 287; — Zagradiense 192.
- Captivi* Christiani 16, 20, 23, 34, 161, 243; — de Bars 270; — Germani 18; — Turcici 14—16, 19, 21, 324; — rum dimissio 18, 161, 225, 238; — vatio ducis Saxoniae 12; — nobilium 85, 86; — subditorum 8—10, 24; — trium Turcarum 99, 189; — Tyrnaviensis iudicia 308, 309; — vitas 120; — Mathiae Baso 142; — Petri Perényi 40; — Georgii Seged 135, 136, 140.
- Carcer* 120, 135—137, 149.
- Cardinalis* 227; — Tridentinus v. Cles.
- Carinthia* 6.
- Carolus* Adamus, secretarius cancellariae aul. 358; — archidux Austriae 405; — V. caesar 51, 52, 55, 363.
- Carthusienses* 68.
- Castaldo* CLXXXV, CCV.
- Castellanus* 165; — arcis Huszt 46, 47; — arcis Deven 254, 256—9, 268, 269; — de Dregel, Saág, Ujvár 266.
- Castrensiu* solutio 383.
- Cassovia* v. Kassa.
- Catherina* principessa 103.

- Causae civiles* 181, *criminales* 181.
Cella vinaria 202, 203.
Celebratio iudiciorum 6, 13, 96, 116, 135, 136, 139, 140, 141, 159, 163, 165, 180, 273, 361, 364, 381.
Census colonorum 20, 132, 221.
Chabrag arx 2, 22, 41, 66, 70, 76, 79, 89, 115, 117, 126, 151, 181, 305, 324.
Chaby (?) 216, 217.
Chauz 161.
Chelebya 198, 199.
Cherep locus 286.
Chernel Ambrus 174, 195, 201, 229, 231, 311; — *aulae familiaris* 401.
Chobanz arx 198, 199.
Choron András 147, 198, 199.
Christiani 16, 20, 23, 50—54, 58, 160, 161, 243, 245, *vide* *Capitivi*; — *rum mos* 194; — *spoliatio* 162; — *ana religio* 152.
Chroasia 57, 293, 296, 297, 362, *vide* *banus*.
Cimentum 230.
Cista 312.
Citatio 5, 75, 77.
Cives Gandavenses 217; — *Budenses et Pestenses* XXI, 58; — *Kremnicienses* CLXXXVIII, 119; — *Leuchovienses* 68; — *Posonienses* CLXXX, 5, 13, 32, 116, 125; — *Sebnicienses* 178—184; — *Sopronienses* 32, 202, 203; — *Tyrnavienses* CLXXX, 211; — *Varasdienses* 322; — *ium oppressio* 322, 346, 347.
Civitates partium superiorum 346; — *montanae* 42, 179, 180, 184; — *tatum libertas* 179.
Classis navalis 283, 284, 285.
Claustrum 102, 103, 145.
Cleri reformatio 67.
Cles Bernat, cancellarius aulicus, cardinalis et episcopus Tridentinus 342, 355.
Coadiutor 195.
Collatio beneficiorum 144, 145, 146; — *regia* 155, 344, 351, 360, 395; — *vide* *locumtenens* et *capitaneus supremus*.
Coloni CXLIX, 13, 16, 20, 30, 31, 133, 143, 161, 232, 260, 262; — *aeque Christianis atque Turcis praebent census* 18; — *de Kermend* 122, 130; — *Kewy* 162; — *Muran* 132; — *Püspöki CLXXXI*, 170; — *orum abductio* 134; — *damna* 65; — *depraedatio* 350; — *negotia* 144; — *oppressio* 53, — 58, 112, 122, 123, 131, 133, 143, 159, 170, 236, 243, 292, 347; — *servitia* 132, 133 *v. subditi*.
Comaron v. Komárom.
Camitatum comites 122, 123, 131; — *oppressio* 325.
Comites a Sancto Georgio et Bazin 158.
Comitia 153; — *Tyrnaviensia a. 1545*. 369.
Commendatio locumtenentis 32, 102, 115, 118, 148, 212. *intercessio*.
Commercium Hungarorum 59, 76.
Comissarii ad tractatus cum fratre Georgio 27, 28, 33, 34, 80, 84, 85, 126, 127, 147, 151; — *Austriaci* 291; — *differentiarum indutiarum* 54, 55, 57, 144, 150, 160, 161, 166, 167, 186, 187—194, 205—208, 218—228, 236, 237, 251—258, 260, 262—264, 276, 289 (*comm. ad Gyöngyös, Eger. Husztilónya*); — *ad revisionem metarum regni (ad Kőszeg, Marmaros, Szakolcza, Szepes)*:

- 6—10, 61, 109, 146, 162, 163, 228, 229, 236, 270—272, 290, 297, 298, 299, 311; — ad distributionem rerum defuncti Várday 215; — de Sancto Georgio et Bazin 123; — ii Posonienses apud locumtenentem Germani XV, XVI, XVIII, LXXXVII, CVIII; pro — iis locumtenens dat instructionem 83. 166.
- Compositio 45.
- Conceptus expeditionum 360, 396, 409.
- Condensus 309.
- Conditiones Alexii Thurzo 345, 353.
- Confessor Mariae reginae CL.
- Confinia Hungariae 150, v. limites.
- Confoederatio 15, 81.
- Congressus cum Fratre Georgio 27, 28, 33, 34, 35, 84, 85, 86, 127.
- Consensus locumtenentis CCIII.
- Consilium regum Hungaricum 23, 78, 121, 164, 165, 172, 215, 216, 219; — arii regiminis Hungarici. — regii, locumtenentis LXXIV, LXXXVI, 2, 5—7, 21, 34, 35, 39, 40, 41, 49, 60, 83, 84, 96, 98, 99, 125, 135, 150, 166, 178, 183—186, 194, 274, 291, 305, 343, 348, 349, 353, 355, 367, 386; — regiminis Hungarici quattuor 372; — ordinarii et alii 338, 375, 397, 407; — riorum — occupatio 173; solutio 65, 66, 367; — paucitas 291. in Lintio bellici XXV; — reginae Mariae 178, 182, 183; — regiminis Austriaci 241; — Germani 317; — Camerae v. Camera; — camerae Austriacae 58, 59.
- Consistorium 227.
- Constantinopolis 52, 162, 243, 284, 297.
- Constitutio in locumtenentem 345, 404; — Novisoliensis 363; — Posoniensis (1548) 122, 363; — nes publicae 6, 40, 45, 90, 93, 122, 123, 128, 131, 140, 151, 231, 246, 303, 311.
- Consuetudo regni 5, 138, 159, 173; — et externarum nationum 175.
- Consulatus 347.
- Consultationis ordo 375—377, 397—400.
- Contradictio 218.
- Contrascriba camerae natione Hungarus 371, 374; — tricesimarum 104, 367, 369, 370, 372.
- Contributio 156, 346.
- Controversiae cum fratre Georgio 127.
- Conventio 128.
- Conventus celebratio 13, 116, 157, 164—166, 175, 177; — de Bathor 287; — generalis 343, 346; — imperialis 337; — particularis 344, 360, 395, 407; — Posoniensis a. 1548. 35, 67, 72, 102, 151, 154; — a. 1550. 230, 274, 290; — prorogatio 180, 182; — publicus 139; — regni Slavoniae 78; — Tyrnaviensis 4, 369.
- Conventus de Lelesz 138, 140; — de iuxta Gron 183, 184.
- Copiae equestres 343; — iustae 352.
- Corona sacra regni 122, 123.; — ae ius 130.
- Creditores 95, 97.
- Crisium 78.
- Csábrág vide Chabrag.
- Császárvár castrum 91, 92, 197.
- Cseh (Ludányi) Ambrus CXLVII.
- Csongrádi adó CLXVIII.

Csuklyás Tamás CXLVIII.
 Cubiculariorum magister 373, 384 ;
 — officia 371.
 Cultus divinus sublatuſ 124, 145,
 152, 212, 279.
 Cumanorum iudex 338.
 Cuprum 62 ; — -i fodina 43.
 Curia CXX, 383 ; — Romana 5,
 227 ; — ae iudex et viceiudex
 v. ib. — magister 148, 248—250,
 275, 290, 292, 319, 322, 396 : —
 ae solutionum magister 79, 94,
 95, 383, 386 ; — ale servitium
 310, v. aula.
 Currus 63, 201, 204 ; — pro 32 fl.
 266.
 Cursores vide camera.
 Cusio monetarum 42.
 Czandel Sebestyén, civis Olmu-
 censis 204.
 Cziffer hn. 314.
 Czibak Imre váradi püspök CLV.
 Cziráky Antal gróf CXLV, CCXIII,
 409.
 Czech collectio 344.
 Czobor Gáspár 7, 9, 24, 25, 216.
 Damianus magister, protonotarius
 palatinus CIII, 229, 233, 291,
 298, 311.

D

Danubius 95, 161, 282, 285, 309 ;
 — ii ramo pons 116.
 Dapifer 103 ; — orum magister
 371, 373, 381, 384, 387, 392.
 Decima XLVIII, 45, 46, 87, 95,
 172, 279, 286, 365 ; — de
 Zakolcza 128 ; — urburarum
 41—43 ; — arum exactio 158 ;
 — tor 73 ; — tor archiep.
 Strig. 158.
 Decretum regni 5 ; — orum revi-
 sio 154, 205, 217, 224.
 Decurio 198, 199.

Defectus seminis 344, 360, 395,
 408.
 Defensio regni 348, 349, 356, 362.
 Dersffy Wolfgangus 27, 90, 129.
 Despota Rascianus XXIV.
 Dessewffy ? 20 ; — Franciscus,
 capitaneus 294, Joannes, consi-
 liarius camerae 46, 47, 62, 90,
 288, 305, 380, 393.
 Dévai Mátyás predikátor CXV.
 Devény arx XXII, 234, 254, 256,
 257, 258, 259, 268 269, 301.
 Diaeta 405, 406 ; — generalis
 356.
 Dica 78, 246, 274, 292, 346, 349,
 363, 372 ; — honesta (munus
 honorarium) 353 ; — regia 163 ;
 — seu taxa 354 ; — cae recti-
 ficatio 302 ; — solutio 313.
 Dick Bernát urburarum exactor
 402.
 Differentiae indutiarum vide :
indutiae et commissarii.
 Diós poss. CLXXX. 309.
 Diplomata CLIII, CLIV, CLXI.
 Director causarum (*Zomor J.*)
 3, 29, 96, 97, 157, 173, 183,
 229, 235, 253, 290, 291, 298,
 367, 381, 389 ; — Posonium vel
 Viennam vocatur 393.
 Ditio Ferdinandi et imperatoris
 Turcarum 220, 237.
 Divisio bonorum Balassianorum
 115.
 Dobó István, praefectus Agriensis
 36, 144, 243.
 Dóczy (de Nagyluce) Gábor 118,
 László 118, — Miklós aulae
 familiaris 118, 356.
 Dolgos (Kozmafalvi) Ambrus
 CXLVII.
 Dombó, arx CXIV, CXLVII.
 Domus tavernicalis 82.
 Dornberg Rézmán (commissarius)
 XV.

Dos 42; — talicia 96.
 Dragfi Gáspár CXV, 249.
 Draskovics György LXXXIII.
 Dravus fl. 150.
 Dregel arz, castellum 60, 129,
 133, 134, 165, 266.
 Drugeth f. v. Homonnay.
 Dunanth registrator, 382.
 Dunántúl 90, 91.
 Dwbsky Venczel 204.

E

Ebersdorfer 294.
 Ecclesia Agriensis 350; — Jau-
 riensis 216; — de Lovad 162;
 — Strigoniensis 41, 42; —
 Zagrabiensis 102; — æ de
 manibus laicis redimendæ 279,
 350; — sacramenta 125; —
 arum desertarum bona 151; —
 stica bona 45; — stici 6,
 102.
 Eger v. Agria.
 Egyesülési törekvések XXIX.
 Egyházaskükk CLXXIX.
 Eisenstadt 335, 336.
 Elector dux Mauritius 113.
 Eliberatio bonorum episcopatus
 Vaciensis 121.
 II. Endre XII.
 Endrédi Miklós CL.
 Episcopus, Agriensis 87, 95, 144,
 148, 220, 337, 342, 343, 378,
 381, 383, 385, 386, 387, 392,
 396, 400; — Jauriensis 35,
 36, 45, 46, 65, 67, 101—103,
 107, 108, 111, 154, 155, 158,
 164, 168, 172, 222, 225, 244,
 266, 368, 372, 375, 380, 386,
 392, 404, etc.; pontifici
 commendatur 153; — senior
 consiliarius 181; — Nitriensis
 LXXXVI, LXXXIX, 65, 98,
 101, 103, 106, 107, 108, 147,

164, 168, 228, 235, 236, 244,
 266, 291, 298, 317, 375, 380,
 391, 393, 396, etc.; — Olomu-
 censis 271; — Quinqueeccle-
 siensis CIV, CXXXIX, CLXXI,
 154, 163, 192, 291, 320, 321,
 367, 372; — Segniensis 367,
 372; — Tinniniensis 102; —
 Transsilvanensis 337; — Vacien-
 sis LXXXIX, CIII, CCIX, 101,
 103, 106, 107, 108, 121, 122,
 147, 151, 168, 181, 191, 222,
 290, 291, 375, 387, 392, 396; —
 Varadiensis VII, LXXXVII,
 CLV, 27, 80, 114, 250, 287, 342;
 — Veszprimiensis LXXXIX,
 CIV, 148, 151, 155, 168, 222,
 228, 231, 235, 266, 291, 298,
 367, 372, 375, 396; —
 Zagrabiensis LXXXIX, 125,
 192, 222, 225, 291, 298, 368,
 373, 396; — legatus ad ponti-
 ficem 226, 227. -i salarium 122;
 — orum consecratio 152, 153;
 — atus et ecclesiae in mani-
 bus laicis 350.
 Eperjes 28, 34, 35, 47, 138, 140.
 Eques 15, 190, 201, 204, 321; —
 tes 12, 22, 26, 27, 60, 66, 68, 94,
 192, 193, 198, 219, 225, 241,
 289, 299; — de Dregghel et
 Saagh 129.
 Erdély átadása LXXI, LXXIV,
 v. Transsilvania.
 Erdő 323; — ór 314.
 Erdődy Péter de Monyorókerek
 91, 92, 197, 329.
 Eretnék CI, CXV, CXVI, v. hae-
 resis.
 Ernyey Miklós I.
 Erogationum status CV, 379, 380,
 382, 383, 385, 386, 390, 391.
 Errores secundum Lutherum et
 Zwinglium 124, vide haeresis.
 Eszék XLVI.

Esztergom XXI, XXIII, XXIV, XXXVI, XCIV, CLXXIX, vide Strigonium.

Eszterházy József gróf CCXIII.

Eszaki vármegyék CXXI.

Exactor tricesimarum 372.

Exactio 16, 171, 212; — contributionum 156; — decimarum 158, 159.

Excommunicatio 5.

Executio XXXIX, 3, 22, 37, 40, 41, 48, 86, 92, 93, 118, 124, 125, 138, 139, 140, 159, 200, 218, 289, 303, 343, 346, 363.

Exemptio 13; — Posoniensium 116.

Exequiae 296.

Exercitus 41; — iustus 353; — regius 117, 343, 345, 348; — regius ad Altenburg 347; — regii violentia 340.

Expeditio XCVIII, 22; — propter Zolnok 291, 292; — Nitriensis 308; — a 1550. 402; — 1552. 349; — generalis 408; — particularis 409.

Expensarum index 373; — status 367, 369, 371; — vide erogatio.

Exploratores 357.

Externi 49.

F

Fames 340.

Fegyverszünet LXXV, v. indutiae.

Fehérvár (Székes) CLII, v. Alba Regalis.

Fejér György: Codex dipl. CII, CXVII, CL.

Fejérvölgy István, nyitrai püspök, helytartó LXXXIII, CCXII.

Fejértói János 144, 145.

Feledy Hóstkák 382, 389.

Fellebbezett pörök CXIII, CXXI, CXXV, vide appellatio

Fellner — Kretschmayr LXXIII, XCIII.

Fels Leonardus supremus magister curiae 357.

Fenus 75.

Ferdinandus passim; — in sedem regiam citra sanguinem et certamen deductus 340; — i coronatio 50, 99, 339, 365, 404; — diacessus 56, 58, 59, 348, 382; — absentia 181, 211, 316, 343, 407; — agens 162; — aula 115, 121, 177; — reditus 156, 168, 170, 171, 180, 181, 216, 317, 337, 338, 357, 406; — filii 405; — chyrographum 370; — impensae 13; — magnos principes coërcendi facultatem habet 20; — in Bohemia 215, 334; — orator ad portam 134; — veniat in regnum Hungariae 316. cseh királylyá koronázása XIV; — és a magyar alkotmány XLI; — és a nemzet XLII; — az országot Ausztriához akarja csatolni XLIV — Prágában XXIV.

Ferenczi Tamás, contrascriba tricesimarum 104, 367, 368, 370, 372.

Ferramentum (pro cusione monetarum) 42.

Ferrari Márk Antal XCI, CLII, CCV, v. Marcus Antonius.

Fideiussio 268; — sores 19, 141, 149.

Finitima loca v. loca.

Fines Hungariae v. metae et commissarii.

Fiscus 369.

Florenus 1 Rhenensis = 80 den. Hung. 390.

Fodina 42; — cupri 43.

Foedus inter Polonos et Hungaros 81, 82; — cum Thurcis 131.

Forgach János, László, Péter,
 Zsigmond (de Gyimes) CXVI,
 CLXI, 1, 37, 38, 44, 107, 307;
 — Ferencz LXXXIII, CXXXVI.
 Forchtenstein 335, 336.
 Formulae priscæ vectigalium 370.
 Forum publicum 23, 36, 237.
 Fossæ Posonienses 116.
 Főispánok esküje CXLIX.
 Földvár 282, 284, 285.
 Főkanczellár XLIX, vide cancel-
 laria.
 Főkapitány XLIX, LXXXVI, XC,
 v. capitaneus.
 Főlovászmester LXXXVI,
 CLXXXVI, vide agazonum ma-
 gister.
 Főparancsnok LVI, LXXXII,
 LXXXVI, XC, CLXIX, v. capi-
 taneus generalis.
 Fraknói Vilmos V, X, XIII, XIX,
 LIII, LVII, CVII, CL, CCXIII,
 78.
 Franciscus, Gallorum rex 51.
 Frangepán CLXII.
 Frank Hősták 234, 254, 256—259,
 268, 301, 302.
 Frater György, locumtenens Suae
 Maiestatis in partibus regni
 Transilvaniae, thesaurarius VI,
 VII, LIX, LXV, LXXI,
 LXXVII, CXXI, CLIX,
 CLXIII, CLXX, CLXXXV,
 CCV, 22, 27, 28, 30, 32, 33,
 34, 41, 47, 49, 75, 80, 83, 84,
 85, 86, 90, 94, 114, 117, 118,
 119, 126, 127, 139, 147, 151,
 246, 250, 277, 280, 322, 361,
 362.
 Fratres ordinis minoris provin-
 cia Hungaricae 163; — Sti
 Francisci 300.
 Frumentum 320.
 Fuggeri 43, 230.
 Futárok XVII.

Fülöp barát CLI.
 Fürst Ernő, capitaneus XVII,
 335, 336; — Mór 4.

G

Galgóc XCV, CXX.
 Gallorum rex 51.
 Gandavenses cives 217.
 Garamszög 183, 184. v. abbatia
 de Jurta Gron.
 Generalis capitaneus, vide capi-
 taneus.
 Generationis series 329.
 Gentes 3, 22, 41, 87, 93, 94,
 156, 163, 224, 237, 243, 277.
 Gera Erasmus. camerae aulicae
 consiliarius, solutionum magis-
 ter, 386, 404.
 Geréb Pál XXV.
 Gerendi Miklós, electus Transil-
 vanensis, thesaurarius XVIII,
 XIX, LXXXVII, CLXVII, 337.
 Germani 7, 18, 91, 96, 177, 241,
 371; — consilarii 371; — ia
 XXI, 52; — ica cancellaria
 59, 323; — lingua 78, 100;
 — literae 342; — us distri-
 butor hospitiorum 177, v. Aus-
 tria. Vienna.
 Gévay Antal XIV, XV, XVII,
 XIX, XX, CLIV.
 Gothay Miklós 290.
 Gömör com. 233.
 Görög Mátyás magister, canonicus
 305, 306.
 Gráci tanácskozás CXCVI.
 Gratia pro resipiscentibus 351; —
 vide *ius gratiae*.
 Gregarii 232.
 Gregorianczi Paulus, episcopus
 Quinqueecclesiensis 154, 192, v.
 ep. Quinqueecl.
 Gritti Alajos LVIII, 355.
 Gubernator XII.

Guglinger Farkas, körmöczi polgár 119.
 Gussyth Cáspar vicebanus Sclavoniae 150; — Georgius 100, 101.
 Gymnasium 146; — Patavinum 155, 279.
 Gyalui egyezés VI, LIX.
 Gyarmath castellum 115; — praedicatum fam. Balassa 358.
 Gyöngyös opp. 227, 228, 237, 251, 253, 255, 256.
 Győr CXXXIX, CCXII; — i püspök LXXXIX, CIV, CLXV, CLXXI, vide episcopus; — megye 323.
 Gyulaffy László 163, 172, 198, 199.
 Gyümölcsvásárlás CLXVII.
 Gyűrűs pecsét XCIX. v. sigillum.

H

Habsburgház XIV, LXI; — párt LVII.
 Hadügy XC, CXV, CXXII.
 Haeresis 67, 153; — eos crimen CXV, 107, 124. v. sectae.
 Hamis pénzverők CXIV.
 Hampo CLXXXI, 174.
 Harminczad CLXX, CLXXVIII; — jövedelem CIII; — tisztek CLXXX. V. tricesimae.
 Hatalmaskodás CXII, CXIII, CXIX.
 Határügyek CXIV, CLXIII, CLXXVI.
 Hatvanad CLXIX.
 Hatvani Mihály LXVIII.
 Helytartó, passim; — hiteles méltósági pecsété nem volt XCIX; — bírói illetékessége CXIX; — nádori jogkörben CLXXXII; — *tanács* hivatalá válik LXIV; — neve VII; — fizetése LXIV; — Szulejman ellen XXI; —

titkára LXXXVI, XCII; — szervezése LX, LXIV, LXX: erdélyi — LXVII, CLV. v. locumtenens.

Hencz Franciscus, servus Pauli Varday 190.

Hennyng János 329.

VIII. Henrik angol király LV.

Heraldus 10.

Herberstein Zsigmond követ XLVII, CXLVIII, CLVI.

Heremitae 304.

Hevenessy-collectio 378, 396, 409.

Heves com. CXXXIX, 233.

Hispani 12, 177, 325; — pedatus CXXXVIII, 283, 285.

Hiteleshelyi emberek CXIX.

Hivatalnoki rend LXIV, CVII.

Hoberg Melchior, camerae aulicae consiliarius 379, 382, 385, 391, 401.

Hofämterinstruction XLIV; — rat CVII.

Holczer János, solutionum magister 79.

Holych castrum 7, 8, 9, 10, 25; — arx 45, 46, 61, 110, 111, 196, 197, 216.

Homagium 238.

Homicidium CXVII.

Homonna oppidum 249; de — tricesimae CII, 387, 392.

Homonnay Antal 148, 151, 275; — Ferencz CXXIII, 339, Imre és Gábor 226, 239, 248, 250, 275, 277, 278.

Homo regius 138, 140; — inum inopia 266.

Honorarium munus 23, 44, 50, 52, 53, 62, 63, 220, 221.

Honthensis comitatus 85.

Hopfner Tamás, captivus apud Turcas 16, 17.

Horvath Bertalan capitaneus 76, 232, 307, 315; — Gáspár

(vingarti) erdélyi htó, LXVII, CLV; — Mihály X.
 Horvátország LXVII, LXXXIX;
 — vide Croatia et ban.
 Hospitia 175; — orum distributio 176, 177.
 Hozomány CXIII, v. dos.
 Hrusso arx 217.
 Hruszós János 217, 218.
 Hungari 176, 177, 241, 336; — domo extorres 58; — a 6, 10, 14, 24, 42, 50, 51, 52, 57, 81, 109, 160, 325, 339, 348, 351; — ae praelati, barones et nobiles Posonii constituti 153; — status 373; — res 5, 23, 49; — reparatio 342; — ales floreni passim; — cum subsidium 156; — cus contrascriba 371; — camera, cancellaria, confinia. consilium, limites, metae, regimen v. ibidem.
 Hunyadi János LXXXVIII, CXLVIII.
 Hütlenégi pör CXIII; — helytartó és hütlenek CXIV.
 Huszt. arx 46, 47, 190, 265, 289, 300, 403.
 Husztilónya castellum 192, 260.
 Huzarones 199, 352.
 Hyeronimus dr. de Zara legatus ad portam CLXV, 51.
 Hyllbrandt Péter 183, 184.
 Hypolitus Estensis, archiepiscopus Strigoniensis 42.

I. J.

Jacobus literatus, secretarius commissariorum ad tractatus cum Turcis 251, 257, 258, 276, 290, 295.
 Jankovich gyűjtemény CCXIII.
 Jászay Pál XIV, XV.
 Jászberény 36.

Igazságszolgáltatás XXXIX, LX, LXXXVIII, XC.
 Jaurinum CLXX, 102; — iensis arx 153, 366; — capitaneus 323; — comitatus 323; — episcopus vide episcopus Jauriensis; — ecclesia 153; — se capitulum 5 Vide Győr.
 Jaziges 387.
 Idioma Turcica 221.
 Idiota 177.
 Jegyajándék CXIII.
 Igazságszolgáltatás LXV, CX—CXCVII.
 Illyés Tamás 174, 195, 201.
 Immunitates civitatum Pozsony, Sopron et Nagyszombat 326 v. privilegia.
 Imperator Turcarum 15, 17, 19, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 63, 130, 131, 132, 133, 134, 143, 144, 150, 160, 161, 167, 168, 186, 187, 188, 191, 194, 207, 220, 221, 243, 244, 245, 257; — is Turcarum scriba 129.
 Imperium 363; — Romanum 368.
 Impignoratitium ius 365.
 Impunitas 124.
 Incantatrix 106.
 Incorporatio 45.
 Indutiae 16, 18, 21, 23, 62, 81, 90, 112, 113, 132, 133, 134, 144, 150, 160, 161, 166, 167, 187, 188, 189, 191, 192, 198, 221, 261, 262, 243, 244, 245, 252, 282, 283, 284, 289, 316, 318, 352; — cum Turcis 14, 91; — quinquenniales 21, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 220; — arum differentiae vide commissarii; — initium 222; — observatio 15, 19, 161, 315; — violentia 20.
 Ingenia 321.

- Inhibitio 3.
 Inquisitio 101, 123, 125, 157, 159, 172, 174; — in bonis Gasparis Serédy 201.
 Innsbruck XXV.
 Inscriptio 45, 46, 87, 98, 99, 351, 369, 371, 373; — arcis Muran 131, 132.
 Insignia 390.
 Instructio 15, 19, 23, 38, 39, 83, 167; — ad portam 49, 50, 63; — ad tractatus cum fratre Georgio 127; — commissariis 166; — locumtenenti et consiliariis 339, (1543,) 362; — pro camera Hungarica 378, 400; — pro locumtenente 378; — pro magistro camerae et contrascriba 371, 374; — regi-
 mini Hungarico ex cancellaria Hungarica missa 387.
 Insultus Turcarum 20.
 Intercessio ad regem 1, 12, 13, 33, 36, 87, 104, 116, 119, 181, 209, 309, 320; — ad Nicolaum Olah 209; — ad generalem 86, 195, 200, 270, 323; — fratrem Georgium 323; — generalis capitanei 200; — ad Mauricium electorem 113, 126.
 Interpres 228.
 Interruptio processus CXXIV.
 Inundationes aquarum 116, 403.
 Inventarium 165, 301.
 Joannes rex 30, 31, 32, 43, 82, 88, 98, 99, 130, 131, 132, 352, 358, 370; — is factio 340; — filius 30, 31, 32, 82, 84, 118, 130—132.
 Jobbagiones CXLIX, CLXXX.
 Jongelinus IV.
 Jósa Farkas 12.
 Istvánffy Pál királyi tanácsos LXXXIX, CVII, CCIII, 62, 101, 103, 106, 107, 108, 131, 291, 295, 311, 375, 384, 392, 396; — Miklós XLVI, LVII, LXXV, LXXX, LXXXI, CCIX.
 Italia 102, 198, 216; — i milites 352.
 Itinerarium CXIX.
 Judaeus 3, 75, 76; — i Sopronien-
 ses 333, 334, 335, 336, 337; —
 Viennensis 100.
 Judex 173; — appellationum
 CXXII, 181; — de Dios
 CLXXX, 309; — curiae LVIII,
 40, 165, 196, 337, 342, 343,
 344, 356, 372, 373, 381, 392,
 — generalis CXXII; — Tyrna-
 viensis 308, 309; — ordinarius
 LVIII, CXVIII, 5, 6, 96, 158,
 163, 165, 338; — Posoniensis
 135, 136, 137, 141, 328; vice
 — curiae 3, 4, 100, 205, 217,
 224, 231, 235, 298, 381, 389,
 392; — Viennensis 394.
 Judicatus curiae 356, 371.
 Judicia generalia CXVII, CXIX,
 292; — locumtenentis 344; —
 orum celebratio 3, 6, 13, 96,
 116, 135, 136, 139, 140, 141,
 157, 163, 165, 180, 273, 361,
 364, 381; — dilatio 293; — un-
 novum 93, 301, 328; — parti-
 cularia CXVII; — terminus
 59, 105, 106, 149, 154, 173,
 185, 196, 272; — 2 termini
 120; — 4 termini 29.
 Ius affinitatis 82; — donandi
 338, 344, 351, 360, 395; —
 conferendi beneficia 344, 360,
 395; — gratiae 345, 358, 360,
 395, 408; — mandandi 344,
 360, 395; — patronatus CL,
 CLI, 95, 349, 360, 395; —
 promontorii 159; — isdictio
 346, 351; — peritus 3, 96,
 101, 125, 154, 162, 230, 253.
 Iustitiae administratio XXXIX,

6, 48, 179, 344, 360, 371; —
executio 343, 346.
Ivanczy Péter Vas vm. alispánja
313.
Izabella 118; — vide regina vidua.

K

Kaaden XXXIX, 355.
Kach, abbatis de — 212.
Kadi Budensis 186, 188, 191, 192,
205, 206.
Kajal, villa CCXII.
Kalmár Jakab 202.
Kolocsaiersek LII.
Kamarjay Tamás, viceiudex
curiae 3, 4, 100, 205, 217, 224,
231, 235, 298, 381, 389, 392.
Kamara, vide camera.
Kaposujvár, arx 27.
Károly opp. 28.
Károly V. császár XXXVIII,
CLXV.
Károlyi Árpád dr. III, VI, X,
XLVII, XLVIII, XLIX, LVIII,
LXXXI, CLXIII.
Károlyi Péter 238.
Karré Imre CLXXIX.
Kassa opp. CXXI, CLIX, 28, 30,
34, 35, 94, 250, 348.
Katona István XIX.
katonai kihágások XX, XXXIII,
XXXVII, LVI, LXV, CXIV,
CXXXII, CXXXIII, CLXXVIII.
Katzianer János, capitaneus gene-
ralis XXXVII, CXXX—
CXXXV, CLXXXIV—
CLXXXVIII, 82, 341, 343,
346, 348, 349, 352, 355; —
elfogatása XXXIII, CXXXVI.
Kaszon beg, praefectus Vaciensis
133; — pasa Budensis, locum-
tenens principis Turcarum 15,
17, 19, 52, 54, 55, 56, 61, 131,
vide Pasa Budensis.

Kechethy Martinus LXXXIX,
CXXIII, CCIX — episcopus
Veszpremiensis nubitur 148, 151,
magister curiae, consiliarius
ordinarius 248—250, 275, 290,
292, 319, 322, 396.
Keglevich lázadás CXLI, CLXII;
— Péter 281.
Kekkew arx 115.
kenessei gyűlés XXXVII, CLV,
CLXII.
Kecse arx 48.
Keresztur CLI, 195.
Késmárk oppidum 31.
Kewy oppidum 162, 198—200 v.
Ráczeve.
Khuen-Héderváry cs. levéltára
CCII, CCXII.
kincstartó LXXXVI, CLXIX, v.
thesaurarius.
király legszemélyesebb bírósága
CXI; — beirvány CXIII; —
székhely XXIII, 116.
Kis Péter civis Tyrnaviensis 211.
Kis-erényi Franciscus, magister
rationum, consiliarius camerae
CLXXXIII, 99, 361, 380, 393.
Kis-erényi Paulus, registrator ca-
merae 381, 393.
Koczka fam. 71.
Koller József CII, CXXXIX, CXL.
Köln LXXIV.
Kolozsvári Pál LXIV.
Komárom 55, 63, 65, 71, 161,
166, 189, 191, 192, 202, 218,
219, 222, 284, 285, 294, 382,
384, 389; — iensis capitaneus
CLXXXVIII, 323, 324.
Komjati oppidum CXVI, 124,
315.
Koppany Mihály 37, 38, 43, 44,
107.
Korossy Bernardus, nuncius ad
pasam 132, 143.
Körmend oppidum 122, 123, 130.

Körmöcz CLXXXVIII, 42, 119, 120.

Kőrösi gyűlés 78.

Kőszeg CLXXXVIII, 229, 235, 270.

kötelezvény CXIII.

Kovachich Martinus Georgius XIX, XLVII, LV, LVIII, LXXI, LXXX, LXXXI, XCI, CXLVIII, CCXIII.

kovácsmester CXVI.

követség LV, XCVII, CLXXIII, 49, 52, 63, 65, 81, 220, 226, 243, 287, 289, 290, 357.

Kozmafalvi v. Dolgos.

közigazgatás LX, LXXXIII, XC.

Kraszna com. 233.

Kremmer Farkas, tutor 125.

Kropyn 8.

Krussyth Joannes, castellanus de Chabrag 181.

Kujáni Gábor X.

Kutassy János helytartó LXXXIII, CCII.

Kuttenberg XVII, 334.

L

Ladányi Gedeon XXXIX.

Ladislaus literatus 286.

laibachi püspök XVI, XVIII.

Lajos (II.) király LXXIV, CL, 81, 82, 92, 119, 304, 330, 370.

Laky Balázs, pannonhalmi várnagy CLXIX.

Lanzer János civis Viennensis 327.

Lapis refugii 68.

Laszky Jeromos CXLVIII, 346. coll. Lawzar.

László diák 308; — váradi püspök 342.

Latina lingua 78, 221.

Latrocinia 129, 130, 132.

Lawzar János pozsonyi, később bécsi polgár 169.

lázadók CXIV.

Lébényszentmiklós CXLIV.

Lector Zagrabiensis 101, 154.

Legatio 113, 376, 398; — ad portam 49, 50, 112; — Budensis 174; — comitatum superiorum 231, 232; — Ferdinandi ad pasam Budensem 129 — Ferdinandi ad portam 150, 160; — Fratris Georgii ad Ferdinand 246; — ad pontificem 226, 227; — in Thurciam 65; — ad Turcas 206, 289. v. nuncius.

Legatus apostolicus 5.

Legelő v. pascua.

Leges regni 5, 159; — um et decretorum revisio 154, 205, 217, 224.

Leleszi convent 138, 140; — prépost 139, 140, 183, 212.

Lengyelországba vezető út CLXXI, v. Polonia.

Léva arx 76, 111, 117, 134, 147, 228.

Lévay János 111, 114, 117, 147. levéltár (helytartói) XCVIII.

Liber cancellariae 82, 99; — expeditionum 396; — principis Turcarum 54, 221; — regius 77.

Liberatio regni 352, 362.

Libertas regni 339, 340, 349.

Limitatio 85.

Limites Hungariae 9, 10, 24, 25, 26, 82, 137, 167; — Moraviae 9, 10, 24, 25, 26, 137; — regni 8, 9, 10, 81; — um rectificatio 127, v. metae.

Lingua Germanica 78, 100; — latina 78, 221; — Turcica 198, 221, 295.

Linz XXV, XCIV, 342; — kapitányok XXI.

Lippay János 7, 24, 25; — Perolt CLXXXII, 7, 8, 9, 10, 24, 25, 60, 146, 272.

Liptó m. CLXXII.

Lis 204.

Literae adiudicatoriae 330; —
 auctoritatis locumtenentis 347,
 348; — Bohemice scriptae 342;
 — commendatitiae 11, 118,
 172; — confirmationis 304; —
 credentiae 286; — expecta-
 tivae CL — expeditionales,
 26; — ex aula datae 370; —
 Germanice scriptae 342; —
 gratiae 338; — intercessoriae
 1; — more aulicae camerae
 expeditae 370; — praecepto-
 riae 41; — publicationis locum-
 tenentis 348, 359; — salvi
 conductus 193, 206; — senten-
 tiales 330; — testimoniales
 43.

Loca finitima 318, 363.

Loca filialia tricesimarum 369.

Locumtenens, passim; — praeest
 consilio 375, 397; — auctoritas
 (ius mandandi, iustitiam ad-
 ministrandi, donandi et bene-
 ficiaconferendi, gratiam faciendi,
 conventus indicendi) 337, 344,
 359, 360, 395, 408; — consti-
 tutio in — em 337, 343, 344, 351,
 395, 404; — defendit iura
 regnicolarum 407; — tis inter-
 cessio v. ibidem; — orator 357;
 — nullam de proventibus dis-
 ponendi facultatem habeat 374;
 — ti defensio regni commissa
 356, 407; — observatio in-
 dutiarum vide *indutiae*; —
 Generalis capitaneus auxilio est
 346; — tis absentia 408; — tis
 6 equites 398; — tis et con-
 siliariorum solutio 367, 372,
 380, 385, 386, 391, 392, 401,
 404; — dignitas 120, 135; —
 ns et consilarii regminis Au-
 striaci 241, 363; — ius consensus

et praefectionis CXLIX; —
 instructio pro — e 339, 362, 378.

Locumtenens palatinalis (l. Révay
 Ferencz) 2, 39, 45, 154, 155,
 163, 196, 197, 200, 229, 230,
 365, 366, 367, 372, 373, 375,
 380, 392, 396.

Locumtenens personalis praesen-
 tia (Mérey Mihály) 2, 367.

Locumtenentia 356, 358, 359, 364,
 407; — onus grave 345; —
 ae mansio (a. 1529.) 342.

Lócsa CXVI, CXXXIX, CLXXI,
 CLXXII, 68, 238, 239.

Londoni magyar okmánytár XIV.

Lossoncz opp. CLXX, 64; —
 yak 277, 278; — Antal 64, 65,
 226, 236; — István CLXXXV,
 64, 142, 143, 174; — Zsig-
 mondné 342.

Lowad 162.

Lőrincz fehérvári prépost CLII,
 342.

Luchkmankes districtus 110.

Lucrum 128.

Ludanycz 8; — i v. Cseh.

Luetenberg arx 109.

Lukács József CXLVII, 12.

lundi érsek XXXVIII, CLXIII.

Luther 124.

M

Magister v. agazonum, camerae
 cubiculariorum, curiae, dapife-
 rorum, pincernarum, protono-
 tarius, solutionum.

Magistratus regni 347, 371; —
 praecipui 116.

magszakadás CXIII, v. defectus
 seminis.

Magyar Bálint capitaneus 17, 19,
 21, 22, 90, 129; — ország
 LXXIV; — Erdélylyel egyesül
 LXXV, CLXI; — Sion CIV,

- CXIV, CXV, CLII, CLIII, CLXII, CLXXI, CLXXIII; — tanács tekintélye XXXII; — ok alkalmazása CLXXXII.
- Maius János, cancellár 342.
- Majláth István captivus CLXXVIII, 63.
- Majthényi család CLXVIII; — Bertalan szegedi kapitány királyi tanácsos CLXVIII, CLXXII; — Uriel, praepositus de Thurócz 279.
- Malatesta Frigyes secretarius locumtenentialis et regius LXXXVI, XCI, XCII, C, CVII, CCV, CCVI, CCVII, CCVIII, CCXI.
- malefactores CXVII.
- Mandandi ius locumtenentis 344, 360, 395.
- Mansio 69, 70.
- Mantuanus dux 103, 190.
- Manumissio captivorum 16.
- Marca 42; — argenti $7\frac{1}{2}$ florenis redimitur 403.
- Marcus Antonius Bentivolus 11, 144, 145.
- Marencz Miklós, civis Tergestinus 300, 301.
- Maria regina XIV, XVIII, XCIV, XCIX, CI, CVIII, CXI, CXXIV, CXXVIII, CXLIV, CL, CLIV, CLV, 178, 179, 182, 183, 184; — locumtenens 333, 334; — promittit ordinibus Ferdinando libertates regni observaturas 339.
- Marino Sanuto XIV.
- Mareschall bellicus 409; — Bohemiae 7, 8, 9, 10, 24, 25, 26; — Moraviae 146.
- Marmarosiensis camera 265, 389, comitatus 150, 189, 190, 229, 233, 265, 389; — districtus 403.
- Mathaeus literatus, castellanus arcis Deveny 234, 254, 256, 258, 269.
- Mathias rex XIII, 42.
- Mauritius, dux elector 113.
- Maximilianus, rex Bohemiae 316, 405; — Ferdinandi filius LXVIII, LXXIV, LXXXIII, XC, XCV, XCVI, CXI, CXXVII, CXLVIII, CLXV, CLXXV, CXCIH; — i locumtenentes CLI, CLIII.
- Mechanicus 177.
- Megyei biráskodás CXXII.
- Mekchey Stephanus, legatus ad Thurcas, commissarius regius CLXXIV, 149, 150, 163, 189, 190, 228, 251, 255, 257, 263, 264, 265, 287, 289, 290.
- Mell 327.
- Mercator 18, 61, 62, 281, 325, 326, 327; — es Viennenses 294.
- Merces 326.
- Mérey Mihály, personalis praesentiae in iudiciis locumtenens LII, LXXXIX, CIV, CVII, 2, 37, 38, 43, 44, 101, 107, 154, 163, 168, 175, 217, 218, 222, 225, 229, 231, 235, 266, 273, 291, 298, 367, 372, 375, 380, 387, 392, 396.
- Merula Primus 5.
- Messis 260, 262, 270.
- Metae regni 6, 8, 24, 38, 61, 267, 270, 273, 339; — arum proprietates 298; — revisio 110, 120, 229, 272, 297, 298 v. commissarii.
- Metropolis regni XXIII.
- Milites Hispani 12; — Itali 352; — Thuroici 143; — ares viri 47, 48.
- Minoriták 169.
- Miskolczyi részgyűlés CLXXXI.
- Missiles XCVIII.

Moldavia 47.
 Molendini fructus 120.
 Molnár János CCXII.
 Moneta Polonica 403; — ae
 vilitas 403; — cusio 42, 403,
 v. pecunia.
 Montanae civitates 42, 179, 180,
 184.
 Moravi CLXXXIII, 75, 201, 204,
 205, 229, 230, 231, 233, 235,
 298, 340; — -a marchionatus
 8, 9, 10, 14, 24, 25, 26, 60,
 137, 138, 146, 270, 271; — ae
 limites 137; — wa fluvius 7,
 24, 25.
 Móricz szász fejedelem
 CLXXXVIII, 113.
 Mossoczy László 381, 390, 393.
 Mucsay Pál 177.
 Munkács arx 209, 210.
 Muran arx CLIX, 22, 30, 31, 32,
 41, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 83,
 84, 130, 131, 132.
 mustra LXVI.
 Mutnoky Lajos 117; — Mihály
 provisor Strigoniensis CLII,
 165, 266, 279, 320, 394.
 Muto (mensura) 320.
 Musztafa szandzsákbég Szege-
 diensis 262, 261.
 Muzeumi ltár 378, 394.

N

Nádasy Tamás, castellanus arcis
 Budae, tavernicorum magister,
 iudex curiae, capitaneus gene-
 ralis et supremus, commissarius
 ad revisionem differentiarum
 indutiarum, et ad tractatus cum
 Fratre Georgio, comes perpetuus
 terrae Fogaras, in Sclavonia,
 palatinus XXI, XXII, XXIV,
 LX, LXXI, LXXX, LXXXIII,

LXXXVII, LXXXIX, XC, CII,
 CVII, CXI, CXIV, CXVII,
 CXXXVII—CXLIH, CXLV,
 CXLVI, CLI, CLVII, CLXI,
 CLXIV, CLXXXIII, CLXXXVI,
 CLXXXI, CLXXXII, CXCHH,
 CXCV, CXCVI, CCH, CCV,
 22, 26, 28, 34, 35, 48, 49, 61,
 63, 65, 80, 86, 87, 90, 91, 108,
 112, 123, 127, 129, 150, 165,
 196, 222, 285, 286, 291, 292,
 302, 309, 311, 362, 368, 372,
 373, 375, 381, 387, 389, 392,
 396, 402, 404, 406, 407, 408,
 409. — orvos 1. —
 nádor XIII, XV, LI, LV, LVI,
 LVII, LVIII, LX, LXVII—
 LXXI, LXXX, CXXXIV; —
 országgyűlést hív össze XXVI;
 — -i bíróság CXV; — és hely-
 tartói adomány CXLV, CXLVI;
 — helytartó LX, LXXIX,
 CXV; — szék betöltése LIII,
 LIV, LIX, LXXVII, LXXVIII,
 CLXXXI; — törvények XVI.
 Nádudvar 87.
 Nagy Farkas 207; — Imre al-
 nádor XXIV; — naszádos
 vajda 294; — Jakab (Győr m.)
 CCXII; — Sebestyén CLXXIX.
 Nagymihály arx 138; — familia
 139.
 Nagyszombat XLVI, XLVII,
 XCV, CXX v. Tyrnavia.
 nagyváradi béke L, LVIII, LIX,
 CLXIII.
 Nagyváthy Antal protonotarius
 LXXXIX, CCIX, 174, 195, 201,
 219, 225, 236, 328.
 Nandor Alba 144, 283, 284.
 Navis 171.
 Nazadistae 15, 122, 283, 294;
 — arum vajvodae 382, 384,
 389; — decuriones 382, 384.
 Nazuff 17.

Negotiatio 62, 384; — ores 325, 326, 327, regio proventus agent 212.

Német birodalmi fejedelmek CLXIV; levelek XXV; — ország CXC; — urak LIII. v. Germania.

Nezsider XVIII.

Nobilis iudice Posoniensi capitur 135, 136; — es tricesimas non solvunt 242; — ium libertas 122, 123; — tumultus 137; — oppressio 86, 346.

Nogradiensis castrum 365; — comitatus 64, 133, 142, 143, 207; — praefectus 133; — es Turcae 143.

Nota infidelitatis 338, 344, 360, 395.

Notarius civitatis Lóce 239.

Novisolium LXXXI.

Novitates 113.

Novum Castellum v. Ujvár.

Novum iudicium 93, 301, 328, 338.

Nuncius 357; — apostolicus 5; — ad pasam Budensem 15, 17, 129, 130, 143; — ad portam 23, 162; — civitatis Szakolcza 75; — comitatum superiorum 231, 232; — Cremniciensium 120.

Nyáry Ferencz de Bedegh agazonum magister LXXXIX, CLXXX, 176, 177, 286, 291, 292, 299, 308, 309, 314, 381, 384, 387, 392, 397; — János 267.

Nyitra XCV, CLXX, 292; — ense capitulum CXLVII; — episcopus v. *episcopus*; — expeditio 308; — conventus XLVII, LXI, LXXXVIII, CXX; — sedes iudiciorum regni CXX.

O

Oberleitner CLXV.

Obligatio 149.

Obsidio Viennensis XXV.

Occupatio bonorum 158; — consiliariorum 173.

Odolyn castrum 7 8, 9, 10, 25. Ödönffy László CLIX, 138, 139, 140, 162.

Officiales arcis Agrnsis 242—245, 261, 276, 280, 285, 388; — Sancti Martini 202; — Sziget 316; — camerae 338, 380, 387; — de Czyffer 314; — ordinarii 78; — de Vereskeő 314; — tricesimarum 369, 370.

Olah Nicolaus, episcopus Zagrabiensis, Agriensis, procancellarius XXV, XXXII, LXXII, LXXXI, LXXXIII, XCIV, CXLIX, CL, CLII, CLXXXVII, CXCI, CCXII, 144, 177, 362, 366, 368, 373, 378, 380, 387, 392, 396, 400; — perceptit salarium a curiae solutionum magistro 381, 383.

Olmütz 204; — i értekezlet 55. Oppignoratio 25.

Oppressio civium 322, 340, 347; — colonorum vide *coloni*; — comitatum 325; — nobilium et civitatum partium superiorum 86, 346; — regnicolarum 340, 348.

Orator ad portam 52, 63, 87, 134, 220, 243; — pontificem 363; — locumtenentis 357; — regis Poloniae 81; — Slavoniae ad conventum 182.

Ordo consilii LXXIV, LXXXIX, XCII, CV, 164, 165, 364, 375, 396; — ecclesiasticus 67, 148, 152; — saecularis 148; — nes regni 5, 175.

Oroszfa 133.
 Oroszvár 12, 13.
 Országh Kristóf 64, 65; — László CXXIII.
 országbiró XXVIII; — i pecsét C. országgyűlések XXVII, XXXIX, LXV, CLXXXIV.
 Országos levéltár 342, 355, 356, 357, 358, 360, 364, 365.
 Orvos I, LII.
 Óvár arx XIX, XXI, 175, 211, 241, 281, 339, 347; — cis capitaneus 174.
 Óváry Lipót XX, CVII, CLXII, CLXV.
 Oztrossyth Joannes, praefectus arcis et comes comitatus Trencsén 68—71; — Miklós CLXXXV.
 özvegyügy CXIV.

P

Palatinus LVII, LVIII, 341, 342, 405; — primus post regem 405; — inter regnicolas et regem iudex 405; — generalis capitaneus 406, 409; — locumtenens XXVIII, LII, LXXXI, 406, 409; — i creatio 165, 166; — officium 340; — ordinaria potestas 407; — orum catalogus IV; — *alis* dignitas 405; — locumtenens 2, 154, 155, 163, 365, 366, 372 vide Révay Ferencz; — protonotarius 229, 233, 291, 298, 311; — secretarius XCI, v. Pereghy Albert; — e sigillum 77.
 Pallavicini Sforza marchio CXLIII, 409.
 Palota, arx 66.
 Pálffy Péter 117, 126; — Simon zágrábi püspök 126.

Pannicida Farkas, civis Posonensis 125.
 pannonhalmi apátság CLXIX.
 pápa, róm. CLXXI, I. pontifex.
 Pápa, opp. CLXXIV, 5, 152, 283, 285, 292, 302, 309, 310.
 Pápay András prépost 223; — István 223.
 papóci jobbágyság CLXXXI.
 Pasa Budensis CLXIII, CLXIV, CLXV, 14, 16, 17, 21, 57, 65, 112, 113, 129, 130, 134, 143, 144, 160, 162, 166, 167, 186, 187, 188, 191, 193, 206, 260, 261, 264, 276, 282, 284, 285, 288, 297, vide Kaszon basa, locumtenens principis Turcarum; — Rustan 18, 21, 51, 191, 194, 243.
 Pascua 267, 281.
 Patavium XXV; — num gymnasium 155, 279.
 Paulinus 145.
 Pax 352; — cum fratre Georgio 85; — cum Turcis 50, 51, 52.
 Pecorum abactio 59, 62; — actores 281; — arrestatio 328.
 pecsét XCI, XCIX, C, CXIX, vide sigillum.
 Pécsi püspök, vide episcopus.
 Pecunia excludenda 74, 403; — deposita apud locumtenentem 118; — regia 274; — *ae* angustia 226, 227 v. moneta.
 Pedites 22, 60, 61, 192, 193, 225, 343; — tatus Hispanicus 283, 285.
 Pekry János rabsága CLXXVIII 324.
 Pekry Lajos XLIX, CXXIII, CLXXVIII; — dapiferorum magister 169, 324, 381, 384, 387, 392.
 Pelsótz (de —) praedicatum familiae Bebek.

Pemfinger István (commissarius)
XV, LXVII, CLXIX; — Márk
353.

Pénz javítása CLXXI (v. pecunia
et moneta); — ügyi administra-
tio XC, CI, CLXVI—CLXXV,
338.

Pereghy Albert secretarius pala-
tinalis, praepositus Quinque-
ecclesiensis, consiliarius et prae-
fectus camerae XXII, LI, XCI,
CV, CL, CLXIX, 361, 366, 372.

Perényi Ferencz 286; — Gábor
104, 105, 106, 246, 248, 249,
275, 277, 278; — Péter XLVIII
—LIV, LIX, LX, LXVII,
CXXIII, CXXXVI, CLVI—
CLX, CLXXI, CLXXVIII,
CLXXXV, 355; — örökös fog-
sága 40; — özvegye CLXXVII.

Pernstein János báró 39, 93, 172,
369, 370.

Persarum rex 50.

personalis praesentiae in iudiciis
locumtenens 367, 380.

Pesel Pál 10.

Pestiensis vajvoda 143, 144; —
ses cives XXI.

Pethe János 2; — Gáspár 2; —
Boldizsár 2; — Márton
LXXXIII.

Pethew János equitum regali-
um praefectus, 113.

Petrovitth Péter 277, 280.

Petrus literatus Paulinus 145,
294.

Pétervárady Balázs magister ca-
merae, praepositus Scepusiensis
CLXX, 99, 380, 393.

Philippus frater commendatur 195.

Pignus 4, 9.

Pincernatus officium 371; —
narum magister 78, 373, 381,
383, 387, 392.

Pint 86.

Piscatura Posoniensis 401.

Pisetum 42; — tarius archiepi-
scopi Strigoniensis 120.

Pixides argenteae 390.

Plaustrum 170.

Plebanus 259.

Plumbum 62.

Podagra 63, 308.

Podmaniczkyak CLVII, 71; —
István nyitrai püspök 98, 99; —
János XVII, 98; — Rafael
CXLI, CLXII, 66, 77, 88, 98,
99, 103, 271, 273.

Póki János udvarmester CXLIV.

Poklyes 254, 255.

polgárok CLXXX; — személyes
katonáskodása CLXXII v. cives
pör-áttétel CXII; — folyamat
mellőzése CXXII; — ujtás
CXXVI; polgári és bün —
CXXIII. l. causae és processus.

Polonia 47, 81, 82, 267, 290—292,
362; — ae rex (Sigismundus)
162, 163, 229, 290; — ca
moneta 403.

Polyánkay Péter 154.

Pons 7, 24, 25; — in ramo Danu-
bii 116.

Pontifex 45, 226, 227, 351, 363.

Populatio 346.

Pornói apátság 35, 36, 155.

Porta Turcica 49, 50, 52, 63,
161, 220, 243.

Portarius 174.

Posghay Zsigmond, orator ad
portam, nazadistarum regionum
capitaneus CXLVIII, 15, 16,
17, 19, 21, 63, 65, 143, 144,
150, 161, 167, 186—189, 191,
193, 194, 205, 206.

Posta 134, 381, 385.

Postulata Alexii Thurzonis 345.

Potentiarum actus 364.

Pozsony civitas XV, XVII, XVIII,
XXIV, XLVI, LX, LXIII, XC,
XCIV, XCV, XCVI, CXX,
CXXI, CLXIX, CLXXVIII.

- 5, 13, 32, 39, 116, 141, 156, 168, 178, 223, 241, 284, 326, 335, 340, 347, 349, 361, 375, 397, 405, 408; — székhely XXIII, XXVI, XCIV, 13, 136, 407; — bírósági székhelynek nem alkalmas CXX; — i törvényszék LXV; — polgármester CXVI; — iensis arx et comitatus 317; — ses cives CLXXX, 13, 116, 125, 312; — sis conventus 35, 154, 175, 363; — commissarii v. commissarii; — iudex et senatus 135, 136, 137, 141, 328, 359, 385; — piscatura 401; — pons 116; — praepositus 158; — taxa 116; — tricesimae 11; — ii munitio 14; — sium exemptio 116; — sis provisor Emericus literatus 170.
- Præbenda** 171.
- Praedo** 132; — publicus 140; — atio 161.
- Praefectio** CXLIX, CLIII.
- Praefectus** arois 160, 207; — Agriensis CXLIX, 36, 112; — Chabrag 89; — Deven 301; — Neogradiensis 133; — Óvár 211; — Sziget 26, 27, 150, 163, 164; — Trencsén 69, 70; — Turcarum 52, 53, 167; — Vaciensis 133; — camerae vide camera; — cusionis monetæ 403.
- Praepositus** Agriensis CLII, 144, 145; — Albensis 342, 351; — Budensis LXXXIX, 39, 375; — de Lelesz 139, 212; — Posoniensis 158; — Quinqueecclesiensis 361, 366; — de Saag CLX, 351; — Scepusiensis 393; — Sti Stephani de Strigonio 223; — Thurocziensis 145, 279, 351; — Veteris Budæ 155; — *rae maiores* CLI, 344, 360, 395.
- praesidium** 72, 151, 362.
- Prága** CHII, CL, 84, 98, 113, 194, 215, 271, 272, 342, 344, 365, 370, 379, 382, 385, 386, 391, 394; — i tanácskozás XXVIII.
- Pray György** XIX, LIII, LVII, XCI, CLXIV, CLXV, CLXXXV CCV, CCXIII, 339, 342, 396, 409.
- Pressburger Zeitung** CXLVIII.
- Pribék** 296.
- Principissa** Catherina 103.
- Privilegia ecclesiae Strigoniensis** 59; — montanarum civitatum 179, 180, 184; — Posoniensium 116. v. immunitas
- Procancellarius** 368, 373, V. Oláh Miklós.
- Processus** 3, 4, 5; — Mariae reginae cum civibus Sebnicensibus 178—184; — interruptio CXXIV.
- Procurator** 6, 135, 141, 328; — camerae 4; — reginae Mariae 178, 182, 185.
- Promontorium** 346; — ii ius 159.
- Propalatinus** 2, v. palatinalis locumtenens.
- prorex** = nádor LVII.
- prothonotarius** LVIII, CXVIII, 64, 142, 143, 165, 382; — palatinalis 229.
- Provinciae** 6, 56, 146, 298, 316; — vicinae 14; — ales 38, 109 = erdélyiek 280.
- Proventus archiepiscopatus Strigonienses** 165, 216, 266; — ex piscibus 401; — regii 104, 212, 369, 378, 400; — tricesimarum 368; — uum perceptio 338.
- Provisor Posoniensis** 170; — Strigoniensis v. Muthnoky Mihály; — Thurca 198, 199.

Publicatio officii locumtenentis
339, 343, 348, 404.

Publicum bonum 354; — cae
constitutiones 36, 40, 45, 90,
93, 231, 246, 311; — ca negotia
59, 121, 122; — necessitas
116; — subsidia 138; — quies
140, 239; — res 361.

Puchheim Farkas 12, 38, 43, 44,
48, 97, 107.

Pulvis 285.

Püspöki CLXXXI, 170.

Putnoky György 72, 73.

Pyrychy Nazuff 17.

Q

Quartalitia 96.

Querelae contra exercitum regium
340.

Quies publica 140, 156.

Quietantia 374.

Quinqueecclesiensis episcopus 154,
163, 192, 291, 320, 321, 367,
372; — praepositus 361, 366.

R

Rác naszádosok a törökökhöz
átpártolnak XXII.

Ráczeve, oppidum 328, v. Kevi.

Radéczy István helytartó
LXXXIII.

Radvánszky Béla br. III.

Rakovszky György 229, 290, 291,
311.

Rapina 346.

Raptores publicorum subsidiorum
140.

Raro, castellum 323.

Ratisbona XVIII, XXI, XXX,
CLXVI, 337.

Rátkay Paulus, commissarius 101,
150.

Rauber Kristóf laibachi püspök
XV, XVI.

Rebellis 117, 156, 345, 351; —
io 76.

Redemptio 4, 45, 46; — 13 oppi-
dorum 82, 163; — arcis Chabrag
126.

referálás XCVII.

Reformatio cleri 67; — decreto-
rum 154, 205, 217, 224.

Regale brachium 92, 93.

Regensburg V. Ratisbona.

Regimen Austriacum CVIII, 6,
241, 268, 270, 363, v. Viennense;
— Hungaricum CLXXI, 6, 7,
135, 170, 171, 350, 366, 367,
369; = locumtenentia 370, 371,
374, 379, 386; — inis secre-
tarius v. secretarius; — sala-
rium v. stipendium; Viennen-
sis, (regentes), 4, 100, 254, 255,
256, 258, 268, 269, 300, 312.

Regina vidua = Isabella 49, 82,
85, 118, 139, 140, 246, 277, 280.

Regius secretarius v. secretarius;
— a sedes XXIII, 116. v. szék-
hely.

Regnicolarum oppressio 340, 348.

Reinbach Vilmos XVII.

Reichenthaler Tamás iudex Poso-
niensis 328, 329.

Reitersdorfer György 247.

Religio 124; — nis observatio
378, 400.

Remex 285.

Repulsio 3, 218.

Révay Franciscus personalis pala-
tinalis locumtenens LXXIX,
LXXXI, LXXXVII, LXXXIX,
CII, CIV, CVI, CVII, CXV,
CXVIII, CXXVII, CLXXXIII,
2, 37—39, 43—46, 101, 103,
107, 110, 111, 145, 154, 155,
163, 168, 196, 197, 200, 216,
217, 225, 279, 290, 291, 365.

366, 367, 372, 373, 375, 380,
387, 392, 396; — Péter IV.
Revisio metarum regni 6, 7, 38,
120, 146, 150, 272, 273, 291,
v. commissarii, metae; —
differentiarum indutiarum cum
Turcis 144, 150, 160, vide
commissarii.
Rimaszombat opp. exigendae tri-
cesimae designatum CLXX, 370.
Ristvánfalva 404.
Ritschaner Gáspár 335, 336.
Ritus Christianus 125.
Rocho de Frank et Kyekezdorf
vide *Frank*.
Roma 226, 227; — na curia 5; —
num imperium 337.
Rosenthal dr. XLIV, LXXIII,
XCIII, CLXVI, CXCH.
Rudabánya opp. 354.
Rustan pasa 18, 21, 51, 194, 243.

S

Sabaria arx et oppidum 45, 46,
110, 111, 197, 216, 313.
Saccum 312.
Sacerdotium 146.
Sacerdotum paucitas 152.
Sacramenta ecclesiae 125.
Saeculares 6.
Ság, castellum CLXX, 60, 129,
133, 165, 266; — praepositus
de CLX, 351.
Ságváry Benedek 211.
Salis camera in Huszt 47; —
Marmaros 265; — *arium* 12,
68, 87, 300, 361, 365, 366,
368, 373, 375, 386, 397; —
camerae officialium 380, 387,
391, 393; — Emerici Balassa
36, 37; — episcopi Vaciensis
122; — locumtenentis 404; —
regiminis 391, v. solutio, sti-
pendium.

Salgó Ferencz CXLV.
Salm Miklós generalis capitaneus,
comes Posoniensis, cubi-
culariorum magister XVII,
LXXV, LXXXIX, CXXXIV,
CXXXVII, CXL, CLI,
CLII, CLXXIII, CLXXVIII,
CLXXXVII, CLXXXVIII, 35,
166, 315, 317, 375, 383, 384.
Salvus conductus CLVIII, 1, 2,
30, 37, 62, 65, 108, 129, 135,
136, 137, 141, 147, 167, 193, 251.
Sambok castellum 237.
Sanchacus Boznensis 257, 262,
264; — Szegediensis 186, 188,
191, 192, 194, 205, 206, 260,
261, v. Musztafa; — Strigo-
niensis 61, 132, 161.
Sándor lengyel király 81.
Sáros arx 138, 140; — comitatus
CLXXII, 403.
Sárvár XCVI.
Sassyn arx 45, 110, 196, 197, 216.
Sateller Lénárt török fogoly 16,
17.
Sauer Sebestyén, cusionis prae-
fectus 403.
Saxoniae dux 12, 113; — cum
bellum 12.
Saijkas 283, 284.
Sbardellati Ágost váczai püspök,
CVI, 387, 392, vide episcopus
Vaciensis.
Scepusium 82, 162, 163, 291; —
iensis arx capitur 357; —
ensis comitatus 82, 230, 403; —
13 oppida 82, 163; — prae-
positus 393; — urbura 402.
Schmitth Miklós LVII, LXII,
LXIV, 105, 378, 396.
Schola 145, 155, 198, 279; —
arum erectio 68, 102; — refor-
matio 151.
Schreiber Farkas, contrascriba
tricesimarum 367, 372.

Schwechat opp. 312, 313.

Sclavonia 6, 57, 109, 129, 150, 181, 192, 208, 255, 257, 262, 264, 371; — ae conventus 78; — oratores ad conventum 182; — vicebanus v. Gussyth.

Scriba 221; — camerae 371, 381, 390; — imperatoris Turcici 129.

Scrinia 403.

Sebniciensis civitas 178, 179, 183, 184, 185.

Secretarius agentis regii 162; — camerae 371, 380, 393; — commissariatus ad tractandas indutiarum differentias 251, 257, 258, 276, 290, 295; — palatinalis XCI; — regius LXXIV, 53, 65, 170, 171, 215, 216; — regiminis 216, 376, 377, 379, 387, 392, 399.

Sectae diversae CI, 378, 400.

Sedes apostolica 5, 152, 227, 351; — iudiciaria CXVIII, 29, 39, 48, 105, 117, 126, 140, 218, 229, 239; — is iudiciariae iudices et assessores 29, 158, 173, 329, 382, 384, 385, 389, 393; — regia XXIII, 116.

Sedetio nobilium 137.

Seged György szigeti kapitány, Soós Ferencz fogadott fia CXXIII, CLXXVIII, 26, 27, 90, 135, 136, 140, 141, 149, 150, 202, 203.

Sellye opp. 283, 382, 384, 389; — i gyű és CLXIX, CLXXX.

Sempte XCIV, XCV, CXX.

Seminatio 292.

Sententia 3, 4, 5, 42, 66, 93, 125, 140; — diffinitiva 118.

Servitium curiale 310.

Serédy Benedek CLIX, 250; — Gáspár CXXIII, CLXX, 7, 123, 137, 138, 157, 159, 173, 201,

204, 205, 230, 247, 248, 251, 273, 298, 346; — György CLIX, 230, 236, 246, 247, 250, 287, 291, 346; — István CLIX, 250.

Sexagesima 363.

Sibrik Gergely de Szarvaskend királyi tanácsos LII, LXXXIX, XCVII, CVI, CXLVII, CCIII, 101, 106—108, 163, 205, 219, 229, 235, 236, 266, 288, 291, 298, 375, 380, 387, 396.

Siccus Nicolaus, legatus ad portam 51.

Sigillum annulare 345; — maior et pendens 41; — palatinale 77; — *secretum* apud manus cancellarii relictum 338.

Sigmar, secretarius camerae aulicae 379, 382, 385, 401.

Sik Mihály 219.

Simándy Péter 290.

Simigiensis comitatus 108, 303.

Simon (Pálffy) episcopus Zagrabiensis 126.

Sirobinszky János 286, 308.

Solutio 29, 87, 94, 95, 224, 242, 253, 312, 362, 367, 378, 400; — extraordinaria magistratus regni 371; — castrensium 383; — consiliariorum et officialium regni 37, 65, 66, 369; — gentium 349; — in salibus 381, 383, 393; pro vestitura 381, 383, 389, 390, — num aulicarum magister 79, 383, 386, v. salarium, status, stipendium.

Soós Ferencz özvegye és gyámfia 202, 203.

Sopron civitas XV, XVII, CXXXIX, CCX, 136, 235, 241, 270, 326, 333, 335—337; — i kapitány XV; — országggyűlés LXXIX; — polgárok CLXXX, 32, 202, 203, 312; — tárgya-

- lások CLXXXVIII; — zsidók 333, 337.
- Spervogel XLV.
- Spahi 222, 252.
- Status camerae ordinarius 371; — erogationum seu expensarum CV, 367, 369, 371, 379, 390, 382, 383, 385, 386, 390, 391; — solutionum castrensium 383.
- Sternberg lázadás CXLI, CLXII.
- Stephyth tabellarius 71, 78, 108.
- Sthanyssnyak, arx in Slavonia 129.
- Stipendium 26, 27, 71, 78, 87, 95, 155, 227, 263, 283, 372; — regiminis 367 v. Salarium. Solutio. Status. Erogatio.
- Stiria 6, 109, 146; — enses 227.
- Strigonium XXIII, 54, 55, 191, 348; — ensis archiepiscopatus 266; — arx 223, 348; — canonicatus CL; — capitulum 286, 305, 306, 351; — ecclesia 59, 341; — praepositus 223; — provisor v. Mutnoky Mihály; — sangiacus 61, 132, 161; — Turca 134, 143; — vicarius 107.
- Stumberg 91, 92.
- Subditi de Jászberény 36; — de Körmend 122, 130; — de Komjathi ad haeresim coguntur 124; — Perolti Lippay 7—10, 24; — de Sancto Georgio et Bazin 123; — orum oppressio 8, 9, 10, 24, 156.
- Subsidia 79, 139, 140, 310, 320, 347; — ad conservationem locorum finitimorum 156; — pro secretario Malatesta 216; — orum exactio 340.
- Sümeg arx 151.
- Sumptus ordinarii et extraordinarii 371.
- Supellex sacra 340.
- Superiores comitatus 231, 232.
- Superstitio 106.
- Supremus capitaneus v. capitaneus.
- Surány arx 174.
- Szabacz, Turcus captivus 16, 18, 324.
- Szabadfalva castellum 72.
- Szabó Dezső dr. X.
- Szabó Péter nagyszombati polgár 89.
- Szabolcs m. 233.
- Szakolcza 128, 233, 272; — i határigazító bizottság CLXXXVIII, v. commissarii; — polgárok CLXXX.
- Szalaházy Tamás, egri, veszprémi püspök, kanczellár, helytartó XVIII, XIX, XXI, XXII, XXVIII, LXXIV, LXXXVII, CXXX, CL, CLXII, CLXIX, 42, 148, 319, 323, 337, 342—344; — Thurzó közös helytartó XXXIV, LXXXVII, XCHL, CLV, 343, 344.
- Szalay László X, XV, XIX.
- szállásadási mentesség LXVI; — szállások elosztása CLXXXVI, v. Distributio.
- Szanizló (Várallyay) pécsi püspök CXXXIX.
- Szapolyai János király XVII, XX, XXI, XXVI, XXXVI, XXXVIII, LVII, CLV, CLVII, CLXII, CLXIII, 340 — és a nádorság LVIII.
- Szarka János Vas vm. alispánja 313.
- Szarvaskend, praedicatum familiae Sibrik 375, 396.
- Százarvámok eltörlése CLXXI.
- Szatmár m. 233, 273.
- Szeben CCV.
- Széchen opp. CLXX.
- Széchy István 342.
- Szederkényi Nándor CCXIII, 233, 238.

Szeged CLXXII, 205, 206, 208, 340; — sangiacus Musztafa 186, 188, 191, 192, 194, 205, 206, 260, 261.

Székely Lukács LXXX, 22, 78, 293; — Magdolna 39, 76, 93, 172, 369; — Thurzó Elekné és Pernstein Jánosné.

Székhely v. sedes, metropolis; — i bíraskodás lehetetlensége CXXII.

személynők CXXI.

Szempoz 172; — i harminczad CII.

Szent György 123, 157, 158, 172.

Szentgyörgyi és bazini grófok 95, 195; — Farkas, Kristóf Tamás 96.

Szentkirályi Boldizsár 174.

Szentpétery János török követ 226, 287, 289, 290.

szenstszék CLXV, vide sedes apostolica.

Szepes LII, LCXXII; — i prépostság CLII; — i 13 város CLXIII, CLXXII, v. Scepus.

Szerdahely CXLVII.

Szerémi György XXIV, CLXVIII, CLXXII; — Sebestyén diák, helytartói magántitkár, harminczados, kamarai titkár XCI, CIV, 229, 236, 367, 372, 380, 393.

szerződés CXIII.

Sziget arx et opp. 26, 27, 149, 150, 163, 164, 172, 202, 316, 320; — castellum 192.

Szklabonya 30.

Szolnok comitatus et castellum CLXIV, 232, 233, 277, 278, 280, 282, 284, 285; — arx 297, 299.

Szombathely 313.

Szomszéd arx 329.

Szörényi János CXIV, CXLVII, CLXXXI; — Sándor LXII.

Sztobicza castellum 329.

Sztrecsen arx 267.

Szulejmán 2. hadjárata XX.

Szucs arx 77, 87.

Syngrenius bécsi nyomdász CLXXVI.

Synkmoser Mark, secretarius 65.

Syrothina 128; — szky v. Sirothinszky.

T

Tabellarius 71, 206, 219, 284, 398.

Tahy Ferencz praefectus Szigetiensis 64, 320.

Tanácskozás, bécsi XXXI; — gráci CXCVI; — prágai XXVIII; — ok rendje XCVI. tanácsosok XXXVI, LXXXIX, CI v. consiliarii.

Tanárky Gedeon CLXVI.

Tapolcsán 217.

Tatika vára CXXIII.

Tavernicatus officium 371; — icorum magister LVIII, 337, 342, 368, 372, 387; — alis domus 82.

Taxa 13, 32, 33, 116, 346; — Posoniensium 116; — seu dica 354.

Telonium 312; — siccum 303; — orum exactor 313; — ator 281; — in Schwechat 312.

Templum 125, 145.

Terminus iudiciorum 29, 59, 105, 106, 120, 149, 154, 155, 173, 185, 196, 274.

Tergestinus senatus 300.

Testamentum 125.

Teufel Máté capitaneus 172, 335, 336.

Teufenbach András 329.

Tarnóczy András, a naszádosok kapitánya CLXXIX, 63, 122, 123, 130; követ a budai pasá-

- hoz 129, 131, 133, 134, 160, 161; — *commissarius* 150, 167, 174, 186—191, 193, 194, 206, 206.
- Thall, vallis 304.
- Thallóczy Lajos X, CLXVI.
- Thesaurarius 337, 338, 362, 363; *imperatoris Turcarum* 15—17, 61; — *Mariae reginae* 179, 182.
- Theyz, *captivus apud Turcas* 16, 17.
- Thomas *presbiter, camerae salium praefectus* 47.
- Thuróczy Antal, *huszti kapitány* 46, 47.
- Turcae 14, 15, 18, 21—23, 33, 34, 51, 52, 53, 60, 79, 81, 108, 112, 129, 133, 153, 156, 167, 187—189, 206, 218, 220—222, 227, 232, 236, 237, 242—245, 251, 252, 258, 260, 261, 276, 282, 289, 291, 315, 321, 337, 349, 352, 353, 362, 371; — *de Strigonio* 134, 143; — *arum captivatio* 198, 199; — *commissarii* 144, 167, 193; — *expeditio contra Persas* 50; — *insolentia* 143; — *metus* 340; — *mos* 194, v. *imperator*; *cum* — *is pax* 50, 51, 52; — *indutiae* v. *ibidem*.
- Thurcia 14, 63, 71, 78, 108.
- Thuróczy Miklós *udvarmester* XXIII, LXXXVII.
- Thurzones 40, 76, 77; — *Elek iudex curiae, locumtenens passim* 39, 337, 341—345, 347, 349, 351, 354—358, 369, 403; — *né* 369, 370; — *Ferencz nyitrai püspök, kamaraelnök* LXXXVI, 99, 380, 391, 393; — *János camerarius Kremniciensis* 37, 39, 42, 76, 93.
- Timon Sámuel LVII.
- Timarus 53, 220.
- Tinnini *püspökség* CLII, v. *episcopopus*.
- Tisza fl. CXXXIX, 59, 282, 285; — *innen* CXXI; — *ántúl* CCXXI, 95, 232.
- Tizedügy CXII, vide *decima*.
- Tokaj *arx* CLIX, 250, 403.
- Tolna *vármegye adója* CII.
- Topuszkó 281.
- Tordai Péter CLXXXVIII, 294.
- Tormentum 105, 259.
- Torna *com.* CLXXII, 233.
- Tornallyay Jakab CLIX, 30, 31, 32, 74, 84, 130, 131; — *János* 30, 31, 32, 69, 70, 73, 74, 83, 84, 130, 131.
- Török Bálint CLVIII, CLXXVIII, 88, 148; — *Ferencz* 310; — *János* 198.
- Tótok 241.
- Tractatus *cum Allya* 129; — *comitatu Neogradiensis* 142; — *fratre Georgio* 27, 28, 33, 34, 41, 47, 80, 126, 127, 147; — *Katzianer* 346, 349, 353, v. *commissarii*.
- Transactio 77.
- Translatio 45.
- Transmissionales *causae* CXII, 364.
- Transsilvania 30, 47, 75, 80, 84, 118, 277, 319, 348, 352, 380, 389; — *provincia* 405; — *nensis episcopus* 337.
- Trencsén *arx et com.* CII, CLXX, 39, 68, 69, 70, 340, 341.
- Tributum 53.
- Tricesima CII, CLXX, 104, 171, 242, 247, 312, 363, 369, 373; — *de Homonna* CII, 387, 392; — *de Óvár* 281; — *Posoniensis* 11; — *Trenchinien-sis* 369, 370; *arum equites* 385; — *exactor et contrascriba* 104, 367, 368, 370, 372; —

loca filialia 369; exactores 369;
 — nova constitutio 369; —
 nova limitatio 370; — offici-
 ales 369, 370; — proventus
 372, 387; — ator 241, 242,
 247, 304, 367, 369, 372, 403;
 — Vaciensis Turcarum 324.
 Tridentinus cardinalis l. Cles.
 Trieszti városi törvényszék 301.
 Tumultus intra regnicolas 176.
 Turóc com. 365; — praepositus
 de — CLII, CLX, 145, 279, 351.
 Türk Dániel LXXIX.
 Tutela 125.
 Tutor 125, 147.
 Tyrnavia civ. l. r. CXVI, 4, 88,
 106, 107, 125, 172, 211, 223,
 241, 254, 308, 309, 312, 326, 369.

U

Udvári kamarások CIV; — tanács
 XLIV; — levéltár *passim*.
 Ugocsa com. 233.
 Ugronovith Vitus 227, 251, 255,
 257, 263.
 Ujlaky Franciscus, episcopus Jau-
 riensis, praepositus Posoniensis,
 locumtenens. *Passim*. 35, 154,
 158, 356, 362, 395, 396, 401.
 Ujvár 260, 266 (Novum castellum)
 Ulászló (II.) CX, 81, 119, 370.
 ülnök, v. assessor.
 Ung com. 233.
 Ungnad János, locumtenens et
 capitaneus generalis Austriae
 CVIII, CXL, 150, 363.
 Unio regni 346.
 Unionum venditio 33.
 Urbura 41, 42, 43, 60, 402.
 Urna 171.
 Usura 75.
 Usus publicus 116.
 Utak — Lengyelországba vezető,
 CLXXI.

V W

Vác 324; — capitulum 181; —
 ciensis episcopus LXXXIX,
 CCIII, CCIX, v. episcopus; —
 praefectus 133; — tricesimator
 Turcus captivus 324.
 Vagner Károly CCXIII.
 Vajvoda Pestiensis 143, 144.
 vám CLXXVIII; száraz —
 CLXXI; — és adóügy CXV.
 Varasd CLXXX, 322.
 Várad 322; — sis ecclesiae capi-
 tulum 248, 287; — episcopus
 v. ibidem.
 Várday Pál, archiepiscopus Stri-
 goniensis, primas Hungariae,
 consiliarius, legatus natus, sum-
 mus et secretarius cancellarius
 et locumtenens *passim*; —
 constituitur in locumtenentem
 2, 11, 337, 351, 359, 364, 367,
 — capellanus vide Pápay
 András — fizetése 390, 386,
 387, 391; — hagyatéka 168,
 215, 266; — halála 164, 170,
 171, 178, 181; — halálának
 évfordulójára mise 296; —
 jótéteménye a kőrmőcziek iránt
 119; — kiváltja a Turóczi
 prépostságot 279; — követ-
 sége a budai pasához 15, 17.
 — öt emberét a kőrmőcziek
 elfogják 119; — nehéz beteg-
 sége 196; — szakolczai tizede
 128; — tanácsos 1528, 337; —
 temetése 164, 165, 166; —
 kocsija 266; — unokahuga
 266; — Tamás CLII, 279,
 304.
 Varkocs Tamás, egri várnagy 87,
 105.
 Vas vármegye 4, 91, 131, 241; —
 alispánjai 313.
 Vasa 340.

Vectigal 131, 369; — ium nova limitatio 370; — priscae formulae 370.

végrehajtás XXXIX, CXIX.

Weiszpracher János 4, 5.

Weltwyck Gerard, legatus ad portam 51, 52, 53.

Weli begus, sangiacus Strigoniensis 61, 132, 161; — elfogatás 56.

Welyke arx 192.

Venditio unionum 33.

Venefica mulier 106.

Verancsics Antal esztergomi érsek, helytartó XXXVIII, LXXXIII, LXXXVII, XC, CXXVI, CXLIX, CLI.

Verberatio 159.

Werbewczy Imre CII, 1; — István CXXVI, CLXII, CLXXVI.

Vereskő arx 314.

Verner Georgius consiliarius camerae CLXXXV, 46, 47, 127, 163, 290, 291, 380, 393.

Vestitura 381, 383, 389, 390, 393.

Veszpremiensis episcopus vide Kechethy et episcopus.

Viae publicae 132.

Viaticum 28, 63, 87, 122, 390.

vicarius XII, CXVI, CL, v. locumtenens; — Strigoniensis 107.

Vice cancellarius v. Bienger et Olah; — iudex curiae solutionem a iudice curiae habet 389; — comes 122, 274; — palatinus XXIV.

Victualia 85, 151, 171, 347.

Viczay Mihály gróf CCXIII.

Vienna XXIV, XXXVI, 3, 17, 19, 21, 33, 48, 58, 59, 62, 101, 134, 154, 169, 171, 175, 211, 228, 231, 312, 321, 327, 345, 347, 348, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 366, 378, 396; — ae recuperatio 1529. 342; —

enses 326; — sis camera 4; — handgraf 58; — iudaeus 100; — iudex 294; — mercatores 294, 325; — se regimen 4, 100, 254, 255, 256—258, 268, 269, 300, 312; — senatores 327.

Vik, opp. 403.

Villa 4, 340.

Vindemia 260, 262.

Vineae 346.

Vinum 85, 86, 137, 171, 175, 201, 204, 327; — i dimensuratio 158, 159; — vinaria cella 202, 203.

Violatores libertatis nobilium 140.

Vittmann tricesimator 247.

Vizkelethy Jakab aulicus familiaris, secretarius cancellariae CCXII.

Vohnychky Zakariás óvári kapitány 174, 281.

Volkl György tricesimator CIV, 367, 368, 372.

Wormatia 368, 374.

Z

Zaberdy Mátyás canonicus Zagrabienensis CLII, 102.

Zagrab CLII, CCIX; — ensis canonicus v. Zaberdy; — episcopus v. ibidem; — lector 101, 154; — se capitulum 192.

Zagyva CXXXIX.

zákányi gyűlés XXXVII.

zalai convent CXXIII.

Zala vármegye CLXX, 195.

Zalonek arx 197.

Zálog CXIII.

Zakolcza vide Szakolcza.

Zara, de — Hyeronimus császári követ CLXV, 51.

Zay Ferencz egri várkapitány 243.

Zempleniensis comitatus CLIX, 138, 139, 233.

Zengi püspök CIV.

Zerem — Vylak XXIV.

Zermegh LVII, LVIII.

Zircz 103.

Zolnok 291 ; — arcis munitio 292,
293.

Zomor János (Zomory, Zomorey)
director causarum 3, 97, 205,
219, 235, 367, 372, 381, 383,
389, 393.

Zrinyi Miklós bán LXXX,
CXXXVIII, CXLIX, CLXXVI,

CXCVI, 22, 91, 100, 101, 174,
181, 192, 208, 255, 257, 262,
264, 293, 296, 297, 362.

Zthresenkovith 253, 260.

Zucza arx vide Szucsa.

Zwingli CXVI, 124.

Zsigmond lengyel király CLXV,
81 ; — magyar király és császár
82 ; XI, XII, LXXXVIII,
CXII, CXLIX.

Zyzol János, nagyszombati kapi-
tány 106.

TARTALOM.

	Lap.
<i>Előszó</i>	III—X
<p style="margin: 0;">A munka tárgya, forrásai. A Frater Györgynek tulajdonított regestum Várdayé. A helytartó-tanács neve.</p>	
<i>A helytartótanács története I. Ferdinánd korában.</i>	XI—LXXXIV
<p style="margin: 0;">A helytartói intézményről általában. <i>Mária.</i> A pozsonyi commissariusok. <i>Mária</i> helytartóságának kihirdetése. (XI—XVIII. l.) — <i>Báthory István</i> nádor helytartósága. Szulejman 2-ik hadjárata. Buda elfoglalása. A helytartó-tanács külföldre menekül. Pozsony székhely. <i>Báthory</i> halála (XVIII—XXVII. l.) — Az ország kormány nélkül. <i>Szalaházy</i> és <i>Thurzó</i> megbízatása. (XXVII—XXXI. l.) — <i>Gr. Thurzó Elek</i> helytartósága. Követelései. <i>Thurzó</i> és a katonai ügyek. Béketörekvések. <i>Thurzó</i> lemond. Az 1535. évi országgyűlés jelentősége. Lemondását visszavonja. <i>Viszály</i> a helytartótanácsban. <i>Perényi</i> elfogatása. <i>Thurzó</i> lemond. A nádori szék betöltésének kérdése. A nádorság jelentősége az egység szempontjából. A választást elhalasztják. (XXXI—LXI. l.) — <i>Várday Pál esztergomi érsek</i> kinevezése. Főpap helytartók. A helytartóság hivatallá válik. <i>Várday</i> működése: mint bíró; a katonai kihágások ellen. A király állandó távolléte. A helytartó-tanács új szervezése. A nádori szék kérdése 1542 után. <i>Várday</i> és a nádori szék. A tanács és a nádori szék. <i>Várday</i> halála. (LXI—LXXII.) — Félévig nincs helytartó. <i>Ujlaky Ferencz győri püspök</i> kinevezése. Jelleme. A nádori szék betöltése ismét felmerül. <i>Ferdinánd</i> erkölcsi és politikai felelősége. Nádorválasztás. (LXXII—LXXX. l.) — <i>Nádasdy Tamás</i> nádor, helytartó és főparancsnok. <i>Nádasdy</i> halála. (LXXX—LXXXIII. l.)</p>	
I. <i>A helytartótanács szervezete</i>	LXXXV—CIX

A helytartó. Rendes tanácsosok. Helytartói titkár. Irnokok. Postások. Tanácskozási rendszabályok. Székhely. A tanácskozási rend. Levéltár. Expeditio. A tanácsosok vallása ; fizetése. A deputációs rendszer. Fizetésrendezések. Status erogationum. A helytartó-tanács és Hofrat.

II. *Igazságszolgáltatás* ..... C—CXXVII

A bűnök eláradása. A helytartói bíróság, annak illetékessége. Kegyelmi jog. Birótársak. Bírósági levelek. Terminusok. A helytartó bíróság időbeli, területi és személyi megoszlása. A király befolyása. (Maga ítél. Utasításokat ad. Terminusokat elhalaszt. A helytartó bíraskodási jogát megszünteti. A kamarával is ellenőrizteti ?) Pörújítás. A helytartó bíróság hatása.

III. *A helytartótanács és hadügy.* ..... CXXVIII—CXLIII

Mária alatt a nádor a főparancsnok. Thurzó alatt Katzianer. A polgári és hadi közigazgatás viszonya. Katzianer elfogatása. Thurzó főparancsnok. A katonai sérelmek hatása. A helytartók hadügyi jogai. A helytartó-tanács a főhaditisztek bevonása által hadügyi tanács is. A helytartó a nemzet fel fogása szerint legfőbb hadvezér.

IV. *A helytartó adományjoga.* ..... CXLIV—CLIII

A helytartói és nádori adományok közötti különbség. Mária korlátlanul, a többi helytartók 32 telken alul adományoznak. Ius consensus et praefectionis. Beneficiumok adományozása.

V. *A helytartó és hűlenek. Diplomatia.* ..... CLIV—CLXV

A helytartók kegyelmi joga. A tekintélyesebb átpártolók is ugyanazon jogot nyerik. A kegyelmi jog korlátlan. Nádasdy alatt megszorítást szenved. Diplomatia.

VI. *A helytartó és pénzügyi administratio.* ..... CLXVI—CLXXV

Ferdinánd kamarái. Első helytartóinak befolyása a pénzügyekre. E befolyás egyre nő. Adóbehajtás. Harminczad. Adózóképesség növelése. Rendelkeznek az ország jövedelmeivel. Ferdinánd e befolyást korlátozza.

VII. *A helytartótanács kisebb hatáskörei.* .... CLXXVI—CLXXXIX

Végrehajtó hatalom. A törvények, rendi és egyéni szabadság védelmezője. Közbenjáró a nemzet és király között. Részgyűlések összehívása.

Befejezés ..... CXC—CXCVIII

Lap.

I. *A codex ismertetése* ..... CCI—CCXV

Régi iktató- és másolókönyvek. A codex természetének megállapítása: a helytartótanács hivatalos másoló könyve. Hogyan másolták? Kik másolták? A codex sorsa. Újabb másolatai. Tartalma.

II. *A codex első felének szövege.* ..... 1—330¹⁾

17. Utasítás Posghay Zsigmond török követ részére. Bécs, 1549 január 13.	15
2. Salvus conductus a Forgáchok részére. Pozsony, 1549 január 20.	1
1. A királyhoz. Pozsony 1549 január 21.	1
3. A királyhoz. Pozsony 1549 január 23.	2
4. A királyhoz. Pozsony 1549 január 23.	3
5. Az alsó-austriai kormányhoz. 1549 január 23.	4
6. A győri káptalanhoz. 1549 január 24.	5
7. A királyhoz. 1549 január 24.	6
8. A királyhoz. 1549 január 28.	7
9. Kropyn Venczel morva főkapitányhoz. 1549 január 28. ..	8
10. Bakyth Péternek. 1549 január 28.	10
11. A királyhoz. 1549 január 31.	10
15. A királyhoz. 1549 február 1.	13
13. A királyhoz. 1549 február 8.	12
14. A királyhoz. 1549 február 8.	12
16. Allya Mátyásnak. 1549 február 8.	14
21. A királyhoz. 1549 február 11.	24
22. Morvaország főparancsnokának. 1549 február 11.	25
28. Fráter Györgynek. 1549 február 13.	33
27. A királyhoz. 1549 február 15.	32
23. A királyhoz. 1549 február 16.	26
24. A királyhoz. 1549 február 16.	27
26. A királyhoz. 1549 február 17.	30
29. Báthory Andrásnak. 1549 február 17.	34
30. A királyhoz. 1549 február 19.	35
31. A királyhoz. 1549 február 19.	36
32. A királyhoz. 1549 február 19.	37
33. A királyhoz. 1549 február 21.	37
34. A királyhoz. 1549 február 21.	38
35. A királyhoz. 1549 február 21.	39

¹⁾ Említettem a codex ismertetésénél, hogy a levelek nincsenek időrendben. A codex sorrendjét a közlésnél megtartottam, itt azonban az egyes leveleket időrend szerint rendeztem. Az első szám a levelek folyószámát, a második a lapszámot jelöli.

	Lap.
36. A királyhoz. 1549 február 25.	41
38. A királyhoz. 1549 február 25.	44
37. A királyhoz. 1549 február 27.	43
18. Pozsghay Zsigmond jelentése budai követségéről. 1549 február	17
19. A budai basának. 1549 február	19
20. A királyhoz. 1549 február	21
25. A királyhoz. 1549 február	29
40. A királyhoz. 1549 márczius 4.	46
41. A királyhoz. 1549 márczius 4.	48
39. A királyhoz. 1549 márczius 5.	45
42. A királyhoz. 1549 márczius 5.	49
43. A királyhoz. 1549 márczius 5.	50
45. A királyhoz. 1549 márczius 9.	59
44. A királyhoz. 1549 márczius 10.	58
46. A királyhoz. 1549 márczius 11.	60
47. A budai pasának. 1549 márczius 13.	61
48. A királyhoz. 1549 márczius 14.	62
49. A királyhoz. 1549 márczius 17.	63
50. Lossonczy Istvánnak. 1549 márczius 21.	64
51. A királyhoz. 1549 márczius 22.	65
52. Podmaniczky Rafaelnek. 1549 márczius 24.	66
53. A királyhoz. 1549 márczius 27.	67
54. A királyhoz. 1549 márczius 27.	68
55. A királyhoz. 1549 márczius 28.	69
56. A királyhoz. 1549 márczius 29.	70
57. A királyhoz. 1549 márczius 29.	71
58. Salm Miklósnak. 1549 április 3.	72
59. Tornallyay Jánosnak 1549 április 3.	74
60. A királyhoz. 1549 április 5.	75
61. A királyhoz. 1549 április 13.	76
62. A királyhoz. 1549 április 15.	77
63. A királyhoz. 1549 április 15.	78
64. A királyhoz. 1549 április 15.	78
65. A királyhoz. 1549 április 16.	79
66. A királyhoz. 1549 április 19.	80
67. A királyhoz. 1549 április 20.	81
68. A királyhoz. 1549 április 23.	83
69. Fráter Györgynek. 1549 április 25.	84
70. Salm Miklósnak. 1549 április 27.	85
72. A királyhoz. 1549 április 28.	87
71. A királyhoz. 1549 április 30.	86
74. A királyhoz. 1549 május 4.	88
73. A királyhoz. 1549 május 6.	88
75. A királyhoz. 1549 május 9.	89

	Lap.
76. A királyhoz. 1549 május 12.	90
77. A királyhoz. 1549 május 13.	91
78. A királyhoz. 1549 május 14.	93
79. A királyhoz. 1549 május 15.	94
80. A királyhoz. 1549 május 16.	95
81. A királyhoz. 1549 május 17.	98
83. A királyhoz. 1549 május 17.	100
82. A királyhoz. 1549 május 18.	100
84. A királyhoz. 1549 május 19.	102
85. A királyhoz. 1549 május 25.	102
86. A királyhoz. 1549 május 27.	103
87. A királyhoz. 1549 május 27.	104
88. A királyhoz. 1549 május 31.	104
89. A királyhoz. 1549 május 31.	105
90. A királyhoz. 1549 május 31.	106
91. A királyhoz. 1549 junius 1.	107
92. A királyhoz. 1549 junius 2.	108
93. A királyhoz. 1549 junius 2.	109
94. A királyhoz. 1549 junius 10.	110
95. A királyhoz. 1549 junius 11.	112
96. A királyhoz. 1549 junius 11.	113
97. A királyhoz. 1549 junius 13.	114
98. A királyhoz. 1549 junius 13.	115
99. A királyhoz. 1549 junius 13.	116
100. A királyhoz. 1549 junius 19.	117
101. A királyhoz. 1549 junius 20.	118
102. Körmöcz városához. 1549 junius 24.	119
103. A királyhoz. 1549 junius 24.	121
104. A királyhoz. 1549 junius 24.	121
105. A királyhoz. 1549 junius 25.	122
106. A királyhoz. 1549 junius 26.	123
107. A királyhoz. 1549 junius 26.	124
108. A királyhoz. 1549 julius 2.	125
112. A királyhoz. 1549 julius 3.	129
109. A királyhoz. 1549 julius 4.	126
110. A királyhoz. 1549 julius 8.	126
111. A királyhoz. 1549 julius 23.	128
113. A királyhoz. 1549 julius 23.	130
114. A budai pasának. 1549 julius 24.	131
115. A királyhoz. 1549 julius 29.	134
116. A királyhoz. 1549 augusztus 1.	135
117. Salm Miklósnak. 1549 augusztus 5.	136
121. A királyhoz. 1549 augusztus 6.	140
118. Morvaország főkapitányának. 1549 augusztus 7.	137

	lap.
119. Salm Miklósnak. 1549 augusztus 9.	138
120. A királyhoz. 1549 augusztus 10.	139
122. Salm Miklósnak. 1549 augusztus 18.	142
123. A királyhoz. 1549 augusztus 18.	143
124. Oláh Miklósnak. 1549 szeptember 3.	144
125. A királyhoz. 1549 szeptember 3.	146
127. A királyhoz. 1549 szeptember 5.	148
128. A királyhoz. 1549 szeptember 5.	149
129. A királyhoz. 1549 szeptember 6.	150
130. A királyhoz. 1549 szeptember 7.	151
131. A pápához. 1549 szeptember 8.	152
133. A királyhoz. 1549 szeptember 12.	155
132. A királyhoz. 1549 szeptember 13.	154
135. A királyhoz. 1549 szeptember 13.	157
134. A királyhoz. 1549 szeptember 14.	156
138. A királyhoz. 1549 szeptember 15.	162
137. A budai pasának. 1549 szeptember 15.	160
136. A királyhoz. 1549 szeptember 15.	160
126. A királyhoz. 1549 szeptember 15.	147
139. A királyhoz. 1549 szeptember 16.	163
140. A királyhoz. 1549 október 15.	164
141. A királyhoz. 1549 október 18.	166
142. A nyitrai püspöknek. 1549 október 24.	168
143. Bécs városának. 1549 október 24.	169
146. A magyar kamarának. 1549 október 24.	170
147. Az austriai kamarának. 1549 október 24.	171
145. A pozsonyi provisornak. 1549 október 25.	170
151. A királyhoz. 1549 november 1.	172
154. Az óvári kapitánynak. 1549 november 7.	174
156. A királyhoz. 1549 november 14.	175
157. Oláh Miklósnak. 1549 november 14.	177
158. A királyhoz. 1549 november 14.	178
164. A Mária királyné és Selmecz város között folyó pör lefolyása. 1549 november 15.	182
159. A királyhoz. 1549 november 16.	180
162. Zrinyi Miklósnak. 1549 november 18.	181
165. Salm Miklósnak. 1549 november 23.	186
166. A királyhoz. 1549 november 23.	188
167. A királyhoz. 1549 november 23.	189
168. A magyar kamarának. 1549 november 23.	190
169. A királyhoz. 1549 november 26.	191
170. Salm Miklósnak. 1549 november 26.	193
171. Tharnóczy András a kormánytanácsához. 1549 november 27.	194
172. Salm Miklósnak. 1549 november 27.	195

	Lap.
173. Nagyváthy Antal Illyés Tamás és Cherner Ambrushoz. 1549 november 27.	195
174. A királyhoz. 1549 november 28.	196
175. A királyhoz. 1549 november 30.	198
176. Gyulaffy Lászlónak. 1549 november 30.	199
177. Choron Andrásnak. 1549 november 30.	199
178. Salm Miklósnak. 1549 november	200
179. Serédy Gáspárnak. 1549 december 9.	201
182. Salm Miklóshoz. 1549 december 10.	202
183. Sopron város hatóságának. 1549 december 10.	203
184. A királyhoz. 1549 december 10.	204
186. Tarnóczy Andrásnak. 1549 december 12.	205
187. Tarnóczy Andrásnak. 1549 december 13.	206
188. Salm Miklósnak. 1549 december 13.	207
189. Horváthynowytlnak. 1549 december 13.	207
190. A királyhoz. 1549 december 13.	208
191. Zrinyi Miklósnak. 1549 december 13.	208
192. A királyhoz. 1549 december 16.	209
193. Oláh Miklósnak. 1549 december 16.	209
194. Ismeretlenhez. 1549 december 16.	210
195. Az ausztriai kamarához. 1549 december 17.	211
196. Nagyszombat hatóságához. 1549 december 17.	211
197. Balassa Zaigmondnak. 1549 december 18.	212
198. A királyhoz. 1550 február 25.	215
199. A királyhoz. 1550 február 25.	216
200. A királyhoz. 1550 márczius 3.	217
201. A királyhoz. 1550 márczius 6.	218
202. A batorkezei bizottsághoz. 1550 márczius 6.	219
203. A királyhoz. 1550 márczius 9.	220
205. A nagyszombati városi bírósághoz. 1550 márczius 11. ..	223
206. A királyhoz. 1550 márczius 11.	224
207. A királyhoz. 1550 márczius 15.	224
208. A királyhoz. 1550 márczius 27.	225
211. A királyhoz. 1550 április 17.	226
213. A királyhoz. 1550 május 8.	227
214. A gyöngyösi biztosokhoz. 1550 május 8.	228
215. A királyhoz. 1550 május 14.	228
216. Serédi Györgynek. 1550 június 17.	230
217. A szakolczai bizottságnak. 1550 június 17.	231
218. A királyhoz. 1550 június 17.	231
219. Demjén nádori ítélmester. 1550 június 18.	233
220. Rochó Hóstáknak. 1550 június 18.	234
221. A királyhoz. 1550 június 19.	235
222. A királyhoz. 1550 június 19.	236

	Lap.
223. A helytartó-tanács utasítása a gyöngyösi bizottság részére. 1550 junius hava.	237
225. Báthory Andrásnak. 1550 julius 5.	238
224. A királyhoz. 1550 julius 6.	238
226. Lőcse város lakóihoz. 1550 julius 6.	239
227. A királyhoz. 1550 julius 8.	241
228. Az ausztriai helytartó tanácshoz. 1550 julius 8.	241
229. Báthory Andrásnak. 1550 julius 9.	242
230. Egri vár kapitányaihoz. 1550 julius 9.	243
231. A királyhoz. 1550 julius 9.	244
232. Oláh Miklósnak. 1550 julius 9.	245
233. Báthory Andrásnak. 1550 julius 9.	246
234. Az osztrák kamarának. 1550 julius 9.	247
235. Serédy Györgynek. 1550 julius 9.	247
236. Drugeth Imréhez és Gáborhoz. 1550 julius 12.	248
237. Báthory Andrásnak. 1550 julius 12.	249
238. Serédy Györgynek. 1550 julius 12.	250
239. A gyöngyösi biztosok részére. 1550 julius 12.	251
240. A magyar kamarához. 1550 julius 12.	253
241. A bécsi kormányzékhez. 1550 julius 12.	254
242. Máté diák dévényi várnagyhoz 1550 julius 13.	254
243. Zrinyi Miklóshoz 1550 julius 14.	255
244. A királyhoz. 1550 julius 14.	256
245. Mekchey Istvánnak 1550 julius 14.	257
246. A magyar kamarához. 1550 julius 14.	258
247. A bécsi kormányzéknek. 1550 julius 14.	258
248. A királyhoz. 1550 julius 20. (?)	260
249. Az egri vár tisztjeinek. 1550 julius 20.	261
250. Zrinyi Miklósnak. 1550 julius 21.	262
251. A királyhoz. 1550 julius 21.	263
252. A királyhoz. 1550 julius 24.	264
253. Ismeretlen lengyel urhoz. 1550 julius 24.	267
254. A királyhoz. 1550 julius 31.	268
255. A bécsi kormányzékhez. 1550 julius 31.	268
256. A dévényi várnagyhoz. 1550 julius 31.	269
257. Az osztrák kormányzékhez. 1550 augusztus 4.	270
259. Podmaniczkyhez. 1550 augusztus 5.	271
260. Bahyth Péterhez. 1550 augusztus 5.	271
261. A királyhoz. 1550 augusztus 5.	272
262. Báthory Andrásnak. 1550 augusztus 5.	273
263. Drugeth Gáborhoz és Imréhez. 1550 augusztus 5.	275
264. A királyhoz 1550 augusztus 6.	276
267. A királyhoz. 1550 augusztus 7.	279
266. Báthory Andrásnak. 1550 augusztus 8.	277

	Lap.
266. Többekhez. 1550 augusztus 8.	278
268. Salm Miklósnak. 1550 augusztus 9.	280
271. A királyhoz. 1550 augusztus 9.	282
272. Salm Miklósnak. 1550 augusztus 9.	284
270. Wochnichky Zakariášhoz. 1550 augusztus 13.	281
280. Serédy Györgynek. 1550 augusztus 21.	287
281. Nádasdy Tamásnak. 1550 augusztus 24.	288
282. A királyhoz. 1550 augusztus 26.	288
283. A királyhoz. 1550 szeptember 10.	290
284. Salm Miklóshoz. 1550 október 7.	292
286. A királyhoz. 1550 október 8.	293
287. Ebersdorferhez. 1550 október 9.	294
288. A királyhoz. 1550 október 10.	295
289. A magyar kamarához. 1550 október 12.	296
298. Zrinyi Miklóshoz. 1550 október 12.	302
290. A magyar kamarához. 1550 október 22.	297
291. A királyhoz. 1550 október 23.	296
292. A királyhoz. 1550 október 30.	297
293. A királyhoz. 1550 október 30.	299
294. A királyhoz. 1550 október 30.	300
296. A királyhoz. 1550 november 3.	301
297. A királyhoz. 1550 november 4.	302
295. A bécsi kormányzékhez. 1550 november 4.	300
299. A királyhoz. 1550 november 6.	303
300. A királyhoz. 1550 november 13.	304
301. A királyhoz. 1550 november 14.	304
302. A királyhoz. 1550 november 15.	305
303. Salm Miklóshoz. 1550 november 20.	307
304. Sirotynszky Jánosnak. 1550 november 24.	308
305. A királyhoz. 1550 november 28.	308
306. A királyhoz. 1550 november 29.	309
307. A királyhoz. 1550 november 29.	310
308. Oláh Miklóshoz. 1550 november 29.	310
309. A királyhoz. 1550 december 1.	311
310. A bécsi kormányzékhez. 1550 december 2.	312
311. Vas vármegye alispánjaihoz. 1550 december 2.	313
312. Nyáry Ferenczhez. 1550 december 13.	314
313. A királyhoz. 1550 december 26.	315
314. A királyhoz. 1550 december 31.	317
315. A királyhoz. 1551 január 16.	319
316. A királyhoz. 1551 január 17.	320
318. A királyhoz. 1551 január 21.	322
319. Frater Györgyhöz. 1551 január 21.	322
320. A királyhoz. 1551 január 22.	323

	Lap.
321. A királyhoz. 1551 január 28.	324
322. A királyhoz. 1551 január 31.	325
323. A bécsi kormányzékhez. 1551 február 2.	325
324. A budai pasához. 1551 február 5.	328
325. A királyhoz. 1551 február 6.	329

Kivonatos levelek :

148. A magyar kamarához. 1549 október 29.	172
149. Nagyszombat hatóságához. 1549 október 31.	172
150. Székely Magdolnának. 1549 október 31.	172
152. A magyar kamarához. 1549 november 4.	174
153. Zrinyi Miklós bánnak. 1549 november 5.	174
155. Az osztrák kamarához. 1549 november 8.	175
160. A királyhoz. 1549 november 18.	181
161. Kruschith Jánosnak. 1549 november 18.	181
163. Horvát- és Tótország rendjeihez. 1549 november 18.	182
180. Naghwathy, Illyés és Chernelyhez. 1549 december 9.	201
181. Szentmártoni tiszttartóhoz. 1549 december 9.	202
185. Sybryk Kamarjay és Zomorhoz. 1549 december 11.	205
204. A bátorkeszi biztosokhoz. 1550 márczius 9.	223
209. Homonnay Gábor és Imréhez. 1550 április 18.	226
210. Szentpéthery Jánoshoz. 1550 április 18.	226
212. A királyhoz. 1550 április 17.	227
258. Salm Miklóshoz. 1550 augusztus 5.	270
269. A királyhoz. 1550 augusztus 10.	281
273. A királyhoz. 1550 augusztus 9.	286
274. Az esztergomi káptalanhoz. 1550 augusztus 9.	286
275. Sirotynszky Jánosnak. 1550 augusztus 9.	286
276. Nádasdy Tamáshoz és Nyáry Ferenczhez. 1550 augusztus 19.	286
277. Az egri tisztekhez. 1550 augusztus 19.	286
278. Báthory Andrásához. 1550 augusztus 19.	286
279. Mekchey Istvánhoz és Szentpétery Jánoshoz. 1550 augusztus 19.	287
285. Báthory Andrásához. 1550 október 7.	293
317. Az ausztriai kamarához. 1551 január 20.	321

III. *Függelék.*..... 331—409

- I. Mária királyné és he ytartó Sopron városához Pozsony, 1527 január 31-én. 333
- II. Ferdinánd Mária özvegy királynét helytartónak nevezi kí. Kuttenburg, 1527 február 3-án. 334
- III. U. a. Fürst Ernő , Teufi Mátét és Ritschaner Gáspárt bírónak delegálja. Pozsony, 1527 február 5-én. 335

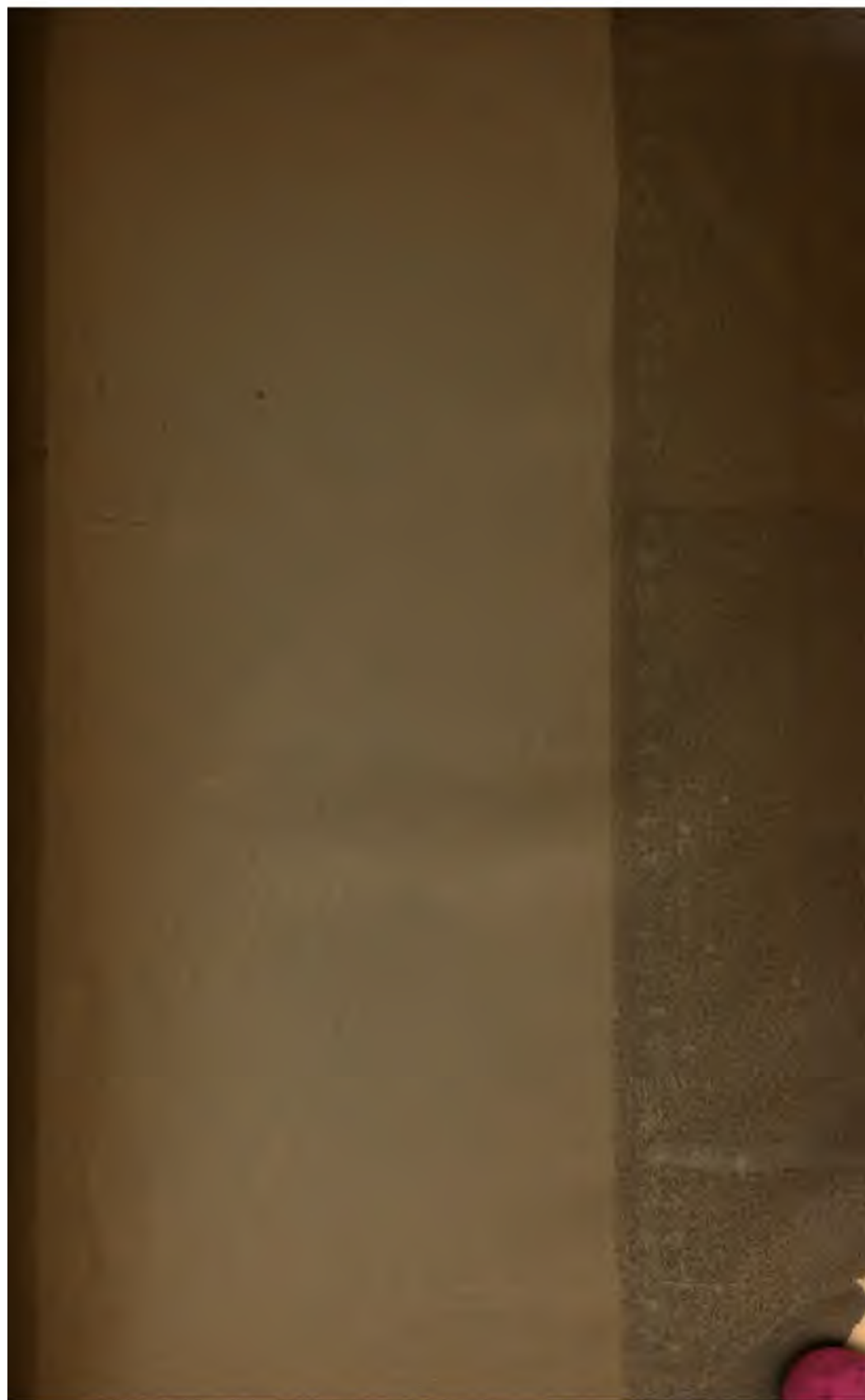
	Lap
IV. U. a. azoktól visszavonja a megbízást. Pozsony, 1527 április 28.	336
V. U. a. elhalasztja a Sopron város és a zsidók között folyó pört. Pozsony, 1527 május 16.	336
VI. I. Ferdinánd király Báthory István nádort helytartó-jává nevezi ki. Óvár, 1528 márczius 7.	337
VII. Báthory István Ferdinándhoz. Buda, 1528 junius 10.	339
VIII. I. Ferdinánd király Báthory Istvánhoz. Prága, 1529 október 8.	341
IX. I. Ferdinánd király Szalaházy Tamás egri püspököt és gr. Thurzó Elek országbíró helytartóvá nevezi ki. Bécs, 1531 unius 29.	343
X. I. Ferdinánd király gr. Thurzó Eleket helytartóvá nevezi ki. Bécs, 1532 okt. 4.	344
XI. Gr. Thurzó Elek I. Ferdinánd királyhoz. Pozsony, 1532 okt. 13.	345
XII. Gr. Thurzó Elek I. Ferdinánd királyhoz. Pozsony, 1532 okt. 16.	347
XIII. A pozaonyi gyűlés határozatai. 1532 november 2-án	349
XIV. Gr. Thurzó Elek I. Ferdinándhoz. Nagyszombat, 1532 november hó 14-én.	352
XV. I. Ferdinánd király Thurzó Eleknek. Kaaden, 1534 junius 24.	354
XVI. I. Ferdinánd Dóczy Miklósnak. Bécs, 1537 nov. 1.	355
XVII. I. Ferdinánd kötelezvénye Thurzó Elek részére. Bécs, 1539 aug. 15-én.	356
XVIII. I. Ferdinánd felhatalmazása Balassa Imre részére. Bécs, 1540 aug. 24-én.	357
XIX. I. Ferdinánd közhirrre teszi gróf Thurzó Elek lemondását és Várday Pál helytartóvá történt kinevezését. Bécs, 1542 decz. 30-án.	358
XX. I. Ferdinánd király Várday Pált helytartóvá nevezi ki. Bécs, 1542 decz. 30.	359
XXI. Várday Pál a kamarához. Bécs, 1543 január 1.	361
XXII. Frater György és a helytartóság.	361
XXIII. Ferdinánd utasítása a helytartótanács részére. 1543.	362
XXIV. A helytartó birói illetékessége	364
XXV. Révay Ferencz nádori helytartó fizetése. Prága, 1544 január 8.	365
XXVI. U. a. 1544 decz. 23.	366
XXVII. A helytartótanács fizetésének időleges rendezése. Worms, 1545 ápr. 21.	367
XXVIII. Ferdinánd a kamarához. Worms, 1545 ápr. 28. ..	369
XXIX. A helytartó és magyar kamara viszonya. 1548 decz. 12.	374

	Lap.
XXX. Ordo servandus. 1549 január 1.	375
XXXI. Malatesta helytartósági titkár fizetése. 1549 jan. 23.	379
XXXII. A kormány és kamara tisztviselői fizetése. Prága, 1549 márcz. 7.	379
XXXIII. U. a. Prága, 1549 márcz. 8.	382
XXXIV. Ferdinánd a kamarához. Prága, 1549 ápr. 2.	385
XXXV. A kormány és kamarai tisztviselők fizetésének rendezése. Prága, 1549 április 30.	386
XXXVI. U. a.	391
XXXVII. A kormánytanács a kamarához. Pozsony, 1549 nov. 11.	394
XXXVIII. Ferdinánd Ujlaky Ferenczet helytartónak nevezi ki. Bécs, 1550 április 12.	394
XXXIX. Ordo servandus. Bécs, 1550 ápr. 12.	396
XL. Ujlaky helytartó fizetése. Augsburg, 1550 jul. 19.	400
XLI. A helytartótanács Nádasdy Tamáshoz. Pozsony, 1550 október 16.	401
XLII. Ujlaky fizetésének utalványozása. Augsburg, 1551 febr. 21.	402
XLIII. Nádasdy Tamás nádori és helytartói kinevezése. Pozsony, 1554 április 15.	404
<i>Név- és tárgymutató</i>	

SAJTÓHIBÁK.

6. lap	alulról	4.	sor	vigesinum	helyett	vigesimum.
6.	◊	◊	2.	◊	Striria	◊ Stiria.
8.	◊	felülről	6.	◊	ciat	◊ sciat.
9.	◊	◊	9.	◊	cedentes	◊ caedentes.
9.	◊	◊	15.	◊	uuiusquam	◊ cuiusquam.
13.	◊	◊	20.	◊	prudents	◊ prudentes.
16.	◊	alulról	9.	◊	praestricitis	◊ praescriptis.
17.	◊	◊	9.	◊	portentissimi	◊ potentissimi.
20.	◊	◊	16.	◊	conniviente	◊ connivente.
24.	◊	felülről	14.	◊	consessam	◊ concessam.
27.	◊	◊	7.	◊	porsus proterat	◊ prorsus poterat.
31.	◊	◊	14.	◊	etiam ad	◊ etiam si ad.
45.	◊	◊	5.	◊	Sabaria	◊ Szombathely.
48.	◊	alulról	17.	◊	citatam	◊ citatum.
49.	◊	felülről	8.	◊	quam ad	◊ quam oratori ad.
58.	◊	alulról	17.	◊	sacratissima	◊ sacratissime.
58.	◊	◊	3.	◊	haud	◊ Hand.
65.	◊	◊	10.	◊	idem	◊ diem.
70.	◊	◊	10.	◊	placare	◊ placere.
76.	◊	felülről	5.	◊	si	◊ sic.
77.	◊	alulról	13.	◊	oportabit	◊ oportebit.
88.	◊	felülről	15.	◊	mans	◊ manus.
90.	◊	alulról	4.	◊	commerans	◊ commorans.
91.	◊	◊	6.	◊	dominis	◊ dominio.
93.	◊	felülről	10.	◊	Prustein	◊ Prnstein.
160.	◊	◊	14.	◊	mae	◊ male.

A Magyar Tud. Akadémia kiadásában megjelent

- Anjoukori okmánytár.** (*Codex Dipl. Hungaricus Antequanus.*) Szerkesztette Nagy Imre, I—VI. kötet. 1301—1357. Nagy 8°-rét. (IV és 678 l. 664; VI és 630; VI és 678; VI és 657 és VII és 608 l.) 1872—
(Minden kötethez név- és tárgymutató.) 15
- Árpádkori új okmánytár.** (*Codex diplomaticus Arpadianus cont.*) Folytatja a Codex Diplomaticus-ának folytatása. Közvetlen Wenzel Gusztáv, I—II. kötet 1860—1874. 392 l. 18
- Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez.** *Ötlevéltár a velencei levéltárban Mirza János által csatolt levelekkel.* Szerkesztette Ötvári Lipót. Nagy 8°-rét. VI és 822 l. 1886. 10
- **fejedelem kiadatlan politikai levelei.** Kiadta Szilágyi Sándor. Nagy 8°-rét XIV és 496 l. 1879. 430
- **fejedelem levelezése.** A Magyar Tud. Akadémia törz. bizotts. megbízásából kiadta Szilágyi Sándor. Nagy 8°-rét. 470 l. 1880. 4
- Czirár Mór.** *Fejér György Magyarországi okmánytárának betűrendő kiadását.* (Index Alphab. Codicis Dipl. Hungarici per Georgium Czirar.) Nagy 8°-rét. XIII és 365 l. 44
- Deák Ferenc.** *A fejedelek levéltára.* A gróf Teleki-család marosvásárhelyi levéltárából. Nagy 8°-rét. XIII és 365 l. 260
- Belcsich József.** *Ragusa és Magyarorszag összeköttetéseihez okmánytár.* (*Diplomatarium relationum Republicae Ragusanae cum Regno Hungarico.*) Raguzai állami a bécsi cs. és kir. titkos és egyéb levéltárakhoz tartozó iratokból összeállította. — Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Thallóczy Lajos. Nagy 8°-rét. LIX és 923 l. 1887. 12
- Sindely Antal.** *Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez.* (Index et documenta historiam Gabrielis Bethlen, Transylvanicae principis illustrantia.) Nagy 8°-rét. 543 l. 1890. 12
- Harsányi okmánytár.** *Codex diplomaticus Patrius Hung.* Szerkesztette Harsányi János VIII. kötet. Nagy 8°-rét. VII és 474 l. 1891. 4
- Ipolyi Arnold.** *Alszétreghusi és rimai Rimay János államiratai és levélei.* Nagy 8°-rét. XII és 432 l. 1887. 4
- Kovács Mándor.** *Betűrendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpád-kori okmánytárához.* (Index alphabeticus Codicis diplomatici Arpadianus.) Nagy 8°-rét. VIII és 862 l. 1889. 12
- Nádasdy Tamás.** *Országos család levelezése.* Szerkesztették Nádasdy Árpád és Szalay József. Nagy 8°-rét. XXVIII és 260 l. 1882. 140
- Oláh Miklós.** (*Ludo II. Regi Hungariae et Mariae Reginae a Sacerdotibus Transilvaniae I. cellarii, acin Archiepiscopi Strigoniensis, Prælati Regni Hungariae Locumtenentis Regii.*) *Codex epistolaris MDXXXI—MDXXXVIII l. consuit Arnoldus Ipolyi.* Nagy 8°-rét. XXXI és 1876. 5
- Rákóczy György és a porta.** *Levelek és okiratok.* Szerkesztették Rákóczy Antal és Barabás Samu. Nagy 8°-rét. X és 905 l. 1888. 170
- **katol. összeköttetései történetéhez.** *Levelek és okiratok.* Szerkesztette Szilágyi Sándor. Nagy 8°-rét. 924 l. 1883. 4
- Rákóczy György** (A két —) **fejedelem családi levelezése.** Szerkesztette Szilágyi Sándor. Két fényvészté hasonmásai. Nagy 8°-rét. 644 l. 1876. 5
- Zemlén Miklós, a szigetvári hős életére vonatkozó levelei és okiratok.** Közrebocsátja Barabás Samu. 8°-rét. I. kötet. XLV és 752 l. 24

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalánál

Budapest, V., Akadémia-utca 2. szám.

